L. LIPIN și A. BELOV

CĂRȚILE DE LUT

CĂRȚILE DE LUT

PAGINI DE ISTORIE UNIVERSALĂ

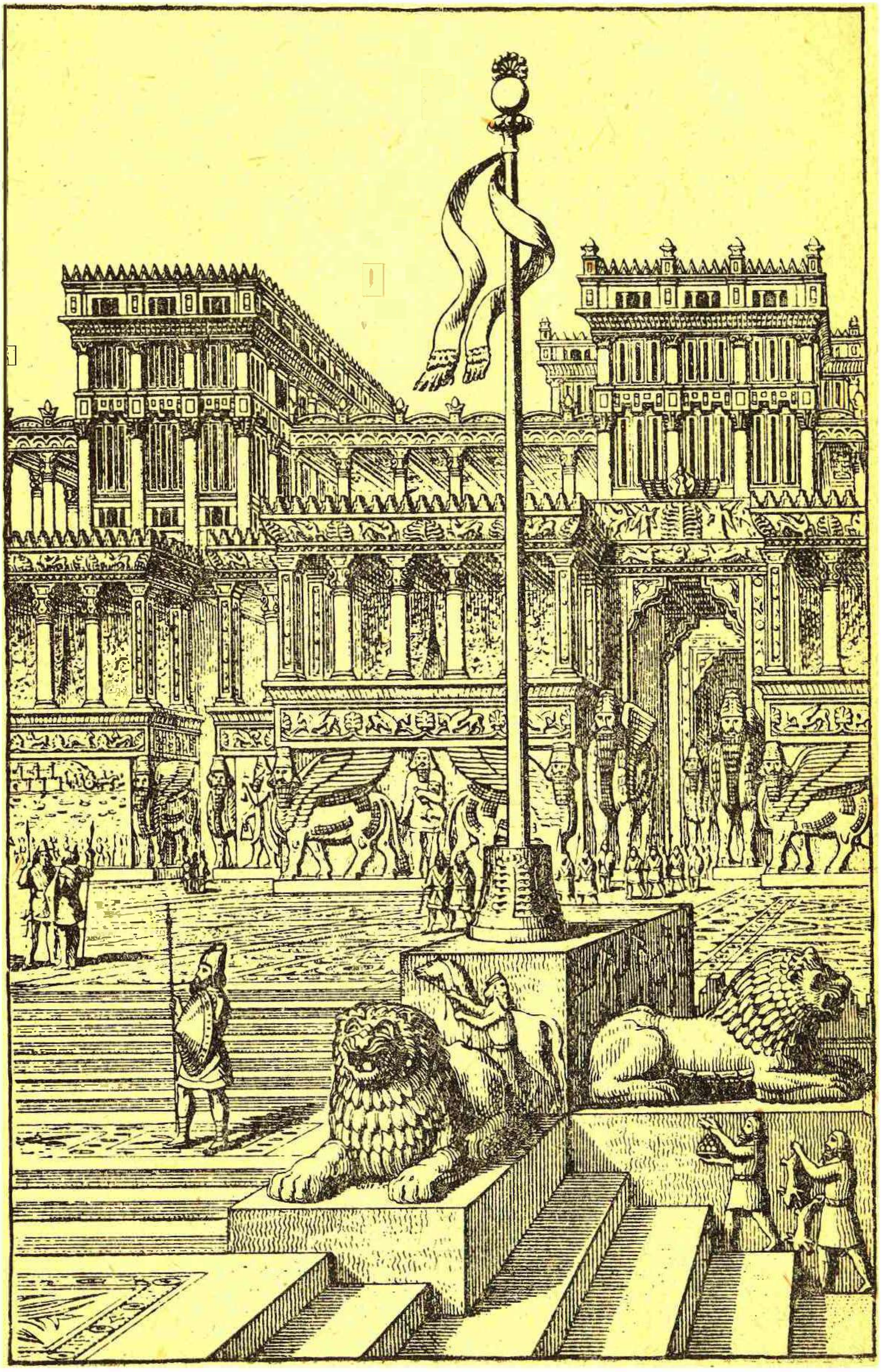

L. LIPIN, A. BELOV

CĂRȚILE DE LUT

SUB ÎNGRIJIREA ȘTIINȚIFICĂ
ȘI CU O PREFAȚĂ DE

Acad. V. V. STRUVE

Ediția a II-a

1962

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

Versurile în romînește de
LAZĂR ILIESCU

Coperta de
TROFIM BRÎNZĂ

Traducerea s-a făcut după originalul
din limba rusă

Л. ЛИПИН, А. БЕЛОВ

ГЛИНЯНЫЕ КНИГИ

ДЕТГИЗ 1956
Ленинград

INTRODUCERE

„...această «antichitate primitivă» va rămîne în orice caz o epocă istorică de cel mai mare interes pentru toate generațiile viitoare, pentru că formează temelia întregii dezvoltări superioare de mai tîrziu...“[1]. Aceste minunate cuvinte ale lui Fr. Engels lămuresc pe deplin de ce ne adresăm neîncetat istoriei popoarelor care demult au părăsit arena mondială. Istoria acestor popoare, a căror civilizație își are izvorul în adîncul mileniilor, este plină de învățăminte și totodată prezintă un covîrșitor interes social. Studiul ei a ajutat clasicilor marxism-leninismului să descopere legile dezvoltării societății.

Prezentul și viitorul omenirii sînt indisolubil legate de trecutul ei. Ziua de mîine se naște din cea de azi, care, la rîndul ei, își are rădăcinile în ziua de ieri. Studiul istoriei antice lărgește în chip deosebit orizontul și îngăduie o mai bună orientare în ansamblul evenimentelor ce se desfășoară sub ochii noștri.

Trebuie salutată cu bucurie orice încercare serioasă care urmărește să dea cititorilor un tablou amplu și viu al vieții și obiceiurilor popoarelor din antichitate, în tot ce are ea mai măreț.

Cartea lui L. Lipin și A. Belov aruncă o puternică lumină asupra uneia din perioadele cele mai importante ale istoriei vechiului „Ținut dintre cele două fluvii“, legată de numele cunoscutului rege asirian Așșurbanipal. La bază stă povestirea atrăgătoare a săpăturilor care au dus la descoperirea

---

[1] Fr. Engels, *Anti-Dühring*, E. S. P. L. P. ed. a III-a, București, 1955, p. 131.

bibliotecii regale a „cărților de lut“ — cea mai veche bibliotecă din lume.

Această carte ne va spune cum au trăit oamenii în statul sclavagist al Asiriei și de ce, în mod inevitabil, el a trebuit să dispară. Cititorul dornic de a afla lucruri noi va dobîndi astfel multe cunoștințe prețioase cu privire la țările antice ale Orientului: Babilon, Sumer și altele. Urmărind pas cu pas chipul în care au apărut, s-au dezvoltat și apoi s-au prăbușit aceste țări, ne vom convinge că nimeni nu a izbutit vreodată să oprească mersul înainte al istoriei.

E drept că, din materialul vast al istoriei antice, autorii au tratat în mod amănunțit numai o singură perioadă, care însă este deosebit de importantă și de reprezentativă. O astfel de metodă își găsește pe deplin justificarea în caracterul științific-popular al acestei cărți. Făcînd, paralel cu istoria Asiriei, un scurt dar cuprinzător istoric al săpăturilor din Mesopotamia, precum și istoricul apariției unei noi științe — asiriologia — strădania autorilor de a face cunoscută publicului antichitatea capătă astfel o valoare cu atît mai meritorie.

Alături de povestirea celor mai importante evenimente din acea vreme, cititorul va găsi în lucrarea de față nenumărate amănunte vii referitoare la munca istovitoare a sclavilor, la obiceiurile, felul de viață, știința, arta, limba, scrierea, legile și credințele popoarelor care au locuit în vechiul Ținut dintre cele două fluvii. Autorii prezintă numeroase documente autentice — manuscrise, legende, acte juridice și altele asemănătoare. Ele sînt luate după scrierile originale și înfățișate într-o bună traducere.

Savanții ruși au înscris multe pagini remarcabile în cartea științei, care se preocupă de vechiul Ținut dintre cele două fluvii. Astăzi, operele lui M.V. Nikolski și B.A. Turaev constituie lucrări de bază pentru asiriologii din întreaga lume, lucrări de care nu se poate dispensa nici un istoric al Orientului Antic. Un alt merit al cărții este prezentarea pe larg a realizărilor obținute de cei mai de seamă asiriologi ruși, a valoroasei lor contribuții la știința istoriei.

Înfățișînd lucrările celui mai de seamă cercetător contemporan al statului Urartu, B.B. Piotrovski, autorii aruncă o punte între strălucita pleiadă a savanților de dinaintea Revoluției și cercetătorii sovietici, care au dat un nou impuls științei istoriei.

În această a doua ediție, mult completată, rolul științei ruse este prezentat și mai pe larg. Astfel se arată în chip amănunțit contribuția unor cercetători ai Orientului ca V.F. Dittel și I. Berezin, ale căror merite față de știința noastră au fost pe nedrept date uitării. Astăzi îi putem considera ca predecesorii asiriologilor ruși. Interesul pe care oamenii de știință ruși l-au manifestat de multă vreme față de cultura antică a Ținutului dintre cele două fluvii este evidențiat de un material convingător. Cartea s-a îmbogățit de asemenea cu un capitol privind preocupările legate de orientalistică ale lui V.V. Stasov, cunoscut la noi îndeosebi ca îndrumătorul ideologic al artei ruse progresiste.

Primirea favorabilă de care s-a bucurat, din partea presei și a maselor largi de cititori, prima ediție a lucrării *Cărțile de lut* ne îngăduie să nădăjduim că cea de-a doua ediție va cunoaște o popularitate și mai mare și va cuceri un cerc și mai larg de cititori.

În concluzie, nu ne rămîne decît să nădăjduim că numărul cititorilor acestei cărți va fi cît mai mare. Iar celor care se întreabă dacă merită osteneala să facă cunoștință cu o epocă atît de îndepărtată, aș dori să le reamintesc indicațiile lui V.I. Lenin, din discursul său ținut la cel de-al III-lea Congres General al Uniunii Tineretului Comunist din Rusia: „Poți deveni comunist numai atunci cînd îți îmbogățești memoria cu cunoașterea întregului tezaur pe care l-a elaborat omenirea“[1].

Acad. V.V. STRUVE

---

[1] V.I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.L.P., București, 1956, p.269

CAPITOLUL I

PĂRINTELE ASIRIOLOGIEI RUSE

CASA DE PE STRADA PETROZAVODSKAIA

La Leningrad, în cartierul Petrograd, departe de centrul orașului, se află o stradă liniștită: Petrozavodskaia. Aici se înalță o clădire cu două etaje, care atrage privirile trecătorilor.

Dacă te uiți mai cu luare-aminte, constați că are o particularitate ciudată: îi lipsește parterul. Mai precis, parterul începe acolo unde ar trebui să se afle primul etaj.

În cel de-al nouălea deceniu al veacului trecut, clădirea era proprietatea lui Nikolai Petrovici Lihaciov, o personalitate remarcabilă din multe puncte de vedere. Lihaciov manifesta o deosebită pasiune pentru cărți, documente și manuscrise vechi, patimă moștenită de la strămoșii săi. Încă din veacul al XVII-lea, aceștia începuseră să colecționeze diferite cărți și documente scrise, care, ulterior, au alcătuit o întreagă bibliotecă.

N.P. Lihaciov a moștenit, de pe urma rudelor sale bogate, o avere considerabilă, avere pe care el a folosit-o spre a-și completa colecțiile. Călătorind mult prin țări străine, N.P. Lihaciov și-a procurat papirusuri egiptene și mesaje papale, texte bizantine și manuscrise arabe, jurnalele unor renumiți călători și cărți dintre cele mai rare, în diferite limbi, transportînd totul în clădirea de pe Petrozavodskaia. În decursul timpului a luat naștere acolo un muzeu de cărți și documente, unic în felul său, ocupînd întreaga clădire de sus pînă jos.

Pesemne că nu din întîmplare stăpînul acestei case a ridicat nivelul parterului la înălțimea primului etaj. În felul acesta, în primul rînd, el își proteja prețioasele sale colecții, ferindu-le de umezeală, și, în al doilea rînd, îngreuia pătrunderea hoților pînă acolo.

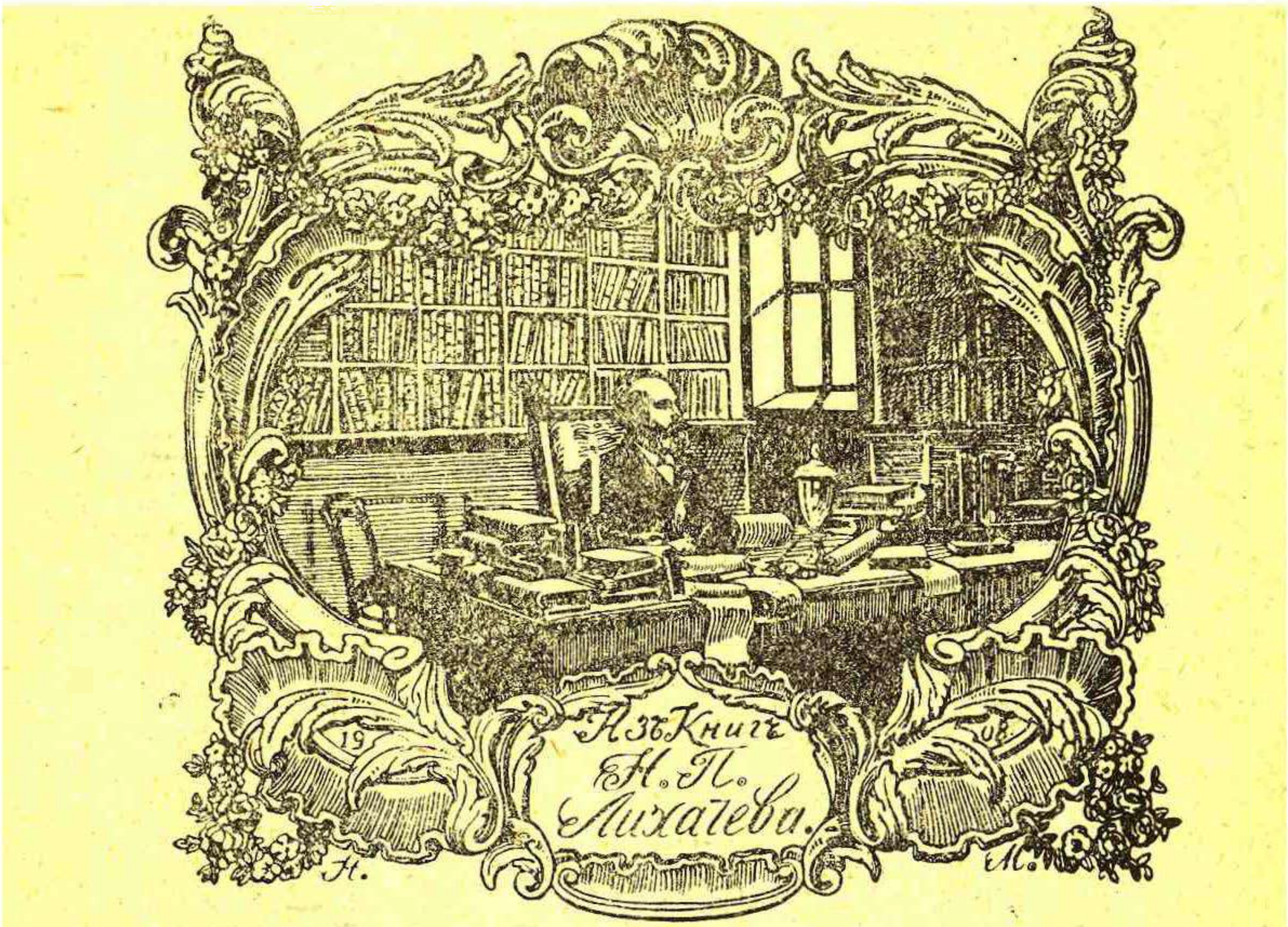

„Ex libris“ — semn de carte al lui N.P. Lihaciov.
O etichetă cu acest desen era lipită pe fiecare volum din biblioteca lui.

Dar Lihaciov nu era un colecționar obișnuit de obiecte rare dintre aceia care se găseau în număr destul de mare în apus.

Cumpărînd cu bani grei exemplare unice, care prezintă un interes pur științific, colecționarii burghezi se laudă cu obiectele procurate, le arată cu plăcere prietenilor lor, dar nu le pun la îndemîna oamenilor de știință. Cel care a dat banii, acela este și stăpînul obiectului. Cît despre știință, prea puțin se sinchisesc acești „colecționari“.

Cu totul altfel privea lucrurile N.P. Lihaciov. Om cu o cultură multilaterală, istoric și etnograf, arheolog și bibliofil, el a lucrat vreme îndelungată la editarea documentelor pe care izbutise să le achiziționeze. Și, ceea ce este deosebit de important, ușile sale erau larg deschise tuturor oamenilor de știință ruși. Procurîndu-și cărți rare și manuscrise vechi, Lihaciov se gîndea în primul rînd ca ele să poată sta la îndemîna savanților ruși. Comorile adunate de el, le considera ca fiind ale întregii sale patrii și nu puține cercetări importante au fost făcute pe baza materialelor din colecția lui.

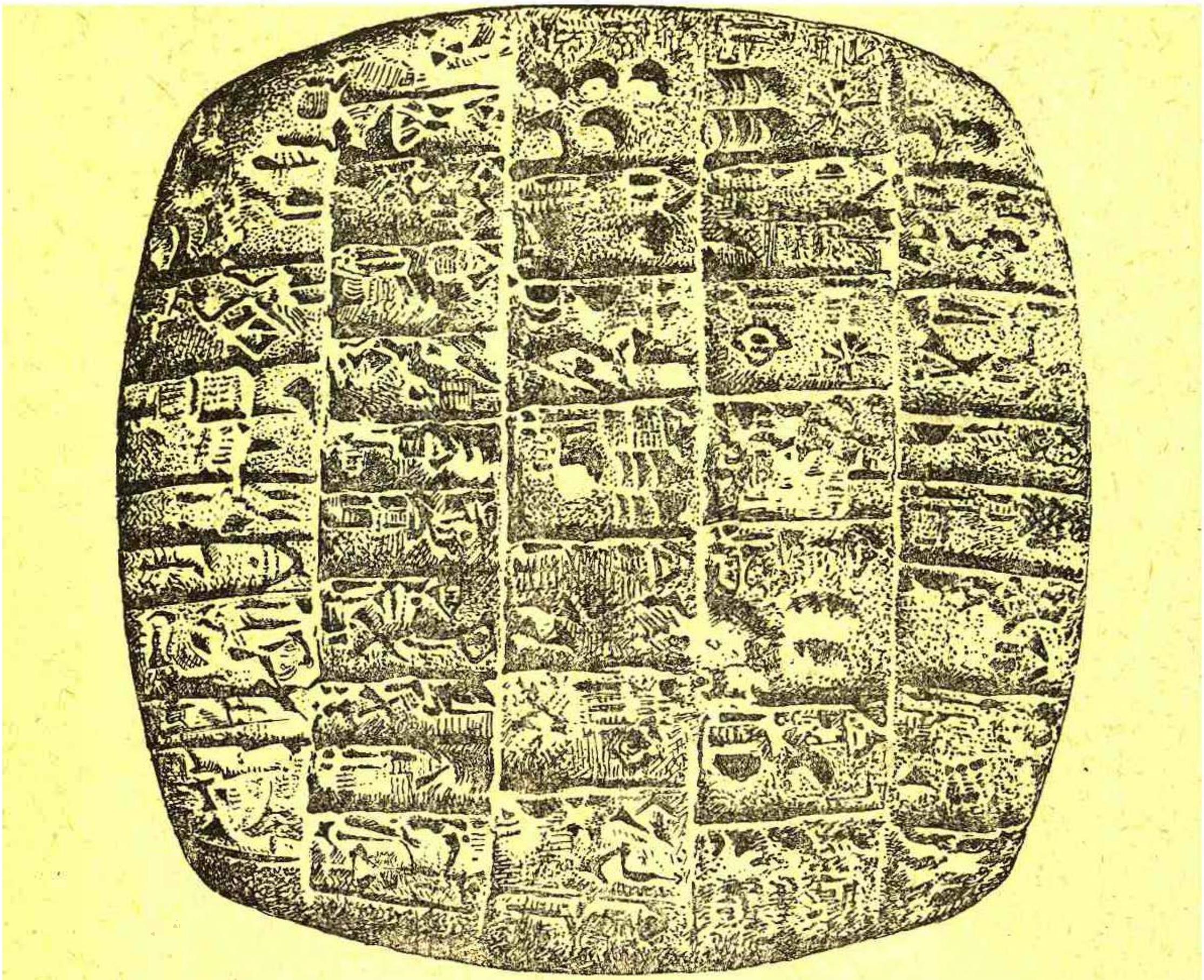

Tăbliță de lut din colecția lui N.P. Lihaciov.
În acest document este vorba de repartizarea oamenilor la lucru și despre grăunțe pentru însămînțat

UN SLUJITOR DEVOTAT AL ȘTIINȚEI

Într-una din încăperile acestei clădiri, la o masă mare de ștejar, ședea, zile întregi, un om înalt, cu părul cărunt. Dar în fața lui nu se aflau nici pergamente îngălbenite de vreme, nici cele mai rare papirusuri egiptene, nici incunabule (primele cărți apărute după inventarea tiparului). În fața lui se găseau niște tăblițe de culoare gălbuie și cafeniu-închisă. Pe unele dintre ele le umezea cu o soluție specială dintr-un flacon ce stătea pe masă, iar de pe altele, îndepărta cu grijă stratul care le acoperea. Apoi apropia de ochi o lupă și le examina cu atenție suprafața. Tot atît de amănunțit cerceta și reversul plăcii, precum și părțile ei laterale.

Dacă cineva ar fi asistat la această operație, fără îndoială că ar fi rămas uimit văzînd răbdarea, într-adevăr fără de margini, a acestui om. Era în stare să rămînă aplecat dea-

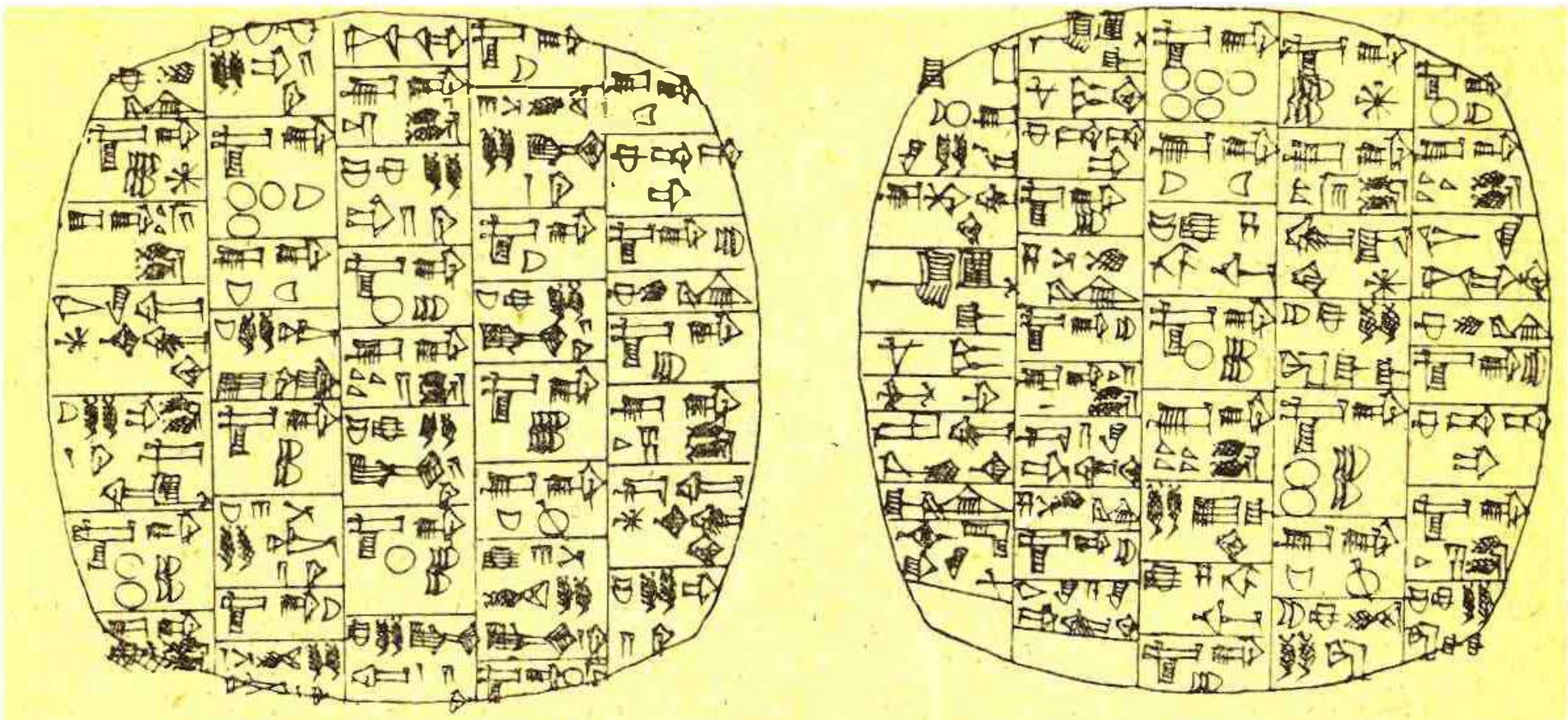

Același document, copiat de M. V. Nikolski.

În dreapta — fața tăbliței; *în stînga* — spatele ei. Semnele ce ies în afara cadrului au fost imprimate pe muchiile tăbliței

supra unei tăbliţe de dimineaţă şi pînă seara, fără să ia în seamă oboseala şi uitînd că trebuie să mănînce.

După două înghiţituri dc ceai, iată-l că pune paharul deoparte, spre a-şi mai aduce aminte de el abia după un ceas, cînd ceaiul s-a răcit de-a binelea. Iată-l cum îşi moaie în călimară pana şi rămîne apoi încremenit cu ea în mînă. Nu încape îndoială că acest om este preocupat numai şi numai de munca lui.

Cîteodată îşi scotea ceasul şi, dîndu-şi seama că miezul nopţii a trecut de mult, se ridica cu părere de rău de la masa de lucru. Ieşea apoi în strada Petrozavodskaia, pustie la acea oră, trăgînd nesăţios în piept răcoarea nopţii, cu chipul luminat de zîmbetul omului care ştie că nu şi-a pierdut ziua în zadar.

Erau zile cînd acest neobosit cercetător îşi schimba preocupările, transformîndu-se într-un desenator sîrguincios.

De pe tăbliţele tratate cu o soluţie chimică specială dispărea, treptat, întîi stratul superior, apoi apărea, perfect vizibilă, o scriere ciudată, alcătuită din liniuţe, triunghiuri şi semicercuri. Tocmai aceste semne căuta el să le reproducă, cît mai exact cu putinţă, pe hîrtie.

Simpla copiere a acestor semne — forma, locul şi poziţia lor reciprocă — nu-l mulţumea, ci căuta să redea şi acele particularităţi ale scrierii care, toate laolaltă, alcătuiesc caracteristica scrisului fiecărui om în parte.

O astfel de muncă necesita o concentrare extraordinară, o răbdare excepțională și o atenție mereu trează. Uneori, îl puteai vedea tăind din cîteva trăsături repezi de condei și dînd la o parte o copie aproape gata a vreunui document destul de mare, care-i răpise o zi întreagă spre a-l așterne pe hîrtie, pentru ca, apoi (a cîta oară!), să înceapă din nou a-l copia.

Această muncă nu a durat o zi sau două, o săptămînă sau o lună. Cînd a păşit pentru prima oară pragul acelei case, se afla încă în plinătatea forțelor, iar cînd a părăsit-o, era un moșneag.

Zece ani a lucrat Mihail Vasilievici Nikolski — acesta era numele neobositului cercetător — în casa de pe Petrozavodskaia. Datorită muncii lui, s-au pus în Rusia bazele asiriologiei — știința care studiază istoria, cultura, limba și monumentele scrise ale popoarelor antice din Mesopotamia.

TĂBLIȚELE DIN MESOPOTAMIA

Unul dintre centrele cele mai vechi ale civilizației omenirii, alături de văile fluviilor Iang țî-kiang și Huang-hă din China, Gange și Ind în India, Nil în Egipt, era valea fluviilor Tigru și Eufrat din Mesopotamia. Primele state au apărut acolo încă acum cinci mii de ani.

De ce s-au ivit atît de devreme sclavi și proprietari de sclavi în Ţinutul dintre cele două fluvii? Pentru ce s-au format aici state, cînd pretutindeni în Europa domnea orînduirea comunei primitive?

Acest lucru a fost posibil datorită faptului că tocmai aici erau condițiile cele mai favorabile. Prin revărsările lor, fluviile Tigru și Eufrat nu numai că irigau cîmpiile, dar totodată contribuiau și la îngrășarea solului, ceea ce avea drept consecință recolte bogate, care puteau fi obținute chiar cu cele mai primitive mijloace de lucrat pămîntul. Astfel, a apărut un surplus de bunuri. Omul putea produce mai mult decît îi era necesar pentru existență. Așa stînd lucrurile, nu mai avea rost să-i ucizi pe prizonierii capturați în timpul luptelor dintre diferitele triburi, ci era mai rentabil să-i transformi în sclavi și să-i obligi să lucreze pentru învingători.

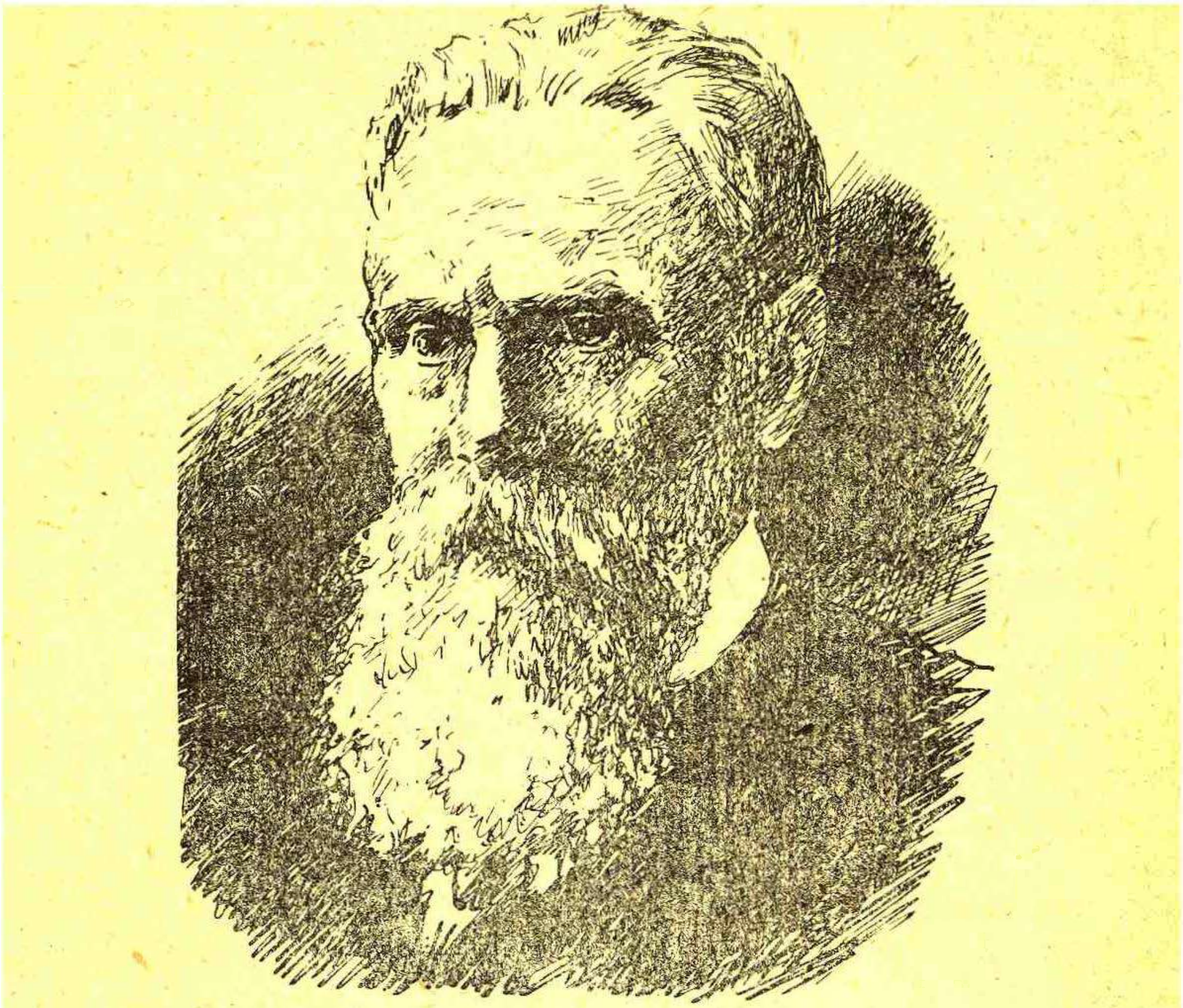

Mihail Vasilievici Nikolski

Și într-adevăr, nevoia mîinii de lucru crește considerabil. Trebuiau construite canale, baraje și diguri care să împiedice revărsarea apelor și inundarea locuințelor. În felul acesta, suprafețele însămînțate puteau fi mult sporite, obținîndu-se recolte din ce în ce mai bogate.

Iată de ce în Ținutul dintre cele două fluvii au apărut atît de devreme sclavi și stăpîni de sclavi, exploatați și exploatatori, a apărut statul.

Rezultatele săpăturilor făcute în Mesopotamia în decursul secolului al XIX-lea au fost nespus de rodnice. S-au descoperit acolo cele mai vechi centre de cultură din lume.

Aflînd de ciudatele tăbliță acoperite cu o scriere stranie, date la iveală de arheologi, N.P. Lihaciov s-a hotărît să și le procure cu orice preț pentru a-și îmbogăți colecția. Doar aceste monumente scrise erau mai vechi decît cele mai antice manuscrise arabe, precum și decît alte documente

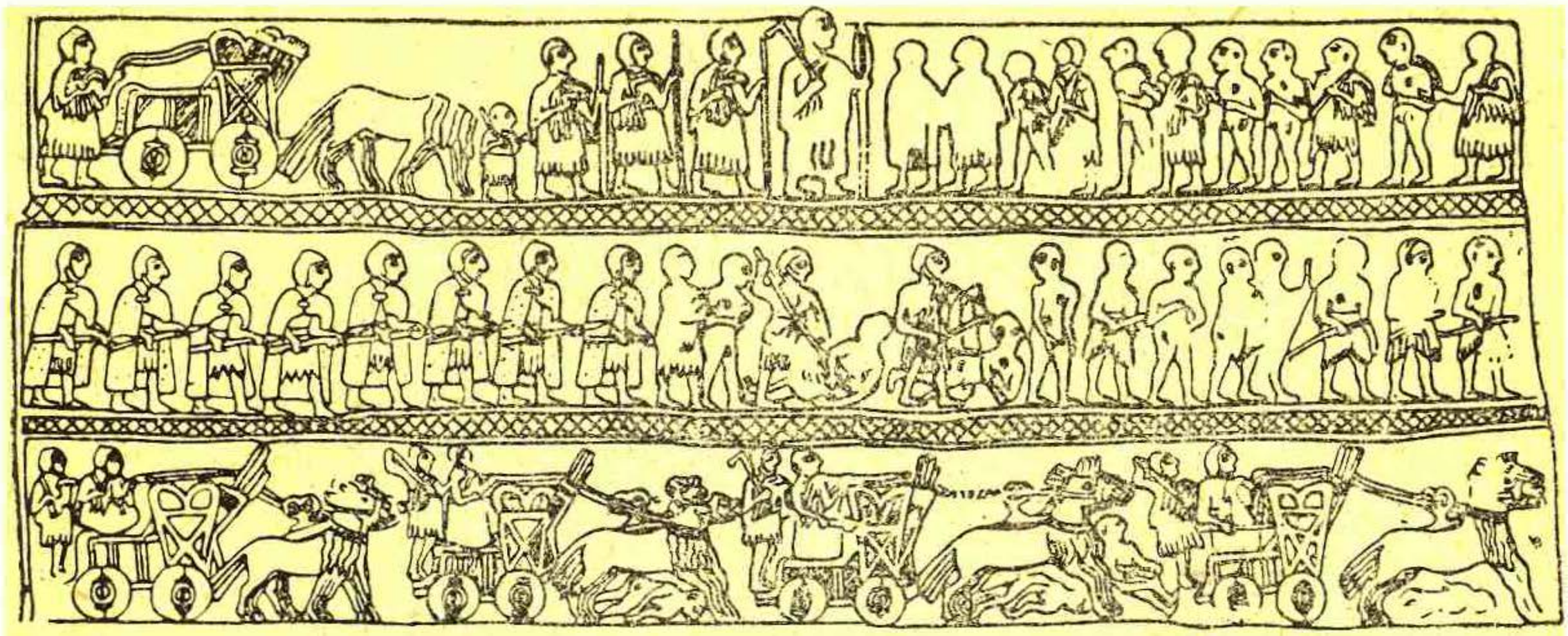

Scene din viața militară a sumerienilor.
Mozaic din orașul Ur

datînd din vremuri îndepărtate și care se păstrau în biblioteca sa!

Plătind sume uriașe, N.P. Lihaciov a devenit proprietarul lor. Sute de tăblițe vechi (ele mai sînt numite și plăci sau table) și-au ocupat locul în dulapurile de stejar din clădirea de pe Petrozavodskaia, devenind podoaba și mîndria acestei case.

Dar tăblițele n-au zăcut acolo ca un capital mort, ca martore mute ale evenimentelor petrecute cu milenii în urmă. Ele n-au rămas doar niște piese rare de muzeu, care azi sînt privite cu o uimire plină de respect, pentru ca mîine să fie date cu totul uitării. Vechile tăblițe din Mesopotamia au fost trezite pentru a doua oară la viață. Ele au ajuns în mîna lui M.V. Nikolski, care le-a redat graiul, făcîndu-le să povestească despre ele însele și despre epoca lor.

M.V. Nikolski nu era șef de catedră și nici profesor la universitate. Cercurile reacționare nu puteau îngădui ca acest savant progresist să-și propage ideile sale înaintate în rîndurile studențimii, din care pricină el a rămas toată viața în situația unui om de știință „particular". Asiriolog cunoscut în întrega lume, Nikolski a fost silit un timp să lucreze ca simplu corector.

Dar greutățile nu i-au putut frînge nici voința și nici perseverența. Cu forțele sale proprii, fără vreun alt sprijin, în cel de-al șaptelea deceniu al secolului trecut, M.V. Nikolski și-a însușit această nouă știință și a contribuit mult la dezvoltarea ei.

Cercetător genial și deschizător de drumuri, el a fost lipsit, în Rusia țaristă, de orice fel de sprijin din partea statului. Toate realizările și valoroasele sale descoperiri, M.V. Nikolski le datorează numai lui însuși, setei sale neastîmpărate de a cunoaște, credinței nezdruncinate în biruința gîndirii omenești. Dorind cu ardoare ca știința patriei sale, știința rusă, să se numere printre primele din lume, el mergea tot înainte, învingînd mii de piedici care se iveau la tot pasul în fața aceluia ce deschidea drumuri noi pe imensul ocean al necunoscutului.

Mihail Vasilievici Nikolski este considerat astăzi părintele asiriologiei ruse, și a cîștigat prin merite acest înalt titlu.

BUCURIA DESCOPERIRII ADEVĂRULUI

Închipuiți-vă un drumeț care s-a rătăcit printre hățișurile de nestrăbătut ale unei păduri. Ceasuri întregi rătăcește, bietul, negura e tot mai deasă, copacii care îl înconjură sînt întunecoși. S-ar zice că în vecii-vecilor nu va mai izbuti să iasă din desiș.

Dar iată că a dat peste urme de pași omenești. Ele îl duc către o cărăruie șerpuitoare, care abia-abia se vede, iar poteca îl scoate în cele din urmă la un drum larg, de-a lungul căruia aleargă stîlpi de telegraf. Drumețul recunoaște locurile și își dă seama că se află aproape de ținta călătoriei sale. Fără voie, un oftat de ușurare îi scapă din piept. Ar vrea să cînte, să rîdă, să-și împărtășească bucuria amețitoare ce-l stăpînește primului om care-i iese în cale.

La fel se întîmplă și cu asiriologul care descifrează vechile scrieri. La început, totul este cufundat în întuneric, o beznă ce pare de nepătruns. Din cînd în cînd te cuprinde deznădejdea și începi să crezi că a dezlega taina documentului care a zăcut cîteva milenii îngropat în pămînt este o trudă mai presus de puterile omenești.

Dar iată că în bezna ce pare de nepătruns prinde să mijească o rază de lumină. Mai întîi apar contururile unor cuvinte disparate, apoi — frînturi de fraze. Și deodată, sub ochii cercetătorului se înfiripă un crîmpei de viață, o viață atît de pitorească, de unică în felul ei, încît nici fantezia cea mai înaripată a unui pictor nu ar putea-o zugrăvi,

De cele mai multe ori însă un document dezvăluie doar un aspect din viața oamenilor. Dînd răspuns la o întrebare oarecare, el ridică în fața cercetătorului zeci de alte întrebări, la care acesta nici nu s-a gîndit vreodată.

Niciodată un adevărat om de știință nu se oprește la mijlocul drumului. El va căuta să pătrundă tot mai adînc în conținutul materialului pe care îl studiază. Va descifra încă un document, și încă unul, zece, o sută, comparîndu-le mereu unele cu altele. Cu gîndul la anumite fragmente mai dificile ce nu pot fi descifrate sau nu pot fi înțelese, el nu va dormi nopți întregi și nu-și va găsi liniștea decît în clipa cînd va descoperi adevărul, chiar dacă pentru aceasta va trebui să-și sacrifice întreaga viață.

51 ȘI 855

Cînd M.V. Nikolski a dat pentru prima oară cu ochii de sutele de tăblițe scoase la iveală în urma săpăturilor de la Tello — deal ce s-a înălțat deasupra resturilor vechiului oraș Lagaș — el era un asiriolog cunoscut în lumea întreagă, autor a numeroase opere și studii. Totuși, aceste tăblițe l-au pus și pe el în încurcătură.

Într-adevăr, aveai de ce să-ți frămîntși mintea!

În primul rînd, aceste tăblițe erau mai vechi decît toate celelalte descoperite pînă atunci, din care pricină ele aveau o altă scriere și erau documente cu alt caracter. În al doilea rînd, erau întocmite într-o limbă grea, limba sumeriană, care, dacă nici astăzi nu este pe deplin studiată, la sfîrșitul secolului trecut ridica un mare semn de întrebare. Mulți au susținut, chiar și mai tîrziu, că de fapt limba sumeriană n-a existat niciodată. De aceea, străduindu-se să pătrundă sensul tăblițelor mesopotamiene, M. V. Nikolski era obligat să descopere

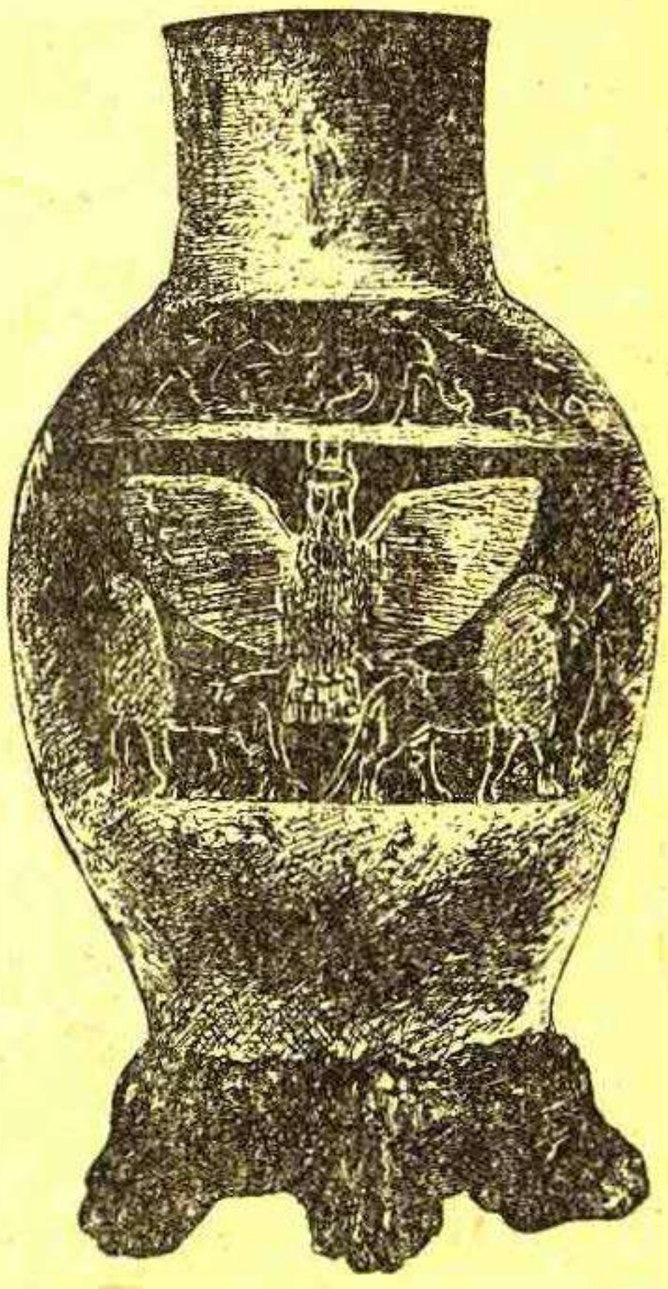

Vas de argint cu scene mitologice, aparținînd lui Entemena, cîrmuitorul orașului Lagaș.
Secolul al XXV-lea î.e.n.

structura gramaticii sumeriene în tot ce avea ea mai caracteristic, precum și lexicul acestei limbi, să le afle nu din cărți și dicționare, ci chiar din tăblițele pe care voia să le descifreze.

Dar a citi o asemenea tăbliță nu înseamnă a o și înțelege.

Cine a întocmit documentul respectiv? În ce scop a fost el scris? Care erau relațiile sociale dintre oamenii pomeniți în tăbliță? Cum au trăit ei, cu ce s-au ocupat, către ce năzuiau?

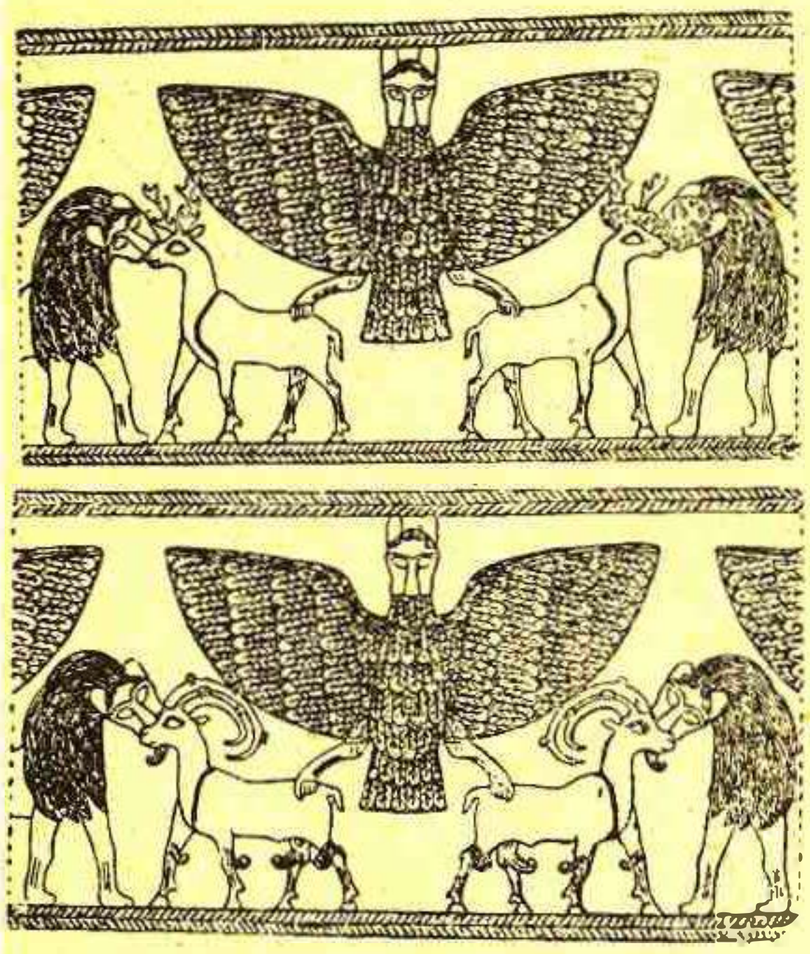

Fragment de pe același vas.

Numai răspunzînd la aceste întrebări, puteai determina conținutul tăblițelor. Iar răspunsul se afla... chiar în ele însele, căci nimeni nu putea să povestească mai bine despre viața acelor oameni, care de mult s-au mistuit în negura veacurilor.

Savanții francezi, care dispuneau de documente tot atît de vechi, au dat înapoi în fața greutăților întîmpinate în decursul cercetărilor. La Paris, în muzeul Luvru, se păstrau 1 500 de astfel de tăblițe. La acea dată, doar 51 dintre ele fuseseră publicate. Dar cum? Fără nici un fel de prelucrare din partea oamenilor de știință, fără traducere, fără comentarii și explicații. Ele au fost copiate în mod mecanic, lăsînd pe alții să-și bată capul cu descifrarea conținutului acestor scrieri.

Dar nu era în firea lui M.V. Nikolski să dea înapoi în fața greutăților. Cele două tomuri de documente editate de el conțin 855 de tăblițe, analizate minuțios, descrise și explicate în mod limpede. Ele sînt așezate în ordine tematică, adică după conținutul lor, respectînd un sistem destul de riguros și însoțite fiind de comentarii ample, cu o listă de nume proprii (oameni și zei) și cu indicarea orașelor, localităților, rîurilor, canalelor și templelor.

Aceste opere ale lui M.V. Nikolski, editate acum aproape o jumătate de secol, constituie și astăzi un izvor nesecat de date istorice pentru asiriologii din lumea întreagă. Metoda folosită la publicarea lor a devenit un exemplu pentru savanții din toate țările.

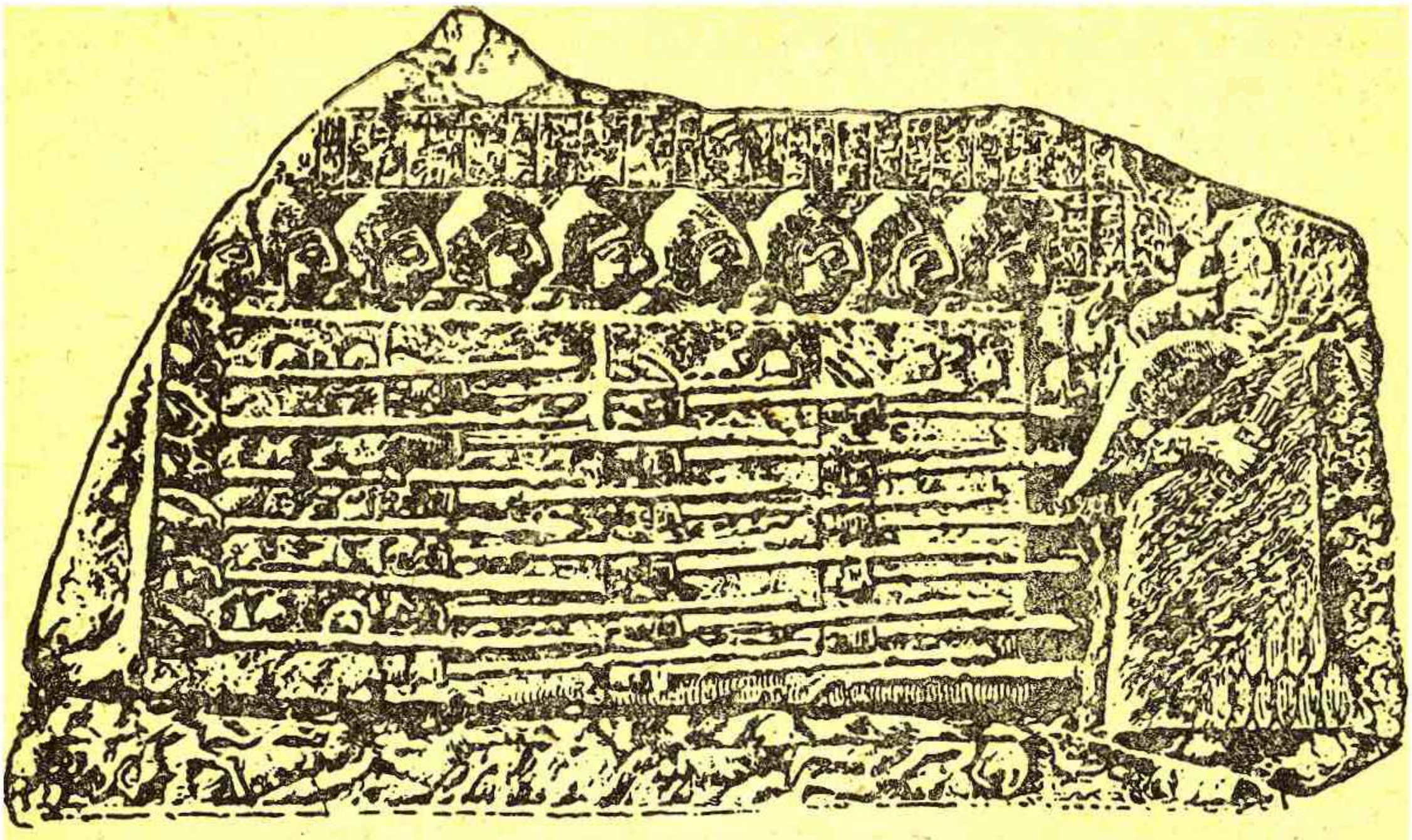

Infanteriști puternic înarmați, la adăpostul unui scut mare.
În fruntea lor, regele orașului Lagaș, Eannatum.
Secolul al XXV-lea î.e.n.

SUMERIENII

Limba tăbliţelor sumeriene studiate de M. V. Nikolski este laconică și practică. Ea nu posedă nici un fel de înfrumusețări poetice. În aceste tăblițe nu vom găsi nici descrierea pe larg a unor întîmplări interesante, nici episoade pline de dramatism, nici relatarea unor campanii militare. De cele mai multe ori, ele reprezintă numai niște liste conținînd nume de oameni, documente de comerț, enumerări seci de diverse obiecte — alimente, furaje, vite și terenuri agricole. Dar îndărătul fiecărui cuvînt se ascund adevărate tablouri înfățișînd viața și obiceiurile din vremea aceea; tot astfel, fiecare cifră glăsuiește celui ce știe să citească printre rînduri, celui înzestrat cu o minte ageră și care nu-și cruță osteneala pentru a pătrunde cît mai adînc în miezul lucrurilor.

Din paginile lucrărilor lui M. V. Nikolski apare în fața noastră, ca și cum ar viețui încă, unul din popoarele antichității — sumerienii, popor de țărani mici de statură și harnici, de ciobani și crescători de vite cu fața rotundă și capul ras, de meșteșugari desăvîrșiți, de funcționari îngîmfați, de războinici curajoși și de scribi plini de demnitatea îndeplinirii datoriei lor.

Statuetă reprezentînd o femeie sumeriană.

...Iată că trec nesfîrșite turme de vaci, boi, măgari, oi și capre. O foarte mare parte din aceste animale aparțin Barnamtarrei, soția plină de inițiativă a conducătorului orașului Lagaș.

Numele ei poate fi întîlnit în numeroase documente legate de vînzări și cumpărări. Profitînd de faptul că soțul ei, Lugulanda, deținea puterea politică, singura ei preocupare era să-și sporească averile. Încheind tot felul de tranzacții comerciale, Barnamtarra se afla în permanentă legătură cu numeroși agenți comerciali, așa-numiții *damcari*. Sub directa ei conducere se găseau și administratori și scribi experimentați, care înregistrau cu o precizie scrupuloasă toate veniturile și cheltuielile doamnei și stăpînei lor. Înregistrările făcute de ei în secolul al XXIV-lea î.e.n. s-au transmis aproape în întregime pînă la noi. Ele au fost descifrate și citite de M. V. Nikolski.

Vitele, foarte numeroase, erau păzite de o adevărată armată de ciobani, și fiecare cioban se îndeletnicea cu o anumită muncă. Unii aveau în grijă oile, alții — măgarii, iar alții — vitele mari cornute. La magaziile palatelor și templelor — „casele de rezerve“ — ei aduceau cu regularitate unt, lapte, frișcă și brînză. Din pielea tăbăcită a animalelor căsăpite, meșteri pricepuți confecționau tot soiul de lucruri.

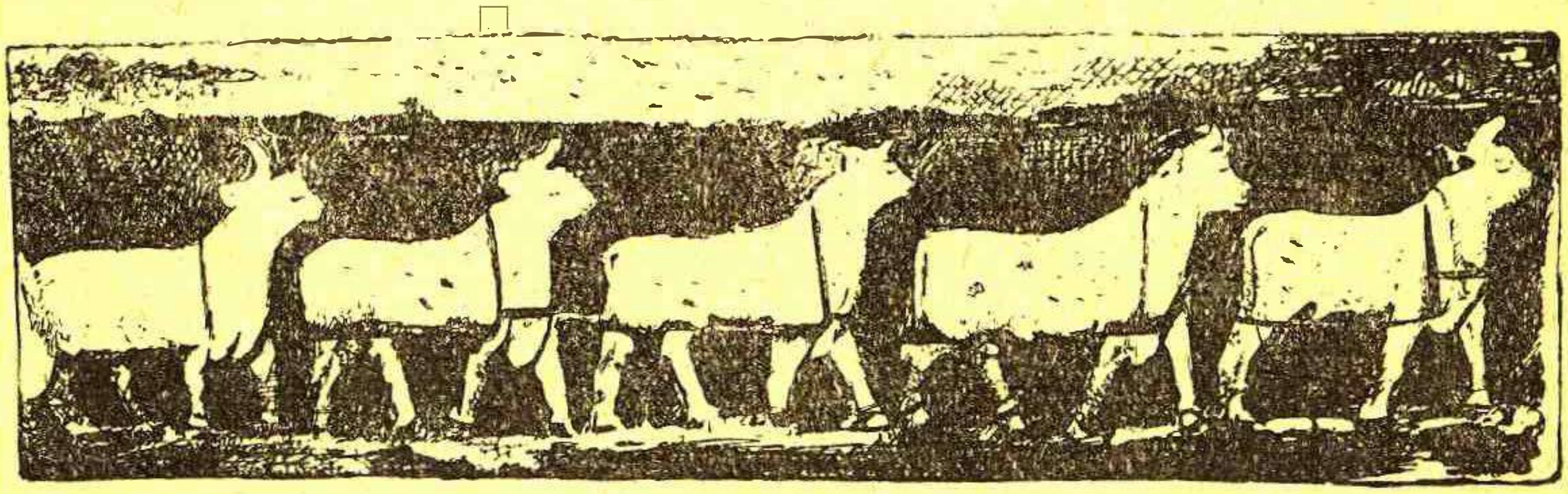

Turmă de vite.

Fragment dintr-un mozaic găsit în templul sumerienilor din orașul Ur

Pe fluviile Tigru și Eufrat lunecau bărcile ușoare ale pescarilor. Cei mai îndrăzneți se avîntau departe, în largul Mării Răsăritene — Golful Persic. Ei se întorceau acasă cu luntrele încărcate de pește. Dar partea leului din ceea ce pescuiau ajungea tot în „casele de rezerve".

Atît de mult pește mișuna în ape, încît o mare cantitate era pusă la uscat, apoi se măcina ca făina și slujea drept hrană pentru vite.

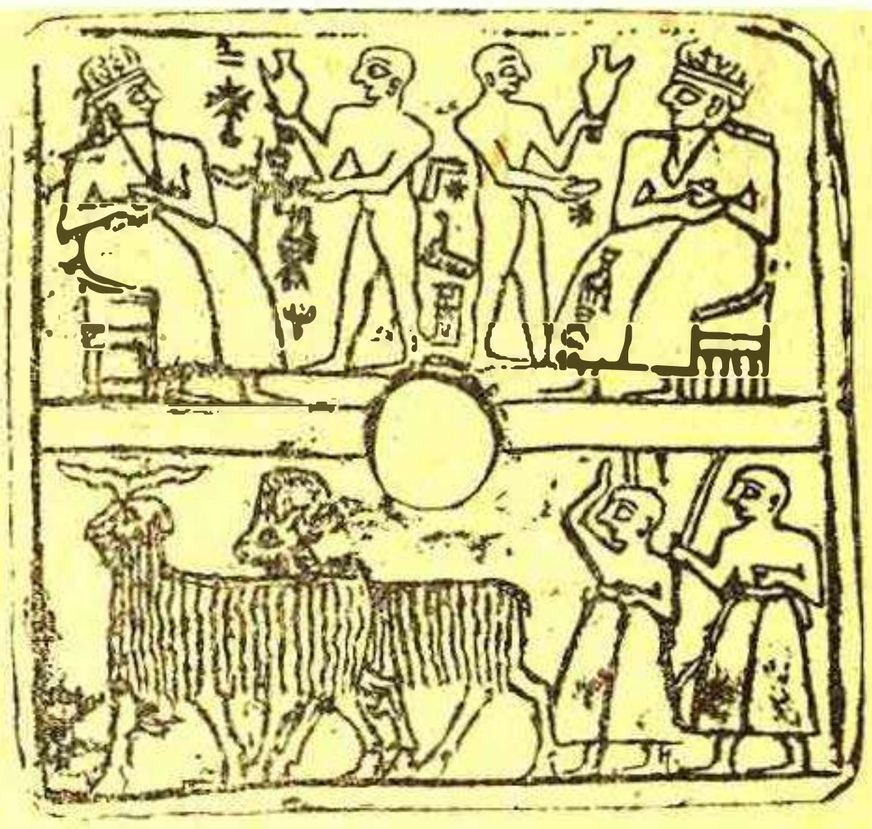

Scene din viața sumerienilor.
Imagine arhaică pe piatră

Bogăția de bază a orașului Lagaș o constituia agricultura. Lagașienii cultivau mai ales grîu și orz, iar ogoarele lor erau bine lucrate. De obicei arau cu pluguri trase de măgari.

Deoarece în partea de miazăzi a Ținutului dintre cele două fluvii nu cad mai niciodată ploi, cîmpiile se irigau artificial, săpîndu-se canale, care se umpleau cu apa provenită din Tigru și Eufrat.

Lagașienii foloseau cu iscusință perioadele de revărsare a fluviilor. În aceste epoci, ei adunau apa dătătoare de viață în cisterne și rezervoare speciale, iar apoi, în lunile de secetă, îi dădeau drumul să ude țarinile.

Revărsările fluviilor nu numai că hrăneau pămîntul cu umezeala atît de necesară, dar totodată îl și îngrășau. Apa aducea cu sine un mîl ce se depunea an de an, dînd naștere astfel unui sol cum nu se poate mai fertil. Recoltele erau atît de bogate, încît grînele ajungeau și pentru hrana oamenilor și a animalelor și pentru schimbul cu metale, piatră și lemn, lucruri ce nu se găseau în Ținutul dintre cele două fluvii.

Pămîntul se folosea de către întreaga comunitate, ceea ce însă nu însemna că toți erau egali, că munceau la fel și aveau acelcași beneficii. La acea dată, din sînul comunității se ridicase o aristocrație bogată, care treptat acaparase avutul comun.

Dorind să apuce o bucățică cît mai grasă, aristocrația a pus mîna pe loturile cele mai bune, pe cea mai mare parte din numărul turmelor de vite și din inventarul agricol apar-

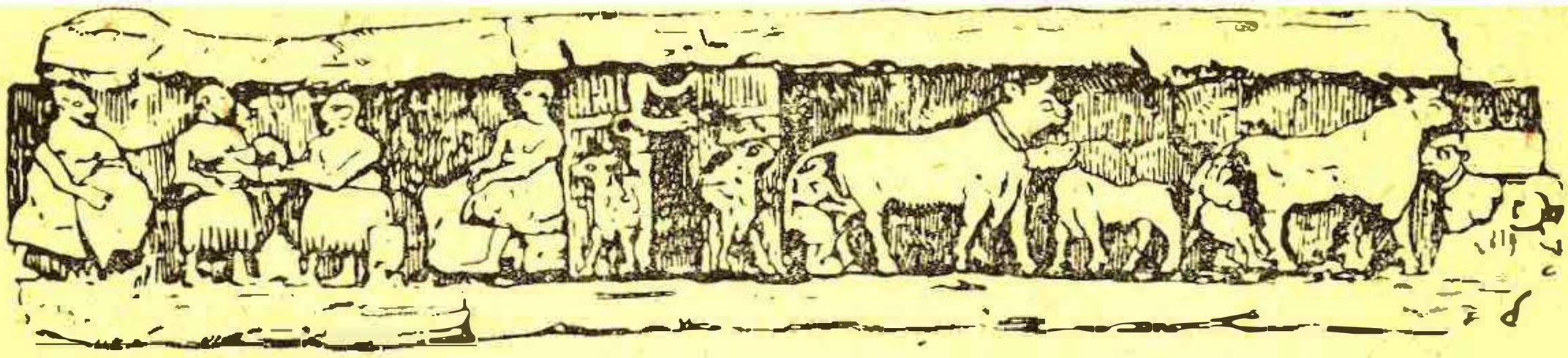

Prepararea produselor lactate în gospodăria unui templu sumerian: mulsul vacilor, decantarea laptelui și baterea untului.

Detaliu dintr-un mozaic descoperit în orașul Ur

ținînd colectivității. Aristocrația se îmbogățea văzînd cu ochii, în timp ce marea masă de proprietari sărăcea, ajungînd în cele din urmă să depindă de aristocrație. An de an, prăpastia dintre bogați și oamenii de rînd devenea tot mai adîncă.

Muncile cele mai grele erau executate de sclavi, considerați ca un bun al întregii comunități. De fapt, de ei dispuneau numai conducătorul Lagașului și cei din imediata lui apropiere. La acea dată, numărul sclavilor nu era încă prea mare, dar rolul lor în economia Lagașului devenea din ce în ce mai important. Ei erau folosiți în special la lucrările de irigare, precum și la muncile casnice.

Hrana membrilor de rînd ai comunității, ca să nu mai vorbim de sclavi, era cum nu se poate mai sărăcăcioasă și

Zeul Lunii, Sin, stînd pe tron.

Copie după o pecete sumeriană

de loc variată. În schimb, numeroasele zeități ale orașului Lagaș primeau cu regularitate ofrande bogate. Printre alimentele aduse zilnic jertfă statuilor și altor imagini ale zeilor, se numărau pîinea, grîul, smochinele, vinul, peștele, oile, mieii și gazelele.

O „poftă“ deosebită părea să aibă Bau, zeița orașului Lagaș, în cinstea căreia fusese înălțat un templu special. Preoții acestui lăcaș aveau hambarele doldora de grîne, dispuneau de inventarul necesar pentru lucrările cîmpului, posedau turme de vite și sclavi. În timpul acela, pe pămînturile aparținînd templului lucrau și oameni liberi.

Bogății mai mari stăpînea templul lui Ningirsu, soțul zeiței Bau și zeul principal al orașului Lagaș.

O deosebită atenție a acordat M. V. Nikolski diferitelor forme ale procesului de producție. El studiază în mod amănunțit, după tăblițe, caracterul diferitelor munci, profesiile oamenilor, precum și sistemul de plată a muncii. Iată calea pe care o urmează omul de știință pentru a cunoaște viața maselor largi populare!

Acest fel de a vedea și de a cerceta lucrurile, propriu asiriologului rus, se deosebea mult de metodele întrebuințate de colegii săi din apusul Europei. Aceștia erau preocupați îndeosebi să studieze viața diferiților conducători, regi, campaniile lor militare etc.

M. V. Nikolski a fost primul om de știință din lume care a dat o listă a profesiilor existente în Sumeria antică, listă cuprinzînd zeci de denumiri. Acest lucru l-a putut face abia după ce a studiat sute și sute de documente. Totodată, el a stabilit care erau muncile cele mai frecvente. Așa, de pildă, vorbind despre hamali, Nikolski arată că aceștia încărcau vasele cu pîine, făină, lapte, legume, pește, lemn, fîn, coșuri și trestii.

În opera sa, în capitolele consacrate producției agricole, savantul rus descrie toate muncile care se efectuau în anticitate, pomenite de tăblițe: aratul, secerișul, treieratul, transportatul recoltei în hambare, răsădirea și prășitul legumelor, cositul și strîngerea fînului, irigarea cîmpiilor, reglarea revărsării fluviilor și a canalelor, întărirea digurilor și înlăturarea stricăciunilor pricinuite de inundații.

Se naște întrebarea: oare de ce era nevoie de toate acestea? Pentru ca să putem ști cum trăiau oamenii, cu ce se

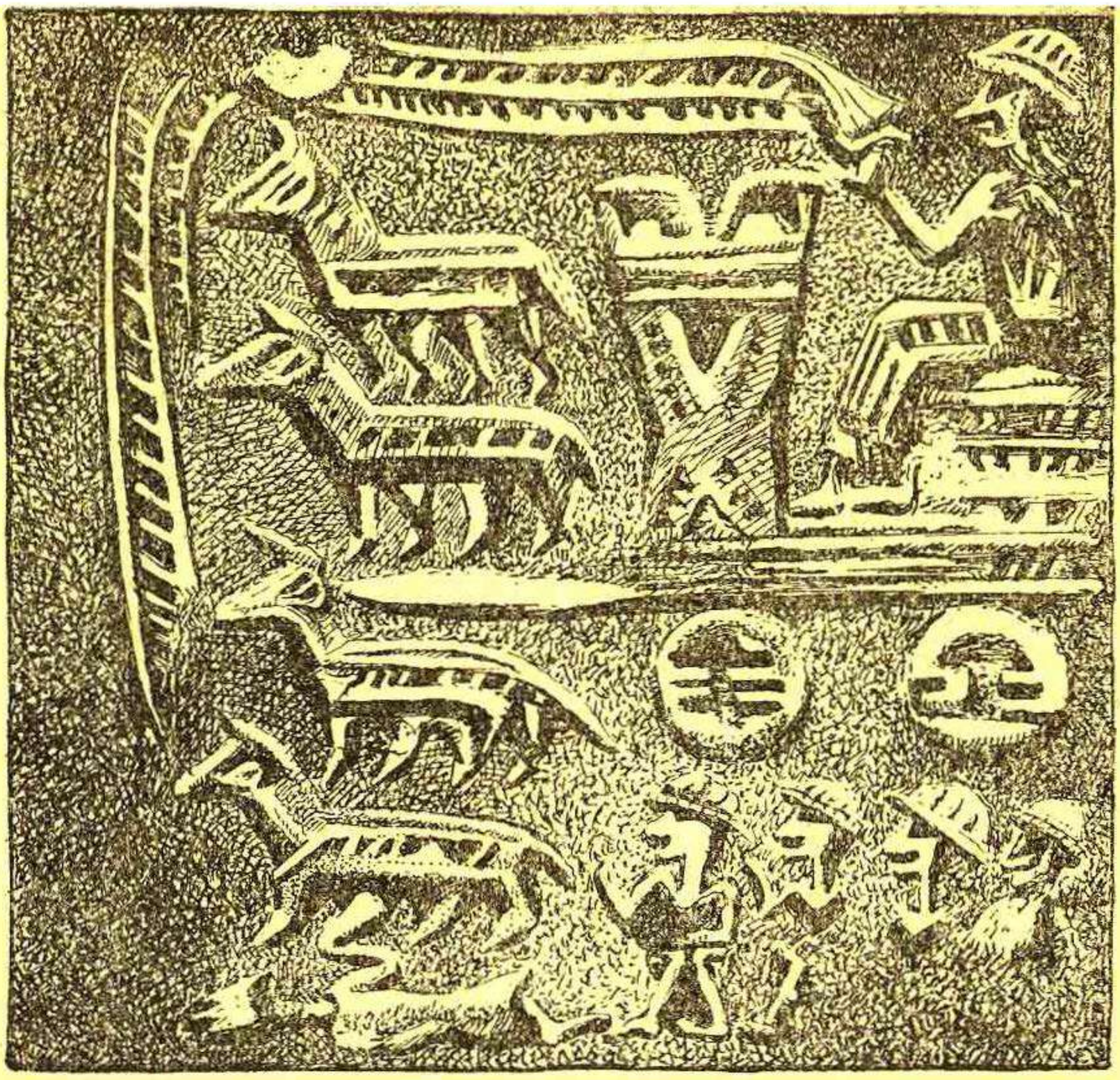

Car sumerian tras de patru asini. Carul este urmat de servitori (partea de jos a imaginii)

îndeletniceau ei și cum își procurau mijloacele necesare existenței. În felul acesta aflăm și stadiul de dezvoltare a tehnicii, modul de repartiție a bunurilor, precum și relațiile existente între oameni.

Deosebit de interesante sînt observațiile lui M. V. Nikolski privitoare la întrebuințarea stufului, care reprezenta una din bogățiile de frunte ale vechiului Ținut dintre cele două fluvii. Savantul a stabilit că stuful era un fel de materie primă de maximă importanță, cu nenumărate întrebuințări în gospodărie.

Stuful servea drept combustibil și ca așternut în grajdurile vitelor. Din el se împleteau coșuri și se construiau bărci, care se ungeau cu smoală pentru a nu lăsa apa să pătrundă în ele. Din stuf se făceau chiar și vase de bucătărie, acoperite cu o argilă rezistentă la foc. Stuful tocat mărunt slujea ca hrană pentru vite. El se întrebuința de asemenea și ca material de construcție, înlocuind lemnul, care se aducea de la mari depărtări și era foarte scump.

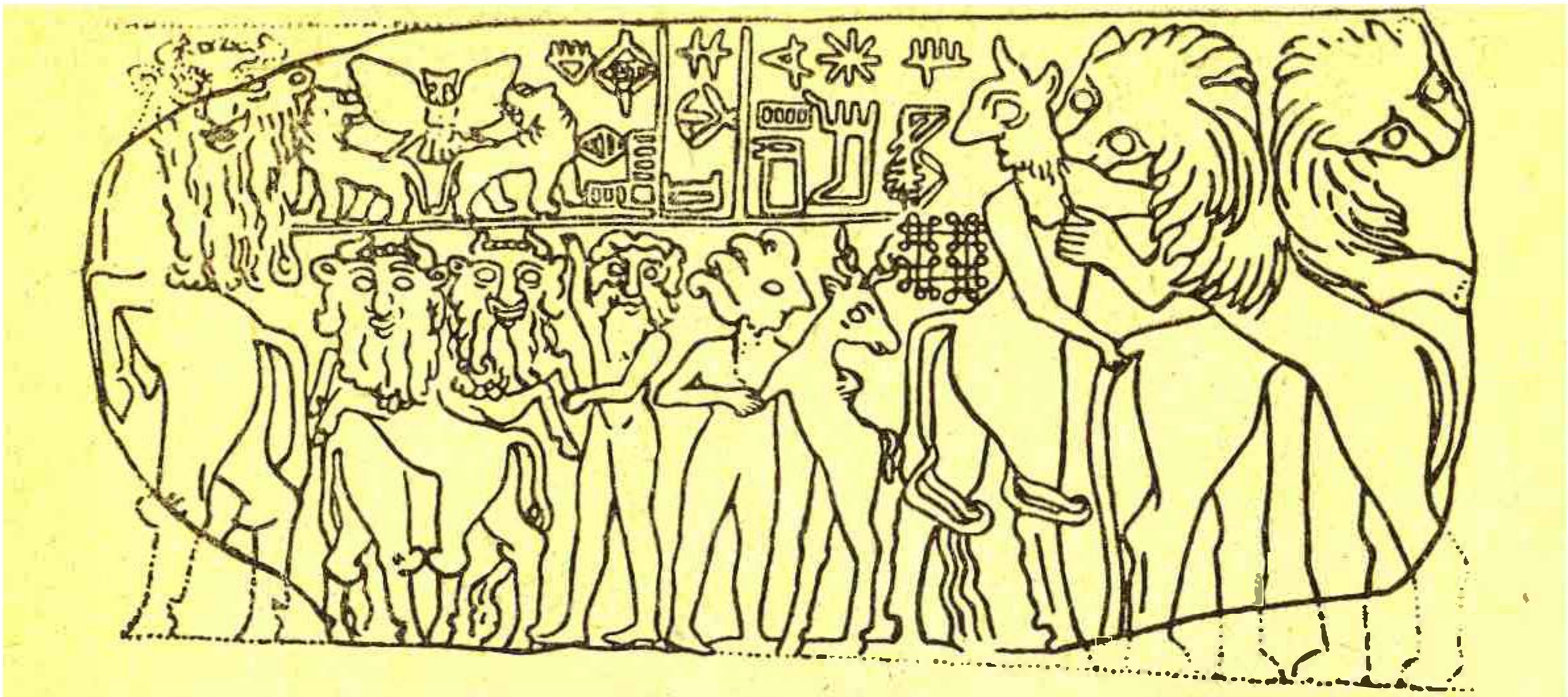

Copia peceții lui Lugulanda, cîrmuitorul Lagașului, cu imagini mitologice.

Sus — semne cuneiforme reproducînd numele și titulatura lui

Stuful, legat în mănunchiuri, era transportat, de obicei pe apă, la locul de destinație.

V-am prezentat aici doar cîteva aspecte din viața și obiceiurile sumerienilor, zugrăvite de M. V. Nikolski, pomenind doar o mică parte din prețioasele sale observații, adunate în cele două tomuri voluminoase. Astăzi, nici un asiriolog nu se poate descurca fără ele.

ÎN ADÎNCUL MILENIILOR

Epoca cercetată de M. V. Nikolski abundă în evenimente istorice deosebit de interesante.

Lugulanda n-a izbutit să rămînă multă vreme stăpîn al orașului Lagaș. El a fost răsturnat de popor, care, la un moment dat, n-a mai putut răbda birurile istovitoare și jaful nerușinat. Folosindu-se de aceste tulburări, un nou conducător, Urukagina, pune mîna pe putere.

Acesta a introdus unele reforme pentru a ușura situația membrilor comunității. Curînd însă izbucni un război între orașul Lagaș și orașul vecin, Umma. O veche dușmănie se reaprinse cu o forță nouă, din pricina teritoriului aflat la hotarul dintre cele două orașe.

Biruința a fost de partea celor din Umma, Lagașul pierzîndu-și independența. Conducătorul din Umma — Lugalzaggisi — a creat un stat unificat, în ale cărui granițe intrau mai multe orașe-state: Lagaș, Umma, Uruk, Ur și

Copia unei peceți cu imagini mitologice.
Inscripția din stînga (sus) înseamnă: «Gudea, cîrmuitorul Lagașului»

altele. Dar nici el nu a avut parte de o domnie prea îndelungată. La orizont apăru o nouă putere înfricoșătoare: orașul Akkad, de sub conducerea lui Sargon cel Bătrîn. Acesta supuse tot teritoriul cuprins între Golful Persic și Marea Mediterană.

Astfel, în secolul al XXIV-lea î.e.n. întregul Ținut dintre cele două fluvii a fost unificat pentru prima oară într-un stat centralizat — o monarhie despotică.

Despre copilăria lui Sargon cel Bătrîn (Sargon: rege adevărat) ni s-a păstrat o legendă interesantă. Astfel, se povestește că el s-a născut la puțin timp după moartea tatălui său. Neavînd cu ce să-l crească, maică-sa l-a pus într-un coș de trestie, uns cu smoală, și i-a dat drumul pe apele Eufratului.

În orașul Akkad trăia un grădinar numit Akki. Într-o bună zi, ducîndu-se la rîu după apă, el a văzut plutind pe unde un obiect ciudat.

Akki l-a tras la mal. Era coșul de trestie în care se afla pruncul. Și omului i s-a făcut milă de copilașul care plîngea, așa că l-a înfiat și l-a învățat meșteșugul de grădinar.

Cînd Sargon a crescut mare, zeița Ișstar s-a îndrăgostit de el și l-a făcut rege al Akkadului. Ea i-a dăruit o neasemuită putere și i-a încredințat întinsul regat Akkad.

Această legendă, care de altfel se aseamănă foarte mult cu legenda lui Romulus, fondatorul Romei, precum și cu aceea a lui Cyrus, întemeietorul statului persan, ne spune multe lucruri. În primul rînd, este limpede că marele conducător din Akkad a jucat un rol de seamă în istoria vechiului Ținut dintre cele două fluvii. De aceea, legendele i-au perpetuat amintirea de-a lungul a sute și sute de ani. Fără îndoială însă că ele au fost create și în scopul de a demonstra și a face dovada originii divine a puterii sale. Aceasta, mai cu seamă că Sargon a fost doar un simplu demnitar la curtea regelui din orașul Kiș, iar pe atunci el nici nu se numea astfel. Abia mai tîrziu a pus mîna pe putere, mutînd capitala la Akkad și intitulîndu-se „rege al celor patru părți ale lumii".

Sargon a căutat să justifice și totodată să legalizeze actul său. Acesta este și motivul pentru care și-a luat numele de Sargon — „rege adevărat". E de la sine înțeles că nimeni nu i-ar fi putut da la naștere un astfel de nume.

Statul Akkad, așa cum l-a creat Sargon, a durat mai bine de o sută de ani, fiind nimicit apoi de guti — triburi barbare din regiunile muntoase, venite dinspre răsărit. În toate documentele antice, gutii sînt numiți „dragoni de munte".

În schimb, Lagașul cunoaște în această vreme o epocă de prosperitate, deoarece el nu se afla în calea năvălitorilor guti, fapt care îi permite nu numai să rămînă neatins, dar să se și dezvolte din punct de vedere economic. La baza afirmațiilor noastre stau astăzi mărturie documentele care ni s-au transmis.

Dacă Urukagina indică în documente că el cîrmuia o regiune a cărei populație număra 36 000 de oameni, în schimb, noul conducător al orașului Lagaș, Gudea (secolul al XXIII-lea î.e.n.), se laudă că sub stăpînirea lui se aflau 216 000 de locuitori.

În Lagaș se construiesc palate și temple și se perfecționează sistemul de irigație. Totodată se stabilesc relații comerciale trainice cu numeroase alte țări. Dar toată această bunăstare aparentă se baza pe asuprirea din zi în zi mai cruntă a sclavilor, precum și pe exploatarea tot mai intensă a membrilor comunității. Munca sclavilor era din ce în ce

mai mult folosită în agricultură, în diferite meșteșuguri și în construcții.

Abia după o sută de ani și mai bine, gutii au fost alungați dincolo de hotarele Ținutului dintre cele două fluvii. Lupta sumerienilor împotriva năvălitorilor a pornit din Ur — oraș aflat în sudul Mesopotamiei. În anul 2120 î.e.n., cîrmuitorii lui au unit sub conducerea lor întregul Ținut dintre cele două fluvii, așa cum făcuse odinioară Sargon din Akkad.

Aceasta a fost ultima perioadă și cea mai înfloritoare a statului și culturii sumeriene, stat care a dispărut cu desăvîrșire de pe arena istoriei la începutul secolului al XX-lea î.e.n. Din acea epocă au ajuns pînă în zilele noastre importante monumente scrise, care au fost minuțios cercetate și apoi editate de M.V. Nikolski. Opera lui limpezește o întreagă perioadă din istoria societății sumeriene, perioadă ce cuprinde aproape cinci secole.

O IPOTEZĂ REMARCABILĂ

Dar activitatea lui M.V. Nikolski nu se mărgineste numai la cercetarea celor mai vechi epoci din istoria Ținutului dintre cele două fluvii. El a dat la iveală o serie întreagă de lucrări prețioase, ce se referă la o perioadă relativ mult mai tîrzie, și a întocmit, pentru prima oară în Rusia, manuale care să servească studenților preocupați de studiul asiriologiei. De sub pana lui au ieșit nenumărate articole de știință popularizată, care au făcut cunoscută în rîndul maselor largi de cititori istoria Orientului Antic. Aceste lucrări au contribuit într-o foarte mare măsură la trezirea interesului, în Rusia, pentru istoria și cultura popoarelor din Orientul Apropiat. Și, în sfîrșit, sînt cu totul excepționale meritele lui M.V. Nikolski în domeniul urartologiei — una dintre ramurile cele mai importante ale asiriologiei, știință cc se ocupă cu cercetarea limbii, istoriei și culturii Transcaucaziei antice.

Despre cunoștințele vaste și în același timp temeinice ale acestui savant rus ne vorbește limpede următorul fapt.

În anul 1880 a fost expediată la Moscova, venind de la Bagdad, o colecție de antichități, printre care se aflau și niște tăblițe, tare ciudate, ce nu semănau de loc cu cele cunoscute pînă atunci. În locul scrierii obișnuite, pe ele

erau reprezentate niște desene stranii. Toți, într-un glas, au considerat că tăbliţele sînt falsificate. În sprijinul acestei ipoteze pledau suficiente argumente.

În loc de semne cuneiforme — linii, triunghiuri sau semicercuri — pe tăbliţe erau săpate niște figuri stranii, care aminteau desene de copil, făcute de o mînă stîngace. O fantezie bogată ar fi putut deslușI în elc pomi, conturul unor păsări, pești și animale. Totuși, oricine ar fi pus la îndoială o asemenea interpretare ar fi avut desigur, în felul lui, dreptate. Doar imaginile înfățișînd oameni — cele mai mari dintre desenele de pe tăbliţe — erau clar și bine determinate; în schimb, figurile mici păreau de-a dreptul misterioase.

Pe atunci, toată lumea începuse să se pasioneze după antichităţile provenite din Orient. Folosindu-se de aceasta, elemente necinstite vindeau unor colecționari naivi tot felul de imitații, prezentîndu-le drept autentice. Victimă a acestor falsificatori a căzut chiar și cunoscutul amator de antichităţi Roinov, care a cheltuit o sumă uriașă pentru achiziționarea unui mare număr de obiecte „mesopotamice". După cum a demonstrat M.V. Nikolski, ele aveau tot atîta legătură cu vechiul Ţinut dintre cele două fluvii, cît avea și valiza în care fuseseră aduse...

Această întîmplare, care a stîrnit vîlvă la vremea sa, i-a determinat pe savanți să examineze cu multă atenție orice colecție necunoscută. În ceea ce privește însă antichităţile din Bagdad, nu existau păreri contradictorii. „Un fals grosolan" — susțineau savanții, toți într-un glas. Cunoscutul asiriolog francez Menan, căruia i-au fost trimise fotografii luate de pe aceste tăbliţe, a declarat fără drept de apel:

— Este un fals. Astfel de scrieri nici nu există și nici nu pot să existe.

M.V. Nikolski a fost singurul care a avut curajul să ia asupră-și sarcina de a demonstra că atît colecția, cît și tăbliţele sînt autentice. În ceea ce privește desenele ciudate, M.V. Nikolski a izbutit să şi descifreze unele din ele. Dar lucrul cel mai important este următorul: savantul rus a dovedit că ele reprezintă cea mai veche scriere sumeriană, din care mai tîrziu s-a dezvoltat scrierea studiată anterior.

Aceasta a fost uimitoarea descoperire a unui om de știință care a știut să privească lucrurile mult mai adînc decît toți confrații săi.

Statuia lui Gudea, cîrmuitorul Lagaşului.

Pe genunchii lui se află o inscripţie care povesteşte despre construcţia templului

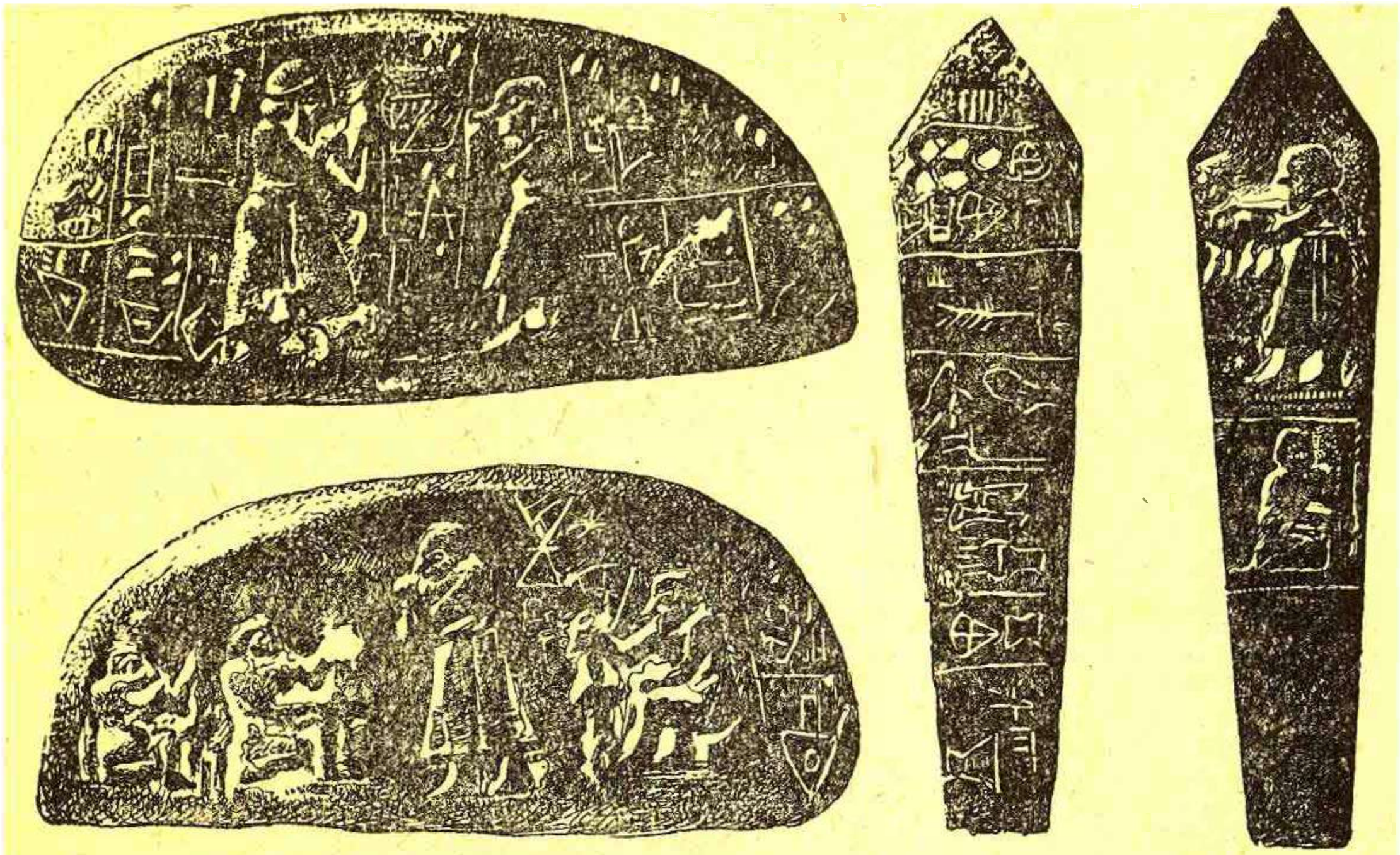

Cele mai vechi desene și scrieri sumeriene, din care — așa cum a demonstrat M.V. Nikolski — s-a format scrierea cuneiformă

— Tăbliţele din Bagdad au o valoare neprețuită pentru știință — spunea M.V. Nikolski — întrucît ele sînt mai vechi decît oricare alte documente pe care le posedăm.

Și anii au trecut. Făcîndu-se noi săpături, au fost date la iveală tăbliţe analoge. Justeţea afirmaţiilor lui M.V. Nikolski, primul care a arătat importanţa așa-zisei scrieri hieroglifo-liniare, a devenit evidentă pentru toţi.

M.V. Nikolski a trăit, a muncit și a creat în condiţii nespus de grele. Dar atitudinea dușmănoasă a cercurilor reacţionare nu a putut stăvili avîntul său creator. Fără să simtă oboseala, el a trudit neîncetat pentru dezvoltarea asiriologiei ruse, a publicat ultimele rezultate ale cercetărilor sale, a ţinut conferinţe la congresele de arheologie și a popularizat pretutindeni știinţa pe care o îndrăgise atîta.

Tăbliţele lui M.V. Nikolski au făcut cunoscut omenirii unul dintre popoarele Mesopotamiei antice — sumerienii. Dar aceștia nu au fost singurii care au locuit în Ţinutul dintre cele două fluvii. Alături de ei, și apoi chiar pe teritoriul lor, au trăit multe alte popoare. Fiecare dintre ele își avea istoria, cultura și limba sa. Toate însă, la fel ca

sumerienii, scriau pe tăbliţe, identice cu cele care au fost studiate de M.V. Nikolski.

Se pune întrebarea: unde, cînd şi cine anume a descoperit aceste tăbliţe? Cum s-a ajuns la descifrarea lor? Şi, în afară de tăbliţe, ce alte lucruri au mai dat la iveală arheologii care au făcut săpături în Mesopotamia?

Despre toate acestea vom vorbi în capitolele următoare.

CAPITOLUL II

ÎN CĂUTAREA CETĂȚII NINIVE

DEALURILE MISTERIOASE

Întorcîndu-se în vara anului 1820 din călătoria sa prin Kurdistan, Claudius James Rich s-a oprit la Mosul. Acest tînăr nu lăsa să-i scape nici un prilej pentru a cunoaște mai îndeaproape țara în care soarta îl aruncase în calitate de reprezentant al Companiei Indiilor Răsăritene. El știa că Londra consideră ca foarte prețioase informațiile amănunțite cu privire la bogățiile naturale ale Irakului, la minereurile mult căutate, la situația economică, la felul de viață și tradițiile băștinașilor. Pentru a putea obține avansarea în grad, ar fi fost cum nu se poate mai nimerit să adune cît mai multe informații asupra Mosulului și împrejurimilor sale. Aceste informații interesau în mod deosebit firma pe care o reprezenta.

Era vorba de o firmă mare, cunoscută în întreaga lume, o firmă care își avea flota, poliția, justiția și spionii ei. Ea deținea monopolul comerțului cu țările din vecinătatea Oceanului Indian și a celui Pacific.

Șefii Companiei Indiilor Răsăritene au remarcat de timpuriu calitățile uimitoare ale lui Claudius James Rich. Cu o ușurință de necrezut, acesta învăța orice limbă străină și, în afară de numeroase limbi europene, vorbea la perfecție araba, persana, siriana, ebraica veche, ba cunoștea chiar și alfabetul chinez.

Se înțelege că un astfel de om era extrem de prețios pentru Companie. Așa că Rich a fost angajat încă de la vîrsta de 16 ani.

Dar oare ce i-a trezit interesul la Mosul și l-a făcut să zăbovească acolo mai multe luni de zile? Dealurile misterioase aflate pe malul stîng al Tigrului. Iată ce l-a reținut. Ele se înfățișau ca niște valuri care se solidificaseră dintr-o dată. Nu puteai să treci indiferent pe lîngă ele. Pe întinsul

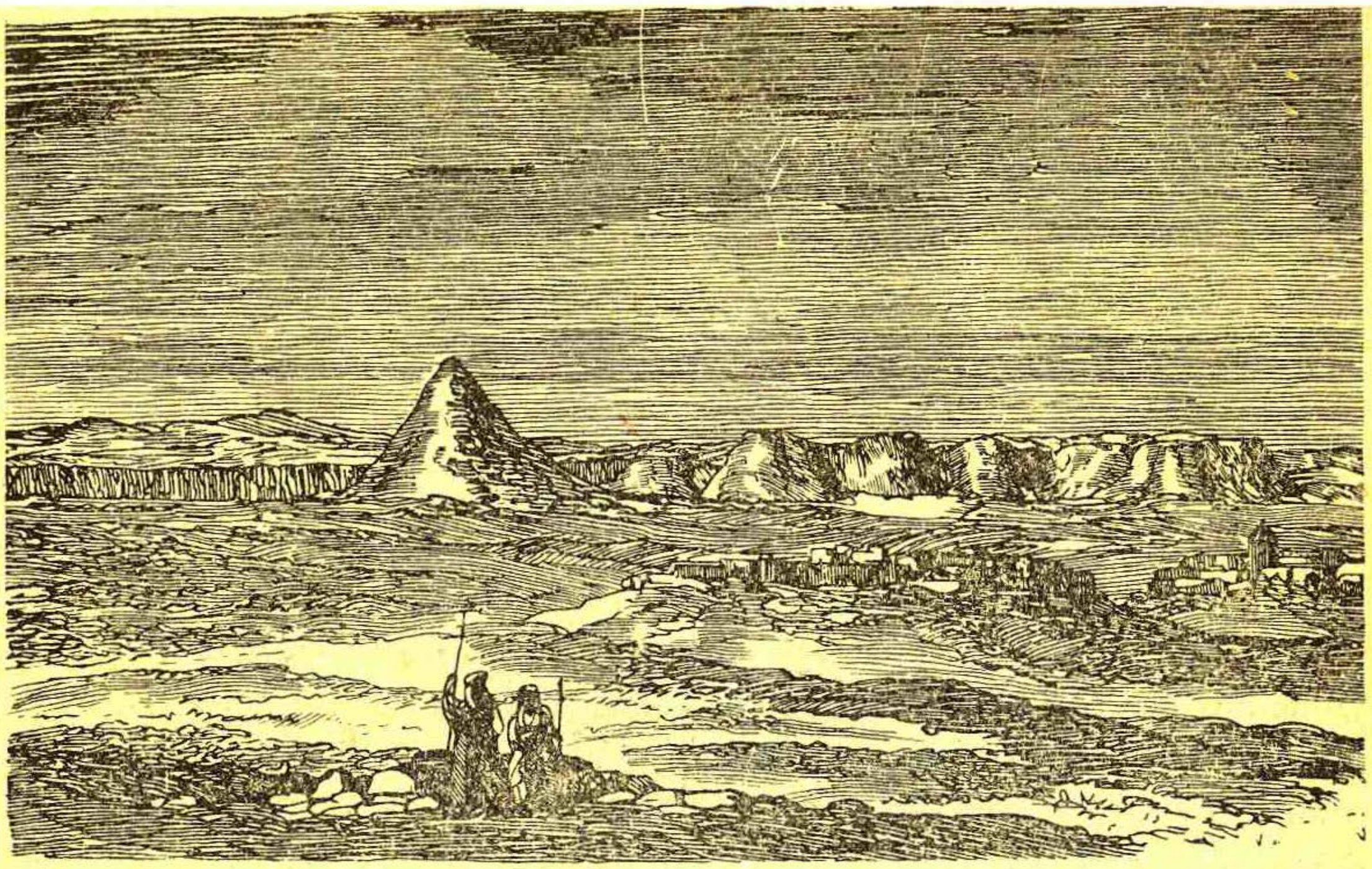

Dealurile de la Nimrud

cîmpiei netede din Mesopotamia, aceste dealuri îți săreau imediat în ochi și te îndemnau să te gîndești la orașe antice îngropate sub ele și la bogățiile lor legendare.

De altfel, despre aceste lucruri vorbeau toți localnicii. Ei susțineau că, încă din vremuri imemoriale, acolo a locuit legendarul rege Nimrod, întemeietorul orașului Ninive, capitala Asiriei. Nu o dată, Rich a avut prilejul să audă tot felul de povești despre ciudatele descoperiri făcute prin partea locului, despre figurinele de piatră, reprezentînd oameni și animale, găsite de arabi.

Ori de cîte ori asculta asemenea lucruri, ochii tînărului scînteiau. I se părea că vede aievea comori nemăsurate, vase de preț pline cu aur, arme vechi și alte minunății, despre care beduinii vorbeau cu atîta înflăcărare.

Ceasuri întregi, el rătăcea pe cărările bătrînelor dealuri, cercetînd fiece movilă, plimbîndu-și privirea peste fiece vîlcea. Comparînd diferitele legende arabe, Rich a ajuns la concluzia că pe malul răsăritean al fluviului Tigru, chiar în fața orașului Mosul, a existat cîndva Ninive. Și atunci a început săpăturile.

Dar abia pornise lucrările, cînd o boală neașteptată l-a silit să le întrerupă. Holera, care bîntuia în vremea aceea pustiind sate întregi, nu l-a iertat nici pe „înaltul reprezentant“ al Companiei Indiilor Răsăritene. Rich a murit fără să dezlege taina dealurilor din Mosul.

Dar ce a izbutit el să adune? Cîteva zeci de tăbliță de lut, acoperite cu semne ciudate, nemaivăzute, un cilindru în formă de butoiaș, zgîriat tot cu aceleași semne stranii, și încă vreo cîteva obiecte. Toată această colecție de antichități încăpea, fără prea mare greutate, într-o ladă de dimensiuni obișnuite, care a și fost expediată la British Museum.

Abia după douăzeci de ani și mai bine au fost reluate săpăturile în aceste locuri. Și atunci, într-adevăr, au ieșit la iveală orașe mari, cu minunate clădiri, cu temple și palate. S-au găsit sute de obiecte de artă, obiecte casnice, arme, unelte și mii de alte lucruri pe care oamenii le-au folosit acum trei-patru milenii. Dar pînă în anul 1842, așa cum s-a exprimat cu mult spirit un savant, „o ladă nu prea mare, măsurînd trei picioare în lungime, conținea tot ce mai rămăsese din mîndrul Babilon de odinioară și din măreața cetate Ninive“.

SĂPĂTURILE CONTINUĂ

Ce s-a întîmplat însă în 1842?

La Mosul a sosit consulul francez Pierre Botta. El auzise despre colecția de antichități a lui Rich, precum și despre cercetările întreprinse de acesta în căutarea orașului Ninive, cercetări întrerupte brusc din pricina bolii care i-a cauzat moartea. „Poate eu voi fi mai norocos“ — s-a gîndit Botta, și a început să se ocupe și el de săpături. Aflînd că englezii ar dori să continue lucrările începute de Rich, Botta se hotărăște să le-o ia înainte.

Pe malul stîng al fluviului Tigru, în fața Mosulului, se află sătucul Kuiundjik, așezat pe un deal mai înalt. Tocmai din acest punct a început Botta săpăturile.

Pustiul se desfășura trist dinaintea ochilor săi. Acolo unde cîndva au înflorit grădini și unde holde bogate îmbrăcau cîmpiile, se întindea acum deșertul. În locul vechilor orașe se înălțau dealuri mohorîte, pe care se aflau presărate

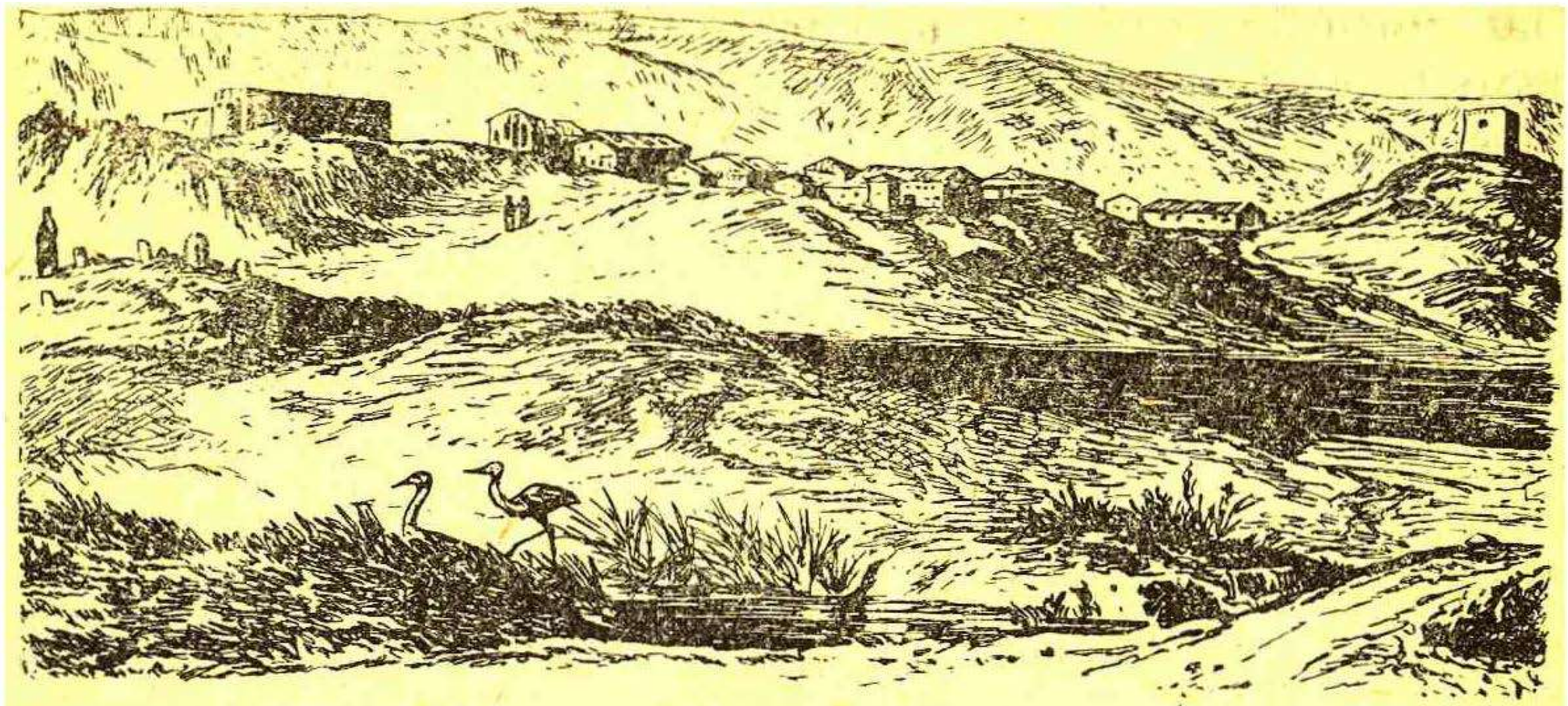

Khorsabad

bordeiele mizere ale felahilor irakieni, precum și corturile ușoare ale beduinilor nomazi.

Timp de patru luni încheiate, arabii angajați de el au scormonit dealul Kuiundjik, dar de Ninive tot n-au dat. Scoțînd mormane întregi de pămînt, oamenii găseau ba cioburi mărunte ale unor tăblițe de lut, acoperite cu fragmente de imagini făcute cu un tăiș, ba tăblițe întregi de lut, pe a căror suprafață se aflau semne cuneiforme.

Localnicii priveau plini de uimire munca ciudată a europenilor.

De ce oare adună, cercetează și păstrează ei orice ciob? În ce scop fac toate acestea?

— Asemenea lucruri găsești cîte vrei în apropierea satului nostru — spunea rîzînd un locuitor din Khorsabad. Din astfel de pietre, la noi se clădesc grajduri.

La început, Botta n-a dat nici o atenție acestor cuvinte. Dar mai tîrziu, cînd cercetările din Kuiundjik rămaseră fără rezultat, el își aduse aminte de arabul din Khorsabad și de vorbele sale.

Satul Khorsabad se află la 15 kilometri de Kuiundjik, într-o regiune umedă și nesănătoasă. Cîmpiile de orez, acoperite cu apă, constituie un izvor permanent de malarie. Din pricina vaporilor de apă, în văzduh stăruie veșnic o ceață deasă, în care roiesc miliarde de insecte.

Aici și-a mutat Botta șantierul său.

Frigurile îi scuturau fără milă pe oameni. Muncitorii angajați cădeau deseori bolnavi, iar unii chiar mureau.

Dar consulul francez continua săpăturile. El găsea oricînd zeci de arabi, pe jumătate morți de foame, gata să facă orice muncă pentru cîțiva gologani. În țările Orientului, colonialiștii nu prea pun preț pe viața omului.

În acea epocă, arheologia — știința antichităților — făcea primii pași. Dacă astăzi, cînd se fac săpături, arheologii au la dispoziție mecanisme și instrumente moderne, un utilaj special și complicat, în vremea aceea, singurele unelte de care dispunea un arheolog erau sapa și lopata.

Botta începu să sape un puț în dealul Khorsabad. În curînd, hîrlețele s-au lovit de piatră. Scoțînd pămîntul din puț, muncitorii au constatat că se află pe creasta unui zid.

NECIOPLITUL PAȘĂ, S-A DOVEDIT PROROC!

Dar tocmai acum cînd Botta ardea de nerăbdare să dea la iveală întregul zid, el întîmpină pe neașteptate o rezistență ciudată din partea localnicilor.

Pe dealul din Khorsabad se aflau risipite ici, colo, niște biete bordeie sărăcăcioase, făcute din trestie împletită și din rogojini. Ele nu valorau cine știe cît, dar Botta se arătă gata să plătească proprietarilor o sumă considerabilă, pentru ca aceștia să se mute ceva mai departe. Operația n-ar fi durat mai mult decît transportul unui cort.

Care nu-i fu însă mirarea cînd arabii refuzară cu încăpățînare propunerea sa.

— Nu, beiule, nu-i cu putință — răspundeau ei, privind cu teamă în jur.

— Și de ce nu?

Pînă la urmă, tot n-a izbutit să capete un răspuns lămuritor.

În ziua următoare, nici un arab nu s-a mai prezentat la lucru.

Ce să fie oare? Mult timp și-a bătut Botta capul, a întrebat în dreapta și-n stînga, dar oamenii îi răspundeau în doi peri, fără să-l lămurească.

Iată însă care era pricina:

Pașa din Khorsabad urmărea cu neliniște și cu teamă săpăturile francezului.

Ce caută aici europenii? Oare umblă ei numai după aceste pietre vechi din care localnicii își fac sobe? Nu, pe

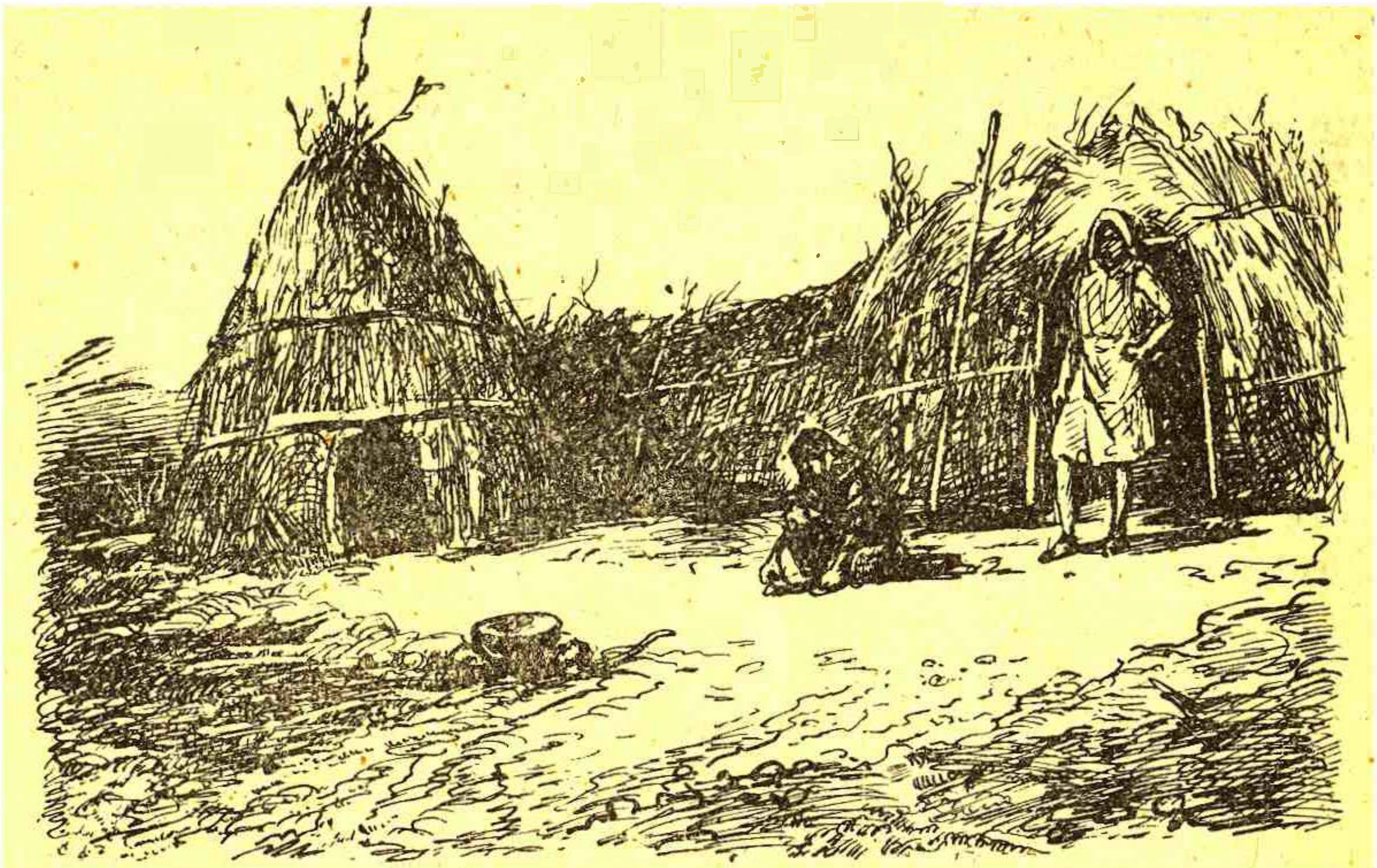

Bordeiele mizere în care locuiau felahii irakieni

el nu pot să-l păcălească! Nu-i el chiar atît de prost ca să creadă asemenea povești. Fără îndoială că Botta caută o comoară. Altfel nu s-ar apuca să azvîrle banii pe fereastră. Îi cunoaște el prea bine pe francezii și pe englezii ăștia, care nu mișcă un deget fără să aibă un cîștig. Dar comoara trebuie să ajungă numai în mîinile lui.

În vremea aceea, Irakul făcea parte din Imperiul Otoman. Pașa avea obligația să adune birurile și impozitele în folosul sultanului. Și nu era de loc ușor să stoarcă bani de la populația sărăcită. El nu izbutca întotdeauna să pună ceva deoparte și pentru dînsul.

Și deodată i se ivește acest prilej neașteptat de îmbogățire...

Pașa trimite de îndată un raport lung și foarte amănunțit la Constantinopol. Francezii nu au gînduri bune. Ei sapă tranșee, construiesc cetăți... Nu va trece mult și vor aduce și soldați...

În același timp, el pedepsește fără milă pe muncitorii angajați de consulul francez.

Aflînd, în sfîrșit, despre ce este vorba, Botta începu să acționeze. El se adresă guvernului său, luă legătură cu guvernul turc și, pînă la urmă, reuși să obțină ceea ce dorea.

Dealurile de la Khorsabad

De fapt, pașa din Khorsabad nu era departe de adevăr. Mai tîrziu, după cum se știe, englezii au smuls turcilor Irakul, iar francezii — Siria. De unde se poate trage concluzia că pașa cel lacom și șiret din Khorsabad a fost mai perspicace decît conducătorii turci.

PALATELE SUBTERANE

Săpăturile din Khorsabad au fost reluate. Botta dădu dispoziții să se continue lucrările de-a lungul zidului.

Transportînd cu coșurile cantități imense de pămînt, muncitorii au dat la iveală o încăpere spațioasă, ai cărei pereți erau acoperiți în întregime cu plăci de alabastru.

Botta rămase uimit în fața priveliștii ce se înfățișa ochilor săi. Mîna artistului din antichitate — un tăietor în piatră — săpase pe plăci scene din viața și obiceiurile unui popor necunoscut, despre care se părea că se șterse orice amintire. De pe pereți îl priveau războinici bărboși în veșminte ciudate, înarmați cu arcuri și săgeți, cu sulițe și lănci. Ei goneau în care de război, trase de armăsari focoși. Șiruri nesfîrșite de prizonieri se tîrau cu mîinile legate.

Era o pagină din istorie. Dar de cînd, din ce epocă, a cărui popor? Poate că scrierea ce însoțea imaginile ar fi putut da un răspuns la aceste întrebări, dar Botta nu știa să o citească. El nu știa nici măcar în ce limbă e scrisă. Un singur lucru apărea limpede: în fața științei se ivea o nouă civilizație și, după toate semnele, din vremuri tare, tare îndepărtate.

Nu este greu să ne închipuim bucuria ce l-a cuprins pe arheolog. Aceasta însemna că nu degeaba se irosiseră atîta trudă, atîta timp, atîtea mijloace.

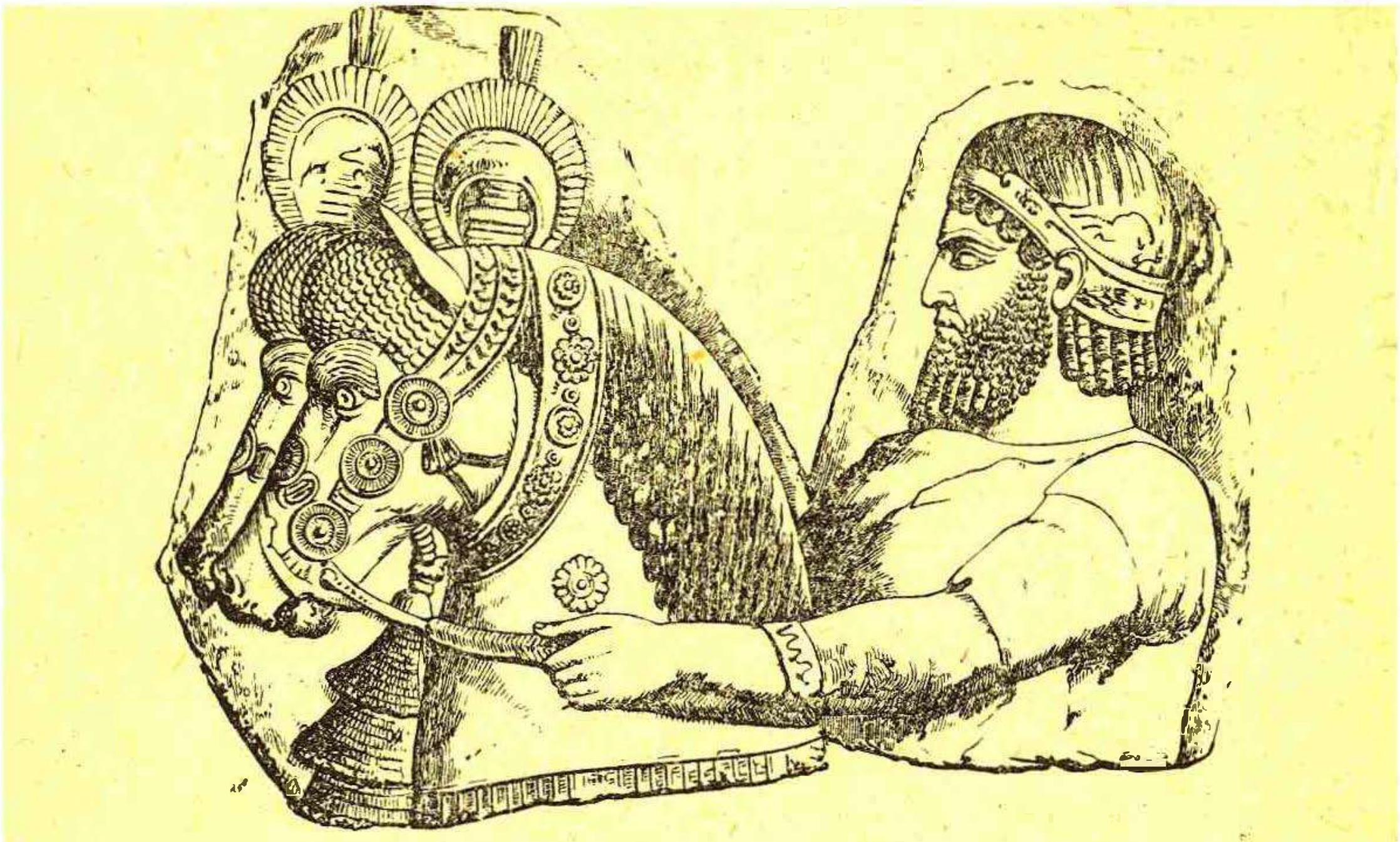

Grăjdar regal cu cai.
Fragment dintr-un basorelief asirian

Curînd însă bucuria i se schimbă în desperare. Minunatele reliefuri săpate în alabastru se distrugeau sub ochii lui. Se mohorau culorile strălucitoare care acopereau imaginile dîndu-le atîta viață de parcă trăiau aievea.

Chiar plăcile se prefăceau în pulbere, se transformau în putregai.

Oare aceste minunate opere de artă, care au zăcut, pesemne, milenii în pămînt, au fost descoperite numai ca să fie supuse unei distrugeri totale?

Dar vinovat de ceea ce se întîmpla era numai Botta, din pricina grabei sale. El voia să împacheteze totul, cît mai repede, în lăzi pe care să le expedieze la Paris.

Însă graba în astfel de cazuri îți este cu desăvîrșire interzisă, căci, în afară de pagube, nu duce la nici un rezultat.

Cu obiectele care au zăcut mult timp în pămînt trebuie să umbli într-un anumit fel. Ele nu pot fi scoase dintr-o dată la lumină și supuse influenței aerului și razelor solare. Botta ignora acest lucru.

Mult mai tîrziu, cînd s-au făcut săpături în orașul Ur, situat în partea de miazăzi a Mesopotamiei, lucrurile s-au petrecut în felul următor:

Arheologii au găsit un cap de leu făurit din aramă. Arama avea o culoare închisă, deoarece metalul se oxidase. Obiectul descoperit nu trebuia mișcat din loc, întrucît la cea mai ușoară atingere se putea preface în pulbere.

Cum au procedat atunci oamenii de știință?

Au săpat cu grijă pămîntul jur împrejurul obiectului descoperit, iar apoi au turnat deasupra un strat gros de parafină. Cînd parafina s-a răcit, s-a format un cocoloș uriaș și inform, alcătuit din pămînt, metal și parafină. Ca un copil bolnav, cocoloșul a fost învelit în vată și apoi în fețe. Astfel ambalat, capul de leu a sosit în laboratoarele de restaurare ale muzeului.

Aici, cocoloșul diform a fost tăiat în două părți egale, cu ajutorul unui ferăstrău a cărui pînză era subțire ca firul de păr. Apoi, cu deosebită grijă, s-au scos pămîntul și bucățile de lemn putred aflate înăuntru. Jumătățile au fost îmbinate la loc și în cavitatea interioară s-a turnat ghips. Cînd ghipsul s-a solidificat, parafina a fost topită. Atunci, în fața celor ce au muncit cu atîta rîvnă la restaurare a ieșit la iveală un monument încîntător, făurit de mîna maeștrilor din antichitate. Ei au văzut un minunat cap de fiară, cu botul larg deschis și cu limba roșie scoasă afară. Albul ochilor era din bucățele de scoică imaculate, iar irisul — din lazurit.

Stratul subțire de oxid de cupru a aderat perfect la ghips, redînd întocmai vechiul model.

La vremea sa, statuia leului a fost executată din lemn și îmbrăcată în foi de aramă cizelată. Lemnul a putrezit și arama s-a oxidat, totuși sculptura originală s-a păstrat pentru posteritate.

Am dat acest exemplu pentru a ilustra progresele realizate în domeniul arheologiei. Astăzi pot fi restaurate obiecte pe care timpul le-a măcinat aproape în întregime. Dar deoarece Botta nu cunoștea nici unul din aceste procedee, pe vremea lui s-au pierdut multe monumente ale culturii antice, bine conservate pînă la descoperirea lor, care ar fi putut să împodobească cu cinste cele mai mari muzee din lume.

Dar să ne întoarcem la Khorsabad.

Pierderea minunatelor capodopere ale antichității nu l-a descurajat pe Botta. Consulul francez a continuat săpăturile cu și mai multă rîvnă. El pătrundea în străfundurile pămîn-

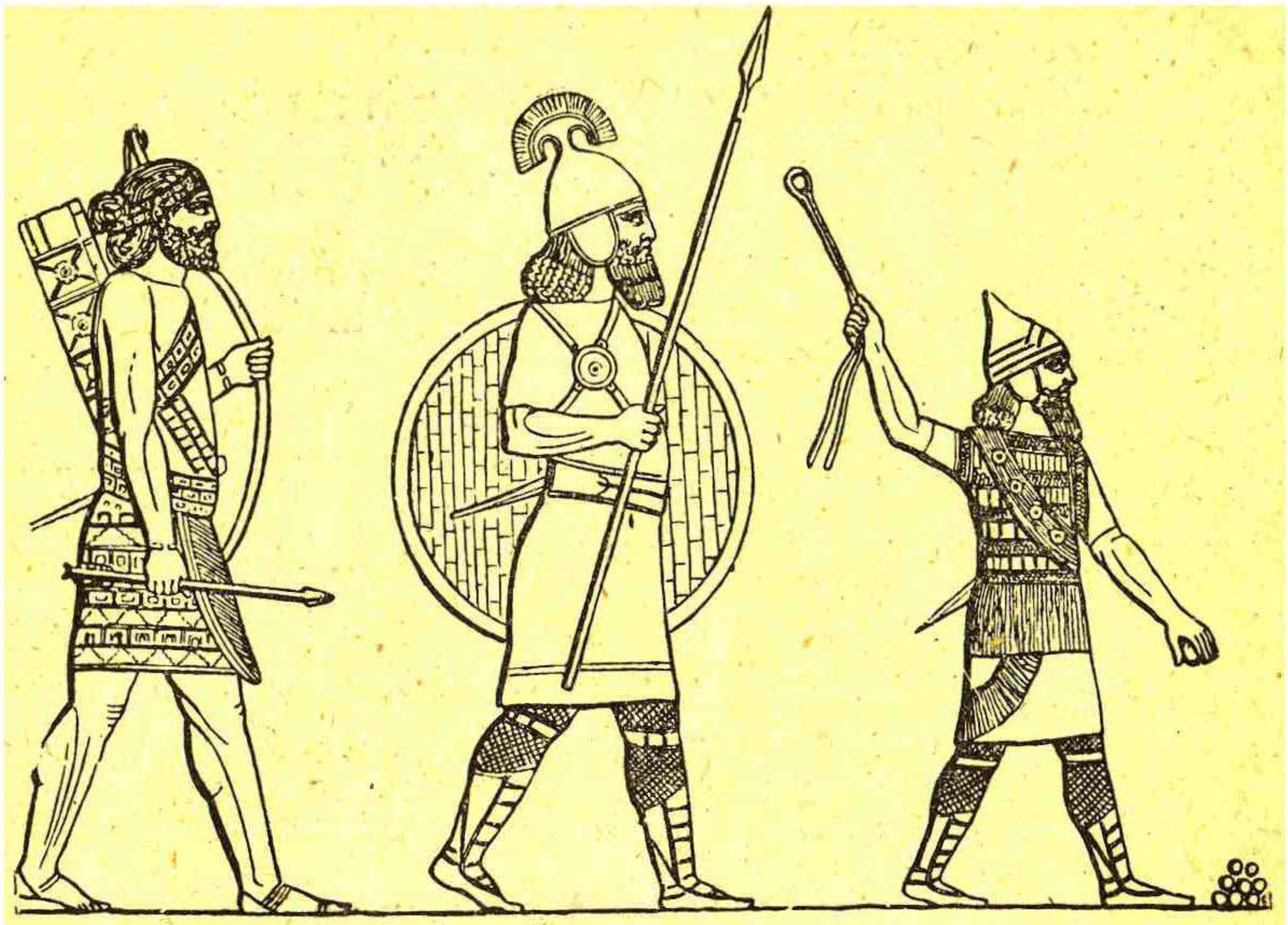

Oșteni asirieni și armele lor

tului, descoperind una după alta noi încăperi, și nu mai contenea minunîndu-se în fața bogăției și a luxului cu care erau împodobite. „Fără îndoială, aici se află un palat“ — hotărî Botta.

El credea că, în sfîrșit, izbutise să dea de urma vechiului oraș Ninive, a acelui Ninive care băgase groaza în toate popoarele Orientului Antic și căruia contemporanii săi i-au consacrat nenumărate opere, scrise cu mult entuziasm.

— Trei zile mergi ca să străbați orașul de la un cap la altul. Numai copilași, care încă nu știu care li-i dreapta și care stînga, numără Ninive 120 000 — susținea unul din ei.

— Negustori sînt mai mulți decît stelele pe cer; lucruri scumpe de tot soiul stau pretutindeni în grămezi nesfîrșite. Nobilii îs ca lăcustele, iar conducătorii de oști roiesc ca muștele — spunea un altul.

— Este un oraș glorios, care trăiește fără griji, spunîndu-și în inima lui: „Eu și numai eu sînt, nu-i nimeni altul în afară de mine“ — scria un al treilea.

Primul orientalist care a vizitat locurile unde Botta făcea săpături a fost rectorul universității din Kazan, V. F. Dittel[1].

În anul 1842, tînărul om de știință a plecat într-o călătorie de trei ani prin Orientul Apropiat. Dittel cunoștea la perfecție araba, persana, turca, precum și alte cîteva limbi orientale. Mereu dornic să afle lucruri noi, el se distingea printr-o excepțională putere de muncă și o perseverență de neînfrînt în atingerea scopului.

Mînat de un singur gînd — acela de a îmbogăți știința, de a cunoaște trecutul țărilor din Orient — Dittel răzbătea pînă în cele mai îndepărtate și mai pustii regiuni, acolo unde nu călcase vreodată picior de european. Riscîndu-și în fiece clipă viața, el, împreună cu o mînă de oameni, se avînta prin văgăunile greu accesibile din vîrful munților, trecea înot rîuri vijelioase și străbătea drumuri lungi prin ținuturi sălbatice, fără urmă de potecă sau cărăruie. Și toate acestea, neavînd la îndemînă nici hărți topografice, nici călăuze, ba, uneori, lipsindu-i chiar și merindele.

Iată o priveliște pitorească, zugrăvită de însăși pana lui Dittel. „Drumurile orientale — scria el — sînt de fapt niște fîșii haotice, presărate la întîmplare cu zeci de pietroaie, printre care șerpuiesc potecuțe înguste — drumeaguri. Bolovani de diverse forme și mărimi, stînci și gropi, dealuri și văi, păduri și rîuri, mlaștini și nisipuri — iată într-un cuvînt drumul. Totuși, ele nu te pot împiedica să te strecori, să sui, să cobori, și, în sfîrșit, să rătăcești drumul, pe care-l străbați împreună cu calul tău sau cu un alt animal hărăzit unor astfel de chinuri".

Dittel a înfruntat cu mult curaj toate greutățile și necazurile ivite în cale. Pretutindeni unde ajungea, el învăța în chip temeinic limba și dialectele locale, studia legendele, credințele și monumentele antice, achiziționa manuscrise și monede vechi și își nota cu grijă în jurnalul său de călătorie tot ceea ce îl interesa în mod deosebit.

---

[1] Primul care a atras atenţia asupra lucrărilor lui V.F. Dittel în domeniul asiriologiei a fost R.V. Kinjalov, colaborator ştiinţific la Muzeul Ermitaj. — *N.A.*

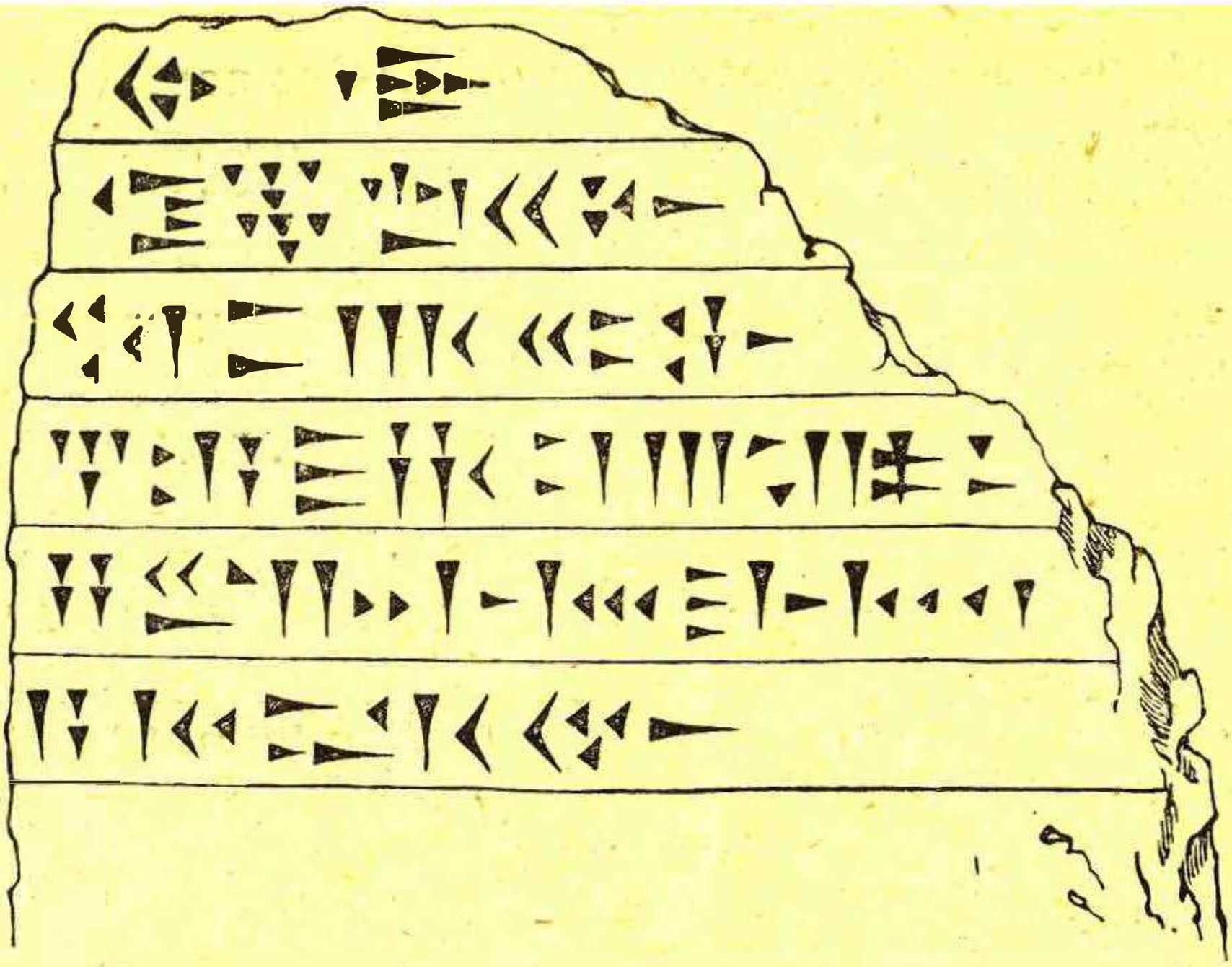

Fragment dintr-o lespede cu inscripţii cuneiforme, găsită de V.F. Dittel la Nimrud

Auzind de săpăturile pe care le făcea Botta, Dittel pornește degrabă spre Mosul. „Am reușit să văd descoperirile lui Botta, în plinătatea strălucirii lor... — scrie în raportul său acest drumeț neînfricat. Așadar, eu am fost primul călător care am examinat în cea mai mare parte, sau chiar în întregime monumentul de arhitectură asiriană. Neobișnuita bogăție de inscripții cuneiforme, precum și schițarea anumitor detalii ale monumentului m-au reținut cîteva zile la Khorsabad, unde am studiat totul în amănunțime“.

Unul din rezultatele acestor cercetări a fost concluzia, care l-a mîhnit pe arheologul francez, că palatul dezgropat nu face parte din Ninive. După toate probabilitățile — susținea Dittel — acesta este doar unul din palatele conducătorilor asirieni, situat în apropierea orașului.

Botta n-a vrut să admită concluzia savantului rus. El se mîngîia cu speranța că totuși a dat peste urmele cetății Ninive, capitala Asiriei.

Dar viitorul a arătat că dreptatea era de partea lui Dittel.

În apropierea Mosulului, atenția savantului rus a fost atrasă de imensul deal Nimrud, care, aproape cu un sfert de veac mai înainte, fusese vizitat de Rich. De atunci,

nimeni nu și-a mai îndreptat privirile către această regiune, aflată cale de cinci ceasuri și jumătate departe de Mosul. Pe bună dreptate a numit-o Dittel „uitată de toți călătorii". El însă era convins că dealul Nimrud ascunde minunate monumente ale trecutului, poate chiar mai importante decît cele descoperite de Botta.

„Nu m-am mulțumit cu sfărîmăturile împrăștiate pe aici, arme ale unui monument arhitectural — scrie V.F. Dittel; am început să sap în inima dealului... Munca mi-a fost răsplătită din plin, dînd peste o piatră acoperită cu scriere cuneiformă. Era prima dovadă că aici, la fel ca și la Khorsabad (unde descoperirile au fost făcute de Botta), trebuie să se găsească un monument arhitectonic datînd din antichitate".

Dar savantul rus nu dispunea de mijloacele necesare pentru a putea face săpături. El s-a mărginit doar să copieze cu minuțiozitate inscripția descoperită și totodată să-i atragă atenția lui Botta asupra dealului Nimrud, sfătuindu-l insistent să înceapă lucrările și aici.

În urma lui Dittel au pornit curînd alții și, într-adevăr, ei au dezgropat acolo un oraș întreg. Dar lucrul acesta îl vom povesti pe larg mai departe.

NOI DESCOPERIRI

Doi ani au durat săpăturile. În ajutorul lui Botta sosi la Khorsabad un desenator iscusit. Venirea lui a fost cum nu se poate mai oportună. Multe din lucrurile pe care le dezgropa arheologul francez se pierdeau nespus de repede și era important să poți întipări, fie chiar și numai pe hîrtie, acele minunate opere de artă și capodopere ale arhitecturii, descoperite de arheologi în vremea aceea.

Dar zi de zi erau scoase la iveală noi și noi lucruri de artă, așa că obiectele care rămăseseră intacte puteau alcătui nenumărate colecții pentru muzee. Botta se gîndea însă numai la muzeul Luvru. El împacheta în lăzi cele mai de preț obiecte și le expedia la Paris. Relicvele care i se păreau de mai mică importanță rămîneau aruncate la întîmplare pe locul săpăturilor, fără ca arheologul să se gîndească o clipă la soarta lor. Unele se furau, iar altele erau distruse.

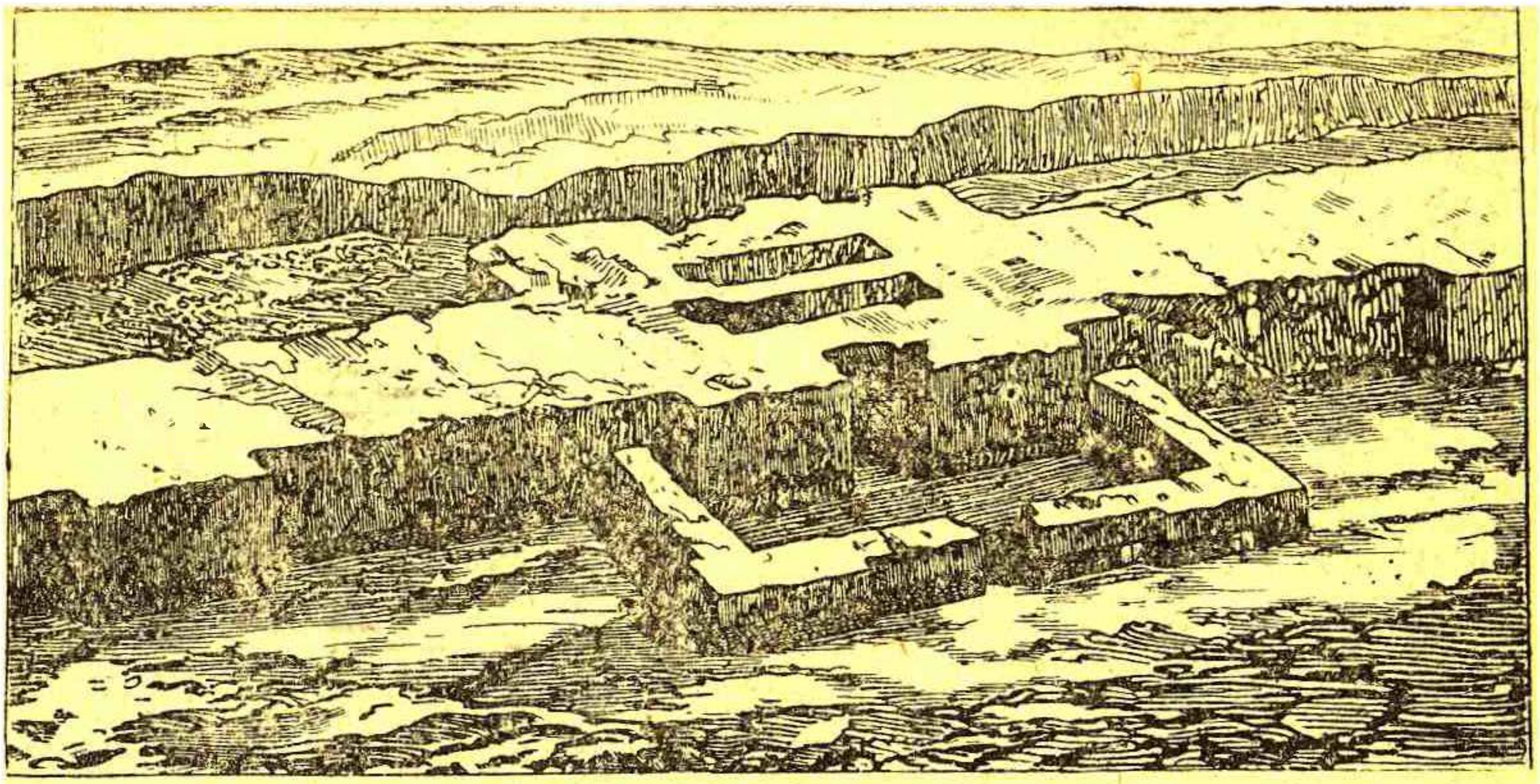

Porțile și zidurile palatului de la Khorsabad

Dîndu-și seama că aceste „pietre“ pot sluji și la altceva decît la zidirea grajdurilor, locuitorii din apropiere șterpeleau plăcile masive și le vindeau acelora care dădeau mai mult.

Fiind convins că tot ceea ce trebuia descoperit fusese scos la lumină și că deci un arheolog nu mai are ce căuta acolo, Botta încetează lucrările. Dar, după cîțiva ani, francezii trimit o nouă expediție la Khorsabad. Arhitectul Victor Place, care sosește aici, descoperă încă o serie de lucruri interesante. El dezgroapă un adevărat labirint de camere și coridoare, depozite de ceramică și obiecte casnice, o brutărie și o pivniță de vinuri...

Iată o încăpere mare, tixită cu obiecte de fier. În alta sînt păstrate plăci smălțuite de diferite culori. În ciuda timpului, minunatele culori nu au pierdut nimic din prospețimea lor și au ajuns pînă la noi ca și cum mîna pictorului le-ar fi terminat în ajun. Metalul din care erau făurite ciocanele, lopețile, plugurile, sapele, lanțurile, cuiele, cîrligele suna ca un gong, dacă îl loveai. În clipa cînd a fost descoperit depozitul cu obiecte de fier, muncitorii au pus mîna pe o mulțime de ustensile și au început să lucreze cu ele — atît de bine se păstraseră...

Era o descoperire epocală, întrucît se știe că obiectele metalice (în afară de cele din aur) se conservă foarte prost,

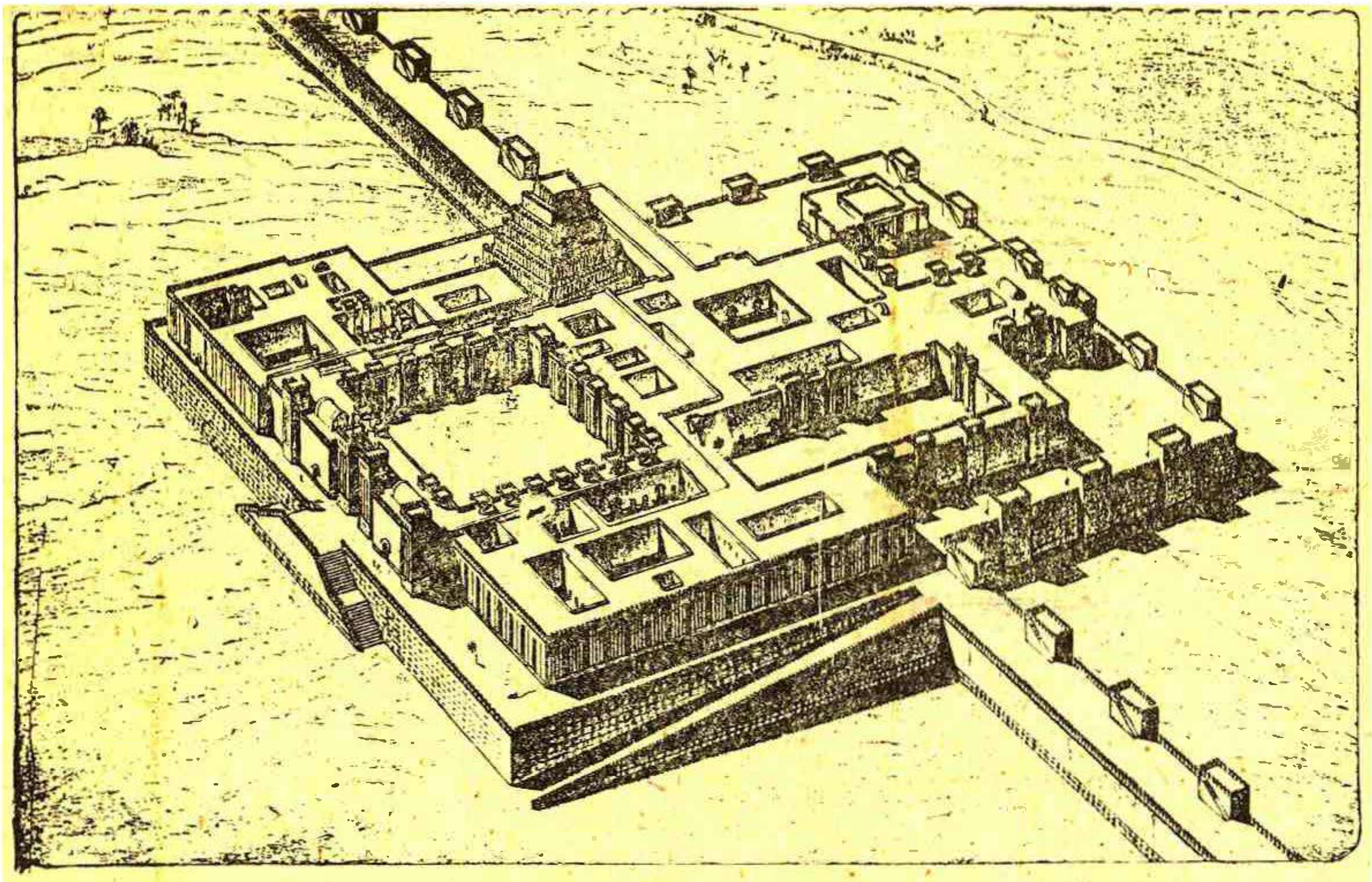

Vedere generală a palatului de la Khorsabad.
Reconstituire

fiind supuse oxidării, fapt care explică rapida lor deteriorare. Se pot număra pe degete cazurile cînd obiecte de metal care au zăcut vreme îndelungată în pămînt nu s-au distrus și au ajuns pînă în zilele noastre. Din numărul acesta restrîns de descoperiri fericite fac parte și cestile de bronz dezgropate la Karmir-Blur[1] de cunoscutul arheolog sovietic B.B. Piotrovski. Deși au zăcut în pămînt două milenii și jumătate, ele nu au avut nimic de suferit, putînd fi întrebuințate și astăzi. Cîteva din aceste cești sînt păstrate la Muzeul Ermitaj.

Sînt interesante împrejurările în care V. Place a descoperit pivnița de vinuri.

Tot săpînd, lucrătorii au dat peste o încăpere mică și strîmtă, unde au găsit, așezate la rînd, niște vase de lut cu fundul ascuțit. Ele au fost scoase afară. Pereții vaselor erau acoperiți cu o masă densă de culoare cafenie. Place a socotit că nu este altceva decît smalțul murdar.

Dar, într-o bună zi, după o ploaie torențială, în aer se răspîndi un miros pătrunzător de vin. „De unde oare?“ se

---

[1] Lîngă Erevan, capitala R.S.S. Armene. — *N.T.*

întrebau uimiți lucrătorii. Fără îndoială că mirəsul venea din partea unde se aflau așezate vasele scoase de curînd din pămînt.

Privind în interiorul lor, ei au văzut că sînt pline cu apă de ploaie. Cît despre „smalț", nici urmă, deoarece nici nu existase în realitate. De fapt, erau depuneri de vin care se dizolvaseră în apă.

Astfel s-a putut stabili destinația vaselor și a încăperii în care au fost păstrate.

PIERDEREA UNEI COLECȚII PREȚIOASE

Colecția lui Place mai conținea, printre altele, și o mulțime de obiecte mici. Printre ele se numărau șapte tăblițe: de aur, de argint, de alamă, de plumb, de magnezită, de alabastru și una din lazurit. Ele se aflau închise într-o lădiță de piatră, așezată la temelia palatului.

Examinîndu-le, Place a constatat că pe fiecare tăbliță există aceeași inscripție. „Pesemne este vorba de data la care s-a început construirea clădirii" — conchise el, regretînd că nu poate să le descifreze.

În timpul săpăturilor, de mare folos i-au fost lui Place cunoștințele sale de arhitect. Acolo unde Botta vedea doar o aglomerare informă de argilă, ochiul pătrunzător al constructorului deosebea conturul încăperilor și al coridoarelor. Uneori, grosimea zidurilor ajungea pînă la zece metri.

Nu trebuie deci să ne mire faptul că Botta nu a reușit să distingă cărămida nearsă a acestor ziduri de solul înconjurător. De unde să-i treacă lui prin minte că ele pot să aibă asemenea grosime colosală.

Dacă însă Botta ar fi citit cu atenție scrierile autorilor din antichitate, atunci ar fi aflat că cei din vechime construiau ziduri și mai groase. Așa, de pildă, Herodot, marele istoric grec, ne spune că zidurile ridicate de Nabucodonosor al II-lea (secolele al VII-lea și al VI-lea î.e.n.) în jurul Babilonului aveau o grosime de 50 de coți, adică de 25 de metri! Pe creasta lor puteau să meargă alături două care de război, trase fiecare de patru cai...

Place a izbutit să adune o bogată colecție de antichități orientale, dar numai o mică parte a ajuns în mîinile oa-

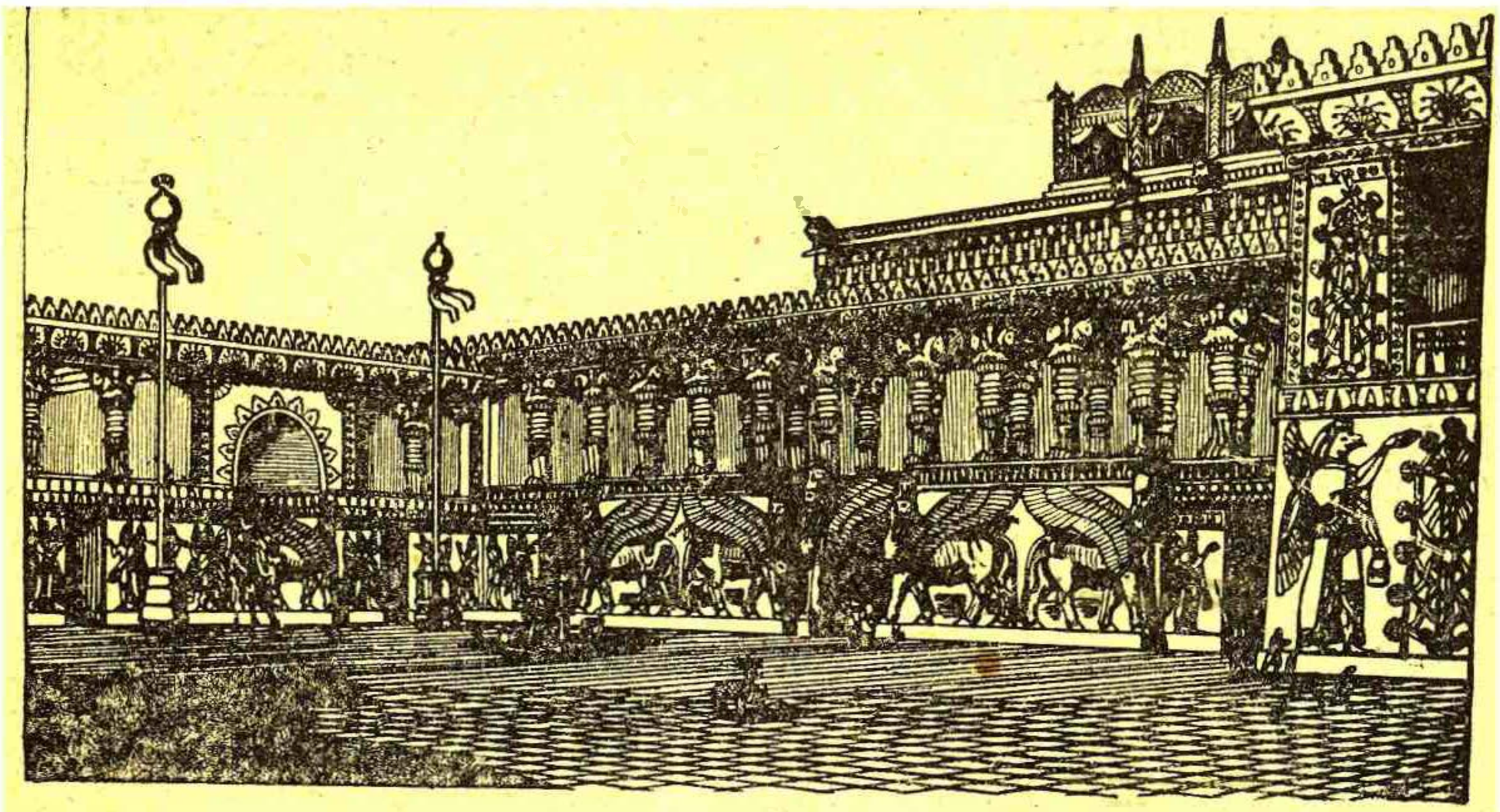

Palatul din Khorsabad (vedere din curte).
Reconstituire

menilor de știință. Restul s-a pierdut, fără nădejdea de a mai putea fi redobîndit vreodată.

Sculpturile, basoreliefurile, diferitele obiecte casnice, podoabele, vasele, bijuteriile, obiectele din metal și din piatră găsite la Khorsabad au fost așezate în lăzi, transportate pe umerii hamalilor pînă la țărmul fluviului Tigru și îmbarcate pe mai multe plute ușoare, care se menținеau la suprafața apei cu ajutorul unor saci de piele, plini cu aer. Astfel de plute se întrebuințează și astăzi în Irak la transportarea mărfurilor, iar uneori chiar și pentru transportul călătorilor. Place voia ca lucrurile descoperite de el să ajungă la Basra — oraș situat în delta Tigrului — de unde urmau să fie încărcate pe o corabie care avea să le ducă în Franța. Dar din neglijența însoțitorilor, două plute s-au scufundat, pierind în apele Tigrului. O dată cu colecția lui Place s-au pierdut și alte zeci de lăzi, conținînd cele mai prețioase descoperiri ale altor expediții, colecții care de asemenea erau destinate să împodobească sălile unor muzee.

Dacă ar fi existat un comandament unic și s-ar fi muncit cu zel, încărcătura ar fi putut fi scoasă la suprafață. Dar lucrările de salvare se desfășurau într-un ritm lent și foarte

dezorganizat. Vasul militar francez, trimis în acest scop, nu a sosit, iar micul vaporaș englez, ce se afla în cursă în acel moment, nu dispunea de mijloacele necesare pentru a da un ajutor efectiv celor care doreau să salveze aceste comori.

După cîteva tentative, slabe și neizbutite, de a scoate din fundul Tigrului obiectele scufundate, totul a fost abandonat.

Dat fiind că, în urma săpăturilor, tot mai multe lucruri erau scoase la iveală, arheologii din apusul Europei au ajuns să nu le mai prețuiască la justa lor valoare. S-a mers pînă acolo, încît cheltuielile de transport a unor mărfuri au fost plătite cu basoreliefuri de o măiestrie artistică desăvîrșită. Minunatele capodopere deveniseră o simplă monedă de schimb.

Dar nici Rich, nici Botta, nici Place nu au izbutit pînă la sfîrșit să dea de urma cetății Ninive. Dealul de la Khorsabad ascundea în măruntaiele sale doar o periferie îndepărtată a acestui oraș — Dur-Șarrukin.

Capitala Asiriei a fost descoperită de englezul Henry Layard.

LAYARD PLEACĂ LA VÎNĂTOARE

Zbuciumată a fost tinerețea acestui om. Nicăieri nu a zăbovit prea multă vreme. Îl întîlnim cînd la Paris, cînd la Londra, cînd la Geneva, cînd la Roma, preocupîndu-se de medicină și de artă, de limbi străine și de jurisprudență.

Într-un timp se părea că alegerea sa a fost făcută: se stabilise la Londra, în biroul unui avocat, unde a rămas să lucreze vreme de șase ani încheiați. Dar, convingîndu-se că aici nu poate face carieră, Layard părăsește această slujbă plictisitoare și pleacă în Orient în căutarea aventurii.

Hotărît să ajungă pînă la Ceylon, el renunță la călătoria confortabilă pe mare și alege un itinerar lung și dificil pe uscat. Rătăcește prin Balcani, vizitează Constantinopolul și face cunoștință cu ambasadorul englez în Turcia. Acesta îl apreciază mult pe Layard, care se arăta întotdeauna gata să îndeplinească orice însărcinare, oricît de riscantă ar fi fost ea.

Iată-l apoi în Siria și în Palestina, în Irak și în Iran. Îl întîlneai și în corturile nomazilor persani, și în bordeiul mizer al felahilor arabi. Este un bun prieten cu șeicii beduini și petrece cu sirienii creștini, țesînd intrigi și asmuțindu-i pe unii împotriva celorlalți.

Succesul francezilor la Khorsabad trezește invidia lui Layard, sugerîndu-i ideea că, în urma săpăturilor arheologice, sălile de la British Museum s-ar umple cu antichități și că totodată el ar avea putința să studieze în mod amănunțit întreaga țară. Consulul englez susține cu căldură planurile compatriotului său, dîndu-i și banii trebuincioși.

Și astfel Layard trece la acțiune.

Începe cu vizita pe care i-o face guvernatorului din Mosul, Keritli-Oglu. Iată portretul acestuia:

„Nu vedea decît cu un ochi, nu auzea decît cu o ureche, era bondoc și avea obrazul smead, se mișca greoi și vorbea răgușit".

Era unul dintre cei mai cruzi și mai lacomi conducători turci din Irak. Guvernatorul din Mosul se străduia să stoarcă ultimul strop de vlagă al populației sărăcite și înfometate. În afara celorlalte impozite, el mai introdusese un nou bir numit „djes parasi" (bani pentru dinți). Cu alte cuvinte, nenorociții locuitori erau obligați să plătească... uzura danturii guvernatorului, deoarece acesta consuma alimentele pe care le primea „înduioșat" de la populația jefuită de dînsul!

Față de Keritli-Oglu, Layard nu-și dezvăluie adevăratele sale intenții. Răspîndind zvonul că se pregătește pentru vînătoarea de urși — jivine ce se tot arătau prin preajma Mosulului — Layard, însoțit de alți cîțiva călători, pornește cu pluta în jos pe Tigru.

El vizitase încă de mult dealul Nimrud, unde înaintea lui fusese Dittel. Printre locuitori circulau fel de fel de legende cu privire la acest deal. Pe deasupra, și descoperirea orientalistului rus îi atrăsese atenția. Layard se hotărește deci să-și încerce norocul.

După aproximativ cinci ceasuri, el ajunse la destinație.

Într-un cătun jefuit și distrus, arheologul dădu, din întîmplare, peste o singură familie, care locuia ascunsă printre dărîmături. Lîngă jarul ce sta gata să moară, el văzu trei femei firave, înconjurate de o droaie de copii aproape goi.

Avad

Tot acolo se afla și capul familiei, purtînd un turban alb și o manta foarte largă. Acesta îi povesti lui Layard despre distrugerile și jafurile lui Keritli-Oglu, arătînd că toți locuitorii satelor dimprejur își părăsiseră căminul și fugiseră care încotro pentru a scăpa de lăcomia guvernatorului turc.

Dîndu-și seama că Avad — așa îl chema pe arab — este gata să facă orice muncă, mulțumindu-se cu cîțiva gologani drept răsplată, Layard se hotărî să-l angajeze numaidecît. Cu ajutorul lui Avad, el adună cîțiva muncitori de prin satele mai îndepărtate și se apucă să sape pămîntul. Așa începu „vînătoarea“ lui Layard. Dar nu era vînătoare de urși, ci de antichități orientale.

PRIMA PRADĂ

Coamele largi ale Nimrudului se profilau pe cer în zori de zi, ca o cetate. Din creștetul dealului cobora un perete sterp, ars de soare și bătut de vînturile ce goneau nori de nisip. Pretutindeni zăceau, amestecate cu pămînt și cioburi de ceramică, resturi de tăblițe din lut cu semne cuneiforme. Ele îl interesau prea puțin pe Layard. În schimb, s-a bucurat nespus cînd săpătorii i-au adus un fragment de basorelief. Înseamnă că nimerise cum nu se poate mai bine! Aici, fără îndoială, zace în pămînt un palat sau un oraș întreg, la fel cu acela descoperit de Botta la Khorsabad.

Avad îl duse pe Layard și-i arătă o bucată de alabastru ce ieșea din pămînt și pe care nimeni nu izbutise s-o miște din loc. Englezul porunci să se sape de jur împrejur. Și iată că apăru o placă uriașă, dreptunghiulară, de alabastru, după care urma alta. În curînd ieși la iveală un perete întreg, căptușit cu astfel de plăci. În mijlocul fiecărei plăci se afla cîte o inscripție cu aceleași semne de neînțeles.

Îmboldit de rezultatele obținute, Layard împărți lucrătorii în două echipe. Una din ele urma să continue săpăturile

ca să dezgroape încăperea descoperită, în vreme ce cealaltă fu dirijată către capătul de sud-vest al dealului, unde fuseseră observate niște bucăți de alabastru arse. Și aici, dădură repede peste un zid. Dar plăcile care îl acopereau erau deteriorate de foc. Pesemne că un incendiu distrusese clădirea.

Layard nu mai avea răbdare și ar fi vrut să continue lucrările, dar noaptea care se lăsase brusc, întunecoasă și de nepătruns ca nopțile din sud, îl sili să renunțe la acest plan.

Un cvartet de muzicieni asirieni.
Basorelief de piatră

Într-una din încăperile dezgropate au fost găsite, într-o grămadă de moloz și gunoi, cîteva obiecte mici de fildeș — statuete și podoabe cu urme de aur pe ele. Avad culegea cu atenție grăunțele sclipitoare, ascunzîndu-le cu grijă spre a nu fi văzut de ceilalți. Împachetînd această „comoară“ într-o hîrtie groasă, el a înmînat-o triumfător lui Layard, spunîndu-i:

— O, beiule, cărțile voastre grăiesc adevărul și englezii cunosc o seamă de lucruri ce sînt tăinuite dreptcredincioșilor. Aici se află aur și, de bună seamă, chiar foarte mult. Cu voia lui Allah, o să-l găsim în cîteva zile. Numai să nu spui nici un cuvînt ăstor arabi, căci ei nu știu să-și țină gura și astfel totul o s-ajungă la urechile pașei.

Dar care nu-i fu mirarea cînd Layard îi înapoie, generos, „comoara“ găsită. Naivul arab nu putea să priceapă că cele cîteva grăunțe strălucitoare, a căror valoare era neînsemnată, nu sînt de ajuns pentru a astîmpăra pofta englezului.

Căutînd cu înfrigurare sculpturi la fel cu cele descoperite de Botta, Layard mînuia ranga de fier, doborînd în cale-i tot ce nu prezenta vreun interes în ochii săi. În însemnările pe care ni le-a lăsat, el comunică acest lucru cu destulă sinceritate: „Numai sculpturi, cît mai multe sculpturi, în rest, totul este lipsit de orice valoare“.

Dinaintea sa se prăbușeau ziduri, pardoseli erau făcute țăndări, pămîntul amestecîndu-se cu cărămida spartă. Molozul era apoi transportat cu coșurile și azvîrlit din vîrful

dealului. Multe capodopere scrise pe tăbliţe de lut au fost distruse în acest fel, deoarece Layard nu le acorda nici o atenţie. Şi cine ştie cîte documente istorice şi literare, nespus de preţioase, n-au fost astfel pierdute de omenire pe veci!

UNELTIRILE GUVERNATORULUI DIN MOSUL

După o săptămînă, Layard socoti că este momentul să se înapoieze la Mosul spre a-l anunţa pe guvernator despre lucrările întreprinse de el. Cînd ajunse acolo, în oraş domnea mare fierbere.

Keritli-Oglu, ştiind prea bine cît de mult îl urăşte populaţia din Mosul, se hotărîse să profite de pe urma acestui fapt. Într-o bună zi, după o masă îmbelşugată, el se prefăcu bolnav de moarte. Cei din jurul său vorbeau pe faţă despre apropiatul sfîrşit al conducătorului turc. Vestea se răspîndi repede în tot Mosulul, producînd o imensă bucurie în inimile tuturor. Între timp, spionii guvernatorului îi raportau acestuia tot ce se petrecea.

În curînd, Keritli-Oglu, zdravăn şi nevătămat, îşi făcu apariţia în piaţa oraşului, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Sosise clipa răfuielii. Oamenii fură arestaţi pe capete şi jefuiţi fără milă „pentru vina de a fi răspîndit zvonuri false“, „pentru insultă adusă excelenţei sale“ şi alte „crime“ asemănătoare...

La început, Keritli-Oglu se prefăcu a nu şti nimic despre săpăturile de la Nimrud. Dar apoi, ca să-l dea de gol pe Layard, scoase din sertarul mesei o hîrtie murdară, în care erau învelite cîteva grăunţe de aur ce semănau foarte bine cu cele oferite de Avad englezului.

— Iată, boabele astea mi-au fost aduse de credincioşii mei care au urmărit lucrările voastre. Spune drept, cît aur ai găsit pînă acum?

Layard se învoi cu paşa ca săpăturile să fie efectuate sub supravegherea unui agent special al acestuia, care să ia pe loc, în folosul guvernatorului din Mosul, orice metal preţios ce se va descoperi.

Sporind considerabil numărul săpătorilor şi făcînd săpături şi în alte locuri, Layard găsi, în sfîrşit, ceea ce căuta de atîta vreme: sculpturi şi basoreliefuri de valoare. Dar iată că din Mosul sosi ordin ca lucrările să înceteze.

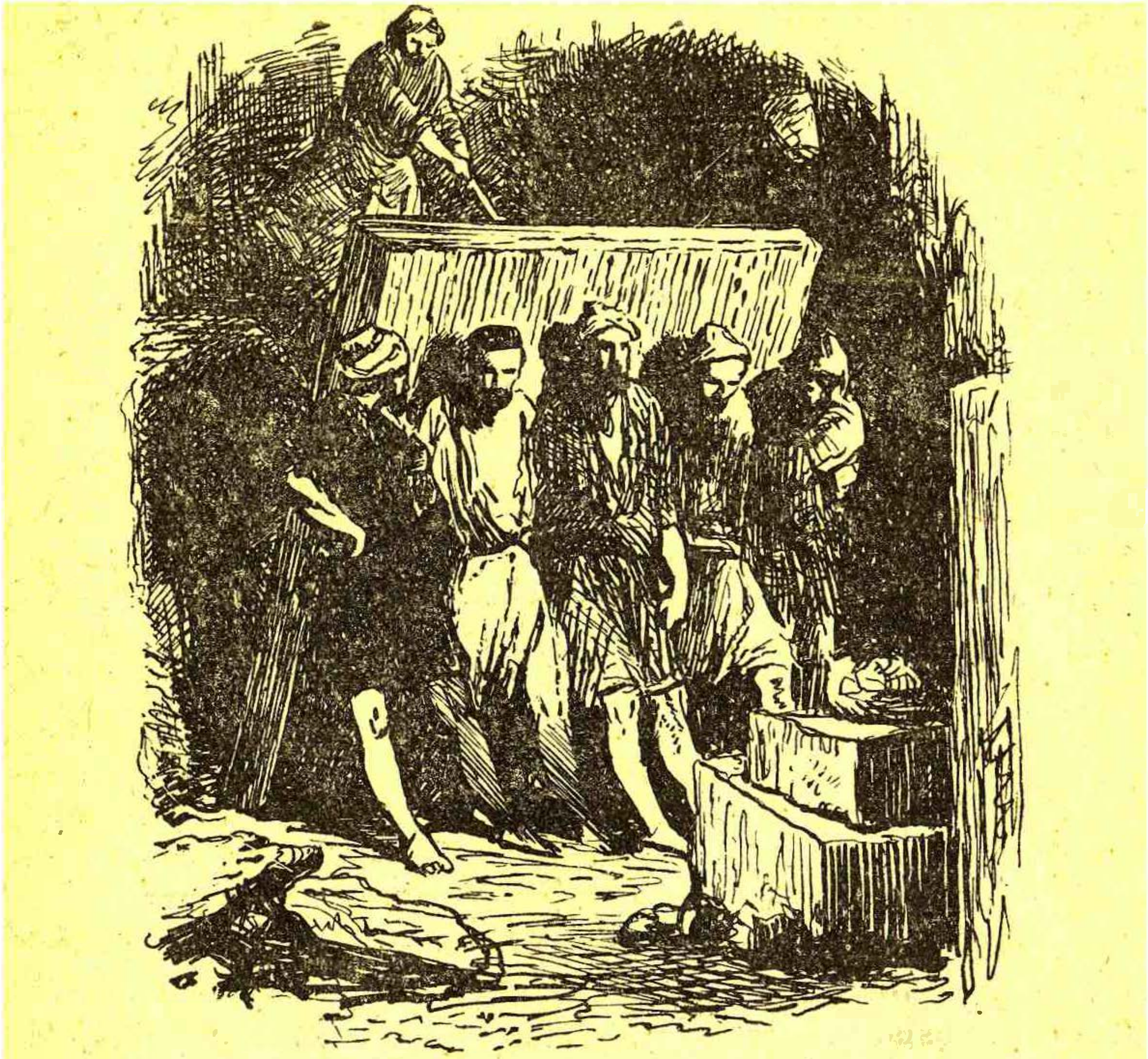

Arabi în timpul săpăturilor. Ridicarea unei lespezi de piatră.

— Cu profund regret, am aflat că dealul unde se fac săpături a servit cîndva drept cimitir pentru musulmani — îi spuse Keritli-Oglu lui Layard. Legea nu îngăduie să fie tulburată odihna dreptcredincioșilor.

Layard se opuse, argumentînd că în acel loc nu există nici un fel de morminte, iar vechiul cimitir se află mult mai departe.

— Nu vă pot permite să continuați săpăturile — o ținea una și bună guvernatorul. Capul domniei voastre îmi este mai scump decît niște pietre vechi. Dumneavoastră îmi sînteți cel mai bun și cel mai apropiat prieten și dacă vi s-ar întîmpla ceva, aș fi cum nu se poate mai îndurerat.

El făcea aluzie la un eventual atac al fanaticilor arabi, îndreptat asupra lui Layard. Englezul însă își dădea prea bine seama că inițiatorul unui asemenea atac n-ar putea fi nimeni altul decît însuși conducătorul turc.

Așa că, în cele din urmă, Layard se întoarse la Nimrud cu mîinile goale, dar ferm hotărît să continue săpăturile în ascuns. Mirarea sa nu mai cunoscu margini cînd află că cimitirul la care se referea pașa este o simplă... înscenare!

Unul din soldați îi spuse:

— Am primit ordin să săpăm niște morminte pe deal și am lucrat două nopți, cărînd pietre funerare din sate îndepărtate. În aste două nopți am nimicit mai multe morminte ale dreptcredincioșilor decît ai putea dumneata să profanezi săpînd doi ani la rînd. Ne-am chinuit și noi, și caii noștri, cărînd aste pietre blestemate...

CAPUL LUI NIMROD

Layard a avut parte și de nenumărate alte aventuri. O dată, o bandă de beduini a încercat să-l jefuiască. Altă dată, într-o seară, înapoindu-se acasă, el nu și-a mai găsit căminul: casa fusese măturată de o puternică rafală de vînt. Dar descoperirile — una mai minunată decît alta — îl răsplăteau pentru toate suferințele îndurate. Cu fiece zi ieșeau la iveală, din ce în ce mai limpede, contururile unui palat măreț, care suferise doar în parte de pe urma unui incendiu. Cele mai multe din comorile aflate aici se păstraseră în perfectă stare.

Într-o zi, pe cînd se întorcea acasă venind din satul vecin, îl ajunseră din urmă doi călăreți, gonind ca niște turbați. Strunindu-și brusc caii și în prada unei puternice emoții, arabii începură să strige, căutînd care mai de care să-l acopere pe celălalt:

— Grăbește-te, beiule, grăbește-te, du-te la săpători! L-au găsit chiar pe Nimrod! Este o minune, dar o minune adevărată! L-am văzut cu ochii noștri!

Spunînd toate acestea dintr-o răsuflare, întoarseră caii și o porniră înapoi în goană.

Intrigat, Layard se îndreptă și el spre locul unde se făceau săpăturile. Aici îi fu dat să vadă o priveliște care-l umplu

Capul lui Nimrod

de uimire. Arabii stăteau adunați în jurul unui gigantic cap omenesc ce ieșea din pămînt și, cuprinși de emoție, discutau între ei.

În primele clipe, Layard rămase tot atît de înmărmurit ca și lucrătorii arabi. Sculptura de alabastru, cu trăsături largi și nobile, exprima un calm rece și o înțelepciune maiestoasă. Ochii expresivi păreau că te sfredelesc. O barbă bogată și foarte creață i se revărsa pe piept, iar pe cap purta

drept podoabă o pereche de coarne răsucite. Dar oare ce dimensiuni putea să aibă întreaga statuie, dacă numai capul era mai mare decît un stat de om!

El s-a păstrat în condiții excepționale. Dimensiunile sale uriașe și privirea aceea maiestoasă inspirau teamă locuitorilor superstițioși. În amintirea lor reînviară legendele despre atotputernicul Nimrod, zeul vînătorii, întemeietorul orașului Ninive.

Între timp, la locul unde fusese descoperită minunea începură să se adune toți nomazii de prin împrejurimi. Ei se apropiau cu teamă de marginea gropii și, curioși, iscodeau cu privirile. Cei mai curajoși se încumetau chiar să coboare înăuntru și se uitau la capul uriaș ca la o adevărată minune.

Șeful unuia din triburi, șeicul Abdurahman, a coborît și el în groapă.

— Nu, de bună seamă, nu mîna omului a făurit această statuie — exclamă căpetenia — ci acei uriași despre care profetul spune că sînt mai înalți decît cel mai înalt palmier! Este unul dintre idolii pe care Noe i-a blestemat înainte de potop.

Vestea descoperirii capului de alabastru a ajuns repede și la Mosul. Un felah, unul din lucrătorii angajați de Layard, înspăimîntat de moarte, a aruncat lopata și coșul și a pornit în goană spre Mosul; ajungînd în piața centrală a orașului, el a început să strige în gura mare că însuși Nimrod ar fi înviat. Instigată de preoții musulmani, populația a fost atît de pornită împotriva păgînilor care tulburau liniștea eroului antic, încît Layard s-a văzut silit să întrerupă lucrările pentru o bucată de vreme.

TAURI CU CHIP DE OM, ÎNARIPAȚI ȘI CU CINCI PICIOARE

Cînd lucrurile s-au mai potolit, munca a putut fi reluată. Cu fiece zi, tot mai numeroase erau descoperirile arheologice; în cele din urmă, atîtea „minuni“ au fost scoase la iveală, că pînă și felahii fanatici, încet-încet, s-au obișnuit cu ele.

Capul celui care se credea a fi Nimrod, pricina unei atare tulburări, odihnea pe trupul unui uriaș leu înaripat. Curînd, s-a descoperit o altă statuie, identică cu cea dintîi. S-a dovedit că această pereche de animale fantastice străjuia intrarea în palatul de la Nimrud.

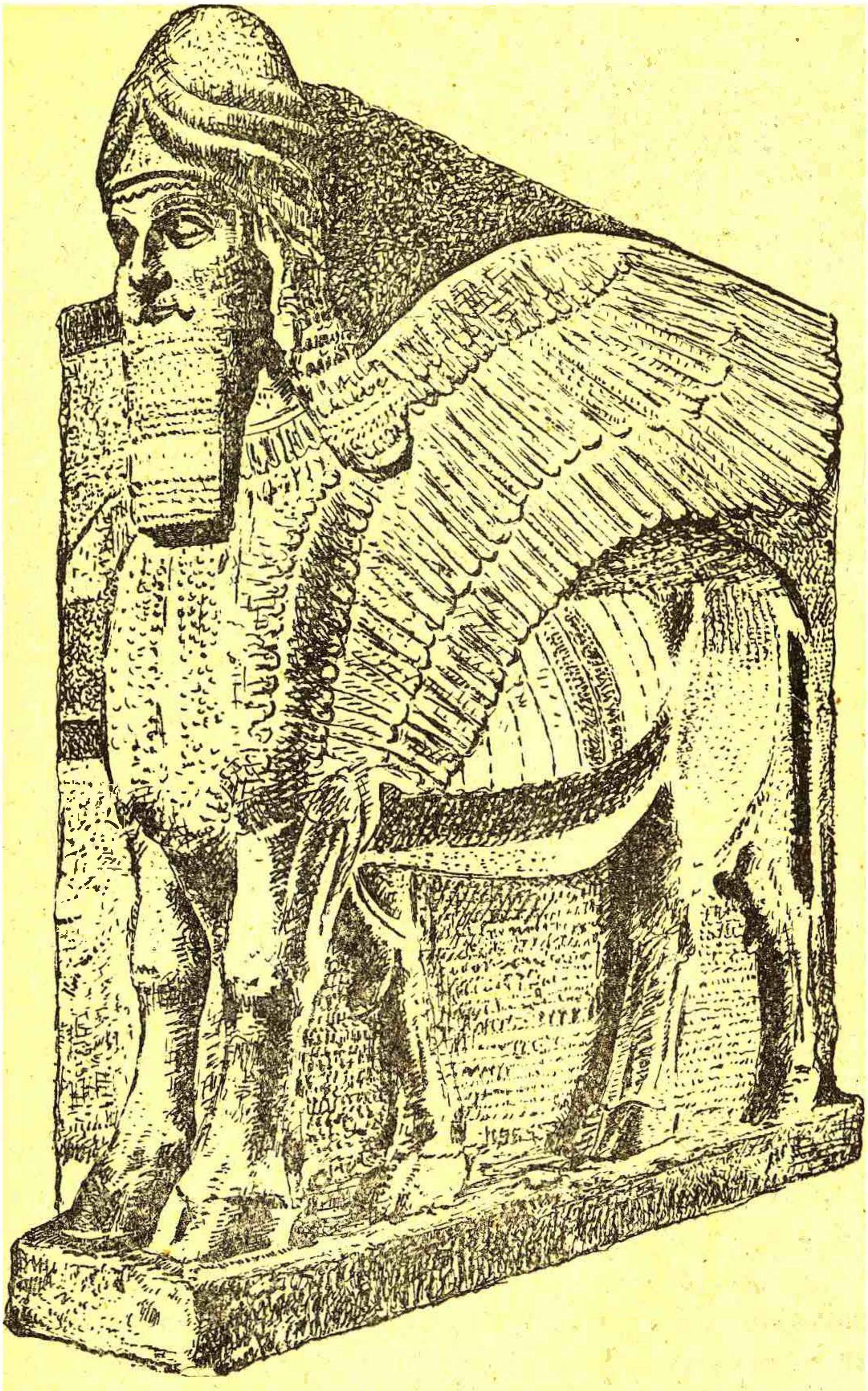

Geniul cel bun, sub forma unui om-taur înaripat, cu cinci picioare

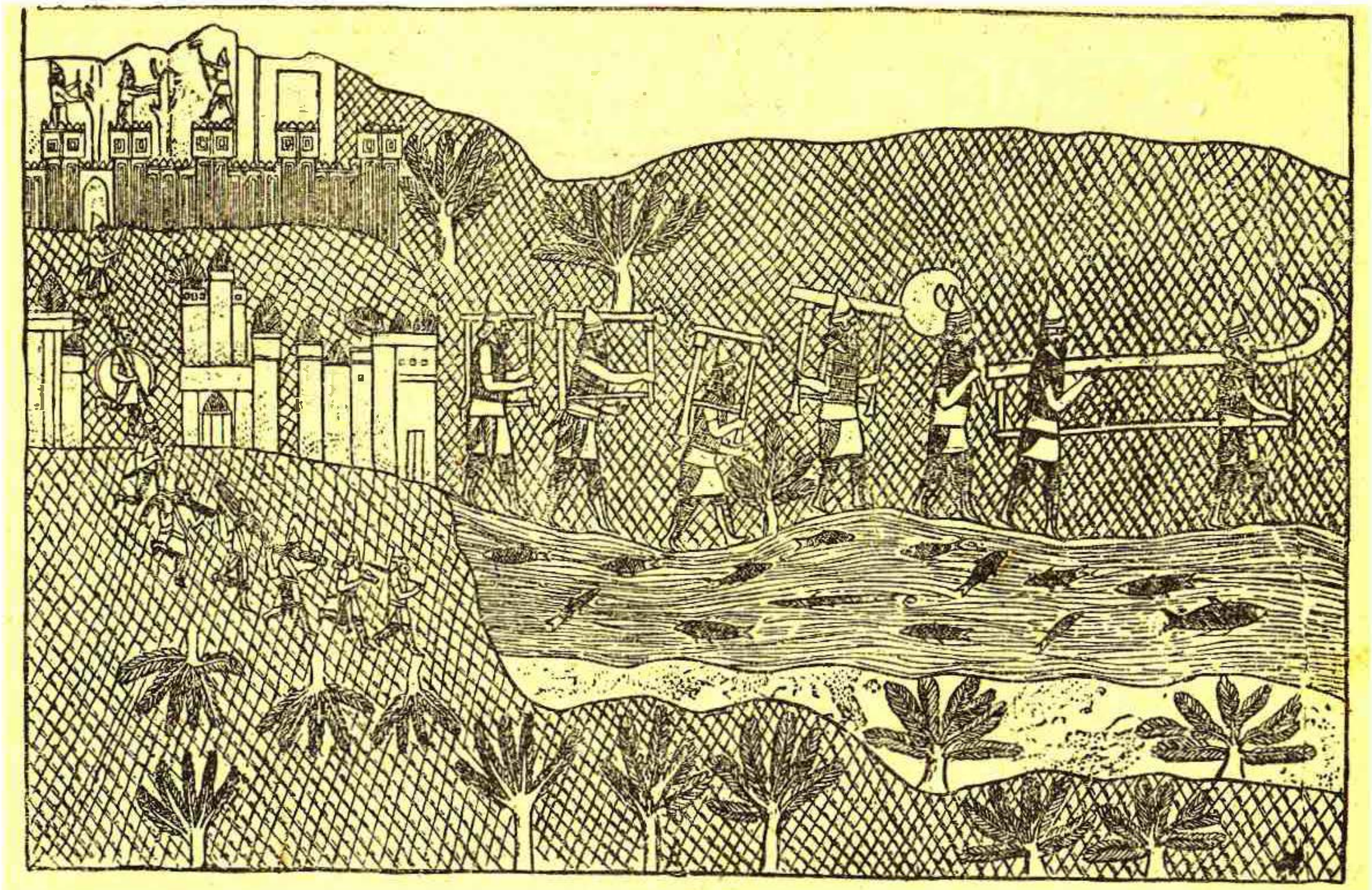

Prădarea unui oraș cucerit. Oșteni asirieni pleacă luînd cu ei obiectele jefuite.

Detaliu de pe un basorelief

Continuînd săpăturile de-a lungul și de-a latul dealului, Layard dădea la iveală tot mai multe sculpturi în alabastru — statui și basorelicfuri. În afară de leii înaripați cu chip de om, s-au mai găsit și tauri înaripați, tot cu chip de om. Și, lucru surprinzător, unii dintre ei nu aveau patru picioare, ci chiar cinci.

Multă vreme, Layard n-a putut să înțeleagă rostul celui de-al cincilea picior. De altfel nu-i de mirare, întrucît oricine ar fi rămas nedumerit în fața unei asemenea statui. La ce servea cel de-al cincilea picior? Dar despre asta vom vorbi mai tîrziu.

Pereții camerelor dezgropate de oamenii săi erau pe de-a-ntregul acoperiți cu plăci de alabastru, pe care dalta meșterului din antichitate sculptase scene din timpul campaniilor militare, bătălii, asediul cetăților, priveliști din taberele ostașilor, aducerea prizonierilor și capturarea prăzii.

Iată gonind care de luptă. Coamele cailor flutură în vînt. Ostașii și-au pregătit arcurile, săgețile își iau zborul; vîr-

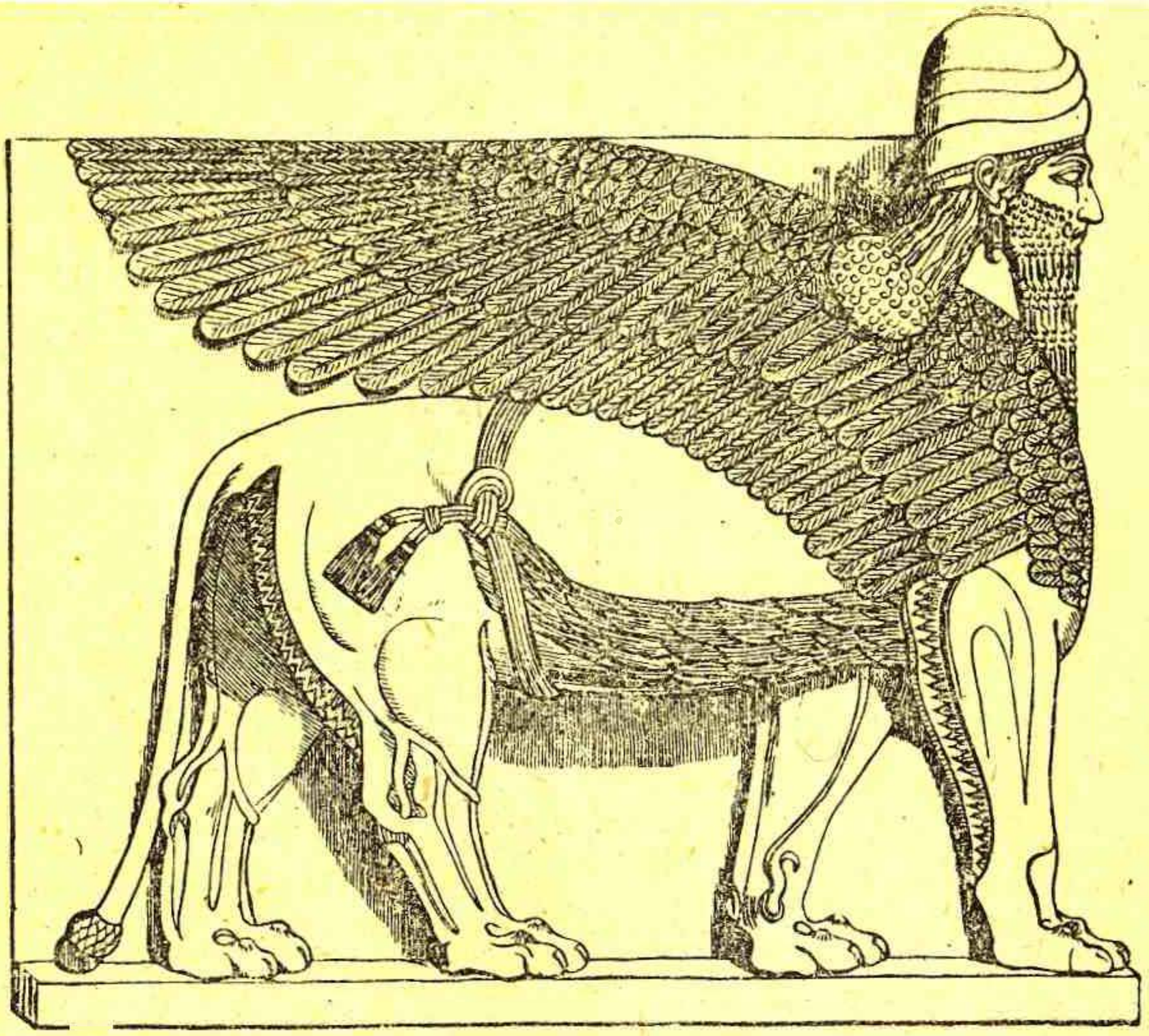

Geniu înaripat sub forma unui om-leu.

ful lor ascuțit se înfige în trupul dușmanilor, care se prăbușesc la pămînt. În zadar încearcă ei să scape cu fuga! Mai departe vezi cum, sub ploaia de săgeți vrăjmașe, ostașii se cațără pe scările sprijinite de ziduri, avîntîndu-se pe parapetul cetății asediate. Un războinic, stînd aplecat și cu genunchiul proptit în pămînt, dă foc cu o torță marilor porți ale cetății, în vreme ce un altul, înarmat cu un drug de fier, izbește în zid, vrînd să-și croiască drum pe-acolo. Rănit de moarte, unul din apărătorii orașului se prăbușește de pe creasta zidului. Asediatorii au izbutit să urce și o parte din armamentul lor greu. Dar unul din soldații cetății asediate încearcă să-i dea foc. O femeie, cu mîinile ridicate spre cer, imploră mila....

Scenele de război sînt urmate de priveliști sculptate, reprezentînd o vînătoare regală de lei, scene din viața de la curte, precum și imaginile unor animale fantastice. Atît chipurile oamenilor, cît și animalele sînt redate cu o uimitoare precizie și vioiciune. Artistul le-a surprins în plină mișcare, cînd fiecare mușchi este încordat. Veșmintele și podoabele sînt prezentate în cele mai mici detalii. Privind

aceste scene, ți se pare că auzi tumultul bătăliei, zgomotul vînătorii, vaietele celor sfîrtecați, chiotele celor ce benchetuiese... Dar, totuși, rămîi mut de uimire în fața leilor înaripați și a taurilor cu cinci picioare...

DOUĂ METODE

Săpăturile de pe dealul Nimrud au continuat timp de doi ani. Cinci palate, zăcînd de milenii sub un strat gros și bătătorit de pămînt, au fost scoase din negura uitării. Nenumărate obiecte de aramă, bronz, fier, lut, alabastru și chiar de sticlă, găsite printre ruinele palatelor, au fost date la iveală de către arheologi.

Dar obiectele descoperite nu aparțineau cetății Ninive, pe care o căutaseră Rich, Botta și Layard, ci orașului Kalakh.

Din păcate, Layard acorda prea puțină atenție acelor lucruri care nu săreau dintr-o dată în ochi și, de aceea, nici măiestria cu care erau făurite nu-i bucura privirile, nici forma lor desăvîrșită nu-l impresiona prea mult. Este vorba de modestele tăblițe de lut ars, de diferite forme și mărimi, care adesea se găseau prin acele locuri, și nu întotdeauna întregi, ci de cele mai multe ori doar fragmente. Dar ele erau acoperite cu o scriere măruntă, semne înșirate unul după altul, și cîte lucruri ar fi putut să povestească despre evenimentele petrecute în vremuri tare îndepărtate!

Și nu numai tăblițele de lut, dar și multe alte obiecte au fost distruse astfel din pricina ignoranței sau din neglijență. S-au prefăcut în pulbere vase de aramă făurite de o mînă măiastră. S-a spart o cupă prețioasă descoperită într-un sarcofag. Doar niște resturi au rămas din vechile coifuri ale războinicilor asirieni. Cu o lovitură de sapă a fost făcută țăndări o vază minunată. Nu au scăpat nici unele basoreliefuri.

Faptul nu trebuie să ne mire. Însăși metoda utilizată în acea vreme la efectuarea săpăturilor era departe de a fi perfectă. De obicei, Layard săpa tranșee de-a lungul pereților lăsînd neatinsă porțiunea din mijlocul încăperii. În acest strat gros de pămînt puteau rămîne tot felul de obiecte. Doar cîteva camere au fost date la iveală în întregime. Pămîntul scos dintr-o încăpere era azvîrlit în cea care fusese dezgropată anterior.

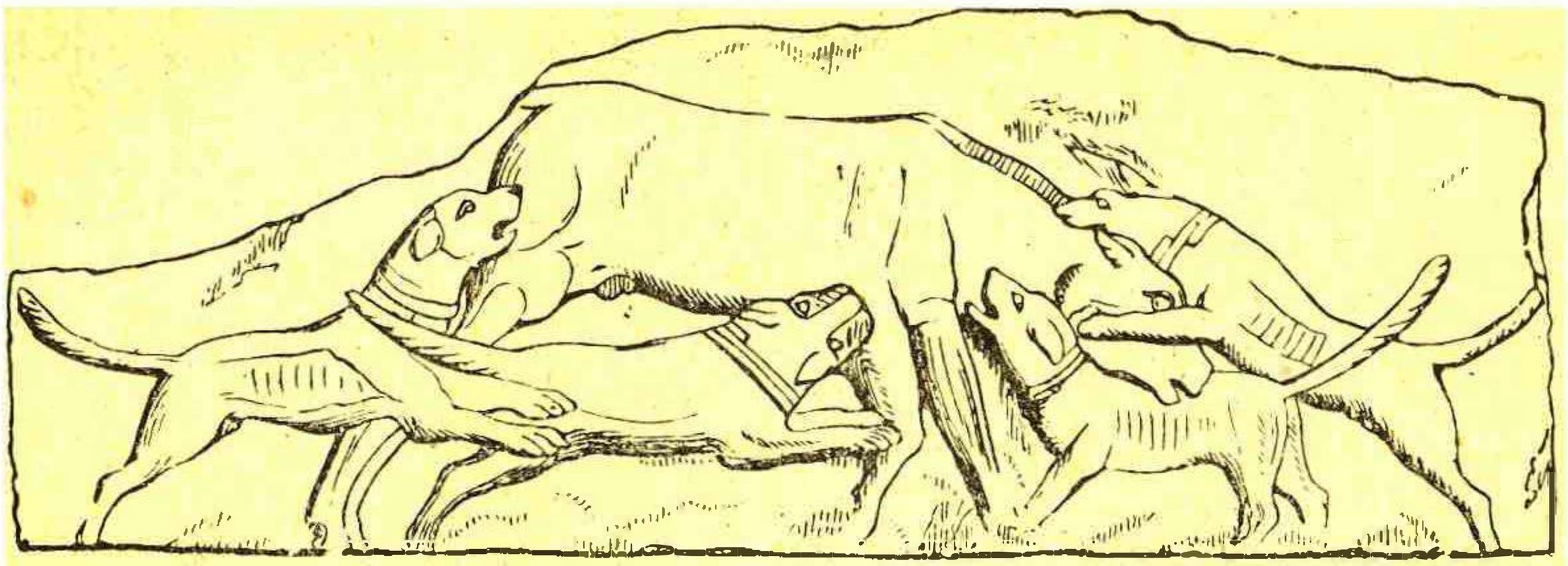

Vînarea unui măgar sălbatic.
Detaliu de pe un basorelief asirian

Datorită acestui procedeu, lucrările avansau repede și în același timp costau mai puțin. Una este să arunci pământul în camera învecinată, și alta să-l scoți la suprafață, ba chiar să-l transporți mai departe de locul săpăturilor, pentru ca el să nu stinghereasca mersul lucrărilor.

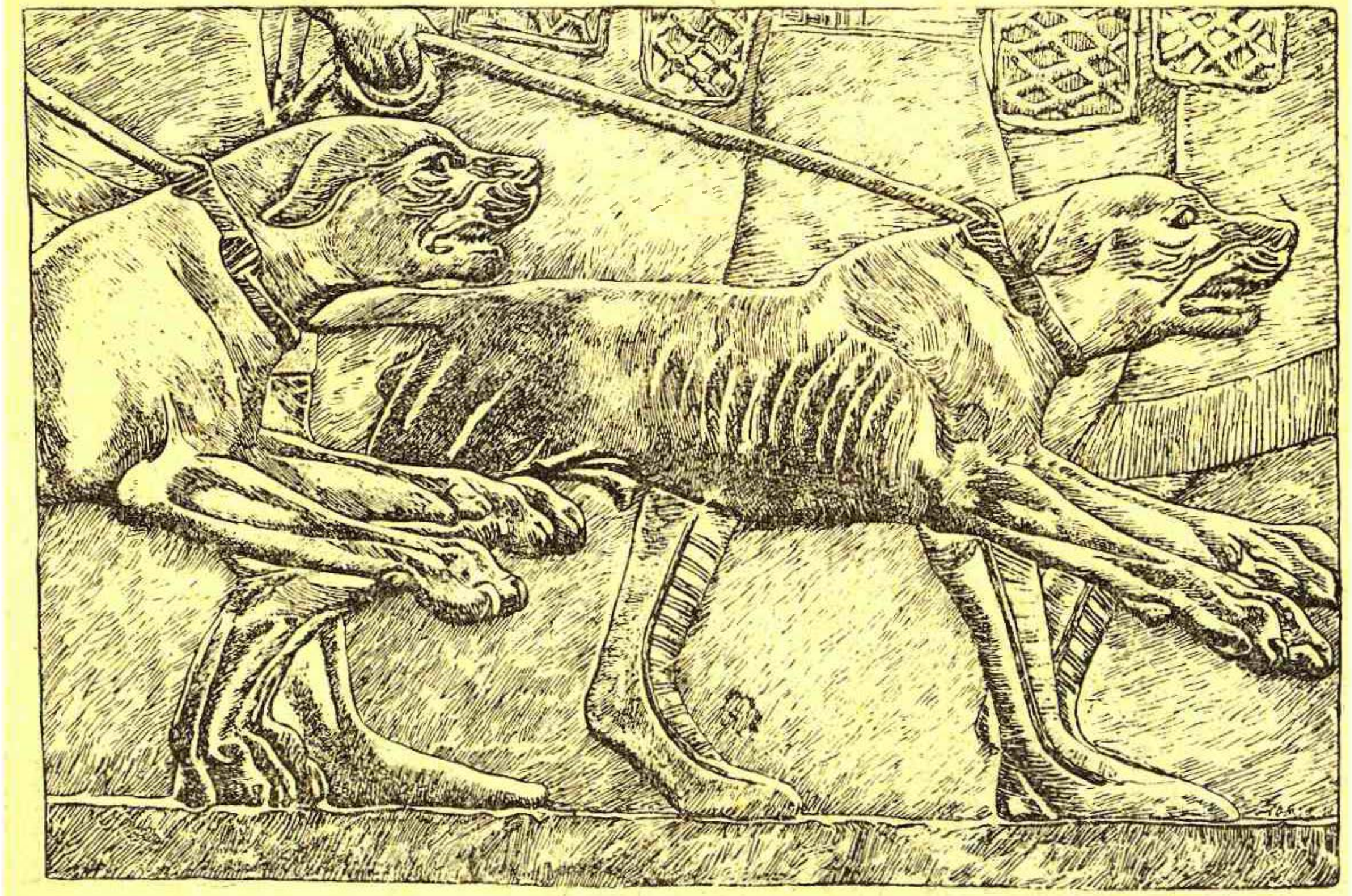

Cîini de vînătoare.
Detaliu de pe un basorelief asirian

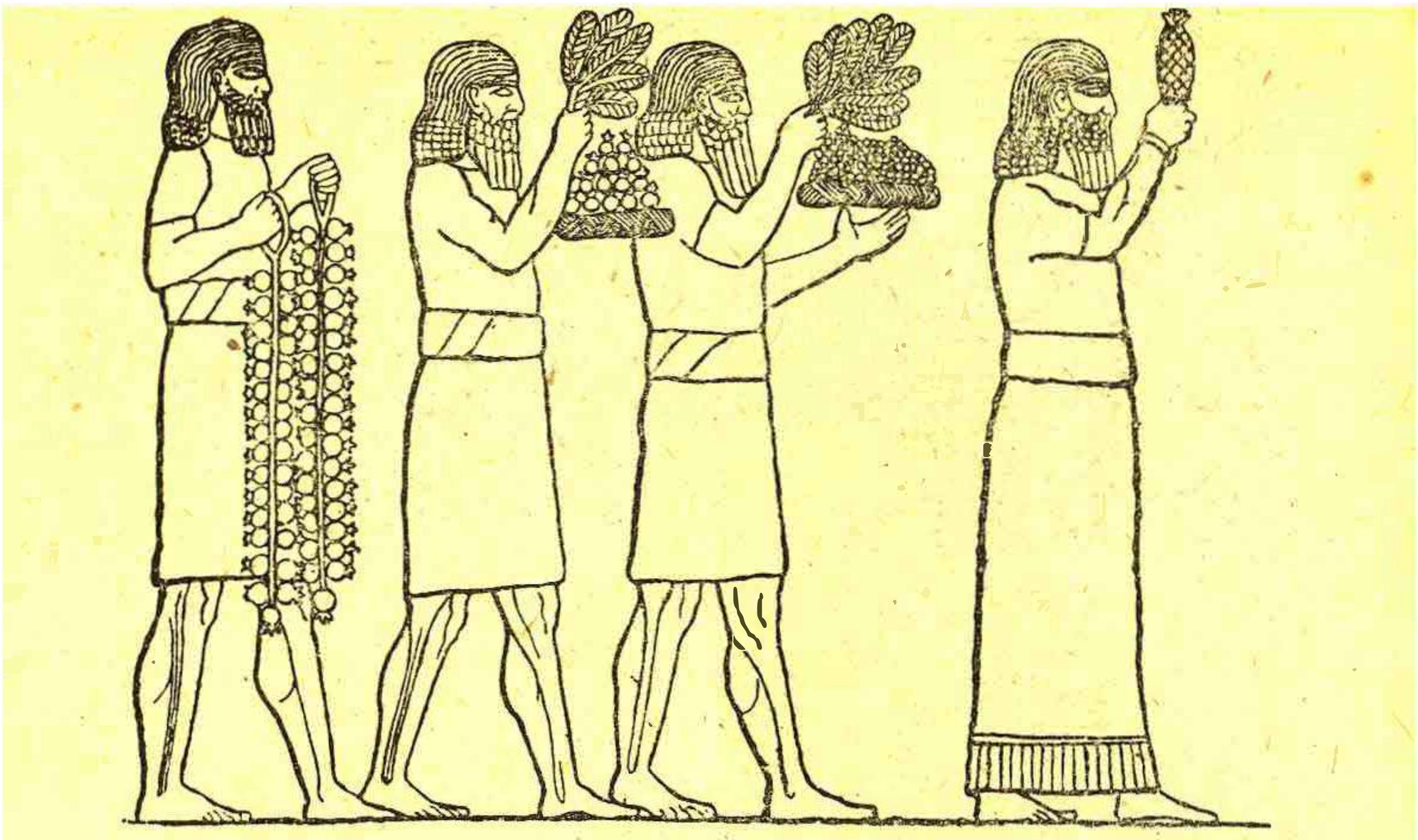

Servitorii aduc fructe.
Detaliu de pe un basorelief asirian

Cu totul altfel se procedează astăzi. Arheologii nu se grăbesc de fel să scoată la iveală lucrurile descoperite de ei. Nici un obiect nu este clintit din loc pînă cînd nu e fotografiat și desenat. O deosebită atenție se acordă poziției reciproce a diferitelor obiecte, adică complexului arheologic. Așa, de pildă, important este nu numai faptul de a fi găsit o ceașcă, ci totodată interesează și locul unde a fost descoperită, în ce poziție, precum și ce obiecte se aflau în vecinătatea ei.

Lucrul acesta își are importanța lui, deoarcce numai ținînd seama de întregul complex și de poziția reciprocă a obiectelor, descoperirile arheologice pot furniza date care să indice cu destulă certitudine o anumită epocă, devenind astfel pentru cercetător o sursă neprețuită din punct de vedere istoric. Deseori, poziția obiectelor determină stabilirea, cu o precizie excepțională, a timpului, circumstanțelor și caracterului unui anumit eveniment istoric.

Despre multe, chiar foarte multe lucruri ne vorbesc monumentele arheologice, dacă sînt cercetate ca izvoare istorice. Numai această cercetarc strict științifică a săpăturilor a permis istoricilor sovietici să reconstituie perioade întregi din viața popoarelor de pe cuprinsul U.R.S.S., care mai înainte erau cu totul necunoscute.

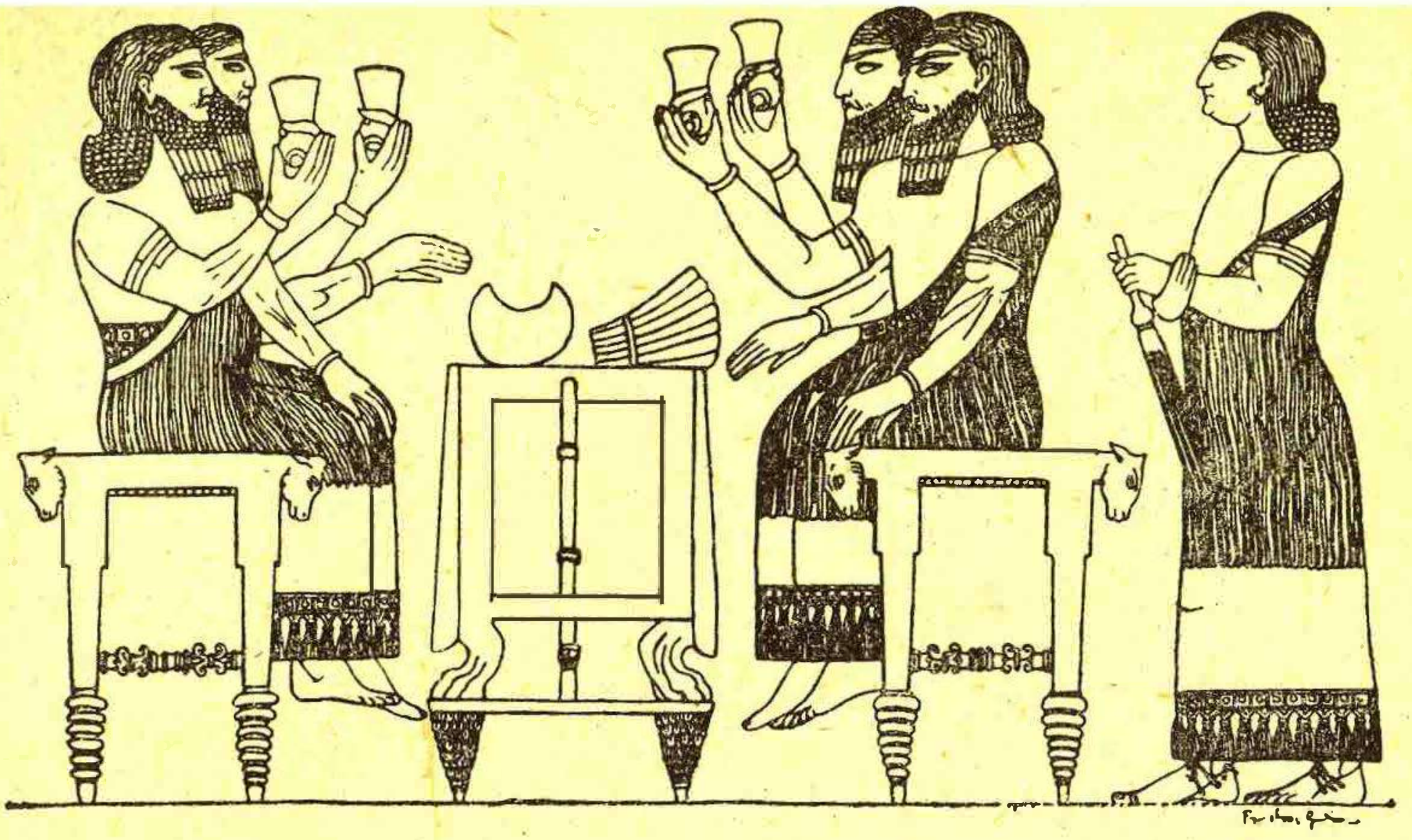

Petrecerea demnitarilor asirieni la palatul regelui.
Detaliu de pe un basorelief asirian

Astăzi, oamenii de știință nu se mulțumesc să sape doar de-a lungul pereților pentru a da la iveală basoreliefurile de alabastru. Cu cea mai mare grijă, ei pătrund în măruntaiele pămîntului centimetru cu centimetru, ba uneori chiar cern țărîna, întrucît ea ar putea conține mărgele, cercei, inele și alte obiecte mărunte. Îndată ce un obiect pare a fi pe punctul de a se distruge din pricina timpului, se iau toate măsurile pentru conservarea lui. Culorile șterse își recapătă strălucirea, prind din nou viață picturi pe jumătate putrezite, sînt restaurate monumentele antichității.

În zilele noastre, arta restaurării obține succese excepționale. Restauratorii au chemat în ajutorul lor chimia, fizica și alte științe. În munca lor, ei întrebuințează complicate aparate moderne.

Cînd savantul sovietic, profesorul M.E. Masson, conducătorul expediției arheologice din sudul Turkmeniei, a descoperit în timpul săpăturilor o grămadă informă de mii de cioburi — jalnice rămășițe ale unor pocale împărătești lucrate în fildeș și care slujiseră, pesemne, drept cupe la ospețe — se părea că ele sînt definitiv pierdute pentru știință. La cea mai mică atingere, se prefăceau în pulbere.

Pentru a salva prețioasele descoperiri de la o distrugere totală, în locul lopeților s-au folosit pensete și ace lungi. Grămada de cioburi a fost impregnată cu un clei special asigurîndu-i-se astfel o rezistență deosebită; după aceea, cioburile, prinse unele de altele cu ghips, au fost transportate în laborator.

Luni de zile, restauratorii experimentați au curățat, încleiat și recondiționat fiecare ciob în parte și, așezînd bucățică lîngă bucățică, au reconstituit minunatele opere ale artei antice din sudul Turkmeniei.

Iată un alt exemplu, și mai uimitor: o statuie din lut ars, spartă, a fost încleiată și restaurată din 1 800 de bucățele.

MORAVURILE COLONIALIȘTILOR

Layard gospodărea în Irak ca la el acasă. În timpul șederii în această țară, el s-a familiarizat cu obiceiurile practicate aici, folosindu-le cu dibăcie. El îi atîța pe arabi împotriva curzilor, pe creștini împotriva musulmanilor, pe nomazi împotriva localnicilor, în scopul de a slăbi atît rezistența unora, cît și a celorlalți. „Am trimis în mijlocul lor cîțiva arabi dintr-un trib vrăjmaș și, în felul acesta, știam în orice clipă tot ce se petrece acolo“ — scria Layard în memoriile sale.

În Irakul sărăcit, cu o pereche de cizme galbene, un halat de mătase, o manta înflorată sau un turban alb, Layard cumpăra bunăvoința șeicilor, a cadiilor, a muftiilor, precum și a altor șefi mai mărunți de triburi sau conducători religioși. Iar aceștia, pentru un preț de nimica, îi puneau la dispoziție oameni, oricînd și oricîți ar fi avut nevoie.

Simțindu-se stăpîn pe situație, Layard își dă arama pe față. Într-o țară străină, el judecă și pedepsește după bunul său plac, îi sancționează pe „nesupuși“ prin biciuire ori îi pune în lanțuri. Cu un cinism revoltător, Layard scrie în memoriile sale: „Aceste treburi le rezolvam rapid, avînd la îndemînă o rezervă de lanțuri și cătușe“.

În apropierea sa se aflau în permanență doi gălăgani vînjoși, care, după cum se exprimă Layard, „erau gata oricînd să acționeze, dîndu-și toată silința, spre a-și dovedi

astfel credința față de mine. N-aveam decît să fac un singur semn, pentru ca omul să fie prins și biciuit".

O dată, Layard a constatat că din tabără dispăruseră niște frînghii și cîteva rogojini. Fără să stea mult pe gînduri, porni călare în tovărășia vajnicilor săi însoțitori și se opri în cortul șeicului acelui trib, asupra căruia căzuseră bănuielile. La un semn al său, unul din găligani îi puse cît ai clipi șeicului cătușele, apoi sări pe cal tîrînd după sine victima înmărmurită.

Un arab încercă să apuce calul de dîrlogi, vrînd astfel să vină în ajutorul căpeteniei sale, dar fu doborît la pămînt cu o lovitură de pumn.

Amenințînd cu pistoalele, năvălitorii, în frunte cu Layard, începură să facă pregătiri în vederea judecării și pedepsirii vinovatului. Femeile ieșiră afară din corturi, înconjurară calul și sărutară poalele mantalei lui Layard, implorîndu-l să aibă milă de șeic. Dar englezul nu se lăsă înduplecat.

De obicei, colonialiștii trec sub tăcere astfel de „succese". De data asta însă, Layard nu și-a ținut gura. El s-a lăudat, descriind întîmplarea de mai sus cu toate amănuntele ei dezgustătoare.

Din cînd în cînd, Layard părăsea șantierul unde se efectuau săpăturile și dispărea. Destinația și îndeletnicirile sale le cunoșteau doar cîțiva oameni de încredere.

Aflînd de la niște bătrîni de existența unor mine vechi, lăsate în părăsire, lucru pe care băștinașii îl tăinuiau cu grijă, Layard le-a cercetat fără știrea nimănui și a evaluat rezervele de cupru, fier, plumb și alc altor minerale. Toate aceste informații ajungeau în Anglia.

ENGLEZII FOLOSESC TEHNICA DIN TIMPUL LUI AȘȘUR-BANIPAL

Layard trimitea cu regularitate în Anglia fragmente de basoreliefuri — ce-i drept, de dimensiuni destul de reduse — sculpturi și alte monumente ale artei orientale. Dar de fiecare dată cînd se uita la figurile uriașe ale oamenilor-lei sau ale oamenilor-tauri, rămînea mult timp dus pe gînduri. Cum să le miște oare din loc? Cum să le ridice din tranșee și să le transporte pînă la țărmul fluviului Tigru?

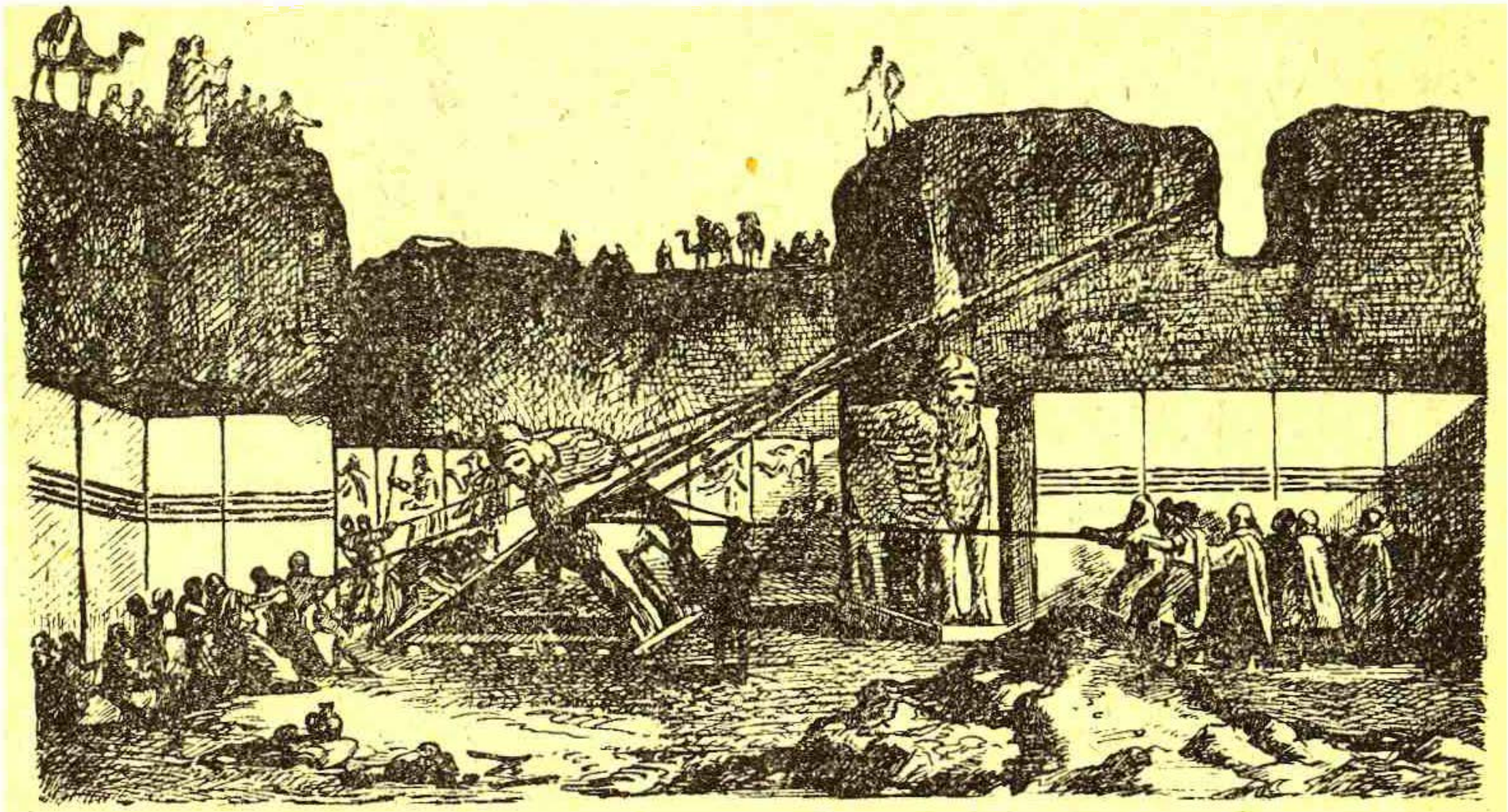

Scoaterea la suprafață a omului-taur înaripat, cu cinci picioare

Din cele 13 perechi de animale înaripate, dezgropate de oamenii lui, a ales un taur și un leu — cele mai mici dintre statui. Dar și ele măsurau patru metri și jumătate în lungime și tot atîta în înălțime. Localnicii, care mai de care, îi dădeau tot felul de sfaturi. Pînă la urmă, Layard luă o hotărîre.

Oamenii săi au tăiat din pădurile de pe coasta muntelui un dud, procurîndu-și astfel scînduri și grinzi. Tot din acest lemn s-au executat roți masive, căptușite cu șine de fier.

Uriașa căruță construită de Layard a provocat uimire în rîndurile populației din Mosul. Oamenii veneau grămadă să privească.

Cu mare greutate, folosindu-se de funii, cabluri, scripeți, role și grinzi, taurul înaripat a fost clintit din loc, scos afară din tranșee și culcat în căruță.

Dar treaba era numai pe jumătate făcută. Căruța în care se afla omul-taur trebuia trasă pînă la malul Tigrului.

Mai întîi au fost înjugate mai multe perechi de tauri. Dar nici țipetele, nici sudălmile, nici loviturile de bici n-au putut urni animalele din loc.

Ce a făcut atunci Layard?

A dat dispoziție să se desjuge taurii și, în locul lor, să fie înhămați oameni.

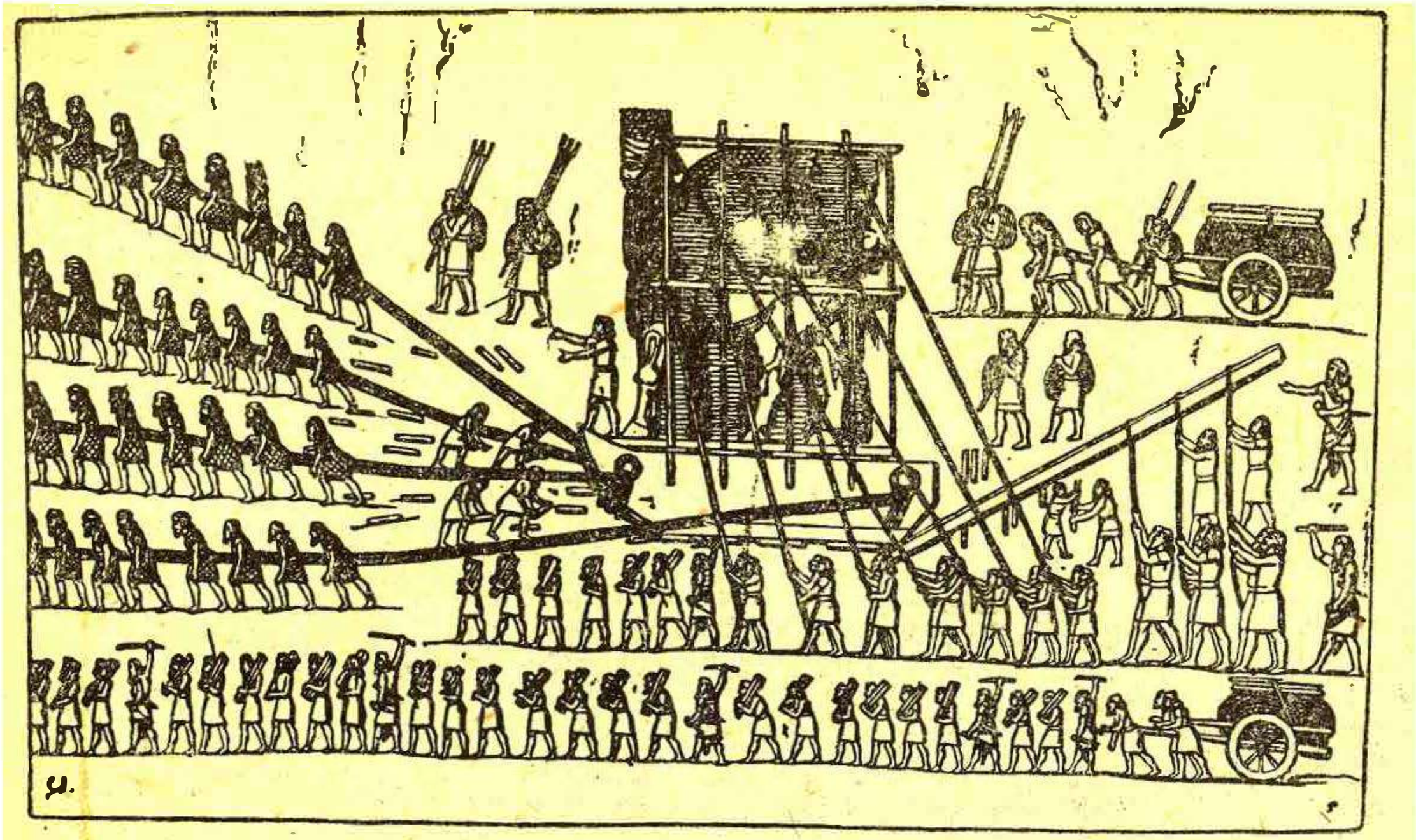

Așa au transportat asirienii taurul înaripat.
Basorelief antic

S-au păstrat basoreliefuri reprezentînd transportul unui taur înaripat de către vechii asirieni. S-au păstrat de asemenea schițe care înfățișează transportarea taurului ales de Layard. Două milenii și jumătate separă un moment de celălalt. Dar comparați aceste două modalități de transport: nu veți putea constata nici o deosebire. Și aici, și acolo sînt înhămați oameni în locul animalelor.

Pentru asemenea munci grele, vechii asirieni au adunat mulțimi de sclavi. Englezii s-au folosit de munca aproape gratuită a populației înfometate.

Layard obișnuia să angajeze numai capul familiei. El știa prea bine că rudele arabului nu vor sta cu mîinile în sîn să privească cum acesta se istovește într-o muncă mai presus de puterile sale și că, fără doar și poate, îi vor veni în ajutor. Și astfel, zeci de oameni trudeau pentru Layard, fără să primească ceva în schimbul muncii lor. Aveau parte doar de înjurăturile, de ghionții și loviturile de bici ale supraveghetorului.

Iată cum descrie Layard călătoria taurului spre fluviu:

„Coloana era organizată în chipul următor: eu mergeam în fruntea convoiului împreună cu Bairahdar (ajutorul lui

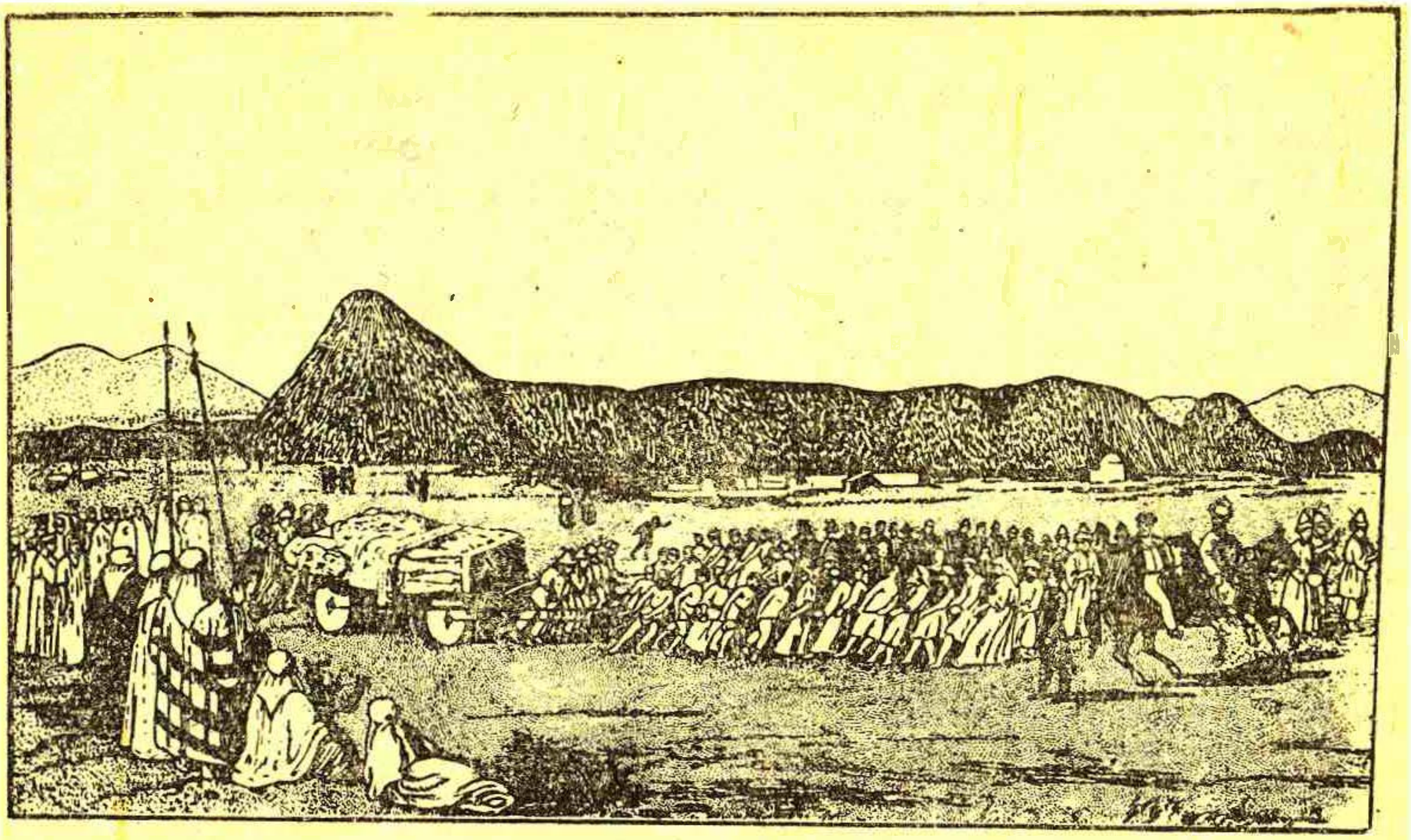

Așa au transportat și englezii taurul înaripat.
Schiță din secolul trecut

Layard[1]) și arătam celorlalți drumul pe care trebuiau să-l urmeze. După noi veneau mai mulți oameni cu tobe și fluiere, bătînd darabana și fluierînd din răsputeri. Apoi urma căruța trasă de aproximativ 300 de oameni, îndemnați de kavassi (polițiști) și de ajutoarele mele. O mulțime de femei încheia coloana... Călăreții lui Abdurahman galopau de la un capăt la celălalt al convoiului și mențineau ordinea, folosindu-se de lăncile lor".

LAYARD ÎI PEDEPSEȘTE PE „NESUPUȘI"

Dar pînă la urmă, nici chiar arabii cei mai obidiți nu au mai putut îndura chinurile. La un moment dat, ei s-au arătat nemulțumiți și au cerut un supliment de plată pentru munca lor cîinească.

Layard singur recunoaște că pretențiile lor erau destul de modeste și îndreptățite, însă el nu avea de gînd să le satisfacă. Cum de îndrăznesc ei să c e a r ă! A, dacă l-ar fi

---

[1] În paranteză sînt incluse cuvintele care nu există în textul citat, dar care sînt necesare pentru corecta lui înțelegere. Acest lucru se referă și la alte citate.—*Nota red. ruse.*

rugat frumos, dacă l-ar fi implorat, atunci poate că s-ar fi milostivit să le îndeplinească rugămintea. Dar să amenințe că vor părăsi lucrul! Păi asta înseamnă grevă, răzvrătire!

Și atunci, el se decide să pedepsească în chip exemplar pe „nesupuși".

Cu ajutorul mai multor servitori înarmați, instigatorii au fost prinși și bătuți pînă la sînge. Abdurahman și-a adus oamenii săi, ceea ce i-a permis lui Layard să-i gonească pe arabii în grevă, care acum erau gata să lucreze chiar și pentru jumătate din leafă.

„De-abia m-am întors în sat — scrie Layard — că m-am și pomenit cu o mulțime de pocăiți, veniți să-mi ceară iertare și făgăduind supunere și ascultare deplină dacă voi binevoi să-i primesc înapoi la lucru... Ei propuneau să se apuce numaidecît de treabă, pcntru orice sumă aș fi dispus să le dau..., dar nu am angajat din nou decît pe cei mai harnici și mai potoliți. Apoi am dat ordin să fie pedepsiți cei prinși, care instigaseră întregul trib la răzmeriță, și i-am trimis acasă."

În același fel a fost transportat la țărmul Tigrului și leul cu cap de om. Animalele înaripate au fost coborîte pe plute menținute la suprafață cu ajutorul a șase burdufuri de piele umplute cu aer și au fost trimise la Basra. De aici, ambele sculpturi au fost transportate pe mare în Anglia și expuse la British Museum.

DESCOPERIREA NEAȘTEPTATĂ A ORAȘULUI NINIVE

Vreme de doi ani, Layard a abandonat îndeletnicirile arheologice. Situația alarmantă din Turcia și Balcani a obligat guvernul englez să-l trimită la Constantinopol.

El apare din nou la Mosul tocmai în octombric 1849. De data aceasta, locul ales este dealul Kuiundjik, același unde, cîndva, săpase fără nici un rezultat întîi Rich, iar apoi Botta.

Încă de pe cînd Layard conducea săpăturile de la Nimrud, el venea uneori la Kuiundjik. Înainte de a pleca în Anglia, el izbutise chiar să descopere porțile de la intrarea în palat, străjuite de o parte și de alta de animale înaripate, precum și cîteva încăperi care suferiseră avarii destul de

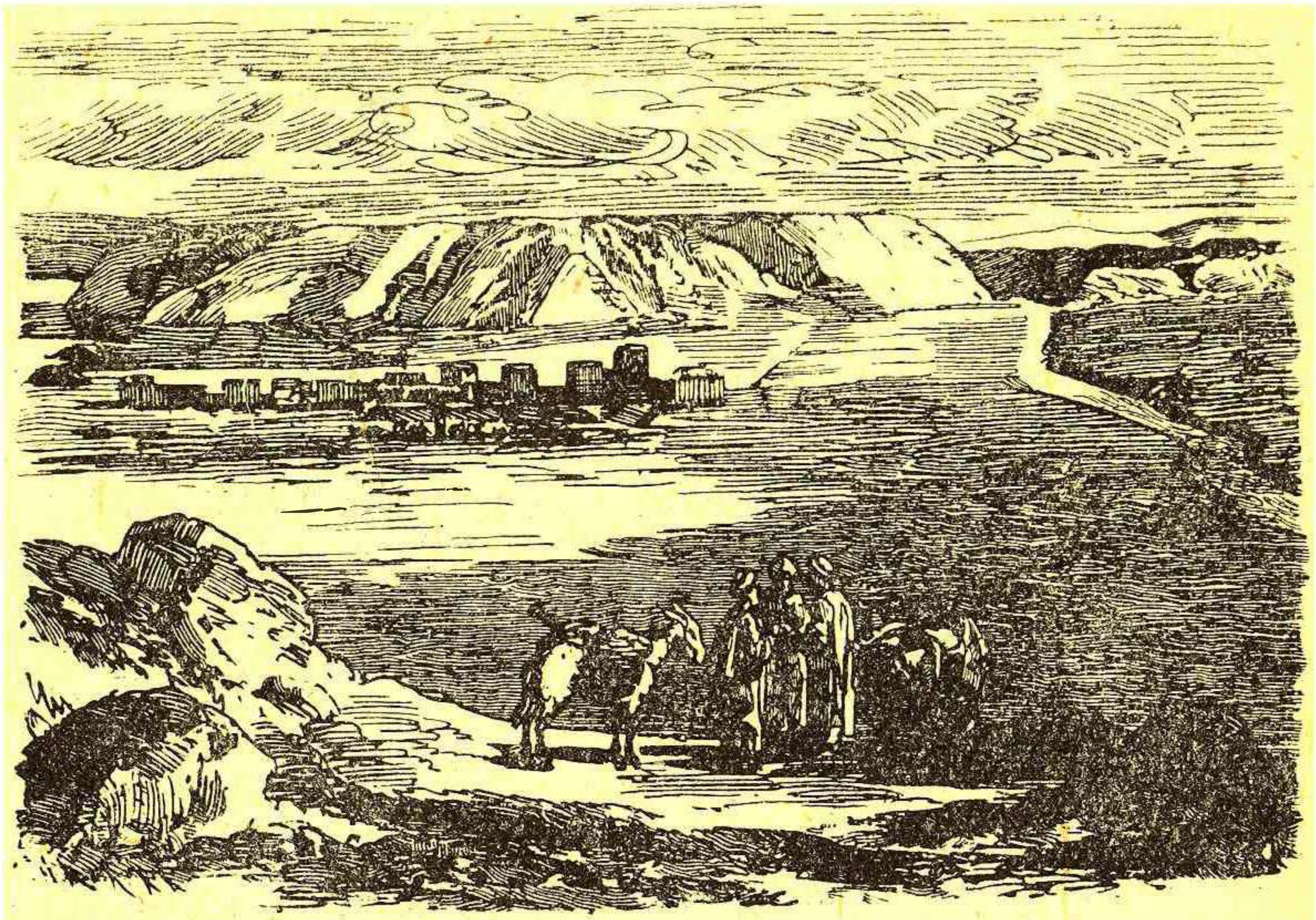

Kuiundjik

serioase de pe urma unui incendiu. Aici se afla Ninive, acel Ninive, care fusese atît de slăvit în antichitate și pe care îl căutaseră cu atîta zel Rich, Botta, ba chiar Layard însuși. Și, lucru de necrezut! El a dat peste acest oraș în mod cu totul întîmplător, fără eforturi deosebite, în timpul unor săpături de probă.

S-ar părea că o asemenea întîmplare norocoasă trebuia folosită, continuîndu-se de îndată săpăturile. Dar treburi mai importante l-au obligat să părăsească orașul Mosul.

A doua expediție a lui Layard a fost organizată mult mai bine. De data aceasta, el dispunea de sume de bani considerabile și avea ca ajutor pe G. Rassam, un om foarte priceput. În timpul absenței lui Layard, acesta a păzit cu credință Nimrudul și Kuiundjikul, pentru ca francezii să nu pătrundă acolo. El a angajat chiar cîțiva lucrători care scormoneau mereu printre ruine, cu scopul de a da aparența unor cercetări cu caracter arheologic, pentru ca nimeni să nu încerce să sape în acele locuri.

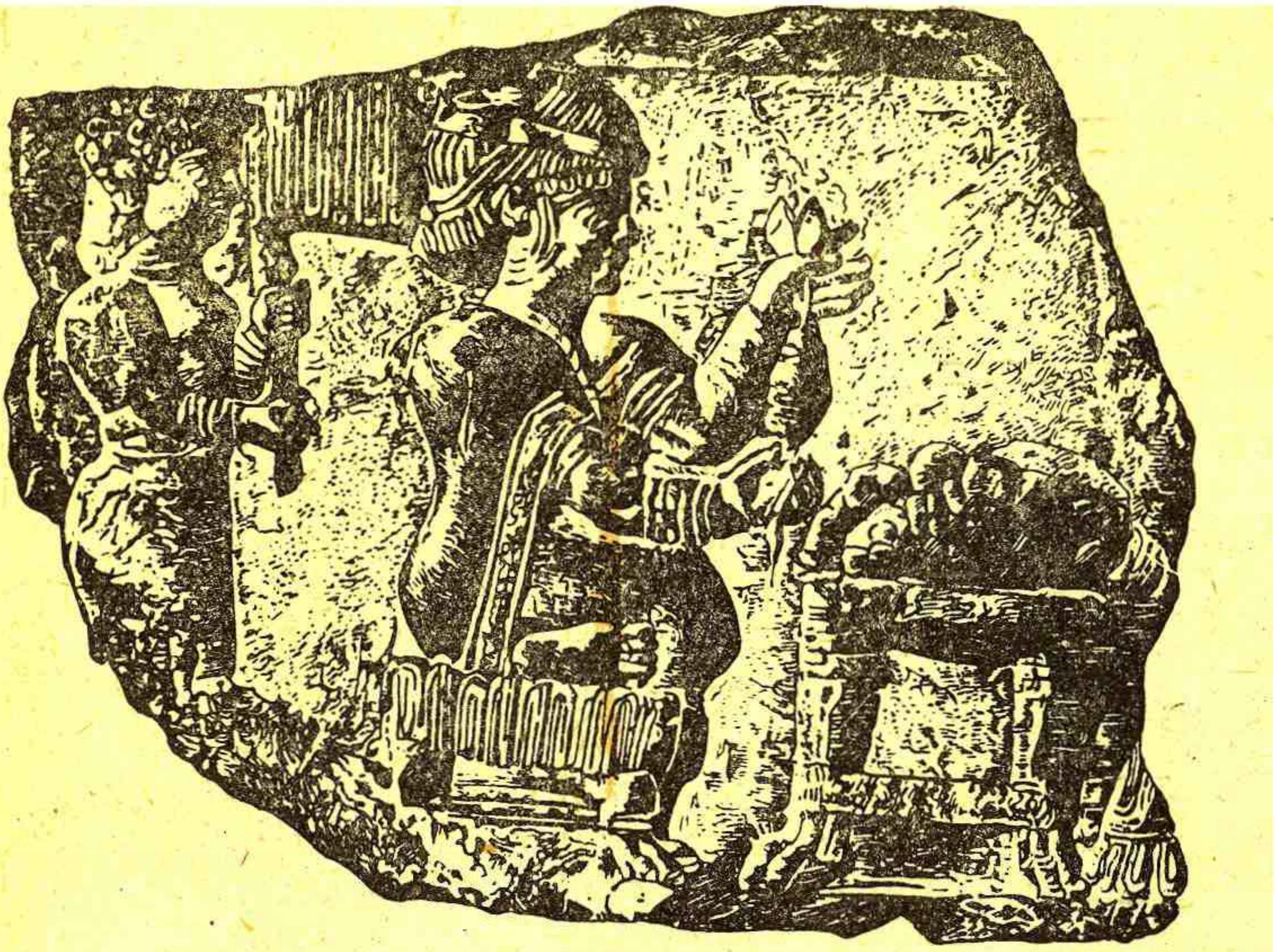

Femeie asiriană cu fusul.
Fragment dintr-un basorelief de piatră

Pretutindeni unde pătrundeau arheologii, se puteau vedea urmele unui dezastru îngrozitor. Resturi de lemn ars, pereți pe jumătate dărîmați, plăci de alabastru ce se prefăceau în pulbere la cea mai ușoară atingere — toate, mărturii ale unui incendiu uriaș care mistuise, cîndva, aceste săli, camere și coridoare. Fără să vrei, îți venea în minte tabloul distrugerii orașului Ninive, atît de plastic zugrăvit de un autor din antichitate:

„Zboară călărimea, străluce sabia și sclipesc lănciile; mulți sînt cei uciși și mormane de trupuri zac pretutindeni; oriunde întorci capul, vezi numai leșuri... Ninive este nimicit. Oare cine îl va plînge?“

Distrugerea a fost atît de cumplită, încît după două sute de ani oamenii și uitaseră locul unde odinioară se înălțase acest mare oraș. Istoricul grec Xenophon, care a călătorit pe aceste meleaguri, nici nu pomenește numele măreței cetăți.

Într-una din operele sale, scriitorul roman Lucian, care a trăit în secolul al II-lea, redă următorul dialog. Un surugiu

roagă să i se arate cele mai vestite orașe ale antichității: Ninive și Babilon. Răspunsul este următorul:

— Ninive a dispărut fără urmă. Nici măcar nu-ți pot spune unde a fost...

CIUDATELE CĂRĂMIZI

Arheologii pătrund din ce în ce mai adînc în inima palatului ars, căzut în ruină.

Iată alte două încăperi, nu prea mari, pline cu pămînt, gunoi și pietriș. Sub acestea se află un strat gros de cărămidă spartă, în care piciorul se înfundă pînă la gleznă. Layard ia de jos o bucată: pe ea se deslușesc niște semne — de bună seamă o scriere. Mai ia încă una și distinge aceeași scriere cuneiformă ca și pe basoreliefuri. Ridică la întîmplare o a treia bucată, apoi a patra, a cincea — ele sînt acoperite cu semne pe amîndouă părțile. Nu-s propriu zis bucăți de cărămidă, ci plăci micuțe — pătrate și dreptunghiulare, netede și bombate. Cilindrii ca niște butoiașe se amestecă de-a valma cu tăblițe în formă de inimioară ori măsline, unele galben-deschise, altele cafeniu-închise, unele roșii, altele aproape negre. Un strat întreg alcătuit din tăblițe de lut de diferite forme, culori și dimensiuni, a cărui grosime atingea aproape o jumătate de metru. Însă, în majoritatea lor, nu erau decît cioburi. Numai tăblițele cele mici s-au păstrat ceva mai bine, în vreme ce cele mari s-au spart în nenumărate bucăți. Lucrul acesta se vede clar după linia sinuoasă a marginilor.

Ce să facă oare cu mormanul ăsta de cărămidă spartă? Unde să-l pună?

Layard se hotărăște să încarce cîteva coșuri cu astfel de cioburi și tăblițe și le trimite la British Museum.

După cîțiva ani, Rassam, care-i luase locul lui Layard, a dat din nou peste straturi similare de tăblițe de lut, tocmai în celălalt capăt al dealului Kuiundjik. Acolo se afla o altă clădire, care, față de cele ce fuseseră dezgropate pînă atunci, se păstrase admirabil.

Într-o sală lungă și îngustă, pe pereții căreia se puteau vedea imagini pitorești înfățișînd o vînătoare de lei, zăceau mii de cărămizi de lut, acoperite cu scriere cuneiformă. Rassam rămase mut de admirație în fața basoreliefului ce

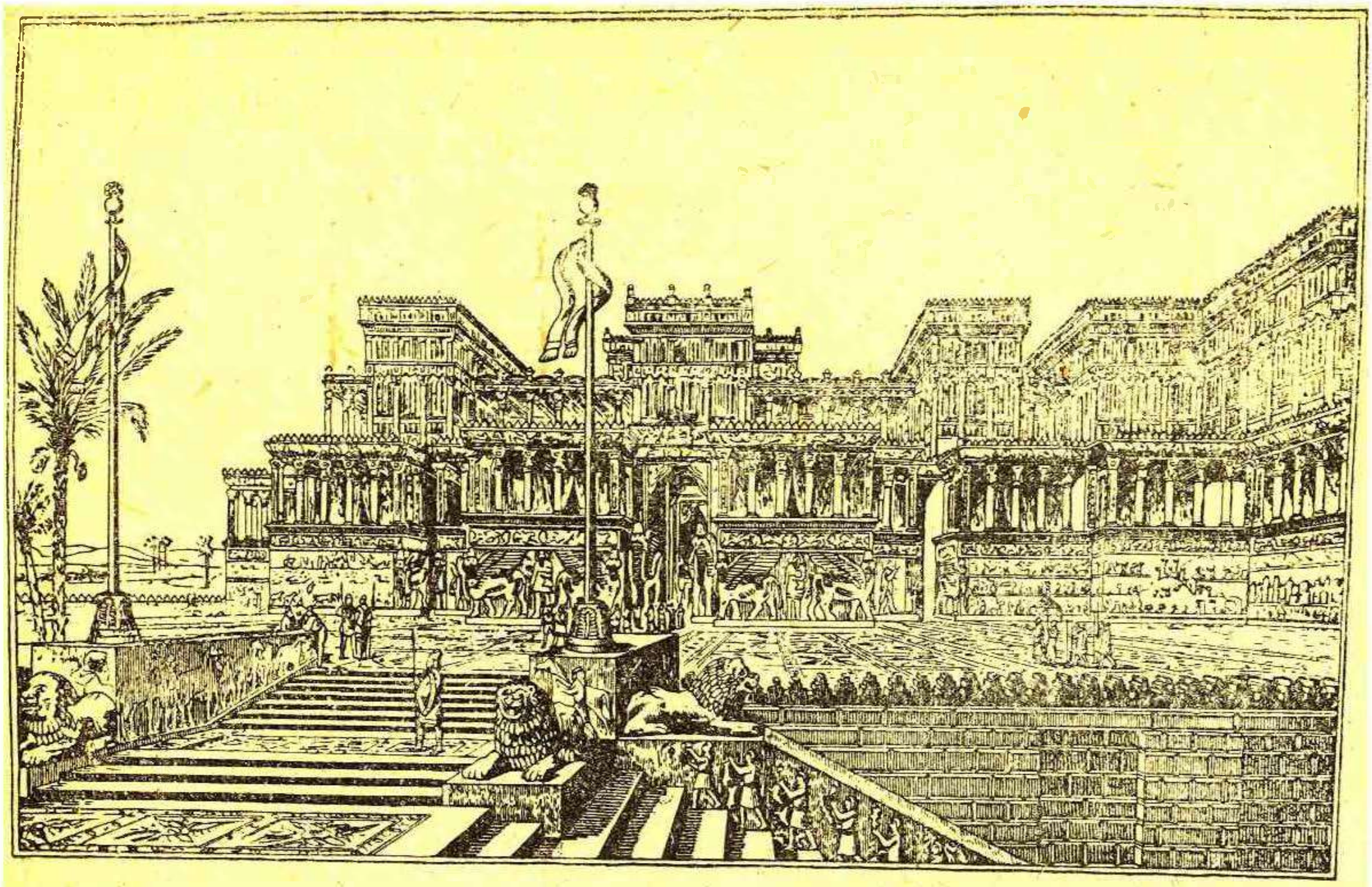

Faţada palatului din Ninive.
Reconstituire

reprezenta o leoaică rănită de moarte. În trupu-i s-au înfipt săgeți, coloana vertebrală îi este sfărîmată, iar labele din spate, paralizate, abia le mai tîrîie pe pămînt. Dar fiara, înnebunită de durere, își adună ultimele-i puteri și se pregătește să sară. Artistul a prins și a redat cu o măiestrie desăvîrșită poziția animalului, fiecare mușchi al corpului, furia și suferințele ce vestesc apropierea morții.

Dar iată un alt basorelief: un călăreț înconjurat de suita lui urmărește un leu. Arcul stă gata întins și peste o clipă săgeata trimisă de o mînă iscusită va lovi prada.

Basoreliefurile se succed unul după altul și pretutindeni te întîmpină aceleași scene de vînătoare; dar ochiul nu oboseste să le admire. Artistul de sub a cărui daltă au ieșit aceste minunate imagini înfățișînd lei, ogari, cai, vînători era înzestrat cu o fantezie nesecată. El putea să varieze același subiect în mii de feluri, fără să se repete niciodată. El a știut să insufle o scînteie de viață cremenii neînsuflețite. În comparație cu aceste uimitoare descoperiri, ce valoare puteau să mai prezinte grămezile de tăblițe de lut, în majoritate sparte și amestecate cu pămînt și moloz?! Se înțelege

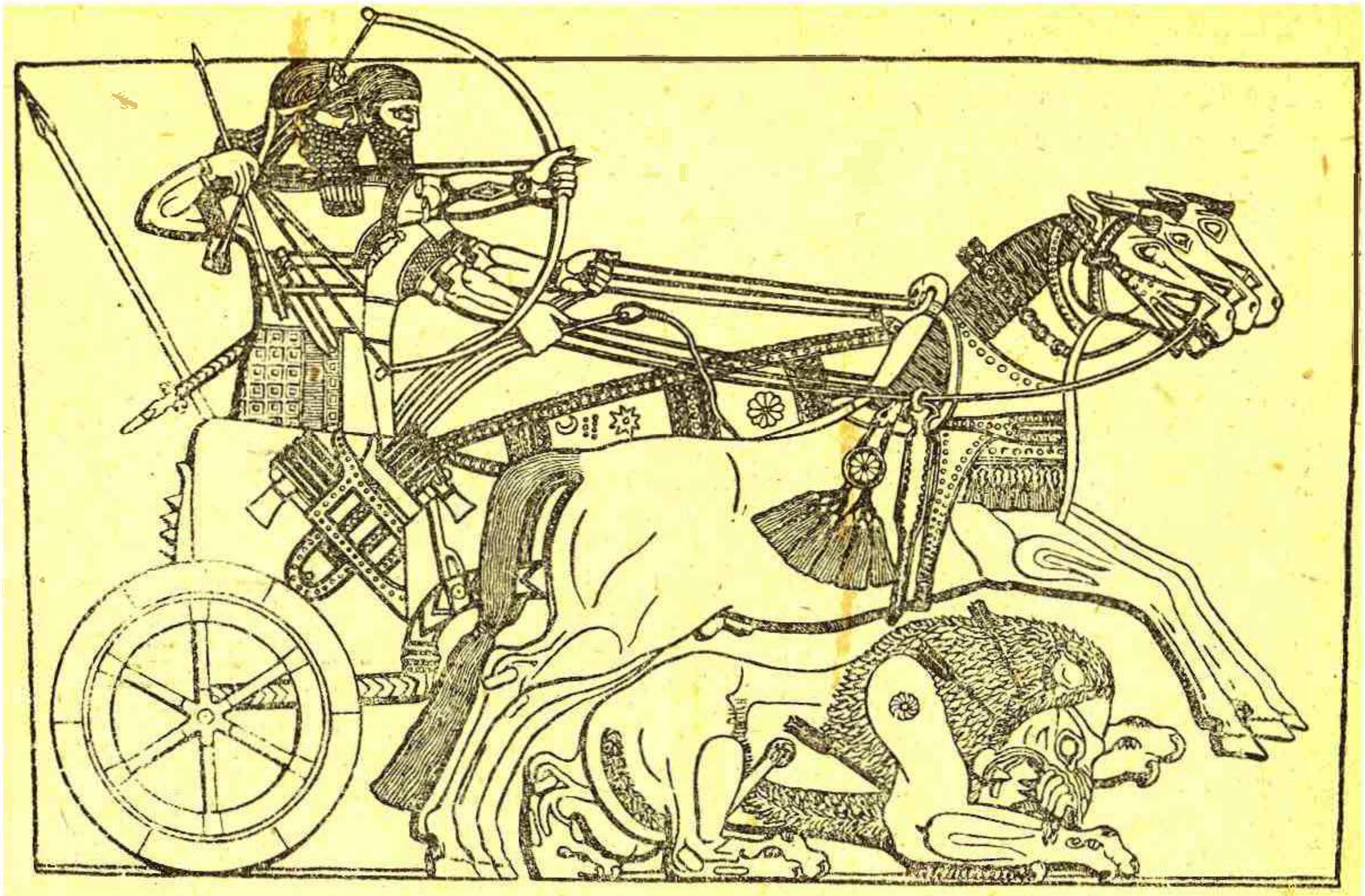

Regele vînează lei.
Detaliu de pe un basorelief asirian

de la sine că nimeni nu le acorda vreo atenție; nimeni nu se preocupa să le adune, să le sorteze sau să le curețe de pămînt. Rassam nici nu se sinchisea de ele.

Faptul are și o altă explicație: el începuse aceste săpături în regiunea de miazănoapte a dealului Kuiundjik, regiune ce fusese concesionată francezilor, așa că lucrările se efectuau noaptea, pe ascuns, fără știrea celor în drept. Deci Rassam se grăbea, întrucît de la o zi la alta puteau să sosească francezii și atunci toate acele excepționale opere de artă ar fi luat drumul muzeului Luvru din Paris, în loc să ajungă la Londra, la British Museum, din dispoziția căruia el executa săpăturile.

Aparent, englezii și francezii se aflau în relații de prietenie, dar cînd era vorba de împărțirea prăzii, fiecare dintre cei doi „prieteni“ se grăbea să apuce cît mai mult. Nici prin cap nu le trecea că proprietarii legitimi ai celor mai valoroase monumente ale antichității sînt de fapt locuitorii acelei țări — poporul Irakului.

Sute de lăzi uriașe, pline cu antichități asiriene, soseau pe malurile Tamisei. Și alături de nenumăratele obiecte

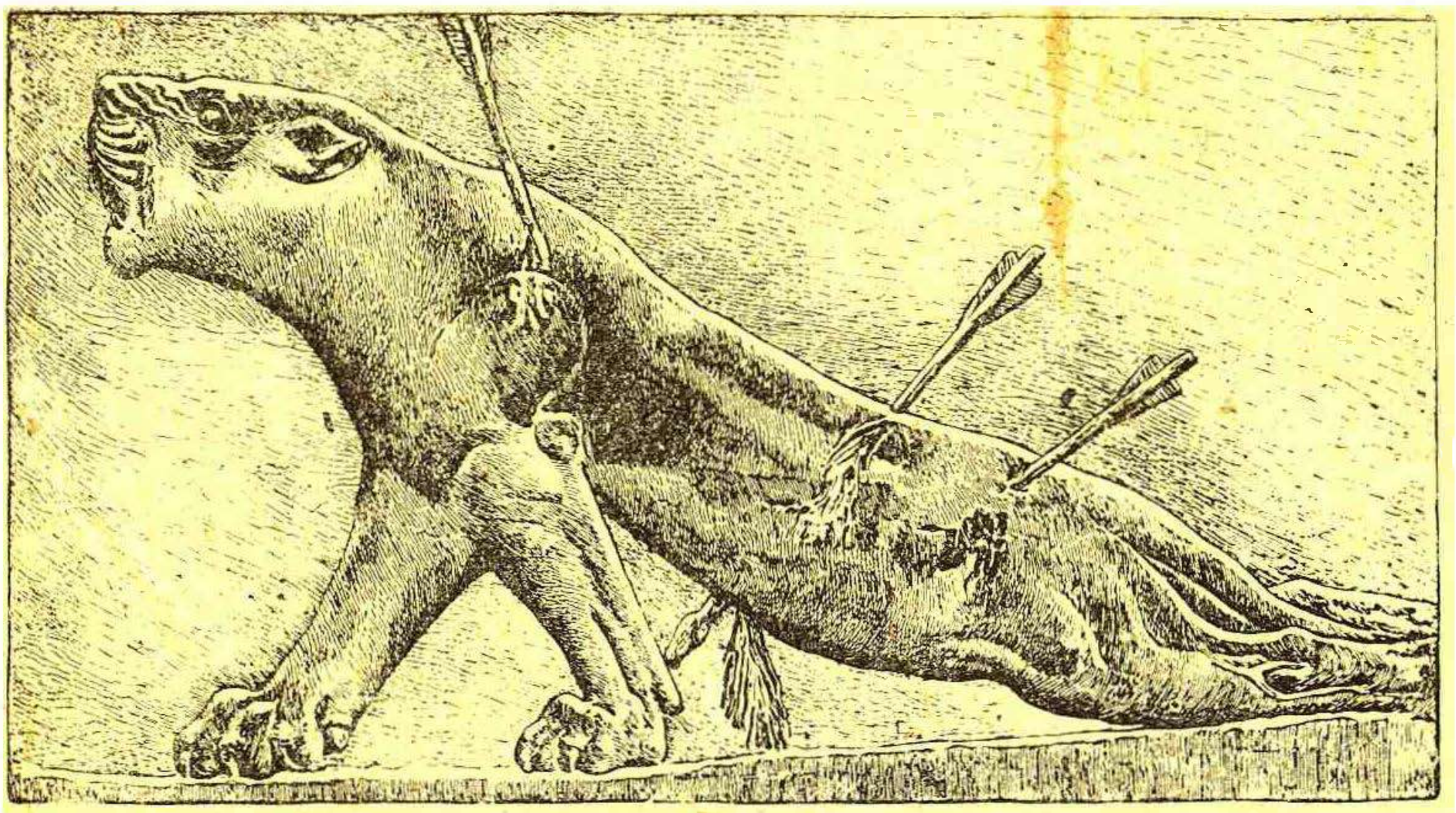

Leoaică trăgînd să moară, străpunsă de săgeţi şi cu sîngele şiroind din răni.

Detaliu de pe un basorelief asirian.

preţioase pe care funcţionarii de la British Museum le-au găsit înăuntru, au trecut cu totul neobservate cele cîteva lăzi cu cărămidă spartă. Oare ce să facă cu ele?

Lăzile au fost aşezate lîngă altele asemănătoare, trimise mai înainte de Layard şi care de cîţiva ani zăceau nedespachetate în depozitele muzeului. Nici prin gînd nu le trecea atunci prea stimabililor funcţionari, bărbaţi atotcunoscători, că aceste cărămizi sparte sînt cu mult mai importante şi mai valoroase pentru ştiinţă decît nenumărate alte obiecte extrem de scumpe, că ele vor dezvălui omenirii taina multor milenii şi vor povesti despre viaţa şi obiceiurile, istoria şi cultura multor popoare din antichitate.

CAPITOLUL III

CUM AU ÎNVĂȚAT SAVANȚII SĂ CITEASCĂ SCRIEREA CUNEIFORMĂ

SCRIERE SAU ORNAMENTAȚIE?!

Cît de greu este cîteodată să dezlegi un rebus! Uneori îți trebuie un ceas, ba chiar nici două nu-ți ajung ca să-i dai de rost, și doar cînd te apuci de treaba asta cunoști multe lucruri. În primul rînd cunoști limba în care a fost scris rebusul, cunoști toate literele care intră în alcătuirea lui, cunoști denumirea obiectelor desenate de pictor.

Închipuiți-vă însă că cineva vă propune să dezlegați un rebus alcătuit într-o limbă necunoscută. Nu cunoști nici o literă, nici un cuvînt. Nu știi nici măcar în ce limbă a fost conceput rebusul: în arabă sau în chineză, în persană sau în japoneză...

„Este cu neputință“ — va răspunde oricine. Ei bine, cam în această situație s-au găsit oamenii de știință cînd au văzut pentru prima oară scrierea cuneiformă.

Ce să fie oare? Cînd au scris oamenii cu astfel de cîrlige? Ce popor a folosit aceste semne ciudate? Ce reprezintă ele — litere sau cuvinte, silabe sau propoziții? Poate-s note muzicale? Sau incantații magice din antichitate? Și oare cîte semne sînt? Parcă ar fi toate la fel — urme de cuie, numai urme de cuie — și totuși se deosebesc unele de altele.

Sînt atît de enigmatice și au o formă atît de neobișnuită, încît nici un fel de hieroglife sau de semne asemănătoare cu acestea nu pot fi mai misterioase și mai de neînțeles pentru rațiune—constata călătorul englez Herbert.

— Ele nu reprezintă o scriere, ci o ornamentație — a susținut cu hotărîre, la începutul secolului al XVIII-lea, orientalistul englez Hyde. De bună seamă, vreun sculptor s-a distrat, vrînd să vadă cîte combinații se pot obține dintr-o simplă figură.

Cuvintele sale erau ascultate cu multă luare-aminte, căci Hyde trecea drept un mare savant și i se spunea „mîndria lumii".

— A încerca să descifrezi un ornament, înseamnă a cheltui în mod irațional și energie, și timp — repeta, după Hyde, Michaelis, un cunoscut orientalist danez.

Mai erau și oameni de știință care considerau că aceste semne ciudate nu sînt altceva decît rezultatul unei eroziuni produse de anumiți viermi, care timp de milenii au ros piatra.

Dar cercetătorii cu vederi mai largi își dădeau seama că, în cazul de față, viermii nu au nici un amestec. Gîndul de a desluși această scriere cuneiformă, de a înțelege ce vor să spună acele semne, de a pătrunde taina lor nu le dădea pace o clipă.

DESENELE NEGUȚĂTORULUI ITALIAN ȘI ALE SAVANTULUI DANEZ

Europenii au văzut pentru prima oară scrierea cuneiformă nu în Irak, unde Botta, Layard și alții făcuseră săpături, ci în țara vecină, în Iran. Acolo, scrierile cuneiforme nu zăceau îngropate în pămînt, ci erau tăiate în cremenea unor stînci uriașe, atrăgînd atenția oricărui drumeț, chiar fără voia acestuia.

Trecînd pe lîngă Persepolis — vechea capitală a regilor persani — este cu neputință să nu bagi de seamă splendidul amfiteatru de piatră împreună cu terasa lui, ce pare suspendată în văzduh. Terasa se întinde pe o lungime de o jumătate de kilometru și are o lățime de peste 200 de metri. Uriașele scări ce duc spre terasă, plăcile de marmură care o căptușesc, puternica colonadă ce se profilează pe fondul ruinelor și, în sfîrșit, leii gigantici care străjuiesc intrarea în amfiteatru, toate acestea îl surprind și îl obligă pe călătorul uimit la culme să se oprească din drumul său.

Stăpînit de curiozitate, se plimba pe terasă și cerceta ruinele negustătorul și călătorul italian Pietro della Valle. El a desenat cu sîrguință toate semnele ciudate cioplite pe ziduri și jur împrejurul coloanelor. A și scris despre ele într-o epistolă adresată unui prieten:

„Unii rămîn muți de uimire văzînd că, din două lucruri atît de simple cum sînt o linie și un unghi, poți alcătui

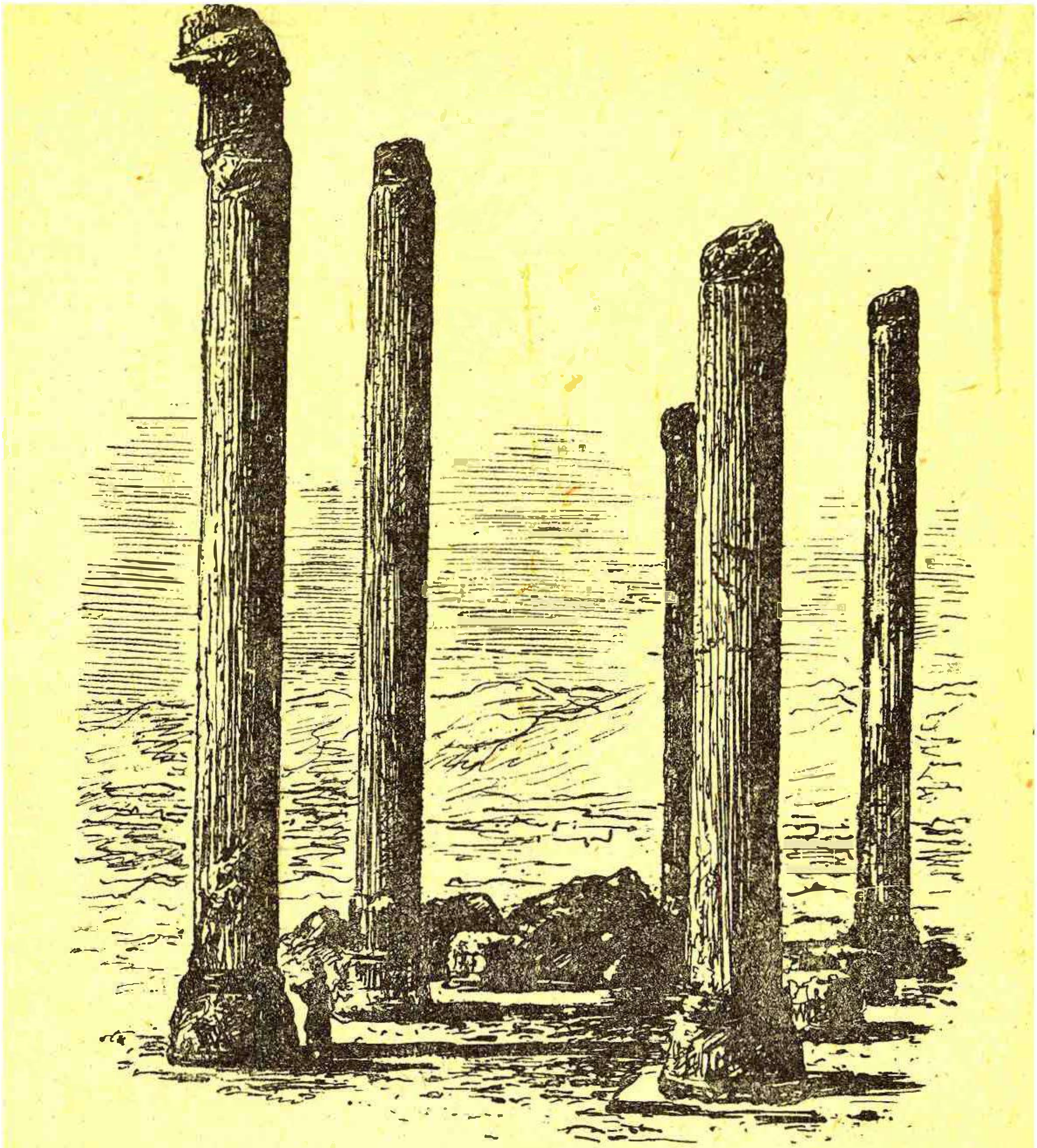

Ruinele colonadei de la Persepolis

un număr atît de mare de semne — eu am numărat peste o sută; în ceea ce mă privește însă, nu văd de ce m-aș minuna atît. La urma urmelor, și literele noastre se compun numai din două elemente: o linie dreaptă și una curbă sau o buclă închisă. Aceste semne sînt săpate atît de distinct, că nu prezintă nici o greutate să le deosebești unele de altele. Dar nimeni nu este în stare să spună în ce limbă au fost făcute inscripțiile, deoarece semnele care le compun nu seamănă cu nici una din scrierile pe care le cunoaștem noi.

Ele nu sînt legate unele de altele cum se întîmplă în scrierea noastră la alcătuirea cuvintelor, ci fiecare semn este de sine stătător. De aceea, mă bate gîndul că fiecare reprezintă un cuvînt, la fel ca și hieroglifele chinezești. Dar se prea poate să mă înșel. Vîrful semnelor îndreptate spre dreapta s-ar putea să arate că ele se scriau și se citeau de la stînga spre dreapta, la fel ca în scrierea noastră, și nu invers, cum este cazul cu ebraica veche și cu araba".

Toate acestea se petreceau în anul 1621. Iată primele cinci semne care au fost cunoscute în Europa datorită lui Pietro della Valle:

După el, nenumărați oameni de știință și negustători au călătorit prin Iran. Unii au adus și ei în Europa copii executate după diferite texte cuneiforme. Dar nimeni nu era în stare să spună dacă au fost copiate corect și nici cum se citesc — de la dreapta spre stînga, de la stînga spre dreapta, sau de sus în jos. Nu exista nici un „cîrlig" de care să te poți agăța ca să dezlegi acest nod.

În anul 1765, savantul danez Karsten Niebuhr a vizitat ruinele de la Persepolis. El a petrecut cîteva săptămîni în fața misterioaselor scrieri, copiind semn cu semn. Piatra șlefuită ca o oglindă reflecta razele soarelui, care ardeau nemiloase ochii savantului. Dar omul de știință se ținea dîrz. El lucra de dimineața pînă seara, fără să-i pese de primejdia care îi amenința vederea. Dar, cu toate acestea, nu putea să citească nici un cuvînt, nu înțelegea sensul nici unui semn. Totuși, începeau să nu i se mai pară atît de misterioase și de neînțeles. Acum izbutea să deosebească cu ușurință un semn de altul, ba multe dintre ele putea să le deseneze din memorie. Într-o bună zi, Niebuhr a constatat cu bucurie că, din cînd în cînd, grupuri întregi de semne se repetă întocmai. Iată cum a fost făcută o importantă descoperire: după toate probabilitățile, era vorba de o inscripție triplă — o inscripție în trei limbi.

Această idee i-a fost sugerată de faptul că rîndurile de sus se deosebeau mult de cele din mijloc, precum și de cele

A

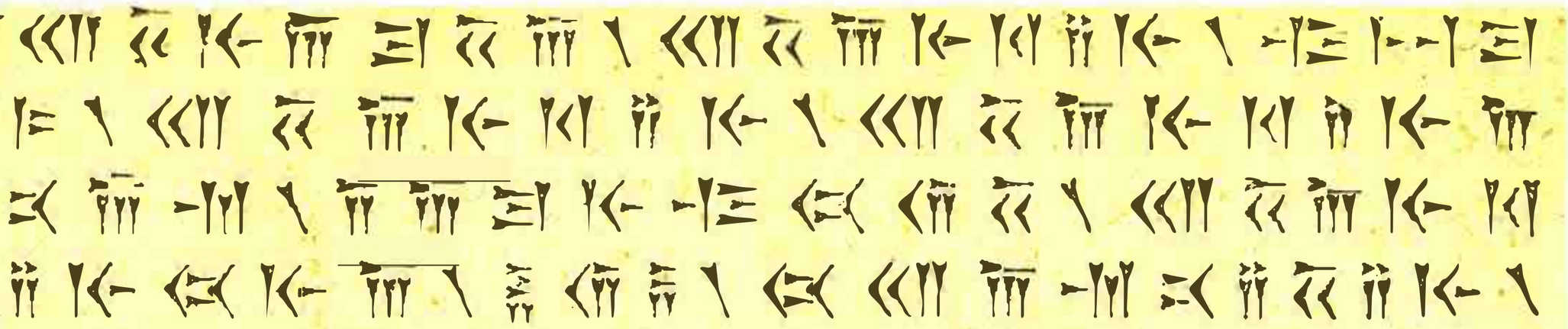

B

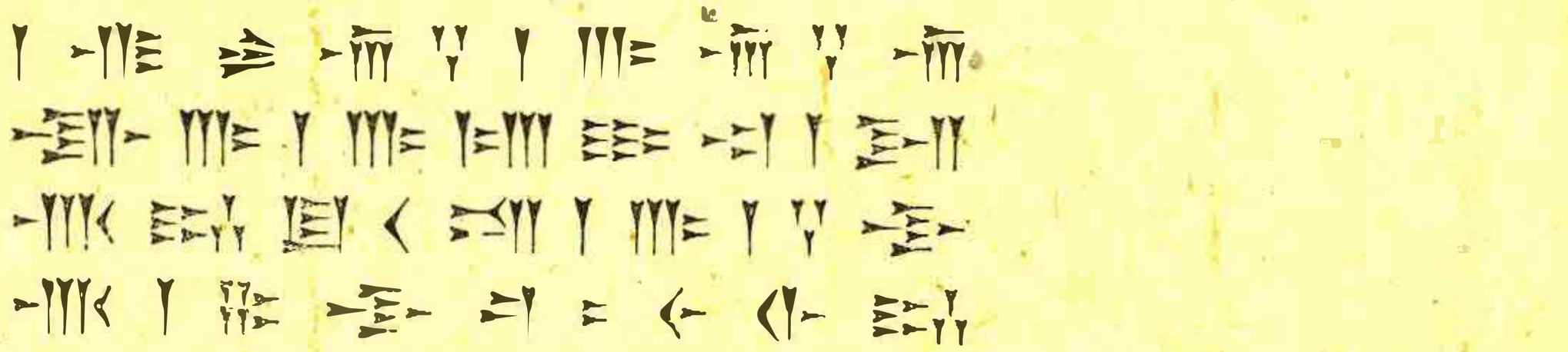

C

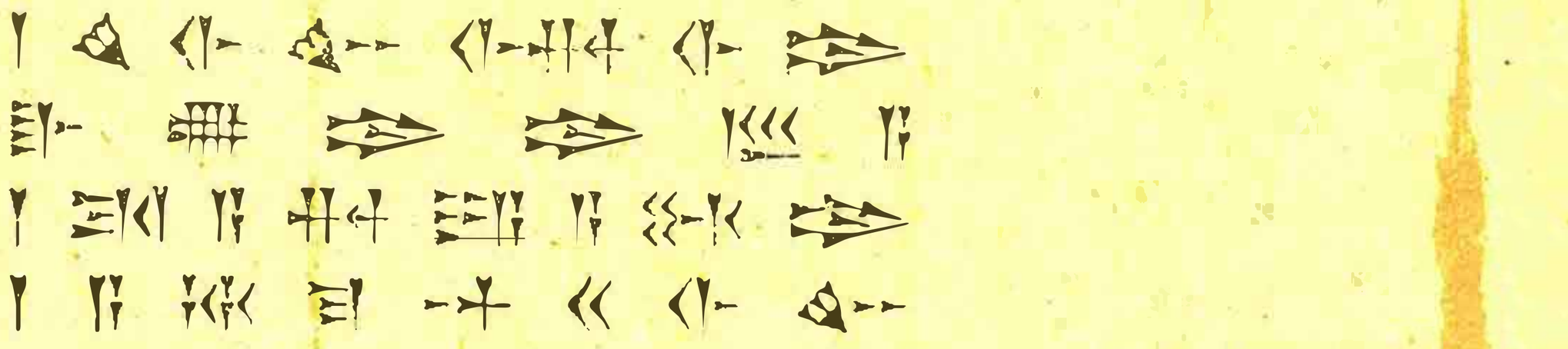

Inscripţia în trei limbi de la Persepolis:

A. — scrierea cuneiformă persană; *B*. — elamită; *C*. — babiloniană. Textul înseamnă: „Xerxes, rege falnic, regele regilor, al lui Darius-rege fiu, Ahemenid"

de jos. Ele conţineau mai multe semne decît celelalte, în schimb, semnele înseşi erau mai simple.

Continuînd să compare rîndurile de sus cu cele din mijloc şi de jos, Niebuhr a stabilit că scrierea se complică din ce în ce mai mult pe măsură ce coboară. În faţa sa se găseau trei sisteme de scriere. În prima inscripţie a numărat 42 de litere, în cea de-a doua — 111, iar în cea de-a treia — cîteva sute.

Aşadar, în inscripţia de jos nu este vorba de litere, ci de cuvinte întregi — a conchis Niebuhr. Fiecare semn reprezintă un cuvînt, la fel ca hieroglifele chinezeşti. În rîndurile din mijloc se află, probabil, silabele, la fel ca în scrierea japoneză. Fără îndoială însă că rîndurile de sus conţin litere, asemănătoare cu cele din alfabetul nostru.

Dar de ce oare era nevoie ca pe acelaşi perete de piatră să scrii mai întîi litere, apoi silabe şi, în sfîrşit, cuvinte întregi?

Deodată, savantul danez a înţeles şi, uimit de propria-i descoperire, a exclamat:

— Dar este vorba de unul și același text scris în trei limbi diferite! Ia să verificăm! Dacă-i așa, asta înseamnă că ori de cîte ori se repetă un semn în rîndurile de sus, o repetare corespunzătoare trebuie să întîlnim în rîndurile din mijloc, precum și în cele de jos.

Această presupunere a fost confirmată în mod strălucit. Combinațiilor de șapte-opt litere din rîndurile superioare le corespundeau trei-patru semne în rîndurile mijlocii și unul-două în cele inferioare. Fără să mai stea pe gînduri, Karsten Niebuhr a declarat cu hotărîre că primele rînduri conțin o scriere alfabetică, cele din mijloc — una silabică, iar cele de jos — una ideografică, adică o scriere în care sensul fiecărui cuvînt este redat cu ajutorul unui singur semn.

Totuși, Niebuhr nu a izbutit să copieze toate inscripțiile din Persepolis. Cu fiecare zi, durerea de ochi devenea tot mai supărătoare. Cei care-l întovărășiseră în această călătorie mureau unul după altul din pricina bolilor ce bîntuiau acolo. În cele din urmă, rămînînd singur, Niebuhr se grăbi să părăsească Iranul.

Cîțiva ani mai tîrziu, el a publicat toate inscripțiile cuneiforme pe care a izbutit să le copieze la Persepolis. Cu acest prilej au fost definitiv spulberate legendele cu privire la ciudatele ornamente, precum și cele referitoare la munca viermilor nemaivăzuți care rodeau piatra. Apărea limpede că este vorba de un sistem de scriere, și nu numai de unul singur, ci chiar de trei sisteme.

MATEMATICIANUL GHINIONIST

Au trecut mai bine de douăzeci de ani pînă cînd oamenii de știință au folosit copiile aduse de Niebuhr, străduindu-se să descifreze conținutul inscripțiilor. Primul care s-a apucat de această muncă a fost germanul Tichsen, profesor de limbi orientale. El a început cu aritmetica.

Tichsen știa că literele nu se întrebuințează în mod egal. Unele se întîlnesc la fiece pas, altele — foarte rar.

Deschideți la întîmplare orice carte în limba rusă, indiferent de pagină. La fiecare rînd veți întîlni de cîteva ori literele „a“ și „o“. Dar puteți să citiți o pagină întreagă fără să întîlniți o singură dată litera „sci“. S-a calculat că

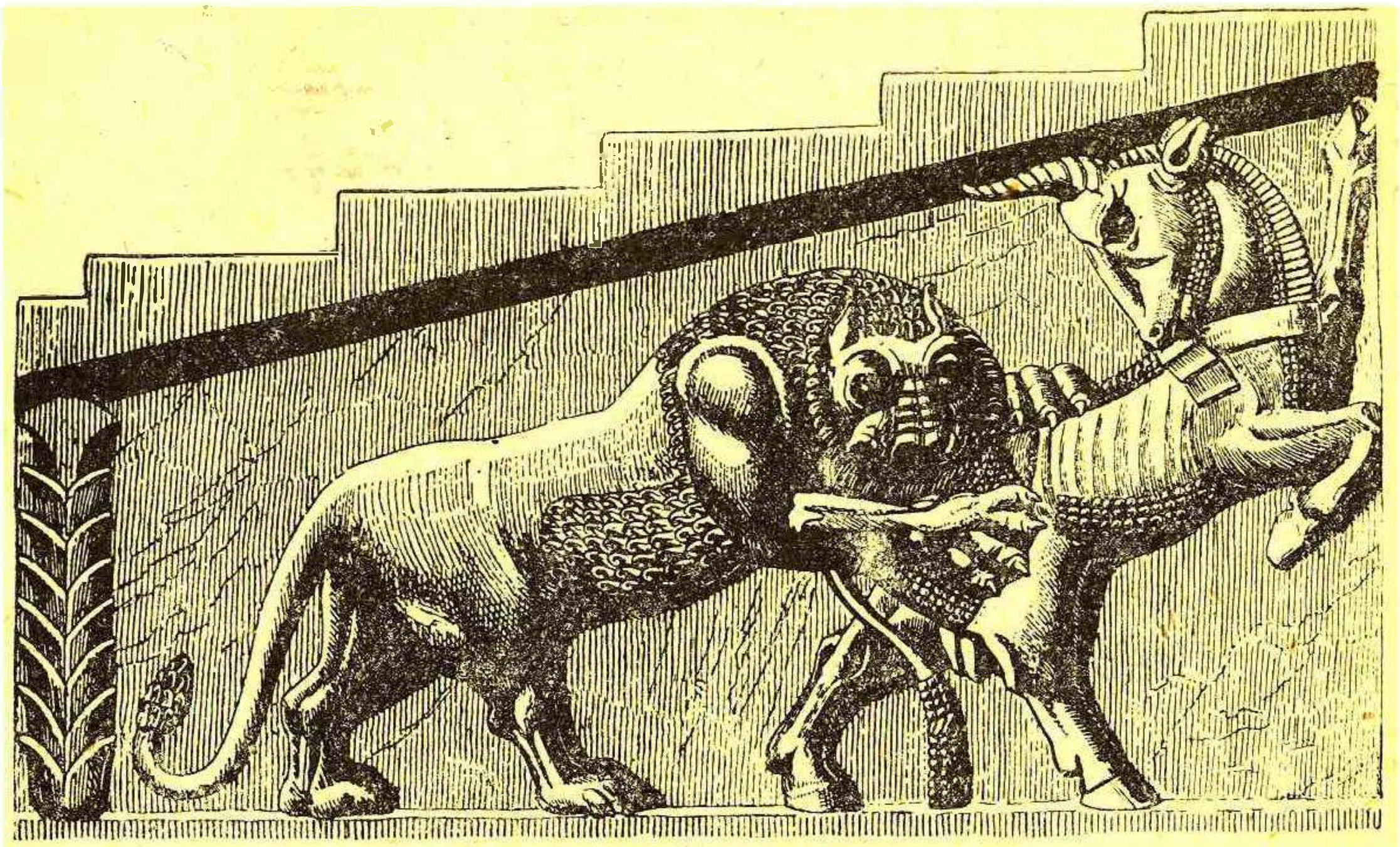

Lupta dintre un taur și un leu.
Relief de pe scara palatului regal din Persepolis

într-un text în limba rusă, la o mie de litere sînt în medie 112 „o“ și 75 „a“, adică două litere (din 32) ocupă aproape a cincea parte din întregul text. Un alt raport, la fel de bine determinat, există în limba engleză, altul—în limba germană, altul — în franceză și așa mai departe.

Tichsen s-a hotărît să se folosească de acest fenomen. Într-adevăr, el nu cunoștea limba inscripțiilor și nici raportul dintre diferitele litere. Dar pleca de la ipoteza că, în toate limbile, vocalele sînt mult mai frecvente decît consoanele iar dintre vocale, „a“ și „e“ sînt mai frecvente decît restul.

Și Tichsen s-a apucat de treabă. El a observat că în copiile lui Niebuhr cel mai des se întîlnește semnul 𐤌 asemănător literei „m“ din alfabetul latin. «Pesemne că este „a“» — și-a zis el. În acest fel, strict original, Tichsen a botezat toate semnele din primul rînd, identificîndu-le cu diverse litere.

O atenție deosebită a acordat savantul german penei înclinate, 𐤍 care se găsea totdeauna singură și se repeta

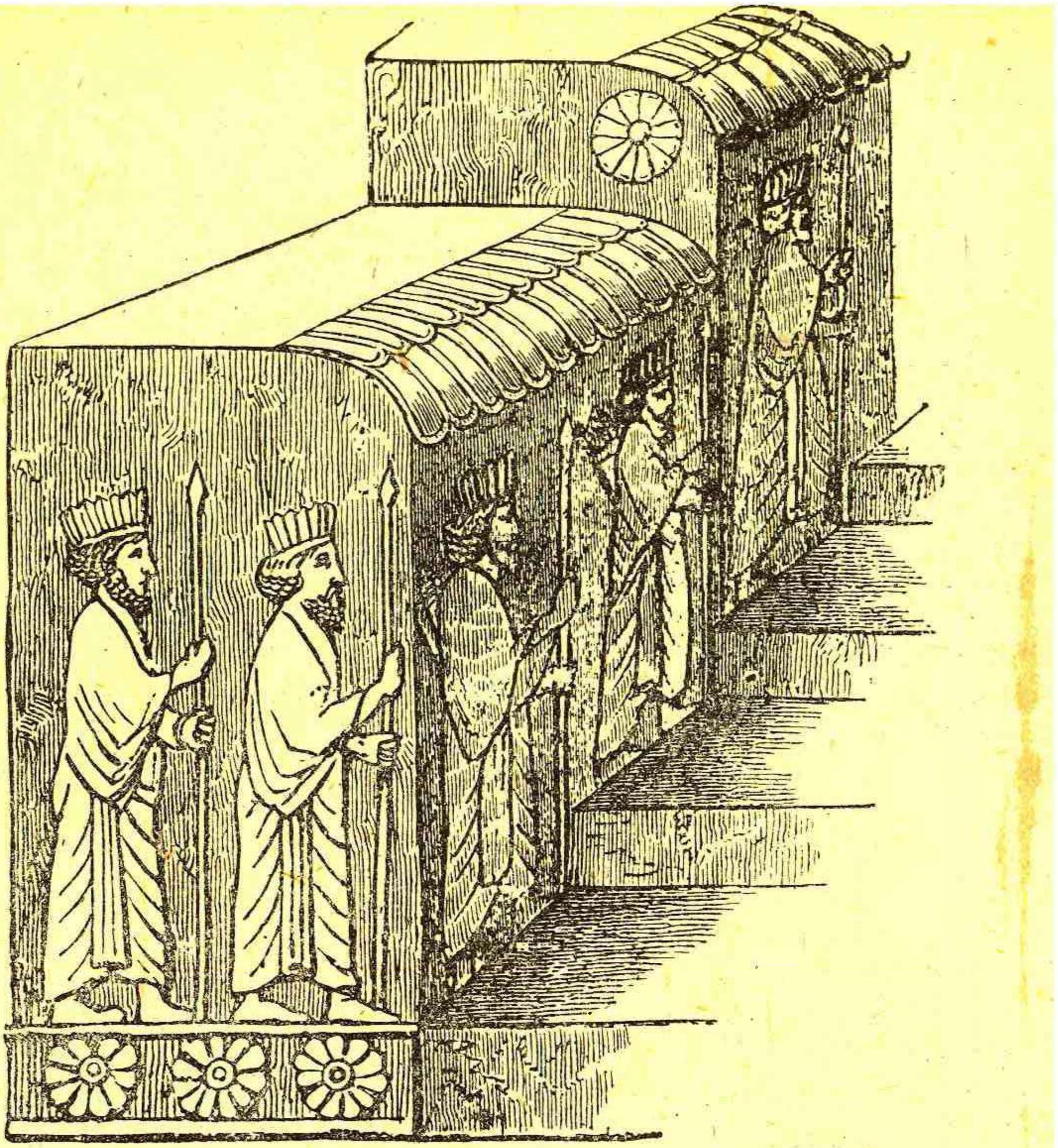

Trecerea paznicilor.

Relief de pe scara palatului regal din Persepolis

după fiecare cinci-șase semne. „Trebuie să fie punct sau virgulă — a considerat el — sau, mai precis, un semn care desparte cuvintele“.

Dar statistica l-a înșelat amarnic pe omul de știință. Începutul inscripției de la Persepolis „descifrată“ de el suna cam așa: *Oș patșa oș Acsac zase, oș Acsac aha i malcheiuș, oș Acsac iuca oua ioauhașac.*

Tichsen n-a fost de loc surprins de rezonanța frazei. Pe lume există tot felul de limbi. Ba el a și „tradus“ această inscripție, din care a ieșit ceva asemănător cu cele de mai jos: „Acesta este stăpînul, acesta este Acsac cel atotputernic, conducător și rege, acesta este Acsac, zeul sacru, binecuvîntat, fără seamăn“.

Ce considerente au stat la baza interpretării date de Tichsen, cînd el nu cunoștea nici limba? De unde și pînă unde, și de ce tocmai această traducere?

Savantul german avea răspunsul gata pregătit.

Din cărțile lui Niebuhr, el știa că lîngă inscripții se află imaginea unui om, pesemne un rege. Și atunci a emis ipoteza că, de bună seamă, cuvîntul Acsac, care se repetă de trei ori, este chiar numele acestui conducător necunoscut din antichitate. Iar dacă-i așa, fără doar și poate că toate celelalte cuvine arată titlurile regelui. Și astfel a compus acel titlu, luînd drept model titulaturile întîlnite în scrierile din antichitate.

Cu neîncredere și glume au întîmpinat oamenii de știință raționamentul lui Tichsen. Toate „argumentele" sale erau clădite pe nisip. Cu același succes se putea citi și traduce orice după bunul plac. Pentru aceasta nu era nevoie decît de puțină fantezie.

PE DRUMUL CEL BUN

Cu totul altă cale a ales danezul Münther pentru a descifra taina scrierii cuneiforme. El a chemat în ajutorul său istoria. Acest savant și-a dat seama că primul pas care trebuie făcut este de a stabili cărui popor îi aparțin inscripțiile și în ce epocă au fost ele scrise. „Fără a cunoaște aceste lucruri, este cu desăvîrșire lipsit de rațiune să încerci a le citi" — spunea Münther, și avea dreptate.

El a început să studieze cu atenție lucrările celor care au călătorit prin Persepolis, interesîndu-se îndeaproape de imaginile mai complicate, ale căror schițe și descrieri se aflau în cartea lui Niebuhr, precum și cele ale altor călători.

Pe un tron înalt șade o persoană impozantă, cu o barbă bogată, toată numai cîrlionți. După proporțiile grandioase ale personajului, cum și după veșmintele-i bogate, se poate spune fără greș că e vorba de un rege sau de un mare conducător — concluzie confirmată și de compoziția scenei. Toate celelalte personajc sînt de proporții mult mai reduse, iar privirile lor slugarnice sînt ațintite către persoana din jeț, căruia toți îi aduc daruri.

„Dar oare după hainele pe care le poartă nu se poate determina cine anume este reprezentat în imagine?“ — s-a gîndit Münther.

El citise în cărțile de istorie ale vechilor greci că perșii purtau veșminte grele și lungi, avînd un pumnal atîrnat la cingătoare în partea dreaptă, și nu în stînga, așa cum obișnuiau celelalte popoare. Îmbrăcămintea acestui personaj important era aidoma cu cea descrisă de greci.

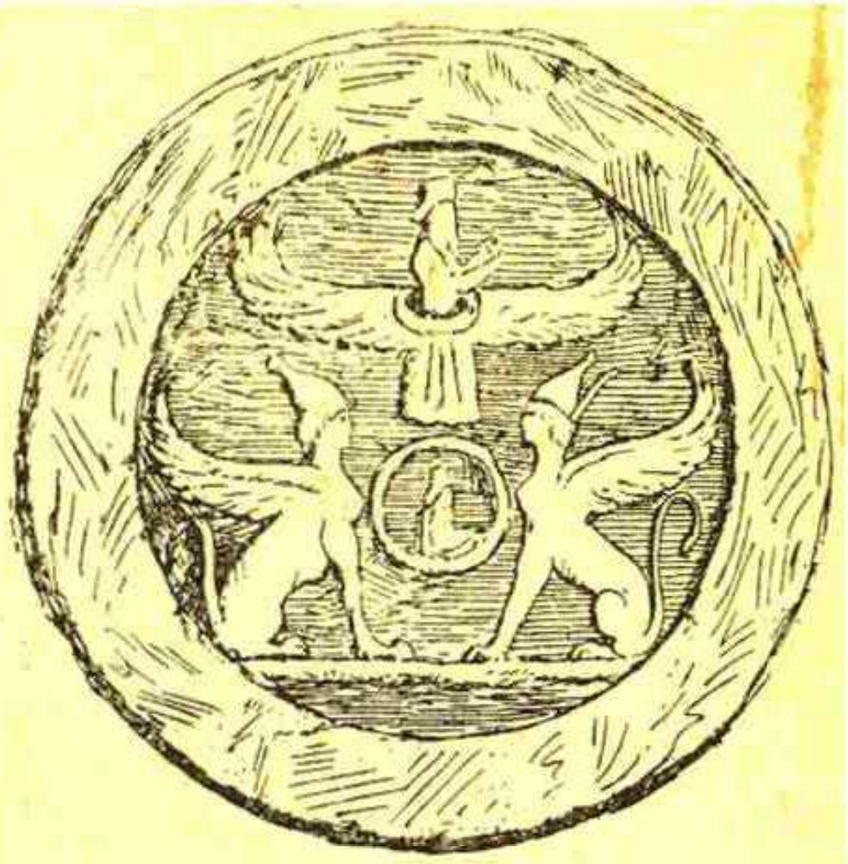

Pecetea regală a Ahemenizilor

„Asta înseamnă că tabloul înfățișează un rege persan“ — a concluzionat Münther.

„Dar perșii au avut foarte mulți regi. Nu s-ar putea oare stabili, fie chiar aproximativ, epoca la care se referă imaginea de față?“

Fin observator, înzestrat cu mult spirit de pătrundere, el a găsit răspuns și la această întrebare.

În mulțimea de oameni care se apropiau umiliți, cu daruri, de regele persan, savantul danez a descoperit și reprezentanți ai Africii: egipteni, nubieni și negri. Or, istoria ne spune că numai în epoca regilor din dinastia Ahemenizilor, granițele imperiului persan se întindeau și pe continentul Africii. Așadar, regele persan reprezentat pe pereții Persepolisului face parte din dinastia Ahemenizilor, care a domnit în perioada cuprinsă între secolele al VI-lea și al IV-lea î.e.n. De aici urma concluzia, cu totul îndreptățită, că inscripția de la Persepolis a fost scrisă în persana veche.

Dar cum poate fi ea citită? Oare persana contemporană n-ar putea da o mînă de ajutor? „Nu, nu poate“ — a spus Münther. Cele două milenii care despart Iranul contemporan de Persia din vremea Ahemenizilor au transformat mult limba țării.

Dar oare nu există vreo altă limbă care să fie destul de înrudită cu persana veche?

„Cea mai apropiată ar fi, probabil, limba în care a fost scrisă «*Avesta*» — această carte «sfîntă» a vechilor perși și hinduși“ — a considerat Münther.

La acea epocă, *Avesta* fusese tradusă și studiată. După ce a cercetat cu migală istoria poporului căruia îi aparținea această inscripție, desfășurînd o muncă uriașă, Münther a putut recurge ulterior la metoda aritmetică folosită de Tichsen. De data aceasta însă nu mai era vorba de aritmetica abstractă a unei limbi oarecare — o limbă ce nu aparținea nici unui popor, nici unui trib, nici unei epoci — ci de aritmetica (mai precis, statistica) unei limbi concrete, care, după toate datele, trebuia să fie foarte apropiată de persana veche.

Statistica limbii în care a fost scrisă *Avesta* a arătat că litera cea mai frecvent întîlnită este o vocală inexistentă în limba noastră, un sunet intermediar între „a“ și „e“. Apoi, în ordinea frecvenței lor, urmau vocalele „o“ — lung și „o“ — scurt. Savantul danez a aplicat această regulă la inscripția din Persepolis.

Münther se găsea pe drumul bun. Dar, din păcate, cercetările sale s-au oprit aici. El nu s-a preocupat să învețe limba din *Avesta*, fără cunoașterea căreia nu putea folosi metoda statistică pentru descifrarea scrierii cuneiforme a vechilor perși. Dar realizările lui Münther au folosit ulterior altor savanți.

REBUSUL A FOST DEZLEGAT!

În orașul german Göttingen, funcționa ca profesor de liceu pentru limbile elină și latină tînărul Georg Grotefend. Încă din copilărie îl pasionau criptogramele, rebusurile, șaradele și ghicitorile ilustrate. Căpătase o experiență temeinică în rezolvarea lor și se părea că nu există problemă, oricît de dificilă, pe care să nu o poată soluționa. De aceea, în orășelul său era socotit as în această materie.

În vara anului 1802, aflînd întîmplător despre „rebusul“ cu care oamenii de știință își băteau capul de cîteva decenii — inscripția de la Persepolis — Grotefend se simți ispitit să-și încerce puterile și în acest domeniu, să găsească și de data asta soluția căutată.

Înarmîndu-se cu cărți, el a purces la descifrarea enigmei. În ajutorul său a chemat toți savanții și călătorii care s-au interesat vreodată de scrierea cuneiformă mai bine zis, operele lor. S-a adresat din nou autorilor greci, care au

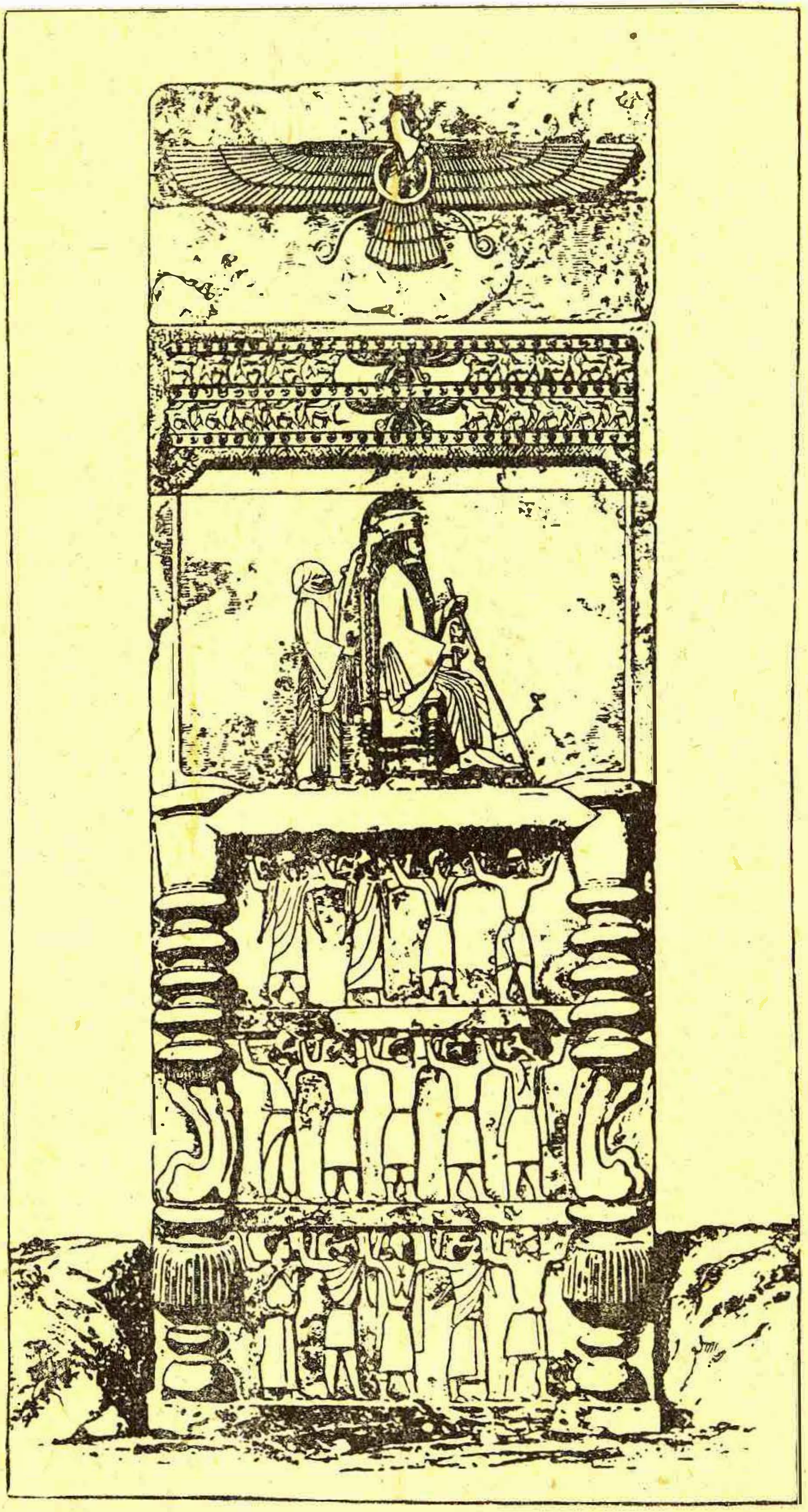

Regele persan Darius I pe tron.

El este purtat de reprezentanţii popoarelor subjugate. În partea stîngă jos, se vede un negru

Georg Grotefend

scris foarte mult cu privire la războaiele dintre eleni și perși. A studiat temeinic istoria Persiei medievale.

Grotefend a fost de acord cu multe din afirmațiile lui Tichsen și Münther. Așa, de pildă, găsea perfect justificat ca pana înclinată să fie socotită drept un semn despărțitor între cuvinte (scrierea cuneiformă era continuă, cuvintele se înșiruiau unele după altele, fără spații libere între ele). De asemenea, i se părea foarte logică ipoteza lui Tichsen referitoare la faptul că inscripțiile de la Persepolis încep prin titulatura regilor persani. Însă, bineînțeles, n-a putut accepta descifrarea și traducerea arbitrară a acestuia, lipsită de orice bază științifică. Socotea demnă de încredere părerea lui Münther, care susținea că inscripțiile datează din epoca Ahemenizilor, iar pentru a afla cum se pronunțau cuvintele în persana veche puteai folosi limba în care a fost scrisă *Avesta*.

Grotefend a ales două inscripții, nu prea lungi, aproape identice. În ele se repeta de mai multe ori același grup de semne. Deodată, și-a amintit cum se intitulau regii persani din dinastia Sassanizilor, regi care au domnit în perioada cuprinsă între secolele al III-lea și al VII-lea e.n., „Cutare, falnic rege, regele-regilor, fiul regelui cutare, Sassanid". Chiar și în vremea lui Grotefend, suveranii persani continuau să poarte aceeași titulatură. Atunci, el ajunse la concluzia că grupa de litere care se repeta de mai multe ori reprezenta cuvîntul „rege". „Cheia" pentru dezlegarea „rebusului" se afla în mîinile sale.

Și iată cum a raționat după aceea. Numele propriu al regelui respectiv stătea la începutul inscripțiilor din Persepolis, la fel ca în titulaturile Sassanizilor. Urma apoi un grup de semne, pe care el l-a tradus prin cuvîntul „rege". Al treilea cuvînt era necunoscut. Grotefend l-a tradus în mod convențional cu „falnic" — prin analogie cu titulatura sassanidă. Urmează cuvintele cunoscute „rege-rege". Este drept că la sfîrșitul celui de-al doilea „rege" se mai găsește un semn. „Pesemne acesta-i sufixul gramatical; indică pluralul și cazul genitiv" — conchide Grotefend, și traduce „regele regilor".

Apoi urma un grup de semne necunoscute, după care venea la rînd cuvîntul „rege", din nou cu un adaos. „Aici cuvîntul trebuie citit la cazul genitiv: «al regelui»" — s-a gîndit Grotefend. Cuvîntul precedent reprezintă numele părintelui acestui rege, ca și în inscripțiile sassanide. În acest caz, ultimele două cuvinte trebuie citite: „fiu" și „Ahemenid", prin analogie cu inscripțiile din dinastia Sassanizilor. Şi astfel, Grotefend cbține următoarea propoziție:

„Cutare, rege falnic, regele regilor, fiul cutărui rege Ahemenid".

S-a apucat apoi să descifreze cea de-a doua inscripție, prea puțin diferită de prima. Numele proprii cu care începeau inscripțiile variau: în afară de asta, în a doua frază cuvîntul rege apărea numai de trei ori, nu de patru ori.

Dar important era faptul că unul din numele proprii se repeta de două ori. În prima inscripție, numele acesta ocupa locul al doilea și figura ca nume al tatălui regelui respectiv („fiul cutăruia"). În a doua inscripție, același nume se afla în cap, cu el începea propoziția.

A

B

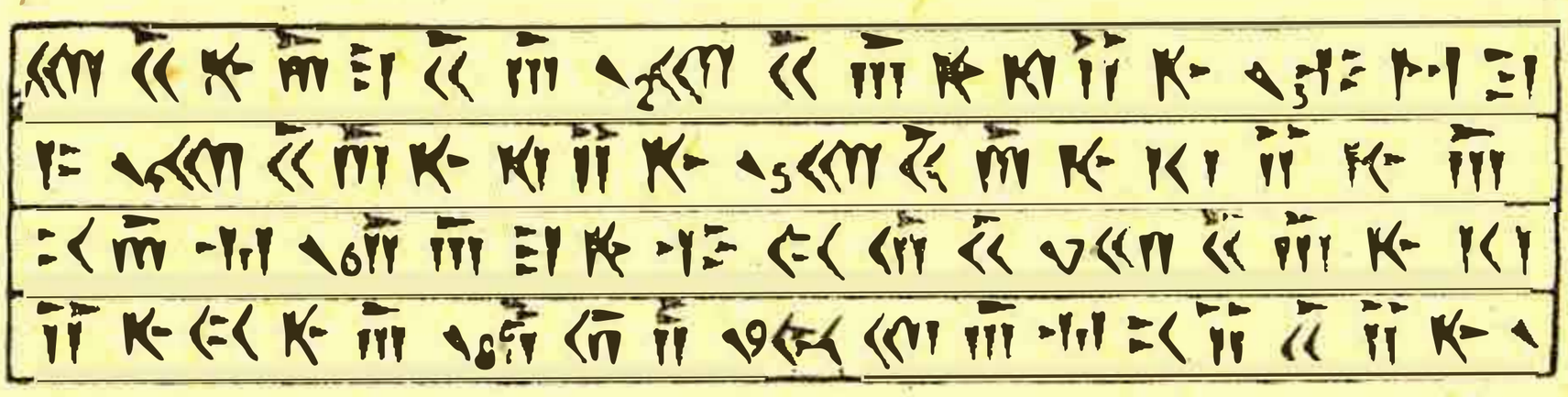

Inscripţiile cuneiforme persane:
A — a regelui Darius, *B* — a regelui Xerxes

Comparînd toate aceste observaţii, Grotefend a ajuns la concluzia că în cele două inscripţii este vorba de fiu, tată şi bunic. Mai mult decît atît, reieşea limpede că regi au fost numai tatăl şi fiul, pe cînd bunicul n-a fost rege, fapt constatat din inscripţia a doua, unde după numele lui nu apărea grupa de semne pe care Grotefend o traducea prin cuvîntul „rege“.

Inscripţiile cuneiforme, în care Grotefend a descifrat cuvintele „rege“ *(sus)* şi „regilor“ *(jos)*

Nu-i mai rămînea decît să afle din istoria Persiei antice numele regilor întemeietori de dinastii, apoi să introducă în fraze numele lor, care să satisfacă formula descoperită de dînsul: fiu și tată — regi; bunicul — n-a fost rege.

Numele tuturor regilor persani din dinastia Ahemenizilor erau cunoscute de multă vreme. Ei sînt: Cyrus, Cambyse, Darius I, Xerxes I, Artaxerxes I, Xerxes al II-lea, Darius al II-lea, Artaxerxes al II-lea, Artaxerxes al III-lea și Darius al III-lea.

Doar tatăl lui Cyrus și al lui Darius I nu au fost regi. Deci, în inscripțiile noastre puteau să figureze numai următoarele nume:

Cambyse — Cyrus — Cambyse
(fiu) (tată) (bunic)

Xerxes I — Darius I — Histaspe
(fiu) (tată) (bunic)

deoarece bunicii lui Cambyse și Xerxes I — Cambyse și Histaspe — n-au fost regi.

Așadar, inscripțiile puteau fi citite astfel:

Prima variantă

Prima inscripție: Cambyse, rege falnic, regele regilor, al lui Cyrus-rege fiu, Ahemenid.

A doua inscripție: Cyrus, rege falnic, regele regilor, al lui Cambyse, fiu, Ahemenid.

A doua variantă

Prima inscrpție: Xerxes, rege falnic, regele regilor , al lui Darius-rege fiu, Ahemenid.

A doua inscripție: Darius, rege falnic, regele regilor, al lui Histaspe fiu, Ahemenid.

Care din variante poate fi aleasă? Care din ele este cea autentică?

După o analiză mai profundă, Grotefend a renunțat la prima variantă, întrucît era vădit nesatisfăcătoare. Numele „Cyrus“ și „Cambyse“ încep la fel — ambele cu litera „c“. În inscripții însă, semnele care stăteau în fruntea aces-

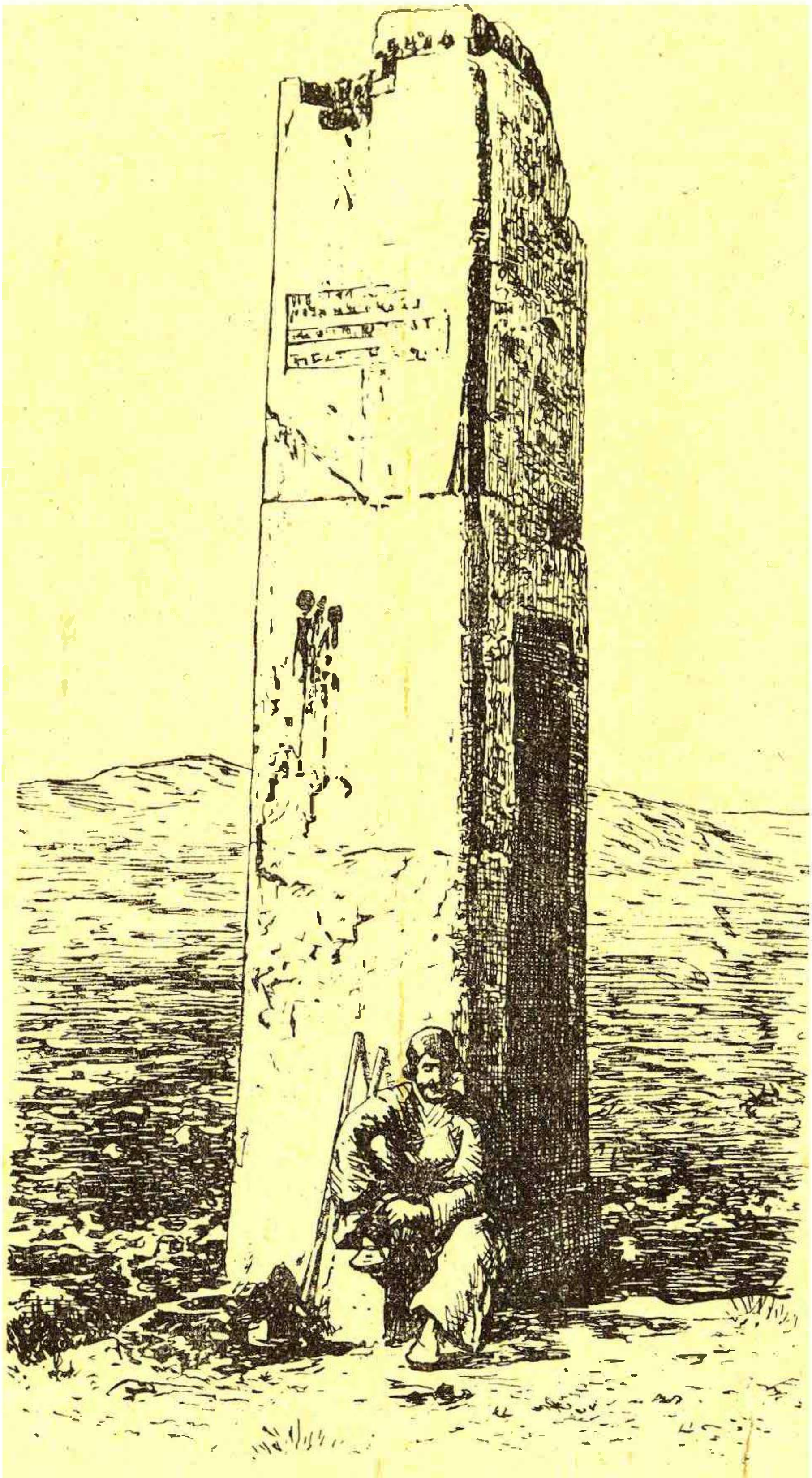

Stîlpul porţilor palatului, pe care s-a păstrat inscripţia cuneiformă: „Eu, Cyrus, rege Ahemenid“

tor nume erau diferite. Mai mult decît atît, cuvîntul „Cyrus“ este scurt, iar numărul semnelor în locul unde trebuia să fie acest nume era destul de mare.

Și astfel a rămas doar o singură variantă. Acum, Grotefend traducea cu deplină siguranță:

„Xerxes, rege falnic, regele regilor, al lui Darius-rege fiu, Ahemenid“.

„Darius, rege falnic, regele-regilor, al lui Histaspe fiu, Ahemenid“.

Fără să cunoască măcar o literă sau un cuvînt, el a tradus perfect aceste inscripții. Logica de fier, cunoașterea amănunțită a istoriei și a limbilor antice, un deosebit spirit de observație, capacitatea de a sesiza orice amănunt, fie el cît de mic și care de obicei scapă atenției altora — toate acestea, la care se adaugă o perseverență nobilă și o silință excepțională în acest domeniu, au dat rezultate minunate.

Dar să g h i c e ș t i conținutul inscripțiilor înseamnă o treabă numai pe jumătate făcută. Mai trebuie să le și c i t e ș t i, să stabilești sensul fiecărui semn cuneiform în parte, să faci inscripțiile să vorbească, iar limba lor să sune așa cum suna persana în antichitate. De data aceasta, lui Grotefend i-a venit în ajutor *Avesta*.

Noi pronunțăm așa cum am învățat de la autorii greci din vechime: Xerxes, Darius, Histaspe. Dar oare cum pronunțau aceste cuvinte vechii perși? Fără îndoială că sunau altfel. Să luăm, de pildă, următoarele nume proprii din limba rusă: Ivan, Mihail, Pavel. Francezul va spune: Jean, Michel, Paul, iar neamțul : Johann, Michael, Paul.

Folosind limba din *Avesta*, Grotefend a stabilit următoarea pronunție a numelor de regi:

Hșarșa (Herxes), *Darheiș* (Darius), *Hoștasp*[1] (Histaspe).

În felul acesta, 12 litere din alfabetul limbii persane antice — h, ș, a, r, d, e, i, g, o, t, s, p — au fost determinate.

Cum s-a dovedit ulterior, 9 dintre ele au fost perfect stabilite de Grotefend.

În Germania, descoperirea lui Grotefend nu a fost apreciată la adevărata ei valoare. Acolo, în micul orășel de provincie Göttingen, nu s-a găsit nimeni care să fie de acord cu publicarea lucrării sale tratînd descifrarea scrierii cunei-

---

[1] Litera „h“ de la începutul acestui cuvînt se pronunță în limba rusă „g“.

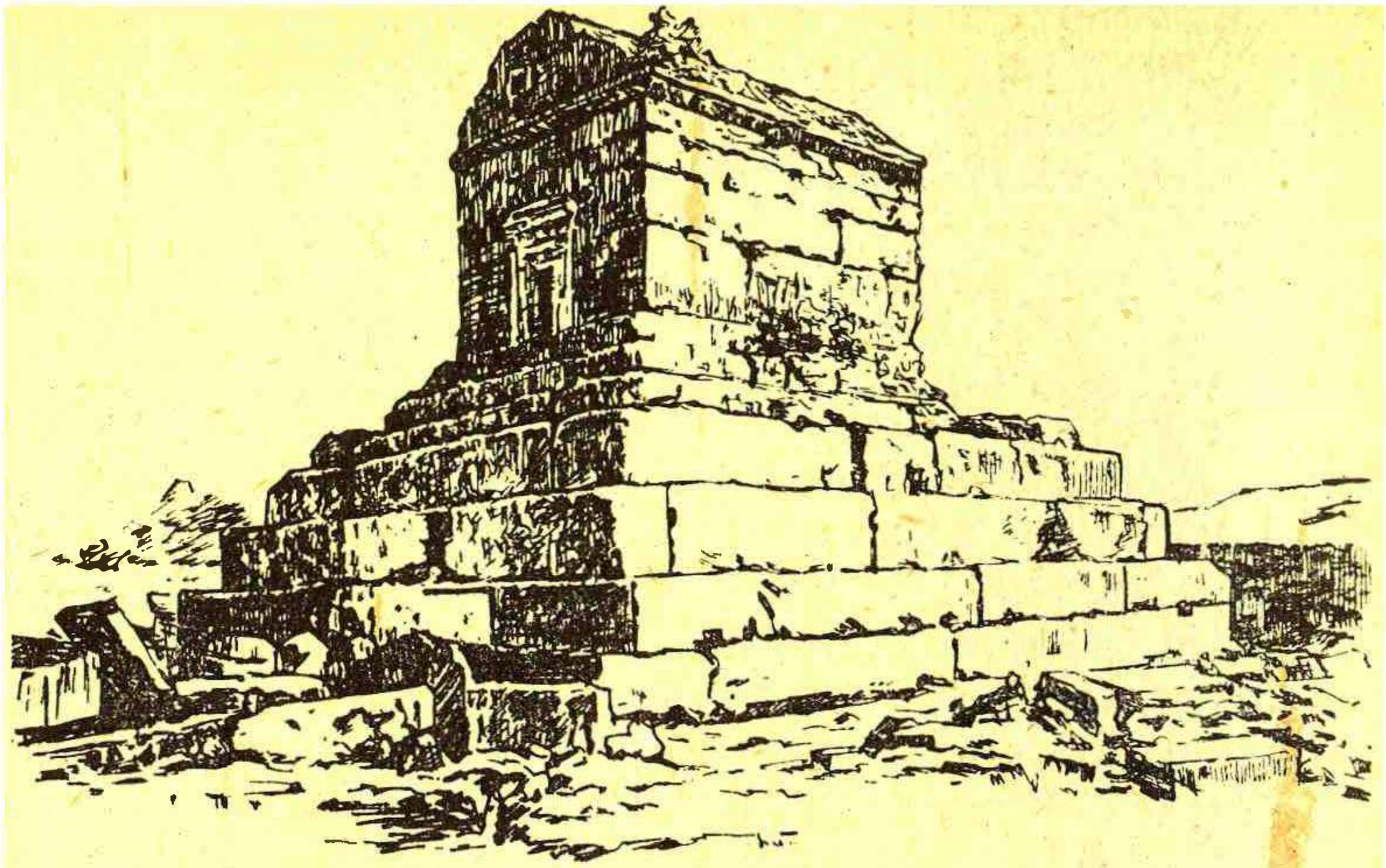

Ruinele mausoleului regelui persan Cyrus.
Secolul al VI-lea î.e.n.

forme persane. Oamenii de știință din acest oraș nu puteau admite ca lucrarea unui oarecare profesoraș de liceu, care nu era orientalist și nici măcar profesor universitar, să fie tipărită alături de operele lor conținînd vaste cercetări. Dar neînsemnatele lucrări ale multor savanți din Göttingen, astăzi complet necunoscute, zac în rafturile bibliotecilor, acoperite cu un strat gros de colb. Ele au fost de mult date uitării, la fel ca numele autorilor lor. În schimb, numele lui Grotefend stă înscris cu litere de aur în cartea științei și este cunoscut oricărui elev de liceu.

PE URMELE LUI GROTEFEND

Astfel, în anul 1802 au fost descifrate primele 9 litere din alfabetul limbii persane antice, care abia după 35 de ani a putut fi descifrat în întregime. Lucrul acesta se datorește celor doi buni cunoscători ai limbii persane: Burnouf și Lassen.

Cîndva, ei au studiat și au lucrat împreună, dar mai tîrziu s-au despărțit, plecînd fiecare în altă parte. Burnouf îl ținea la curent pe Lassen, prietenul din tinerețe, cu mersul lucrărilor sale în legătură cu scrierea cuneiformă a vechilor perși. Într-una din scrisori, el îi relatează cum a izbutit să descifreze unele denumiri geografice; într-alta, îi împărtă-

șește părerile sale cu privire la anumite semne, iar a treia o semnează în glumă, în scrierea cuneiformă.

În timp ce Burnouf își pregătea pe-ndelete opera pentru tipar, Lassen, care era plin de inițiativă, nu-și pierdea vremea în zadar. Folosindu-se de datele lui Burnouf, el a descifrat întregul alfabet al vechilor perși, comunicînd neîntîrziat acest lucru prietenului său și trimițîndu-i totodată cartea tipărită de dînsul...

Scrierea cuneiformă a vechilor perși încetase de a mai fi o taină. Acum, ea putea fi citită cu ușurință. Presupunerile geniale ale lui Grotefend se confirmau la fiecare pas.

Lumea cunoștea de mult vaza de alabastru cu o inscripție în patru limbi, dintre care una în limba egipteană și alta în persana antică. Pe vremea lui Burnouf și Lassen, hieroglifele egiptene erau cunoscute și se citeau ușor. Numele lui Xerxes, care figura pe vază, suna în egipteană *Hșiarșa*, ceea ce semăna foarte mult cu *Hșarșa* în persana veche.

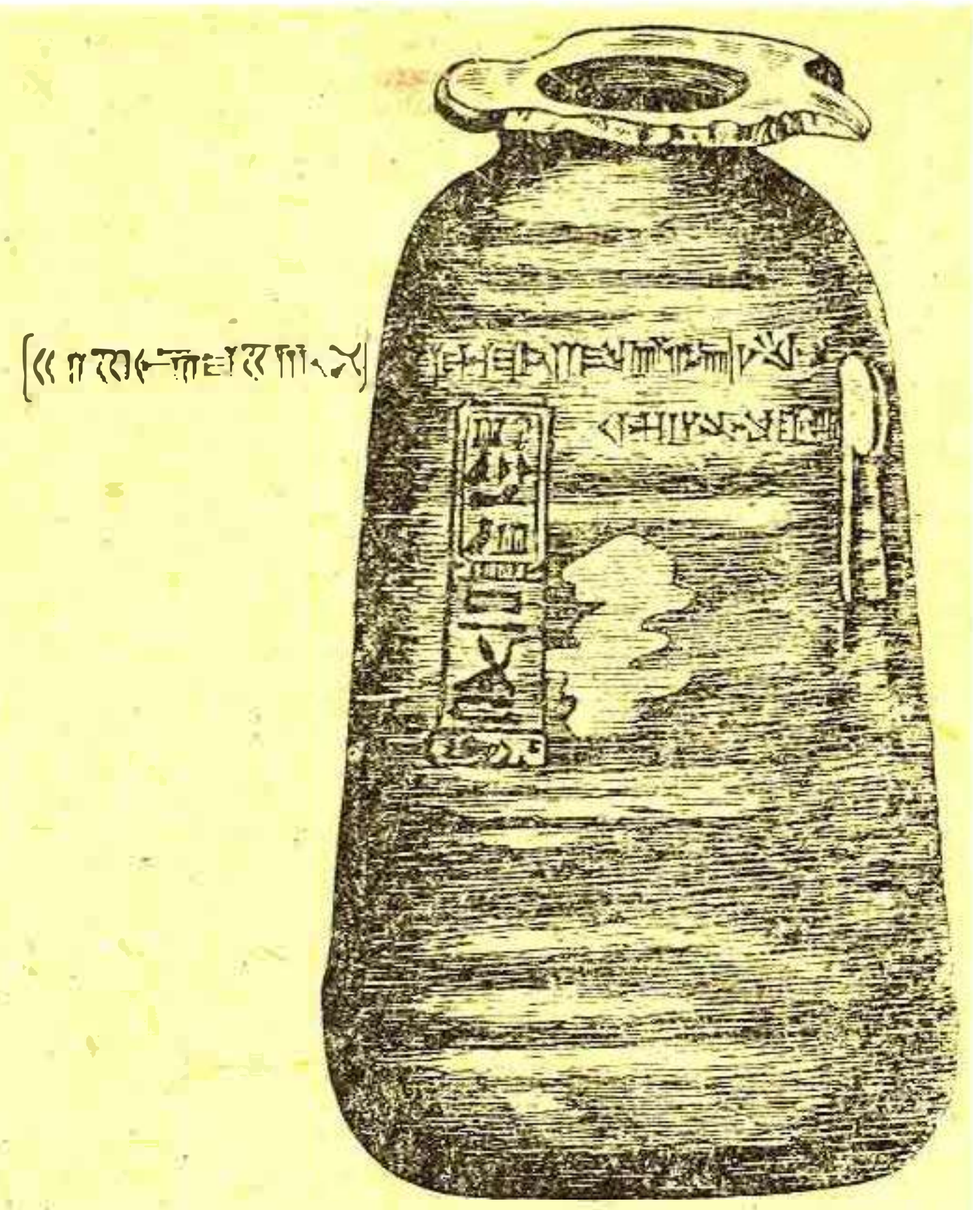

Vas de alabastru, cu o inscripție în patru limbi (semnele din stînga sînt cele ce se află pe partea din spate a vasului).

Transcrierea hieroglifică egipteană a numelui lui Xerxes pe un vas de alabastru.

Jos — inscripția egipteană din cadrul oval, desfășurată orizontal

În felul acesta, și datele limbii egiptene au confirmat o dată mai mult modul corect în care a fost descifrată scrierea cuneiformă a vechilor perși.

Limba antică a perșilor s-a dovedit a fi înrudită cu multe limbi din India și Europa. Ea face parte din familia așa-numitelor limbi indo-europene.

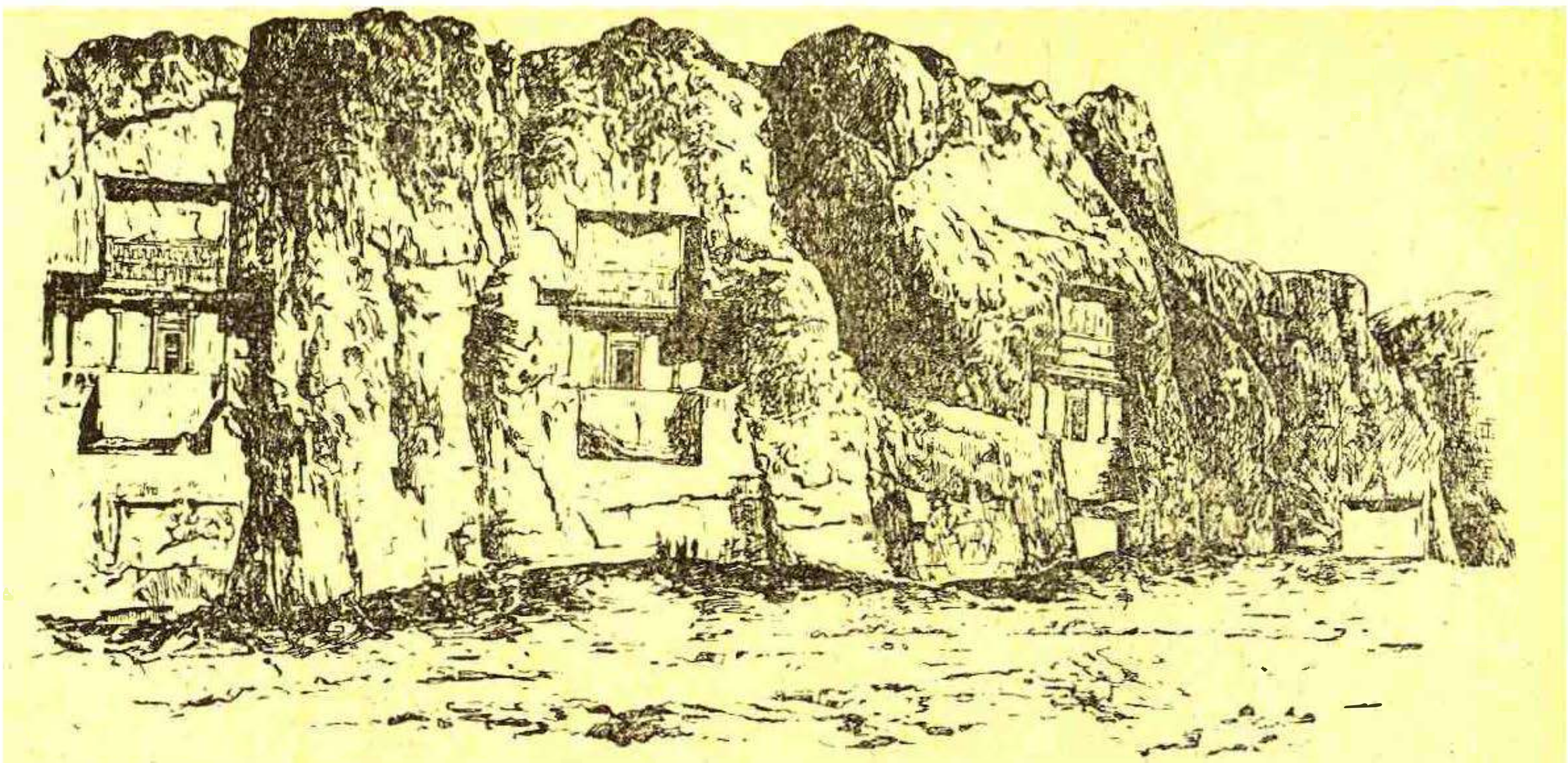

Mormîntul regilor Ahemenizi în stînca Nakși-Rustem

RUȘII LA PERSEPOLIS

Printre cei care au studiat și au copiat inscripțiile cuneiforme au fost și profesorii de la Universitatea din Kazan — I. Berezin și vechiul nostru cunoscut, V. F. Dittel.

I. Berezin a întreprins o călătorie plină de peripeții în Orientul Apropiat, călătorie care a durat trei ani. În primăvara anului 1843, el a vizitat vechea capitală a regilor persani. „Am zăbovit mai mult de o săptămînă printre ruinele Persepolisului — scrie dînsul — și, făcînd planul clădirii care n-a fost nimicită cu totul, executînd desene după basoreliefuri și copii după numeroasele inscripții cuneiforme... am sosit la Șiraz (oraș în sudul țării)".

În Iran, I. Berezin a poposit opt luni de zile, în care timp a făcut o serie de observații și descoperiri interesante. Așa de pildă, el a dat la iveală un nou text cuneiform, de proporții destul de mari, care scăpase atenției celorlalți oameni de știință.

„Printre ruinele Persepolisului — scrie I. Berezin — după îndelungi căutări în condiții nespus de grele, am avut fericirea să descopăr o inscripție cuneiformă pe trei coloane, necunoscută pînă atunci".

Cu cîteva luni mai înainte, Persepolisul fusese vizitat de V. F. Dittel. El s-a hotărît să meargă la izvoarele descifrării scrierii cuneiforme, pentru a cerceta personal, la

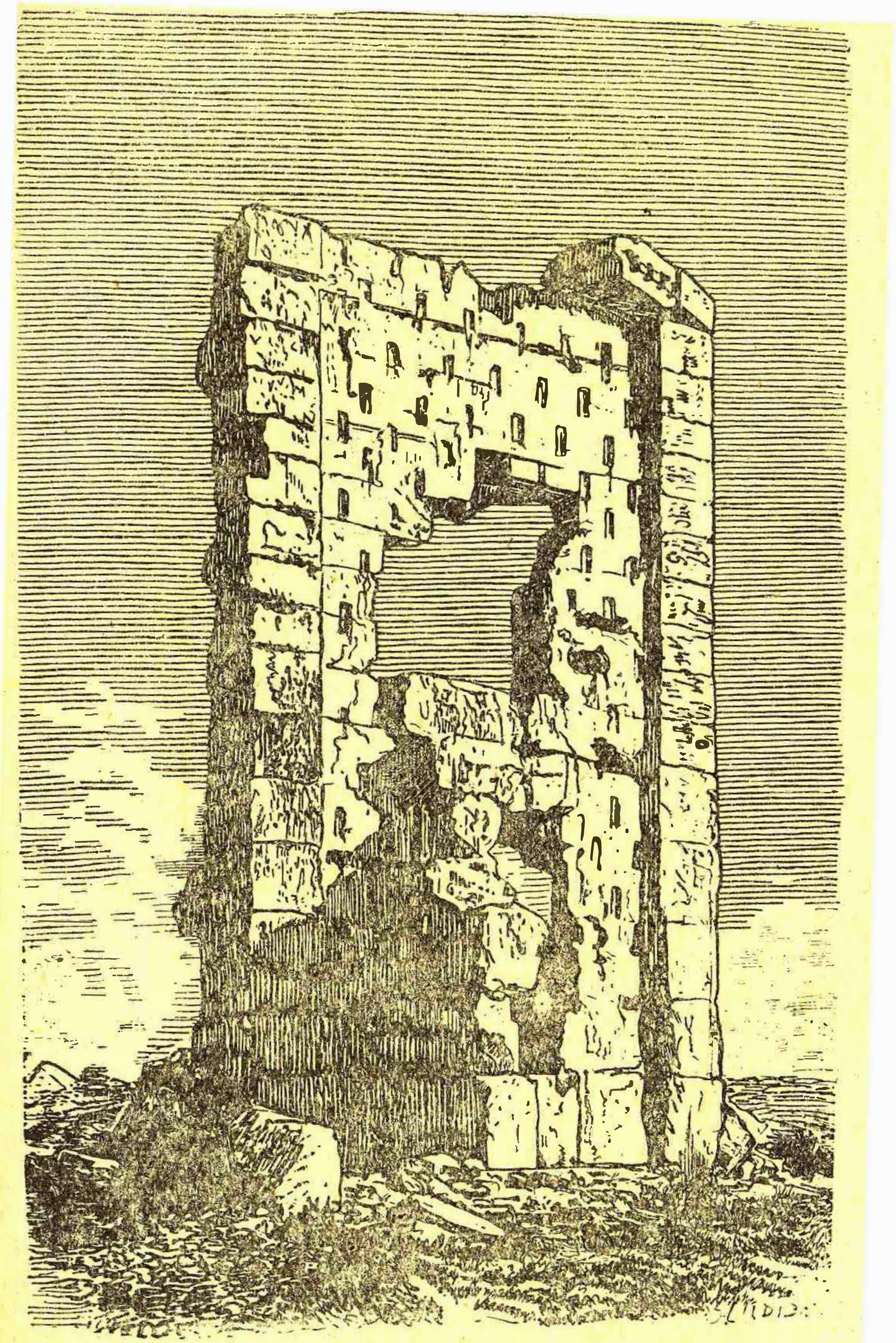

Ruinele grandiosului monument funerar al unui rege persan

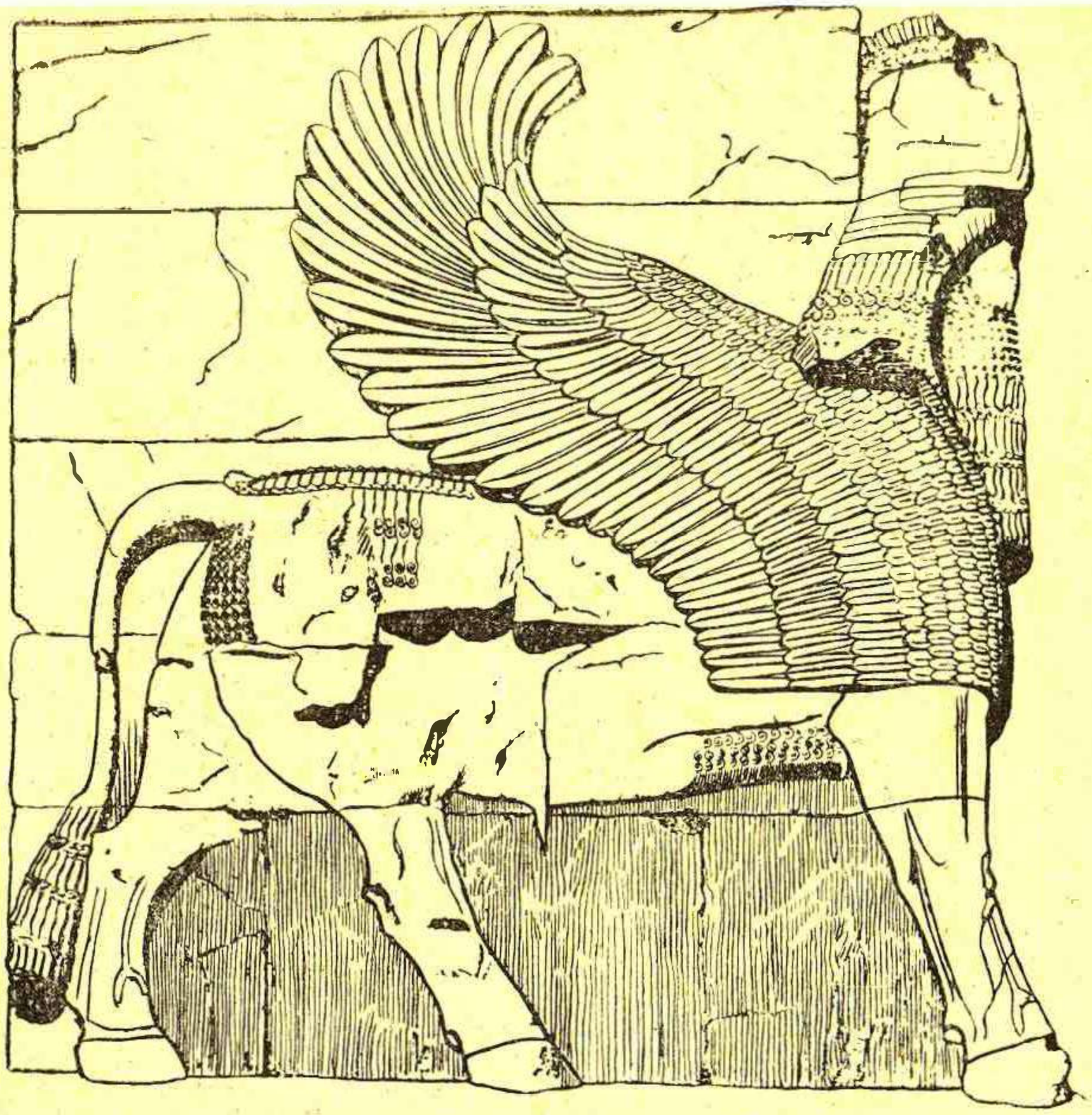

Leul înaripat din Persepolis

fața locului, toate acele materiale care ulterior au dat savanților posibilitatea de a citi o nouă scriere. Și a izbutit.

Ni s-a păstrat un scurt raport asupra celor întreprinse de Dittel în capitala vechilor suverani ai Persiei. Astfel, putem citi:

„De-a lungul drumului spre Șiraz se întind ruinele Persepolisului... Aceste monumente, cu inscripțiile lor, mi-au creat noi preocupări, făcîndu-mă să zăbovesc acolo aproape două săptămîni. Persepolisul, cu operele lui literare lăsate moștenire pe ziduri, unde se deapănă istoria Persiei antice... reclama o nouă verificare a inscripțiilor. Mi-am ușurat munca, studiind în prealabil scrierile cuneiforme. Fără a mă mulțumi însă cu simpla copiere a textelor..., am hotărît să continui să dezgrop alte părți ale monumentului Tehti-Djemșid, acoperite încă de pămînt. Strădania mi-a fost încununată de succes, căci am găsit o piatră pe care se aflau o serie de inscripții cuneiforme“.

Dar în viitor îl așteptau descoperiri și mai importante. E drept că pentru aceasta a trebuit să-și riște viața, căță-

rîndu-se pe o creastă ameţitoare, unde nimeni nu îndrăznise vreodată să se avînte. Dittel însă n-a dat înapoi.

„Cea mai minunată realizare a mea — citim mai departe — o constituie copierea inscripţiilor din altă parte a Persepolisului, inscripţii care pînă acum nu au fost văzute de nici un călător. Aceste copii au fost făcute de mine... de pe stînca numită Nakşi-Rustem, unde se bănuie că ar fi mormîntul lui Darius. Inscripţiile găsite aici nu au putut fi observate de călători, deoarece au fost săpate la mare înălţime".

La Persepolis, Dittel a dezgropat şi o statuie mare de marmură, înfăţişînd un taur.

Dar inscripţia de la Persepolis era întocmită în trei limbi, cu trei feluri de scriere. Atunci, cum au fost citite celelalte fragmente, scrise tot cu semne cuneiforme, dar mult mai complicate?

ÎNTRE CER ŞI PĂMÎNT, AGĂŢAT DE O FUNIE

Layard a avut o călăuză şi un dascăl cu multă experienţă: pe Henry Rawlinson.

Acesta era mai mare doar cu şapte ani şi avea gradul de locotenent — un grad foarte modest — dar învîrtea afacerile cele mai importante. Sub înfăţişarea unui om simplu şi binevoitor, se ascundea un agent experimentat de la Intelligence Service (serviciul de spionaj englez).

Rawlinson se specializase în a urzi intrigi contra Rusiei. Misiunea lui era să asmută Persia şi Afganistanul asupra Rusiei şi, totodată, să provoace neînţelegeri între primele două ţări. Mult s-a mai străduit el ca să aţîţe unele împotriva altora numeroasele neamuri care locuiau în aceste ţări. În acelaşi timp, atenţia lui era concentrată şi asupra popoarelor din Caucaz. Rawlinson acţiona după metoda experimentată de toţi imperialiştii: *Divide et impera*[1]. Aflîndu-se în serviciul armatei persane, el lucra intens la organizarea unui complot împotriva guvernului persan, care îi plătea salariul...

Călătorind prin ţară, atenţia lui Rawlinson a fost atrasă de o stîncă, înaltă de aproape o mie de metri, care se ridica

[1] „Dezbină şi stăpîneşte". — *N.T.*

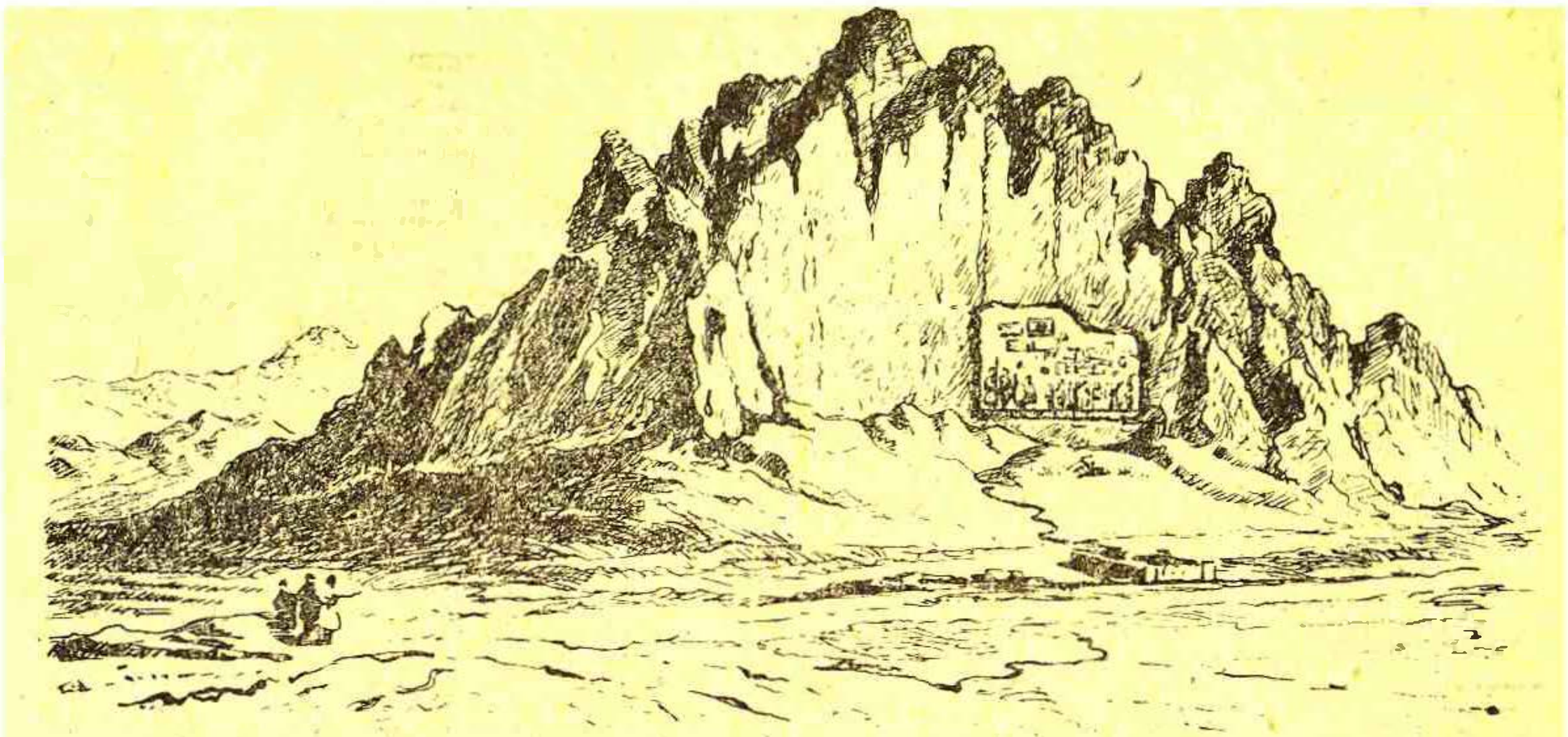

Vedere generală a stîncii de la Behistun

singuratică spre cer, pe drumul de la Kermanșah (Persia) spre Bagdad. Era faimoasa stîncă de la Behistun. Creasta ei zimțată se pierdea în nori. „O creație a naturii, o creație sălbatică și ciudată — gîndi Rawlinson, zărind de la mai mulți kilometri silueta impunătoare a stîncii masive. Stă aici ca o cetate inexpugnabilă".

Dar iată că drumul cotește brusc și s-ar părea că stînca s-a întors cu fața către el; atunci, Rawlinson deslușì statuia unui uriaș înconjurat de vreo zece statui mai mici. „Ce mînă de voinic a tăiat în stîncă, la o sută de metri înălțime, aceste sculpturi?" — se minună el.

Apropiindu-se cît mai mult de muntele de piatră, putu să vadă limpede că deasupra figurilor se aflau inscripții cuneiforme. Erau mii și mii. „Un întreg număr ilustrat din «Times» tăiat în stîncă". Și zîmbi la gîndul acesta. „Cîte povestiri interesante conține, desigur, acest manuscris de piatră! Doar nu degeaba a fost săpată inscripția aici, în inima țării, pe un drum comercial și militar atît de umblat...".

Datorită funcției sale, Rawlinson avea de-a face de multe ori cu documente secrete. Fără prea mare greutate, el găsea cheia oricărui cifru, oricît de dificil ar fi fost acesta. „Mai devreme sau mai tîrziu, tot voi citi această inscripție" — a hotărît Rawlinson.

Și-a luat binoclul și a cercetat vreme îndelungată uriașul panou de piatră. „Dar, de fapt, această inscripție nici nu

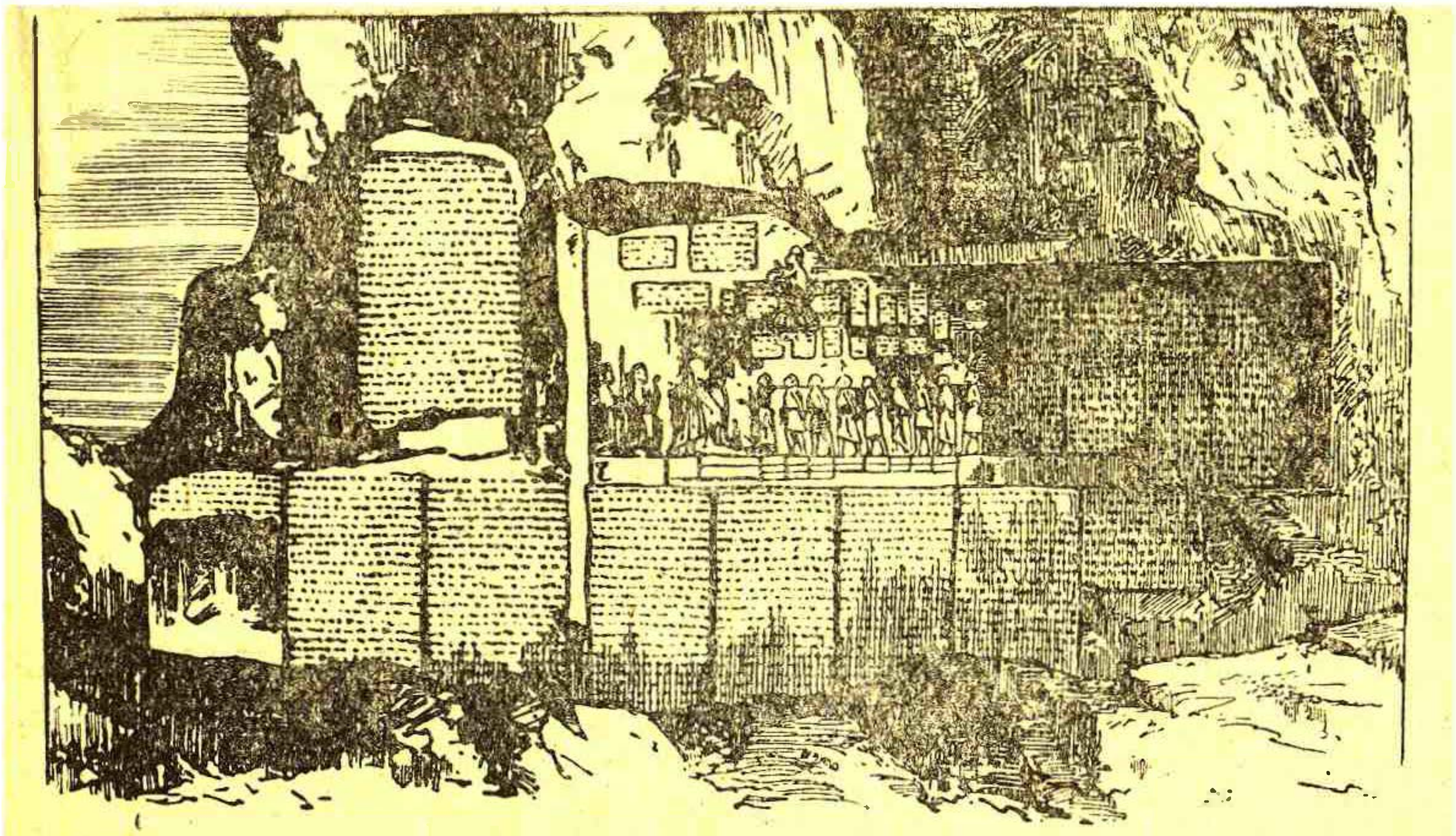

Inscripții cuneiforme pe stînca de la Behistun

este tăiată în piatră, ci se compune dintr-o mulțime de plăci dreptunghiulare. Se vede limpede conturul fiecăreia. Oare cum au putut fi ridicate la o înălțime atît de mare?“

Fire de aventurier, el era bucuros că se ivise prilejul să-și încerce agilitatea și forța; de aceea, se hotărî să se cațere cu orice preț pînă în vîrful stîncii. Merita să riște. Rawlinson știa prea bine cît de mult crescuse în acea epocă interesul față de antichitatea Orientului. Știa că oamenii de știință vînează cu asiduitate texte vechi. Era o ocazie binevenită să-și creeze o nouă faimă. Descifrînd aceste scrieri, ar fi devenit o personalitate marcantă, ar fi ajuns vestit. Dar, pentru a-și atinge scopul, trebuia în primul rînd să intre în posesia inscripției de la Behistun.

Gîndul acesta nu i-a mai dat pace. Cum avea o clipă liberă, punea șaua pe cal și o pornea în goană spre stînca de la Behistun. El a observat că puțin mai jos, sub inscripție, se află o parte mai ieșită în afară. „Acolo poți să te cațeri și să copiezi textul...“.

Riscînd să-și frîngă gîtul, Rawlinson a escaladat peretele abrupt, agățîndu-se cu mîinile și cu picioarele de orice piatră. Cînd a ajuns la pragul stîncos, a constatat că acesta formează o cărare destul de largă, care însoțea aproape

întreaga inscripție. Iar inscripția era uriașă — număra 20 de metri în lungime și 7 metri în înălțime.

Înaintînd pas cu pas de-a lungul inscripției, el a copiat cu minuțiozitate fiecare semn. Au trecut săptămîni, au trecut luni, și caietul său de note se umplea mereu cu alte rînduri. Cunoscînd lucrările lui Grotefend, Burnouf și Lassen, Rawlinson a putut să-și dea seama, fără prea multă bătaie de cap, că și aici sînt prezente cele trei feluri de scriere, ca și la Persepolis. Dar de astă dată nu mai erau doar 20 de cuvinte — cele de care dispusese Grotefend — și nici bucăți de tăbliță sparte, ca cele din colecția lui Rich, ci 400 de rînduri de scriere cunciformă, fiecare lung de 20 de metri. O adevărată comoară! Și el — unicul ei proprietar. Ce-i drept, inscripția de la Behistun încă nu fusese copiată în întregime; cu timpul însă, această treabă urma să fie dusă la bun sfîrșit.

Dar Rawlinson se înșela amarnic crezînd că el este singurul posesor al inscripției. Cu patru ani înaintea lui, stînca de la Behistun fusese vizitată de V. F. Dittel. Legat fiind de intinerariul rigid al călătoriei, savantul rus nu a putut să zăbovească prea mult aici. Dar Dittel a apreciat la justa ei valoare importanța stîncii de la Behistun, numind-o monument „la fel de prețios ca și primele monumente ale Persiei".

Și pc el l-au interesat drumurile de comunicație care trec prin fața Behistunului. „Am luat seama și la topografia locului — scrie Dittel — locul acesta avînd o deosebită importanță în stabilirea căilor pe care le-au parcurs armatele în antichitate, cu prilejul campaniilor militare...".

Au trecut anii. Ani furtunoși pentru Rawlinson, care era aruncat de colo pînă colo. Fiind demascat ca principalul organizator al unui complot împotriva guvernului persan, el a fost destituit din funcția sa oficială dc instructor militar în armata persană. Din Persia, i s-a indicat să se îndrepte spre Irak. Numai din cînd în cînd, în puținele ore libere, putea să se mai ocupe de inscripția de la Behistun.

Îi venea din ce în ce mai greu să-și continue munca de copist. Unele rînduri erau cu neputință de ajuns.

Cu mare greutate a reușit să ridice o scară lungă pînă la pragul îngust și stîncos. Apoi, și-a văzut mai dcparte de copiat, tot schimbîndu-și poziția: deplasa neîncetat scara

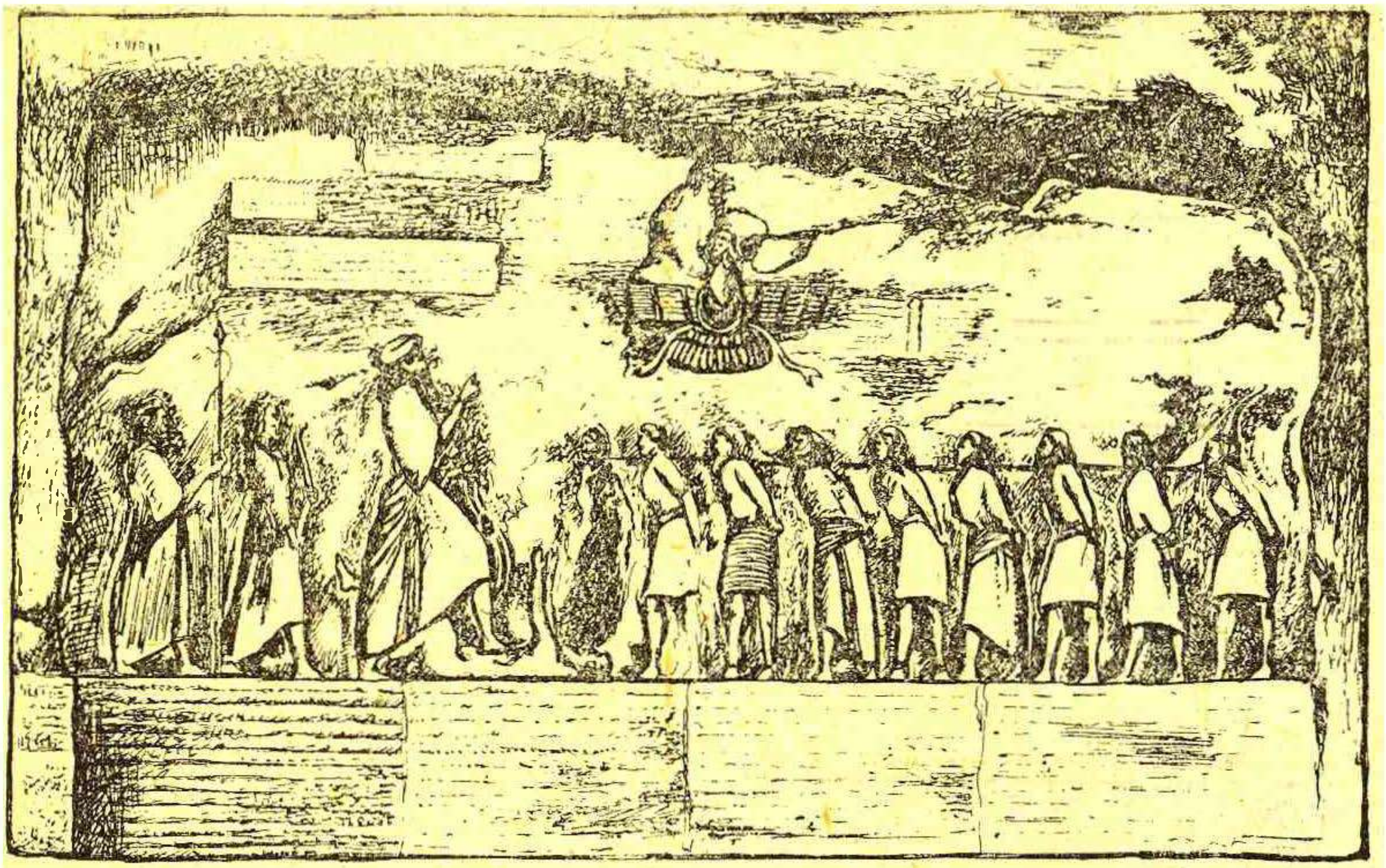

Relief pe stînca de la Behistun. Prizonierii sînt aduși în fața regelui persan Darius

de-a lungul cărării și se cocoța pe ultimele trepte de sus... Însoțitorilor săi le era frică să privească cum de pe scara fragilă, așezată aproape vertical, căutînd să-și mențină mereu echilibrul, el copia semn după semn în caietul de notițe. Exhibițiile sale aminteau un număr acrobatic primejdios de circ, care se execută numai cu o plasă de siguranță întinsă dedesubt.

Dar veni și clipa cînd nici scara nu-i mai putea fi de vreun folos. Cărarea se sfîrșea...

Cinstea de a copia cele mai inaccesibile fragmente ale inscripției de la Behistun a revenit unui băiețaș curd, necunoscut. El a izbutit să facă ceea ce depășea puterile lui Rawlinson.

Legănîndu-se pe o frînghie, flăcăiașul a sărit din colț în colț de piatră, pînă a ajuns la locul dorit. Aici a bătut o pană de lemn într-o crăpătură de stîncă, a legat de ea o scară ce-i fusese întinsă de jos, s-a cocoțat pe trepte și s-a apucat de treabă. Peste inscripție, el așternea foi groase de carton umezit, devenit astfel extrem de plastic, și le presa cu putere, obținînd conturul precis al semnelor cuneiforme.

De cîteva ori a trebuit să zboare deasupra abisului, ca să imprime conturul tuturor semnelor. Singurele puncte de sprijin în timpul zborului erau penele de lemn, care foarte ușor puteau să iasă din crăpăturile stîncii...

Astfel, în anul 1847, inscripția de pe stînca de la Behistun a fost copiată în întregime. În sfîrșit, în mîinile lui Rawlinson se afla lucrul pentru care luptase vreme de 12 ani. El se hotărî ca de pe urma acestor semne să tragă cele mai mari foloase cu putință.

MANEVRELE LUI RAWLINSON

Textul inscripției de la Behistun conținea circa 200 de nume proprii și denumiri geografice, ceea ce dădea posibilitatea ca alfabetul limbii persane din antichitate să fie cunoscut de la prima la ultima literă, ba chiar mai mult decît atît, să poată fi citită orice scriere cuneiformă. Dar, pentru aceasta, trebuia în primul rînd ca textul întregii inscripții să fie publicat, lucru care nu intra în planurile lui Rawlinson, căci atunci el nu ar fi mai fost singurul ei posesor ci s-ar fi văzut silit să împartă gloria descifrării cu alții.

De aceea, Rawlinson a recurs la mijloace necinstite. Întîrziind cît mai mult cu putință publicarea textului, el încerca să afle de la Burnouf, Lassen și alți savanți metodele utilizate de ei în descifrarea cuneiformelor. Rawlinson s-a folosit din plin de materialele lor; în schimb, el nu numai că nu le comunica nimic din rezultatele obținute, dar trecea sub tăcere absolută o serie de date care i-ar fi ajutat pe ceilalți să evite o mulțime de greșeli, de greutăți, să-și cruțe puterile irosite în zadar și să nu-și piardă timpul.

La un moment dat, oamenii de știință din întreaga lume au început să ceară din ce în ce mai insistent publicarea inscripției de la Behistun. Pretextele invocate de Rawlinson nu-și mai aveau rostul. Și, atunci, a fost obligat să se predea.

Dar în lucrarea publicată de el nu apărea nimic care să contribuie la elucidarea vechiului text persan. Ba mai mult decît atît, Rawlinson a încercat să-și însușească gloria altora, atribuindu-și o seamă de descoperiri, care în realitate nu-i aparțineau.

Hinks a constatat că unele consoane din vechiul alfabet persan se scriau în mod diferit, în funcție de vocala care urma după ele. Rawlinson a aflat acest lucru dintr-o scrisoare primită de la un profesor din Anglia, după ce propria-i lucrare fusese expediată la Londra.

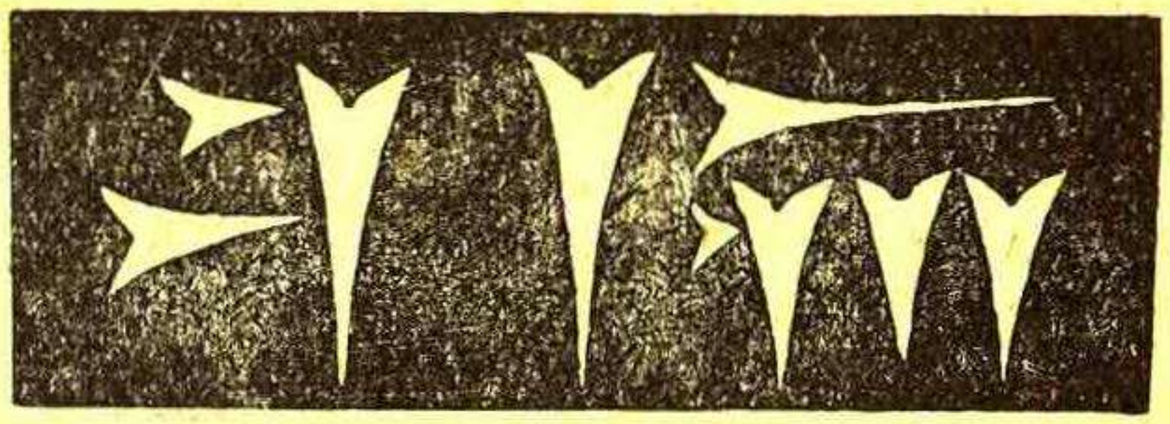

Semne cuneiforme dintr-o inscripție de pe stînca de la Behistun.

Fără să piardă o clipă, el a întocmit de îndată un „supliment“ la lucrare, comunicînd Londrei „descoperirea sa“, descoperire ce semăna ca două picături de apă cu cele constatate de Hinks.

A izbucnit un scandal. Rawlinson a fost acuzat de plagiat, dar a știut să se strecoare în mod abil deoarece prevăzuse din timp această eventualitate și își luase toate măsurile, falsificînd ștampila poștei.

Pe această bază, el a „dovedit“ că „suplimentul“ său a fost expediat din Bagdad înainte de primirea scrisorii trimisă din Londra.

Savanților nici prin cap nu le trecea că pentru colegul lor Rawlinson, falsificarea ștampilelor și a semnăturilor era o îndeletnicire atît de obișnuită, încît nu prezenta nici o dificultate.

Abia cu mulți ani mai tîrziu, taina a fost dată la iveală și înșelăciunea a ieșit în vileag.

TAINELE SCRIERII BABILONIENE

Oricum publicarea integrală (ce-i drept, cu o mare întîrziere) a inscripției în trei limbi de la Behistun a permis ca descifrarea altor scrieri cuneiforme să avanseze cu repeziciune,

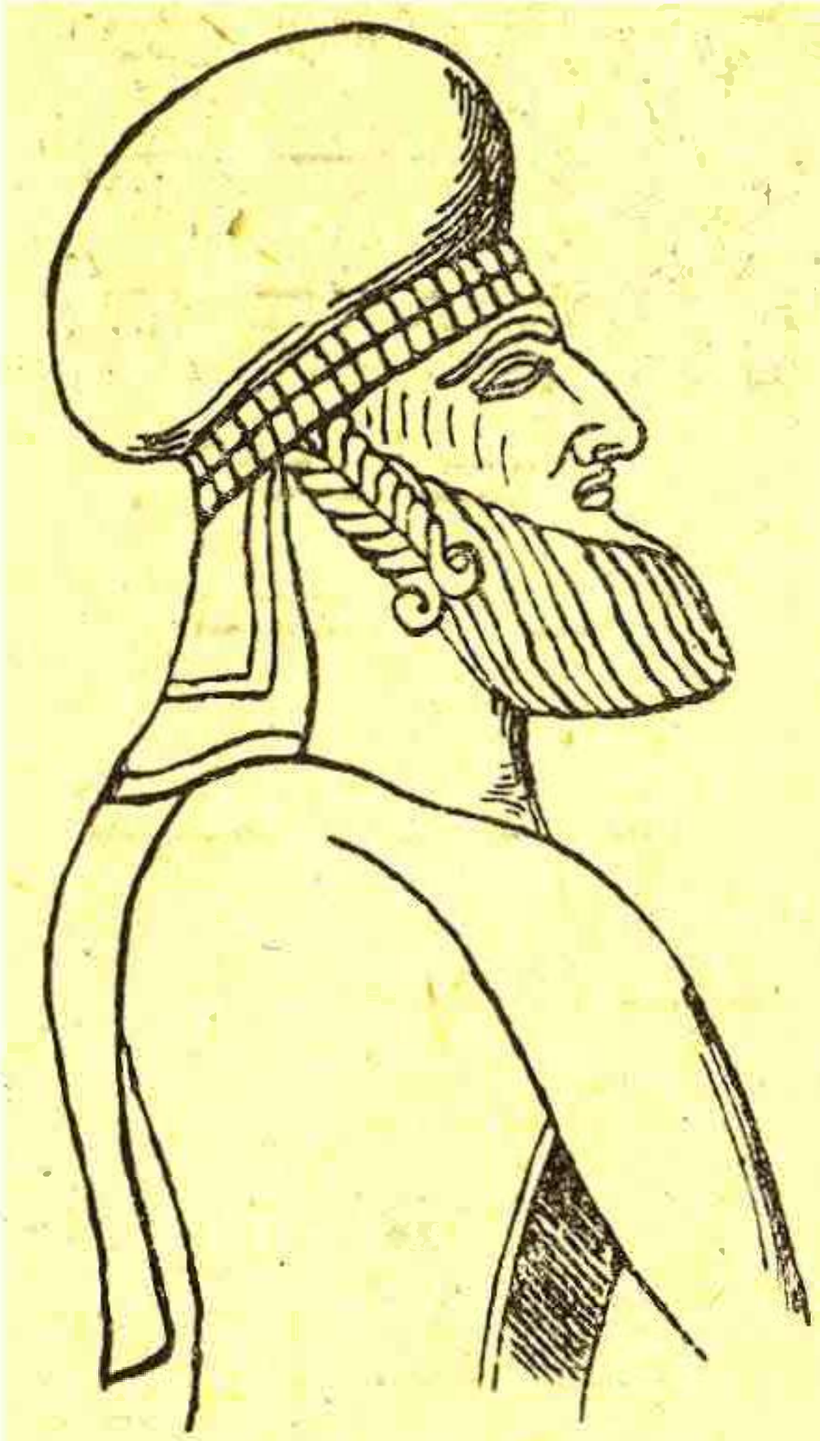

Elamit

După persana veche, i s-a dat de rost scrierii asiro-babiloniene, cu toate că avea peste 400 de semne. În ceea ce privește însă scrierile din partea a doua a inscripției, scrieri care numărau doar vreo sută de semne, descifrarea lor a trebuit amînată pentru un timp. Citirea semnelor din partea a doua a inscripției de la Behistun nu cerea prea multă bătaie de cap. În schimb, înțelegerea textului era un lucru mult mai dificil. Savanții nu cunoșteau nici o limbă care să fie înrudită cu cea în care fusese scris acest fragment al inscripției. Au trecut zeci de ani pînă cînd aceste scrieri au fost descifrate, stabilindu-se totodată că ele aparțin limbii elamite.

...În partea de sud-vest a podișului iranian a trăit o dată un popor războinic — elamiții. Limba pe care o vorbeau ei s-a menținut pînă la mijlocul primului mileniu din era noastră. Ea a continuat să fie vorbită și după ce Elamul a încetat să mai existe ca stat independent, fiind anexat la Imperiul Persan. Ulterior, elamiții s-au amestecat cu persanii și și-au uitat limba maternă.

Trecînd la descifrarea celei de-a treia părți a inscripției de la Behistun, cercetătorii au stabilit curînd că semnele care intră în componența acestui fragment coincid cu scrierile de pe basoreliefurile și de pe tăblițele de lut găsite cu prilejul săpăturilor de la Khorsabad, Nimrud și Kuiundjik.

Se știa că în locurile unde au fost făcute săpăturile, a trăit cîndva un popor războinic — asirienii, iar puțin mai spre miazăzi — babilonienii și chaldeenii. Nespus de mult s-au bucurat oamenii de știință cînd, printre numele proprii din textul de pe stînca de la Behistun, au apărut nume asiro-babiloniene, cunoscute de mult din scrierile lui Herodot. Era o descoperire foarte importantă.

Comparînd evenimentele istorice și numele proprii, savanții au stabilit că asirienii, chaldeenii și babilonienii au fost semiți. Prin urmare, ei vorbeau una din limbile semitice. Multe din aceste limbi — araba, ebraica veche, arameica, siriana și altele — erau bine cunoscute, ceea ce a ușurat mult studiul limbii asiro-babiloniene.

Să ne închipuim că un savant cunoaște bine limbile rusă, ucraineană, bielorusă, bulgară și cehă, dar nu știe polona. Putem spune dinainte că o va învăța foarte repede, deoarece această limbă face parte și ea din familia limbilor slave. Așa s-a întîmplat și cu asiro-babiloniana.

Numai că descifrarea scrierii asiro-babiloniene a mers mult mai greu. Oamenii de știință nu mai știau cum să-i dea de rost.

Într-adevăr, cum să explici un lucru atît de ciudat, cînd aceeași silabă poate fi redată prin diferite semne și, invers, același semn poate fi citit în mai multe feluri?! Așa, de pildă, silaba „li“ poate fi scrisă în cinci feluri deosebite.

De asemenea, semnul ✓ se citește uneori „tam“, alteori „par“, cîteodată „lah“, iar altădată „hiș“. Și tot același semn redă sensul unui cuvînt întreg, ca, de exemplu, „șamșu“ (soare) sau „umu“ (ziuă).

Mult i-au încurcat pe savanți și acele semne așa-zise mute.

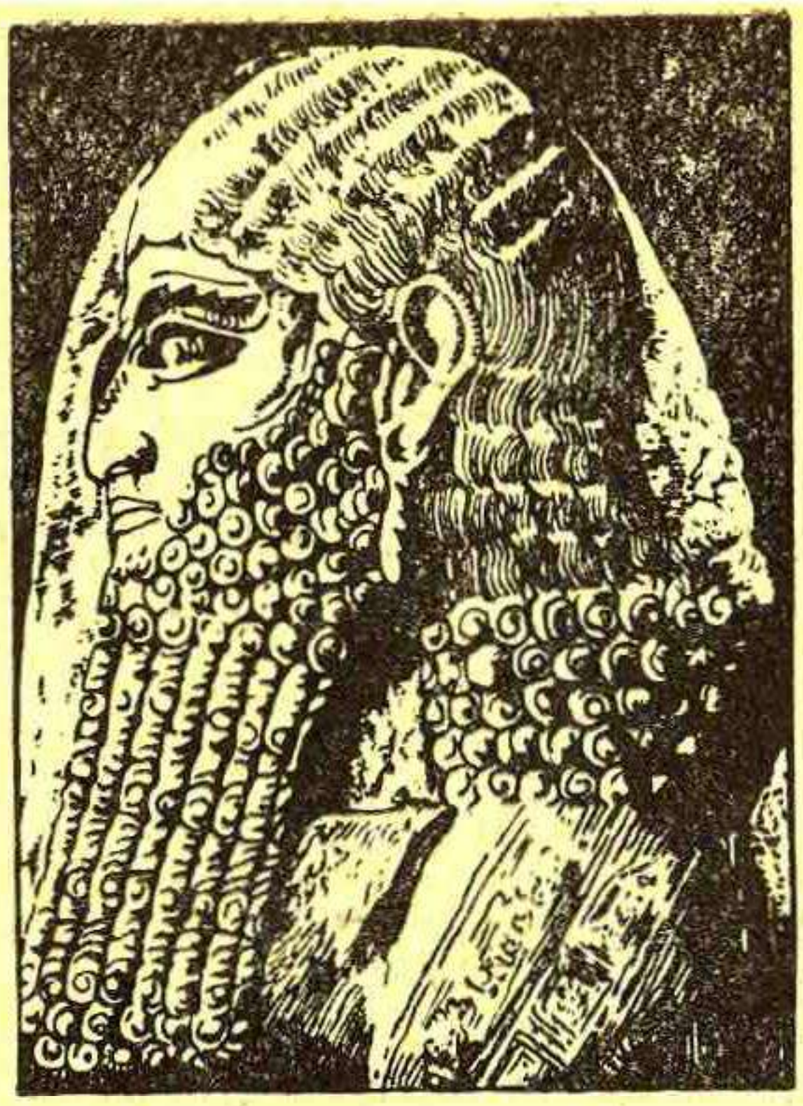

Asirian

Chaldeean

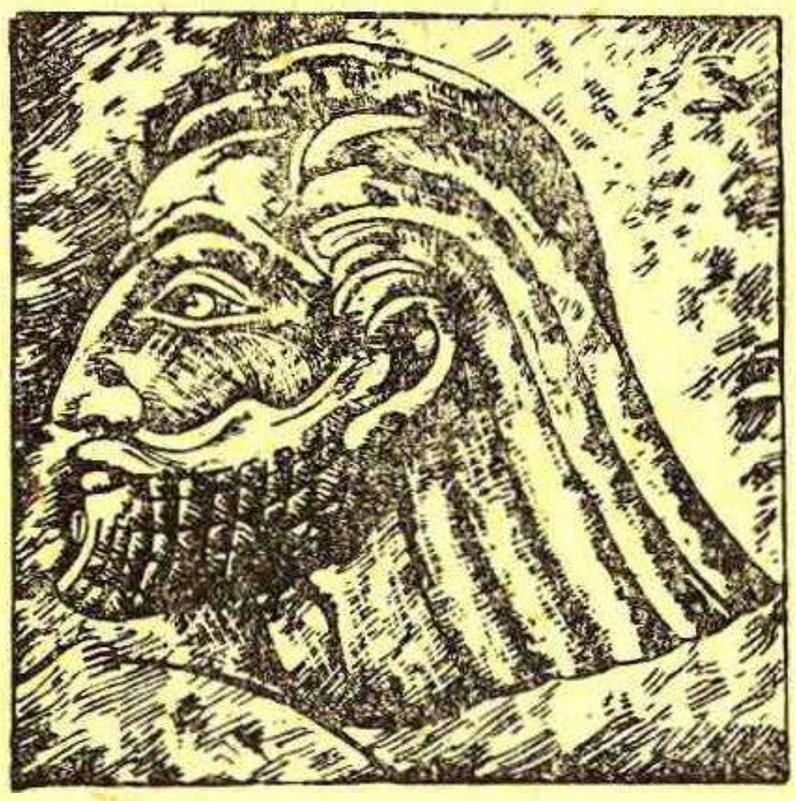

Arab

Textul arăta clar că ele nu trebuie citite, că n-aveau ce căuta acolo.

Poate sînt semne de punctuație — virgulă sau punct? Nici gînd de așa ceva! Textul asiro-babilonian era scris în continuare, fără spații libere fără semne de punctuație și chiar fără acea pană înclinată — semnul despărțitor de cuvinte, întîlnit în persana veche. La rîndul său, și acest fapt îngreuia descifrarea.

Încercați, de pildă, să citiți următoarea propoziție.

Larîndulsăușiacestfaptîngreuiadescifrareaîncercațidepildăsă citițiurmătoareapropoziție.

Oricare dintre noi va ezita cîteva clipe, deși cunoaște la perfecție și literele, și cuvintele, și limba, ba mai mult decît atît, chiar și fraza îi este cunoscută: doar ați citit-o puțin mai sus.

Închipuiți-vă însă că în acest text neîntrerupt mai sînt introduse anumite cuvinte care răstoarnă orice înțeles, dînd astfel naștere la o harababură întreagă. Să presupunem că ați întîlni următorul text:

Trei fete femei sub fereastra de lemn
Au țesut seara tîrziu.
„Dacă aș fi femeie regină“
— Spune o femeie fată —
„Atunci pentru întreaga lume creștinată
Aș pregăti o masă de mîncare, îmbelșugată“.

Fără prea mare greutate vă veți da seama că sînt de prisos aici cuvintele „femeie“, „de lemn“, „de mîncare“. Ele distrug întreaga structură a minunatei poezii a lui Pușkin[1].

Oamenii de știință care s-au ocupat cu descifrarea scrierii cuneiforme și-au bătut capul vreme îndelungată ca să poată înțelege de unde a apărut acest surplus de semne și de ce este nevoie de ele. Cu atît mai mult cu cît, în anumite

[1] Este vorba de primele versuri din basmul lui Pușkin *Povestea țarului Saltan*, apărut în traducere romînească în 1954 (Ed. Cartea Rusă, vol. I). În versiunea romînă, textul este, firește, redat în traducere poetică; aici se reproduce, pentru nevoile exemplificării, textul literal.

cazuri, ele nu erau inutile, nu puteau fi scoase din frază, fără ca aceasta să nu-și piardă sensul.

Nenumărate taine ascundea scrierea cuneiformă asiro-babiloniană. Dar, pînă la urmă, oamenii de știință au dezlegat toate misterele acestei scrieri dificile și astăzi ei citesc curent textele asiro-babiloniene.

S-a stabilit că scrierea cuneiformă nu a fost inventată nici de asirieni, nici de babilonieni, ci de un popor mult mai vechi, și anume de sumerieni — pentru cercetarea culturii și istoriei cărora M. V. Nikolski nu a precupețit nimic. Această scriere își trage obîrșia din adîncul mileniilor de pe vremea cînd oamenii încă nu scriau, ci desenau. Dacă voiau să scrie cuvîntul „casă," desenau o casă, dacă doreau să scrie „oaie", desenau o oaie. Erau cuvinte-desene.

Dar cu asemenea „cuvinte" poți să comunici prea puține lucruri. Cum să redai, de pildă, o acțiune: „a merge", „a plînge", „a vîsli"?

Iată că mijlocul a fost găsit. Reprezentarea schematică

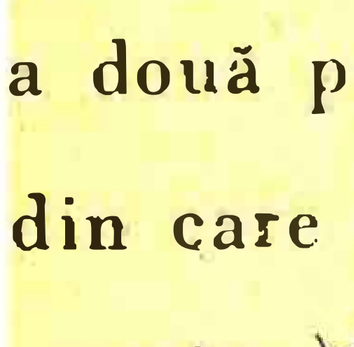

a două picioare în mișcare înseamna „a merge", un ochi

din care curg lacrimi „a plînge", iar două mîini ținînd

o vîslă „a vîsli".

Dar și această modalitate era departe de a fi perfectă, întrucît nu se puteau reda timpul acțiunii (am mers, merg, voi merge...), pronumele (eu, tu, el, al meu, al tău, al lui...), cazurile declinării (casa, al casei, casei...), noțiunile abstracte (bunătate, tinerețe, adevăr...) și încă multe altele. Așa, că, încetul cu încetul, desenul începe să se transforme în scriere, pentru a comunica înțelesul exact al cuvîntului — proces foarte complicat care durează îndelung.

Pe de o parte, desenul se simplifică. „Casa", „omul", „pomul", „vaca" încep să fie reprezentate schematic, prin cîteva trăsături. În cele din urmă, aceste „desene" își pierd orice asemănare cu obiectele pe care le reprezintă. Cu toate acestea, oamenii citesc fără greș: „casă", „om", „pom", „vacă".

Pe de altă parte, sensul cuvîntului scris se desparte de ceea ce reprezintă desenul: „ca-să" este acum întrebuințat

	I	II	III	IV
1	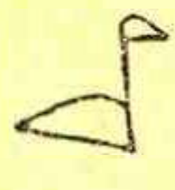	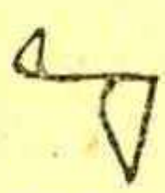	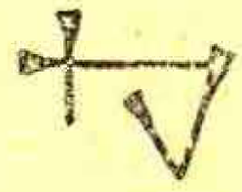	
2	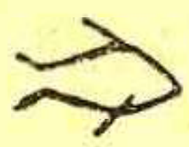			
3	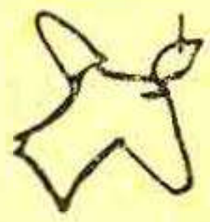		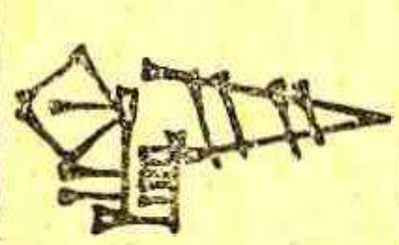	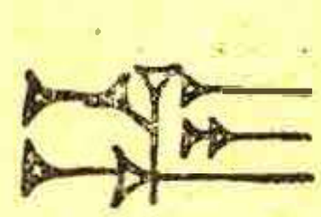
4				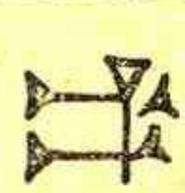
5				
6		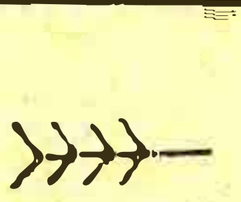	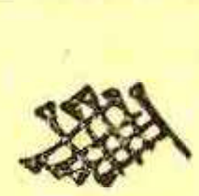	
7		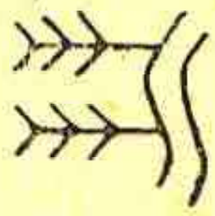		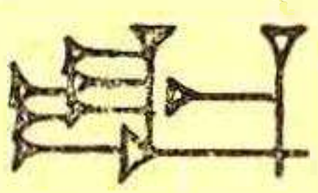
8	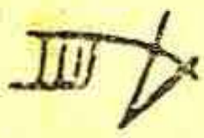		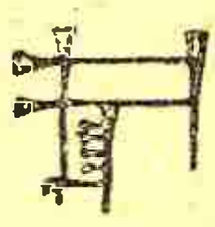	
9			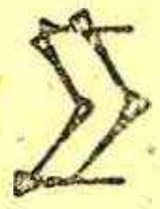	
10			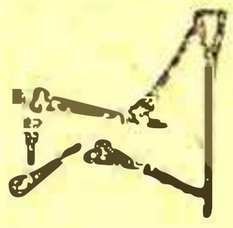	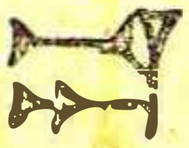

Trecerea succesivă de la scrierea ideografică la cea cuneiformă:

I — Cea mai veche scriere ideografică; *II* — Aceeași scriere, întrucîtva schematizată și rotită cu 90°; *III* — Scrierea cuneiformă antică; *IV* — Scrierea cuneiformă de mai tîrziu.

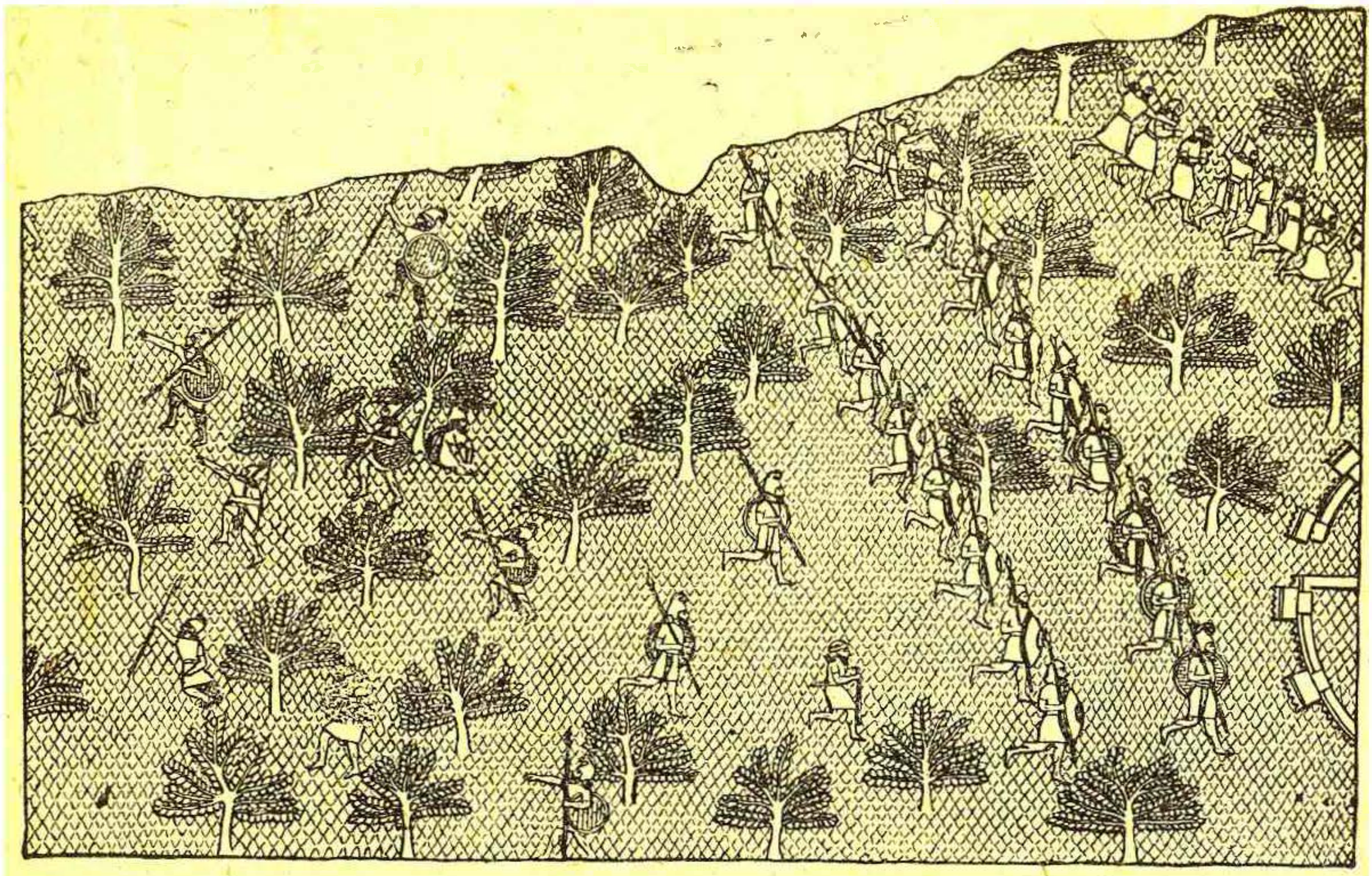

Războinici asirieni într-o regiune muntoasă.
Fragment dintr-un basorelief

cu valoare de simple s i l a b e în cuvinte complexe, cum ar fi, de pildă, „CĂSĂtorit“, „aCASĂ“ și așa mai departe. În același timp, casa continuă să fie casă, adică să reprezinte noțiunea de locuință.

În prezent, posibilitatea de a reda gîndurile prin intermediul scrisului este mult mai largă. Adăugînd un semn-silabă la altul, se obțin cuvinte noi. Așa, de exemplu, din cuvintele „tort“ și „ură“ se poate forma un cuvînt cu desăvîrșire nou — „tortură“, iar din cuvintele „om“ și „oară“ — cuvîntul „omoară“.

Se înțelege de la sine că în ce privește sensul, noile cuvinte nu mai au nici o legătură cu cele din care s-au format, după cum nici cuvîntul „tortură“ nu mai are nimic comun în privința sensului cu cuvintele „tort“ și „ură“.

Preluînd de la sumerieni scrierea lor, babilonienii și asirienii o citeau în două feluri: și în sumeriană, și în asiro-babiloniană. Cuvîntul „casă“ suna în sumeriană „ă“ și era reprezentat prin semnul . Și babilonienii, și asirienii au început să întrebuințeze acest semn atît pentru a reda

sunetul „ă“ cît și pentru a scrie cuvîntul „casă“ — în limba asiro-babiloniană „bitu“. Și iată cum, semnul respectiv a căpătat o funcție multiplă și a început să fie citit altfel.

Dar dacă semnul ar fi avut numai două înțelesuri („ă“ și „bitu“), atunci descifrarea scrierii asiro-babiloniene ar fi fost un lucru destul de simplu. În realitate, acest semn avea pe puțin încă alte patru sensuri: „bit“, „pit“, „bid“ și „pid“.

De unde au apărut acestea?

Babilonienii au renunțat la terminația accentuată „u“ de la „bitu“, obținînd o nouă silabă — „bit“. Celelalte silabe — „pit“, „bid“, „pid“ — au apărut prin consonanță. Așa, de pildă, noi scriem „dezgheț“ dar pronunțăm „desgheț“, sau scriem „izbă“, dar pronunțăm „isbă“. Babilonienii au stabilit „desgheț“ și „isbă“, folosindu-le alături de „dezgheț“ și „izbă“.

Acum e lesne de înțeles de ce unul și același semn poate fi citit în mai multe feluri.

Dar cum s-a întîmplat că același sunet a început să fie reprezentat prin semne diferite?

Oamenii de știință au stabilit și acest lucru.

Să luăm, de pildă, cuvîntul „coastă“. Dacă nu apare inclus într-un text, nu se poate spune despre ce anume este vorba — este vorba de osul care pornește din coloana vertebrală, sau de o porțiune de pămînt, de pildă, spălată de apele mării? Aceste cuvinte sînt omonime, adică se pronunță la fel, dar au înțelesuri deosebite.

În limba sumeriană au existat foarte multe omonime. De exemplu, sunetul „a“ înseamnă și apă, și mînă. La început se desena și una, și alta, deci posibilitatea de a fi confundate era exclusă. Dar mai tîrziu, cînd semnul a început să nu mai semene cu desenul inițial din care a luat naștere, el a fost utilizat și pentru redarea sunetului „a“, nu numai a cuvintelor „apă“ și „mînă“. Astfel, același sunet a putut să fie reprezentat în mod diferit.

Dar de unde au apărut cuvintele „mute“ și ce rol au jucat ele în scriere? Rolul lor era deosebit de important, deoarece ușurau cititul. Avînd de-a face cu un număr atît de mare de semne (după cum am mai spus, erau peste 400), fiecare putînd fi citit în mai multe feluri, nu era de loc

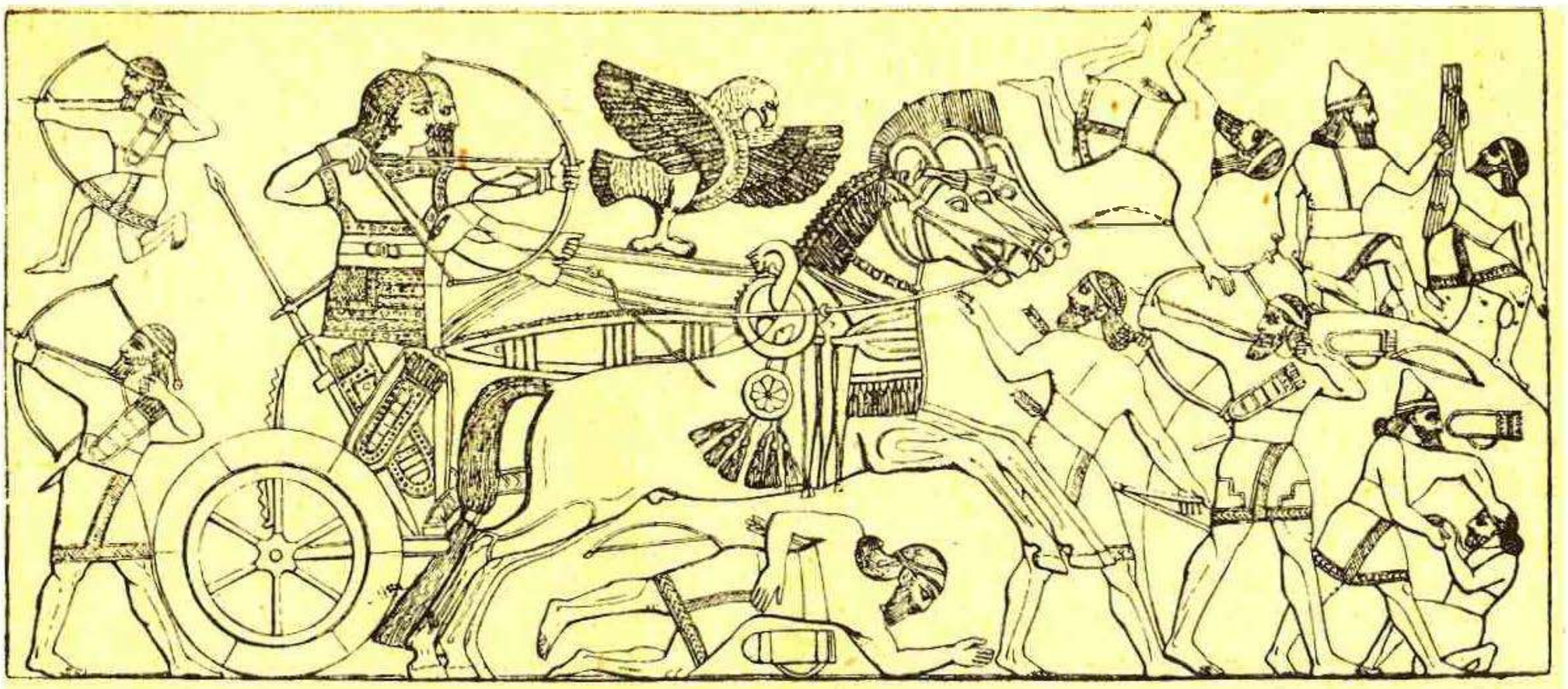

Scenă de luptă
Detaliu de pe un basorelief

greu să te încurci în acest cîmp presărat cu cuneiforme. Pentru a înlătura dificultatea, se utilizau cuvinte-determinanți, cuvinte-obiecte. Ele indicau grupa din care făcea parte cuvîntul respectiv, ceea ce ușura considerabil cititul. Determinantul era aidoma unui semnalizator care atrăgea luarea-aminte a cititorului: atențiune, urmează denumirea obiectului, denumirea țării, a rîului, a orașului, denumirea unui anumit animal și așa mai departe.

Așadar, acum ne putem da seama de ce asirienii, dacă s-ar fi apucat să transcrie cu semne cuneiforme versurile lui Pușkin prezentate mai sus, ar fi pus alături de cuvintele „fată“ și „regină“ determinantul „femeie“, alături de cuvîntul „fereastră“ — cuvîntul „lemn“, iar alături de cuvîntul „masă îmbelșugată“ — cuvîntul „mîncare“. De asemenea, determinanții puteau precede substantivele: nume de țări, orașe, rîuri, precum și nume de animale, plante, ustensile și multe altele.

O dată cu trecerea timpului, cuvintele-determinanți au rămas neschimbate, dar ele nu mai prezentau caracteristicile acelui lucru la care se refereau. Uneori se ajungea chiar la situații nespus de ciudate.

Așa, de pildă, în manuscrisele regilor asirieni se pomenește de obicei despre prada luată de aceștia. Printre altele sînt enumerate paturi din fildeș, și pumnale de aur, dar precedate de determinantul „lemn“. De altfel, chiar așa și scrie: „lemn paturi din fildeș“, „lemn pumnale de aur“.

Lucrul nu trebuie să ne mire, deoarece a fost o vreme cînd paturile și pumnalele se făceau din lemn. Dar viața și tehnica merg înainte. Au apărut obiecte din aur, din argint, fier, fildeș, dar determinantul, conform unei tradiții, a rămas tot același — „lemn".

UN EXAMEN PENTRU SAVANȚI

Descifrarea scrierii cuneiforme nu a reprezentat munca unui singur savant. Numai datorită eforturilor depuse de nenumărați cercetători din diferite țări au putut fi învinse uriașele piedici ce stăteau în calea descifrării unuia dintre cele mai dificile sisteme de scriere. Ani de-a rîndul, oamenii de știință și-au bătut capul cu aceste probleme, pînă cînd, în cele din urmă, au izbutit să vină de hac complicatei scrieri asiro-babiloniene.

Dar nu toți le dădeau crezare. Se găseau unii care nu recunoșteau asiriologia drept o știință și puneau la îndoială posibilitatea unei descifrări exacte.

— Voi nu citiți textele, ci ghiciți ce scrie în ele — li se spunea asiriologilor. Iată un teren propice pentru desfășurarea fanteziei. Fiecare poate traduce după cum îl taie capul.

O întîmplare a făcut să se pună capăt neîncrederii manifestate față de asiriologie ca știință.

În anul 1857, s-au întîlnit la Londra, în mod cu totul întîmplător, patru asiriologi de naționalități diferite, bine cunoscuți în toată lumea. Acestora le-au fost înmînate copii după o inscripție necunoscută, urmînd ca ei să stabilească cui aparține inscripția, la ce epocă se referă, precum și să dea o traducere cît mai corectă. Singura condiție ce s-a pus a fost ca fiecare să lucreze pe cont propriu, fără a comunica nimic celorlalți.

În ziua fixată, în fața unei comisii alcătuite din oamenii cei mai competenți, au fost deschise patru plicuri sigilate, dîndu-se la iveală patru texte traduse ale respectivei inscripții cuneiforme. Savanții au comparat cuvînt cu cuvînt, rînd cu rînd, traducerile ce le-au fost prezentate. Cu uimire și bucurie, comisia și mulțimea de spectatori se convingeau că traducerile aproape coincideau. Deosebirile au constat doar în amănunte lipsite de importanță, în nuanțe de stil.

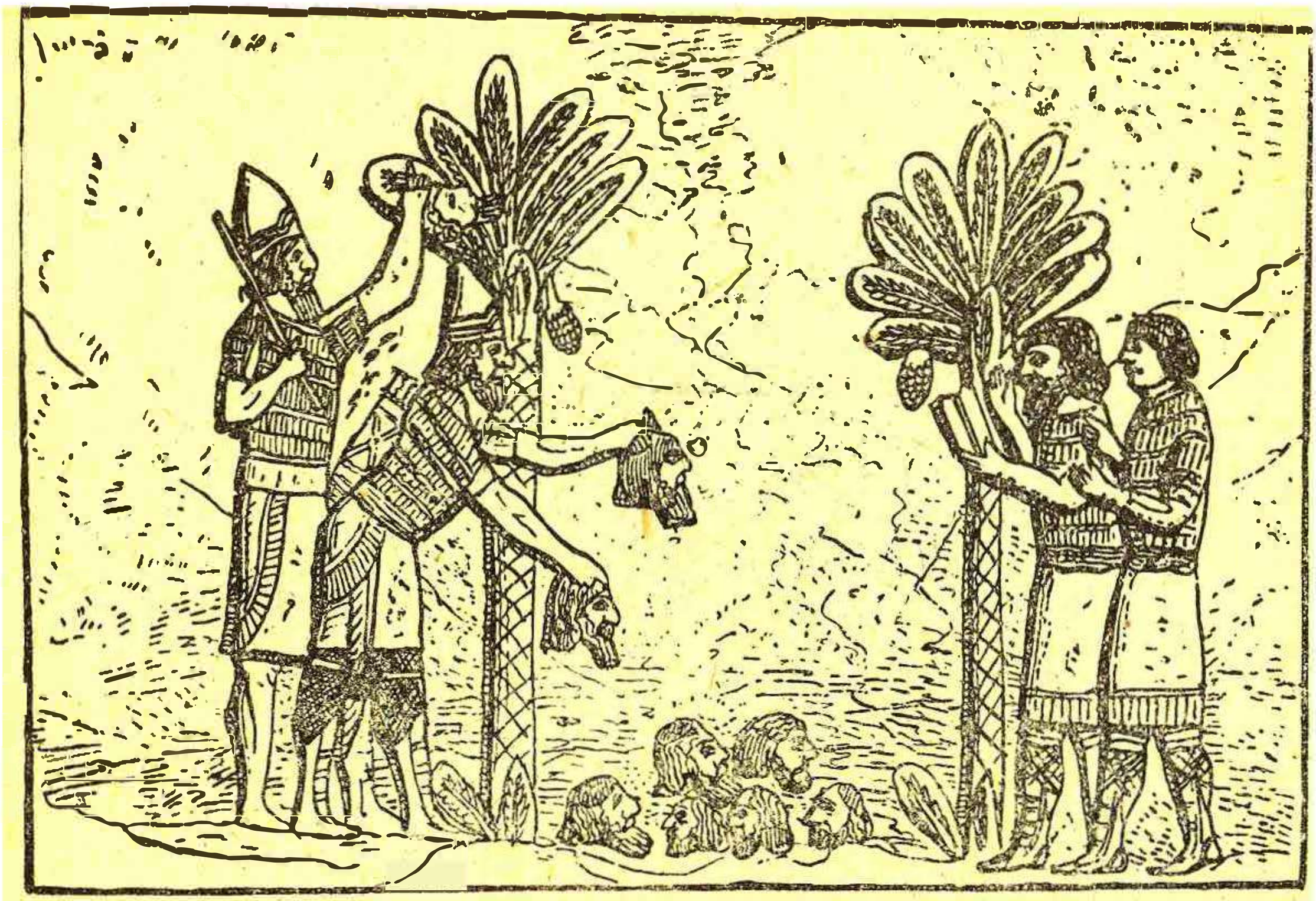

Numărarea capetelor tăiate ale dușmanilor.
În dreapa — scribul care ține evidența

Lucrul se înțelege de la sine. Dați un text în limba franceză, germană sau engleză mai multor traducători experimentați, și fiecare va prezenta varianta lui. Cu toate că textele se vor deosebi între ele, traducerea în sine va fi corectă.

Textul care a servit la examinarea savanților aparținea regelui asirian Tiglatpalassar I, care a trăit în secolul al XII-lea î.e.n. Este un manuscris ce conține multe amănunte cu privire la primii patru ani de domnie ai acestuia. Documentul zugrăvește campaniile militare, cotropirea unor pământuri străine, pedepsirea răzvrătiților. Regele se laudă cu victoriile sale asupra unor vecini mai slabi:

„Ca o furtună m-am îndreptat eu asupra vrăjmașilor. Cu trupurile lor am umplut văile munților. Le-am tăiat capetele. Am năruit zidurile orașelor lor. Am luat sclavi, averi, comori nenumărate... Orașele le-am hărăzit flăcărilor nesățioase, le-am nimicit, le-am prefăcut în mormane de ruine...“

Cu astfel de fapte „mărețe“ este plin tot manuscrisul.

Dacă s-ar fi potrivit numai două-trei rînduri, s-ar mai fi putut crede că la mijloc este doar o simplă coincidență feri-

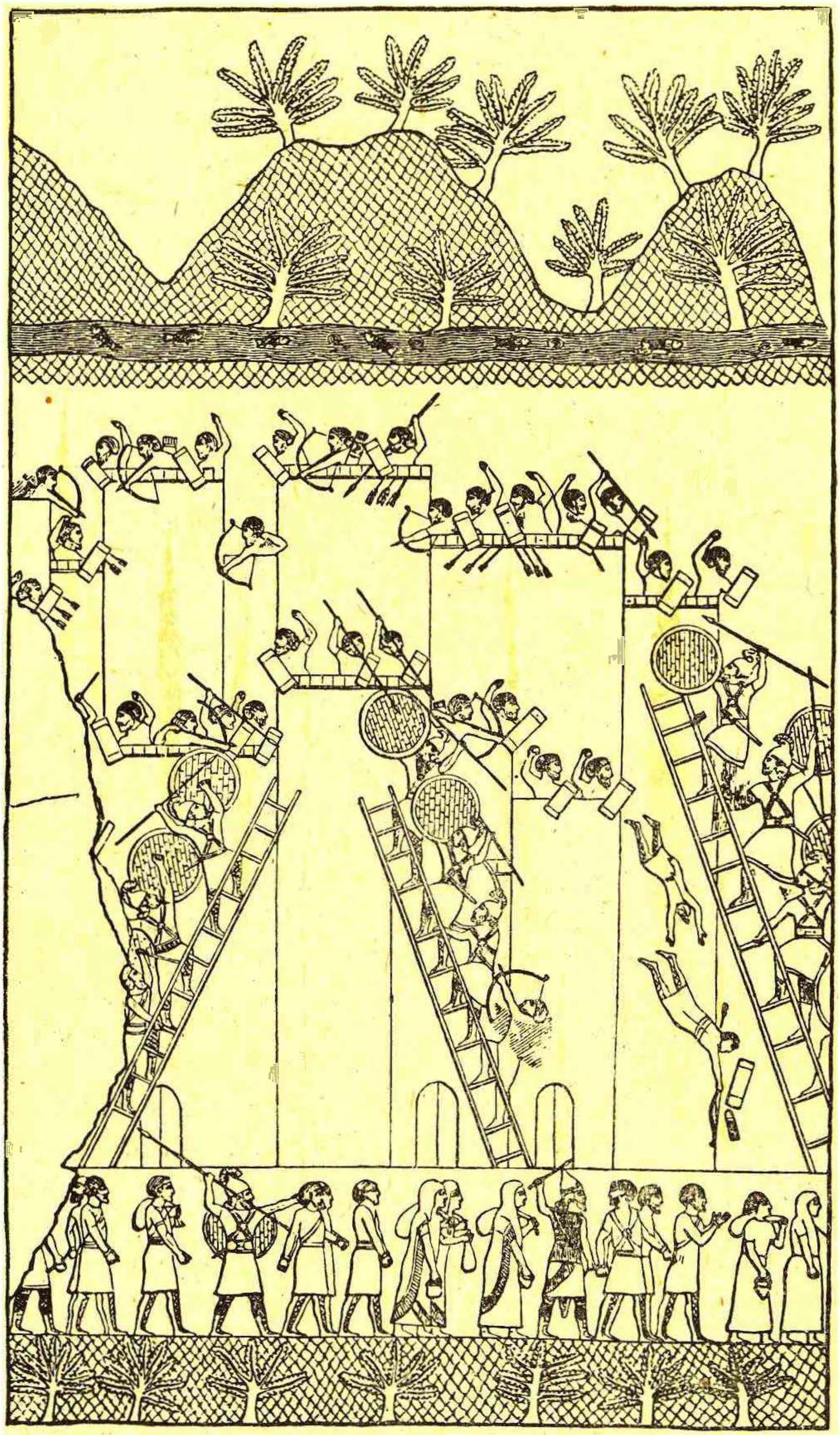

Soldați asirieni iau cu asalt o cetate vrăjmașă.

Jos — prizonierii sînt duși în convoi

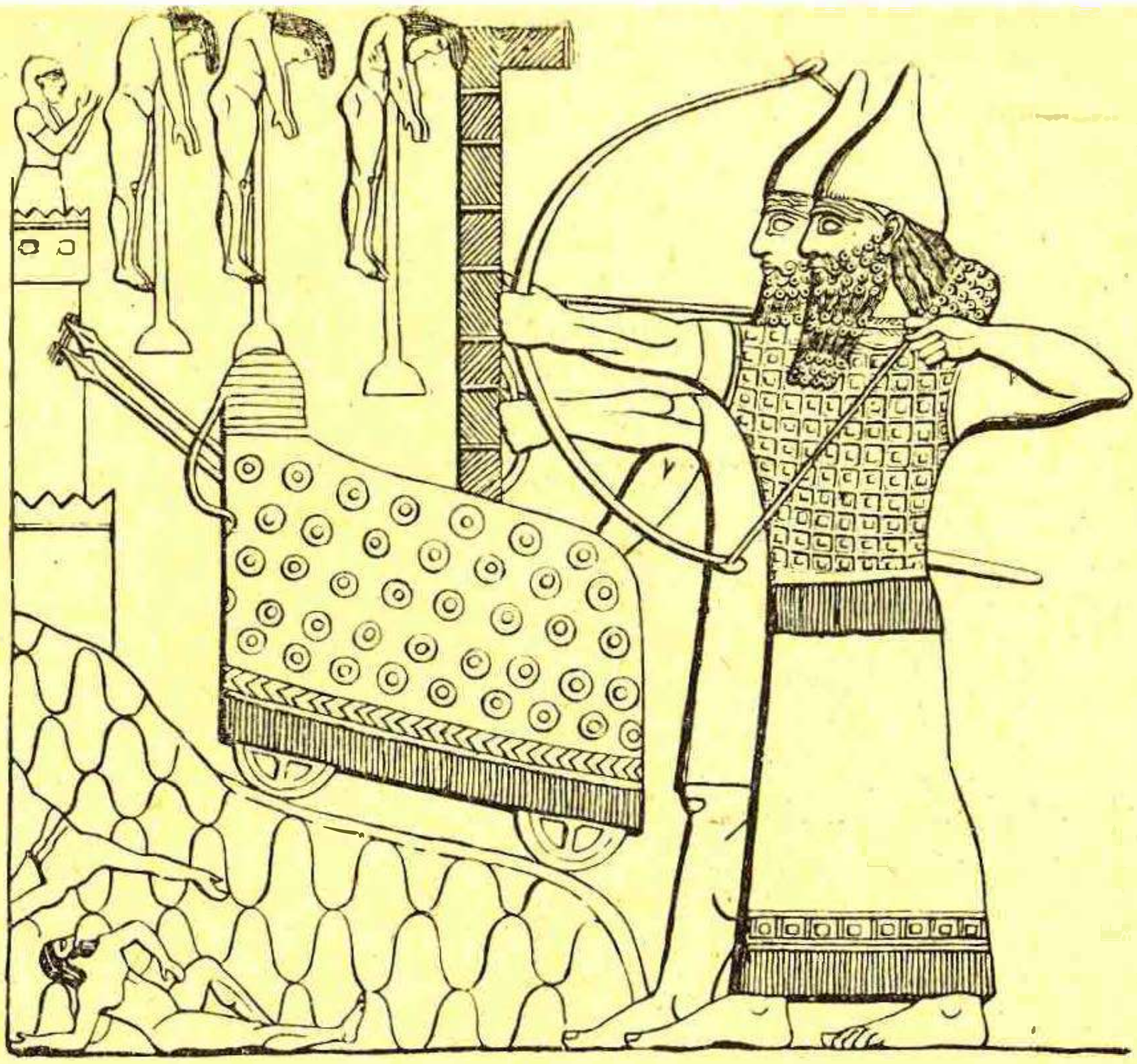

Distrugerea zidului cetăţii cu un berbec, ridicat pe un rambleu. În depărtare se văd siluetele prizonierilor traşi în ţeapă.

cită. Dar cînd zeci și sute de rînduri ale unui text complicat semănau atît de bine unele cu altele, nu mai putea fi vorba de o coincidență întîmplătoare. Era evident că asiriologii c i t e a u scrierea cuneiformă.

La fiecare pas, asiriologia — tînăra știință care abia se născuse — obținea noi și strălucite victorii.

Astfel, Rawlinson a citit în analele unui alt rege asirian, Aşşurbanipal, că acest suveran poruncise ca la izvoarele Tigrului să se sculpteze în stîncă imaginea lui alături de aceea a unui strămoș îndepărtat — regele Tiglatpalassar. Întîmplarea a făcut ca în acea vreme să se afle acolo un călător căruia Rawlinson i-a scris: „Căutați pe stînci chipurile a doi regi“. Și într-adevăr, basoreliefurile au fost curînd descoperite chiar în locul indicat în manuscris. Era cu neputință ca cineva să-și închipuie că au fost găsite imaginile altor doi regi, și nu a celor indicați, deoarece inscripțiile de pe basoreliefuri pomeneau și numele: Aşşurbanipal și Tiglatpalassar.

Un sprijin neașteptat a primit asiriologia din partea unei științe, cu care, aparent, nu avea nici o legătură. Este vorba de astronomie.

Cercetîndu-se tăblițele găsite la Kuiundjik, s-a constatat că în unele fragmente se vorbește despre corpurile cerești. Au fost trimise copii după aceste tăbliță unui renumit astronom care cunoștea scrierea cuneiformă. Din sutele de fragmente citite, acesta a ales trei, care, după părerea sa, alcătuiau un singur text.

În sprijinul afirmațiilor sale vorbeau calculele astronomice făcute de dînsul.

Astronomul a comunicat concluziile la care ajunsese, la British Museum, unde erau păstrate tăblițele. Mare a fost însă uimirea oamenilor de știință cînd, apropiind cele trei cioburi de lut, au văzut că ele se potrivesc unul cu altul și formează o singură bucată, ca și cum tăblița nici n-ar fi fost spartă.

Renumitul chimist rus Dmitri Ivanovici Mendeleev a prezis existența unor elemente chimice, necunoscute încă. Mai mult decît atît, el a descris amănunțit proprietățile lor, a determinat greutatea lor atomică și greutatea specifică de parcă le-ar fi văzut cu propriii săi ochi și le-ar fi cercetat în laboratorul său. Au trecut numai cîțiva ani, și noi elemente necunoscute au fost descoperite. Iar proprietățile lor s-au dovedit a fi tocmai așa cum le-a descris Mendeleev.

Studiind mișcarea planetei Uranus, astronomul Leksel din Petersburg a constatat că drumul ei nu coincide întocmai cu cel care reiese din calculele teoretice. Unde este nepotrivirea? Abaterea era într-adevăr neînsemnată, dar trebuia totuși să existe o cauză. Atunci el a emis ipoteza că vina o poartă o planetă necunoscută, sub a cărei putere de atracție Uranus se abate din traiectoria sa descrisă în jurul Soarelui. Matematicianul francez Leverrier s-a apucat să verifice calculul. În urma unor socoteli complicate, el a stabilit locul unde trebuie să se afle la un moment dat pe bolta cerească planeta necunoscută. Care a fost rezultatul? În anul 1846, astronomul german Galle a descoperit chiar în acel loc, cu ajutorul unui telescop puternic, planeta necu-

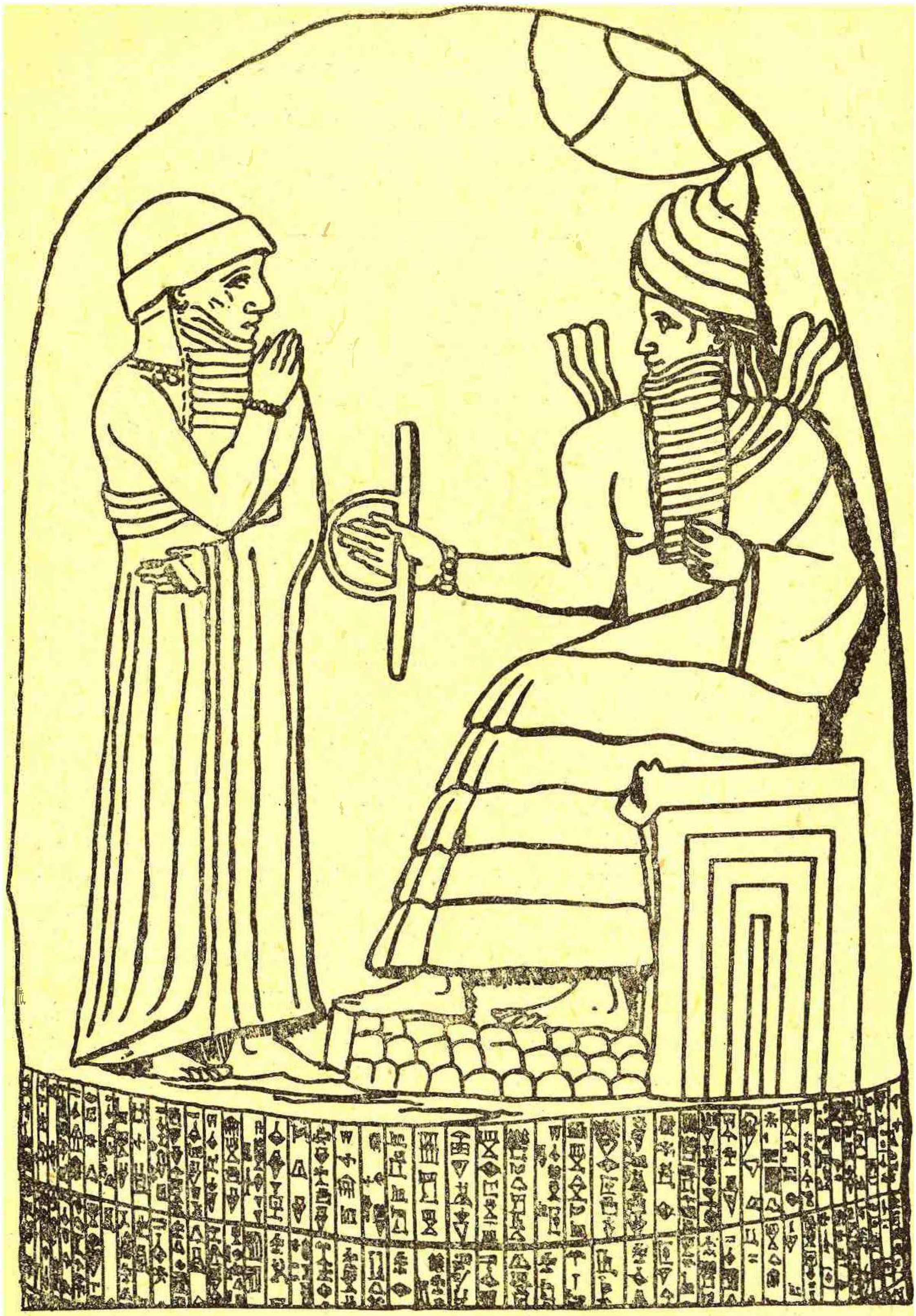

Regele Hammurabi *(în stînga)* primește legile din mîinile lui Șamaș, zeul soarelui și al dreptății.

Relief în partea superioară a unei coloane de bazalt

noscută pînă atunci. Era vorba de planeta Neptun. Apreciind așa cum se cuvine această întîmplare excepțională, Fr. Engels a scris că Neptun a fost descoperit „în vîrful peniței".

Aceste uimitoare exemple de previziune științifică îți vin fără voie în minte cînd afli cum au fost date la iveală legile existente în Babilonul antic. Și aici a existat o oarecare previziune științifică, dar în mai mică măsură.

În mormanul tăbliței de lut s-au găsit unele bucăți care conțineau fragmente din aceste legi. Rawlinson a ajuns la concluzia că legiuitorul ar fi Așșurbanipal, deoarece s-au descoperit în palatul acestuia. Dar un alt asiriolog — Delich — cercetînd cu atenție documentele, a conchis că lucrurile stau cu totul altfel.

— Aceste legi nu sînt opera asirienilor, ci a babilonienilor. Ele au fost întocmite cu o mie de ani și mai bine înainte de nașterea lui Așșurbanipal. Autorul acestor legi este marele rege Hammurabi. Fără îndoială că există o întreagă culegere de legi, un adevărat cod.

După trei ani, arheologii au descoperit o coloană de bazalt negru, pe care se aflau scrise 282 de articole de lege, opera regelui Hammurabi. Deasupra textului, sculptorul săpase în piatră chipul celui care le întocmise.

Așa stînd lucrurile, oare s-ar mai putea îndoi cineva că asiriologia este o știință adevărată? Mulțumită ei, noi putem arunca astăzi o privire asupra trecutului îndepărtat, care pînă nu demult zăcea ca o carte închisă și ferecată cu șapte peceți.

Anul 1857, cînd experiența cu plicurile sigilate a fost încununată de succes, se consideră anul de naștere al asiriologiei — știința despre antichitățile asiriene și babiloniene. De atunci, săpăturile arheologice s-au ținut lanț. Pămîntul era scormonit pretutindeni, oriunde puteau fi găsite antichități orientale de orice fel — în Irak și Asia Mică, în Iran și Armenia, în Siria și Egipt.

Aproape în fiece zi soseau știri care vesteau noi descoperiri.

Orașe întregi erau dezgropate, orașe cu minunate palate, cu temple, cu străzi largi și turnuri cu multe caturi. Erau date la iveală statui și basoreliefuri, arme și obiecte casnice, unelte ale meseriașilor și podoabe regești. În Ținutul dintre cele două fluvii, în afară de capitala Asiriei — Ninive — au mai fost dezgropate cetățile Babilon, Așșur, Akkad, Larsa, Ur, Uruk, Șuruppak, Lagaș și altele. Odinioară, multe dintre ele — ca, de pildă, Akkad, Ur, Babilon — au fost, fiecare la timpul său, capitala unei țări întinse.

CAPITOLUL IV

PENTRU GLORIA ȘTIINȚEI NAȚIONALE

MUZEUL DE ANTICHITĂȚI ASIATICE

În anul 1720, Petru cel Mare i-a cerut guvernatorului Siberiei să trimită la muzeul din Petersburg orice obiect de artă orientală. Tot atunci, din dispoziția țarului au fost procurate cele dintîi cărți și rarități orientale.

Astfel, încă din primele decenii ale secolului al XVIII-lea, în Rusia au început să fie adunate și studiate antichitățile artei orientale.

Colecțiile de artă orientală ale muzeului se îmbogățeau văzînd cu ochii. În anul 1818, ele au devenit baza noului Muzeu de antichități asiatice, creat atunci pe lîngă Academia de Științe. În scurtă vreme, acest muzeu a devenit una dintre cele mai mari biblioteci din lume, unde se păstrau cărți, manuscrise și obiecte rare de artă orientală. El a ajuns cel mai important centru de orientalistică din Rusia.

Cu timpul, exponatele muzeului au atins un număr atît de mare, încît, spre a putea fi păstrate în bune condiții, a fost nevoie să se înființeze o nouă instituție specială—Muzeul de antropologie și etnografie, care astăzi poartă numele vestitului călător rus Mikluho-Maklai. În Muzeul de antichități asiatice au rămas doar cărțile și manuscrisele.

În anii Puterii sovietice, această instituție științifică, cea mai veche din țară, a fost transformată în Institutul de Orientalistică, a cărui importanță este deosebită în ceea ce privește studierea țărilor Orientului.

Muzeul de antichități asiatice de pe lîngă Academia de Științe a dat o întreagă pleiadă de orientaliști renumiți. Operele lor au situat Rusia la loc de cinste în domeniul cercetărilor asupra limbii, culturii și trecutului istoric al popoarelor din Orient.

Dar încă cu mult înainte de Petru cel Mare, rușii au purces la cunoașterea țărilor din Orientul Apropiat; acestea au fost vizitate de nenumărați „pedestrași“ — așa se numeau pe atunci călătorii. În notele lor de drum, ei relatau cele văzute și auzite pe meleagurile de dincolo de mare.

ПРОСКИНИТАРІЙ

АРСЕНІА СУХАНОВА

Prima filă din *Proschinitariul* lui A. Suhanov.

În vara anului 1649 a plecat din Moscova diplomatul și bibliofilul rus Arseni Suhanov — unul dintre cei mai culți oameni ai vremii. El a străbătut nenumărate țări, printre care și Mesopotamia. Lucrarea sa *Proschinitariu*, („Jurnal de drum“) conține minunate descrieri de natură din acea regiune. Multe amănunte ni se dau cu privire la fluviul Eufrat, pe care Suhanov și însoțitorii săi „l-au trecut prin vad, apa ajungînd pînă la burta calului“. Caracterizînd acest fluviu, el scrie: „Amîndouă malurile sînt înalte și tare povîrnite; printre ele curge năvalnic șuvoiul de ape, iar mai departe, albia se lățește și apele se revarsă în voie“.

Mult mai amănunțit zugrăvește Ținutul dintre cele două fluvii un autor anonim rus din secolul al XVII-lea, care a căzut prizonier la turci. Oamenii de știință presupun că acesta ar fi fost Feodor Feoktistovici Dorohin, „fiu de boier“ născut la Elț. În anul 1660, el a fost prins pe cîmpul de luptă; turcii l-au ținut în captivitate vreme de 17 ani, în care timp Dorohin a izbutit, nu se știe cum, să colinde întreg Imperiul Otoman. Pretutindeni pe unde a umblat, el și-a notat în caietul său o serie de observații cu privire la populația băștinașă, la îndeletnicirile acesteia; de asemenea, l-au interesat întăriturile orașelor, precum și condițiile naturale ale locurilor. Toate aceste însemnări au alcătuit o carte voluminoasă.

Cîteva din paginile ei sînt consacrate Mesopotamiei. Astfel, găsim aici o scurtă descriere a orașelor din Ținutul dintre cele două fluvii; autorul are grijă să indice întotdeauna la ce distanță sînt situate unele de altele. Pentru aceasta, el folosește o unitate de măsură originală — nu versta, ci ora sau zilele de călătorie. Autorul zugrăvește

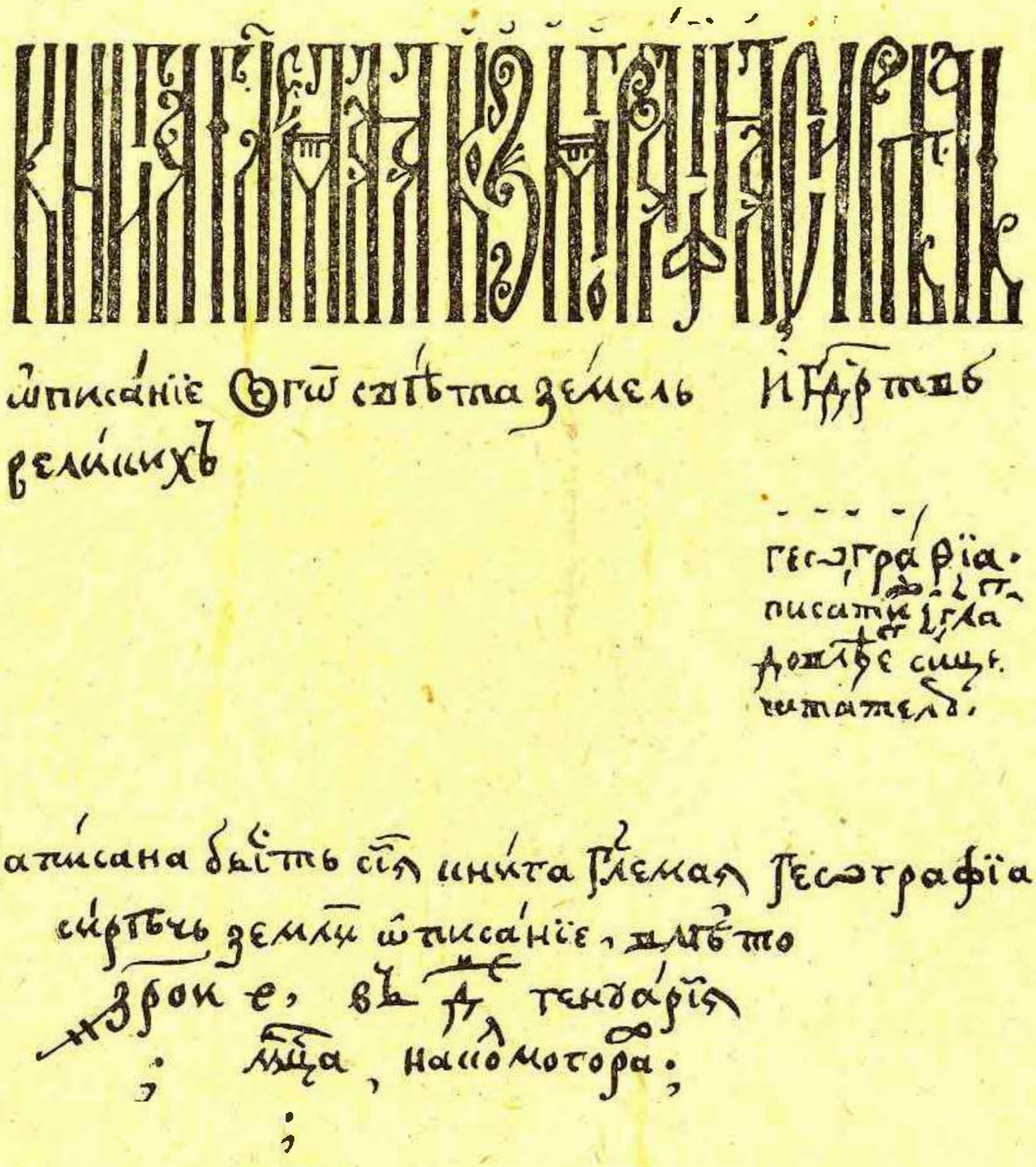

„Cosmografia, adicătelea descrierea din lumea întreagă a pămînturilor și împărățiilor mari“
Pagină de titlu

orășelele și satele arabilor și curzilor, viața lor mizeră. Din cînd în cînd se oprește și asupra monumentelor din antichitate. Iată cum descrie Dorohin ruinele „celui ce fost-a cîndva cel mai mare oraș, Ninivé. Iar acum, acest mare oraș Ninive s-a risipit, și numai un biet cătun mai adastă în cel loc. Iar locuitorii lui sînt toți oameni arabieni, și nu-s tare mulți la număr“.

De asemenea, el zugrăvește și ruinele Babilonului, care se află „dincolo de fluviul Babilonian“. Astfel numește Dorohin fluviul Eufrat.

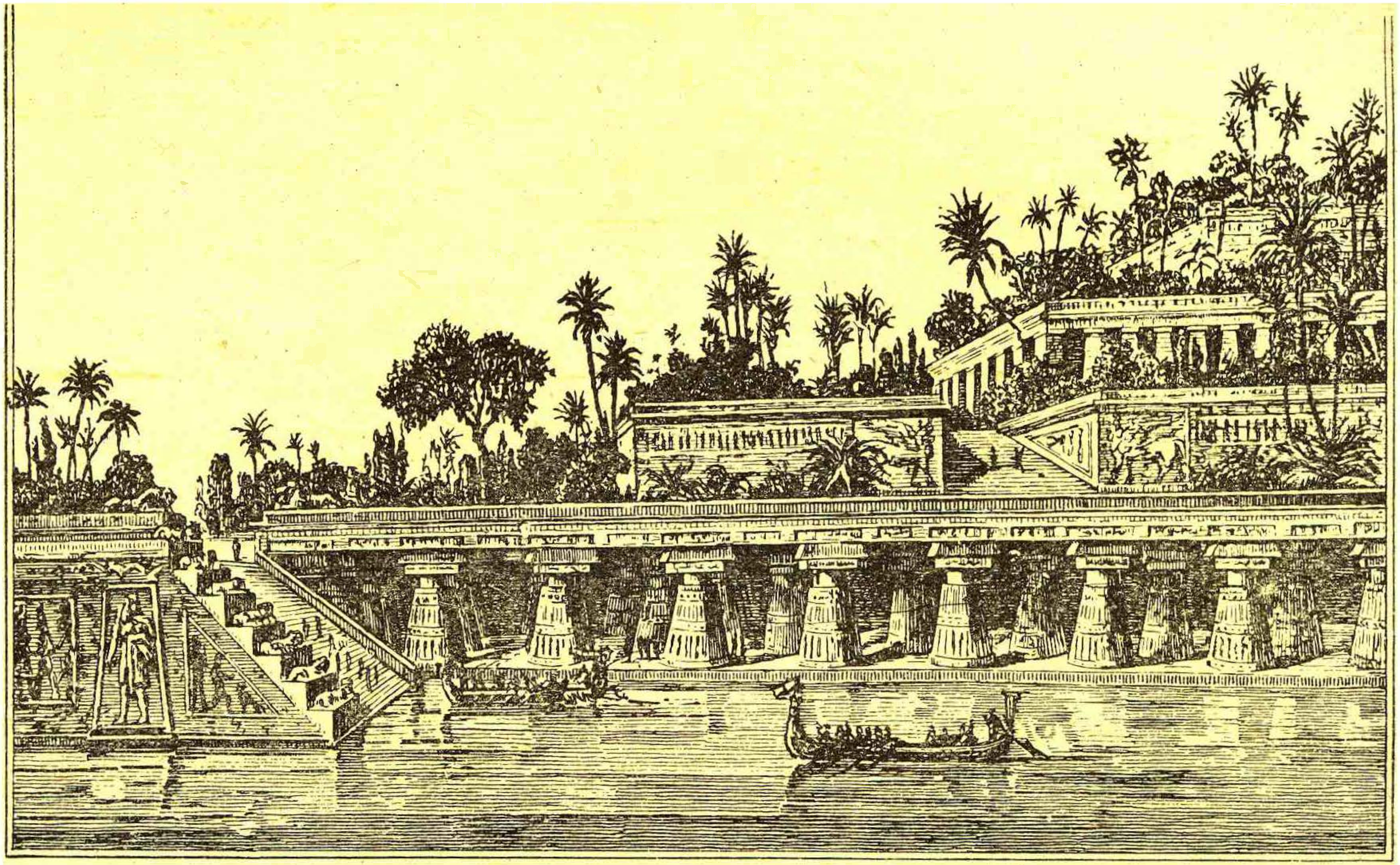

Grădinile suspendate din Babilon.

Reconstituire

Cititorul dornic să afle date mai amănunțite asupra Mesopotamiei putea să se adreseze diferitelor „cosmografii", care cunoșteau o largă răspîndire în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea în Rusia. Una din ele, intitulată *Cosmografia, adică zugrăvirea pămînturilor și a împărățiilor mari din toată lumea*, este de fapt o enciclopedie geografică, lucrare excepțională pentru acea epocă. Ea oferă informații asupra tuturor țărilor cunoscute pe atunci. Există acolo și un amplu capitol cu privire la „Împărăția babiloniană".

În chip amănunțit sînt descrise (de bună seamă, după cărțile autorilor antici) luxoasele grădini suspendate ale legendarei regine Semiramida. În mijlocul acestor grădini, dispuse în terase, cresc „tot soiul de copaci cu flori minunate, tufișuri de leguminoase, ierburi aromitoare, flori întru desfătarea reginei Semiramida".

Spre a crea condiții favorabile pentru creșterea și dezvoltarea plantelor aduse din țări îndepărtate, s-a folosit aici un sistem complicat de irigație și asanare. „În aiastă grădină — povestesc autorii *Cosmografiei* — s-au fost aduse... guri multe purtătoare de apă, și erau în chip iscusit ascunse ochiului. În toată grădina, cîtu-i de mare, apa curge prin tevi".

Autorii laudă podurile, turnurile și alte construcții, ridicate „spre nespusă mirare a tuturor celor ce le privesc". Atenția lor a fost atrasă și de splendidele basoreliefuri, unde „minunat sînt cioplite tot soiul de jivine și de zburătoare".

Zugrăvind viața și obiceiurile locuitorilor din Ținutul dintre cele două fluvii, autorii *Cosmografiei* dau o mulțime de amănunte în special cu privire la educația copiilor. Din fragedă copilărie, „ei trebuie să deprindă trei lucruri: să se țină bine pe cal, să tragă bine cu arcul, să iubească adevărul".

O atare descriere veridică a unei țări străine „păgîne", locuită de „necredincioși", face cinste autorilor ei. Din toate relatările lor se degajează dragoste și bunăvoință față de acest popor necunoscut, care a trăit în vremuri atît de îndepărtate. Așa, de pildă, putem citi: „Ucigași și tîlhari nu s-au aflat vreodată, și nici furi, iar nu cu fapta, dară nici cu vorba nu poate fi dovedit cineva a fi rău".

Autorii ne vorbesc despre meseriile cele mai răspîndite, despre negoț, descriu îmbrăcămintea oamenilor, precum și mîncărurile lor. Ei zugrăvesc dragostea arabilor pentru curățenie și ordine, ni-i înfățișează ca pe niște oameni plăcuți și ospitalieri. Locuitorii Ținutului dintre cele două fluvii citesc cu pasiune „slova cărților și a tuturor înțelepciunilor".

„Cititul în stele și știința vracilor" (astronomia și medicina) se bucură la ei de un deosebit respect. Copiii lor „învață să scrie și să citească, și multe alte lucruri înțelepte".

După cum vedem, *Cosmografia* oferea o descriere pe deplin autentică a unei țări străine și îndepărtate. Adesori, diferite capitole ale acestei lucrări erau copiate și incluse în diverse „cronografii" și calendare.

În felul acesta, încă cu mult înainte de Petru cel Mare, păturile largi de oameni culți din Rusia aveau posibilitatea să cunoască popoarele ce sălășluiau pe pămîntul Ținutului dintre cele două fluvii, cu trecutul și cu prezentul lor.

POVESTEA LUI ARGHIR CEL ÎNTELEPT

Această povestire, plină de parfumul Orientului Antic, a început să fie cunoscută în Rusia încă din secolul al XI-lea, adică cu cinci sute de ani înainte de apariția primelor „cosmografii". De atunci, ea a fost deseori copiată, uneori adăugîndu-i-se noi pasaje, alteori omițîndu-se fragmente întregi din ea. După dorința copiștilor, în povestire au apărut episoade, maxime și aforisme noi. Fantezia poporului a schimbat multe lucruri, adaptînd-o specificului rus, dar subiectul de bază a rămas intact. Iar el își are izvorul în antichitatea asiriană.

Acțiunea povestirii, se desfășoară în secolul al VII-lea î.e.n. Iată pe scurt subiectul:

Regele asirian Sennacherib avea drept prim-sfetnic pe un oarecare Arghir, om nespus de bogat, de înțelept și vestit în toată țara. Și acest Arghir nu avea copii. S-a rugat el zeilor să-i dăruiască urmași, dar zeii n-au plecat urechea la rugămintea lui și l-au sfătuit să înfieze pe nepotul său Anadan.

Arghir a început să se ocupe cu sîrguință de educația băiatului. L-a învățat să scrie, să citească și tot ce știa el.

Apoi, împreună cu fiul său adoptiv, s-a înfățișat regelui Sennacherib, vestindu-l că băiatul îi poate lua locul după moartea sa.

În poveste sînt înșirate sfaturile bătrînului Arghir, după care Anadan trebuia să se conducă în viață. Iată unele din ele:

„Să păstrezi cu strășnicie tainele. Cele ce vei auzi în casa regelui să putrezească în inima ta".

„Vorbește încet, fără să ridici glasul. Căci dacă s-ar putea clădi o casă cu ajutorul țipetelor, atunci măgarul și-ar construi în fiece zi cîte două case".

„Mai bine să cari pietre cu un înțelept, decît să bei vin cu un prost".

„Nu fi dulce peste măsură, ca să nu fii înghițit. Nu fi amar din cale-afară, pentru a nu fi scuipat".

„Pune-ți frîu limbii ca să nu clevetească, stăpînește-ți mîna ca să nu fure".

„Cînd asculți un om înțelept este ca și cum ai bea apă rece într-o zi de arșiță cumplită".

„Nu îngădui nimănui să te calce pe picioare, pentru ca mai tîrziu să nu îndrăznească să te calce pe grumaz".

„Vrabia din mînă este mai de preț decît o mie de păsări care zboară prin văzduh".

„Cînd apa va curge la deal, cînd pasărea va zbura fără aripi, cînd penele corbului vor fi albe, cînd fierea va fi dulce ca mierea, atunci va gîndi și prostul".

„Cîinele care își părăsește stăpînul și se ia după tine, alungă-l cu pietre".

Iată numai cîteva din sfaturile lui Arghir. În povestire, ele sînt mai mult de o sută.

Dar Anadan, crescut de înțeleptul Arghir, se dovedește a fi un risipitor, un om hain și lipsit de inimă. În mintea lui încolțește gîndul cum să scape mai repede de binefăcătorul său pentru a-și însuși mai degrabă avuțiile acestuia și înalta sa funcție.

El pune la cale o ticăloșie: aceea de a-l invinui pe tatăl lui adoptiv de înaltă trădare.

Pentru a-și duce la îndeplinire planul mîrșav, Anadan compune două scrisori, adresîndu-le celor mai înverșunați dușmani ai regelui Sennacherib: una — regelui Elamului, cealaltă — faraonului Egiptului, prin care-i cheamă să vină

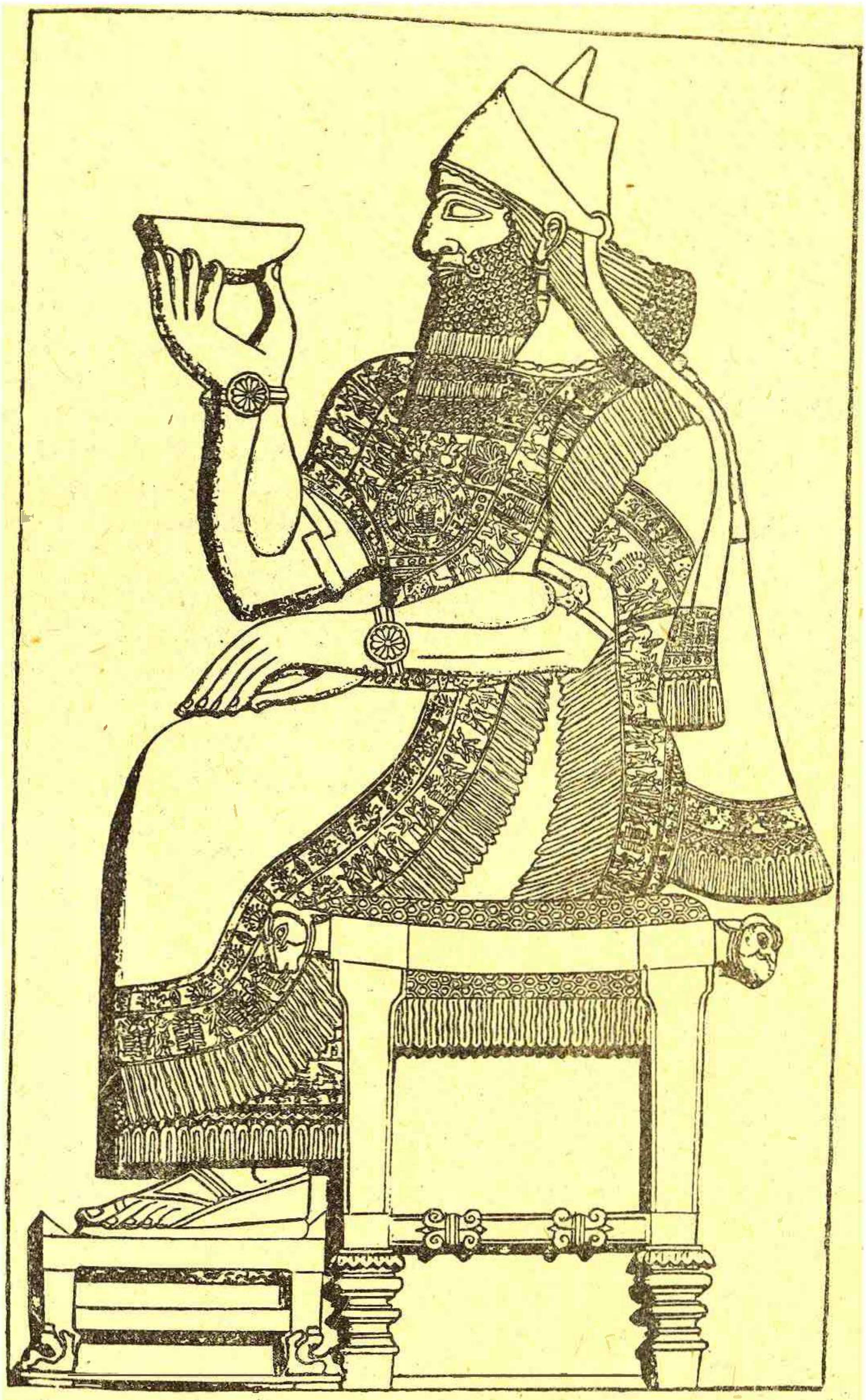

Regele asirian Sennacherib pe tron.

Secolul al VII-lea î.e.n.

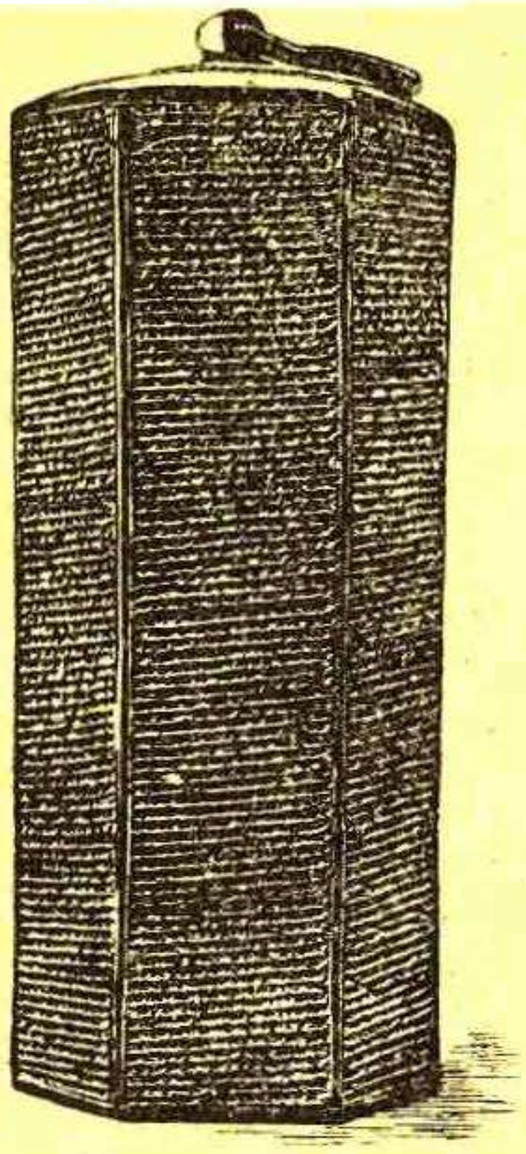

Prismă hexagonală cu analele regelui Sennacherib

cu oștile lor în Asiria și să ocupe țara fără luptă. Anadan imită scrisul lui Arghir, sigilează misivele cu pecetea acestuia și le lasă să cadă în curtea palatului regal, pentru a fi găsite de curteni și predate suveranului.

Mai mult decît atît, Anadan îi trimite și lui Arghir o scrisoare, ca din partea lui Sennacherib, prin care i se dă ordin să pregătească armata asiriană de luptă.

În vreme ce Arghir, care nu bănuie nimic, adună oastea, Anadan se înfățișează regelui dîndu-i de știre că a descoperit un complot.

Regele cade în cursa întinsă cu atîta perfidie de către ticălos. Văzîndu-l pe Arghir în fruntea armatelor sale, Sennacherib îl crede trădător, mînat de dorința de a pune mîna pe putere.

Anadan îl trimite acasă pe regele speriat, asigurîndu-l că-l va dezarma pe Arghir și va lichida complotul. Drept răsplată, suveranul îi făgăduiește înalta dregătorie: aceea de prim-sfetnic.

Prin viclenie, ticălosul își ademenește binefăcătorul în palatul regal, unde Sennacherib dă imediat ordin să fie pus în lanțuri și apoi executat. În zadar încearcă bietul bătrîn să se apere, nimic nu-l poate convinge pe rege de nevinovăția sa. Singurul lucru pe care-l obține Arghir este anularea execuției publice, urmînd să fie omorît în propria-i casă.

La rugămintea bătrînului, soția sa cheamă bocitoarele și pregătește o masă bogată pentru oaspeți. Printre aceștia se află călăul și ajutoarele sale.

După ce au mîncat și au băut cu toții pe săturate, se duc la culcare. Atunci, Arghir se adresează călăului, amintindu-i că o dată, mai de mult, el i-a salvat viața; acum e rîndul lui să-i plătească binele cu bine, scăpînd de la moarte un om năpăstuit și osîndit fără vină.

În vremea aceea, în temniță se afla un ucigaș, condamnat și el la moarte, care semăna foarte bine cu Arghir. Călăul tăie capul acestuia, dînd de știre că a îndeplinit porunca regelui, iar pe Arghir îl ascunse într-o subterană.

Aflînd de executarea înțeleptului, regele Egiptului îi trimite lui Sennacherib o scrisoare plină de amenințări,

vestindu-l că vrea să construiască un palat între cer și pământ și cerîndu-i să-i dea un meșter iscusit. Dacă meșterul va sosi, Sennacherib va fi cu dărnicie răsplătit vreme de trei ani. Iar de nu, va fi silit să plătească el faraonului un bir nespus de greu.

Primind aceste vești, regele asirian tare s-a înspăimîntat. El își adună în grabă toți sfetnicii săi înțelepți. „Ce-i de făcut? — îi întreabă suveranul. Oare cine s-ar putea încumeta să-i zidească faraonului un palat între cer și pământ?“

Dar nici unul n-a fost în stare să răspundă. Abia acum și-a amintit de prea înțeleptul Arghir, care totdeauna știa să-l scoată din impas. Dar, vai, el nu se mai afla printre cei vii... Atunci s-a adresat nepotului acestuia, lui Anadan.

— Nici zeii nu-s în stare de asemenea ispravă — i-a răspuns el.

Întristat, regele s-a ridicat din jilțul său, și-a pus doar o cămașă, în semn de mare durere, și a început să se tînguie: „De ce l-am ucis pe înțeleptul Arghir?...“

La auzul acestor cuvinte, călăul s-a apropiat de el, i-a căzut la picioare și a mărturisit că nu a dus la îndeplinire porunca și deci nu i-a tăiat capul lui Arghir.

Cuprins de bucurie, Sennacherib a poruncit ca înțeleptul bătrîn să se înfățișeze de îndată la palat. Ajuns în fața regelui, bătrînul i-a spus acestuia să nu mai fie trist, întrucît el îl va ajuta. „Nu te mai lăsa copleșit de durere — a rostit Arghir — voi pleca la curtea faraonului, îi voi zidi palatul, voi răspunde la toate întrebările pe care mi le va pune și mă voi întoarce aducînd țării răsplata făgăduită pe trei ani“.

Din porunca lui Arghir, soția sa a luat doi pui de vultur, i-a crescut și i-a deprins să zboare. Apoi au închis într-o cușcă uriașă mai mulți copii, pe care i-au învățat să strige în gura mare: „Dați încoace var și cărămizi! Zidarii stau cu mîinile-n sîn!“

Și cușca aceasta a fost legată de ghearele puilor de vultur. Păsările zburau sus, sus de tot în înaltul cerului, și văzduhul răsuna de glasuri care cereau var și cărămizi.

După ce i-a învățat bine pe copii rolul lor, Arghir a plecat în Egipt. Aici, faraonul i-a pus cîteva întrebări grele, la care el a găsit îndată răspunsul cel mai potrivit, dînd dovadă de o rară agerime a minții. După aceea, regele l-a poftit pe Arghir să-i zidească un palat între cer și pămînt. Arghir

nu s-a împotrivit, dar a cerut să i se pună la îndemînă cele trebuincioase. Și construcția a început...

Bătrînul înțelept a dat drumul puilor de vultur, care s-au înălțat în văzduh ținînd în gheare cușca cu copii. Iar aceștia s-au pornit să țipe: „Zidarii stau cu mîinile-n sîn! Dați încoace var și cărămizi!“

Auzind acele glasuri, ce veneau de la o înălțime atît de mare, faraonul s-a fîstîcit neștiind cum să transporte acolo sus în cer varul și cărămizile. Atunci i-a spus lui Arghir: „Oprește construcția palatului și vino mîine dimineață la mine“.

A doua zi, faraonul a pus din nou la încercare înțelepciunea bătrînului, dîndu-i să dezlege ghicitori grele și să săvîrșească lucruri pe care pînă atunci nimeni nu le putuse duce la bun sfîrșit. Și Arghir le-a îndeplinit cu cinste. Faraonul nu a mai avut încotro și a trebuit să-l lase să plece, dîndu-i drept răsplată venitul făgăduit pe trei ani de zile.

Înapoindu-se în țară, Arghir l-a pedepsit pe vicleanul Anadan. Povestirea se încheie cu cunoscuta zicătoare: „Cine sapă groapa altuia cade singur în ea“.

Povestea lui Arghir cel Înțelept s-a bucurat de o largă popularitate în Rusia vreme de mai multe secole. Dar numai spre sfîrșitul veacului trecut, oamenii de știință au putut să stabilească fără greș că la baza ei se află o legendă asiriană care datează de acum 2 600 de ani și mai bine.

PRECURSORII ASIRIOLOGILOR RUȘI

Cele mai vechi universități din Rusia — Universitatea din Petersburg, cea din Moscova și Kazan — au devenit, alături de Muzeul de antichități asiatice, importante centre pentru studiul culturii Orientului. Mulți dintre profesorii și discipolii acestor înalte școli s-au făcut cunoscuți nu numai ca neîntrecuți specialiști în limbile orientale, dar și ca autori de cărți despre gramatica, lexicul și scrierea limbilor moarte, precum și ca vestiți istoriografi ai lumii antice.

Savanții ruși s-au numărat printre acei oameni de știință care au înțeles cei dintîi uriașa importanță a scrierilor cuneiforme. Ei și-au dat seama că aceste scrieri constituie un mijloc de a pătrunde în negura vremurilor, de a ne îmbogăți

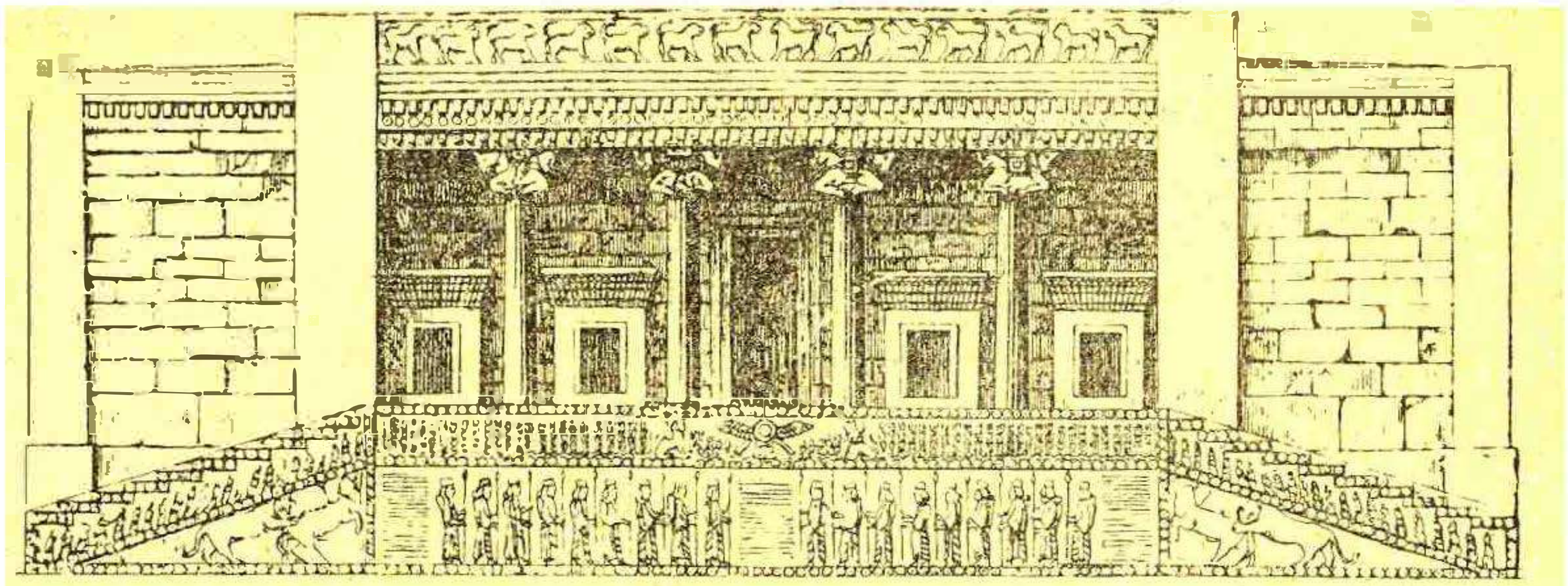

Palatul regelui Darius de la Persepolis.
Reconstituire

cunoștințele cu privire la trecutul îndepărtat al țărilor Orientului.

„Prin numărul lor mare, prin vechimea și importanța locurilor unde se găsesc, precum și prin interesul istoric pe care îl prezintă, scrierile cuneiforme ocupă primul loc în rîndul obiectelor de preț ale Orientului“ — scria I. Berezin.

Aceste cuvinte au fost spuse acum 110 ani, cînd abia se făceau primii pași în descifrarea inscripțiilor de la Persepolis. În preocupările oamenilor de știință intrau, înainte de toate, inscripțiile din primul sistem. Dar chiar în acea epocă, I. Berezin a început să lucreze la descifrarea unui alt sistem de scriere cuneiformă, considerînd că în total ar fi șase la număr. Lui i se datorește o remarcabilă lucrare intitulată *Inscripțiile cuneiforme din cel de-al doilea sistem*, conținînd multe observații pline de finețe.

I. Berezin nu a izbutit să descifreze complicatele scrieri elamite — lucru care a fost realizat peste cîteva decenii — dar opera sa a adus neprețuite servicii savanților care au venit după el. În știință, procesul de acumulare a materialului și de prelucrare a lui este deosebit de important. Fără aceasta nu se poate realiza nici o descoperire mai de seamă. În știință, la loc de cinste stau nu numai cei care au făcut o descoperire, dar și cei care au pregătit terenul în vederea ei.

Călătorind prin Mesopotamia, I. Berezin scria: „Aici, atenția călătorilor este atrasă încă și mai mult [decît în Persia] de mulțimea monumentelor antice... Primul loc,

în ordinea vechimii și a interesului trezit în sufletul privitorului, îl ocupă ruinele pe care se văd semnele scrierii cuneiforme. Ruinele Babilonului de pe malurile Eufratului, lîngă orașul Hila (în apropiere de Bagdad), alcătuite din resturile unor clădiri a căror destinație greu ar putea fi stabilită, se compun din lespezi și cărămizi purtînd semnele scrierii cuneiforme din sistemul babilonian, cel mai complicat și mai vechi, din care pînă azi nu s-a dat de rost nici unui semn. Ruinele orașului Ninive de pe malurile Tigrului, în apropiere de Mosul, se află risipite pe dealuri, unde se găsesc pietre purtînd inscripții cuneiforme din sistemul babilonian și cel asirian."

Nespus de frumos zugrăvește el descoperirile făcute la Khorsabad, pe care mai tîrziu le-a vizitat și Dittel. Studiind imaginile sculptate de la Khorsabad, Berezin ajunge la următoarea concluzie: „Aceste basoreliefuri vorbesc de la sine despre minunata artă asiriană. Victoriile obținute de către un cuceritor necunoscut sînt reprezentate aici cu mai multă artă decît pe pereții de la Persepolis, cu toate că piatra de la Mosul nu este atît de tare și ușurează munca. Pe zidurile unor cetăți stă scris, cu semne cuneiforme, probabil numele cetății; de aceea, descifrarea scrierii cuneiforme asiriene are mai mulți sorți de izbîndă".

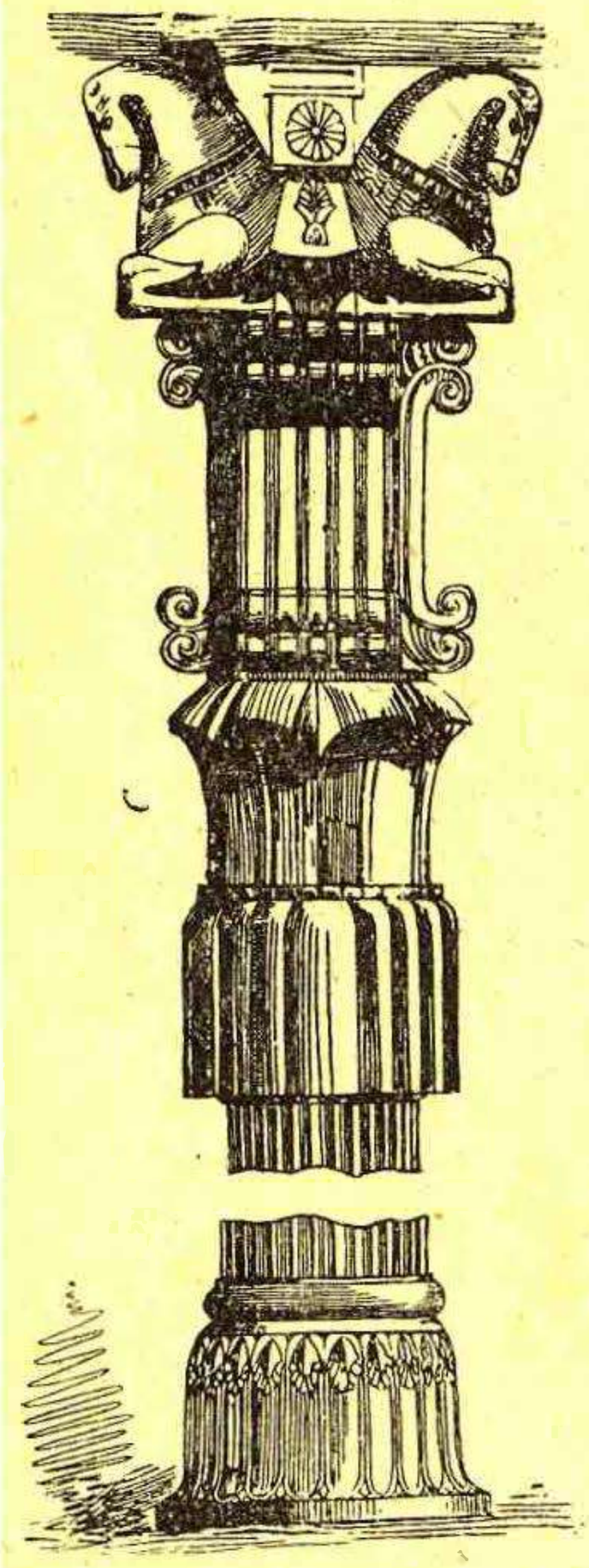

Coloană din palatul de la Persepolis
(soclu și capitel)

Au trecut numai zece ani, și această „posibilitate" s-a transformat în realitate.

Părerea lui I. Berezin cu privire la importanța scrierii cuneiforme era împărtășită întru totul de către V. F. Dittel. În articolul publicat în anul 1849 — prilej pentru autor de a prezenta cititorilor o minunată dare de seamă asupra călătoriei sale — acest orientalist rus ironizează pe acei savanți care nu au înțeles încă importanța scrierii cuneiforme pentru știința istoriei.

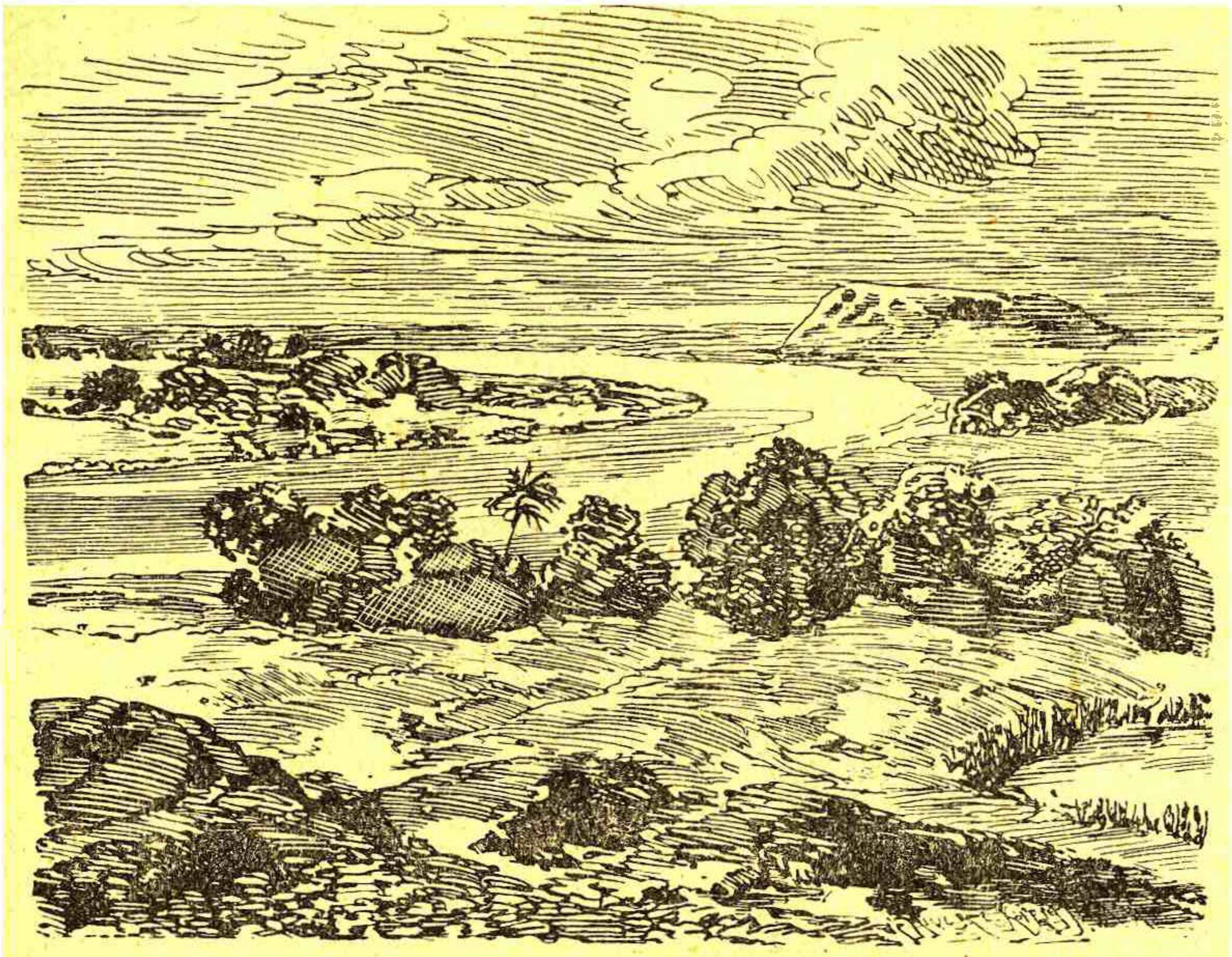

Ruinele Babilonului

„Pînă nu de mult — scrie V. F. Dittel — ele [semnele cuneiforme] atrăgeau prea puțin atenția călătorilor, din care pricină unii oameni de știință, destul de renumiți de altfel, le-au considerat drept simple ornamentații, semne barbare ce nu exprimă nimic, sau, în sfîrșit, drept urme lăsate de vreme ori de niște insecte ciudate. Aceste inscripții se remarcă prin perfecțiunea cu care sînt săpate, avînd totodată o frumusețe a lor proprie! Dar ce ne interesează pe noi lucrul acesta? S-a hotărît o dată că ele nu sînt altceva decît urmele unor insecte, ba s-a stabilit chiar și numele acestor gîndaci atît de savanți“ — spune ironic Dittel.

Vorbind apoi despre primele succese obținute în descifrarea scrierii cuneiforme, el observă: „Totuși, descifrarea inscripțiilor cuneiforme nu se poate opri aici. Inscripțiile

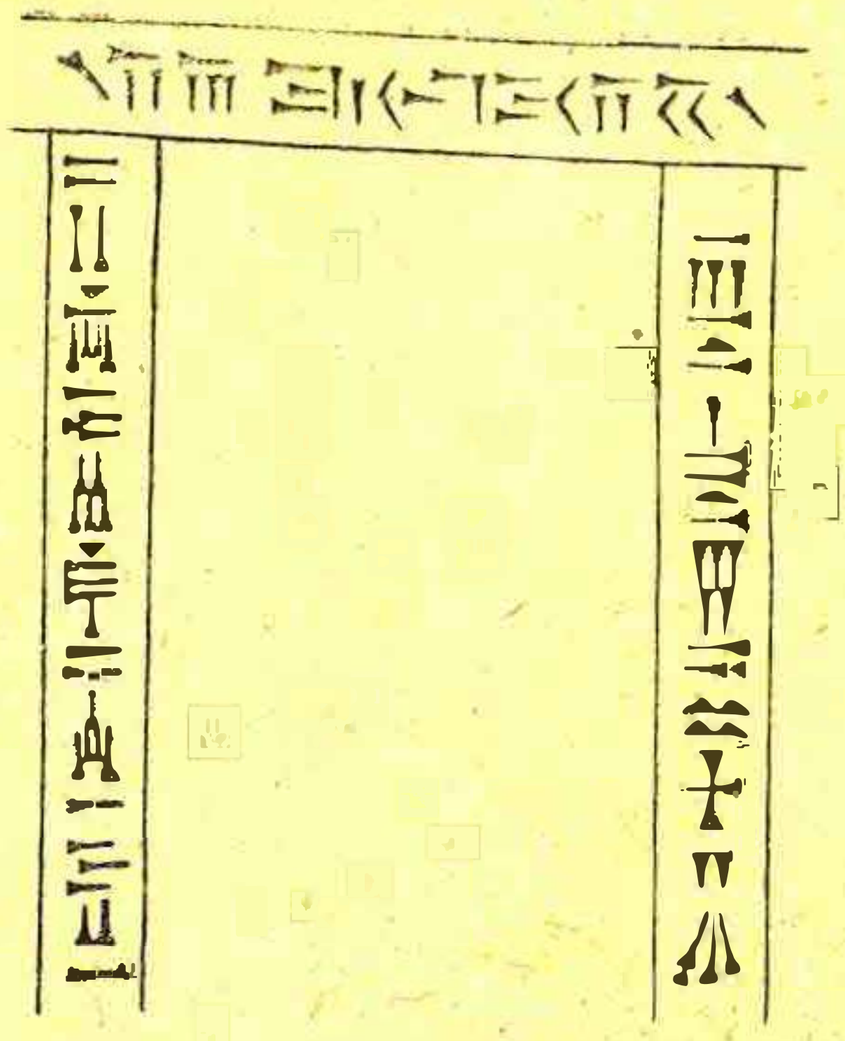

Inscripție în trei limbi, ce încadra o fereastră în palatul regelui Darius din Persepolis. Ea înseamnă: „Darius rege". *Sus* — scriere cuneiformă în persană; *în stînga* — în elamită; *în dreapta* — în asiriană.

care au fost descifrate fac parte din sistemul cel mai simplu, denumit sistemul primar sau persepolisian. Celelalte sisteme sînt mult mai complicate, deci descifrarea lor este incomparabil mai anevoioasă, fiind alcătuite dintr-un număr mult mai mare de semne cuneiforme, așezate în diferite direcții...

Cel de-al treilea sistem de inscripții este și el mai dificil din pricina conciziei sale neobișnuite..."

Și tot aici indică Dittel și calea ce trebuie urmată pentru citirea acestor inscripții: „Numele proprii de provincie, orașe, mări, persoane de vază pot fi descifrate cu ajutorul unui alfabet bazat pe literele extrase din numele cunoscute care seamănă mai mult sau mai puțin cu acestea și care pot fi găsite în documente. Așadar, totul se reduce la găsirea a două sau trei nume proprii cu ajutorul cărora se vor determina cîteva litere."

După cum am arătat mai înainte, tocmai aceasta a fost calea aleasă ulterior de către oamenii de știință. Fără îndoială că printre ei s-ar fi numărat și Dittel dacă moartea timpurie nu ar fi curmat brusc firul vieții acestui minunat savant, răpus de holeră în floarea vîrstei, la numai 32 de ani.

Cunoaștem descoperirile făcute de el la Persepolis și Nimrud. La acestea, trebuie să adăugăm că V. F. Dittel a reușit să cerceteze ruinele unuia dintre cele mai importante centre ale antichității — Babilonul. Măsurînd cu băgare de seamă una din micile coline, V.F. Dittel a demonstrat că ea reprezintă de fapt temelia vestitului templu babilonian consacrat zeului Bel.

Aruncînd o privire asupra tuturor realizărilor obținute în scurta sa viață de către V. F. Dittel, te uimește puterea de muncă a acestui om. Cîtă dreptate a avut un contemporan

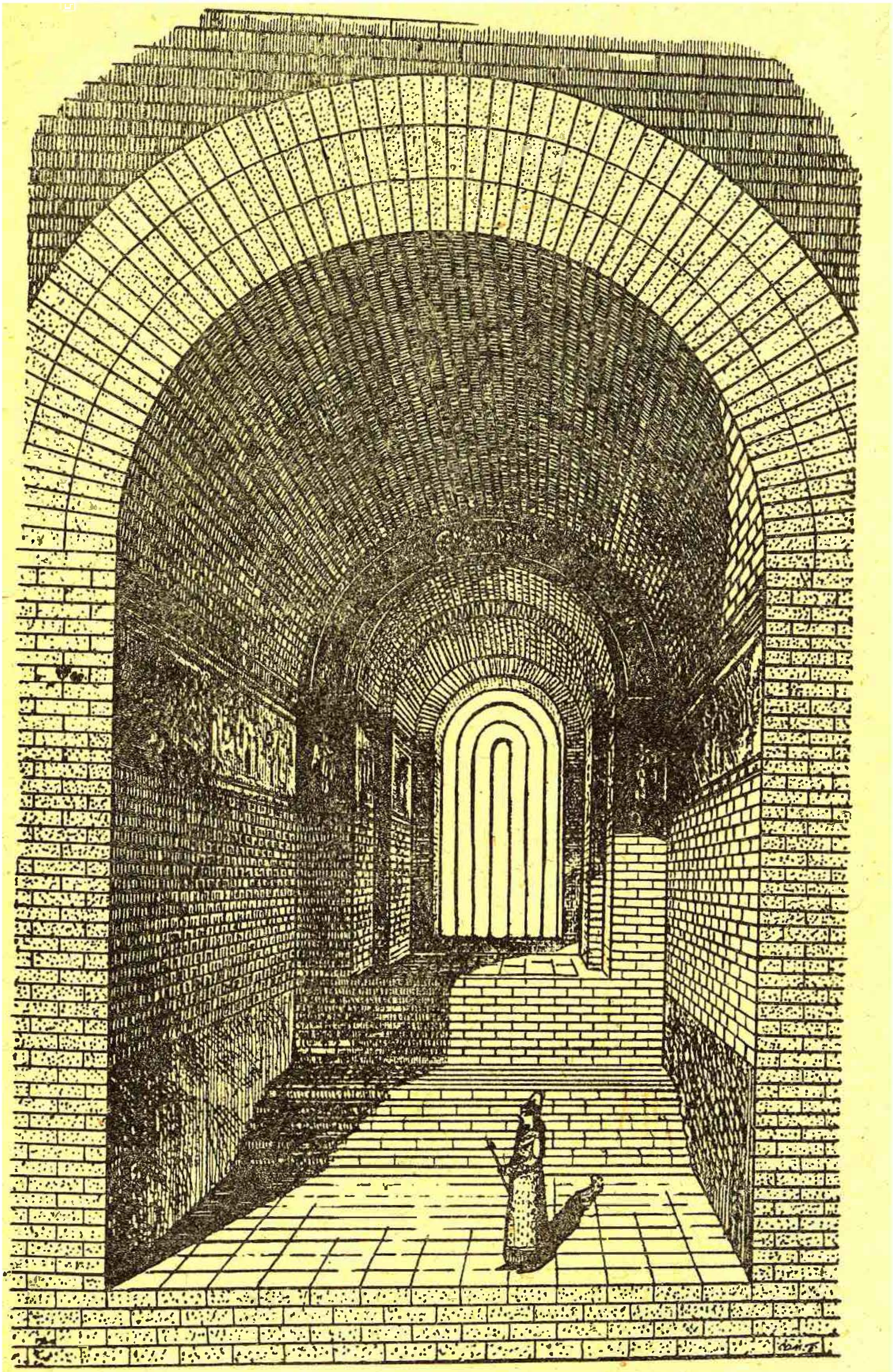

Unul din coridoarele palatului de la Khorsabad

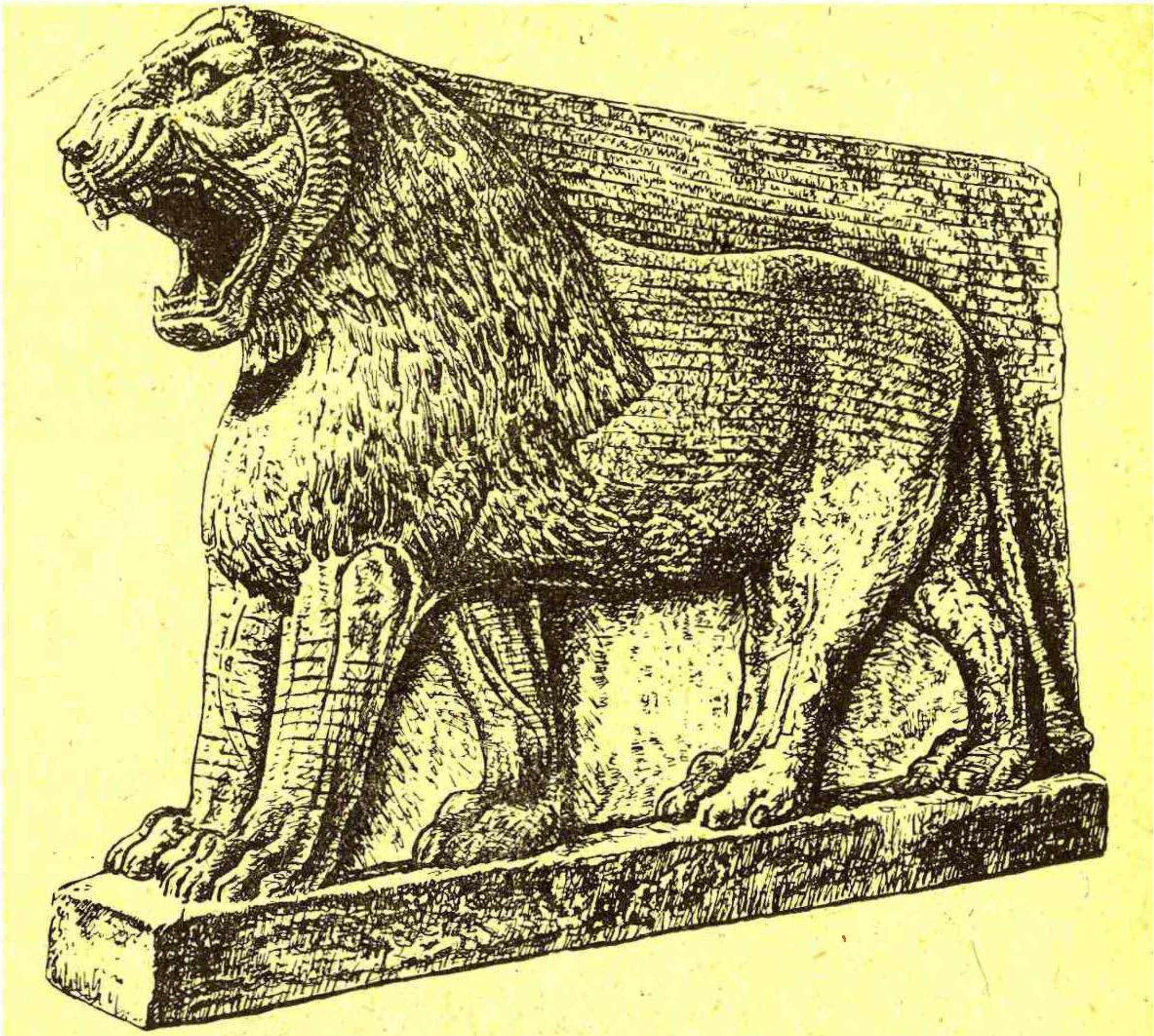

Statuie înfățișînd un leu, ce împodobea intrarea unuia din templele dezgropate la Nimrud.

anonim al acestui învățat și neobosit călător, care, trăgînd concluzii asupra călătoriei de trei ani a savantului, a scris:

„Călătoria profesorului Dittel[1] se numără printre acele minunate inițiative pe care le-au avut rușii pentru a cunoaște întinsele meleaguri ale Orientului musulman".

Anii trec și în Rusia apare o nouă și strălucitoare pleiadă de orientaliști. Cercul activității lor științifice se lărgește. Ei cercetează noi regiuni geografice, care ani de zile au zăcut învăluite în umbră. În centrul preocupărilor orientaliștilor

---

[1] După întoarcerea în patrie, Dittel a fost numit profesor la Universitatea din Petersburg — *Nota red. ruse.*

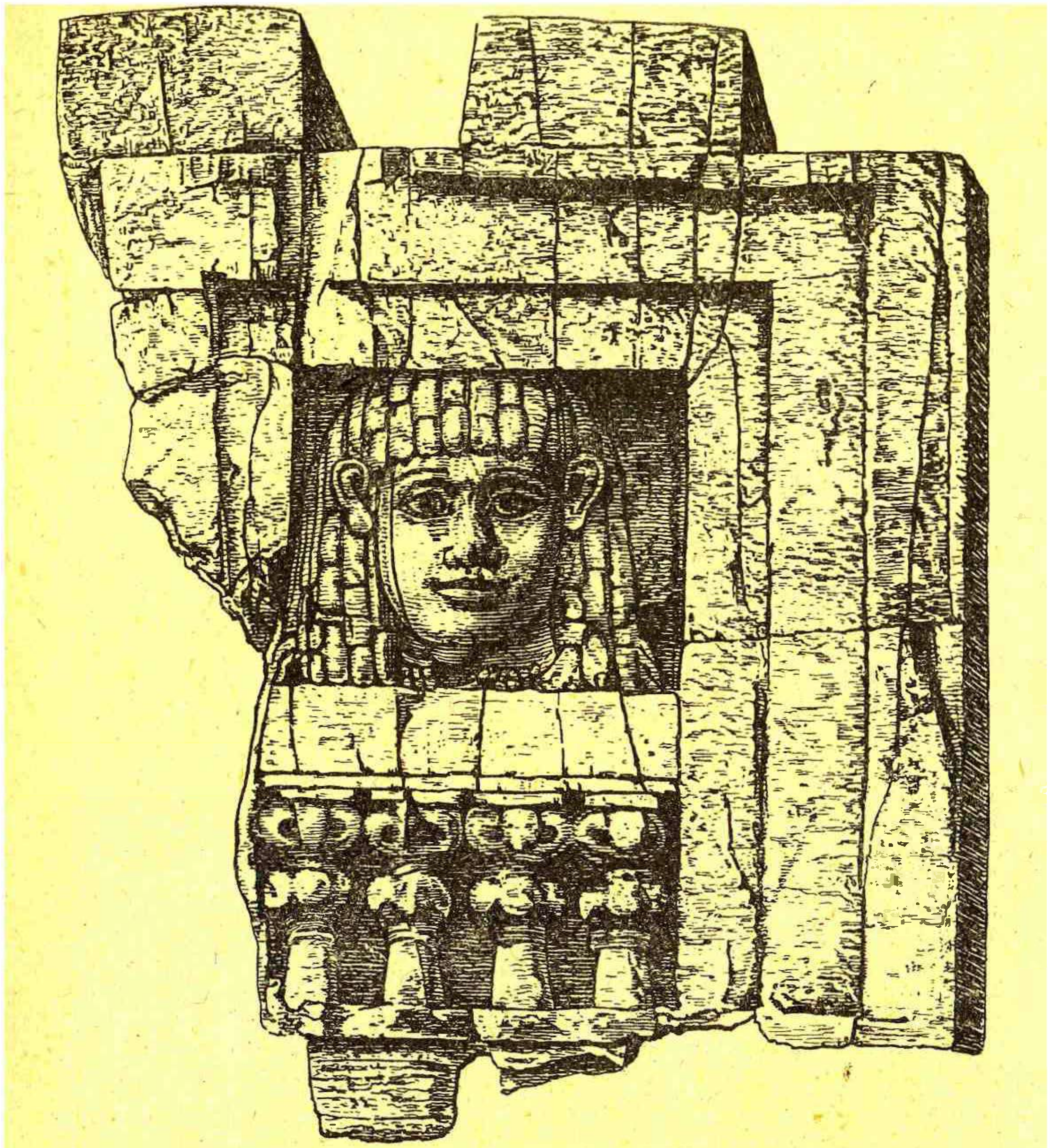

Sculptură în fildeș.

Fragment găsit în timpul săpăturilor de la Nimrud

ruși progresiști se află regiunile periferice ale patriei noastre, regiuni care odinioară au jucat un rol important în istoria lumii antice.

URARTU

În secolul al XIX-lea, savanții au pornit în căutarea antichităților orientale aflate pe pământul Transcaucaziei. Din cronicile regilor asirieni se știa că, la începutul primu-

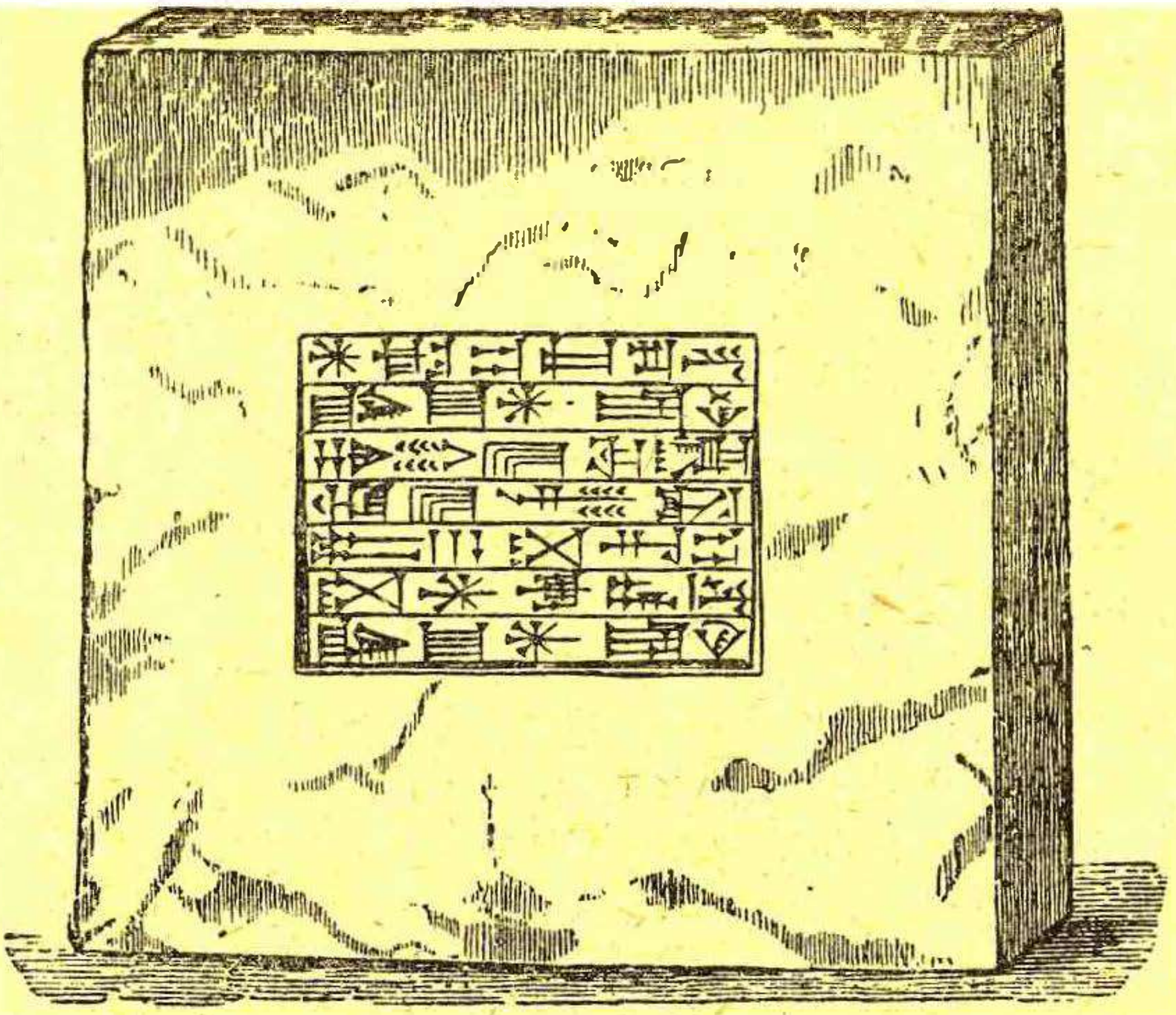

Cărămidă cu inscripție în sistemul cuneiform babilonian

lui mileniu înaintea erei noastre, Asiria se învecina la miazănoapte cu puternicul stat Urartu. O vreme, acesta a amenințat însăși existența statului asirian. După toate datele a reieșit că vechiul stat Urartu se afla pe teritoriul Transcaucaziei. De fapt, așa a și fost în realitate.

Arheologii, istoriografii și filologii au ridicat cortina lăsată asupra unei culturi originale, care a înflorit ca o splendidă floare pe pămînturile Armeniei antice. Nu de mult s-a putut stabili că Urartu a fost cel mai vechi stat în limitele Rusiei.

Pînă în zilele noastre s-au păstrat canalele, lacurile artificiale și cetățile urarte, tăiate de-a dreptul în stîncă. Canalul Șamiram care alimenta cu apă potabilă vechea capitală a țării, orașul Tușpa, poate servi ca un model grăitor al tehnicii construcțiilor din Urartu. Construit acum aproape trei mii de ani, el se află în perfectă stare de funcționare și astăzi. Lungimea canalului depășește 70 de kilometri. În drumul său, el străbate văi și vîlcele, stînci și rîuri. În locurile joase, canalul este ridicat la o înălțime de 20 de metri cu ajutorul unui strat foarte gros de piatră. Peste rîuri, apele sale curg printr-un jgheab așezat pe un pod

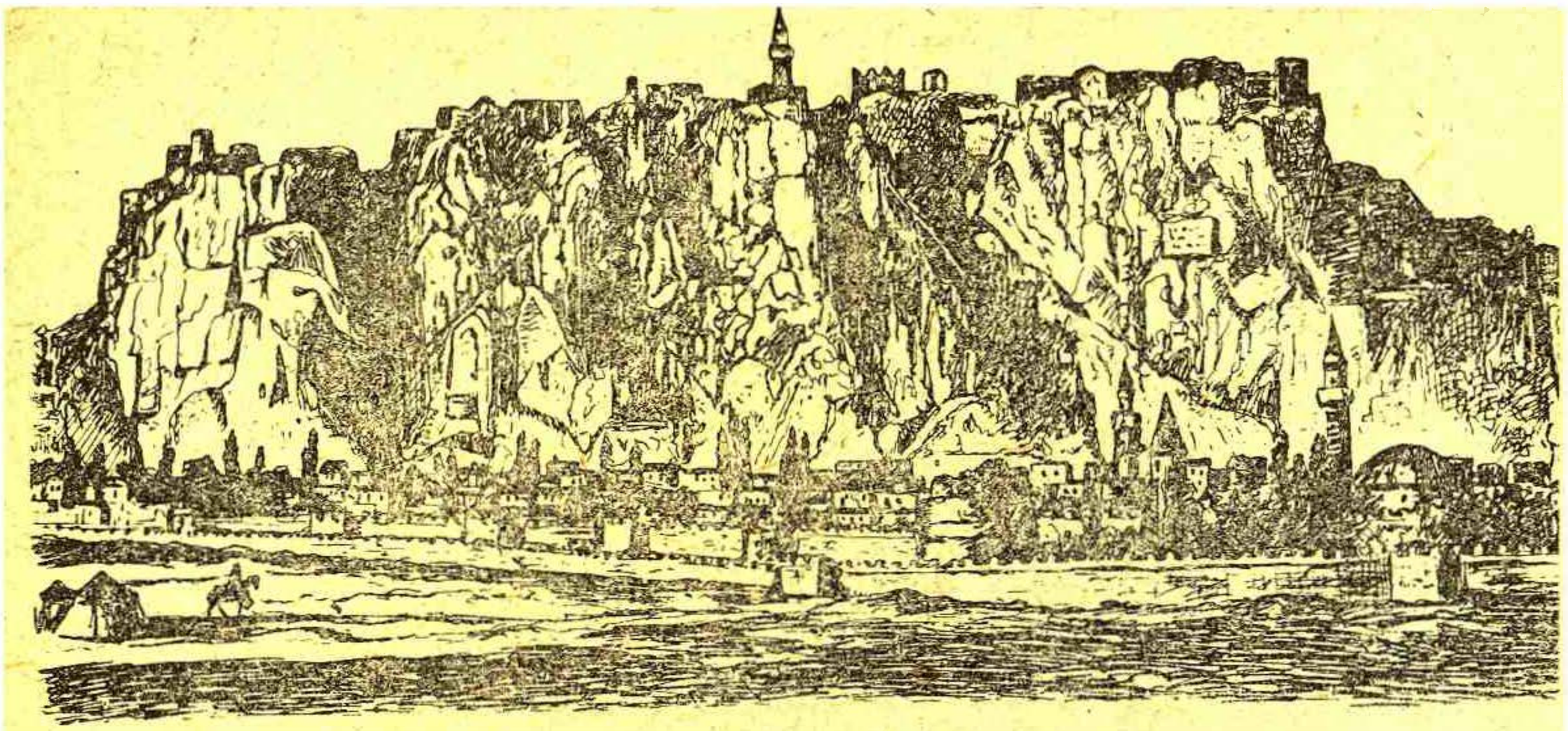

Orașul Van.
Vedere generală

făcut din trunchiuri de copac, iar stîncile sînt străbătute de un tunel lung prin care aleargă apa.

Vechii locuitori ai statului Urartu cunoșteau la perfecție meșteșugul de a prelucra arama, bronzul și fierul. Armele, ustensilele și podoabele făurite în Urartu erau cunoscute pînă hăt-departe, dincolo de hotarele țării lor.

Lungile inscripții cuneiforme în limba urartă ne vorbesc despre orașe înfloritoare și despre construcțiile de irigare a pămîntului, despre campanii militare și legături diplomatice cu alte țări.

Cel care a studiat îndeaproape cultura din Urartu a fost M.V. Nikolski. Părinte al asiriologiei ruse, el a fost în același timp și cel mai activ cercetător rus al statului Urartu.

El întreprindea călătorii de-a lungul Transcaucaziei, scormonea movilele, se cățăra în vîrful stîncilor și copia inscripțiile lăsate de conducătorii urarți. Lucrările sale *Inscripțiile cuneiforme ale regilor din Van, descoperite între hotarele Rusiei* și *Inscripțiile cuneiforme din Transcaucazia* au atras atenția tuturor oamenilor de știință, punînd la îndemînă un bogat material pentru cercetarea istoriei acestor populații.

În prima lucrare sînt înfățișate pe larg relațiile dintre Asiria și Urartu. Autorul prezintă tabloul acelui sîngeros și cumplit război dintre cele două state, război care a durat

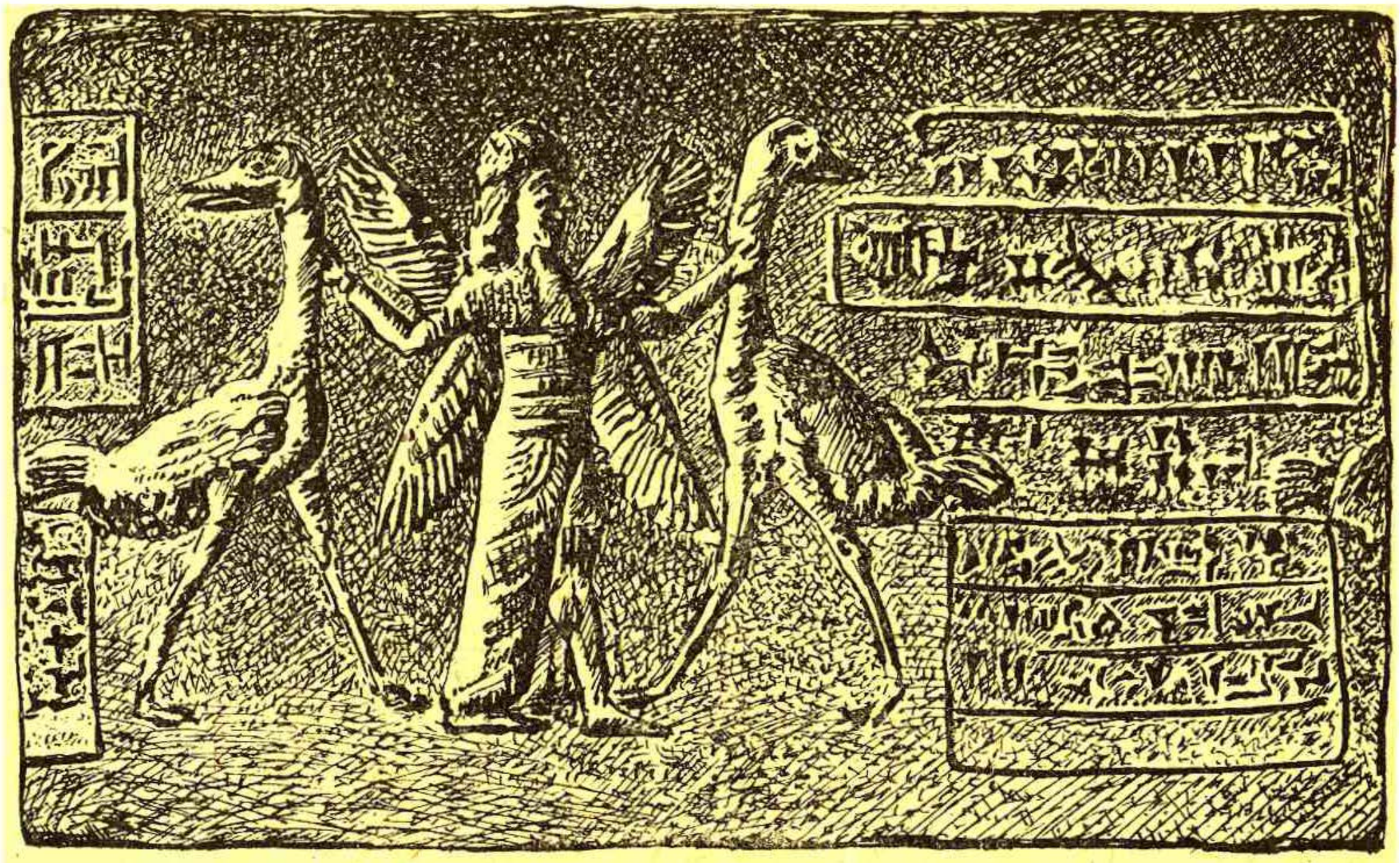

Scene mitologice și semne cuneiforme urarte
Copie după o pecete cilindrică

mai bine de o sută de ani. Importanța acestei opere istorice este nespus de mare. Era pentru prima dată cînd se editau în Rusia scrieri cu semne cuneiforme.

Cea de-a doua lucrare a lui M.V. Nikolski este și mai completă. Ea întregește tabloul istoric, redînd cele ce povestesc inscripțiile urarte din Transcaucazia — neprețuite documente pentru știință.

Pline de farmec sînt descrierile lui M.V. Nikolski cu privire la campaniile militare ale regilor din Urartu, episoadele în care sînt prezentați cei mai de seamă dintre aceștia, fragmentele înfățișînd splendorile orașului Van, capitala țării (vechiul oraș Tușpa), adăpostită la umbra unor stînci uriașe. „Războindu-se neîncetat și plini de aprigă înverșunare cu puternicul stat asirian aflat la miazăzi — scrie Nikolski — regii din Van își împingeau totodată, cu zel neostoit, stăpînirea către miazănoapte, biruind toate piedicile... În decursul a numai două domnii, ei au izbutit să cucerească toate regiunile din Caucazul Mic; astfel, gîndul lor de a-și croi drum cu armele spre înălțimile Marelui Caucaz apare limpede...“

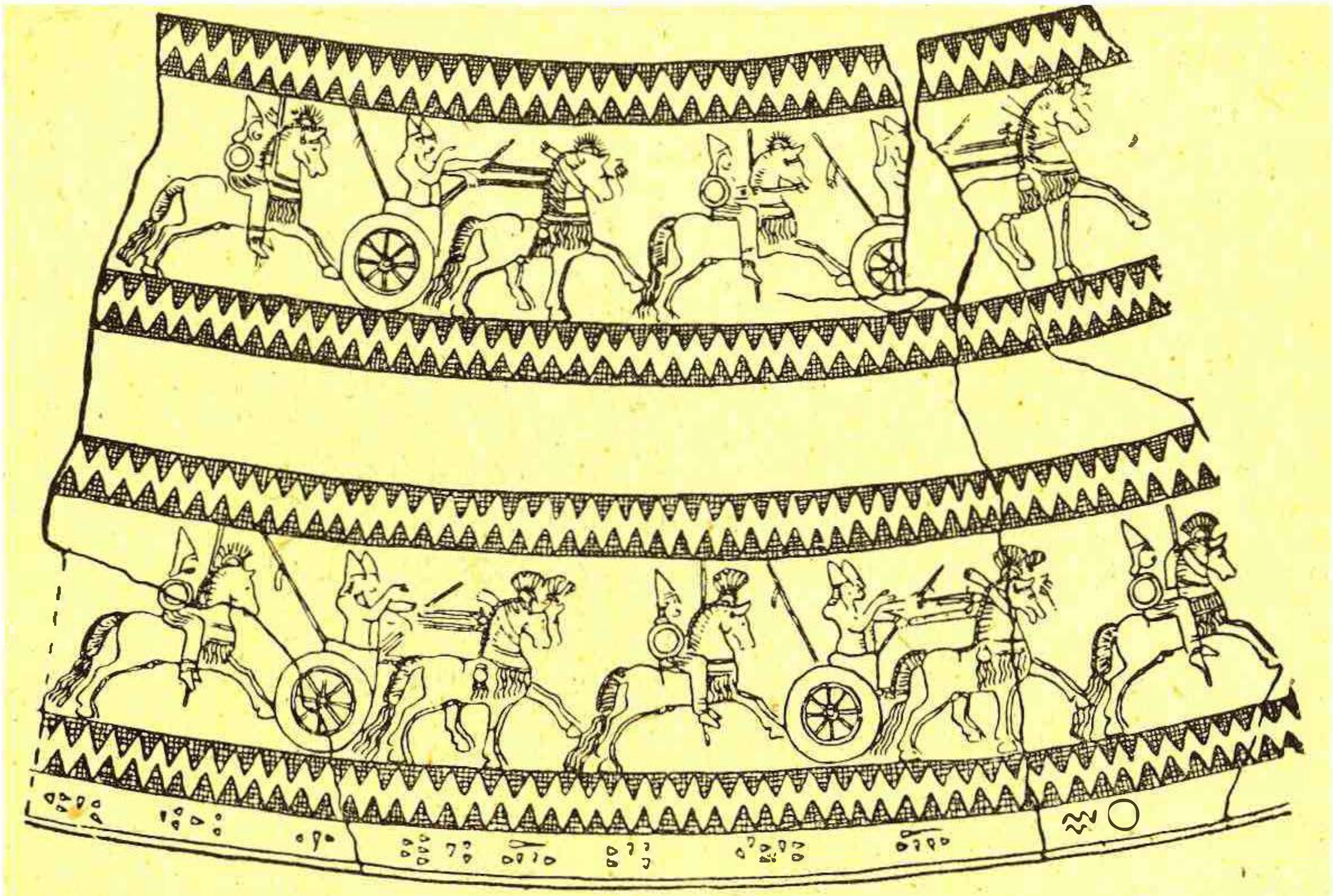

Călăreți și care de luptă urarte.

Scene cizelate pe coiful regelui Sarduri

Cu un deosebit respect vorbește M. V. Nikolski despre cultura antică a acestui popor. El susține că regii din Urartu „rivalizau întru totul cu cei asirieni, nelăsîndu-se mai prejos decît aceștia nici în ceea ce privește imortalizarea faptelor lor, mai ales a expedițiilor militare și a cuceririlor; ei ridicau măreațe monumente și săpau în stîncă sau pe zidurile clădirilor inscripții ce depănau firul celor petrecute".

Mulțumită acestui învățat, zeci de astfel de inscripții au intrat în patrimoniul științei ruse și al celei mondiale.

După apariția lucrărilor lui M.V. Nikolski, a reieșit limpede că, la vremea sa, Urartu s-a situat printre primele state în istoria Orientului Antic. De asemenea a reieșit limpede încă un lucru, și anume că în clipa cînd se purcede la studierea antichității, statul Urartu nu mai poate fi lăsat la o parte, așa cum s-a făcut pînă atunci.

Astfel, datorită lucrărilor lui M. V. Nikolski, Urartu — cel mai vechi stat de pe teritoriul Rusiei — a fost inclus în istoria universală, devenind o parte indivizibilă a acesteia.

În zilele noastre, grație lucrărilor arheologilor și orientaliștilor sovietici, cadrul istoriei universale s-a lărgit și mai mult. Din negura anilor peste care se așternuse uitarca au ieșit la iveală minunate civilizații ale Orientului, ca, de pildă, cea din Horezm (Asia Mijlocie), cea de la Piandjikentsk (pe teritoriul R.S.S. Tadjice) și altele.

Arheologii veniți din străinătate, ocrotiți de autoritățile țariste, au încercat să treacă peste granițe cele mai valoroase monumente ale Transcaucaziei. Ei au tăiat din stînci prețioasele inscripții urarte, care dăinuiau acolo de milenii. Cît de mult s-a străduit M. V. Nikolski pentru a pune capăt acestei stări de lucruri și a păstra în Rusia ceea ce îi aparținea de drept!

PRIN TRANSCAUCAZIA

În călătoriile sale prin Transcaucazia, M.V. Nikolski a avut un credincios tovarăș de drum în persoana cunoscutului arheolog rus A. A. Ivanovski. Acesta a vizitat de trei ori Transcaucazia, făcînd acolo o serie de descoperiri importante.

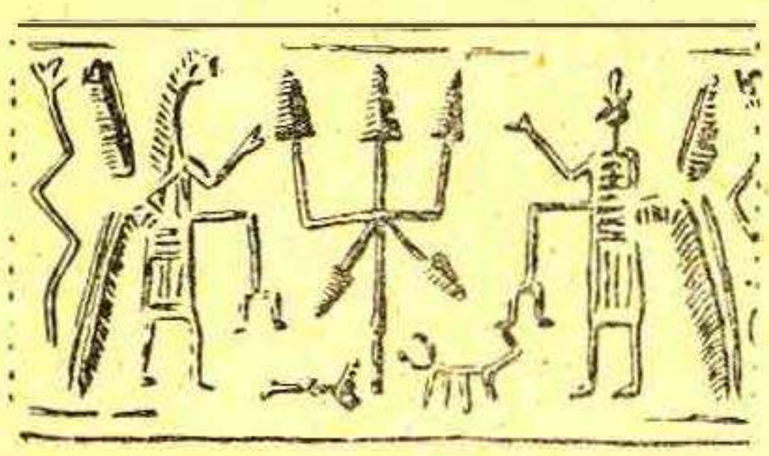

Pecete urartă *(sus)*, copia cilindrului ei *(în centru)*, și copia părții sale inferioare — baza *(jos)*

În stîncile aflate pe țărmurile lacului Sevan sînt tăiate o mulțime de inscripții cuneiforme, dintre care unele se găsesc plasate în locuri foarte greu accesibile. Arheologul a izbutit să ia de pe aceste inscripții amprente exacte, numite estampe.

În regiunea deluroasă Ararat, nu prea departe de Tașburun, Ivanovski a descoperit ruinele unui oraș antic îngropat în pămînt. Într-una din cetățile turcești aflate la graniță, arheologul rus a găsit un minunat basorelief și a dat totodată peste un șir de încăperi înguste, tăiate chiar în stîncă — un fel de „cetate în cetate“ ce slujea ca adăpost sigur în calea năvălitorilor. Nu prea departe de Erevan, el a avut no-

Leu înaripat, cu cap de om.
Detaliu de pe tronul regilor urarți

rocul să găsească o nouă inscripție cuneiformă urartă, pe care ulterior a copiat-o și a descifrat-o M.V. Nikolski. Neobositului arheolog Ivanovski îi datorăm de asemenea și descoperirea unui șir întreg de cetăți și morminte, de unde au fost scoase la lumina zilei un număr nespus de mare de obiecte de bronz și vase de lut, care astăzi împodobesc muzeele din Leningrad, Erevan și Tbilisi.

Mult i-a dat de furcă savantului în special cunoscuta inscripție a regelui Rusa I. Ea este cioplită în lespedea unei stînci semețe, așezată cu fața spre lac. S-au făcut nenumărate încercări pentru a se ajunge la inscripție și a o copia, dar totul a fost zadarnic.

Cercetînd stînca, A.A. Ivanovski a ajuns la concluzia că ar trebui construită o schelă, dar apoi a renunțat la această idee, întrucît prin apropiere nu exista nici un fel de material lemnos, iar aducerea lui de la zeci de kilometri pre-

Estampa unei inscripții cuneiforme, urarte, luată de A.A. Ivanovski

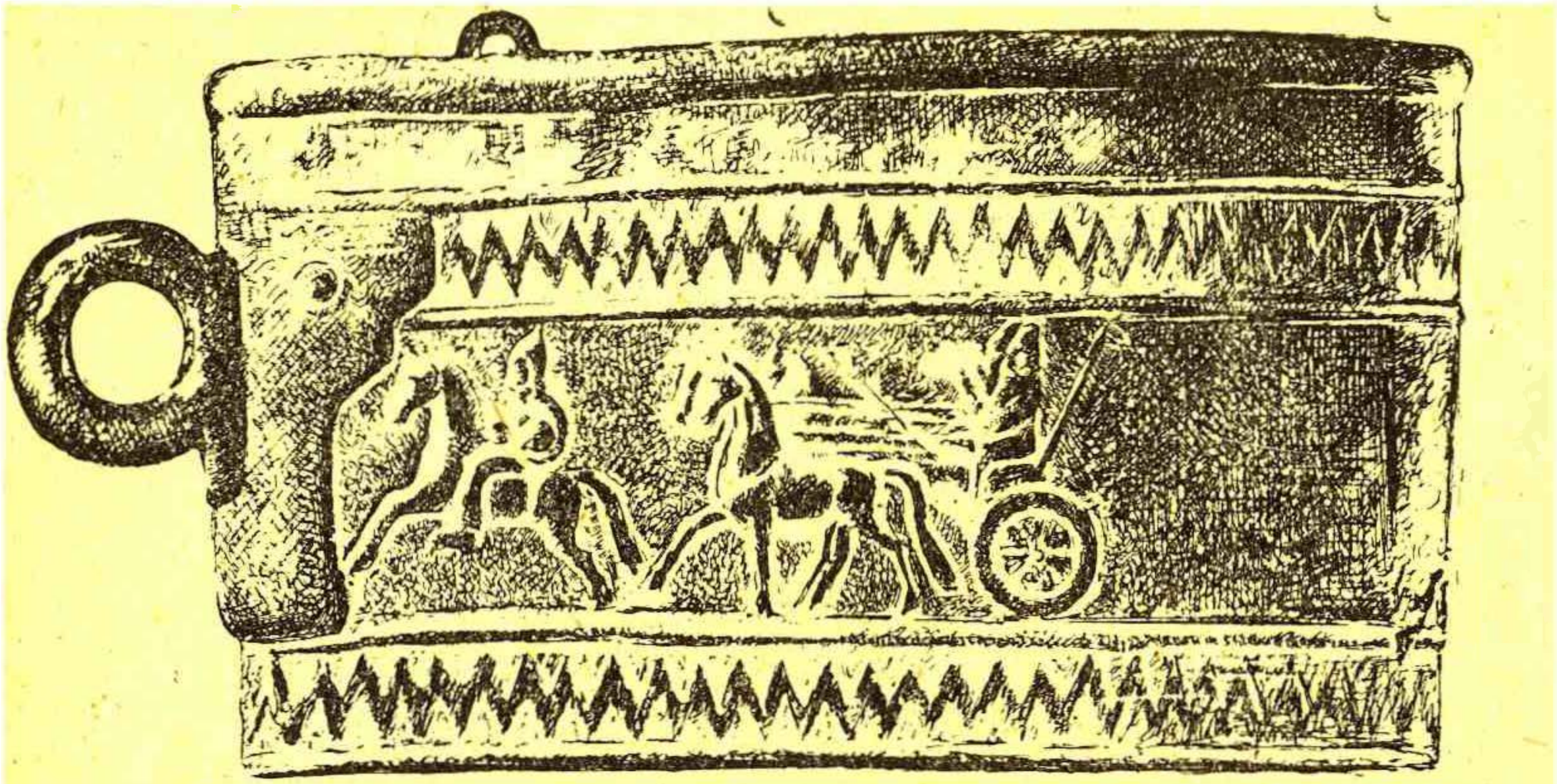

Partea superioară a tolbei cu săgeți a regelui urart Sarduri.

Se păstrează în Muzeul de stat Ermitaj din Leningrad

zenta, în vremea aceea, greutăți considerabile. Irealizabil s-a dovedit a fi și un alt plan, și anume acela de a arunca în lac bolovani peste bolovani, astfel ca pe acest promontoriu înălțat în apă să te poți cățăra pînă la inscripție — lucru ce ar fi necesitat timp, uriașă forță de muncă și cheltuieli prea mari.

Pentru a ieși din impas, savantul a găsit o soluție foarte originală. La o haraba au fost înjugați doi tauri și apoi au fost goniți în apele lacului. „Scopul nostru — scria A.A. Ivanovski în raportul asupra expediției sale — era ca taurii să ocolească acele stînci aflate în apropierea malului peste care noi nu puteam trece harabaua, și să ajungă chiar sub stînca ce ne interesa. După multe încercări nereușite — căci animalele nu voiau în ruptul capului să înoate spre porțiunea unde se afla inscripția — scopul a fost în sfîrșit atins și harabaua s-a oprit sub stînca cu pricina. În haraba noi pusesem o masă, pe masă — un scaun, pe scaun — un taburet, iar pe taburet — altul mai mic; apoi, le-am legat unele de altele cu curelele și cu sforile ce le-aveam la îndemînă, și peste o clipă stăteam în fața inscripției".

Cățărat pe o schelă atît de șubredă, omul de știință a rămas acolo pînă la căderea nopții, curățînd și spălînd semnele cuneiforme, umbrite de patina vremii și acoperite

de tot soiul de impurități. Fără aceste măsuri prealabile nu se putea obține o copie exactă a textului.

A doua zi, de dimineață pînă seara, savantul s-a consacrat copierii inscripției pe o pînză, cu ajutorul unei perii speciale, unei role și cernelii tipografice. Muncă trudnică și migăloasă.

„Oricît de greu îmi venea — relatează A.A. Ivanovski — totuși lucrul înainta văzînd cu ochii și pe la ceasurile șase seara întreaga operație era pe sfîrșite. Din nenorocire, însă, în acea clipă a început să sufle un vînt puternic, iar pînza a prins a se desface de pe lespede: eu trudeam din răsputeri ca să isprăvesc cît mai iute, dar, deodată, o răbufnire a vijeliei mi-a smuls pînza și a zvîrlit-o în apă. Am vrut s-o prind pe cînd plutea încă în aer, dar uitînd cu desăvîrșire de instalația șubredă ce se afla sub mine, mi-am pierdut echilibrul și cît ai clipi m-am prăvălit și eu în apă, împreună cu scaunul, cu masa, cu taburet cu tot. Între timp, copia inscripției plutea pe apele sinilii ale Sevanului (Gocci), mînată de vînt hăt-departe; în curînd, n-am mai văzut-o. Cu acest rezultat trist mi-am încheiat eu munca în ziua aceea".

Dar A.A. Ivanovski nu s-a descurajat. A doua zi a luat-o de la capăt, străduindu-se să imprime pe pînză prețioasa inscripție. Și pînă la urmă a izbutit să-și atingă țelul.

Textul amplu, descifrat de M.V. Nikolski, pomenea despre 28 de țări, supuse de urarți în cea de-a doua jumătate a secolului al VIII-lea î.e.n. precum și despre construirea orașului Teișebaini. Publicarea acestei inscripții a stîrnit un viu interes în rîndurile asiriologilor și urartologilor din lumea întreagă.

Cu mult succes au fost începute și lucrările în vederea cercetării antichităților urarte aflate în cetățuia Baiazet, de pe frontiera turcă. Săpăturile se vesteau a da rezultate dintre cele mai frumoase. Dar autoritățile turcești nu vedeau cu ochi buni activitatea arheologului rus. De aceea, i-au confiscat toate însemnările și i-au interzis de a mai face orice alte săpături.

Însă turcii nu s-au mulțumit doar să-i interzică continuarea cercetărilor, ci, totodată, au încercat să-l împiedice de a se înapoia în țară. „Ordinul guvernatorului general a fost îndeplinit cu o uimitoare precizie — își amintește, nu

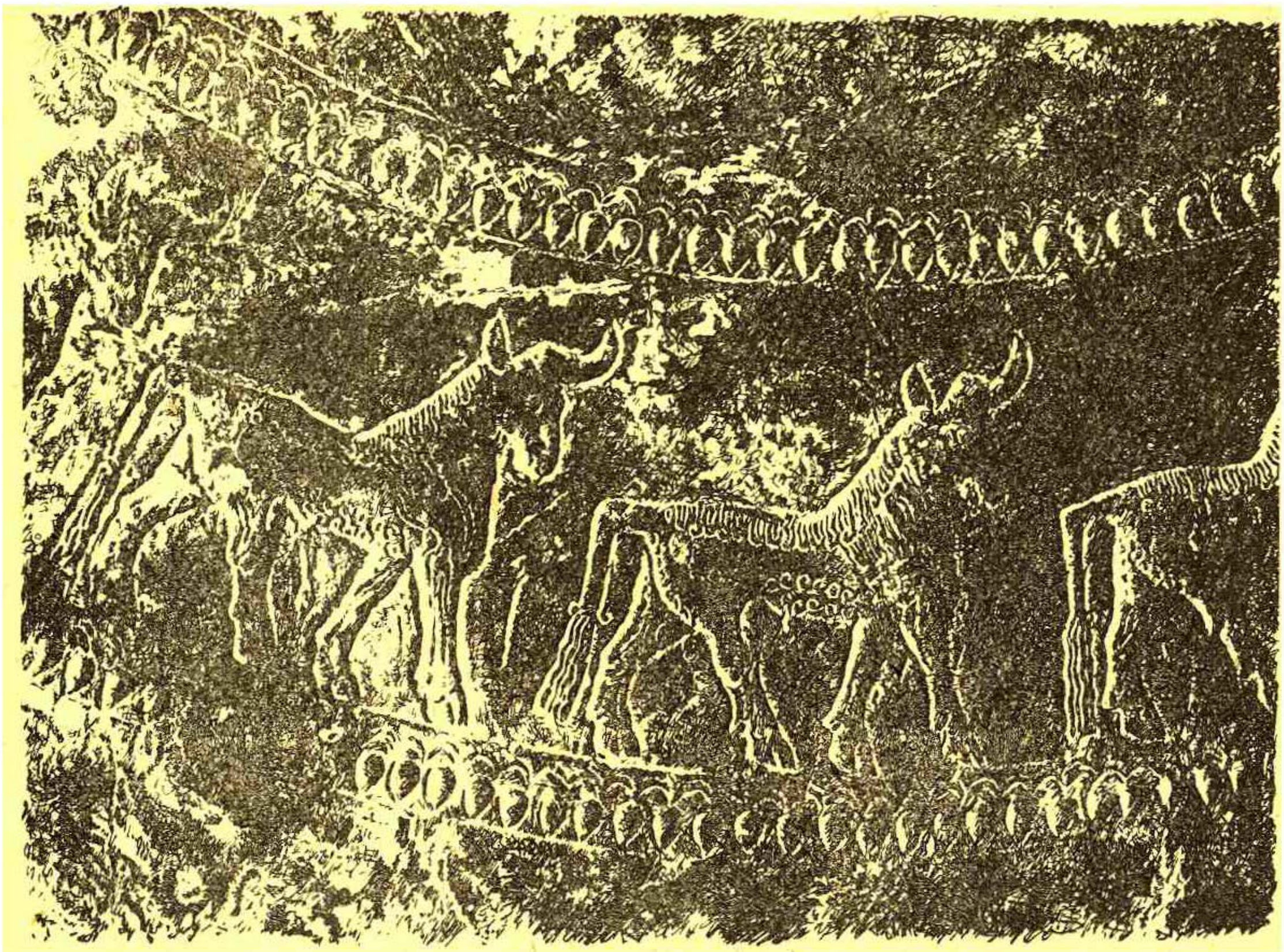

Scutul regelui urart Sarduri.

Imagini cizelate

fără ironie, savantul rus. Pe drumul ce duce la Alașkert [un sat turcesc] și spre granița rusă, au fost postate pichete de soldați călări iar casa în care locuiam era păzită de „zacii“ [jandarmi], care mă supravegheau îndeaproape și mă urmăreau pas cu pas.“

Înșelînd zelul poliției turcești, A.A. Ivanovski s-a întors în Rusia... venind prin Iran. El a trecut în taină granița turco-iraniană, izbutind în felul acesta să părăsească teritoriul controlat de autoritățile poliției otomane.

Talentatul arheolog rus a fost nevoit să lucreze în condiții nespus de grele. Dispunînd de mijloace materiale reduse, adeseori el se vedea silit să renunțe la ajutoarele ce-i erau absolut necesare.

Multe din locurile pe care le cerceta și unde efectua săpături erau cu desvîrșire pustii, lipsite de cel mai umil adăpost și de orice urmă de drum. Descriind itinerariul său de la satul Nadejdino de-a lungul malului răsăritean al lacului Sevan, A.A. Ivanovski își amintește:

„În toată acea regiune, pînă hăt la țărmul dinspre miazănoapte, nu întîlnești țipenie de om și cu greu se poate închipui un ținut mai sălbatic, mai pustiu, mai anevoie de străbătut decît acesta... Căci nu există nici drumuri, nici poteci, și la tot pasul dai peste astfel de locuri, încît îți trebuie ceasuri în șir ca să poți ieși la liman“.

Pictorul care îl însoțea pe A.A. Ivanovski a căzut victimă malariei. N-a trecut mult și însuși arheologul a fost țintuit la pat de nemiloasa boală. Iar ca o încununare a tuturor nenorocirilor, tipografia unde se tipăreau rapoartele științifice ale expediției a fost mistuită de un incendiu, cea mai mare parte a manuscriselor acestui învățat fiind nimicită... Neobositul cercetător a fost nevoit să se apuce să le scrie din nou — muncă ce a necesitat luni de zile.

Statuetă de bronz a zeului urart Teișeba

Abia în anul 1911, monografia lui A.A. Ivanovski *Prin Transcaucazia* a văzut lumina tiparului. Lucrarea cuprinde zeci de planuri și fotografii ale cetăților dezgropate de el, ale unui întreg șir de clădiri, movile și morminte. Această operă constituie un raport complet al activității desfășurate vreme de ani îndelungați de către îndrăznețul arheolog. În lucrare sînt prezentate circa 300 de fotografii ale diferitelor obiecte găsite de el — săbii de bronz, pumnale, lănci, inele, statuete, vase de ceramică, vase de lut, cești, obiecte din jasp, din obsidiană și din alte pietre. Ea a devenit un manual prețios pentru aceia care studiază istoria statului Urartu.

TURTA DULCE ȘI CĂLUȚII DIN KHORSABAD

Citind acest titlu, poate unora dintre cititorii noștri le va veni în minte proverbul: „În grădină crește zarzavat, iar la Kiev am un unchi“. Așa se spune de obicei cînd cineva vrea să sublinieze că anumite lucruri, noțiuni, obiecte nu

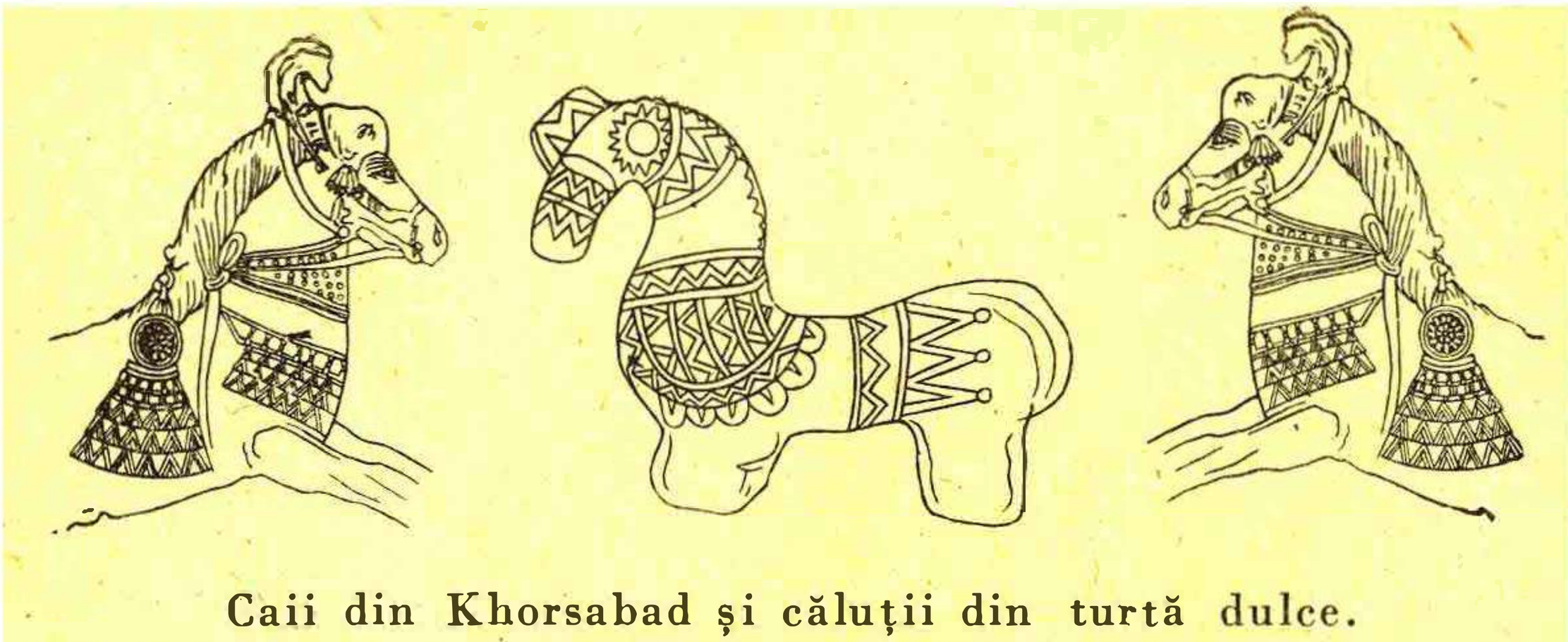

Caii din Khorsabad și căluții din turtă dulce.

Schițele sînt publicate, împreună cu articolul lui V.V. Stasov, în revista „Antichitatea rusă“

au nici o legătură unele cu altele. Într-adevăr, s-ar părea că turtele dulci, frumos împodobite, și basoreliefurile asiriene descoperite în timpul săpăturilor de la Khorsabad nu pot avea nimic comun.

Să-l rugăm pe Vladimir Vasilievici Stasov să răspundă la această întrebare, el fiind un desăvîrșit cunoscător în materie de artă. Cuvîntul său va avea pentru noi o deosebită greutate. Cunoscutul activist pe tărîm social, inspiratorul și conducătorul renumit al „grupului celor cinci“[1] și al „Peredvijnicilor“[2], era în același timp și un pasionat arheolog, posedînd temeinice cunoștințe în ceea ce privește antichitatea orientală.

Iată ce scria V.V. Stasov, în anul 1877, în revista „Antichitatea rusă“:

„De bună seamă că fiecare dintre noi a văzut de nenumărate ori în viața sa acele turte dulci în formă de căluț, atît de des întîlnite la masa oamenilor simpli ai poporului nostru. Dar nimănui nu i-a trecut prin minte că această figurină din turtă dulce nu este lipsită de o anume importanță și, de asemenea, că ea nu e rodul fanteziei unor bieți

---

[1] Este vorba de cei cinci mari compozitori ruși — Balakirev, Kiui, Musorgski, Borodin, Rimski-Korsakov, a căror activitate s-a desfășurat în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea — renumiți prin nemuritoarele opere pe care le-au lăsat. Ei au militat pentru realism și un bogat conținut de idei în artă, pentru stilul național și caracterul popular al operei muzicale. — *Nota red. rom.*

[2] „Peredvijnici“ — pictori adepți ai curentului realist în pictură, constituiți într-o uniune; ei își expuneau pînzele în cadrul expozițiilor ambulante pe care le organizau (secolul al XIX-lea). — *N.T.*

brutari, care, de altfel, nici nu stăteau prea mult să se gîndească ce formă să dea aluatului lor; dimpotrivă, ea are o deosebită însemnătate, întrucît reprezintă unul din modelele care au dăinuit de-a lungul veacurilor în mitologia rusă".

Zugrăvind mai departe unul din acești căluți de turtă dulce, cumpărați la întîmplare de la taraba unui țăran, V.V. Stasov observă:

„Chiar de la prima vedere m-a izbit asemănarea detaliilor acestei figurine cu monumentele antichității, mai precis cu ornamentația cailor de pe basoreliefurile asiriene. Priviți pieptul căluțului nostru. Este acoperit cu ornamente dispuse în zigzag; la început, nu ne putem da seama ce anume reprezintă. Dar lucrurile apar limpezi îndată ce privim imaginea cailor asirieni, de pildă cei de pe zidurile palatului din Khorsabad... Și aici, pieptul cailor este acoperit cu ornamente în zigzag, iar aceste linii frînte nu sînt altceva decît rînduri de pompoane, ce pot fi văzute perfect pe unele basoreliefuri".

Bogata moștenire literară lăsată de V. V. Stasov numără minunate opere consacrate creației orale populare, ornamentațiilor, izvoadelor, gravurii în lemn, broderiilor, meșteșugurilor artistice. Cunoașterea multilaterală a artei populare i-a permis nu o dată să descopere în acele fenomene obișnuite, cotidiene — prin fața cărora toți treceau foarte liniștiți fără să se gîndească măcar o clipă la ele — elemente preluate din antichitate. Cu privirea pătrunzătoare a unui artist și gînditor, el urmărea legăturile și influențele reciproce ale vechilor culturi. Cercetările sale privitoare la detaliile ornamentale ale căluților din turtă dulce reprezintă doar un exemplu dintr-un noian de multe altele.

Comparații tot atît de neașteptate și pline de îndrăzneală pot fi întîlnite destul de des în operele sale consacrate creației populare ruse și artei lumii vechi.

Multe din lucrările lui V.V. Stasov asupra Orientului Antic continuă şi astăzi să stea în umbră. Şi totuşi, cîte lucruri interesante şi instructive, chiar şi pentru ziua de azi, se află cuprinse în ele!

Puțini sînt aceia care știu că Stasov a luat parte activă la cercetarea vechilor catacombe împodobite cu fresce descoperite în anul 1872 în apropiere de Kerci. Monografia sa asupra acestor fresce — care numără două mii de ani

vechime — s-a impus atenției savanților din lumea întreagă.

Pentru munca sa, Stasov a fost răsplătit cu medalia de aur a Societății de Arheologie.

De asemenea, el a fost printre primii care a atras atenția asupra vechimii statului Urartu. Lucrarea sa apărută în anul 1871 și intitulată modest *Adnotări privind două vechi statuete asiatice, găsite în apropiere de lacul Van* nu conține simple însemnări de reporter, ci reprezintă o importantă operă științifică.

V. V. Stasov se afla în strînse relații cu cei mai de seamă arheologi din vremea sa, care executau săpături în Mesopotamia și în Egipt. El se interesa îndeaproape de fiecare din descoperirile lor mai importante. De asemenea, urmărea cu deosebită atenție întreaga literatură științifică consacrată Orientului Antic, și nu numai ce apărea în Rusia, dar și înstrăinătate. În articolele sale, el era întotdeauna de partea oamenilor de știință progresiști și înfiera vehement pe reacționarii din domeniul științei, oameni care rămîneau tributari principiilor învechite, lipsite de viață.

Demonstrînd importanța studiului istoriei antice a tuturor popoarelor, fără nici o excepție, Stasov scria: „Soarta întregii omeniri trebuie să ne intereseze în egală măsură...". El și-a dat toată osteneala pentru a mări volumul lucrărilor arheologice efectuate pe teritoriile periferice ale Rusiei. „Săpăturile — scria dînsul — restabilesc lucruri despre care istoria nu pomenește nici un cuvînt, despre tot ceea ce a fost omis în paginile ei ori s-a pierdut, despre tot ce s-a șters, a dispărut sau s-a estompat sub puternica pulsație a veacurilor".

«SCRIEREA CUNEIFORMĂ»

Printre oamenii de știință care au studiat Orientul Apropiat, scrierea cuneiformă și cultura lumii antice, O.I. Senkovski, cunoscut în istoria ziaristicii ruse sub pseudonimul de „baronul Brambeus", apare ca o figură aparte. Literat și fruntaș al vieții publice, reacționar, el era totodată un bun cunoscător al multor limbi orientale. Încă de la vîrsta de 22 de ani, Senkovski ocupa funcția de profesor la ca-

tedra de limbă arabă și turcă de la Universitatea din Petersburg.

La acea dată, el întreprinsese o călătorie vreme de doi ani prin Egipt, Siria și alte țări ale Orientului. Dar Senkovski nu călătorea doar ca un turist bogat, care admiră de la distanță exotismul oriental, ci ca un autentic învățat, dornic să pătrundă cît mai adînc într-un domeniu nou. Umbla îmbrăcat întocmai ca arabii, pentru a nu se deosebi cu nimic de aceștia, și locuia împreună cu ei, fără să-i repugne nici cortul beduinului nomad, nici bordeiul mizer al felahului.

Ca răspuns la descoperirile lui Grotefend, Burnouf, Lassen și ale altor învățați, Senkovski scrie vasta sa lucrare *Manifestul lui Darius, fiul lui Hystaspes, și alte monumente de piatră scrise ale vechilor regi din Persia*. Această operă, publicată în anul 1848, înfățișează istoricul descifrării scrierii din primul sistem. Tot aici, autorul arată și perspectivele ce se deschid în fața istoriei.

Bazîndu-se pe vastele sale cunoștințe filologice, Senkovski analizează fiecare literă și fiecare cuvînt din inscripții. Folosindu-se de materialul oferit de o serie întreagă de limbi, el emite mai multe ipoteze ingenioase.

Senkovski vorbește despre importanța deosebit de mare pentru știință a inscripției de la Behistun și arată în comentariile sale că aceasta reprezintă cel mai prețios document pentru istoria antică. Totodată, el emite aprecieri la adresa „maiorului Rawlinson din Compania Indiilor Răsăritene", „pe care plictisul l-a împins să studieze scrierea cuneiformă în timp ce se afla în Persia" și care „a simțit față de această misterioasă scriere pasiunea caracteristică unui adevărat descifrator diplomatic".

Interesanta lucrare are un subtitlu: „Articolul unu". În articolul doi, autorul intenționa să „dezvăluie ortografia" noii limbi, „fără de care nu va exista niciodată siguranța în citire, nici deplină certitudine în pătrunderea sensului". Din păcate, nu și-a realizat intenția.

Senkovski a consacrat descoperirilor lui Botta, Layard și ale altor arheologi o importantă lucrare științifică — *Monumentele din Ninive*. Ea începe cu următoarele cuvinte, pline de entuziasm: „Un nou Pompei a fost descoperit în inima Asiei! Și ce Pompei!... Un monument colosal ce se profilează în zorile omenirii..."

Apreciind cum se cuvine însemnătatea săpăturilor de la Ninive, oraș pe care îl numește pe drept cuvînt „vecinul, fratele și rivalul Babilonului“, Senkovski polemizează cu arheologii asupra multor probleme. El nu este de acord cu aceștia în ceea ce privește istoria popoarelor de curînd descoperite, întinderea orașelor asiriene, epoca în care au apărut, tehnica construcțiilor din antichitate...

O.I. Senkovski nu scria numai pentru specialiști, ci și pentru o masă mai largă de cititori. Așa, de pildă, articolul său intitulat *Scrierea cuneiformă* este destinat marelui public. El a fost tipărit într-una din edițiile populare din acea vreme ale „Lexiconului enciclopedic“.

PRIMUL DICȚIONAR ASIRIAN

Un important rol în dezvoltarea asiriologiei l-a jucat cunoscutul savant rus V.S. Golenișcev. În anul 1888, el a editat primul dicționar grafic din lume al limbii asiriene. Această minunată carte cuprinde mii și mii de semne cuneiforme desenate de mînă — de la cele mai simple la cele mai complicate, de la cele izolate la cele ce intră în grupări complexe. Unora din semne le corespund anumite silabe din limba rusă, altora — cuvinte întregi, ba chiar și propoziții.

Noi știm că în scrierea asiro-babiloniană același semn putea fi citit în mai multe feluri. Nenumărate semne au peste zece valori fonetice. Toate sînt reprezentate în dicționarul lui V.S. Golenișcev. Dar nu numai atît. El nu s-a mulțumit să ofere publicului cea mai completă traducere, la acea dată, a cuvintelor asiro-babiloniene, cu toate nuanțele posibile, ci a indicat și locul de unde au fost luate. Lîngă fiecare cuvînt figurează, între paranteze, documentul cuneiform în care găsești cuvîntul respectiv.

În vremea aceea, nici o tipografie din Rusia nu putea tipări această lucrare. Nu existau încă semne tipografice pentru scrierea cuneiformă — ele au apărut mai tîrziu datorită lui M.V. Nikolski. Ce era de făcut atunci?

Golenișcev s-a văzut silit să copieze toată cartea cu propria lui mînă și apoi s-o litografieze.

Cartea, prima de acest gen publicată în lume, intitulată cu modestie *Dicționar grafic experimental al limbii asiriene*

a avut o deosebită însemnătate în istoria dezvoltării asiriologiei.

Trei ani mai tîrziu, V.S. Golenișcev a publicat așa-numitele tăbliță capadociene, găsite în Asia Mică. Ele erau foarte greu de descifrat, deoarece nu fuseseră scrise în limba literară asiro-babiloniană, ci într-un vechi dialect asirian. V.S. Golenișcev a fost primul dintre asiriologi care a cercetat acest dialect ignorat pînă atunci de știință, dialect care de altfel și astăzi este foarte puțin cunoscut.

El s-a preocupat și de urartologie. Astfel, încă în anul 1901, V.S. Golenișcev a publicat inscripția regelui urart Rusa al II-lea, găsită cu prilejul săpăturilor de la templul Zvartnoț. Inscripția pomenește de cîmpii, livezi, vii, de lucrări de construcție și de construirea unui canal. Este interesant de remarcat că acest canal, în formă de tunel, săpat acum 2500 de ani, s-a păstrat în condiții optime și poate fi folosit și astăzi. El se găsește în apropierea vechii cetăți urarte Teișebaini, pe care o dezgroapă în prezent savantul sovietic B.B. Piotrovski.

Cu prilejul numeroaselor sale călătorii și expediții arheologice, V.S. Golenișcev a achiziționat pentru Rusia multe și minunate documente și opere de artă asiro-babiloniene. Ele au alcătuit nucleul secției „Asia antică“ a Muzeului artelor plastice „Pușkin“ din Moscova.

ACADEMICIANUL B.A. TURAEV.

Începînd cu M.V. Nikolski, asiriologia rusă a luat un mare avînt, dezvoltîndu-se nespus de repede. În scurt timp, ea a promovat o întreagă pleiadă de savanți talentați, cu renume mondial.

Urme de nește rs în știința rusă și cea mondială a lăsat, în ceea ce privește cercetarea Orientului Antic, academicianul Boris Aleksandrovici Turaev. În cei numai 52 de ani cît a trăit, el a publicat circa 500 de lucrări științifice. Rămîi uimit la gîndul că un singur om a fost capabil de o atare muncă, care ar fi făcut cinste unui colectiv întreg de oameni de știință.

Opera fundamentală a lui B.A. Turaev, căreia, de fapt, savantul i-a închinat întreaga sa viață, este cursul clasic în două volume, intitulat *Istoria Orientului Antic*.

Numim opere clasice acelea ce servesc drept model. În rîndul lor se situează și lucrarea lui B. A. Turaev, care cuprinde o perioadă de cinci mii de ani din istoria omenirii.

Cînd un mare pictor se hotărăște să execute un tablou, el nu se apucă numaidecît de lucru. De multe ori trec ani și ani, în care timp își selectează și studiază materialul, face nenumărate schițe, studii și crochiuri. Tot astfel și-a pregătit și B.A. Turaev *Istoria Orientului Antic*.

El a studiat cu minuțiozitate monumentele Orientului Antic aflate în muzeele din Rusia, precum și în cele din străinătate; a cercetat și a tradus texte din vechime, care ni s-au transmis din îndepărtatele veacuri; de asemenea, și-a perfecționat cunoștințele în scrierea cuneiformă asiro-babiloniană și în aceea hieroglifică egipteană; B.A. Turaev nu a încetat să învețe limbi străine și diferite sisteme de scriere.

El a scris și a publicat monografii, a susținut disertații, a ținut prelegeri, a analizat opercle savanților europeni. Ani de-a rîndul a acumulat noi și noi materiale, pentru ca abia după aceea, înarmat cu toate cunoștințele necesare, să-și înceapă voluminoasa sa operă. Și B.A. Turaev a înălțat o construcție grandioasă uimitoare: *Istoria Orientului Antic*. Și iată că, de mai bine de 40 de ani, ea rămîne o carte de căpătîi pentru toți cei ce studiază istoria antică.

Ca un mare pictor, mereu neobosit, el n-a încetat, pînă în ultima zi a vieții sale, să șlefuiască, să îmbunătățească și să-și perfecționeze lucrarea chiar după ce aceasta a văzut lumina tiparului. Fiecare nouă ediție a *Istoriei Orientului Antic* era mai completă și mai perfectă decît precedenta.

În introducerea operei sale, B.A. Turaev arată că „spațiul geografic care intră în sfera cercetărilor noastre se întinde de la lanțul munților Caucaz și Asia Mijlocie pînă la Golful Persic, Arabia de sud, regiunea lacurilor africane, de la hotarele Iranului și Indiei pînă la coloanele lui Heracles (strîmtoarea Gibraltar)“. Pe acest imens teritoriu, în epoca cînd răsăreau zorile civilizației omenirii, trăiau zeci de popoare cu istoria, cultura și scrierea lor. B.A. Turaev s-a străduit să elucideze cît mai mult cu putință viața fiecărei societăți din antichitate. El considera că toate laolaltă și-au adus aportul în istoria oamenirii.

O concepție atît de largă îl situa pe istoricul rus deasupra celorlalți savanți europeni, care împărțeau popoarele Orien-

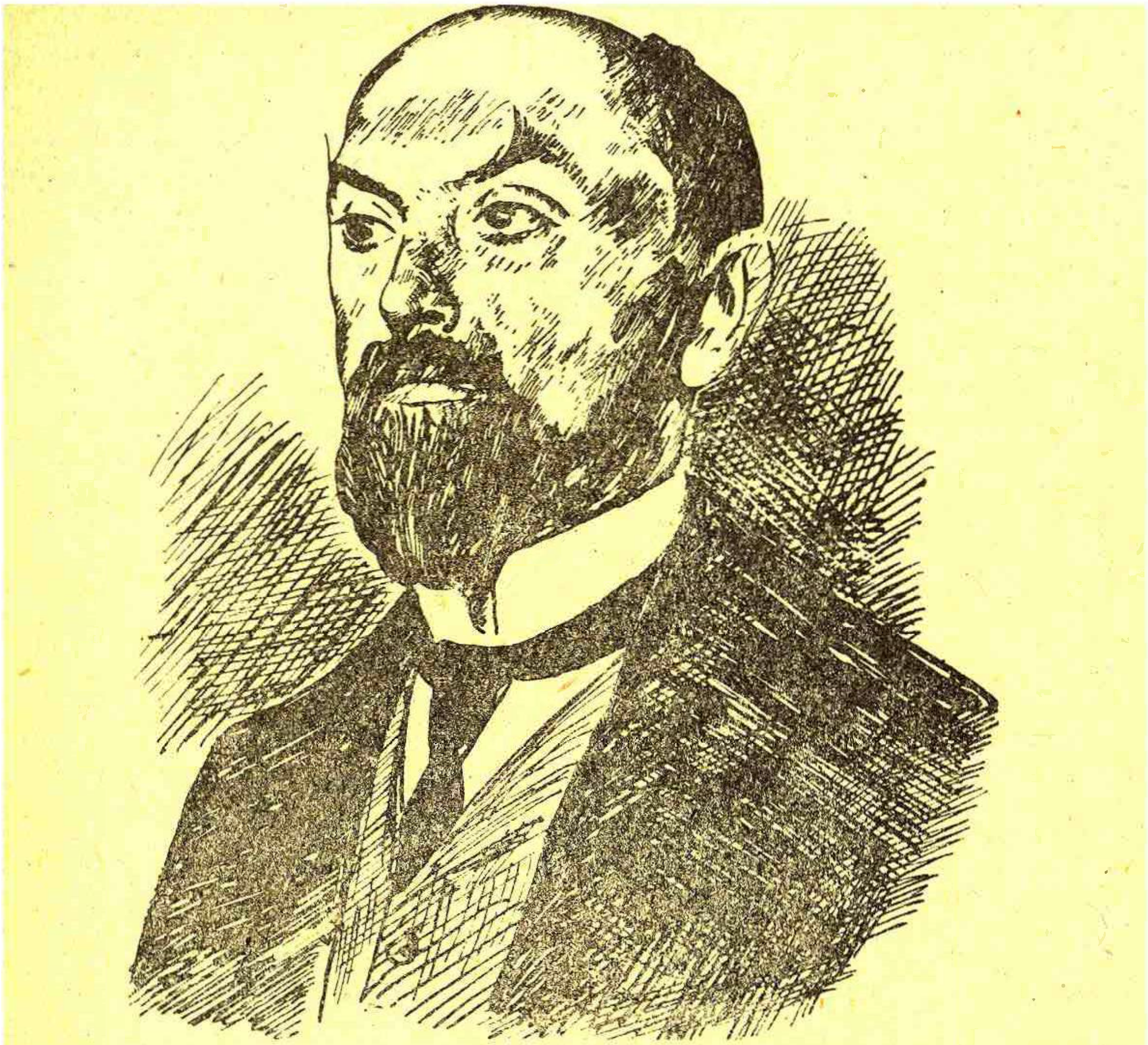

Academicianul B.A. Turaev

tului Antic în „istorice“ și „neistorice“, în „superioare“ și „inferioare“, exagerînd rolul și meritele unora și neglijînd istoria și cultura altora.

Desigur că B.A. Turaev era departe de marxism, ca de altfel și ceilalți învățați din timpul său. Concepțiile sale asupra dezvoltării istorice a omenirii nu pot fi acceptate de noi. Dar imensul material faptic, adunat și prelucrat de B.A. Turaev, nu și-a pierdut nici azi din însemnătate.

Înflăcărat patriot, B.A. Turaev, susținea cu dragoste fiecare mlădiță în slujba științei istorice ruse, se bucura de succesul fiecărui tînăr cercetător talentat. În epoca cînd despotismul țarist oprima popoarele din regiunile de răsărit ale țării, lipsindu-le de posibilitatea de a-și dezvolta cultura lor națională, B.A. Turaev a făcut cunoscut tuturor, vestind cu glas tare, trecutul plin de glorie al acestor popoare. În aceeași operă — *Istoria Orientului Antic* — el afirmă cu

curaj că „cercetarea trecutului măreț al regiunilor periferice din țara noastră reprezintă o datorie față de știință și față de aceste regiuni“.

Pe baza unor neînsemnate fragmente ale unor documente feniciene, B.A. Turaev demonstra, în anul 1903, că fenicienii au posedat o literatură bogată. Pe vremea aceea, cuvintele sale provocau neîncredere și chiar ironia orientaliștilor. Dar au trecut 26 de ani și în satul sirian Ras-Șamra a fost dezgropată arhiva unui templu. Cu acest prilej s-au găsit splendide exemplare ale vechii literaturi feniciene.

Iată un minunat exemplu de rară pricepere, datorită căreia, numai pe baza unui singur detaliu ajuns întîmplător pînă în zilele noastre, s-a putut reconstitui un întreg tablou al trecutului.

Pe vremea lui B.A. Turaev, știința istoriei din țările apusene era contaminată de ideile greșite ale panbabilonismului.

Panbabiloniștii considerau că Babilonul antic era unicul creator al tuturor monumentelor valoroase de cultură, în vreme ce toate celelalte popoare n-au fost decît elevii și imitatorii lui. Dar nici Babilonul, susțineau ei, nu a creat el singur această cultură, ci a preluat-o de la sumerieni.

Nu-i greu de văzut că doar un singur pas desparte panbabilonismul de teoriile monstruoase ale rasismului cu privire la rasele „superioare“ și „inferioare“. B.A. Turaev s-a ridicat cu convingere împotriva aiurelilor la modă ale panbabilonismului și a biciuit necruțător pe propovăduitorii lui — savanți germani cu renume.

În sfîrșit, B.A. Turaev a păstrat pentru Rusia excepționala colecție a lui Golenișcev, care era pe punctul de a fi vîndută unui muzeu din străinătate. Multe strădanii și muncă încordată a depus el pentru studierea și publicarea materialelor din această colecție.

O PAGINĂ DINTR-O CRONICĂ NESCRISĂ

În zilele noastre, asiriologia cunoaște o largă dezvoltare. Oamenii de știință sovietici lucrează cu sîrg și perseverență, străduindu-se să cunoască viața socială a popoarelor din Orientul Antic, istoria oamenilor simpli care, cu mîinile lor, creează toate bogățiile lumii.

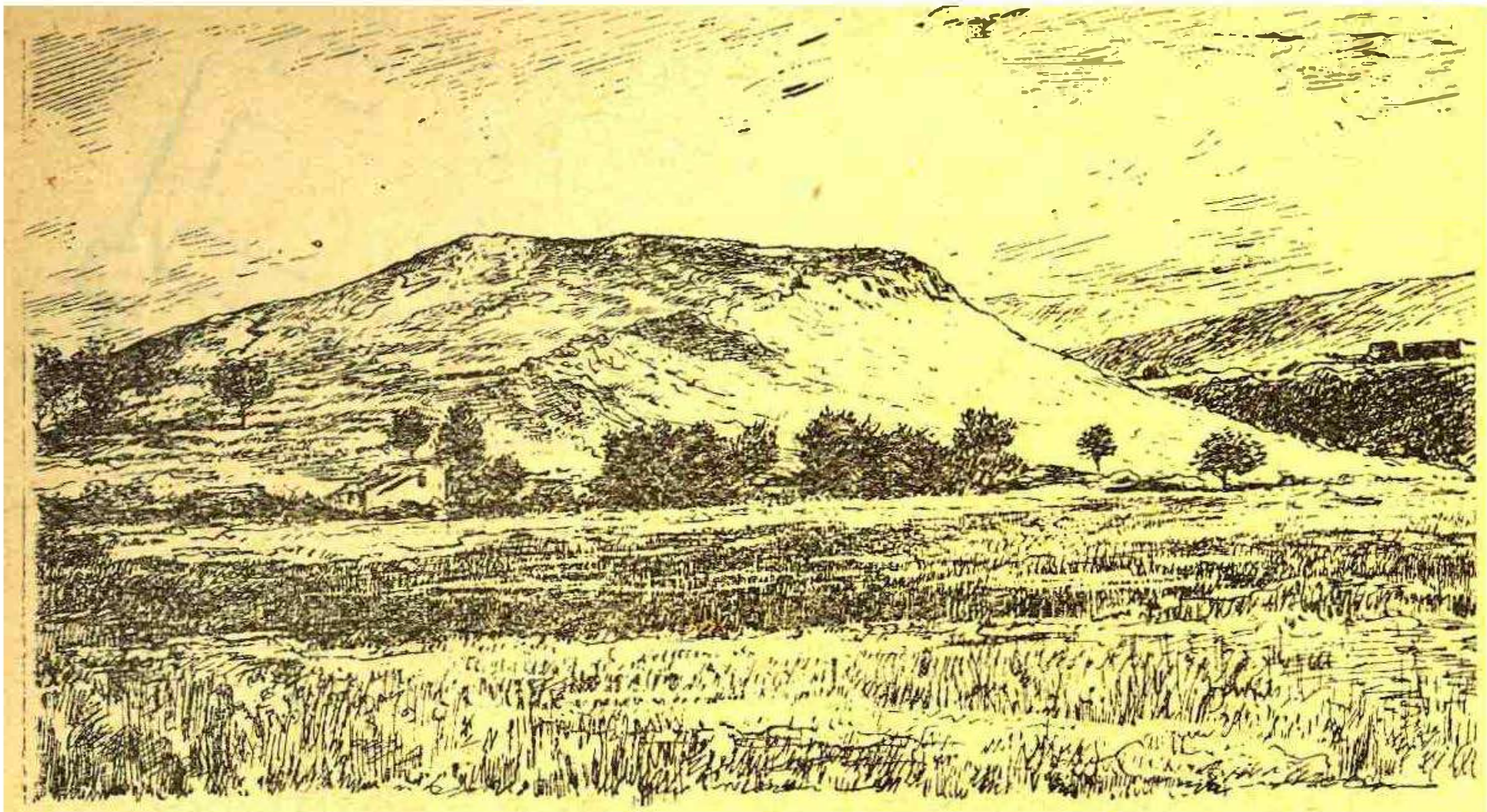

Vedere generală a dealului Karmir-Blur

Statul acordă fonduri mari pentru săpăturile din Transcaucazia. Mersul lucrărilor este urmărit cu interes de zeci de milioane de oameni sovietici.

Sub conducerea lui B.B. Piotrovski, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Armene, au fost organizate 13 expediţii arheologice, care au dat rezultate bogate.

În anul 1939, cînd B.B. Piotrovski a început pentru prima oară săpăturile pe dealul Karmir-Blur din raionul Erevan, tare s-a mai necăjit din pricina unui eşec survenit chiar în prima zi: o ploaie torenţială l-a silit să-şi întrerupă lucrările.

Regretînd timpul pierdut, a doua zi arheologii s-au îndreptat din nou spre locul săpăturilor. Cît vedeai cu ochii, numai băltoace. Nici gînd să te poţi apuca de treabă.

O bună bucată de vreme, omul de ştiinţă a rămas dus pe gînduri cercetînd împrejurimile cu privirea. Era nerăbdător să pătrundă cît mai grabnic în măruntaiele acestui deal roşu (Karmir-Blur înseamnă în limba armeană „Dealul Roşu"), să dea la o parte straturile superioare de pămînt, şi să sape, să sape tot mai adînc, pînă cînd lopata se va izbi de zidurile groase, din cărămidă, ale vechii cetăţi urarte. Avea ferma convingere că pe acele meleaguri a existat cîndva o cetate — lucru despre care vorbeau datele obţinute în timpul

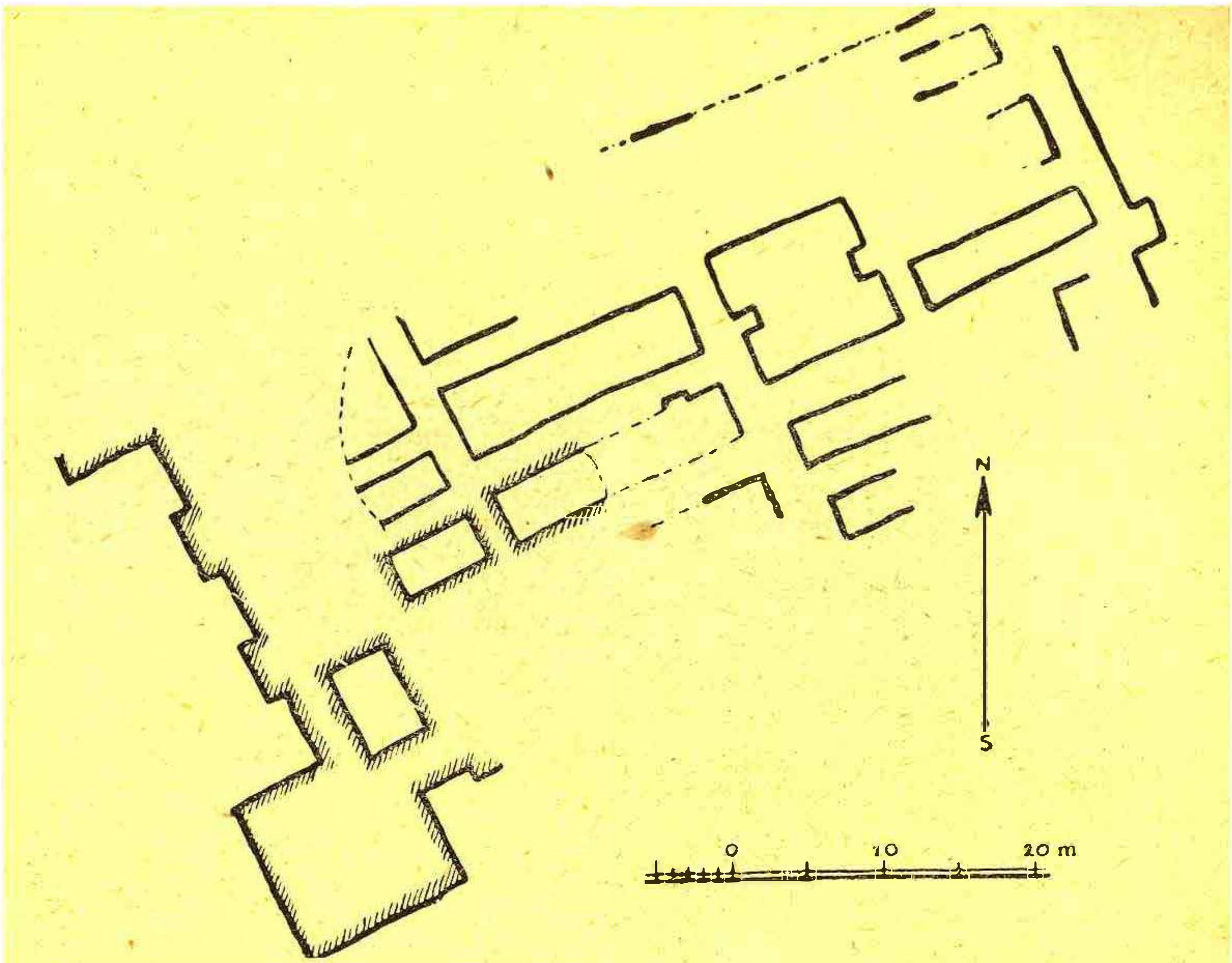

Schița planului părții apusene a unei cetăți, întocmită de B.B. Piotrovski după urmele lăsate de apa ploii

recunoașterilor arheologice. I se părea că și vede zidurile ei masive și uriașele-i încăperi.

Ochii învățatului scormoneau pămîntul și, din cînd în cînd, mirajul, năluca înșelătoare a cetății apărea atît de limpede, încît lui Piotrovski i se părea că o și vede aievea.

Dar nu, nu era nălucire! Pe suprafața dealului se deslușea, în dreptunghiuri regulate, planul cetății. Fusese trasat de apa ploii, care desenase conturul zidurilor prin linii groase și uniforme.

Cuprins de emoție, omul de știință schiță la repezeală pe o bucată de hîrtie planul cetății subterane, pe care i-l indicau apele ploii.

Mintea sa găsi îndată explicația logică a acestui fapt extraordinar.

Apa de ploaie se scurgea mult mai repede prin solul ce se îngrămădise în interiorul încăperilor din cetate decît prin zidurile de cărămidă. De aceea, acolo unde se afla cărămida,

apa rămînea la suprafață, pe cînd în celelalte locuri, pămîntul începea să se zvînte.

Astfel, încă înainte de a începe săpăturile, fără să scoată măcar un metru cub de pămînt, B.B. Piotrovski a obținut planul cetății antice. Acest fapt a ușurat și a grăbit în chip neobișnuit lucrările ulterioare. Arheologul nu mai săpa la întîmplare, ci în deplină siguranță, deoarece cunoștea cu aproximație planul imensei clădiri, care se întindea pe o suprafață de 16 000 de metri pătrați.

Așa cum au stabilit mai tîrziu învățații, pentru ridicarea zidurilor cetății (a căror înălțime atingea 10 metri!) a fost nevoie de circa 2 000 000 de cărămizi. Dar acestea nu erau cărămizi obișnuite, din cele folosite astăzi la clădiri, ci adevărați bolovani, fiecare măsurînd aproape o jumătate de metru.

Omul de știință B. B. Piotrovski a consacrat trei tomuri și numeroase articole și studii săpăturilor efectuate pentru a scoate la lumină vestigiile celui mai vechi stat de pe teritoriul U.R.S.S. — Urartu. Ele nu sînt încă terminate. Fiecare an îmbogățește știința cu noi descoperiri. Nu vom istorisi decît un singur episod: ultimele zile ale vechii cetăți Teișebaini, descoperită de B.B. Piotrovski împreună cu alți arheologi sovietici.

Cronicarul nu ne-a lăsat povestirea evenimentelor tragice care s-au petrecut aici la începutul secolului al VI-lea î.e.n.: asediul și distrugerea unui important centru administrativ urart. Aceste întîmplări ne-au fost istorisite de obiectele scoase la iveală de către arheologi. Ce mare artă să înțelegi graiul lor, și cît de multe cunoștințe îți trebuie pentru aceasta!

Cu prilejul săpăturilor efectuate în vederea dezgropării fațadei cetății, lîngă porțile de nord-vest, arheologii au găsit, în stratul de pămînt gros de patru metri, mai multe săgeți cu vîrf de bronz. Aruncînd doar o singură privire asupra lor, oamenii de știință au stabilit că ele aparțin sciților. În acea epocă, urarții începuseră să întrebuințeze săgeți cu vîrf de fier, iar acestea aveau cu totul altă formă. Vîrfurile zdrelite și îndoite arătau limpede că ele se loviseră de căptușeala de piatră.

Una dintre săgeți rămăsese chiar înfiptă în tencuiala de lut.

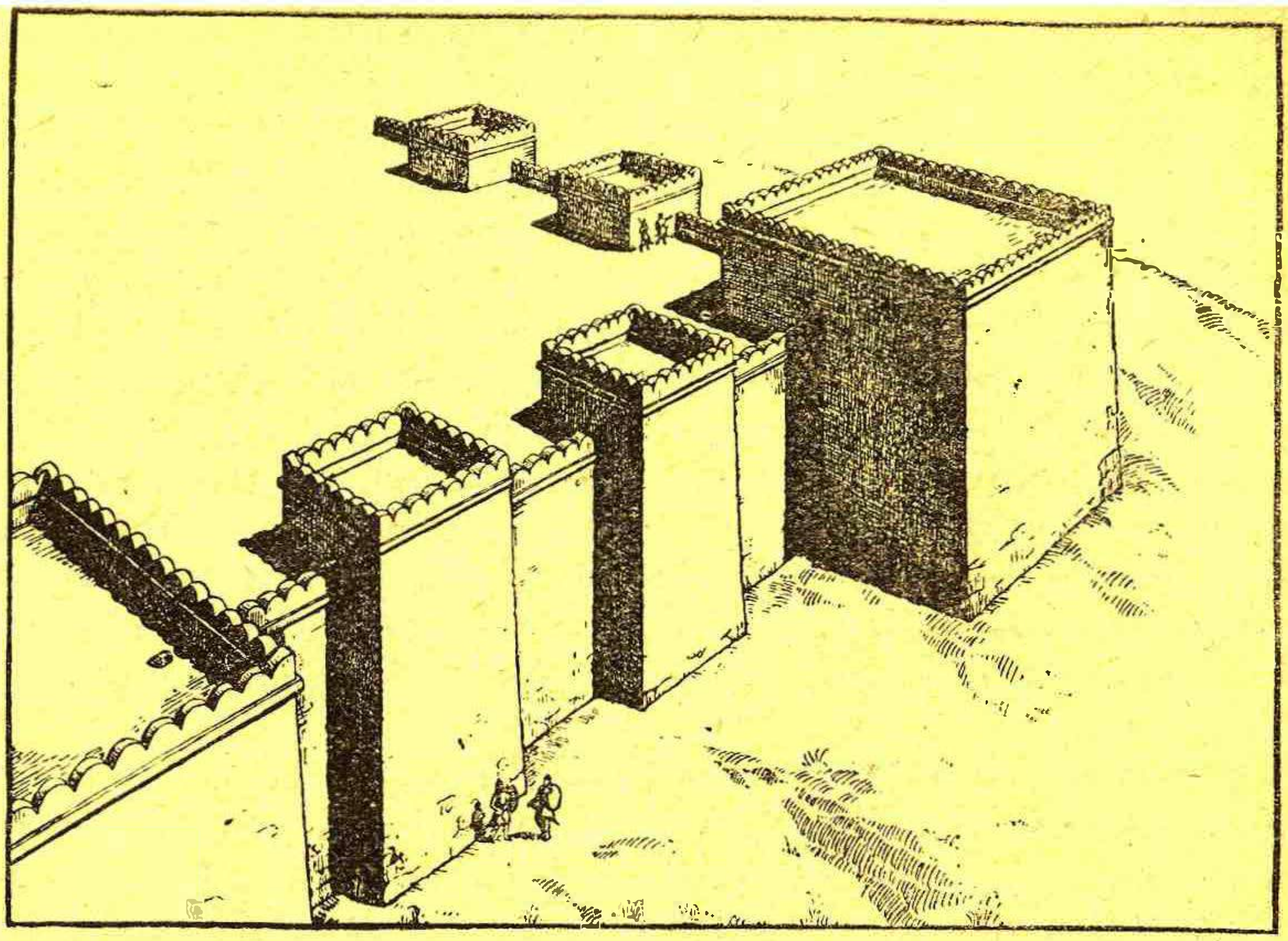

Cetatea Karmir-Blur.

Reconstituire

Dușmanul a pătruns în cetate nu prin porțile mari, neobișnuit de rezistente, ci prin cele laterale. Iată dovada: în fața porților mari nu se găsea nici urmă de săgeată vrăjmașă. Mai înainte, sciții ocupaseră orașul aflat în apropierea cetății. Era orașul meseriașilor urarți, care erau plătiți de stat. Și lucrul acesta este demonstrat cu prisosință de materialul găsit în timpul săpăturilor: construcții mari, de tipul unor cazărmi, lipsa oricăror cămări individuale și a grajdurilor pentru vite.

Ruinele unui mare atelier de untdelemn de susan, lingourile de bronz, imensele depozite de vinuri, magaziile pentru păstrarea cerealelor — unde puteau încăpea circa o mie de tone de grîu, secară și mei — precum și multe altele care au fost descoperite în cetate au confirmat pe deplin ipotezele cu privire la specificul acestui oraș și al fortăreței.

Aici se adunau uriașele biruri în natură, dintre care unele erau apoi prelucrate și expediate în capitala statului Urartu.

B.B. Piotrovski a stabilit că, înainte de a fi distrus, orașul se afla într-o perioadă de declin. Impozitele nu soseau cu regularitate și magaziile cetății rămîneau multă vreme pustii.

Erau goale uriașele vase pentru vin — carasurile — în care încăpeau, după aprecierile arheologilor, 250 000 de litri de vin.

Omul de știință a schițat, apoi, tabloul dramatic al prăbușirii cetății. Asediul nu a durat mult. Aceasta reiese din faptul că în locuințele asediaților s-au găsit nenumărate alimente. Deci nu foamea a fost aceea care i-a silit să se predea!

Asaltul hotărîtor asupra cetății a survenit pe neașteptate, într-o noapte de august. Sciții au aruncat asupra fortăreței o ploaie de torțe aprinse și au pătruns în interior cînd pojarul era în toi. Acoperișurile se prăbușeau, iar locuitorii, vrînd să-și salveze viața, își părăseau în grabă casele, fără să aibă vreme să ia ceva cu ei.

Lucrul acesta apare cu totul evident, căci în interiorul locuințelor s-au găsit arme, precum și bijuterii aparținînd femeilor.

În unele încăperi, obiectele s-au păstrat exact în starea în care se aflau în clipa cînd s-a produs atacul dușman. Aceasta, datorită faptului că peste ele s-au prăbușit cărămizi, alcătuind un strat compact prin care nu putea pătrunde nici aerul, nici apa.

Dar nu toate casele au căzut pradă flăcărilor. Bătaia primitivelor „proiectile“ incendiare ale sciților n-a fost prea intensă. Au avut de suferit de pe urma focului numai acele construcții aflate în apropierea porților dinspre nord-vest. În rest, casele au fost prădate.

— ar oare cum au putut stabili arheologii că asaltul cetății s-a produs în luna august, mai precis, în prima jumătate a lunii august?

Pe baza rezervelor de alimente ale urarților. Grîul fusese strîns de pe ogoare, dar „strugurii încă nu se copseseră, iar sîmburii găsiți erau de stafide sau de boabe de struguri încă necoapte“ — scrie B.B. Piotrovski. Un tablou caracteristic acestor locuri pentru sfîrșitul lui iulie, începutul lui august.

El aduce încă două argumente convingătoare. Într-un mănunchi de iarbă pîrjolit pe alocuri de arșiță, care întîm-

plător a rezistat vremii, se aflau cîteva flori, caracteristice pentru acest anotimp. Și, în sfîrșit, în stomacul animalelor care au murit în timpul incendiului au fost descoperite ierburi ce cresc în luna august...

Sînt interesante împrejurările în care și-au găsit moartea animalele, împrejurări care de asemenea au fost stabilite de savanți. Pe acoperișurile prăbușite la pămînt, zăceau schelete de vite mari cornute, de cai și de măgari. După poziția lor, precum și după contuziile suferite, zoologul S.K. Dal a arătat că animalele s-au prăbușit de la o mare înălțime, probabil o dată cu acoperișurile. Dar cum de-au ajuns acolo?

În timpul asediului, pentru mai multă siguranță, ele au fost urcate pe acoperișuri cu ajutorul unui plan înclinat. Cînd casele au luat foc, animalele, înspăimîntate, s-au smucit, și-au rupt legăturile și, înnebunite, au gonit o vreme prin marea de vîlvătăi, ca pînă la urmă să se prăbușească cu acoperiș cu tot.

B.B. Piotrovski redă în culori vii cîteva aspecte din jaful comis asupra cetății: „Sciții au pătruns în cămările care luaseră foc și au încercat să prade o parte din alimentele cuprinse de flăcări. Apoi, în goană, s-au repezit pe ușa scundă în pivnița cea mare de vinuri, orbecăind și lăcrimînd din pricina fumului, s-au năpustit asupra vaselor de vin și, convingîndu-se că sînt goale, s-au lăsat păgubași, făcînd calea întoarsă".

Arheologul susține că asediatorii erau foarte grăbiți, și de aceea n-au luat decît ce le-a picat în mînă, fără să cerceteze în amănunțime încăperile.

În sprijinul acestor afirmații, el aduce argumente convingătoare.

De obicei, cînd prădau, sciții scormoneau pînă și sub podeaua cămărilor. Aici, în schimb, într-unul din vasele pentru vin se aflau ascunse 98 de cești splendide din bronz, care au rămas toate neatinse, ajungînd astfel în mîinile arheologului.

Într-un alt depozit de vinuri s-au descoperit, intacte, un coif, mai multe scuturi admirabil lucrate și o tolbă scumpă de săgeți. Toate acestea demonstrează că sciții se grăbeau.

Și nu-i de mirare — doar pretutindeni în jur dănțuiau limbi de flăcări.

Dar cum au ajuns în pivnița de vinuri aceste obiecte prețioase, care nu aveau nici o legătură cu beciul?

Și la această întrebare arheologii au știut să dea răspuns.

Folosindu-se de panică, paznicii pivnițelor s-au dedat la jaf, prădînd comorile cetății, iar prețioasele obiecte furate le-au ascuns în cămări și prin beciuri, în așteptarea unor timpuri mai bune...

Astfel, fragment cu fragment, a fost reconstituit tabloul prăbușirii vechii cetăți urarte. Ceea ce cronicarul n-a izbutit să facă la vremea sa, a făcut, după 2 500 de ani, un savant sovietic.

Săpăturile din ultimii ani au îmbogățit cu mult cunoștințele noastre privitoare la viața și obiceiurile urarților. Astăzi, de pildă, știm foarte bine cum arătau războinicii lor: arheologii au descoperit coifuri, un scut făurit din plăci, tolbe cu săgeți, săbii din fier și pumnale. Știm, de asemenea, că urarții ajunseseră la o măiestrie neîntrecută în prelucrarea metalelor. Despre aceasta ne vorbesc în special scutul de bronz al regelui Sarduri și coiful regelui Arghiști (secolul al VIII-lea î.e.n.), descoperite în anul 1953. Taurii și leii ale căror imagini împodobesc scutul, precum și cizelura fină ce-l acoperă sînt rodul muncii mîinilor unui meșter și pictor iscusit. Pînă și podoabele pentru cai, descoperite în anul 1954 — plăci frontale, apărătoare pentru urechi, zăbale, clopoței, paftale de împodobit hamurile — sînt o mărturie a măiestriei neîntrecute și a experienței acumulate în decursul veacurilor de către făurarii urarți. Toate aceste obiecte poartă, cizelate cu semne cuneiforme, numele lui Arghiști și Sarduri.

Giuvaergiii și metalurgiștii nu se lăsau nici ei mai prejos. Ca dovadă sînt obiectele turnate — o splendidă brățară de aur, împodobită cu capete de leu, precum și piesele din carneol dezgropate de către arheologi.

Astăzi știm că urarții au introdus folosirea pe scară largă a fierului. Ei se pricepeau să făurească minunate obiecte din sticlă și erau iscusiți sculptori în os. De asemenea, s-au dovedit a fi neîntrecuți crescători de oi cu lîna fină și merinos. Toate acestea și multe altele încă le-am aflat nu din cărțile de istorie ale urarților, care, de bună seamă, nici n-au fost scrise, ci din materialul descoperit cu prile-

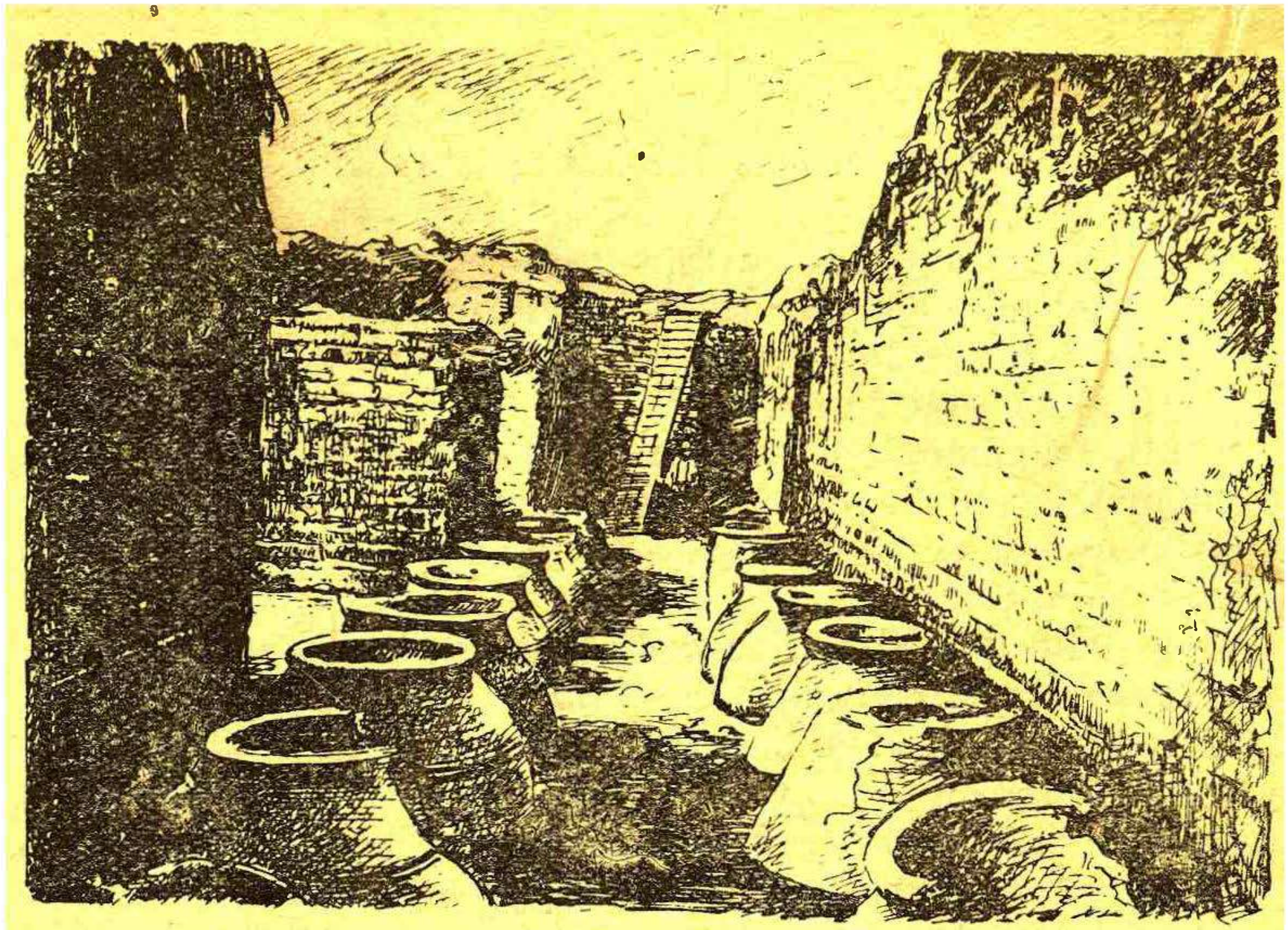

Depozit de vinuri

jul săpăturilor, întemeindu-ne fie pe unele obiecte care întîmplător s-au păstrat întregi, fie numai pe fragmente.

Rămîi uimit în fața atîtor și atîtor amănunte asupra vieții din trecut pe care ni le comunică arheologii. Ei ne vorbesc cu atîta convingere, ca și cum s-ar referi la contemporanii noștri, și nu la oameni care au trăit acum aproape trei mii de ani. Așa, de pildă, se știe că pîinea din făină de mei pe care o coceau urarții „era turtită și ovală, cu marginile îngroșate și avînd o gaură la mijloc...“.

De asemenea, s-a constatat că în hambarele unde erau păstrate cerealele existau dăunători — gărgărițe.

Unui profan, unele descoperiri pot să i se pară cu totul lipsite de însemnătate, dar pentru savanți ele sînt deosebit de prețioase.

Astfel, despre creșterea oilor cu lînă de calitate, arheologii au aflat găsind cîteva smocuri de lînă, care, ulterior, s-a dovedit a fi lînă fină de oi.

Din păcate, nimeni pînă în ziua de azi, nici chiar B.B. Piotrovski, nu a izbutit să găsească o arhivă conținînd tăblițe acoperite cu scriere cuneiformă. Dar toate

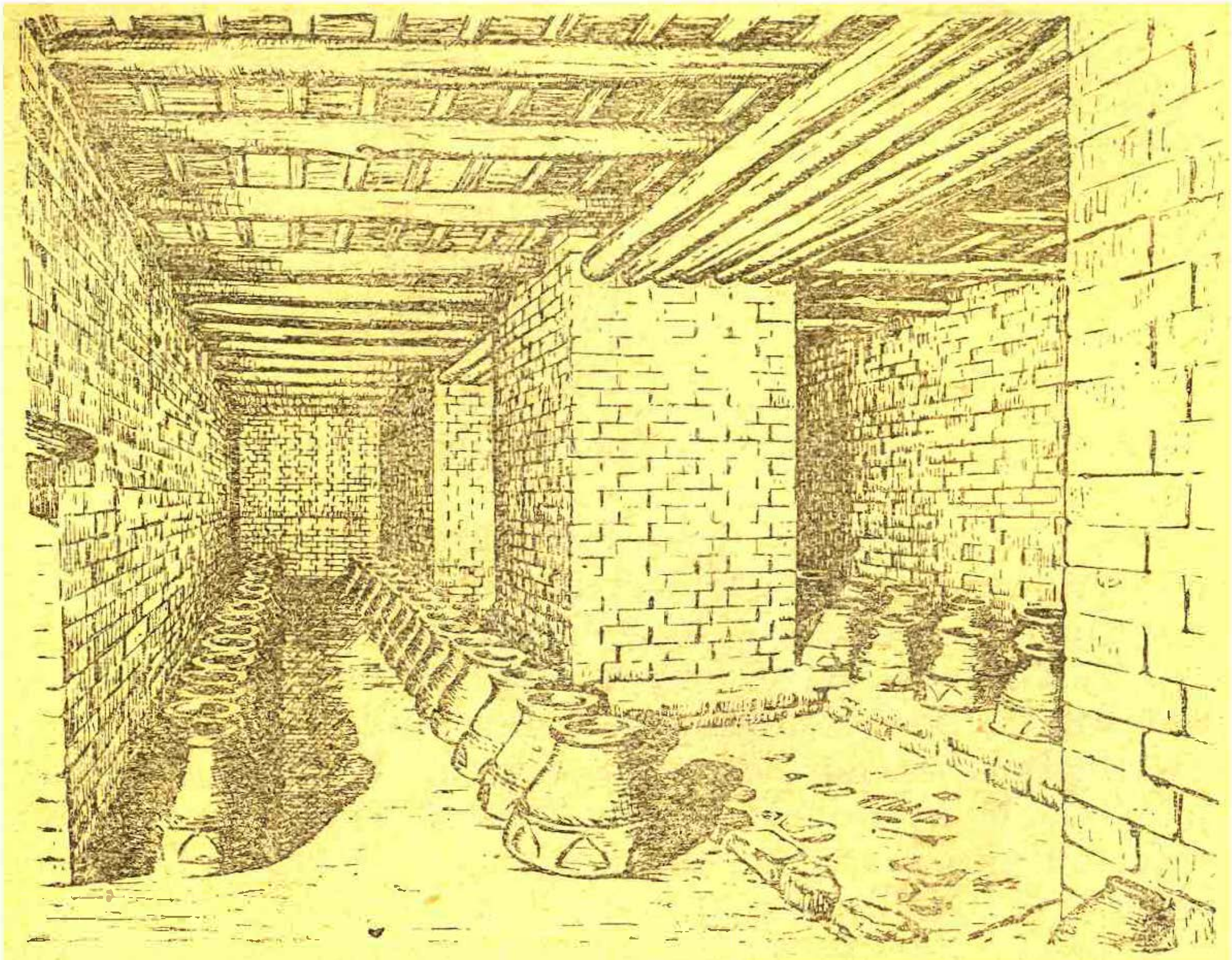

Același depozit reconstituit, de K.L. Ohanesian

premisele existente ne îngăduie să presupunem că asemenea arhive au existat și, o dată cu trecerea anilor, ele vor intra în patrimoniul științei sovietice și al celei mondiale.

«CĂRȚILE DE LUT»

Posibilitatea de a citi scrierea cuneiformă asiro-babiloniană a conferit, dintr-o dată, o valoare neprețuită acelor tăblițe de lut, cărora înainte vreme nimeni nu le acorda nici o atenție. Din această clipă, arheologii nu se mai simt atrași de statui, de basorcliefuri, de ustensile, obiecte casnice, podoabe sau alte monumente ale culturii materiale. Începe goana după inscripții. Orice inscripție, oriunde s-ar fi aflat ca — fie pe piatră, pe lut, metal, vase, peceți sau basoreliefuri — este studiată în chipul cel mai amănunțit cu putință.

S-a dovedit că scrierea cuneiformă era o scriere universală în Orientul Antic.

Tăbliță de lut cu scriere cuneiformă

Sumerienii din delta Tigrului și Eufratului, urarții din Transcaucazia, perșii de la hotarele Industanului, fenicienii pe țărmurile Mediteranei, hittiții în Asia Mică și elamiții de pe colinele Iranului — toți foloseau scrierea cuneiformă. Fiecare popor a adaptat scrierea cuneiformă, inventată de sumerieni, la particularitățile propriei sale limbi.

Cunoașterea scrierii asiro-babiloniene a permis descifrarea tuturor celorlalte sisteme de scriere cuneiformă.

Nespus de dificilă a fost descifrarea inscripțiilor hittite. De citit era foarte simplu, de priceput însă, nu pricepeai nimic. Scrierea aceasta a dat multă bătaie de cap asiriologilor. Singur savantul ceh B. Hrožny a izbutit să pătrundă în tainele limbii hittite, fapt care i-a adus stima întregii lumi. Aceluiași talentat cercetător îi revine meritul de a fi descifrat inscripțiile hittite.

Datorită descifrării scrierii cuneiforme, au survenit schimbări și în cursul săpăturilor arheologice. Acum, ori de cîte ori se descopereau tăblițe de lut, ele nu mai erau aruncate grămadă, fără nici o alegere, ci se triau cu grijă, se curățau de pămînt și de gunoaie și erau expediate muzeelor și institutelor. În felul acesta se proceda nu numai cu tăblițele întregi, ci fiecare bucățică spartă era culeasă cu grijă și studiată, căci ea putea fi un fragment dintr-un document important.

Nu rareori au reușit arheologii să reconstituie din nenumărate bucățele tăblițe întregi. Uneori această muncă cerea ani de zile.

Dar oare ce s-a întîmplat cu coșurile de „cărămidă spartă“, trimise cîndva la British Museum?

Ele au zăcut vreme de douăzeci de ani în locul unde au fost aruncate la sosirea lor. Apoi, încetul cu încetul, au început să fie despachetate. Tăbliță după tăbliță se întorcea la viață. Una după alta, ele ajungeau pe masa asiriologilor și povesteau despre poporul din antichitate care ne-a lăsat această bogată moștenire, despre viața, credința, obiceiurile sale și ale multor neamuri care au locuit în Mesopotamia în acele vremi, de mult uitate.

Și ce nu găseai în acele tăbliţe de lut! Legende şi povestiri antice zăceau alături de calcule astronomice cu privire la mişcarea stelelor. Dicţionarele geografice se succedau compunerilor gramaticale, cronicile urmau tratatelor de magie şi medicină.

O întreagă bibliotecă, cea mai veche din lume, bibliotecă imensă ce cuprindea zeci de mii de tăbliţe de lut! Iar coşurile sosite odinioară la muzeu nu reprezentau decît o mică parte din această neprețuită colecţie de „cărţi“ din lut, tratînd probleme din toate domeniile, adunate din porunca regelui asirian Aşşurbanipal cu douăzeci şi şase de veacuri în urmă.

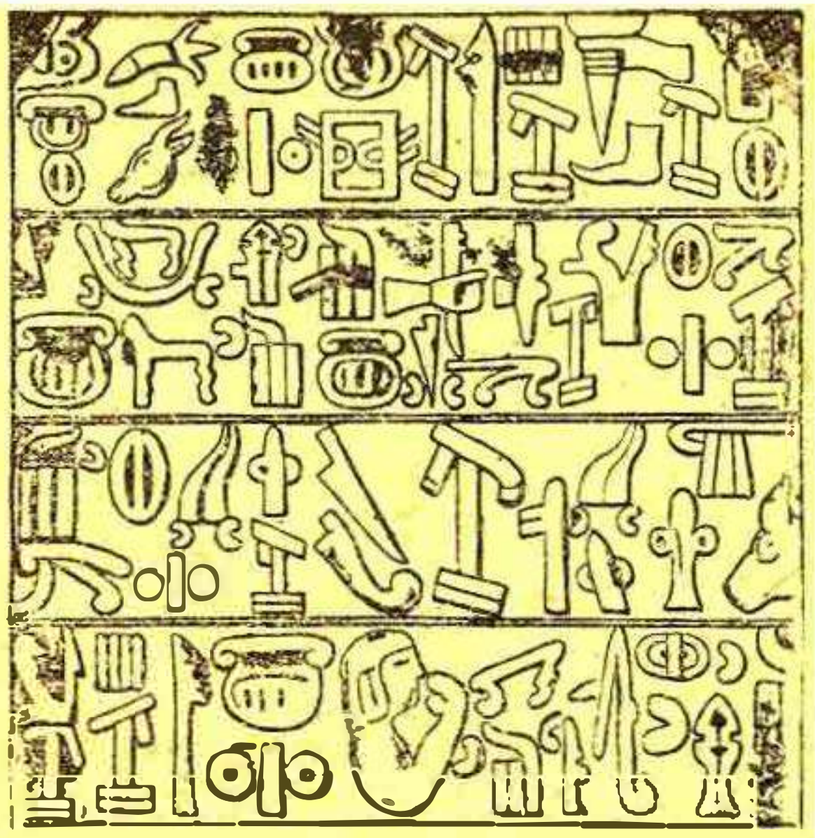

Scriere hieroglifică hittită

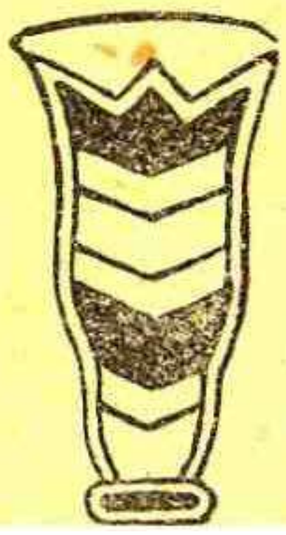

CAPITOLUL V

UN GRAVOR DEVINE SAVANT CU RENUME MONDIAL

GEORGE SMITH GRAVEAZĂ INSCRIPȚII CUNEIFORME

Dar cine oare a fost cel care a atras pentru prima oară atenția asupra coșurilor cu cărămizi sparte, amestecate cu pămînt și gunoaie? Cine a stabilit că ele reprezintă o parte din biblioteca aflată în palatul regelui asirian Așșurbanipal? Cine a apreciat la adevărata lor valoare aceste comori neprețuite, care vreme de douăzeci de ani au zăcut uitate în depozitele de la British Museum?

Toate acestea se datoresc unui simplu lucrător, gravorului George Smith.

În anul 1854, la atelierul de gravură „Brandbury and Evans" a fost adus să-si facă ucenicia un băiat în vîrstă de 14 ani. Părinții lui fiind săraci, micul George s-a văzut silit să-și cîștige pîinea, în loc să meargă la școală.

Băiatul s-a dovedit deosebit de priceput. N-a trecut mult, și i s-au încredințat lucrările cele mai dificile. Ceasuri întregi ședea aplecat, cizelînd cu migală vreun ornament complicat sau vreo monogramă frumoasă, dar gîndurile lui zburau în altă parte. Ziarele anunțau noi descoperiri arheologice în îndepărtata Mesopotamie și Smith era cu totul acaparat de aceste știri.

Ce lucruri uimitoare se petrec în lume! Acești sărmani felahi, care își lucrează ogoarele sus pe coamele dealurilor, nici nu bănuiau măcar că-n măruntaiele pămîntului zac ascunse minunate palate, străzi și orașe întregi. Dar cîte lucruri interesante n-au povestit scrierile cuneiforme de pe basoreliefuri, pe care, în sfîrșit, savanții au învățat să le citească!

Tot timpul liber, George Smith și-l petrecea la British Museum, privind cu o uimire plină de respect taurii înaripați și alte ciudățenii. Fericirea sa n-a cunoscut margini în clipa cînd a reușit să se angajeze gravor la acest muzeu.

La acea dată, aici se pregătca publicarea în cinci volume a ciclului *Inscripțiile cuneiforme din Asia de vest* și era nevoie de un gravor iscusit, care să reproducă cu maximum de precizie sutele de semne ale scrierii asiro-babiloniene.

UN AUTODIDACT TALENTAT

Ce om neastîmpărat era acest nou gravor de la British Museum! El nu putea nicidecum să lucreze în mod mecanic, să graveze automat, fără să judece, să se mulțumească doar să taie în metal această scriere cu semne cuneiforme, atît de asemănătoare unele cu altele. Voia cu tot dinadinsul să știe ce înseamnă ele. Voia să citească tot ceea ce dalta sa copia de pe piatră și lut.

Smith începe să facă economie la mîncare și îmbrăcăminte, punînd deoparte fiecare penny[1], pentru a-și cumpăra cărțile asiriologilor. Nopți întregi stă aplecat deasupra lor, judecă fiecare rînd și mereu se întoarce la pasajele care au rămas neînțelese. Părinții și prietenii săi îl privesc uimiți. La ce bun oare să-și irosească puterile? S-ar putea chiar îmbolnăvi.

Într-adevăr, George Smith nu se bucură de o sănătate prea înfloritoare. Dar el nici nu se gîndește să părăsească studiul scrierii cuneiforme. Copiii negustorilor sau ai fabricanților și lorzilor pot să frecventeze universitățile și colegiile, în schimb, ca să priceapă scrierea cuneiformă, el trebuie să învețe de unul singur, căci altă posibilitate nu are.

Și iată că sosește ziua cînd poate să citească și să traducă liber textele cuneiforme. Dar, spre uimirea sa, Smith începe să observe că pe măsură ce termină de citit o carte după alta, crește în el convingerea că toate cunoștințele existente despre poporul care scria cu aceste semne cuneiforme sînt incomplete și fragmentare. Singurul izvor care oferea posibilitatea de a cunoaște perioade întregi din istoria Asiriei și Babilonului era Biblia, dar Smith acorda din ce în ce mai puțin credit acestei cărți.

El știa că la British Museum se păstrează Obeliscul Negru, pe care se afla săpată o inscripție numărînd cinci rîn-

---

[1] penny: cea mai mică monedă divizionară engleză (din aramă)

duri. Toate laolaltă vorbesc despre regii supuși, care aduc daruri monarhului asirian Salmanasar al III-lea. Una din inscripții glăsuiește astfel: „Am primit tribut... de la Iegu, fiul lui Omri".

Nu mai încăpea nici o îndoială: Iegu, fiul lui Omri, era unul și același rege despre care pomenea și Biblia. Dacă Smith ar fi izbutit să stabilească data exactă a acestui eveniment, el ar fi avut în mîinile sale cheia cronologiei asiriene.

N-ar strica să caute în depozitele muzeului; poate printre nenumăratele inscripții nedescifrate va mai găsi cîte ceva despre Salmanasar.

În sfîrșit, Smith se hotărăște să se adreseze directorului muzeului. Scrisoarea sa conținea un număr impresionant de observații atît de fine și care vădeau atîtea cunoștințe în acest domeniu, încît ai fi putut crede că este scrisă de un strălucit arheolog și nicidecum de un modest gravor al muzeului. Smith căpătă învoirea de a cerceta depozitele muzeului unde se păstrau tăblițele de lut.

ÎN DEPOZITELE SACRE

Stăpînit de emoție, el trecu pragul bogatelor depozite ale muzeului. Aici, nici pe departe nu strălucea curățenia cu care se obișnuise în luxoasele săli unde se aflau exponatele. Iar tăblițele de lut, atît de dragi inimii sale, zăceau acoperite cu un strat de noroi. Ele nu puteau fi spălate cu apă și săpun, așa cum se spală vasele de lut. Murdăria trebuia îndepărtată cu mare grijă, pentru a nu strica suprafața tăblițelor, pentru a nu altera scrierea.

Cu o perseverență uimitoare, Smith stătea ceasuri în șir aplecat deasupra tăblițelor, înlăturînd cu migală pămîntul ce umplea șănțulețele cuneiformelor imprimate în lut. Și-l închipuia aevea pe scribul asirian, care, cu ajutorul unui bețișor subțire, săpase cu repeziciune aceste semne în lutul moale. Fără îndoială, curățatul unei tăblițe îi răpea uneori mai mult timp decît necesitase scrierea ei.

Dar răbdarea i-a fost răsplătită. Într-o bună zi, el a dat peste o inscripție lungă, care povestea despre campania militară a lui Salmanasar al III-lea în Siria. În această inscripție se menționa, în treacăt, că în cel de-al 18-lea

Obeliscul Negru al regelui asirian Salmanasar al III-lea.
Secolul al IX-lea î.e.n.

an al domniei regelui Salmanasar al III-lea, regele Iegu i-a adus tribut.

Această mențiune, inserată printre altele, a constituit de fapt cheia cronologiei asiriene, căutată cu atîta sîrguință de către George Smith și pentru care el a fost silit să răscolească lăzi întregi cu tăblițe. Avea acum un punct de sprijin. Una din datele istorice era cert stabilită. Din acest moment putea trece și la determinarea altor date din istoria Asiriei.

Un scurt raport asupra acestei descoperiri a fost publicat în anul 1866. Era prima lucrare științifică a gravorului George Smith.

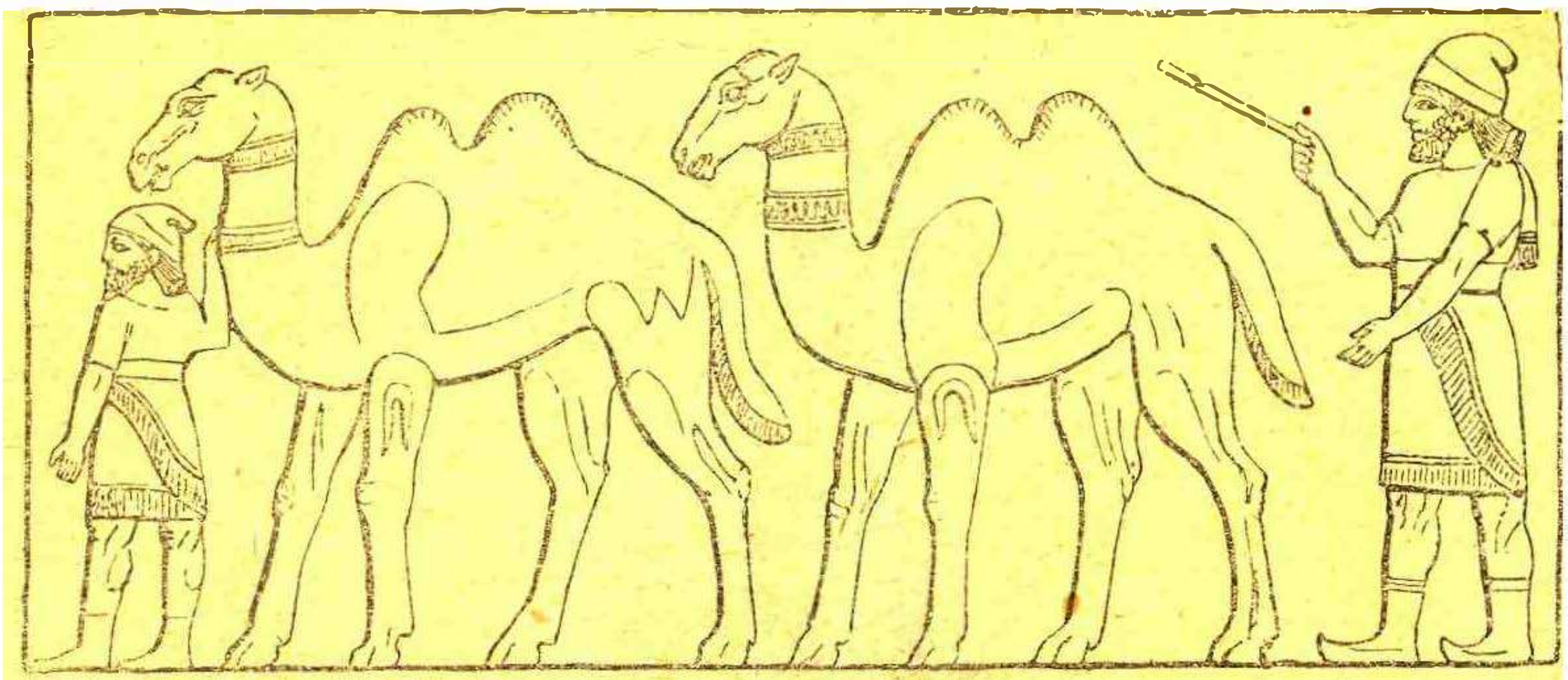

Supușii aduc în dar cămile.
Detaliu de pe Obeliscul Negru

Seară de seară, în timpul său liber, el continuă să lucreze la descifrarea tăbliţelor; şi iată că atenţia îi este atrasă de un cilindru deteriorat din lut, pe care se afla, într-o scriere cuneiformă fină, cronica regelui asirian Aşşurbanipal. George Smith se hotărăşte să reconstituie textul complet. Din grămada de cioburi a „cărţilor de lut“, el începe să le aleagă numai pe acelea care, după părerea lui, conţineau fragmente din aceeaşi cronică. Studiind şi comparînd diferitele bucăţele, Smith îşi dă seama că există mai multe copii după cronica lui Aşşurbanipal.

În cele din urmă, el reuşeşte să completeze toate spaţiile goale şi să obţină textul în întregime.

Fără doar şi poate, a fost o muncă excepţional de grea, care, în afară de o sîrguinţă rar întîlnită şi o voinţă de fier, a necesitat totodată şi cunoştinţe speciale.

Ciudatul gravor începe să atragă atenţia asupra sa. I se dă posibilitatea de a se consacra activităţii ştiinţifice. Redactorul volumului următor din ciclul *Inscripţiile cuneiforme din Asia de vest*, pe care muzeul se pregătea să-l editeze, avea nevoie de un ajutor destoinic. S-a ajuns la concluzia că Smith va putea face faţă cu succes.

Toate acestea se petreceau în anul 1867, cînd Smith încă nu împlinise 27 de ani.

Şi astfel, George Smith este chemat să dea o mînă de ajutor; dar în curînd, tînărul învăţat devine cea mai mare autoritate în materie de asiriologie. Descoperirile făcute

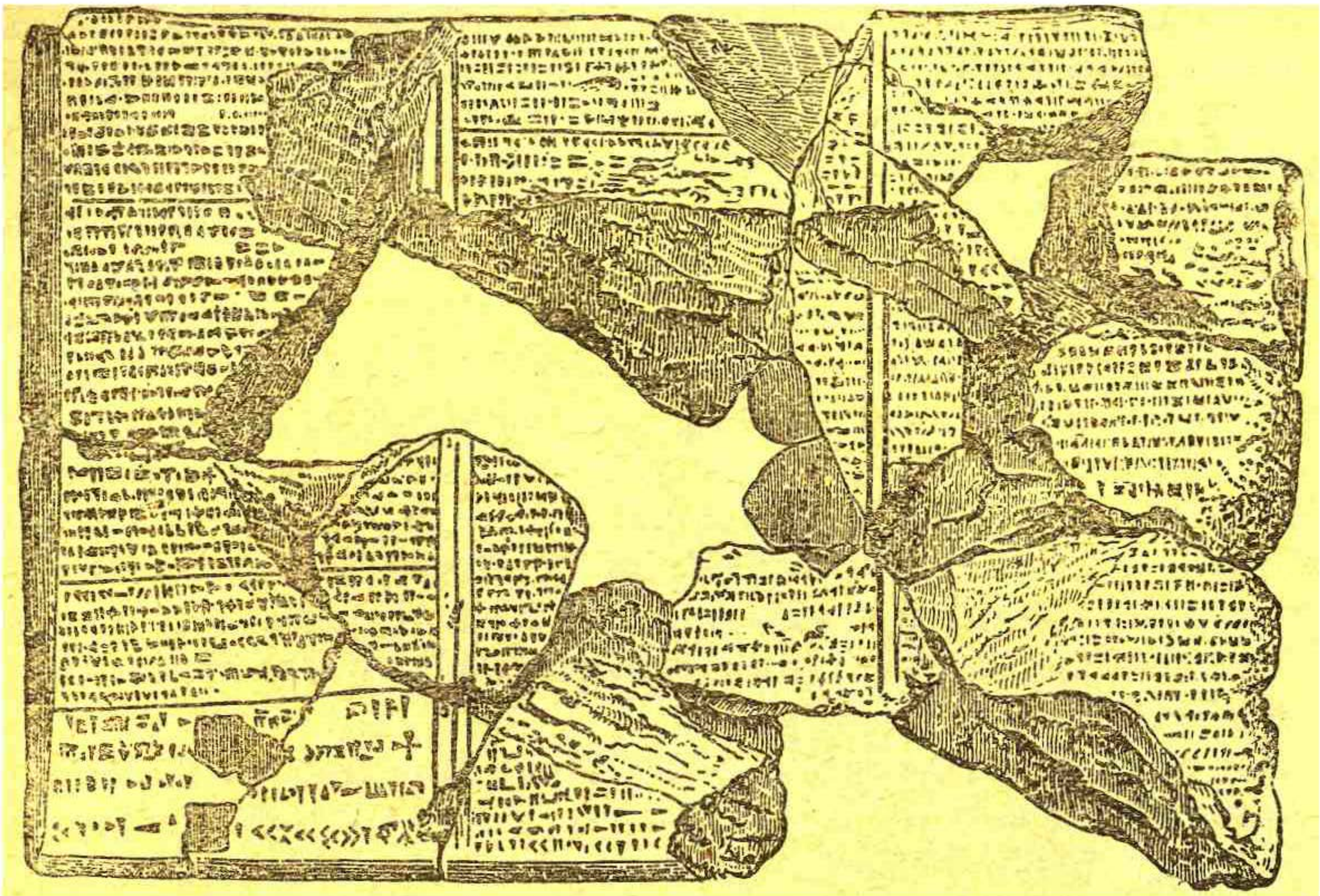

Tăbliță de lut, compusă din 16 cioburi

de el se succed unele după altele și multe cărți mutilate din biblioteca lui Aș̦șurbanipal își dezvăluie tainele în fața lui.

Închipuiți-vă mii de volume rupte bucăți, făcute fărîme. Încercați să reconstituiți textul în întregime, așa cum a existat el cîndva în paginile lui. Ei bine, în fața unei asemenea probleme se găsea George Smith cînd a purces să descurce biblioteca cuneiformă. Sarcina pe care de bună voie și-o luase asupră-și era din cale-afară de grea, aproape irealizabilă. Dar Smith nu era omul care să dea înapoi în fața greutăților. Doar pînă mai ieri fusese lucrător și viața îl călise, ceea ce i-a folosit nespus de mult.

Iată cum îl caracterizează pe Smith un cunoscut istoriograf:

„Era înzestrat cu o energie, o perseverență și o răbdare fără de margini, cu o intuiție, perspicacitate și aptitudine speciale în căutarea și selectarea tăbliților. În această chestiune, el s-a dovedit cu adevărat genial. Avea ochiul ager, de o agerime neîntrecută și putea să deosebească chiar mîna — «scrisul» — celui care săpase acele semne".

Priviți această tăbliță. Ea se compune din 16 fragmente.

Se mai văd și acum multe spații libere. E de ajuns să arunci o singură privire ca să-ți dai seama de cîtă răbdare a fost nevoie pentru ca din mii de cioburi, de toate formele și dimensiunile, să alegi tocmai pe aceste 16, să înțelegi că ele formează un tot și să le potrivești una lîngă alta.

O deosebită importanță aveau lucrările lui Smith consacrate cronologiei asiro-babiloniene. Într-una din „cărțile de lut" se pomenea de o eclipsă de soare, și savantul englez a reușit să stabilească cu precizie că fenomenul s-a produs la 15 iunie 763 î.e.n. De asemenea, el a izbutit să umple golurile existente din analele lui Tiglatpalassar al III-lea. În sfîrșit, tot lui îi revine meritul de a fi descoperit calendarul asirian, în care luna era împărțită în patru săptămîni, iar săptămîna — în șapte zile.

În anul 1870, Smith și-a terminat lucrarca sa capitală, consacrată epocii lui Aşşurbanipal. Toți recunoșteau importanța excepțională a acestor cercetări, dar publicarea lucrărilor întîrzia. British Museum nu lua asupra sa cheltuielile legate de editarea manuscrisului, iar Smith, bineînțeles, nu dispunca de suma necesară. A trecut mai bine de un an pînă cînd lucrarea a văzut lumina tiparului; mijloacele materiale i-au fost puse autorului la dispoziție de persoane particulare.

O DESCOPERIRE SENZAȚIONALĂ

În toamna anului 1872, lui George Smith i-a căzut în mînă un ciob de tăbliță, pe care el a citit de îndată următoarele: „Pe muntele Nisir s-a oprit corabia; muntele Nisir a oprit corabia și nu a mai lăsat-o să se legene... Cînd a sosit ziua a șaptea, am scos porumbelul și l-am slobozit. A zburat porumbelul, s-a rotit, dar loc [uscat] nu era, și el s-a întors..."

Smith a rămas surprins de asemănarea acestui fragment cu legenda biblică a potopului.

Fiecare copil englez cunoștea legenda credinciosului Noe, care a scăpat cu viață în timpul „potopului ce a acoperit lumea întrcagă". Arca în care se îmbarcase el a acostat pe muntele Ararat. Pentru a afla dacă apele s-au retras,

Noe a dat drumul unui porumbel. Dar porumbelul s-a întors curînd, deoarece totul zăcea încă sub apă.

George Smith s-a apucat să caute bucățile ce lipseau din această tăbliță.

Dar, vai, el n-a putut da de urma lor, cu toate că a răscolit întreaga bibliotecă. Totuși, a reușit să stabilească faptul că acest ciob face parte din a 11-a tăbliță a unei mari epopei populare, care povestește peripețiile unui erou antic necunoscut — Ghilgameș. Întreaga epopee a fost cuprinsă în 12 cărți-tăblițe de lut.

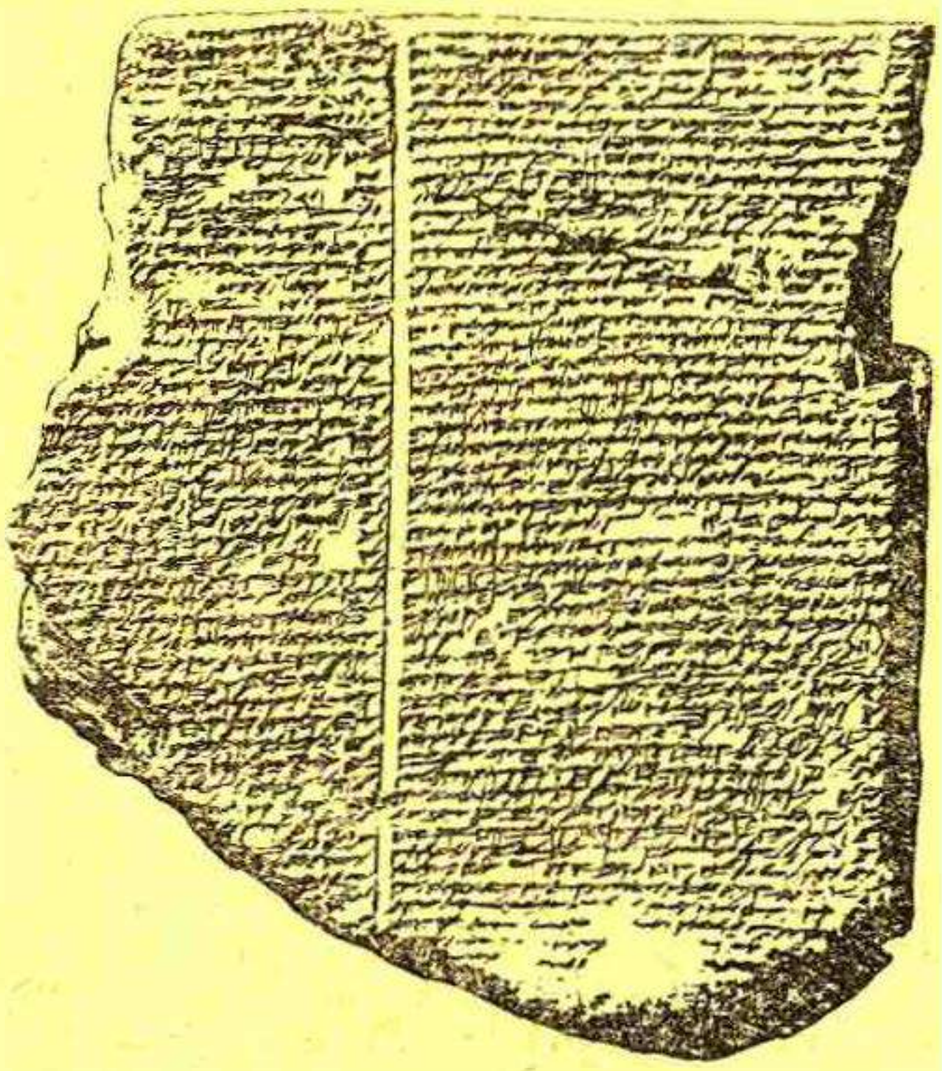

Ciob din tăblița de lut care descrie potopul, descoperită de George Smith

Articolul de ziar care relata descoperirea lui Smith a stîrnit mare vîlvă. Oamenii progresiști din vremea aceea și-au dat seama că mitul babilonian pune la îndoială autoritatea Bibliei. Este limpede că Biblia a preluat legenda potopului de la babilonieni — susțineau dînșii. Poate că și alte „minuni“ biblice au fost inspirate tot de acolo...

La 3 decembrie 1872, George Smith a ținut o conferință într-o sală arhiplină. A doua zi, Smith devenise o celebritate.

Ziarele se întreceau care mai de care să scrie despre el. Publicul era obsedat de o întrebare arzătoare: oare se vor găsi fragmentele lipsă din legenda potopului, sau ele s-au pierdut pentru totdeauna?

Smith susținea că fără doar și poate cioburile celei de-a 11-a tăblițe s-au păstrat. Ele trebuie căutate la Kuiundjik, acolo unde a fost descoperită biblioteca lui Aşşurbanipal.

ÎN CĂUTAREA CIOBURILOR DE LUT

Dîndu-și seama că această problemă ar fi un minunat „business“, proprietarii ziarului „Daily Telegraph“ au propus să finanțeze o expediție arheologică la Kuiundjik, sub conducerea lui George Smith. Acestuia nu i se cerea decît să trimită din cînd în cînd ziarului o corespondență în legă-

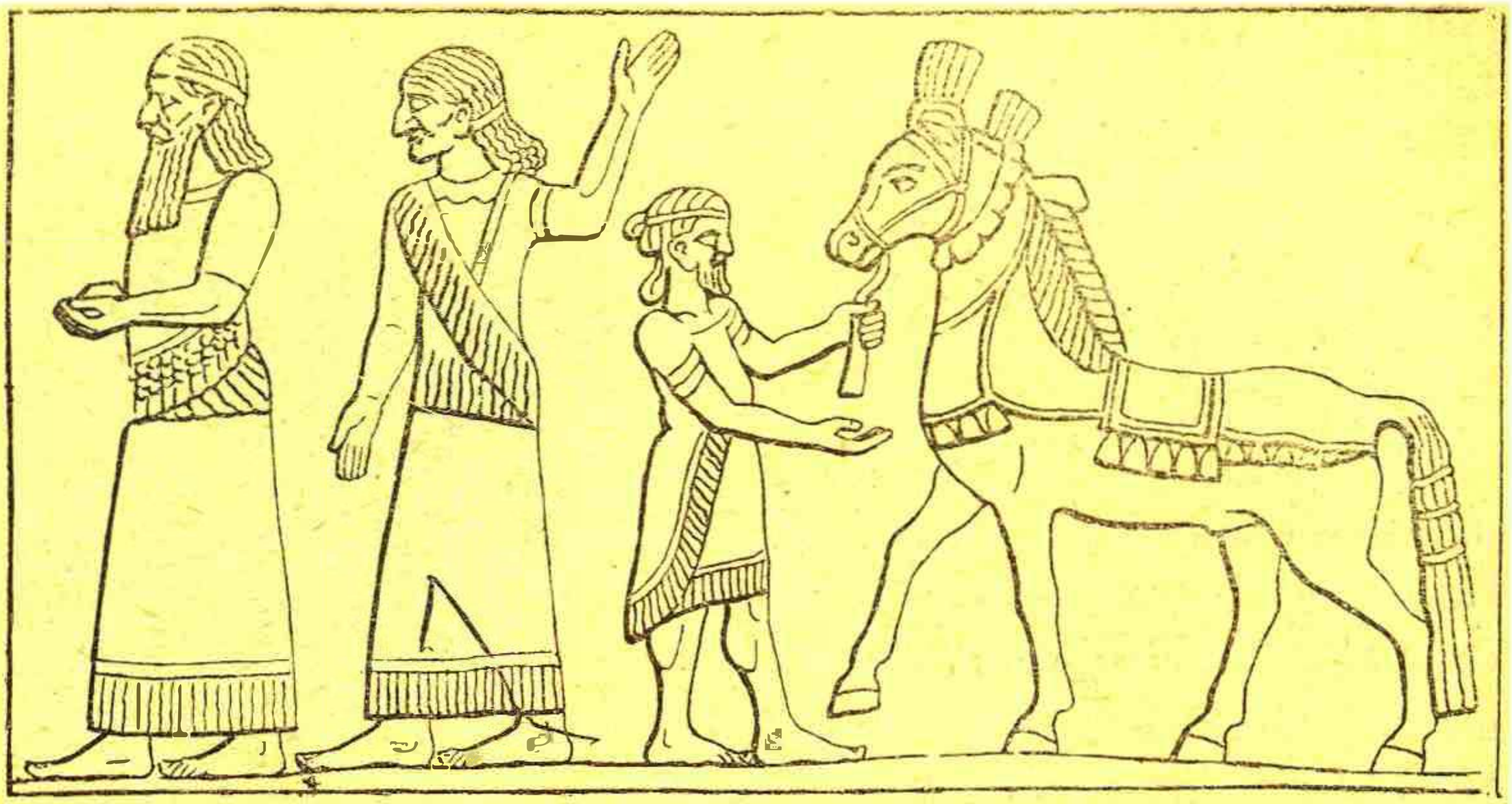

Supușii aduc în dar cai.
Detaliu de pe Obeliscul Negru

tură cu mersul săpăturilor. Proprietarii ziarului „Daily Telegraph“ și-au făcut socoteala că modesta sumă de 1 000 de lire, investită în expediția lui Smith, va fi ușor recuperată prin creșterea numărului abonaților. Și chiar așa s-a și întîmplat.

Astăzi, o călătorie de la Londra la Mosul nu prezintă nici o dificultate. Călătorii au la dispoziția lor trenuri rapide, vapoare confortabile, ba chiar și avioane. În vremea aceea, situația se prezenta cu totul altfel. Ca să ajungi pînă la Constantinopol era destul de simplu, dar ca să mergi mai departe nu se mai putea decît folosind catîri, măgari, cămile, iar pe rîuri — bărci primitive rotunde, „cufe“ sau plute. Călătoria de unul singur era primejdioasă, de aceea se pleca de obicei în caravană, care însă se mișca foarte încet. O astfel de călătorie timp de cîteva săptămîni, sub razele arzătoare ale soarelui, era nespus de obositoare.

Sosind în sfîrșit la Kuiundjik, Smith a constatat că unul dintre palatele subterane fusese transformat în carieră de piatră. De aici se scoteau materialele pentru construcția unui pod nou. Groapa de fundație fusese umplută cu bolovani amestecați cu bucăți de cărămidă și de piatră.

Pe Smith l-a cuprins desperarea văzînd haosul acela. Era oare cu putință să găsească aici cioburile tăbliței, pentru

carc el pornise într-o călătorie atît de lungă și de extenuantă? Era același lucru ca și cum ai încerca să cauți un ac în carul cu fîn!

Dar norocul nu l-a părăsit. Cînd cîțiva bolovani mari au fost mișcați anevoie din loc, sub ei s-a găsit un fragment destul de cuprinzător dintr-o tăbliță de lut. Cu multă grijă Smith a scos-o din gunoi. Chiar o privire aruncată în fugă îi arătă că în mîinile sale se află un document nespus de important. Era un avertisment adresat regilor, împotriva fărădelegilor și a abuzurilor comise de aceștia... „Oho! — și-a zis Smith în sinea lui. Oare cine a putut să întocmească acest document înfricoșător? Și ce se înțelege în document prin cuvintele «lege» și «fărădelege»?“

Cît de mare a fost bucuria lui Smith cînd, după o bucată de vreme, a descoperit cea de-a doua jumătate a acestei minunate tăblițe! Peste cîteva zile îl aștepta un noroc și mai mare. Cercetînd ultima sa descoperire — fragmente de tăblițe pe care le găsiseră lucrătorii săi — Smith a constatat că printre ele se află o bucată mai mare din tăblița cu mitul potopului. În fața sa se înșiruiau cîteva zeci de rînduri ale unui text nou și interesant.

Acum poseda legenda babiloniană aproape în întregime. El a găsit exact acel lucru pentru care fusese întreprinsă expediția.

E de la sine înțeles cît de mare i-a fost bucuria. Smith a părăsit Londra îndreptîndu-se spre Kuiundjik nu pentru a căuta temple și palate. El a plecat cu gîndul să găsească un anumit ciob dintr-o tăbliță de lut. Da, să-l găsească în mărunțaiele uriașului deal de la Kuiundjik care se întinde ca pe cîțiva kilometri prin labirintul nenumăratelor camere și încăperi umplute cu pietriș, gunoi și pămînt. Și l-a găsit. Acul din carul cu fîn a fost găsit! Dar oare se poate vorbi numai de „noroc“ ori de „șansă“? De bună seamă că nu. Smith nu ar fi descoperit niciodată aceste cioburi de tăblițe dacă nu ar fi venit aici înarmat cu toate cunostintele necesare. Deși nu fusese niciodată la Kuiundjik, datorită lucrărilor predecesorilor săi, el cunoștea la perfecție palatul lui Așșurbanipal și știa precis înspre ce loc să dirijeze cercetările.

Zilele treceau și fiece zi aducea noi descoperiri. Erau „cărțile de lut“. De multe ori destul de deteriorate, fără început și fără sfîrșit, ele aveau pentru știință o valoare

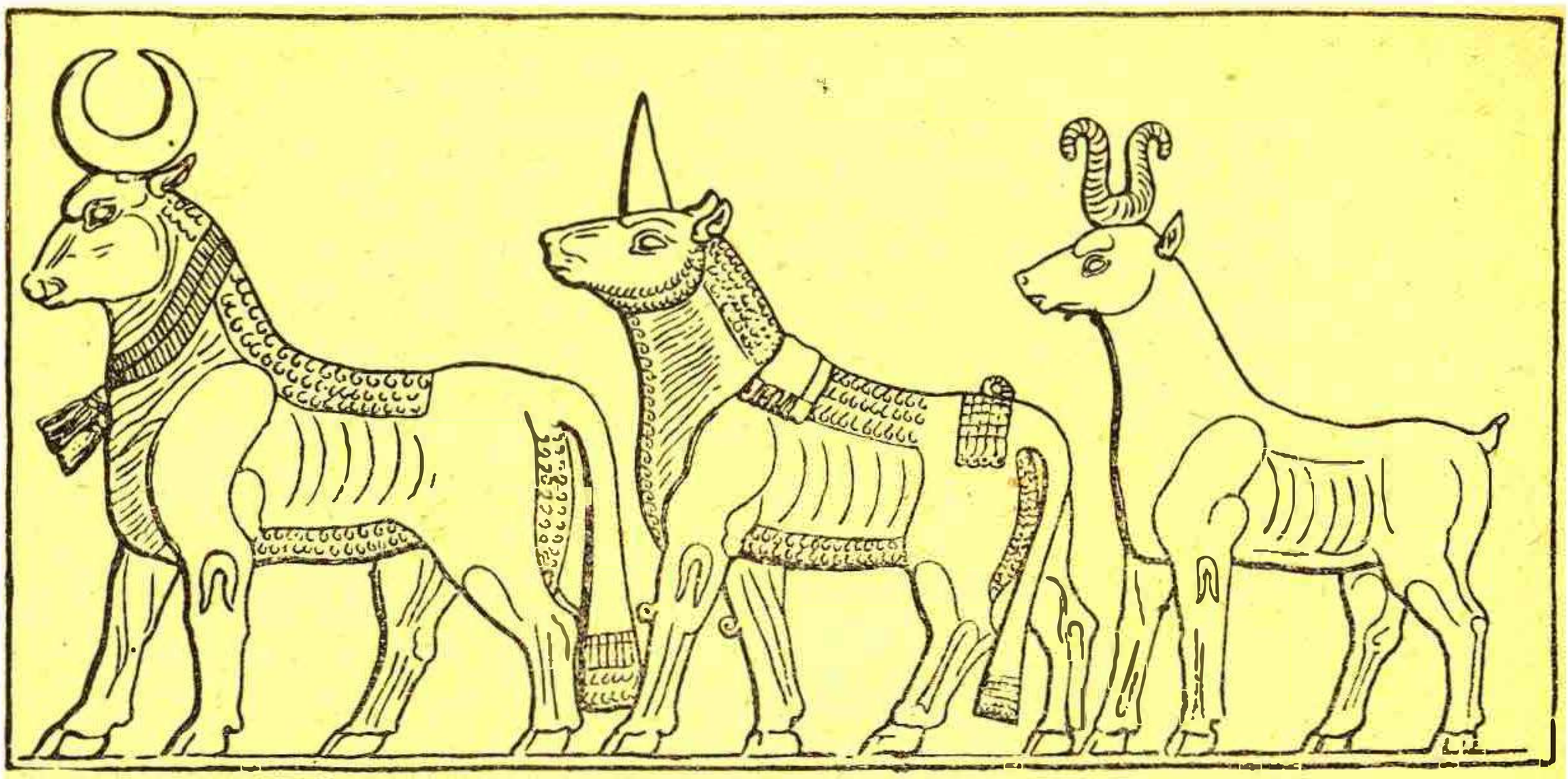

Taur, rinocer și antilopă, aduse în dar asirienilor

incomparabil mai mare decît minunatele basoreliefuri sau fantasticii tauri înaripați.

Smith a fost primul dintre arheologii din apusul Europei care, chiar acolo, pe locul unde le descoperea, a putut să citească și să aprecieze la justa ei valoare fiecare tăbliță, fiecare ciob. Uneori izbutea să alcătuiască din fragmente un întreg document, să stabilească cine-i autorul și să determine epoca respectivă.

Se înțelege de la sine că George Smith a telegrafiat de îndată ziarului „Daily Telegraph“ despre descoperirea fragmentului lipsă din mitul babilonian. El era convins că un noroc atît de rar va permite să se mărească volumul săpăturilor și aștepta răspunsul cu nerăbdare. Acum, se gîndea dînsul, proprietarii ziarului „Daily Telegraph“ nu se vor mai zgîrci. Doar el le comunicase că dealul Kuiundjik conține în măruntaiele salc documente cc nu erau cu nimic mai puțin interesante ca legenda potopului.

Ziarul l-a felicitat călduros pe Smith pentru strălucitul său succes, i-a urat și în viitor multe asemenea izbînzi și i-a comunicat că suspendă finanțarea săpăturilor... „Daily Telegraph“ își atinsese scopul. Numărul abonaților săi crescuse brusc, iar soarta documentelor de la Kuiundjik îl interesa prea puțin.

Pentru a pregăti opinia publică în vederea rechemării neașteptate a lui Smith, care se bucura de o imensă populari-

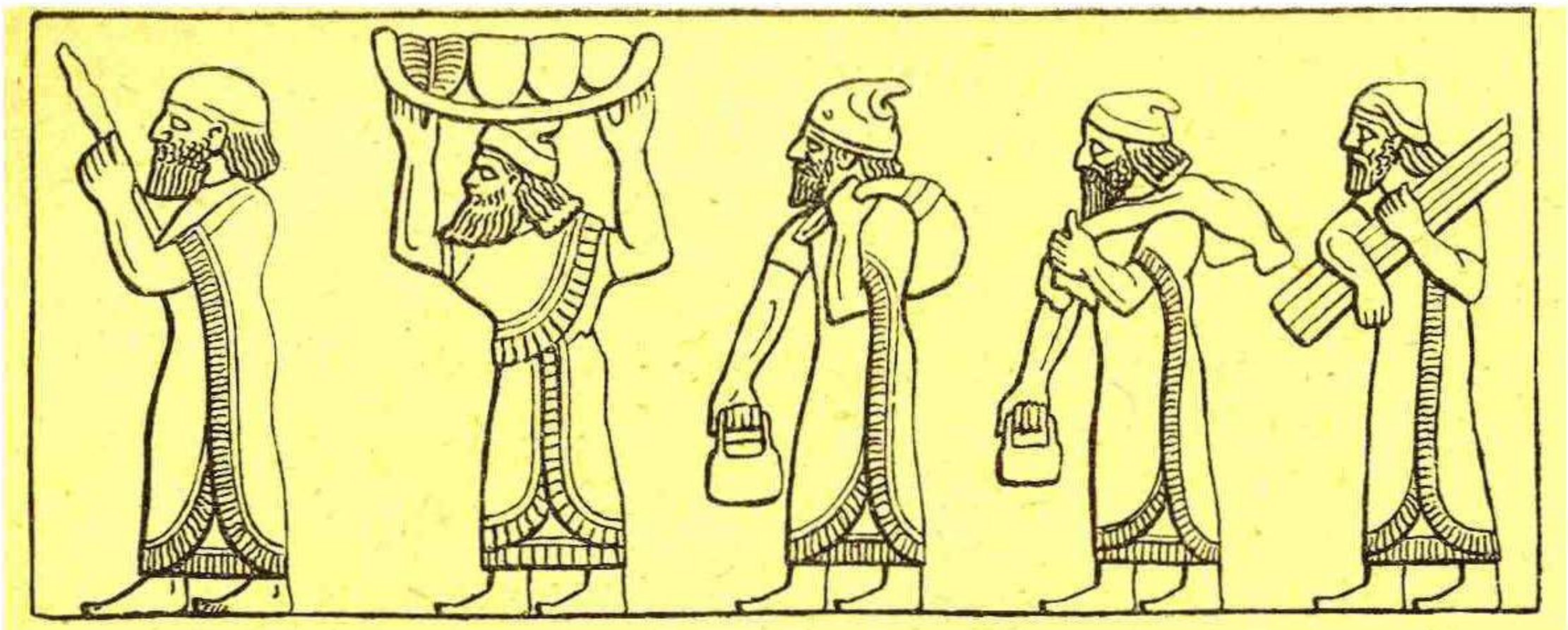

Un rege al unui mic stat subjugat aduce tribut Asiriei.
Detaliu de pe Obeliscul Negru

tate, proprietarii ziarului au recurs la un viclesug de escroci. Publicînd în ziar raportul telegrafic expediat de Smith, prin care acesta anunța descoperirea făcută, ei au introdus o frază pe care arheologul nu o scrisese: „Sezonul săpăturilor s-a terminat“. În realitate, sezonul arheologic de-abia începuse...

George Smith s-a întristat nespus văzînd schimbarea de atitudine. Își făurise cele mai frumoase speranțe și abia apucase să se pregătească temeinic pentru munca care-l aștepta. Și iată-l silit să lase totul baltă și să se întoarcă în Anglia.

În timp ce se făceau pregătirile pentru plecare, se împachetau cu grijă tăblițele și obiectele, se căutau mijloacele de transport, Smith continua să lucreze în tranșeele de la Kuiundjik. Nu se putea hotărî să se despartă de acest deal, care — arheologul era sigur — ascundea în adîncuri încă mii de documente interesante. Și chiar cu două-trei zile înainte de plecare, el avu prilejul să găsească o tăbliță dintre cele mai rare — o „pagină“ dintr-un dicționar sumero-babilonian.

Pentru a înțelege importanța acestei descoperiri trebuie spus că în timpul lui Așșurbanipal — creatorul și proprietarul bibliotecii de la Ninive — limba sumeriană era o limbă moartă.

Această tăbliță a fost găsită în mai multe fragmente. Descoperind doar o jumătate de „pagină“, Smith a cărat o

cantitate uriașă de pietre, a răscolit grămezi de gunoaie și pietriș, și nu s-a lăsat pînă cînd nu a scos la iveală și cea de-a doua jumătate. Dicționarul descoperit de Smith a ajutat considerabil arheologilor să studieze încă o limbă a antichității — limba sumeriană.

Cu riscul vieții, Smith a pătruns în labirintul palatului transformat în carieră de piatră. Scoțînd pietrele de la baza fundației, arabii au lăsat zidurile fără un sprijin prea sigur și ele amenințau în orice clipă să se prăbușească. Pericolul era și mai mare, datorită bolovanilor aruncați unii peste alții. O singură mișcare grcșită sau neatentă, și pietroaiele se puteau prăvăli, îngropînd sub ele pe îndrăznețul cercetător. Dar pe Smith nu-l speria primejdia. Truda i-a fost răsplătită.

Smith a descoperit o tăbliță care zugrăvea cucerirea Babilonului de către elamiți. Era un document ce confirma un eveniment nespus de important al istoriei antice, despre care aflase din analele lui Așșurbanipal. Să nu uităm că George Smith a fost primul care a citit aceste anale. Analele pomeneau că Babilonul a fost cucerit de elamiți cu 1635 de ani înainte de campania lui Așșurbanipal împotriva Elamului. Tăblița descoperită confirma acest lucru. Da, pentru o asemenea tăbliță merita să-ți risti viața!

Dar asta încă nu este totul. Colecția lui s-a mai îmbogățit cu două fragmente din cea de-a șasea tăbliță a epopeii lui Ghilgameș. Astfel, materialul privitor la acest erou legendar al poporului devine tot mai voluminos. În mîinile sale se afla aproape întregul text al celui mai bun monument literar al vechiului Ținut dintre cele două fluvii.

La 9 iunie 1873, doar după o lună de muncă la Kuiundjik, George Smith s-a înapoiat la Londra.

DIN NOU LA NINIVE

Colecția lui Smith a stîrnit un interes atît de viu, încît British Museum, care a devenit proprietarul ei, nu mai putea rămîne impasibil. Lui Smith i s-au oferit acum mijloace materiale pentru a întreprinde o nouă expediție arheologică la Kuiundjik.

Cele cinci săptămîni cît a durat drumul de la Londra la Mosul s-au scurs nespus de greu. Dar, ajungînd la destina-

ție, Smith a aflat că autoritățile turcești au interzis continuarea săpăturilor. Fără să piardă o clipă, arheologul s-a adresat de îndată pașii.

— Jumătate din ceea ce obțineți trebuie să predați Turciei.

— Pentru dumneavoastră, aceasta nu va însemna nimic, iar munca mea nu va mai avea nici un rost. Tăblița de lut este o părticică de carte. Cui i-ar putea folosi o serie de pagini disparate? M-am întors aici tocmai pentru a aduna fragmentele care lipsesc din „cărțile de lut“ ce se păstrează la muzeul din Londra. Vă pot indica locurile unde se află minunate monumente ale antichității, și cu dragă inimă voi da o mînă de ajutor ca ele să fie scoase din pămînt.

Dar oricît se străduia Smith să argumenteze, pașa o ținea una și bună:

— Totul se împarte în mod egal; orice descoperire — pe din două.

Așa că Smith a plecat fără să obțină nimic.

Curînd el a băgat de seamă că este urmărit pas cu pas de un agent al pașii. Și la locul unde se efectuau săpăturile a apărut o iscoadă. Oamenii angajați de Smith erau chemați de autorități și interogați minuțios dacă nu cumva s-au găsit obiecte prețioase.

După multă bătaie de cap, Smith a reușit să obțină un singur lucru: dreptul de a săpa numai acolo unde înainte vreme lucrase Layard.

În centrul atenției sale a stat o imensă încăpere, unde Layard a dat pentru prima oară peste rămășițele bibliotecii din Ninive. Smith s-a decis să cerceteze amănunțit toate camerele ce se aflau în jurul acesteia, pe o rază de 30—40 de metri.

Cu toate că timpul și mijloacele sale erau limitate, arheologul englez s-a hotărît să curețe complet toate încăperile, coridoarele, sălile și trecerile ce se aflau în interiorul perimetrului de 200 de metri, pe care și-l trasasc în minte.

Era o muncă uriașă. Predecesorii lui Smith săpaseră numai de-a lungul pereților, lăsînd neatinse mormanele de pămînt din interiorul încăperii.

Trebuiau scoși mii de metri cubi de pămînt, de piatră și pietriș. Dar nu numai să-i ridice și să-i arunce unii peste alții, ci să controleze cu atenție fiecare pumn de țărînă fiecare pietricică, fiecare bucățică de cărămidă, pentru ca

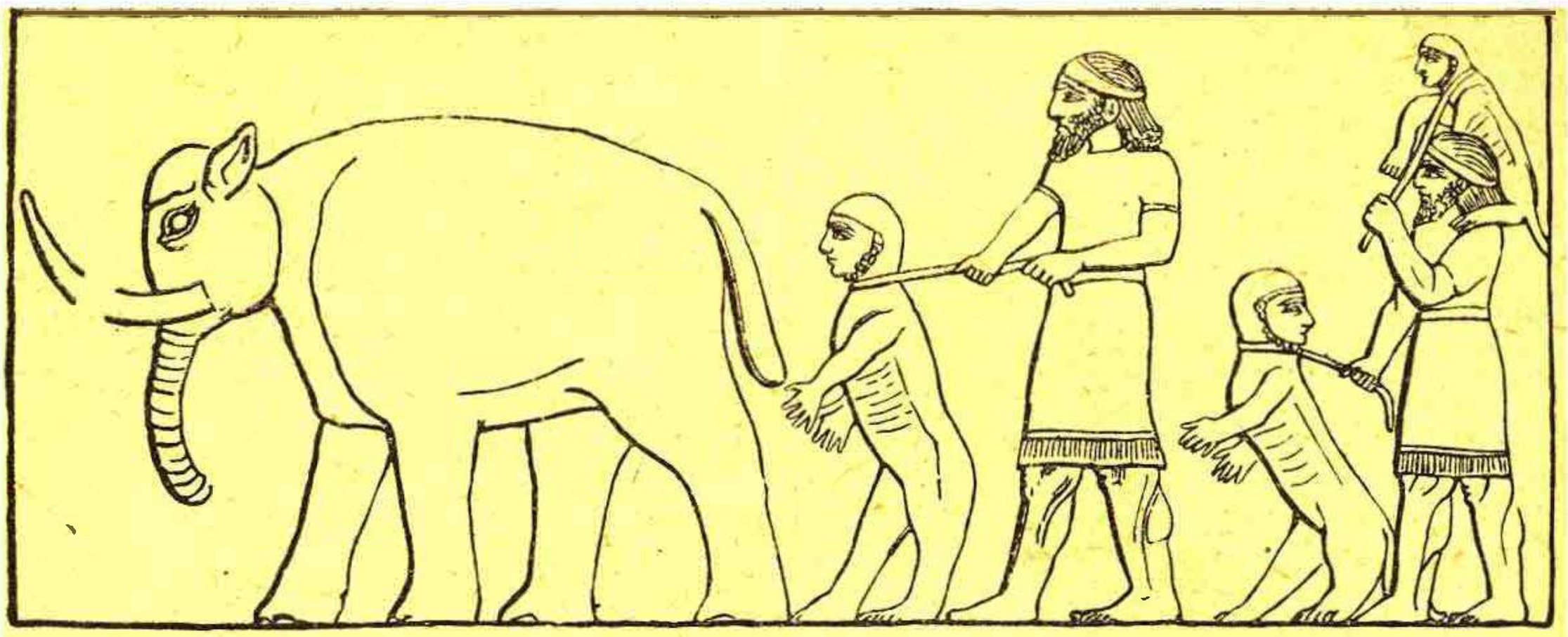

Supușii aduc în dar un elefant și maimuțe.
Detaliu de pe Obeliscul Negru

nici un ciob din „cărțile de lut“ să nu se piardă printre aceste grămezi de gunoi.

Șase sute de lucrători bine instruiți au fost împărțiți pe grupe și distribuiți în diferite sectoare. Și munca a început din plin.

Fusese scoasă o cantitate nesfîrșită de pietre, precum și mii de coșuri cu pămînt, dar nimic nu se arăta. Smith însă nu-și pierdea răbdarea și încrederea. El știa că tăblițele zac îngropate sub straturile inferioare ale solului.

Strat după strat se îndepărta pămîntul bătătorit — și iată că a apărut pardoseala, presărată cu tăblițe de lut. Erau acolo sute, mii...

Dintr-o singură privire, Smith stabilea specificul fiecărei „cărți“. Și ce nu găseai aici! Toate laolaltă, aceste tăblițe coustituiau un fel de enciclopedie, o înmănunchere a tuturor cunoștințelor vechilor asirieni.

Iată, Smith ținea în mîini un ciob de tăbliță și citea:

Cînd cerurile de sus
  încă nu au fost numite,
Și pămîntul de jos
  nu a căpătat nume,
Străbunul Apsu,
  părintele lor,
Mummu și Tiamat,
  care le-a născut pe toate,
Apele lor
  și le-au amestecat laolaltă...“[1]

[1] Apsu, Mummu şi Tiamat — nume de zei antici. — *N.A.*

Cîtă asemănare cu legenda biblică despre facerea lumii!

Dar iată o altă tăbliță:

„Regelui, stăpînului meu, îi vorbește sclavul său, Avel-Ișlar...

...Cu privire la eclipsa de lună, despre care regele, stăpînul meu mi-a scris, în orașele Akkad, Borsippa și Nippur au fost făcute observări... Și eclipsa a avut loc... Eu [îi] vestesc regelui, stăpînului meu, că am văzut-o cu propriii mei ochi...“

Dar oare nu se poate stabili data cînd s-a produs eclipsa? Acest lucru ar permite să se precizeze cronologia asiriană.

Iată încă o tăbliță. Ea conține următoarele rînduri:

„...Fata Andalati,
Fiica lui Saiaradu,
A vîndut-o, iar Ahitili,
O femeie de la curte, a cumpărat-o din mîinile ei,
Dîndu-i drept preț
O jumătate mină de argint“ (circa 250 de grame).

Nu este un preț prea mare pentru un om!

Smith a rămas vreme îndelungată aplecat asupra valoroaselor tăblițe, nefiind în stare să se despartă de ele.

În timpul săpăturilor, se putea constata un lucru ciudat: fragmentele care alcătuiau aceeași tăbliță erau găsite în diverse încăperi, izolate una de alta. „Ei drăcie! — se gîndi Smith. Cine naiba le-o fi zvîrlit așa, la întîmplare, prin camere?“

Dar chibzuind mai adînc, el și-a dat seama cum s-au petrecut lucrurile. Desigur, biblioteca lui Așșurbanipal nu s-a aflat de la început în locul unde a fost descoperită, ci la etajul al doilea. Cînd palatul a ars, rafturile cu „cărți“ s-au prăbușit, tăblițele s-au spart, iar cioburile s-au risipit care încotro. Pe urmă, cînd s-au prăbușit și tavanele dintre etaje, întreaga bibliotecă s-a năruit la pămînt și, astfel, fragmentele ce alcătuiau o singură tăbliță au ajuns în mai multe încăperi.

Această ipoteză a lui Smith a fost ulterior confirmată. Așa cum s-a stabilit azi, asiricnii obișnuiau să-și păstreze cărțile de lut la etajele superioare, pentru ca ele să nu se deterioreze din pricina umezelii.

Săpăturile începute de George Smith nu au durat prea mult nici de astă dată. Autoritățile locale îi puneau mereu bețe

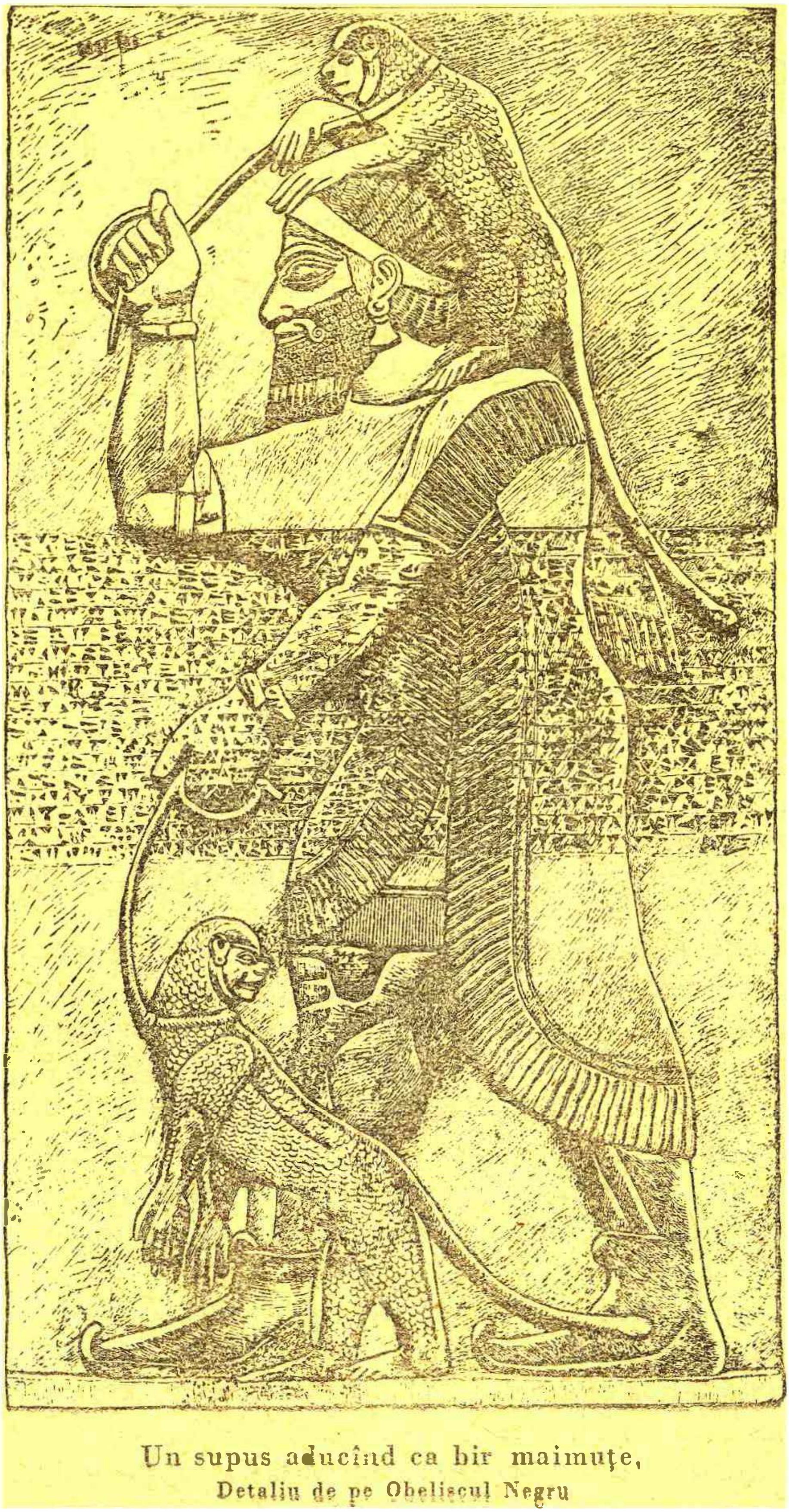

Un supus aducînd ca bir maimuţe,
Detaliu de pe Obeliscul Negru

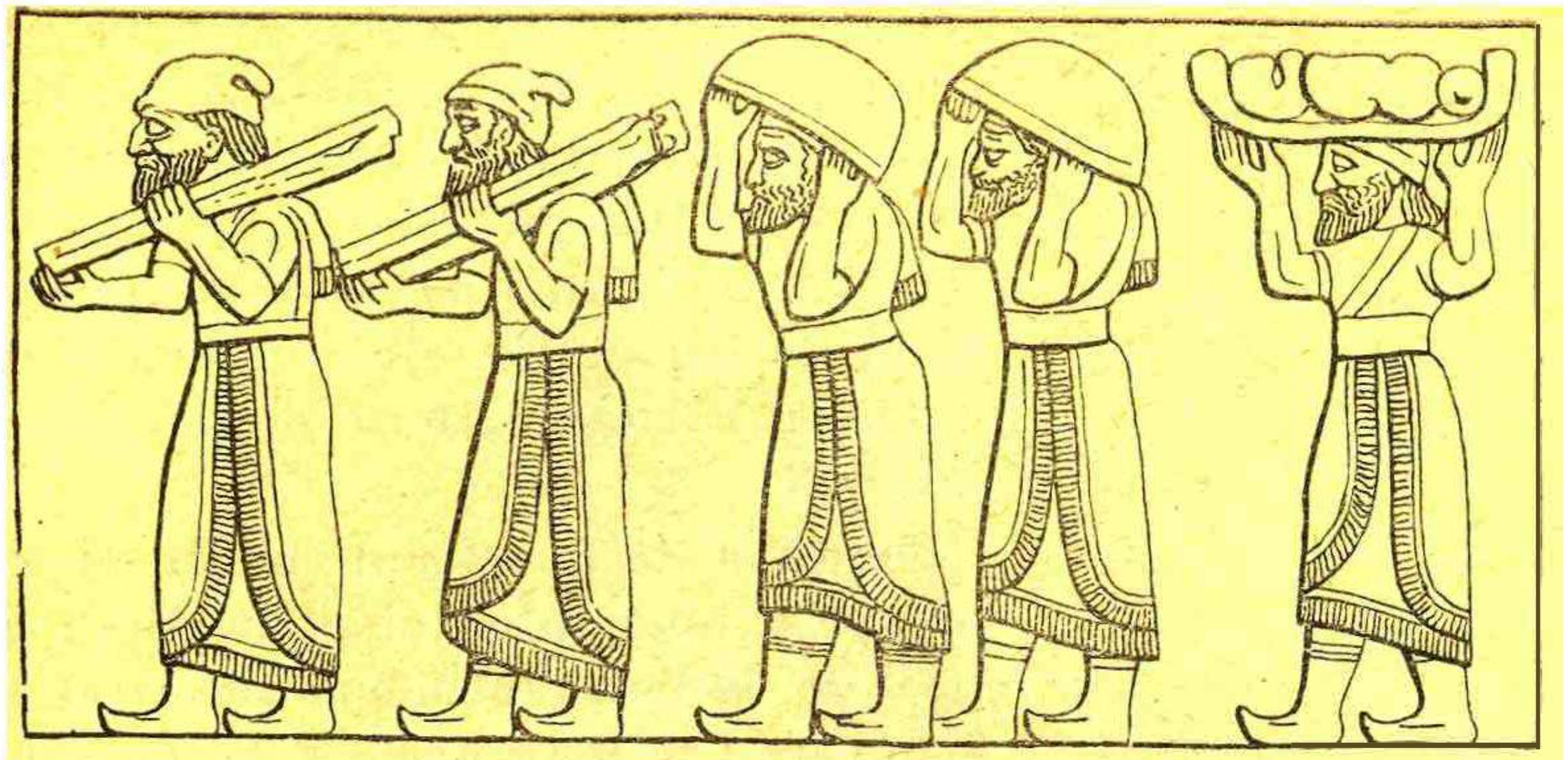

Supușii aduc biruri.
Detaliu de pe Obeliscul Negru

în roate. Împotriva lui și a oamenilor săi erau aduse cele mai absurde acuzații, care de multe ori îi sileau să-și întrerupă munca. Iată un exemplu caracteristic.

Într-o bună zi a venit la Smith proprietarul unui lot de pământ de pe coama dealului Kuiundjik și i-a cerut 250 de lire sterline sub pretext că i-a fost distrus un mormînt.

În mod rațional, Smith i-a arătat că banii pentru lotul cu pricina au fost plătiți o dată, și apoi dînsul nu a profanat nici un fel de morminte. Cu toate acestea, ca să nu fie plimbat pe la tot felul de judecăți și să piardă timp, arheologul s-a arătat dispus să-i plătească turcului 10 lire, numai să-l lase în pace. Dar acesta s-a încăpățînat și Smith a fost nevoit să meargă la judecată.

Cercetările au stabilit că întreaga acuzație era pur și simplu o invenție.

Dar care a fost sentința pronunțată? Ea suna astfel: Smith are dreptate și nu trebuie să plătească nici un ban. Dar... deoarece el însuși a consimțit să dea 10 lire, atunci să dea 12!

Înțelegînd că nu va reuși să pună capăt acestor șicane, George Smith se decide să sisteze lucrările și să se înapoieze în Anglia. Totodată se isprăveau și modestele mijloace care îi fuseseră puse la dispoziție de British Museum. Dar nu era de loc ușor să părăsești Mosulul. Pașa pretindea jumătate

Geniu bun înaripat.
Detaliul unei cusături de pe veşmintele regale

din toate tăbliţele şi obiectele găsite acolo. Fără să stea pe gînduri, Smith a cedat autorităţilor musulmane un vas splendid, o serie întreagă de minunate sculpturi, o statuie de dimensiuni mari şi multe alte lucruri, dar a refuzat categoric să se despartă de tăbliţe.

Smith a fost reţinut la Mosul aproape o lună, pînă cînd, în sfîrşit a sosit de la Constantinopol autorizaţia prin care i se permitea să ia cu sine antichităţile găsite. Mai mult decît atît, i s-a îngăduit să-şi continue săpăturile încă şase săptămîni. Dar Smith nu a putut să se folosească de această favoare, întrucît isprăvise banii.

Cea de-a doua expediţie arheologică a lui Smith s-a soldat cu rezultate dintre cele mai rodnice. Într-un timp destul de scurt — nici două luni — el a adunat o foarte bogată colecţie de tăbliţe. Le-a adunat, cu toate greutăţile întîmpinate din partea autorităţilor turceşti, precum şi din pricina condiţiilor climaterice cu totul nefavorabile. În această ţară situată la sudul continentului, unde iarna este necunoscută, au bîntuit în perioada aceea furtuni şi viscole. Coastele dealurilor s-au acoperit cu o crustă de gheaţă şi muncitorii lui Smith au suferit mult de pe urma frigului şi a îngheţului.

Fragmentele descoperite de arheologul englez au o deosebită importanţă în sincronizarea istoriei Asiriei şi Babilonului. În ele sînt povestite an cu an evenimentele cele mai importante din viaţa celor două popoare. Cronica veche compară evenimentele, fapt care a ajutat asiriologilor să precizeze multe date istorice.

Foarte preţioasă pentru studierea scrierii cuneiforme este tăbliţa cu explicaţia ideogramelor principalelor oraşe asiriene şi babiloniene (ideograma este un semn convenţional, care suplineşte înţelesul unui cuvînt întreg).

În Asiria şi Babilon, numele de ţări, de rîuri şi oraşe, precum şi numele regilor nu se citeau aşa cum se scriau. De pildă, oraşul Babilon se pronunţa „Babili“, dar de scris se

scria „Babdinghirraki“. Fluviul Eufrat se chema în asiriană „Puratu“, dar se scria „Udkibnunki“. Spuneai „Nippur“ (oraș în apropierea Babilonului), dar scriai „Anenlilki“. După cum se vede, nici o asemănare între pronunțarea cuvîntului și transcrierea lui.

Acest fapt are următoarea explicație:

Cînd babilonienii au preluat de la sumerieni scrierea cuneiformă, ei au continuat să scrie numele de țări, rîuri și orașe în sumeriană, dar de pronunțat le pronunțau în limba lor, adică în babiloniană. Aceasta ar fi ca și cum un neamț ar scrie „Leningrad“, dar ar pronunța „Leninstadt“. Cuvîntul „Babili“, ca și cuvîntul „Babdinghirraki“, înseamnă „Porțile zeului“.

Printre interesantele descoperiri ale lui Smith se numără și legenda regelui Sargon din Akkad, legendă pe care noi o cunoaștem.

Am pomenit aici numai de trei tăblițe din colecția lui Smith. Dar el a adunat aproape t r e i m i i de „cărți de lut“, cu cel mai divers conținut. Despre multe dintre ele vom povesti în capitolele următoare.

MOARTEA LUI GEORGE SMITH

Cartea în care Smith a zugrăvit peripețiile expediției sale s-a bucurat de un succes extraordinar. Într-un timp scurt, ea a fost editată de șapte ori.

Dar arheologul nu și-a pierdut capul din cauza acestor succese răsunătoare.

El știa că încă mii și mii de tăblițe din biblioteca lui Aşşurbanipal continuă să zacă îngropate în tainițele dealului de la Kuiundjik. Și gîndul acesta nu-i dădea pace.

În urma insistențelor sale, s-a hotărît organizarea celei de-a treia expediții arheologice la Kuiundjik. Pentru Smith, ea a fost și cea din urmă...

În vremea aceea, în Orientul Apropiat bîntuia holera, și călătoriile în acele ținuturi erau foarte riscante. Dar primejdia nu l-a putut opri pe Smith. Munca îl acaparase cu totul. Era hotărît să scoată cu orice preț din negura vremurilor întreaga bibliotecă a lui Aşşurbanipal. Lucrul acesta devenise scopul vieții sale și nimic pe lume n-ar fi putut să-i frîngă voința.

De multe ori Smith nu găsea un acoperiș sub care să-și culce capul și rămînea sub cerul liber: localnicilor le era teamă că ar putea aduce molimi. Nu arareori flămînzea. În unele zile, doar un codru de pîine îi era singura hrană. Copilăria chinuită, grelele condiții de viață, munca peste măsură, zi și noapte, toate laolaltă i-au măcinat sănătatea. El a căzut victimă epidemiei. La 19 august 1876, George Smith murea pe îndepărtate meleaguri străine, cînd încă nu împlinise 36 de ani.

În fraze scurte, lapidare, jurnalul lui Smith povestește greutățile neînchipuit de mari întîmpinate în cursul ultimei expediții. Iată ce scric el, cu mîna tremurîndă, înainte de a-și da sfîrșitul:

„Mi-e rău. Dacă ar fi venit un medic, m-aș fi putut însănătoși, dar n-a venit... așa că mă îndoiesc; dacă acesta este sfîrșitul, atunci iertați-mă... Am muncit toată viața pentru știință... Colecția mea va oferi un cîmp bogat de cercetări. M-am pregătit să-l prelucrez singur, dar acum doresc ca toți cercetătorii să aibă posibilitatea de a studia antichitățile și observațiile mele. Mi-am făcut datoria pe măsura puterilor..."

Opera lui George Smith, acest autodidact care a știut — în condițiile grele ale sclaviei capitaliste și plecînd de la măsuța de lucru a gravorului — să se înalțe pe culmile științei, a limpezit o întreagă epocă pentru arheologie. El a reușit să descopere, să citească și să cerceteze o serie de minunate mituri și legende din antichitate, monumente istorice, documente științifice, juridice și cu caracter economic. Datorită lui, cea mai veche bibliotecă din lume a căpătat a doua oară viață: după un somn de 25 de secole, ea a devenit un bun al științei mondiale.

CAPITOLUL VI

CUM SE EXECUTAU „CĂRȚILE DE LUT“

APARIȚIA SCRIERII CUNEIFORME

De ce în străvechiul Ţinut dintre cele două fluvii se scria pe lut? De ce cărțile erau din argilă, și nu din hîrtie așa cum sînt astăzi?

Răspunsul este foarte simplu: în afară de lut, în Mesopotamia nu exista nici un alt material care să poată fi folosit pentru scris.

Egiptenii scriau pe papirus, pe care îl pregăteau dintr-o anumită specie de trestie ce creștea din belșug pe malurile Nilului. În China se scria pe bambus, iar din secolul al doilea al erei noastre, pe hîrtie din pai de orez, chinezii fiind primii care au știut să o fabrice. La Roma, oamenii scriau pe pergament, pe papirus și mai ales pe tăblițe cerate. În Marele Novgorod și în alte orașe rusești din vechime, se scria pe coajă de mesteacăn — un material ieftin și rezistent, accesibil celor mai largi mase.

Nimic din toate acestea nu exista în Mesopotamia. În schimb, lutul din Ţinutul dintre cele două fluvii era excelent. Ce nu se făcea din el în antichitate! Palate luxoase și bordeie umile, hambare trainice pentru păstrarea cerealelor și cele mai fine vaze, butoaie de vin și jucării pentru copii. Din el se făureau pînă și seceri, cu dinți de os, de piatră sau de metal. Din timpuri imemoriale, lutul slujea și la confecționarea cărților — tăblițele de lut. Materialul se găsea întotdeauna la îndemînă — mai bine zis, sub picioare — în orice cantitate.

Se lua o bucată de lut și se presa bine, pînă ce se obținea un aluat lipicios și dens. I se dădea orirce formă, mai adesea forma unor tăblițe dreptunghiulare, a căror lungime era de obicei cam o dată și jumătate sau de două ori mai mare decît lățimea. Cînd lutul se usca puțin, „hîrtia“ era gata. Nu-ți rămînea altceva de făcut decît să scrii pe ea textul dorit.

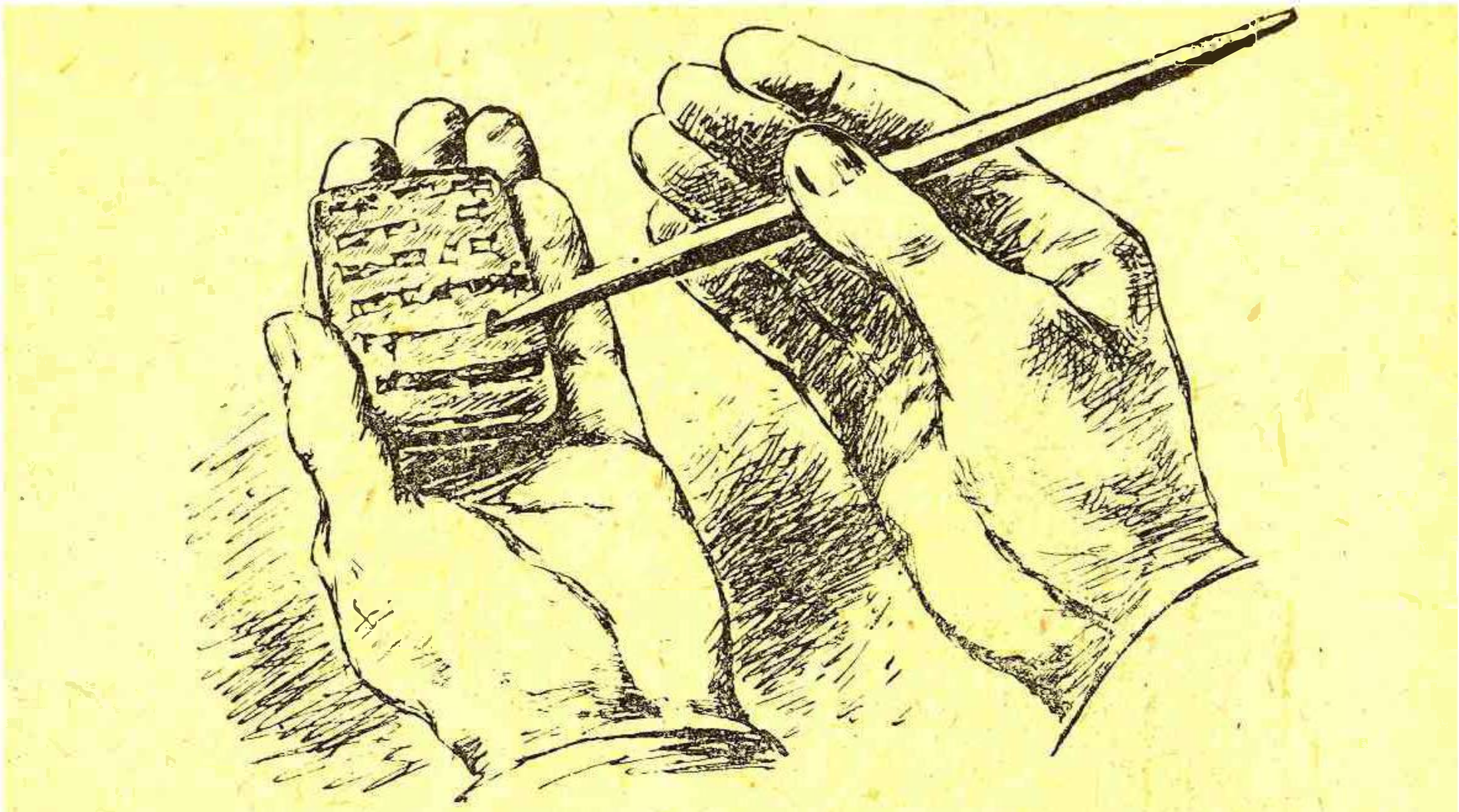

Așa se scria pe tăbliţele de lut

„Creioane“ și „peniţe“ se aflau și ele în cantităţi nelimitate. Beţișorul de trestie înlocuia perfect uneltele noastre de scris.

Trebuia doar să ai grijă ca acest beţisor să capete în secţiune forma unui triunghi. Atunci semnele apăreau citeţe și „creionul“ rămînea stabil, nu se mai răsucea în mînă.

Încercaţi să scrieţi cu un beţișor pe lut — toate liniile vor fi puţin mai groase în partea de sus. Lucrul este ușor explicabil. Nici noi nu tragem pe hîrtie linii uniform de groase. Priviţi orice text scris de mînă și nu vă va fi greu să observaţi unele îngroșări, datorită apăsării inegale a peniţei. Aceste îngroșări sînt și mai vizibile pe lut. Cînd începea să scrie semnul, scribul, fără să vrea, apăsa ceva mai tare în primul moment, iar pe lut se ivea un triunghi — un semn asemănător cu un cui sau cu o pană.

Iată cum a apărut scrierea cuneiformă. Acest lucru a fost condiţionat de specificul materialului de care se slujeau locuitorii din antichitate ai Ţinutului dintre cele două fluvii.

Forma de pană a semnelor se păstra și atunci cînd se scria pe piatră, bronz, argint sau alte materiale dure. Această manieră de scriere a fost consacrată și recunoscută de toţi.

Era foarte greu să înveți să scrii și să citești semnele cuneiforme. Această artă nu o posedau prea mulți. Pe lîngă temple funcționau școli speciale, unde erau pregătiți scribii. Arheologii au reușit să dezgroape mai multe încăperi care au slujit ca săli de clasă și au izbutit chiar să descopere un număr însemnat de „caiete“ școlărești (bineînțeles din lut), cu greșeli de ortografie și cu corecturile profesorului.

În școlile preoțești, instruirea începea cu cel mai elementar lucru: micul scrib învăța cum să pregătească o tăbliță dintr-un boț de lut. După aceea, trebuia s-o linieze, pentru ca rîndurile să fie drepte — operație foarte lesnicioasă de altfel, care se făcea cu ajutorul unei sfori subțiri. Era de ajuns să întinzi sfoara și s-o apeși pe lutul moale, pentru ca linia să apară perfect dreaptă. Apoi, elevul trebuia să traseze pe aceste rînduri semne separate —verticale, orizontale, înclinate. Cînd după multe exerciții, izbutea să le imprime destul de repede, frumos și curat, el învăța ca, din combinarea semnelor simple, să alcătuiască silabe, cuvinte, cifre și propoziții întregi.

Elevul ținea mica tăbliță în mîna stîngă, iar alta mai mare — modelul — se afla așezată alături, pe un suport special. După ce umplea o față, o întorcea și scria și pe cealaltă parte. El nu reușea chiar de la început să facă acest lucru. Trebuia să capete o îndemînare specială în manipularea caietului de lut. Uneori se întîmpla ca elevul să scape tăblița și să „boțească“ lutul. În cazul acesta, semnele cuneiforme se deformau și nu mai puteau fi citite. Micul scrib neîndemînatic își primea plata pentru nebăgarea lui de seamă! Trebuia să ia totul de la capăt.

Este drept, că, spre deosebire de caietele noastre, cele de lut puteau fi folosite a doua oară; era de ajuns să ștergi lutul presat, ca să obții o nouă tăbliță.

Pe unele caiete de lut se văd și astăzi foarte limpede amprentele degetelor care au ținut tăblița acum 3000 de ani. Cercetînd aceste amprente, s-a putut stabili al cui e scrisul: al unui adult, sau al unui copil. În unele adîncituri ale semnelor lăsate de bețișor se pot vedea urmele fibrelor bețigașului de trestie — „condeiul“.

Dar se naște întrebarea: ce se putea face pentru ca paginile de lut să devină mai rezistente, pentru a folosi „caietul“

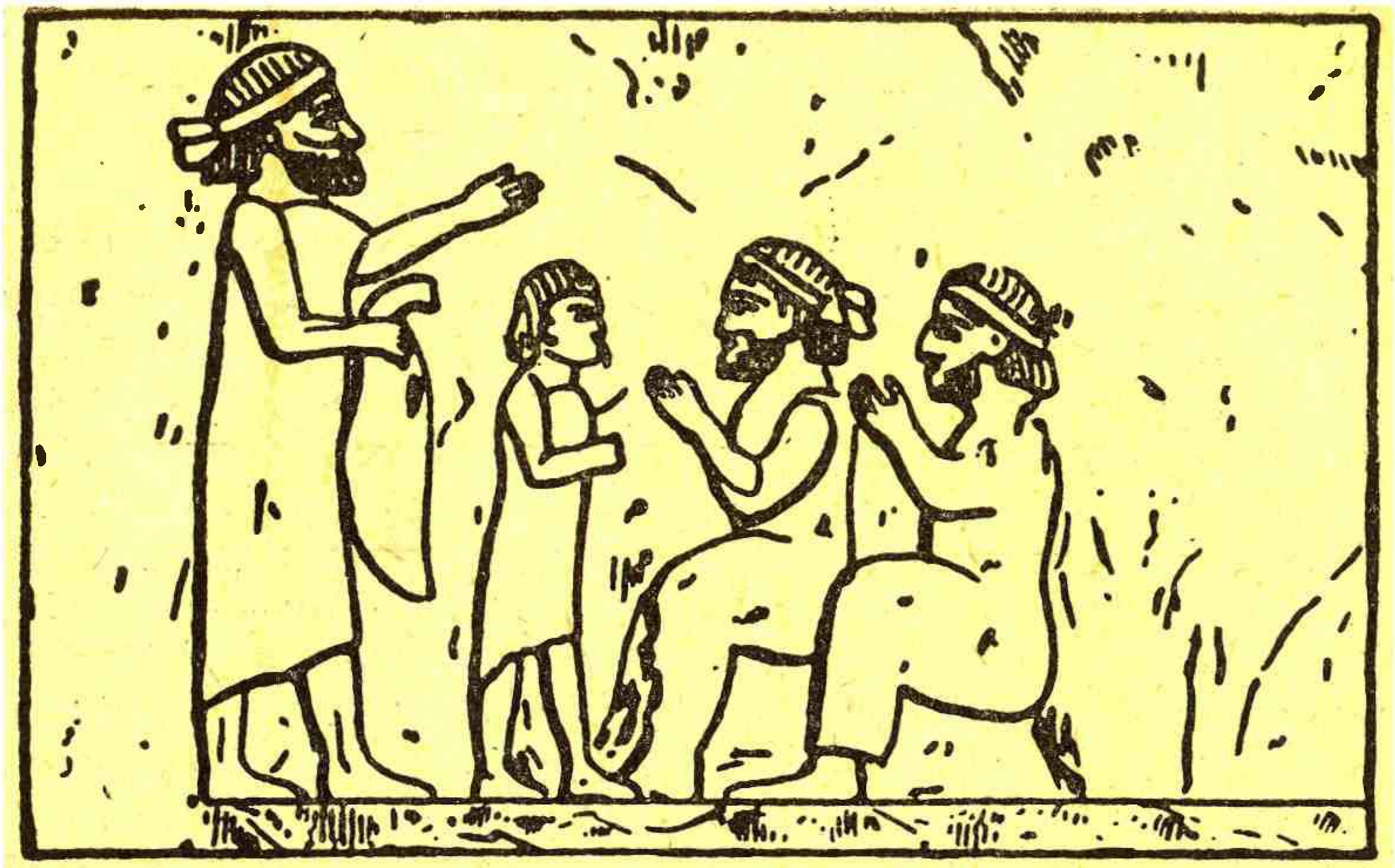

Şcoala de scribi

sau „cartea“ fără ca semnele să se strice? Nu era de loc o treabă prea complicată: tăbliţele trebuiau arse în cuptor. Atunci ele căpătau duritatea cărămizii.

De obicei, aşa procedau asirienii, babilonienii, sumerienii şi alte popoare din antichitate care scriau pe lut.

Dar nu toate tăbliţele de lut se ardeau în cuptoare, ci numai acelea care urmau să fie păstrate vreme mai îndelungată. Restul se uscau la soare.

Arheologii au descoperit multe tăbliţe nearse. Pentru a le putea conserva şi în viitor, s-a hotărît ca ele să fie arse. Experienţa a reuşit pe deplin, cu toate că între confecţionarea tăbliţelor şi arderea lor s-au scurs mai multe milenii.

Năprasnicul incendiu care a mistuit palatul lui Aşşurbanipal nu a distrus biblioteca. S-au prăbuşit acoperişurile, au ars stelajele, dar „cărţile“ au rămas. Au trecut milenii, iar noi le citim de parcă au fost scrise ieri.

Dar cărţile şi caietele de lut erau cît se poate de incomode: erau grele şi ocupau mult loc. Astăzi, fiecare elev, plecînd la şcoală, îşi bagă cu uşurinţă în servietă toate cărţile şi caietele de care are nevoie. Dacă însă acestea ar fi copiate pe tăbliţe de lut, nici un şcolar nu ar putea să ridice o ase-

menea greutate. Ca să ajungă la școală, ar trebui să și le transporte cu căruța...

Abecedarul unui elev din clasa întîi care numără circa 50 de pagini, copiat pe lut ar cîntări aproximativ 50 de kilograme.

Pe-atunci lucrul acesta nu avea importanță, deoarece elevii nu-și duceau acasă manualele; întreaga învățătură se preda între cei patru pereți ai școlii de scribi, unde micii elevi stăteau de dimineață pînă seara tîrziu. Așa că lutul, ca material pentru scris, le convenea de minune.

Este interesant de remarcat că initial se scria în rînduri verticale — de sus în jos, începînd de la dreapta spre stînga — și abia mai tîrziu oamenii au început să scrie așa cum scriem noi astăzi — în rînduri orizontale, de la stînga spre dreapta. Cum s-a produs această schimbare, nu este greu de ghicit.

Încercați să scrieți cu cerneală imitîndu-l pe scribul asirian: rînduri verticale de la dreapta spre stînga. Veți fi nevoiți să țineți tot timpul mîna dreaptă în aer, altfel veți mînji toate rîndurile scrise mai înainte. Acest fel de a scrie este foarte incomod, deoarece mîna obosește repede.

Scribii din antichitate au găsit o soluție pentru a înlătura inconvenientul: ei au rotit tăblița cu 90^0 în sens invers de cum se învîrtesc acele ceasornicului. Astfel, rîndurile verticale au devenit orizontale, și de scris se putea scrie de la stînga spre dreapta. Este adevărat că toate semnele apăreau culcate, dar la citit tăblița se rotea din nou cu 90^0 în sens invers, și citirea se făcea pe rînduri verticale de la dreapta spre stînga.

Au trecut anii, scrierea s-a simplificat, forma culcată a semnelor a fost consacrată. Acum nu numai că se scria pe orizontală de la stînga la dreapta, dar și citirea se făcea tot în același chip.

DICȚIONARE ȘI MANUALE DE ȘCOALĂ

Dar să ne întoarcem la școala de scribi și să aruncăm o privire la caietele elevilor din clasele superioare. Cu acest prilej vom vedea cît de mult timp se acorda exercițiilor gramaticale. Încă din acea vreme, oamenii își dădeau seama că nu poți deveni un om cult fără a cunoaște gramatica limbii materne. La îndemîna celor ce învățau se găseau tot

felul de dicționare, liste de semne, liste de sinonime și așa mai departe.

Trebuie spus că în școlile de scribi se preda nu numai limba maternă, asiriana, dar și sumeriana, care la acea dată era o limbă moartă. Acest lucru își are explicația în faptul că un mare număr de monumente literare erau scrise în limba sumeriană și, fără cunoașterea ei, un scrib n-ar fi putut să se descurce.

Toate aceste manuale școlare au adus un neprețuit serviciu și asiriologilor noștri. Ei au învățat după ele așa cum au învățat și elevii școlilor de scribi conduse de preoți.

Despre dicționarele și manualele didactice ale școlilor asiro-babiloniene se cuvine să vorbim mai pe larg.

Primele manuale de scriere cuneiformă au fost întocmite încă cu mult înainte de epoca vestitului rege și legislator Hammurabi, care a trăit, așa cum am văzut, în secolul al XVIII-lea î.e.n. Multe din aceste manuale au ajuns fără să sufere modificări esențiale pînă în zilele lui Așșurbanipal, care a domnit cu 11 secole mai tîrziu!

Din generație în generație, dicționarele și manualele vechi se copiau, și un număr însemnat de copii au fost extrase din aceeași bibliotecă aflată la Ninive.

Acest fapt confirmă pe deplin teza marxist-leninistă cu privire la caracterul stabil al limbii, al fondului principal de cuvinte și al structurii gramaticale. Dacă în decursul acestor veacuri limba asiriană ar fi suferit transformări radicale, oamenii nu ar mai fi putut să folosească manuale, dicționare și alte „cărți de lut“ vechi de peste o mie de ani. E limpede că nu le-ar mai fi înțeles. Dar acest lucru nu s-a întîmplat.

De-a lungul veacurilor, limba asiro-babiloniană s-a îmbogățit cu noi cuvinte, unele vechi au dispărut, iar altele și-au schimbat înțelesul. Dar fondul principal de cuvinte al limbii, ca și structura sa gramaticală, cu toate că au suferit anumite modificări, în linii generale s-au păstrat neatlerate în decursul secolelor. De aceea, elevii școlilor de scribi din timpul lui Așșurbanipal puteau să învețe după aceleași dicționare și manuale ca și străbunii lor care trăiseră cu o mie de ani mai înainte.

Dar ce dicționare și manuale se întrebuințau în acea epocă?

Întrucît unul și același semn cuneiform se putea citi în mai multe feluri, era necesar ca în manual, alături de semnul

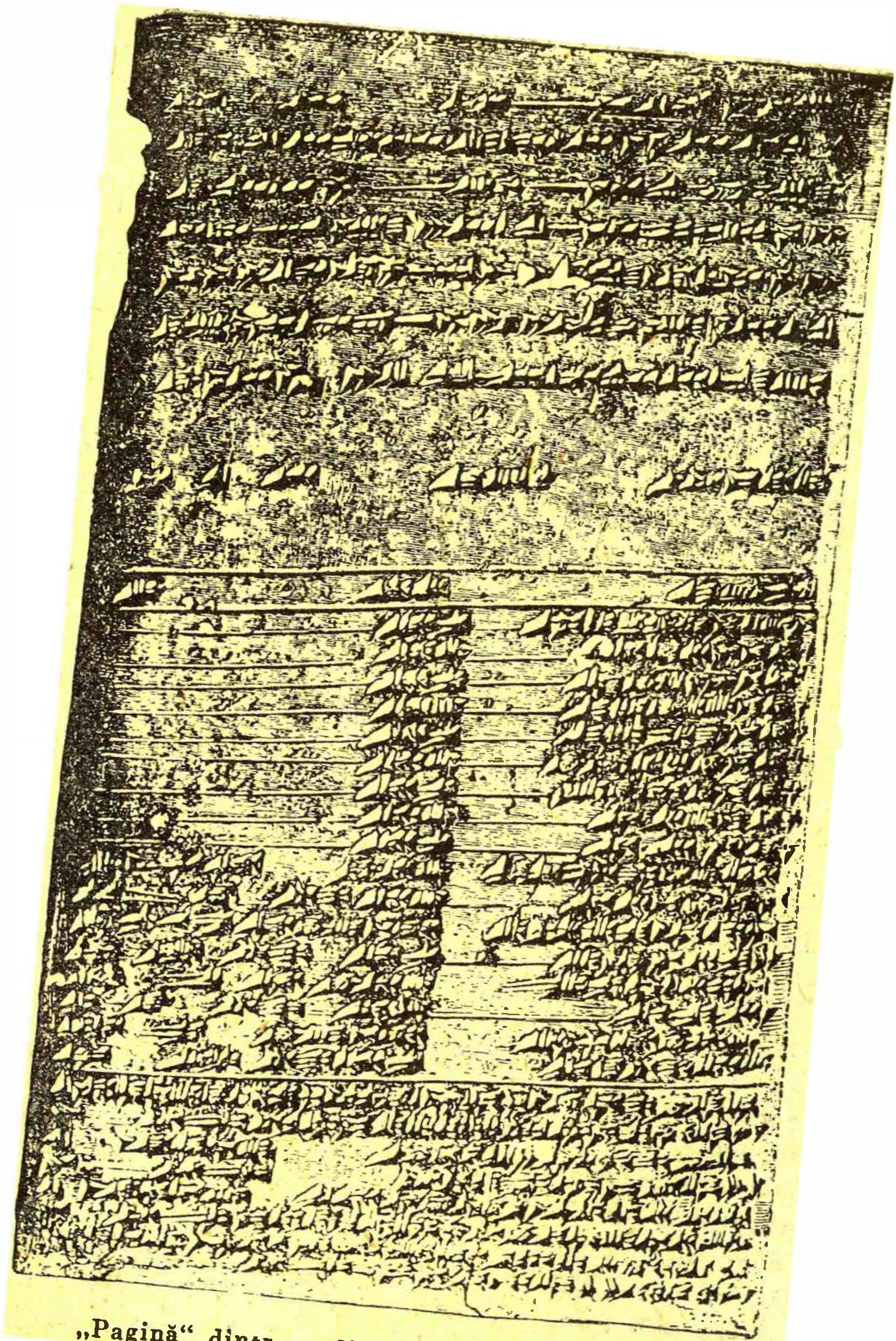

„Pagină“ dintr-un dicţionar sumero-babilonian

scris și de înțelesul pe care-l avea, să fie indicate diferitele sale exprimări fonetice. Acest soi de „abecedare“, cu trei coloane, erau considerate ca fiind cele mai simple manuale pentru elevii din clasele inferioare ale școlilor de scribi.

Iată o „pagină“ dintr-un asemenea „abecedar“.

Exprimarea fonetică a semnelor	Transcrierea semnelor cuneiforme	Denumirea semnelor
MUR		KIKKINU
HAR		KIKKINU
KIKKIN		KIKKINU
HU		MUȘENNU
BAG		MUȘENNU
PAK		MUȘENNU
MUȘEN		MUȘENNU

După ce învățau „abecedarul“ școlarii începeau să se ocupe de chestiuni mai complicate—studiul ideogramelor, adică al semnelor care exprimau cuvinte întregi. În acest caz, elevul trebuia să memoreze nu numai configurația semnului, dar să știe să-l citească și în babiloniană, și în sumeriană.

Dar toate acestea nu constituiau decît o treaptă pregătitoare pentru studiile propriu-zise, mai profunde. Un scrib putea să considere că a asimilat în întregime arta scrierii cuneiforme doar în clipa cînd izbutea să țină minte mai mult de 12 000 de diferite combinații rezultate din semnele cuneiforme!

Treceau ani de zile pînă să le învețe și să le memoreze.

Pentru a veni în ajutorul scribilor și elevilor din școlile de scribi, au fost întocmite nenumărate ghiduri. Așa, de pildă, unul conținea o înșiruire lungă de sinonime, deoarece repetarea frecventă a acelorași cuvinte era considerată drept manifestarea unui stil sărac. În altele, existau formule juridice gata scrise. De exemplu: „Cînd îți va înapoia banii, va putea să intre în casa lui“, „Cînd îți va înapoia banii, va putea să-și ia în stăpînire ogorul“ și așa mai departe. Unele ghiduri indicau semnele cuneiforme necesare pentru desemnarea animalelor, plantelor, obiectelor de metal sau a ustensilelor gospodărești. Altele conțineau pro-

verbe și zicători, ca, de pildă: „Sîsîie ca o sobă veche“, „În oraș străin, și un argat este stăpîn“, „Te-ai dus și ai pus stăpînire pe ogorul dușmanului, și atunci dușmanul, a venit și a pus stăpînire pe ogorul tău“. Erau și ghiduri speciale care indicau toate gradele de rudenie pînă la cel, mai îndepărtat — lucru care, de altfel, își avea importanța lui la împărțirea unei averi între moștenitori.

Deosebit de însemnate pentru știință sînt dicționarele sumero-babiloniene, kassito-babiloniene, sumero-babilono-hittite, precum și altele, descoperite în diverse locuri. Tăblițele cu declinări și conjugări, scoase la lumină din tainițele dealurilor aflate în Ținutul dintre cele două fluvii, au ajutat oamenilor de știință să învețe structura gramaticală a limbilor antice.

Analiza unui volum respectabil de texte a dus la concluzia că limba asiro-babiloniană a avut o influență considerabilă asupra limbilor popoarelor cu care asirienii și babilonienii au venit în contact în decursul îndelungatei lor istorii. Limba asiro-babiloniană îngloba cuvinte sumeriene, amorrite, arameice și din alte graiuri. Dar, prin aceasta, ea nu a devenit o altă limbă. Dimpotrivă, datorită numărului mare de cuvinte care au pătruns în lexic, ea a devenit și mai bogată, și mai puternică.

În școlile de scribi, matematica ocupa locul al doilea în ordinea importanței. Pentru a veni în ajutorul elevilor, fuseseră întocmite table de înmulțire și tabele cu pătratul numerelor de la 1 la 60. Cînd lucrau cu numere mai mari, utilizau ghiduri speciale.

În școli, elevii mai învățau desenul și pictura. Elevul trebuia să știe să măsoare suprafața unui cîmp, să schițeze planul unei clădiri, să deseneze schema unui canal.

Cînd terminau școala, absolvenții deveneau scribi de profesie. Mîinile lor au scris acele mii și mii de „cărți“ care au alcătuit biblioteca de la Ninive.

CUM A LUAT NAȘTERE BIBLIOTECA DE LA NINIVE

Ea nu a fost o îngrămădire de cărți culese la întîmplare, ci s-a format în decursul multor ani; cărțile erau adunate cu sîrguință și în mod organizat, după indicațiile proprietarului ei — regele Așșurbanipal. Din acest punct de vedere,

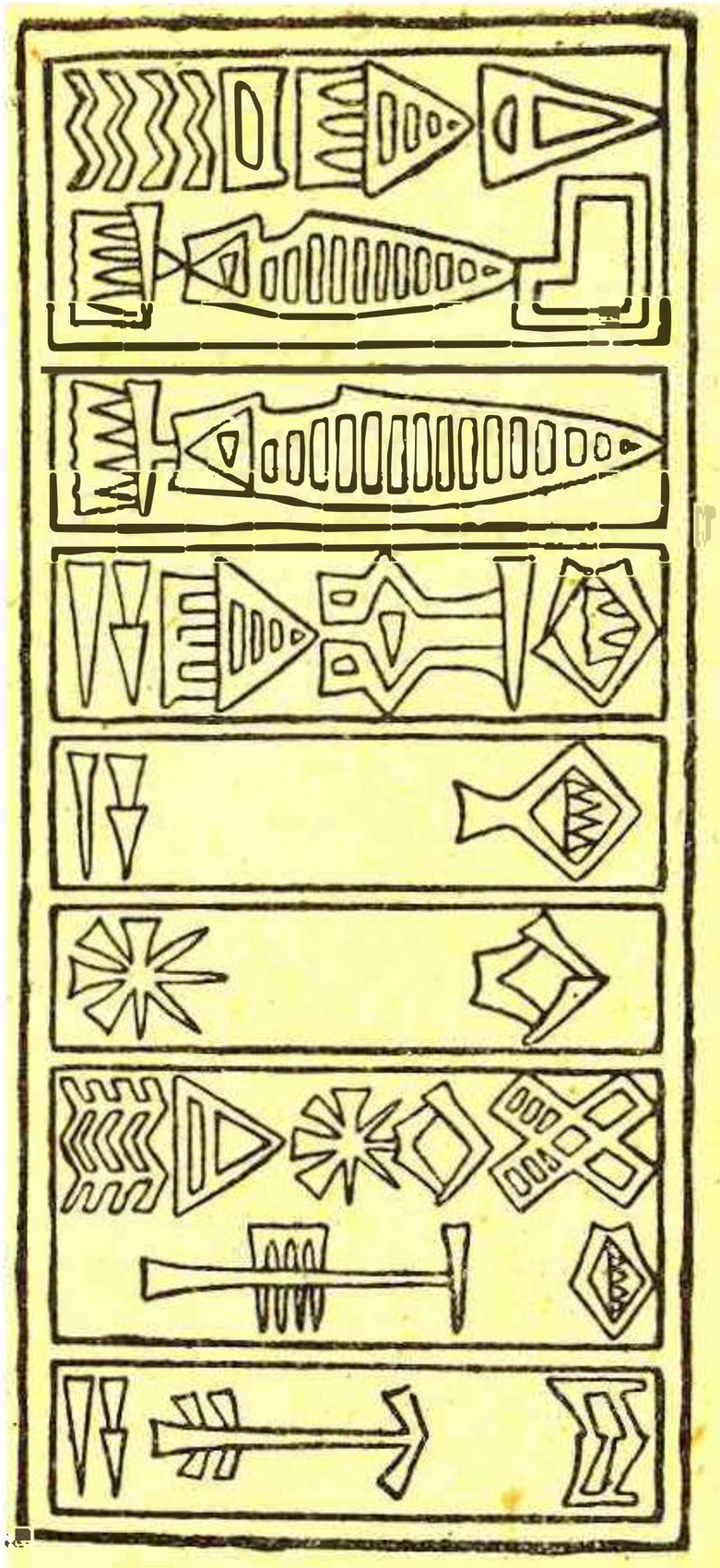

Inscripția lui Șarkalișarri, regele Akkadului, ultimul reprezentant al dinastiei întemeiate de Sargon cel Bătrîn.

Inscripția înseamnă: „«Șarkalișarri» regele Akkadului, a închinat zeului Șamaș în orașul Sippar". Tăblița cu această inscripție a fost pusă drept piatră fundamentală cînd s-a început construirea templului

regele asirian a procedat cu totul altfel decît Ptolemeii (regii Egiptului din epoca elenistică), care, pur și simplu, au jefuit vechile arhive.

În toate colțurile întinsului său regat, Așșurbanipal a trimis scribi, cărora le-a dat poruncă să execute copii de pe cărțile vechi ce se păstrau în diferite temple și palate. În îndeplinirea acestei sarcini nu era admisă nici cea mai mică neglijență. Scribul avea obligația să copieze textul cu toată minuțiozitatea, semn cu semn, și nu numai să-l copieze, dar să și confrunte copia cu originalul. De aceea, pe foarte multe tăblițe se întîlnește inscripția: *Kima labirișu șatirma bari*, ceea ce înseamnă: „Copiat după originalul vechi, apoi confruntat".

Altă dată, scribul întîlnea semne și cuvinte cu totul de neînțeles sau indescifrabile. Pe unele tăblițe, semnele erau scrise unele peste altele. În asemenea cazuri, se prea poate ca scribul să se fi folosit de o lupă. O astfel de sticlă biconvexă, care după forma sa amintește bobul de linte, a fost descoperită cu prilejul săpăturilor.

Uneori însă, nici lupa nu ajuta la nimic. Atunci, copistul se adresa preoților învățați. Dar, adesea, și aceștia se dovedeau neputincioși în fața anumitor pasaje, nefiind în stare să le deslușească. Ce era de făcut? Să scrie pe ghicite?

Nici un scrib nu s-ar fi învoit la o treabă ca aceasta, de teamă să nu atragă asupra capului său mînia regelui asirian. În asemenea cazuri, copistul prefera să facă una din următoarele mențiuni: „șters", „distrus", „nu știu".

Copierea textului nu se efectua în mod mecanic, ci era un act bine gîndit. Drept mărturie stă și faptul că scribul, copiind texte care datau din vremuri foarte îndepărtate, scrise cu o scriere extrem de veche, a înlocuit semnele folosite cu altele, mai accesibile pentru epoca sa. Cîteodată i se încredințau lucruri care cereau și o mai mare răspundere din partea lui, ca de pildă, rezumarea conținutului vreunei cărți mai voluminoase. În anumite cazuri, el trebuia să facă e x t r a s e, adică să copieze numai părțile mai interesante sau mai importante din tăbliță.

Astfel, într-un timp relativ scurt, a fost completată, pentru prima oară în lume, o bibliotecă ce conținea zeci de mii de „cărți" din toate domeniile cunoscute în vremea aceea. Și, ca în orice bibliotecă bună, „cărțile" cele mai des cerute existau nu într-un singur exemplar, ci în două sau trei. Datorită acestor copii, în multe cazuri a putut fi restabilit textul integral al unor tăblițe mult deteriorate.

PECEȚI, COPERTE, TITLURI, CATALOAGE

Biblioteca ținea la fondul ei de „cărți" adunate cu atîta trudă. Pe toate tăblițele de lut se afla pecetea bibliotecii: *Ekal Aššurbanapla, šar kiššati, šar mat Aššur* — „Palatul lui Aššurbanipal, regele universului, regele Asiriei". Iată cum arăta această pecete:

Dar oare cum se descurcau bibliotecarii în puzderia de tăblițe din lut? Cărțile noastre sînt broșate, copertate, și este imposibil să încurci paginile unei cărți cu ale alteia, să dai, de pildă, cititorului începutul unui roman și sfîrșitul altuia. În Asiria, acest lucru era foarte posibil: „paginile" de lut nu puteau fi legate laolaltă. Dar asirienii au găsit un mijloc ca să iasă din încurcătură. Lădițele de lemn înlocuiau la dînșii coperțile noastre.

În ziua de azi, bibliotecarul scoate fără nici o greutate cartea din raft și i-o întinde cititorului. În biblioteca lui Aššurbanipal, a întinde o „carte" cititorului nu era un

lucru chiar atît de simplu. Încercați să ridicați o ladă plină cu cărămizi!

Dar chiar dacă cineva ar fi încurcat fără să vrea tăblițele între ele, ar fi amestecat „paginile“ diverselor „cărți“, nenorocirea n-ar fi fost prea mare. Nu era de loc greu să strîngi laolaltă „paginile“ și să refaci „cartea“ risipită. În partea de jos a fiecărei tăblițe se afla scris titlul cărții, iar alături — numărul filei de lut.

Este interesant de remarcat că autorul nu trebuia să-și bată capul să găsească un titlu cărții sale. El se năștea în mod automat din primele cuvinte ale textului. Așa, de pildă, fiecare din cele șapte tăblițe care povestesc legenda facerii lumii poartă titlul: *Enuma eliș* — „Cînd sus“. Acestea sînt tocmai primele cuvinte cu care începe mitul babilonienilor antici despre crearea lumii. Pe prima tăbliță se află „Enuma eliș 1“, pe a doua — „Enuma eliș 2“ și așa mai departe.

Dacă acest sistem s-ar fi păstrat pînă în zilele noastre, atunci cartea pe care o citiți în clipa de față nu s-ar fi numit *Cărțile de lut*, ci „La Leningrad, în cartierul Petrograd“.

Cu totul altfel ar fi sunat și titlurile operelor cunoscute și iubite de noi ale clasicilor ruși. De exemplu, *Cîntecul lui Oleg înțeleptul* al lui Pușkin s-ar fi intitulat: „Oleg înțeleptul e gata să dea...“, *Borodino* al lui Lermontov s-ar fi chemat „Unchișule, cum a fost treaba?“ și așa mai departe.

Trebuie să recunoaștem totuși că această metodă de a intitula o lucrare după primele cuvinte ale textului s-a păstrat într-o oarecare măsură pînă în zilele noastre. Cine nu cunoaște cîntecele și romanțele: *Nu-mi cînta, frumoaso! Pe culmile Gruziei, Rătăcesc de-a lungul străzilor zgomotoase*[1]. Sînt primele versuri din poeziile lui Pușkin, și care au dat titlul bucăților respective.

Pentru ca manipularea „cărților de lut“ să fie cît mai lesnicioasă, scribii asirieni mai practicau o metodă, și anume repetarea ultimului rînd al fiecărei tăblițe la începutul celei următoare. Astfel, de pildă, în cartea incantațiilor, cea de-a patra tăbliță se termină cu cuvintele „un blestem

---

[1] „Ce te legeni codrule“, „Pe lîngă plopii fără soț“ de M. Eminescu sînt exemple concludente în literatura romînă. — *N.T.*

năprasnic s-a abătut asupra omului, asemenea unui duh rău“. Cu aceleași cuvinte începe cea de-a cincea tăbliță.

O bibliotecă adevărată nu poate să existe fără un catalog. Cum să găsești cartea de care ai nevoie, în ce cameră s-o cauți, în care dulap, pe ce raft? Doar n-ai să te apuci să răscolești mii și mii de volume, în căutarea unuia singur! Dacă există un catalog, poți găsi imediat orice dorești: este suficient să scoți din cartotecă fișa respectivă și să te uiți la cifrul indicator.

Iată, în fața noastră se află o carte din bibliotecă având cifrul D. XXV 3/18. Aceasta înseamnă că respectiva carte face parte din seria literaturii pentru copii, că se găsește în al 25-lea dulap, pe al 3-lea raft, al 18-lea volum din stînga[1].

Și în biblioteca din Ninive existau cataloage. Se înțelege de la sine că ele nu semănau cu ale noastre, dar îndeplineau aceeași funcție — ajutau să fie găsită cartea respectivă și satisfăceau pe deplin cerințele bibliotecarilor asirieni. Particularitatea acestor cataloage o constituie indicarea numărului de rînduri cuprinse pe fiecare tăbliță.

În secțiile de stampe și manuscrise ale bibliotecilor din zilele noastre este menținută aceeași ordine. În catalog se indică numărul de rînduri cuprinse în fiecare text.

„Cărțile“ din biblioteca lui Aşşurbanipal erau împărțite pe ramuri de specialitate, în funcție de conținutul lor. La fiecare stelaj se afla o etichetă de lut, de mărimea degetului mic, unde se menționa domeniul din care face parte grupa respectivă de cărți. Aceasta se aseamănă foarte mult cu tăblițele indicatoare fixate pe dulapurile din bibliotecile noastre: „Istorie“, „Matematică“, „Medicină“.

SECTORUL DE ARHIVĂ AL BIBLIOTECII

Biblioteca din Ninive servea în același timp și ca arhivă. Aici erau adunate, depozitate și păstrate cu grijă cele mai diferite documente: convenții, legi, rapoarte ale funcționarilor, informații asupra unor operații militare, date asupra impozitelor adunate, tot felul de cereri, plîngeri și așa mai departe. Tot acolo se aflau actele de contabilitate ce se

---

[1] D este inițiala cu care, în limba rusă, începe cuvîntul deti — copii. — *N.T.*

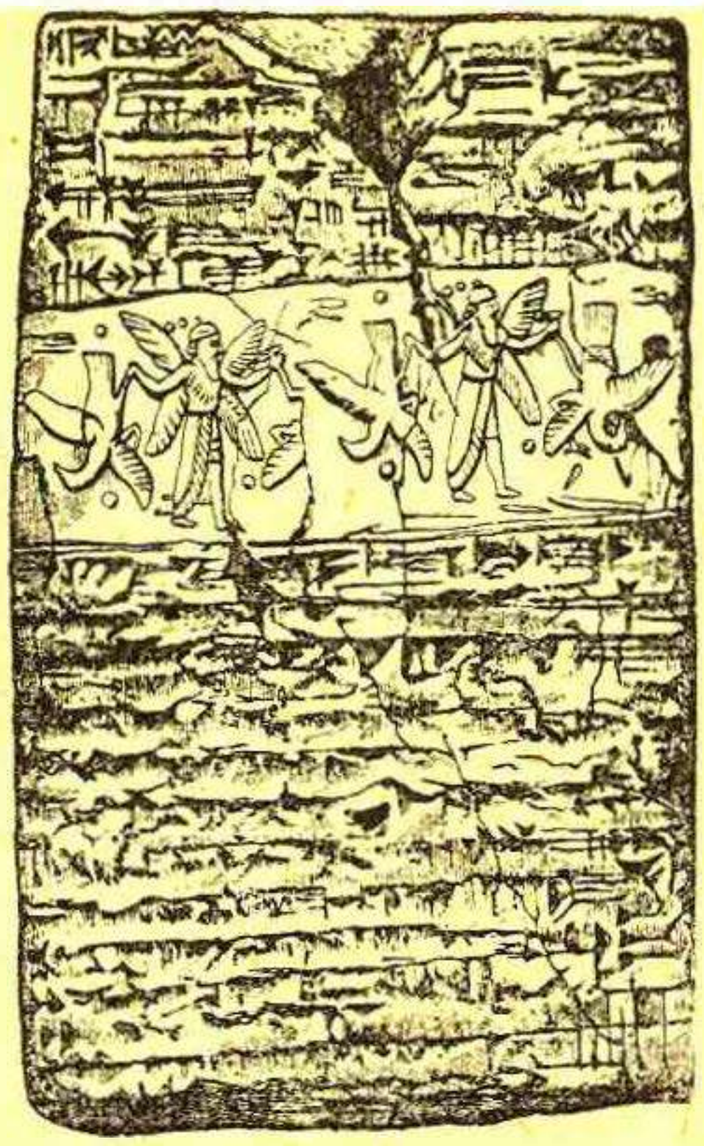

Document de afaceri, întărit prin pecete (pecetea se află în centru)

refereau la gospodăria regală; dări de seamă asupra construcției clădirilor și canalelor; comunicări ale astronomilor în legătură cu mișcarea corpurilor cereşti și încă multe altele.

În acest fel existau nu numai cărți de lut și caiete de lut, dar și scrisori de lut, documente de lut, contracte de lut.

De obicei, scrisorile din lut erau închise în plicuri tot din lut. Pentru ca să scoți misiva, trebuia să spargi plicul. Oamenii își scriau des și pentru tot felul de motive. Scriau funcționarii și militarii, diplomații și guvernatorii regiunilor. Scrisorile erau adresate regelui și mamei sale, fiului sau fiicei suveranului, funcționarilor superiori și curtenilor mai de vază. De pe scrisorile trimise de Aşşurbanipal se scoteau copii ce se păstrau în arhiva bibliotecii. Pe copii se nota numele curierului care dusese scrisoarea.

Cînd se expediau anumite valori — vite, arme, grîne, piei, vin, țesături — se anexau etichete din lut, pe care se indica denumirea, cantitatea, calitatea și costul mărfii. De unele mărfuri erau agățate un fel de răbojuri din lut — și pentru acestea s-a găsit loc în arhiva regală. Cu răbojuri, prinse la gît, erau transportați sclavii și sclavele.

Pe răboj se indica numele sclavilor și numele stăpînilor lor.

Știm din capitolele precedente despre numeroasele basoreliefuri de alabastru dezgropate la Ninive. Și mai știm că, de obicei, basoreliefurile erau însoțite de un text explicativ. În biblioteca lui Aşşurbanipal au fost descoperite ciornele acestor inscripții. Se înțelege de la sine pentru ce era nevoie de ciorne. Ele slujeau pietrarilor cînd săpau textul respectiv în plăcile de alabastru.

Asemenea ciorne se întocmeau pentru orice fel de alte inscripții: cele de pe taurii și leii înaripați, de pe carele regale de luptă, de pe statuile zeilor sau de pe obeliscurile de piatră.

Dacă vom avea nevoie de mai multe exemplare ale aceluiași text, de bună seamă că nu-l vom copia de mînă, ci vom folosi mașina de scris, obținînd dintr-o dată trei sau patru exemplare. Dacă însă ne trebuie nu trei-patru copii, ci 40—50 atunci nu mai are rost să le batem la mașină. E mult mai simplu să le obținem la gheștetner sau la sticlograf. În cazul cînd avem nevoie de sute sau mii de exemplare, recurgem la mașina de tipărit. Tipografia va tipări repede și ușor orice număr de exemplare.

Dar oare cum procedau asirienii atunci cînd aveau nevoie de o cantitate mai mare de copii ale aceluiași text? Cum procedau ei cînd trebuia, de pildă, să expedieze în mare grabă, spre toate colțurile întinsei lor țări, o dispoziție dată de rege? Oare copiau de mînă fiecare exemplar?

Nu, nu copiau. Și ei „tipăreau cărți". Se înțelege că sistemul lor nu semăna cu nici unul din mijloacele folosite de noi în ziua de azi: mașină de scris, sticlograf sau linotip. Și cu toate acestea, se poate vorbi de o „tipărire a cărților" în înțelesul literal al cuvintelor, adică de reproducerea mecanică a unui text într-un număr mare de exemplare.

Ca să înțelegem cum se putea tipări pe lutul moale, să ne aducem aminte de pecețile noastre de ceară sau de sigiliile de plumb. Și într-un caz, și în altul obținem o amprentă cu literele în relief, deoarece pe pecete ele sînt săpate în adîncime. Dacă pe pecete literele ar fi fost în relief, atunci amprentele s-ar fi imprimat în profunzime. Asemenea peceți foloseau și asirienii cînd voiau să obțină mai multe copii după același document.

Să nu ne închipuim să era vorba de o pecete de dimensiuni reduse, cu un text scurt, așa cum sînt ștampilele noastre rotunde, care de obicei slujesc la oficializarea actelor. Dimpotrivă, era o ștanță uriașă, care dintr-o singură apăsare, reproducea textul integral al unei „pagini", adică fața unei tăblițe de lut.

Pentru a se obține pe tăbliță forma corectă a semnelor, ele trebuiau să fie invers gravate pe ștanță. Lucrul se înțelege de la sine. Luați orice carte, apropiați-vă de oglindă și încercați să citiți. Nu va fi de loc o treabă ușoară. Toate literele vor apare răsturnate. Pentru ca textul „cărților de

lut“ să nu apară răsturnat, trebuiau răsturnate semnele de pe ștanță.

Și această problemă a fost rezolvată în vechiul Ținut dintre cele două fluvii. Este interesant de remarcat că ștanțele se foloseau nu numai la „tipărirea cărților“ de lut, ci slujeau și la imprimarea inscripțiilor pe cărămizile smălțuite cu care se căptușeau pereții palatelor și templelor.

Oricît de primitiv ni s-ar părea astăzi acest sistem asirian de tipărire a cărților, totuși, să nu uităm că el era folosit acum 3000 de ani.

PECEȚILE-CILINDRI

Dar înseși ștanțele asiriene au o vechime cu mult mai mare și reprezintă o formă evoluată a peceților cilindrice de pe timpul sumerienilor.

La vremea sa, aceasta a însemnat o minunată invenție.

Pe un cilindru nu prea mare din piatră dură — jasp, agată, carneol, onix sau cristal de munte — erau gravate diferite desene (cele mai multe cu caracter mitologic), numele posesorului peceții și a zeului său ocrotitor. De-a lungul axei sale, cilindrul avea o secțiune, în care se introducea un băț, cu ajutorul căruia cilindrul era rostogolit pe lutul moale. Pe tăbliță apărea limpede amprenta desenului și a inscripției.

În vechiul Ținut dintre cele două fluvii, orice om mai înstărit își avea pecetea cilindrică și cu ea întărea tot felul de documente, convenții, acorduri, contracte. Pecețile înlocuiau semnăturile ambelor părți. Dacă cineva nu poseda pecete, atunci își imprima pe document unghia. Alături de amprenta unghiei, scribul nota: „unghia cutăruia“. Pe unele tăblițe citești următoarea inscripție: *Kum kunukșu supurșu ișkum*, adică: „În locul peceții sale, și-a apăsat unghia“.

S-au găsit mii de peceți-cilindri de tot felul, avînd pe ei desene gravate cu mult meșteșug. Uneori se întîlnesc tablouri complicate, în care intervin o mulțime de personaje. Cu cît stăpînul peceții era mai bogat și se bucura de o faimă mai mare, cu atît mai interesant apare desenul, mai fină cizelura și mai prețios materialul din care era confecționată pecetea-cilindru. Posesorii peceților le purtau întot-

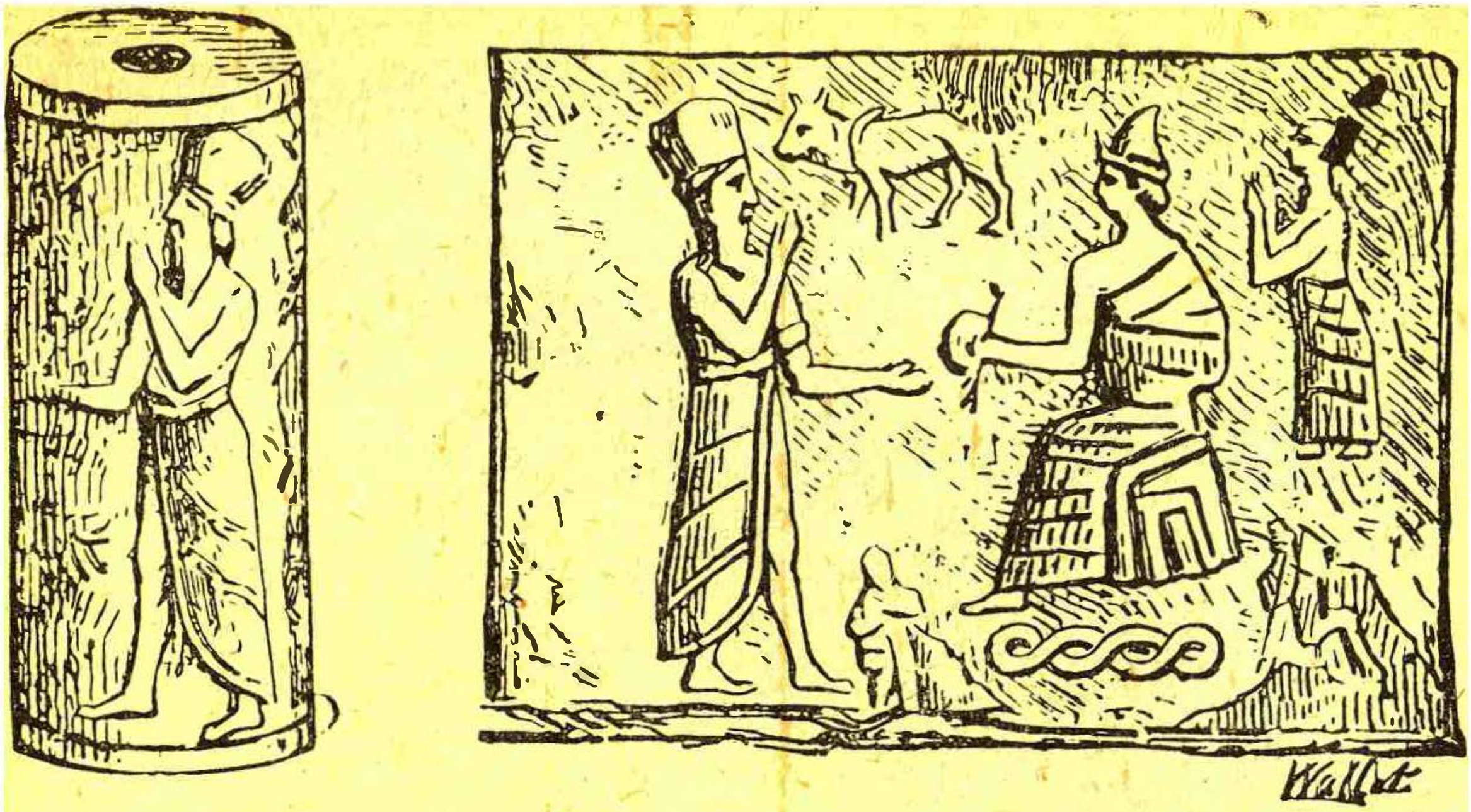

Cilindru-pecete sumerian. *În dreapta* — amprenta lăsată de pecete.

deauna asupra lor, fie la gît, fie la brîu, atîrnate de un șnur trecut printr-o toartă. Văzînd pe tăbliţe amprentele lăsate de peceți, poți să spui fără greș, chiar dacă nu ești asiriolog: acesta este un contract, o convenție, o înțelegere, o chitanță — într-un cuvînt, un document de afaceri.

Asemenea documente au fost descoperite în număr foarte mare nu numai în biblioteca lui Aşşurbanipal, ci și într-o serie de arhive regale, arhive ale templelor, precum și în arhive particulare.

O MOȘTENIRE BOGATĂ

În arhivele templelor existau zeci și sute de mii de tăbliţe de lut. Așa, de pildă, în arhiva templului din orașul Nippur (statul Babilon) se păstrau peste 100 000 de documente, adunate în decursul a 3000 de ani! Erau registrele unde se aflau trecute veniturile și cheltuielile templului, rapoarte în legătură cu jertfele și darurile aduse zeului, cu privire la construcția și repararea unor case referitor la sădirea pomilor, irigarea cîmpiilor, cumpărarea și vînzarea animalelor, confecționarea îmbrăcămintei și încă multe altele.

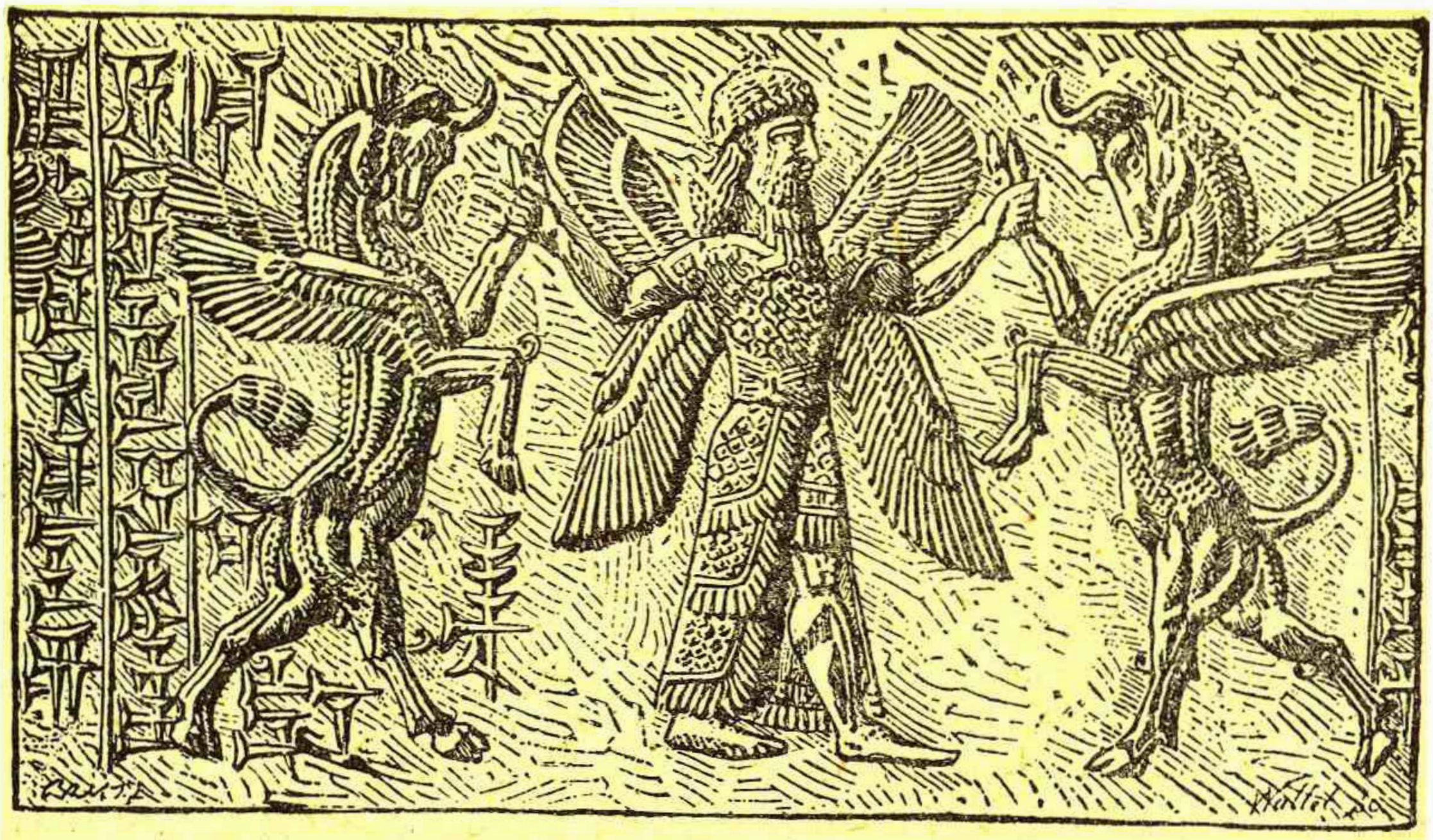

Amprenta unei peceți cilindrice, cu inscripții și imagini mitologice

Tot atît de bogat reprezentate sînt și sectoarele științifice și religioase, de unde au fost copiate numeroase cărți pentru biblioteca lui Aşşurbanipal.

Totuși, în templul de la Nippur nu se afla decît o simplă arhivă, nicidecum o bibliotecă. Tăbliţele cuneiforme au fost adunate aici treptat, de-a lungul mileniilor, în care vreme templul a fost dărîmat de nenumărate ori și, apoi, reconstruit. El a fost fie refăcut, fie mărit, fie clădit din nou. Adesea, în același loc se înălța o construcție cu totul nouă. Dar diferitele lucrări de reconstrucție nu au influențat cu nimic soarta arhivei templului. Ea a fost păzită cu o grijă deosebită, fiind transportată dintr-o clădire veche în alta nouă; neîncetat, era completată și atît de mult a sporit numărul cărților, încît a ajuns să ocupe 80 de încăperi, cu o suprafață totală de aproximativ 3 hectare.

Neîntrecuți meșteri au fost copiștii anonimi ai „cărților de lut“. Totuși, numele unora dintre ei ne sînt cunoscute azi, deoarece au apărut pe unele tăbliţe. Îndeplinind zi de zi munca lor obișnuită, de bună seamă, ei nici nu se gîndeau că trudesc la făurirea istoriei, că peste cîteva milenii oamenii de știință vor descifra slova lor, regretînd cînd vor da peste o mînă mai nedibace și bucurîndu-se cînd vor întîlni un scris mai caligrafic...

Trebuie spus că printre scribi au existat adevărați maeștri în arta lor, cărora le plăcea să-și împodobească opera cu semne antice mai complicate, de mult ieșite din uz.

Acest lucru îl practicau îndeosebi scribii din biblioteca lui Aşşurbanipal.

Datorită „cărților de lut", noi cunoaștem astăzi evenimentele petrecute acum 3 000 de ani, cunoaștem de asemenea viața popoarelor care au trăit în Ținutul dintre cele două fluvii și care de milenii au părăsit arena istoriei; și despre toate acestea avem informații mult mai precise decît despre o serie de evenimente întîmplate în epoci mult mai apropiate de vremea noastră. Datorită „cărților de lut", noi putem reconstitui tabloul vieții din Asiria antică, cu nenumărate detalii în ce privește obiceiurile, credințele și moravurile oamenilor de atunci. Totodată, avem posibilitatea să stabilim evenimentele istoriei asiriene, să pătrundem în raporturile social-economice ale străvechiului popor, să cunoaștem cultura, știința și arta lui.

Un ajutor neprețuit în această direcție ne va da biblioteca din Ninive. Ea ne va călăuzi prin întortocheatul labirint al evenimentelor legate de numele regelui asirian Aşşurbanipal.

CAPITOLUL VII

STĂPÎNUL BIBLIOTECII DIN NINIVE ŞI EPOCA LUI

AŞŞURBANIPAL DESPRE EL ÎNSUŞI

„Eu, Aşşurbanipal, zămislit de zeul Aşşur şi zeiţa Belit, prinţ moştenitor... am căpătat înţelepciunea zeului Nabu, mi-am însuşit arta scrisului, a tuturor meşterilor, atîţia cîţi sînt, am învăţat să trag cu arcul, să călăresc, să gonesc cu carul de război, să ţin hăţurile. Din porunca preaslăviţilor zei ale căror nume le-am pomenit şi cărora laude le-am adus, eu, puternicul bărbat, favoritul zeului Aşşur şi al zeiţei Iştar...“

În acest fel triumfal şi pompos îşi începe analele sale stăpînul bibliotecii din Ninive. Nu se poate spune că străluceа prin modestie. Analele zugrăvesc în cuvinte elogioase campaniile militare, enumeră bogatele prăzi capturate, descriu pedepsele aspre şi sîngeroase aplicate celor răzvrătiţi.

Şi la tot pasul întîlneşti comentarii pline de emfază, care arată că perioada lui de domnie a însemnat pentru Asiria secolul de aur, că pretutindeni sălăşluiau mulţumirea şi bunăstarea.

Te miră atunci faptul că popoarele supuse nu-i purtau lui Aşşurbanipal nici un pic de recunoştinţă pentru violenţele şi uciderile în masă, pentru incendierea oraşelor şi jefuirea averilor, pentru transformarea regiunilor înfloritoare în deşerturi... Dimpotrivă, ele se răsculau necontenit, năzuind să scuture jugul asirian, de nesuportat, şubrezeau din ce în ce mai mult imperiul militar parazitar al lui Aşşurbanipal, contribuind, în cele din urmă, chiar la totala lui distrugere.

Aşşurbanipal a fost ultimul rege mai de seamă al Asiriei. La aproximativ două decenii după moartea sa, Asiria este definitiv nimicită, încetînd pentru totdeauna să mai existe ca stat.

Lucrul acesta poate să pară ciudat, deoarece tocmai în timpul domniei lui Aşşurbanipal şi a predecesorilor săi — deci aproximativ 130 de ani — Asiria cunoscuse culmea puterii sale. Înghiţind toate statele vecine, şi cele din apropiere, şi cele mai îndepărtate, nu numai de pe tărîmul asiatic, dar şi de pe cel african, Asiria părea că nu se va prăbuşi niciodată. La auzul numelui său, toate statele din jur începeau să tremure, cuprinse de spaimă... Şi, deodată, această cădere fulgerătoare... O totală nimicire politică şi militară de pe urma căreia nu a izbutit să se mai ridice niciodată.

Cum s-a produs declinul? De ce era iminentă prăbuşirea puterii asiriene, primul stat din istoria omenirii care a năzuit la supremaţia mondială?

Şi la aceste întrebări ne dau răspuns tot „cărţile de lut".

REORGANIZAREA ARMATEI

În anul 745 î.e.n. pe tronul Asiriei s-a urcat Tiglatpalassar al III-lea. Înscăunarea sa a fost urmată de importante reforme sociale, militare şi politice. Scopul statului asirian rămînea acelaşi: jefuirea propriului său popor şi mai ales a celor străine. „Din timpuri imemoriale — scria K. Marx — au existat în Asia numai trei ramuri de activitate administrativă: departamentul finanţelor, sau departamentul pentru jefuirea propriului popor, departamentul războiului, sau departamentul pentru jefuirea altor popoare şi, în sfîrşit, departamentul lucrărilor publice"[1]. Dar metodele folosite de Tiglatpalassar al III-lea pentru atingerea scopurilor sale erau cu totul diferite de ale înaintaşilor săi.

Înainte vreme, fiecare soldat trebuia să se prezinte la armată cu uniforma şi armele sale proprii. Mai mult decît atît; el era obligat să-şi procure singur hrana. Aşadar, e limpede că în armată nu puteau intra decît oameni cu o bună stare materială.

Tiglatpalassar al III-lea a creat o armată permanentă, întreţinută pe socoteala statului. El a deschis larg porţile

---

[1] K. Marx — Fr. Engels, *Opere* vol. 9, Editura Politică, Bucureşti, 1959, p. 137.

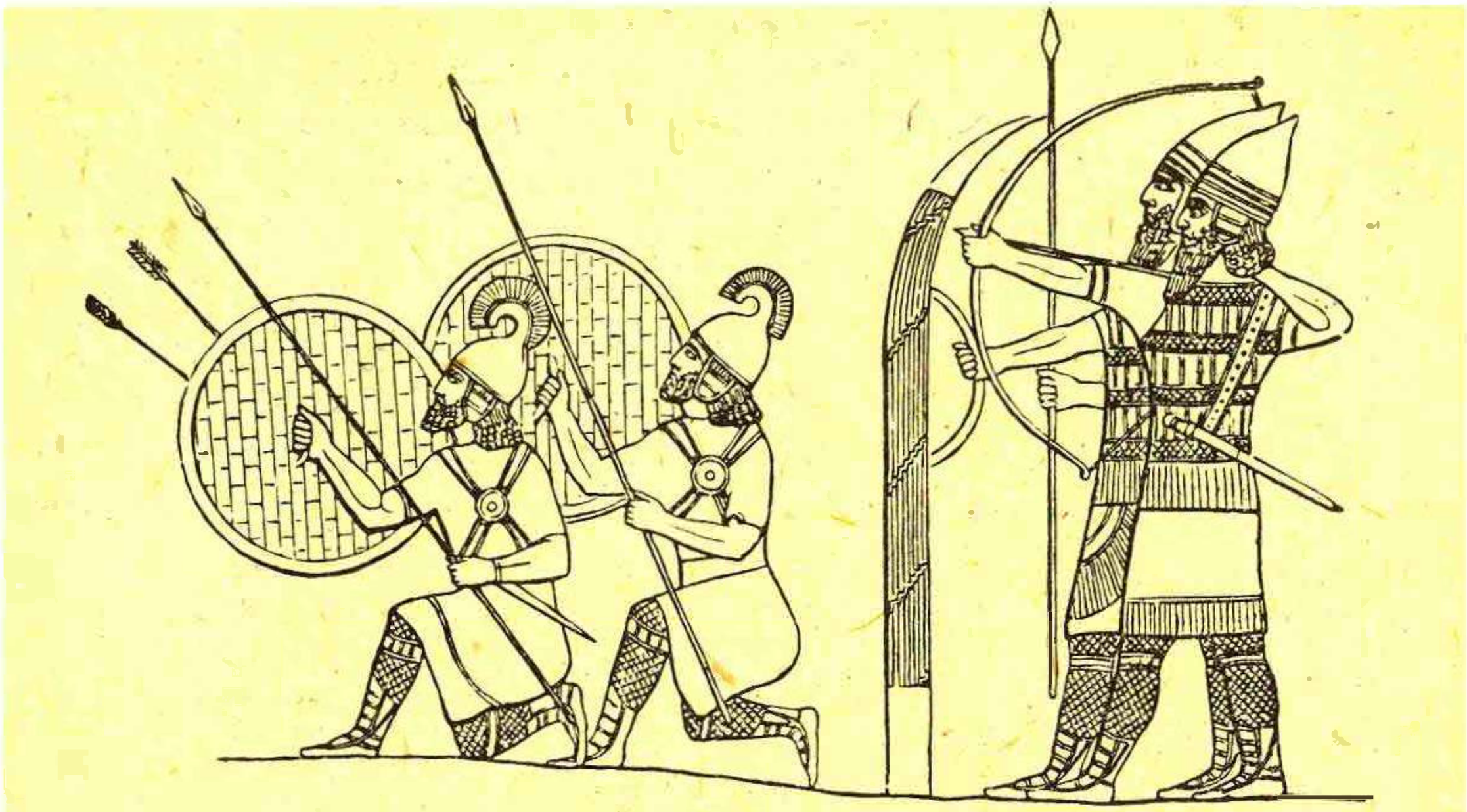

Suliţaşi şi arcaşi asirieni

regimentelor sale maselor de cetăţeni sărăciţi. În acest fel, Tiglatpalassar al III-lea a reuşit, într-un timp scurt, să creeze o armată numeroasă, aşa cum nu a existat pînă atunci în Asiria.

Şi organizarea armatei era mult îmbunătăţită faţă de trecut. Înainte, fiecare soldat se înarma cum putea, în funcţie de mijloacele materiale de care dispunea. Nobilii veneau în armată cu carele lor de luptă, trase de o pereche de cai frumoşi. Cei cu o stare materială mai modestă soseau cu un cal de călărie şi intrau în rîndurile călărimii. Oamenii din clasele mijlocii intrau în rîndurile pedestraşilor cu armament greu. Majoritatea însă veneau cu arme uşoare — arcuri cu săgeţi, iar unii, doar cu ghioaga — o bîtă groasă cu un capăt îngroşat. Posesorii carelor de luptă, călărimea şi pedestraşii colaborau în mod cu totul întîmplător.

Tiglatpalassar al III-lea a stabilit un raport riguros între diferitele arme. La un luptător de la carele de luptă, reveneau doi călăreţi, patru pedestraşi cu armament greu şi opt cu armament uşor.

Această organizare a sporit considerabil potenţialul de luptă al armatei asiriene. Ea a devenit o forţă care ameninţa întreg Orientul Antic.

Arma cea mai mobilă era cavaleria, căreia i se acorda o deosebită importanță. Călăreții pătrundeau în rîndurile infanteriei dușmane, semănînd în juru-le moarte și panică. Ei tăiau și spintecau pe vrăjmași, îi călcau sub copitele cailor, nimicind ordinea lor de bătaie.

Atacul cavaleriei asiriene nu putea fi respins. Un rol deosebit avea cavaleria și în urmărirea inamicului învins care se retrăgea. Călăreții goneau din răsputeri după dușman, fără să-și aleagă drumul, trecînd înot rîuri și lacuri. Era cu neputință să mai scapi.

Oșteni asirieni își umflă burdufurile pentru a trece peste o apă

Pînă la Tiglatpalassar al III-lea, cavaleria nu a fost niciodată atît de precumpănitor utilizată în luptă. Și acest lucru îi dădea un mare avantaj tactic față de armatele potrivnicilor săi.

Tot acum au fost create și unități speciale „de geniu". Acestea aveau misiunea de a stabili locurile unde se aflau vadurile și de a dura poduri peste ape pentru trecerea carelor de luptă și a carelor cu provizii, de a construi drumuri, a tăia căi prin păduri, a seca mlaștini, a săpa tranșee sub zidurile orașelor asediate, a ridica ramblee pentru ca armatele atacatoare să poată duce lupta de la același nivel cu asediații. În felul acesta, forțele combatante erau eliberate de munca de „corvoadă" și își puteau concentra pe de-antregul atenția asupra sarcinii lor principale: lupta împotriva inamicului. Toate lucrările de geniu erau executate de unități de rezerviști, iar parțial, și de prizonierii de război, care erau întrebuințați de asemenea în unitățile „de geniu".

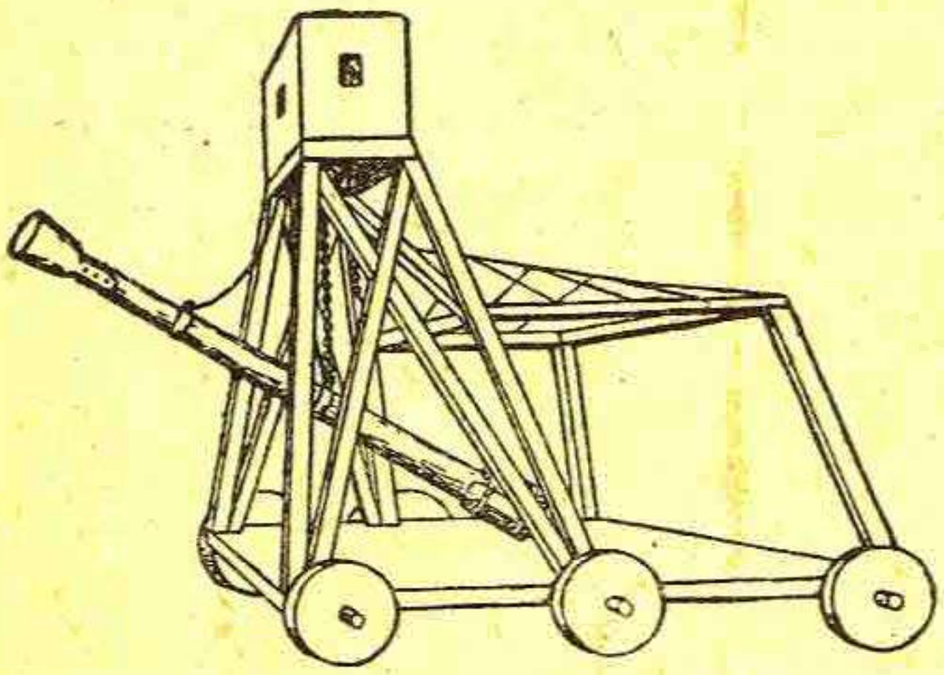

Berbece (imagine schematică)

S-a întărit și înzestrarea tehnică a armatei. Pentru prima oară a apărut o nouă armă de artilerie, așa-numita catapultă.

Oșteni asirieni, complet înarmați, trec peste un rîu cu ajutorul unor burdufuri umflate

Deși nu era o armă complicată, era îngrozitoare pentru acele vremuri. Cu ajutorul unei pîrghii și a unor cabluri groase răsucite din vine de bou, proiectile de piatră, grele de 10 kilograme, erau aruncate la o distanță de 500 de metri. Uneori, în loc de pietre, cetatea vrăjmașă era bombardată cu proiectile incendiare: vase umplute cu smoală căreia i se dădea foc. În momentul căderii, oalele de lut se spărgeau, iar smoala aprinsă începea să curgă și incendia construcțiile din lemn. Incendiile provocau totdeauna panică în rîndurile asediaților, slăbind puterea lor de rezistență.

Iată o altă inovație tehnică, utilizată pe scară largă în armata asiriană: berbecul, sau arma pentru dărîmarea zidurilor. În timpul asedierii cetăților, berbecii se plasau în apropierea zidului și produceau o spărtură în meterez, prin care pătrundeau în cetate unitățile de asalt.

Principiul de funcționare a berbecului asirian ne amintește de leagănul nostru. O grindă groasă, cu un cap metalic, se sprijinea pe două capre înalte. Zeci de mîini făceau vînt berbecului, care lovea zidul cu putere, îl măcina, fărîma piatra și, în cele din urmă, producea o spărtură.

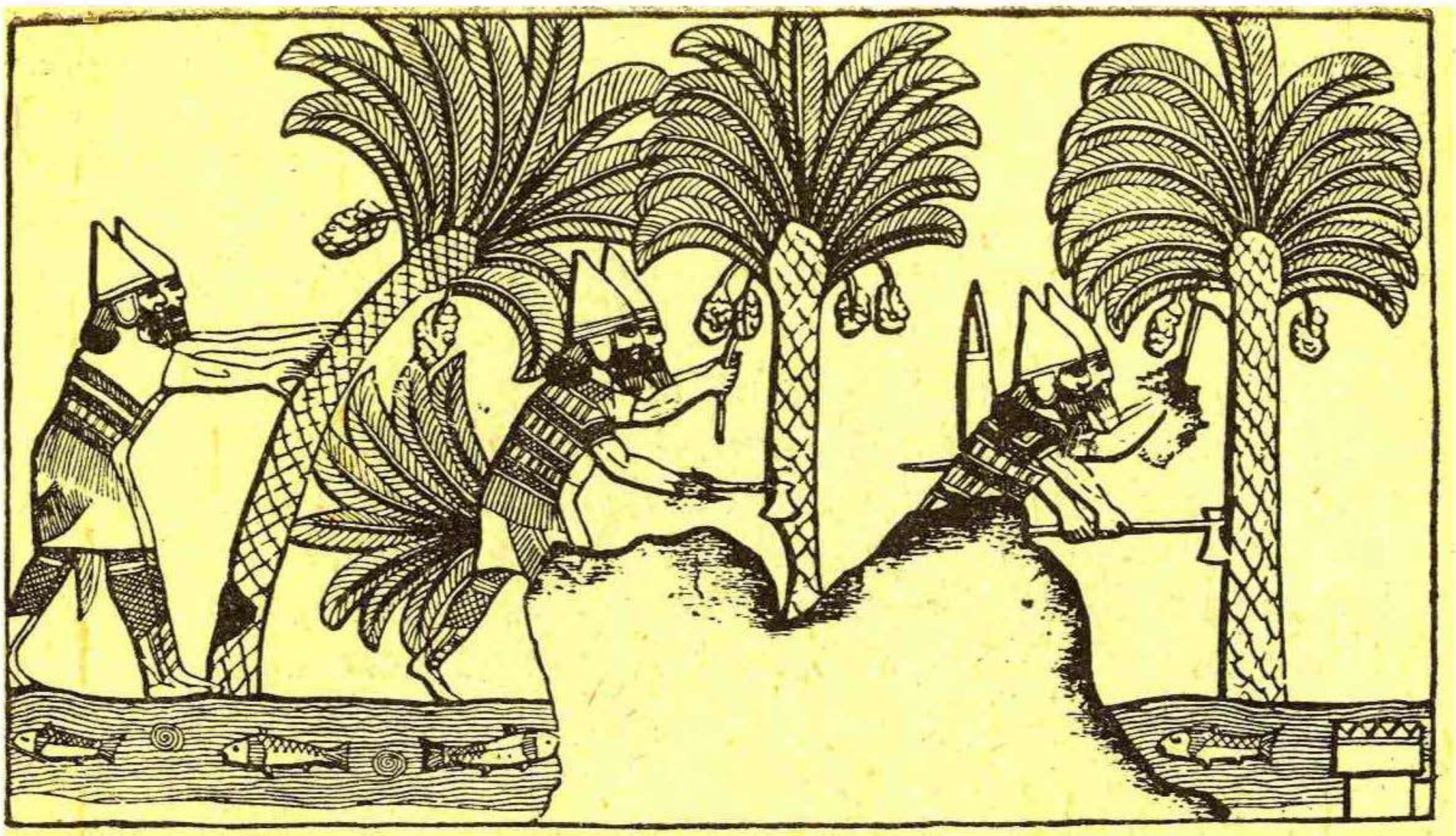

Ostași asirieni devastează o pădure de smochini

Pentru a se apăra de norii de săgeți și de pietrele azvîrlite de asediați, întreaga construcție se afla adăpostită sub un șopron.

Berbecul era montat pe roți și se putea deplasa cu destulă ușurință.

O POLITICĂ DE MARI PERSPECTIVE

Reformele politice ale lui Tiglatpalassar al III-lea au fost tot atît de importante pentru Asiria ca și reformele militare introduse de el. Predecesorii săi ucideau fără milă pe soldații vrăjmași nu numai în timpul luptelor, dar și după ce aceștia depuneau armele și se predau. Necruțători, ei măcelăreau femeile și copiii — populația pașnică a teritoriilor cucerite — distrugeau orașele și satele. Cei rămași în viață erau puși în lanțuri și trimiși în robie.

Cumplită privelițte oferea ținutul unde punea piciorul soldatul asirian. Casele erau arse și nimicite, ogoarele călcate în picioare, livezile și viile tăiate... Iată formula obișnuită din analele regilor asirieni: „Am încercuit, am cucerit, am prăvălit la pămînt, am dat foc și am prefăcut totul în pustiu și ruină“.

Acestea nu erau simple vorbe. Se știe, de pildă, că unul din predecesorii lui Tiglatpalassar al III-lea, Salmanasar al II-lea, numai în primii șapte ani ai domniei sale a șters de pe fața pămîntului mai mult de 900 de așezări omenești! Astfel au fost pustiite regiunile anexate Asiriei. Și de bună seamă că pe teritoriul țărilor dușmane distrugerile erau și mai mari.

Tiglatpalassar al III-lea și-a schimbat atitudinea față de popoarele cucerite. Să nu ne închipuim că regele a devenit mai uman. Nicidecum. Comportarea lui era dictată de interesele statului asirian. Asiria avea nevoie de oameni. În urma războaielor neîntrerupte, numărul locuitorilor țării scăzuse în mod catastrofal. Ca să compenseze uriașele pierderi nu rămînea decît o singură soluție: să fie aduși în Asiria învinșii. Și Tiglatpalassar al III-lea a înțeles acest lucru. El și-a dat seama că nici execuțiile în masă, nici înrobirea întregii populații nu pot salva Asiria. Trebuiau luate alte măsuri. S-a recurs atunci la strămutarea obligatorie, în masă, a locuitorilor din țările cucerite, împreună cu tot avutul lor, cu vite și inventar casnic.

Iată o politică de mari perspective. Pe de o parte, regiunile cucerite erau lipsite de populația care la un moment dat s-ar fi putut răscula împotriva Asiriei. Smulși de pe pămîntul unde crescuseră și aruncați la sute de kilometri depărtare de țara lor, acestor oameni, după părerea învingătorilor lor, avea să le piară pentru totdeauna pofta de a mai lupta sau de a opune rezistență; ei urmau deci să se asimileze cu băștinașii.

Pe de altă parte, strămutații trebuiau să suplinească lipsa de oameni atît de viu resimțită în Asiria. Orașele sale numărau foarte puțini locuitori, pretutindeni se vedeau urmele unei distrugeri și pustiiri cumplite. Asiria trecea printr-o criză acută, care îi amenința însăși existența.

La hotarele sale se iviseră dușmani primejdioși: la nord — statul Urartu, la nord-est — triburile medice. Siria fusese pierdută. Iar ca să aduni recruți pentru armată — temelia puterii statului asirian — era un lucru din ce în ce mai greu de realizat.

Pe Tiglatpalassar al III-lea îl neliniștea mai ales succesele politice și militare ale vecinului de la miazănoapte: statul Urartu. Pe la mijlocul secolului al VIII-lea î.e.n.

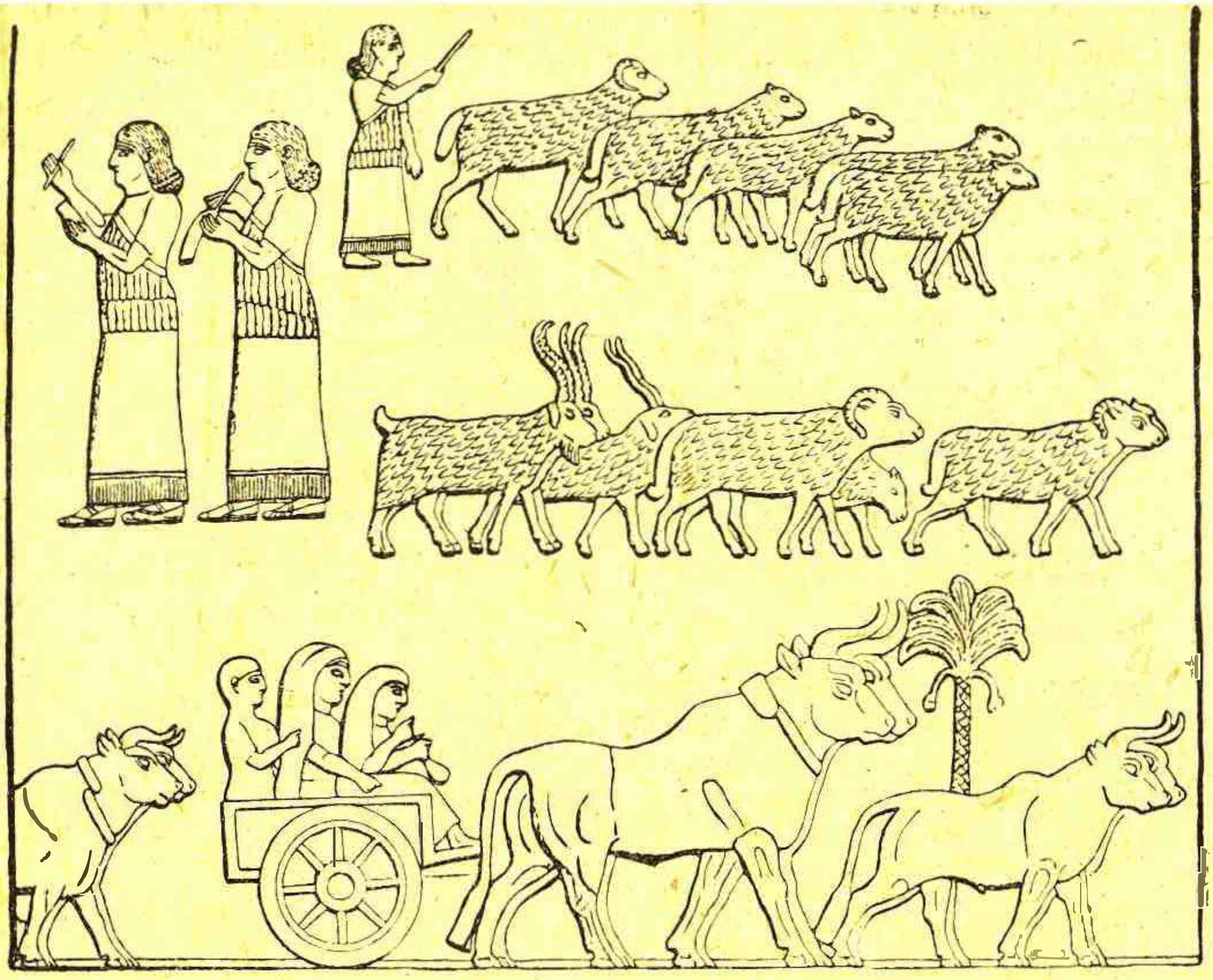

Transmutarea oamenilor și a animalelor (în stînga scribii înregistrează numărul lor)

această țară ajunsese în culmea puterii sale. În aproape o sută de ani, statul Urartu se transformase într-un rival primejdios. El își întinsese hotarele sale departe spre miazănoapte, apus și miazăzi. Anexînd Siria de nord, urarții tăiaseră cele mai importante căi de comunicație comerciale care legau Asiria cu țările de pe țărmul Mării Mediterane.

Așa cum o transfuzie de sînge dă noi puteri unui organism slăbit, sutele de mii de strămutați din țările supuse, aduși pe noile meleaguri, trebuiau să fortifice economia țării, care se ruinase de-a binelea.

Iată de ce în cronicile regilor asirieni, începînd cu Tiglatpalassar al III-lea, alături de formula preferată („Am încercuit, am cucerit, am prăvălit la pămînt, am dat foc și am prefăcut totul în pustiu și ruină"), întîlnim o formulă nouă: „Am adus atîția oameni și i-am adăugat populației Asiriei".

Transmutarea populației se făcea în masă, într-o proporție nemaivăzută pînă atunci în istorie. Așa, de pildă, după una din campaniile sale, Tiglatpalassar al III-lea a

adus în Asiria 154 000 de oameni. Un alt rege asirian — Sargon al II-lea — a mutat 90 000, iar bunicul lui Aşşurbanipal, Sennacherib — peste 200 000 de oameni. Şi fiecare dintre aceste strămutări avea loc numai în urma unei singure campanii militare!

Pe numeroasele basoreliefuri ce împodobeau zidurile palatelor vedem scene care înfăţişează alungarea şi strămutarea în masă a locuitorilor.

Iată, căruţele se înşiruie unele după altele, se urnesc anevoie cirezile mînate de păstori, merg, de-abia tîrîndu-şi picioarele, femei şi copii istoviţi de atîta cale. Şi drumul este nesfîrşit de lung şi obositor, iar ei trebuie să meargă poate nu numai o singură săptămînă. Sute şi mii vor cădea, răpuşi de boli, de foame sau de sete, iar ceilalţi vor fi mînaţi pînă la noile lor locuri. Tinerii din noua generaţie vor uita limba maternă şi tradiţiile străbunilor, devenind cu toţii asirieni. Ei îi vor sluji cu credinţă şi devotament pe cuceritori, pe cei care au trecut prin foc şi sabie vetrele lor strămoşeşti.

Astfel gîndeau conducătorii asirieni. Dar socotelile n-au prea ieşit aşa. Însă despre aceste lucruri vom vorbi mai departe.

LANŢUL RĂZBOAIELOR SÎNGEROASE

Pentru o bucată de vreme, Tiglatpalaşsar al III-lea a reuşit să înlăture criza acută în care Asiria se zbătea încă din secolele al IX-lea şi al VIII-lea î.e.n. Asiria devine cea mai mare putere în Orientul Antic. Armata sa reorganizată, completată cu un mare număr de recruţi, începe să dea lovituri nimicitoare în toate direcţiile.

Prima lovitură se abate asupra statului Urartu — rivalul care ameninţa puterea asiriană. An de an, Tiglatpalassar al III-lea îşi duce tot mai departe regimentele sale pe crestele muntoase ale acestei ţări, care se află la nordul Asiriei, lovind-o fără cruţare.

Apoi, Tiglatpalassar al III-lea se îndreaptă spre răsărit, împotriva triburilor medice. El izbuteşte destul de uşor să-i potolească pe nomazi şi să stăvilească năvălirile lor pustiitoare,

Tiglatpalassar al III-lea pornește „în ajutorul“ Babilonului, unde au pătruns, venind dinspre miazăzi, triburile chaldeene și arameice, pe care le învinge și le mută în răsărit. Este drept că pentru acest „ajutor“ Babilonul plătește cu pierderea independenței sale. Apoi, regele asirian pătrunde pe teritoriul Siriei de nord și o supune. În felul acesta, Asiria își croiește din nou ieșire la Marea Mediterană și pune mîna pe cele mai importante drumuri comerciale. În sfîrșit, în anul 732, Tiglatpalassar al III-lea izbutește să înfrîngă îndelungata și înverșunata rezistență a Damascului, deschizînd drum armatelor asiriene spre Palestina și Egipt.

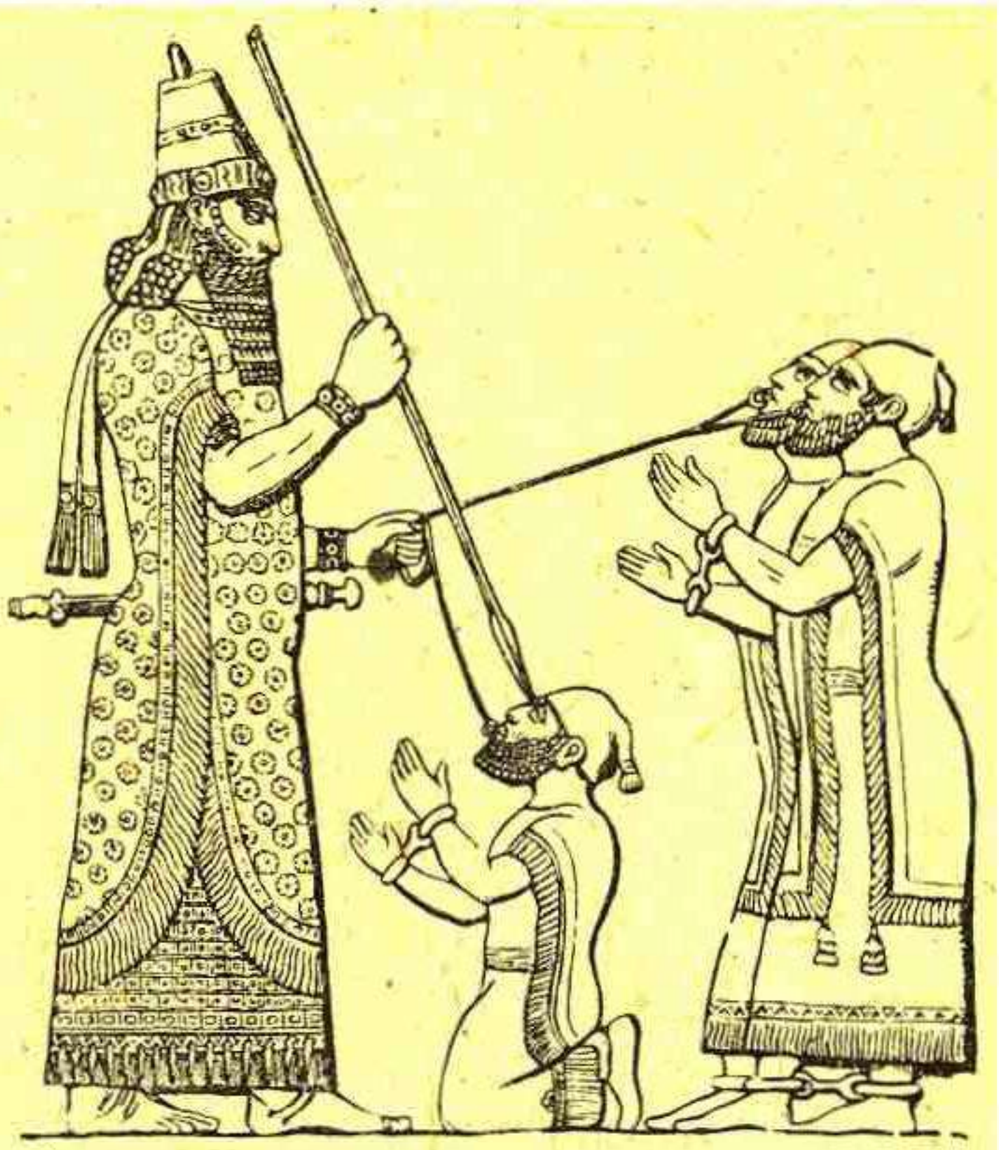

Sargon scoate ochii prizonierilor

De acum înainte, întreaga istorie a Asiriei este un șir neîntrerupt de războaie sîngeroase și campanii de jaf.

Fiul lui Tiglatpalassar al III-lea, Salmanasar al V-lea, care a domnit doar cinci ani, a asediat trei ani Samaria. Succesorul său, Sargon al II-lea (a nu se confunda cu Sargon cel Bătrîn, care a trăit cu 16 veacuri înaintea lui!), reușește să dărîme această cetate vrăjmașe. El se războiește cu Egiptul și cu Etiopia, luptă împotriva chaldeenilor pentru stăpînirea Babilonului.

În cel de-al optulea an al domniei sale (în anul 714 î.e.n.), Sargon al II-lea pornește o expediție împotriva statului Urartu.

Pentru ca să-l surprindă nepregătit pe dușman, el nu-și trimite trupele de-a dreptul spre miazănoapte, ci execută o manevră adîncă de învăluire. Sargon al II-lea se îndreaptă spre răsărit, prefăcîndu-se că intenționează să atace Media. Apoi, într-o noapte, în fruntea unei unități de 1 000 călăreți de elită, schimbă brusc direcția, pornind spre nord-vest, către lacul Urmia. Oștile sale năvălesc asupra taberei adormite a regelui urart Rusa al II-lea, care nici nu bănuia cît de aproape se află asirienii, și o nimicesc cu desăvîrșire. După aceea, nemaiîntîlnind în cale nici o piedică mai serioasă, Sargon al II-lea străbate împreună

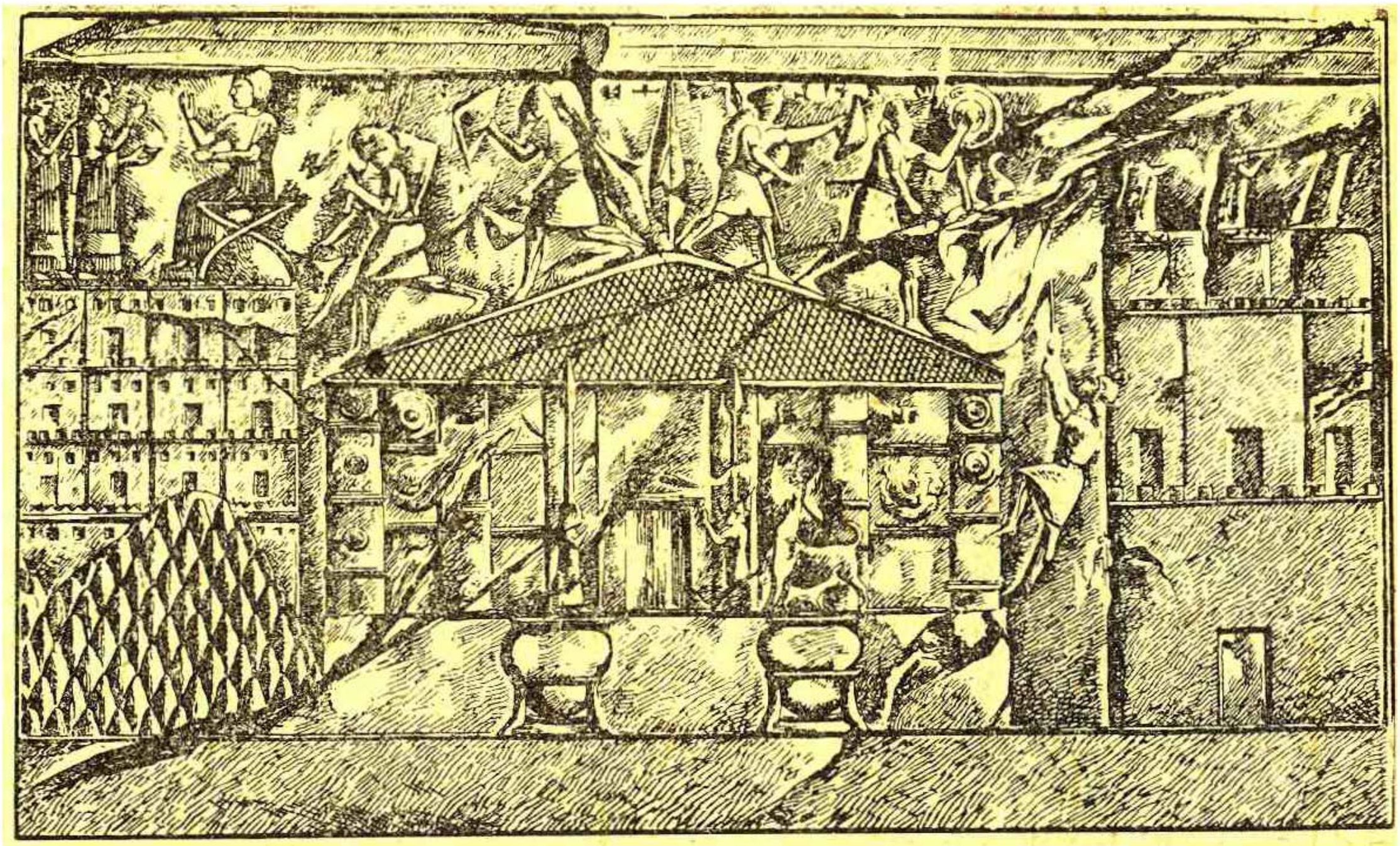

Războinicii asirieni distrug orașul Musasir

cu armata sa întreaga țară, de la un capăt la celălalt, pustiind orașele și așezările. La înapoiere, el distruge orașul sfînt al urarților — Musasir — și pune mîna pe o pradă imensă.

Războaiele au ajuns o afacere care aducea venituri excelente. De pe urma lor apăreau zeci de mii de sclavi și strămutați, sute de mii de vite, lemn de esență scumpă pentru construcții, aur, argint, aramă și alte metale.

După fiecare campanie încununată de succes, către inima Asiriei porneau în șir nenumărate caravane; încărcate cu tot felul de lucruri de preț. Lacomii cuceritori luau cu ei tot ce se putea lua.

Iată un scurt fragment din analele lui Sennacherib — bunicul lui Aşşurbanipal — în care este zugrăvită prima lui campanie împotriva Babilonului: „208 000 de oameni, tineri și bătrîni, bărbați și femei, cai, catîri, măgari, cămile, vite cornute mari și oi nenumărate — pradă grea — eu am luat [am dus] în Asiria. În cursul campaniei mele am primit de la Nabu-Belșumate, cîrmuitorul orașului Ararat, un însemnat tribut: aur, argint, duzi mari, măgari, cămile, vite mari cornute și oi".

Scopul acestor expediții asiriene — jaful — este recunoscut cu un cinism desăvîrșit.

Nu vom începe să descriem nenumăratele bătălii și războaie ale regilor asirieni, predecesorii lui Aș̦șurbanipal, ci ne vom opri numai asupra uneia dintre ultimele campanii ale lui Sennacherib, fiul lui Sargon al II-lea, campanie pornită împotriva Babilonului.

LUPTA DE LA HALULE

Monarhii asirieni urau de moarte Babilonul, cu vechea lui cultură și cu dorința-i neînfrîntă de libertate. Lupta permanentă a acestei cetăți pentru independență trezea un larg ecou în inimile a mii și mii de oameni supuși și înrobiți, din toate colțurile întinsului stat asirian, făcînd să se nască nădejdea de a scutura jugul străin. Iată de ce regii asirieni căutau să supună cu orice preț Babilonul, să-l umilească, să-l lichideze ca centru religios și cultural din Asia Anterioară și să-l transforme într-o oarecare provincie asiriană. După părerea regilor asirieni, aceasta ar fi servit drept lecție celorlalte popoare, care-i urau pe cei ce-i înrobiseră.

În timpul lui Sennacherib, această luptă a devenit și mai crîncenă. Era de ajuns ca asirienii să sufere o cît de mică înfrîngere pe unul din fronturi — iar asirienii luptau neîntrerupt și în mai multe locuri — ca babilonienii să se răscoale din nou, atrăgînd de partea lor aliați și formînd coaliții. Printre aliații babilonienilor în lupta lor împotriva Asiriei se numărau și egiptenii, fenicienii, sirienii, elamiții... Umăr la umăr împotriva dușmanului comun luptau mai ales babilonienii și elamiții.

„Cărțile de lut“ ne-au păstrat o sugestivă descriere a cunoscutei lupte de la Halule — oraș situat pe Tigru, la miazănoapte de Babilon. Aici a fost complet nimicită coaliția antiasiriană a elamiților, babilonienilor și chaldeenilor. Această descriere se numără printre cele mai valoroase fragmente ale literaturii istorice asiriene.

Să dăm cuvîntul cronicarului antic. (Povestitorul este însuși Sennacherib, dar se înțelege de la sine că nu regele asirian — care, după cum se știe, a fost analfabet — este autorul acestor anale).

„Asemenea norilor de lăcuste ce sc năpustesc primăvara ei au pornit toți laolaltă împotriva mea. Pulberea [ridicată]

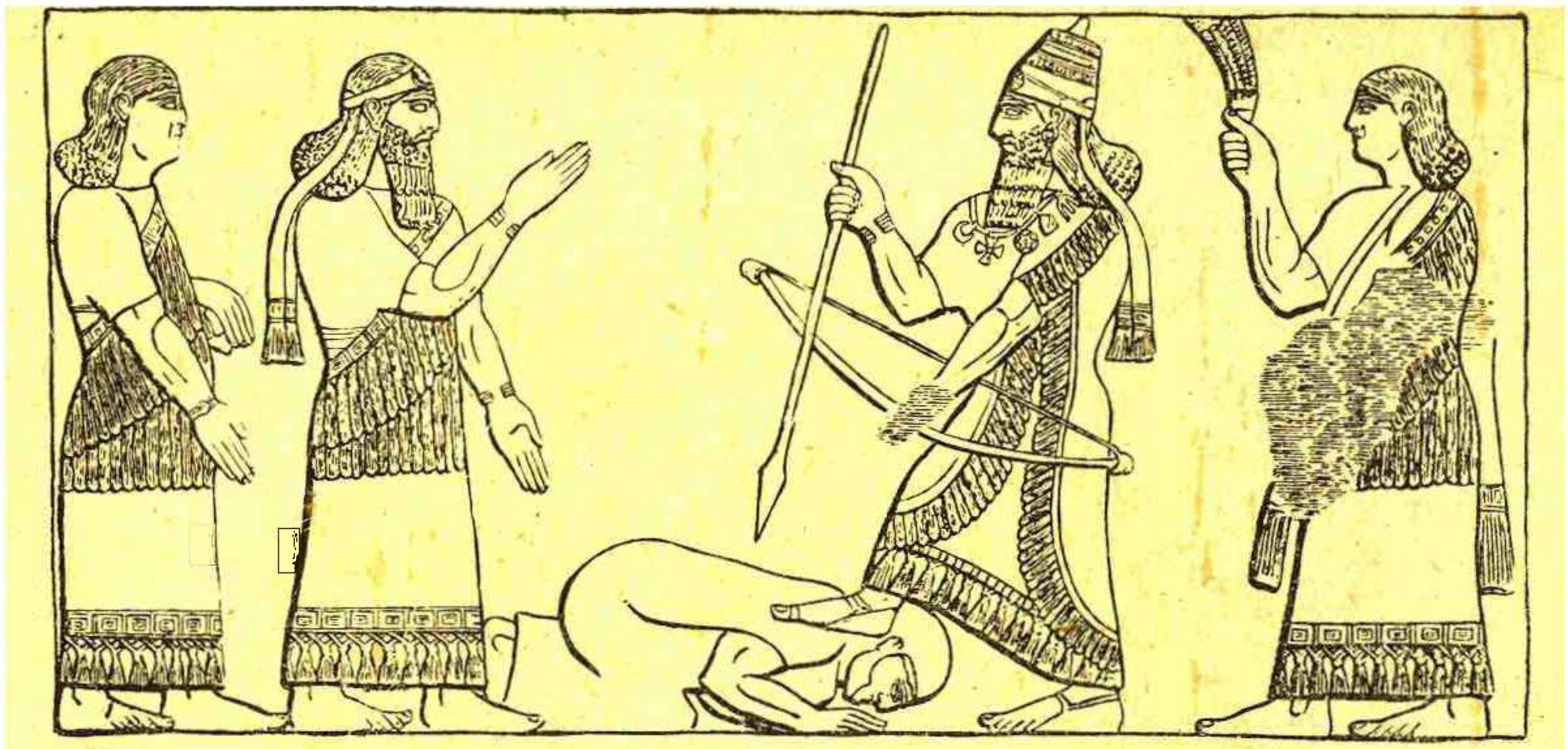

Un prinţ învins se pleacă cu umilinţă în faţa lui Sennacherib

de picioarele lor a acoperit bolta largă a cerului, întocmai ca atunci cînd se stîrnește o vijelie năprasnică... În apropierea orașului Halule, care se află pe malul fluviului Tigru, ei s-au rînduit în poziție de luptă, mi-au tăiat calea [și] și-au ascuțit armele.

M-am rugat lui Aşşur, lui Sin, lui Şamaş, lui Bel, lui Nabu, lui Nergal, lui Ișstar din Ninive, lui Ișstar din Arbailsk — zeilor mei ocrotitori — ca să birui împotriva puternicului vrăjmaș. Zeii mi-au ascultat de îndată ruga și mi-au venit în ajutor.

Ca un leu m-am înfuriat, mi-am îmbrăcat armura și mi-am pus în cap coiful de luptă. Cu inima clocotindă m-am avîntat în goană într-un car înalt de luptă, doborîndu-i pe dușmani.

Am apucat strîns arcul puternic ce mi-a fost dăruit de Aşşur și am luat în mîinile mele săgețile dătătoare de moarte. Tunînd furios, am scos un strigăt războinic împotriva tuturor oștilor răufăcătoare ale dușmanului. Bubuiam la fel ca Adad (zeul furtunii). Din porunca lui Aşşur, marele stăpîn, m-am prăvălit asupra dușmanului din față și din flancuri, așa cum se năpustește furtuna cea cumplită.

Cu armele lui Aşşur, stăpînul meu, și sub apăsarea luptei mele mînioase, am întors piepturile lor [și] i-am aruncat înapoi. Pe soldații vrăjmași i-am străpuns cu sulița și cu săgețile, le-am ciuruit trupurile ca o sită. L-am înfrînt pe Humbanundașu, năimitul regelui elamit, bărbatul său de

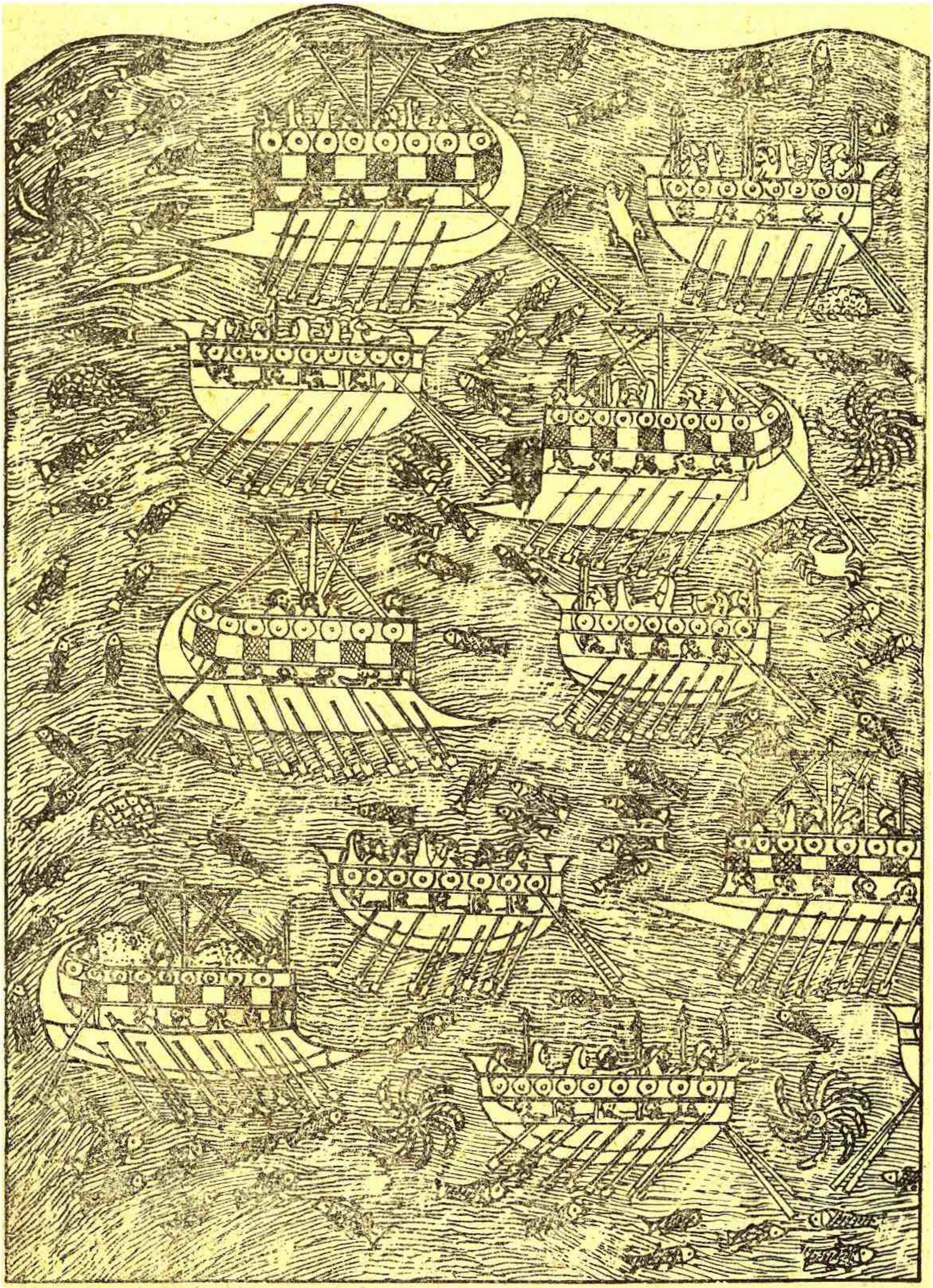

Flota de război a lui Sennacherib

O familie chaldeeană se ascunde de asirieni între trestii

încredere, comandant al oștilor sale, sprijinul său puternic. I-am nimicit cît ai clipi ca pe niște boi grași legați, împreună cu nobilii lui [Humbanundașu], care purtau la cingătoare pumnale de aur și aveau brațele strînse în brățări de aur. Le-am tăiat gîtul ca la miei. Viața lor prețioasă am rupt-o întocmai cum rupi un fir de ață.

... Ceilalți conducători ai săi, împreună cu Nabușumișkun, fiul [regelui babilonian] Merodahbaladan, speriați de luptă, au ridicat mîinile, iar eu i-am prins de vii în toiul bătăliei. Carele de luptă împreună cu caii, ai căror călăreți au fost uciși în timpul atacului, părăsiți în voia [sorții], goneau de colo-colo.

Bătălia am oprit-o numai după ce s-au scurs de două ori cîte două ceasuri [după căderea nopții]. Însuși Ummanmenanu, regele elamit, împreună cu regele babilonian și cu nobilii chaldeeni, care erau de partea lui, au fost cuprinși de groază...

Ei și-au părăsit corturile și au rupt-o la fugă. Pentru a-și salva viața, călcau în picioare propriii lor soldați, treceau [peste ei]. Inimile li se zbăteau întocmai ca la un porumbel prins, dinții le clănțăneau.

Am trimis carele mele împreună cu caii în urmărirea lor și pe fugarii care alergau să-și scape viața îi străpungeau cu armele ori și unde îi ajungeau".

Acest fragment, ca de altfel toate analele lui Sennacherib mărturisește limpede sălbăticia stăpînilor de sclavi asirieni, criminali cu sînge rece, pentru care războiul devenise o profesie.

DISTRUGEREA BABILONULUI

Victoria de la Halule, obținută de asirieni în anul 691 î.e.n., i-a dat lui Sennacherib posibilitatea de a se răzbuna, lucru la care se gîndise de multă vreme. Prin cruzimea sa, el a depășit tot ce analele istoriei asiriene înregistraseră pînă atunci.

În anul 689, Sennacherib a pornit cu armatele sale împotriva orașului Babilon, a înfrînt rezistența dîrză a apărătorilor și l-a ocupat. Zeci de mii de locuitori au fost uciși, iar restul trimiși în sclavie ori transmutați. Sennacherib a dat orașul cucerit pe mîna soldaților săi, ca să-l jefuiască.

Jafurile și violențele au durat vreme îndelungată. Dar aceasta nu era decît preludiul la nimicirea totală a Babilonului — leagănul civilizației asiro-babiloniene.

Cînd neprețuitele comori ale orașului au fost scoase în afara zidurilor, Sennacherib a poruncit ca splendida capitală a antichității să fie distrusă, clădire cu clădire, stradă cu stradă, cartier cu cartier. El a dat ordin să fie dărîmată cetatea și năruite zidurile exterioare, să se distrugă templele zeilor cu turnurile lor multietajate, casele de locuit și clădirile comerciale, palatele regale și atelierele meșteșugarilor, iar tot molozul rezultat din dărîmarea construcțiilor să fie aruncat în canalul principal al orașului, Arahtu, care lega Eufratul de Tigru.

Orașul era cuprins de pălălaia incendiilor, se prăbușeau zidurile, se auzeau vaietele celor arși de vii. Babilonul — una dintre cele mai mari cetăți, care număra sute de mii de locuitori — a fost prefăcut într-un rug gigantic, o mare de flăcări, care a îngrozit lumea din orașele și satele din împrejurimi.

Distrugerea totală a orașului a desăvîrșit-o apa. Ceea ce a scăpat neatins de pustiirea focului, a căzut pradă apelor.

Din porunca lui Sennacherib au fost deschise toate ecluzele, digul a fost năruit și apele Eufratului s-au năpustit asupra ruinelor orașului.

„L-am nimicit mai bine decît ar fi putut s-o facă un potop — mărturisește cu o sinceritate plină de cinism însuși Sennacherib. Pentru ca nimeni în viitor să nu poată măcar să-și amintească de locul unde a existat cîndva orașul, l-am acoperit cu apă".

Dar nici acest act plin de cruzime nemaivăzută nu a dat rezultatele dorite. Ce-i drept, orașul Babilon a dispărut de pe fața pămîntului, dar izvorul de răzvrătire — năzuința de neînfrînt a popoarelor către libertate și independență — a supraviețuit. Nici în acest fel Sennacherib nu a izbutit să-i supună cu desăvîrșire pe sclavii babilonieni, și nici alte popoare cucerite, așa cum visa el. Dimpotrivă, a obținut tocmai contrariul: o ură și mai înverșunată față de înrobitorii asirieni.

Răzvrătirile și răscoalele se țineau lanț, izbucneau în toate colțurile Imperiului Asirian, șubrezindu-i temelia. Cînd ici,cînd colo, regiunile anexate cu forța se desprindeau. La sfîrșitul domniei lui Sennacherib, cu toate neîntreruptele sale campanii militare, teritoriul imperiului său se micșorase considerabil.

În anul 681 î.e.n., Sennacherib a fost victima unui complot militar, la care au luat parte și propriii săi fii, care apoi s-au refugiat în Urartu.

Succesorul lui Sennacherib — fiul său Asarhaddon — a fost silit să ducă o politică mai elastică, în special față de Babilon. El și-a dat seama că numai prin violență și expediții de represalii nu va izbuti să obțină supunere totală. Trebuia să creeze cel puțin aparența unei independențe, măcar în centre atît de importante cum era Babilonul.

RECLĂDIREA BABILONULUI

Căutînd să obțină încrederea preoților, a nobililor și a cercurilor financiare, Asarhaddon a restabilit privilegiile centrelor babiloniene mai importante, privilegii care fuseseră anulate de predecesorii săi. Orașe ca Nippur, Sippar și încă altele au fost scutite să plătească tribut Asiriei. Mai mult decît atît, Asarhaddon se decide să ia o

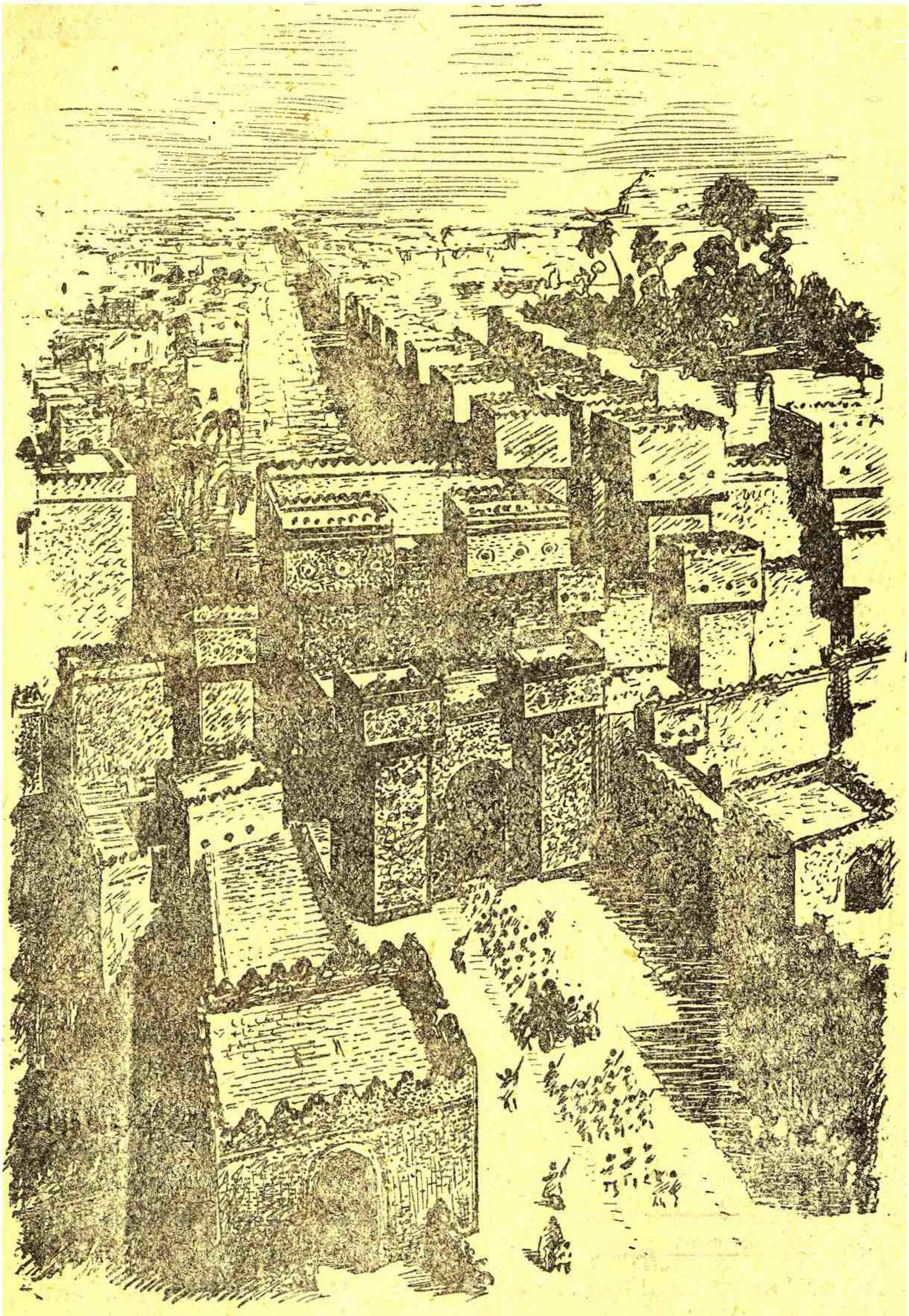

Orașul Babilon — reconstituire

hotărîre care necesita un număr uriaș de brațe de muncă, material de construcție și mijloace bănești: reclădirea Babilonului, distrus de tatăl său.

În valea acoperită de mlaștini, plină de mormane de ruine peste care au crescut buruieni, sînt aduși mii și mii de sclavi, prizonieri de război. Ei refac canalele distruse și, în primul rînd, canalul principal Arahtu. Aceasta dă posibilitatea de a se îndepărta surplusul de apă și a se asana locul. Apoi, începe construirea templelor, a palatelor și a locuințelor. Meșterii cei mai buni ai țării se trudesc să redea Babilonului frumusețea și măreția-i de odinioară. Din nou se înalță minunate ansambluri arhitectonice, care, pe vremuri, făcuseră faima acestui oraș.

Sute de mii de babilonieni, cîndva izgoniți de Sennacherib, se întorc pe meleagurile de baștină. Nobilii și negustorii babilonieni își recapătă vechile lor privilegii în ceea ce privește impozitele și taxele. Iar templele babiloniene nu numai că sînt scutite de orice dări către stat, dar li se acordă și dreptul de a impune populația locală în folosul templelor respective, precum și dreptul de a-i obliga pe locuitori la diferite prestații de muncă.

Astfel, încetul cu încetul, orașul mort reînvie. Și iată că din nou pulsează în el, puternic, viața fierbinte.

Este interesant de remarcat că, ducînd față de Babilon o politică cu totul alta decît aceea a tatălui său, Asarhaddon încearcă totuși să-l dezvinovățească pe Sennacherib — nimicitorul Babilonului — ba chiar se ostenește să justifice cumplita-i răzbunare. Vinovat de distrugerea orașului Babilon — susține el — este... „zeul Marduk, zeul principal al Babilonului, care cumplit s-a mîniat și a supus orașul la grea osîndă, drept pedeapsă pentru păcatele locuitorilor săi". Din voința lui Marduk, se spune într-una din inscripțiile lui Asarhaddon, orașul a fost nimicit din temelii, acoperit de apele canalului Arahtu și prefăcut într-o mlaștină de nestrăbătut. După cum vedem, rezultă că Sennacherib este absolut nevinovat. El n-a fost decît o unealtă oarbă în mîinile zeilor, ducînd la îndeplinire prea înalta lor voință.

Acest interesant document, în afară de înțelesul său direct și evident, mai are încă unul, exprimat alegoric. Această explicație originală a motivelor care au dus la distrugerea Babilonului este folosită de Asarhaddon pentru

a încerca, pe de o parte, să justifice comportarea părintelui său, iar pe de alta, să dea babilonienilor răzvrătiți un avertisment: pe viitor, fiți deci ascultători și supuși, spre a nu atrage din nou asupra capului vostru urgia zeului Marduk!

Dar să nu ne închipuim că Asarhaddon și-a consacrat întreaga-i viață pentru a reconstrui orașele distruse de predecesorii săi. Babilonul a constituit singura excepție. Numai față de Babilon a considerat el că este potrivit să aplice politica biciului și a cozonacului. Cît privește celelalte țări, popoare și triburi din Orientul Antic, față de acestea el a continuat să aplice numai politica biciului.

Asarhaddon nu s-a arătat mai puțin crud și mai puțin despotic decît străbunii săi. Întreaga-i domnie, care a durat 13 ani, este un șir neîntrerupt de războaie, campanii de jaf și expediții de represalii. La fiecare pas, în analele sale întîlnim formula preferată a regilor asirieni: „Am încercuit, am cucerit, am prăvălit la pămînt, am dat foc și am prefăcut totul în pustiu și ruină".

Un veridic portret al acestui monarh asirian ne este înfățișat în poezia „Asarhaddon" scrisă în anul 1897 de către cunoscutul poet rus Valeri Briusov. Iată cum sună poezia:

Eu sînt Asarhaddon, cel ce domneşte
Deasupra regilor pe-acest pămînt!
Dureri şi jale azi vă prevesteşte,
O, dregători, aprinsul meu cuvînt!

Pe tron abia urcat, mă înfruntase
Sidonul — şi-ntr-un iureş negrăit
I-am dărîmat cetăţile frumoase
Şi pietrele în mare i-am zvîrlit.

Cuvîntul meu era-n Egipet lege;
Elamul soarta-n ochi-mi şi-o citea.
Pe oasele duşmanilor, eu, rege,
Un tron mi-am ridicat; iar vocea mea,
Durere dregătorilor vestea!

Nu-i nimeni, ştiu prea bine, să mă-ntreacă
Tot zbuciumul e-o umbră, un somn nebun,
Iar dorul biruinţii e o joacă
De prunci. Paharul plin de slavă, bun,
Nu l-am golit! Nu-i nimenea mai mare
Decît Asarhaddon peste popoare!

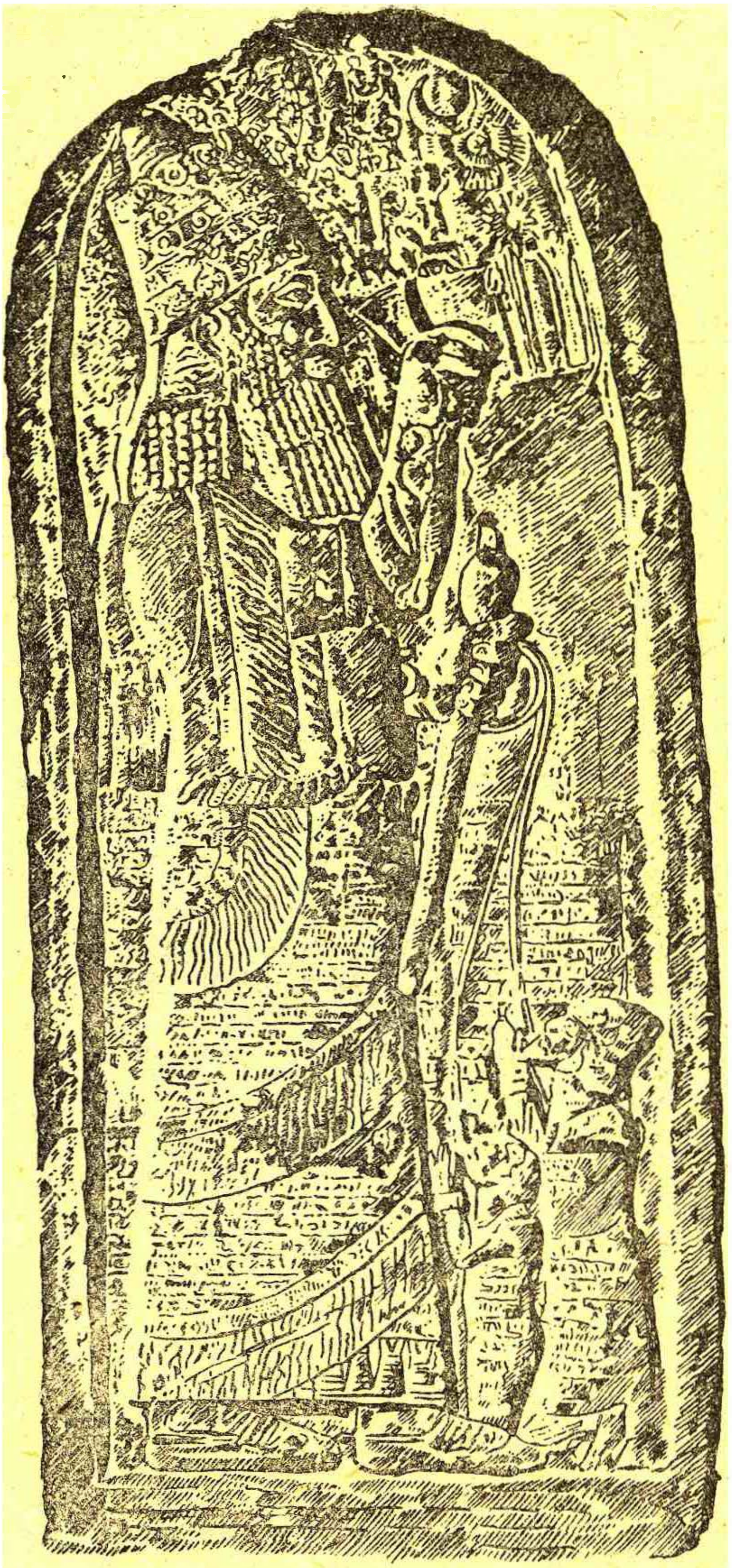

Asarhaddon ţine în mîinile sale funiile prizonierilor încătuşaţi

Imaginea lui Asarhaddon pe o stîncă de lîngă gura rîului Nar-el-Kelb

Faptele prezentate în legătură cu înăbușirea răscoalelor și distrugerea orașului fenician Sidon, cu privire la supunerea Egiptului și Elamului nu sînt fructul unei imaginații poetice. La baza poeziei stă inscripția originală a lui Asarhaddon, descoperită la Nar-el-Kelb (Siria) și care s-a păstrat pînă în zilele noastre.

MOȘTENITORUL PUTERII „MONDIALE" MILITARO-PARAZITARE

O situație complicată s-a creat în Asiria în anul 668 î.e.n., cînd pe tron s-a urcat Așșurbanipal, fiul lui Asarhaddon.

Așșurbanipal nu a fost pregătit pentru coroana regală. Sceptrul asirian fusese dintru început hărăzit fratelui său mai mic, Șamașșumukin. Simpatia lui Asarhaddon se îndrepta vădit către acest fiu al său pe care i-l născuse soția cea mai iubită — o babiloniană. Lui i-a lăsat moștenire tronul, în timp ce pe Așșurbanipal îl aștepta soarta modestă de preot. De la o vîrstă încă fragedă, el a fost dat la școala de scribi pentru a învăța tainele scrierii cuneiforme. Aici s-a consacrat vreme îndelungată meșteșugului de a citi și a scrie textele asiro-babiloniene și sumeriene.

Dar oare cum s-a întîmplat că rege al Asiriei a ajuns Așșurbanipal, și nu Șamașșumukin?

De foarte multă vreme, nobilii asirieni și negustorii bogați nu vedeau cu ochi buni atitudinea prea împăciuitoare, după părerea lor, a lui Asarhaddon față de Babilonul cel răzvrătit. Hărăzirea lui Șamașșumukin — fiul unei babiloniene — ca moștenitor al tronului asirian a făcut să se umple paharul, stîrnind vii proteste din partea celor nemulțumiți. Se pregătea o răscoală de mari proporții. Era limpede că se punea la cale o lovitură de stat.

Asarhaddon avea mereu vie în fața ochilor soarta tatălui său, Sennacherib, a unchiului său străbunul Salmanasar al V-lea, precum și a altor monarhi asirieni care au căzut victimă comploturilor. Și atunci nu i-a mai rămas altceva de făcut decît să-și schimbe hotărîrea luată mai înainte, spre a fi pe placul nobilimii. Moștenitor al tronului asirian a fost numit Așșurbanipal, în vreme ce lui Șamașșumukin i s-a lăsat numai Babilonul.

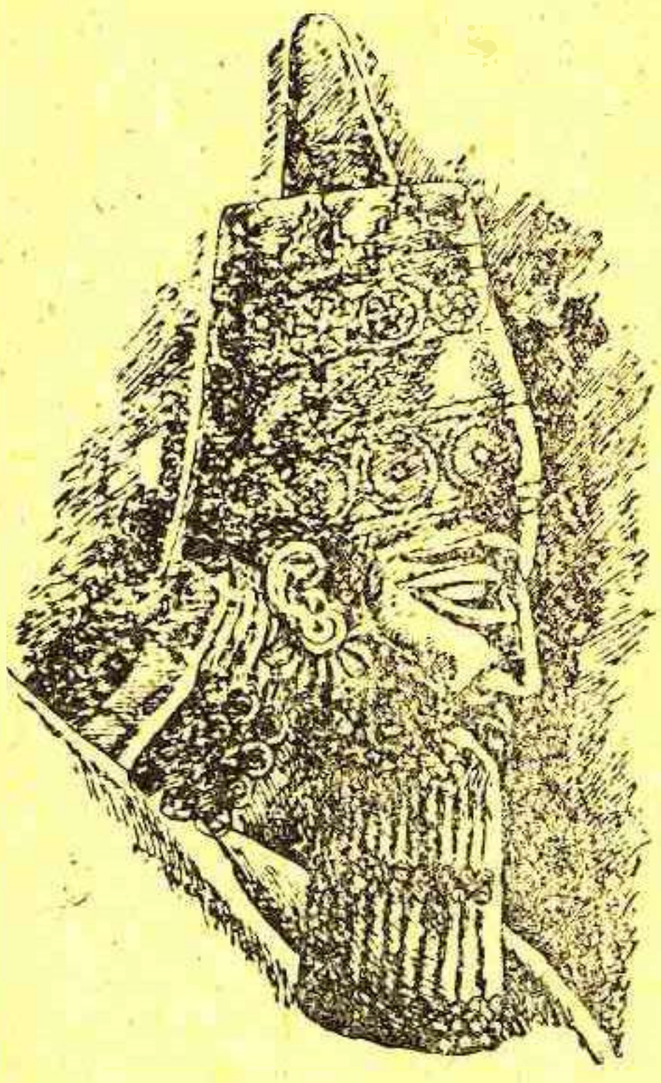

Așșurbanipal

Iată datorită cărui fapt pe tronul asirian a ajuns un rege care să știe să scrie și să citească. Acesta a fost primul (și facem observația — între paranteze — și ultimul) rege cult aflat la cîrma statului asirian.

Asupra activității lui Aşşurbanipal trebuie să ne oprim mai mult. Datorită lui a luat ființă la Ninive cea mai veche bibliotecă din lume, și pentru aceasta îi rămînem profund recunoscători.

Anii petrecuți în școală în mijlocul preoților vicleni și cruzi au lăsat urme de neșters, influențînd caracterul viitorului rege. Cunoașterea lucrărilor istorico-militare, a cronicilor regale și a altor izvoare de literatură care vorbeau despre trecutul îndepărtat al Asiriei, al Babilonului, al Sumerului a lărgit orizontul lui Aşşurbanipal și i-a ascuțit mintea.

El și-a dat prea bine seama că forța armelor nu este de ajuns pentru a-și consolida puterea în această țară întinsă. De asemenea, problema de a întări tot ce a fost cucerit, de a preîntîmpina planurile dușmanilor și a le nimici chiar din fașe, de a-i dezbina pe vrăjmași și a-i doborî rînd pe rînd nu prezintă mai puțină importanță. Faimoasa deviză a romanilor *divide et impera* nu fusese conturată cu precizie pe vremea aceea, dar Aşşurbanipal a intuit perfect sensul ei, aplicînd-o pe scară largă în activitatea sa de om de stat.

Spre deosebire de predecesorii săi, care au fost mai ales conducători de oști, Aşşurbanipal a dovedit în special aptitudini de diplomat și de om politic. Conducerea directă a operațiilor militare o încredința cu dragă inimă șefilor săi militari, dar politica externă o ținea cu strășnicie în mîinile sale.

Aspectul exterior al regelui era înșelător. Înalt de statură și bine legat, cu nasul acvilin și părul lung, ondulat, cu ochii limpezi și îndrăzneți — ai fi putut crede că ai de-a face cu un om lipsit de șiretenie, simplu și drept. În realitate avea o fire de iezuit, care știa să-și ascundă cu abilitate, sub un surîs plăcut și un cuvînt măgulitor, gîndurile sale clocotinde de ură și cruzime.

CAMPANIA DIN EGIPT

Aşşurbanipal s-a urcat pe tron în clipa cînd în Egipt răscoala era în toi. Această țară, cucerită și anexată de tatăl său în anul 671 î.e.n., continua să lupte aprig pentru a-și redobîndi independența. De îndată ce forțele principale

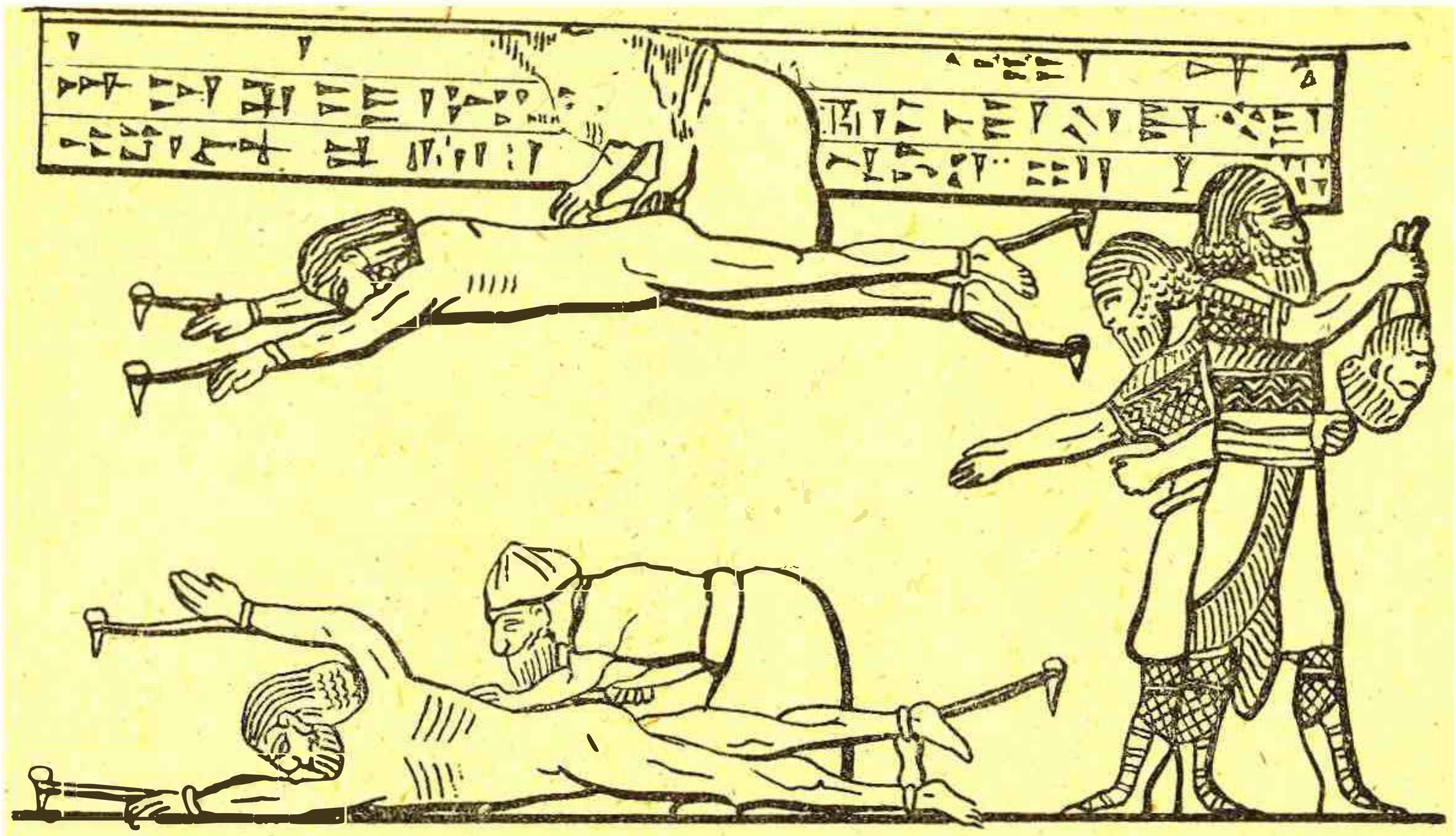

Asirienii jupoaie oamenii de vii

ale armatei asiriene au părăsit limitele văii Nilului, a izbucnit răscoala. Aceasta s-a întîmplat încă pe cînd trăia Asarhaddon, dar sarcina „potolirii“ insurgenților din Egipt i-a revenit lui Aşşurbanipal.

Tînărul rege s-a arătat de la început un demn urmaş al monarhilor asirieni. Pedeapsa a fost fulgerătoare şi crîncenă. „Pe oamenii din Sais, Mendes, Tanis şi din alte oraşe — ne spune cronicarul — pe toţi cei care au fost de partea acestora şi se gîndeau să facă rău, ei [soldaţii asirieni] i-au trecut prin ascuţişul armelor, de la cel mai mic pînă la cel mai mare, nelăsînd nici unul în viaţă. Trupurile le-au agăţat în copaci, le-au jupuit şi cu pielea lor au acoperit zidurile oraşului“.

Astfel, uciderea în masă a populaţiei paşnice — printre care se numărau bătrîni, femei şi copii — în scopul de a-i înfricoşa pe cei răzvrătiţi, a fost unul din primele acte cu care şi-a început domnia Aşşurbanipal.

Totuşi, pe unii dintre micii regi egipteni care luaseră parte la răscoală, Aşşurbanipal a considerat că este mai avantajos să-i ierte. El a hotărît că e mai bine să-i domolească mituindu-i cu daruri bogate, pentru ca în felul acesta să-i transforme în supuşi credincioşi — sprijin sigur în cazul unor noi răzmeriţe.

Printre aceştia se număra şi Nechao, pe care l-a numit guvernator în una din cele mai mari provincii ale Egiptului, precum şi fiul acestuia, Psammetic.

„*L-am îmbrăcat* [pe Nechao] *în haine scumpe* — scrie Aşşurbanipal — *la gît i-am prins lanţ de aur, semn al domniei, cu inele de aur i-am împodobit degetele, i-am dat pumnal de fier în teacă de aur pentru cingătoare, după ce mai înainte mi-am săpat numele pe el. I-am dăruit care, cai şi catîri care să-i slujească înălţimii sale la călărie. I-am trimis persoane de încredere şi delegaţi pentru a încheia împreună o alianţă militară*“.

De fapt, se înţelege de la sine că „persoanele de încredere“ şi „delegaţii“ au fost trimişi nu în vederea unei „alianţe militare“, ci pentru a supraveghea şi controla activitatea nobilului prizonier, căruia, cu titlul de experienţă politică, în loc să i se taie capul, i s-a încredinţat coroana regală.

Experienţa cu Nechao a reuşit. În Egipt, acesta s-a dovedit a fi pînă la sfîrşitul zilelor sale un cîine de pază credincios Asiriei. Şi cînd în ţară a izbucnit o nouă răscoală, Nechao s-a aflat în tabăra duşmanilor patriei sale şi a murit de mîna compatrioţilor săi.

Dar mituirea nu-şi atingea întotdeauna scopul dorit. Atîta timp cît Asiria se menţinea ca mare putere, supuşii cumpăraţi de ea îi rămîneau credincioşi. Era de ajuns însă ca norocul să-i întoarcă spatele, pentru ca cei pe care-i cumpărase să treacă, fără a sta prea mult pe gînduri, de partea unui duşman mai puternic, şi, dacă existau posibilităţi, porneau ei înşişi în fruntea răsculaţilor.

Aşa, de pildă, fiul lui Nechao, Psammetic I, asupra căruia Aşşurbanipal îşi revărsase de asemenea bunăvoinţa sa, de îndată ce s-a ivit prilejul, s-a răsculat, a omorît garnizoana asiriană şi s-a proclamat rege al Egiptului.

Dar toate acestea s-au întîmplat cu mult mai tîrziu, cam prin anul 650 î.e.n. Pînă la această dată se produsese încă un eveniment important în domnia lui Aşşurbanipal, despre care nu se poate să nu pomenim: devastarea oraşului Teba, capitala Egiptului antic.

Iată ce povesteşte Aşşurbanipal:

„*În cea de-a doua campanie a mea, m-am îndreptat spre Egipt şi Etiopia. Tanuatamon* [*rege etiopian*], *auzind de*

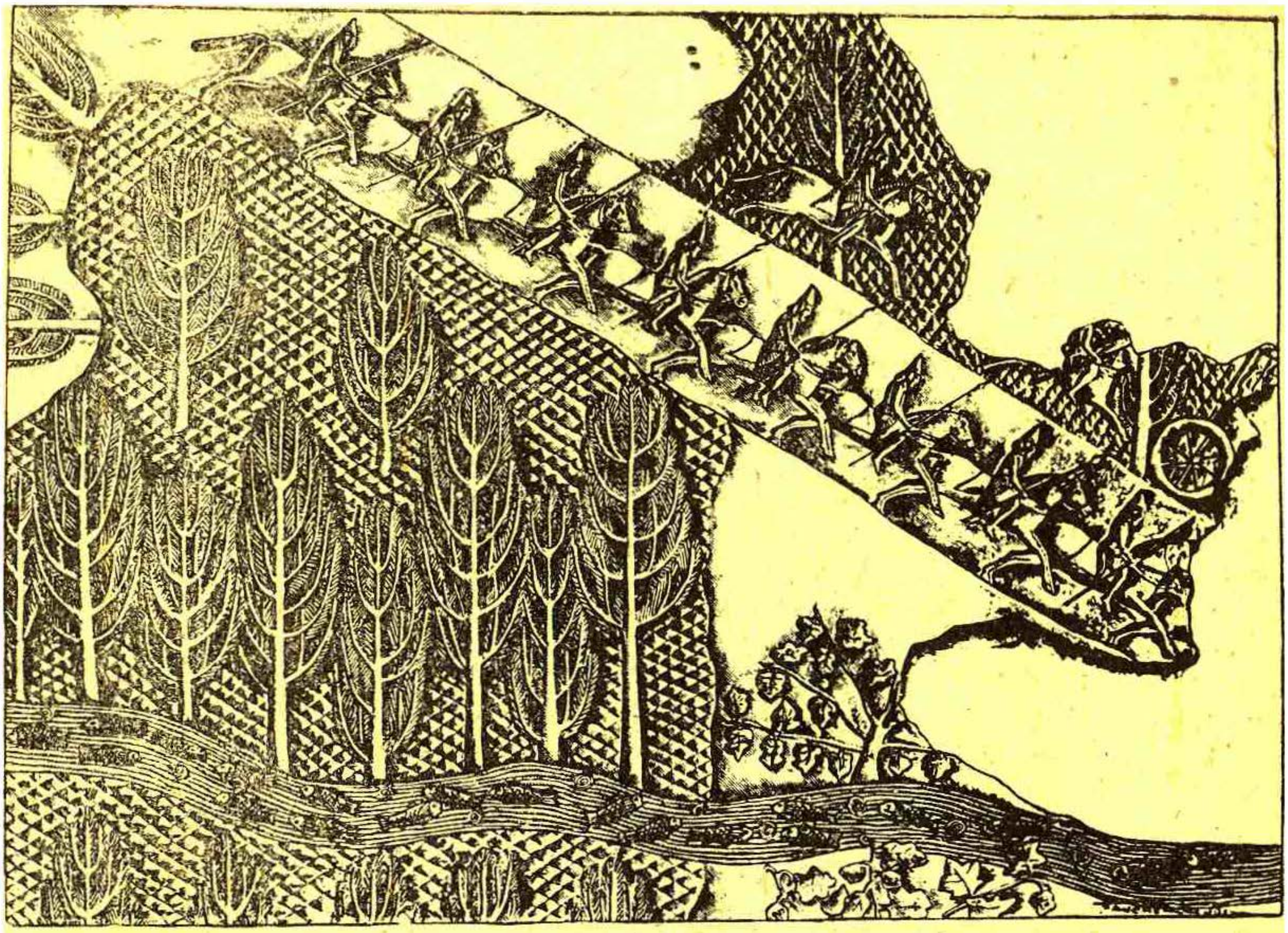

Călăreții asirieni în regiune muntoasă

înaintarea mea și de faptul că am pătruns pe pămîntul Egiptului, a părăsit orașul Memfis și, pentru a-și salva viața, a fugit la Teba. Regii, guvernatorii și supraveghetorii pe care i-am numit în Egipt au venit la mine și și-au plecat fruntile la picioarele mele. Am pornit mai departe în urmărirea lui Tanuatamon și am ajuns pînă la Teba, puternica lui cetate.

Văzînd presiunea grozavă a atacului meu, el a părăsit Teba și a fugit la Kipkipi [oraș în Etiopia]. *Cu ajutorul zeului Așșur și al zeiței Ișțar, am cucerit orașul acela* [Teba]. *Aur, argint, pietre scumpe, toate bogățiile palatelor sale, veșminte frumoase din bumbac, cai mari, oameni — bărbați și femei — două obeliscuri uriașe, făurite dintr-un aliaj de aur de culoare deschisă, amîndouă cîntărind 2 500 de talanți* [75 de tone], *care străjuiau porțile templului sfînt, le-am smuls și le-am dus în Asiria.*

Pradă multă și de preț am adunat la Teba. Armele mele au pricinuit durere în Egipt și Etiopia și i au pecetluit victoria.

Cu brațele încărcate m-am întors la Ninive — orașul stăpînirii mele".

Devastarea sălbatică a Tebei, „orașul cu o sută de porți" — cum îl numeau grecii, important centru cultural și politic al Egiptului, a amintit contemporanilor de o faptă la fel de crudă, săvîrșită de bunicul lui Așșurbanipal: nimicirea Babilonului.

După campania din Egipt, a urmat campania împotriva orașului fenician Tyr. Dar Tyrul nu a putut fi cucerit. Așezat pe țărmul răsăritean al Mării Mediterane, parte pe continent, parte pe o insulă stîncoasă din apropiere, acest oraș era o cetate inexpugnabilă. Cînd oștirile dușmane se apropiau, toți locuitorii treceau în partea orașului ce se afla pe insulă și acolo se simțeau în afara oricărei primejdii.

Așșurbanipal a asediat țărmul, lipsindu-i pe locuitori de aprovizionarea cu apă potabilă, fapt care l-a silit pe regele Baal din Tyr să ceară pace. Acesta a reușit să se răscumpere prin daruri bogate.

Pe Gyges, regele îndepărtatei Lydii (un stat din Asia Mică), care s-a adresat Asiriei cerînd ajutor împotriva năvălirii unor nomazi — cimmerienii — Așșurbanipal a încercat să-l facă supusul său. Alianța de apărare, propusă „naiv" de Asiria lydienilor, s-a transformat în alianța dintre cal și călăreț... Numai că ea a fost de scurtă durată. Apreciind la adevărata valoare această „prietenie" cu asirienii, Gyges, regele Lydiei, a trecut curînd în tabăra dușmanilor Asiriei.

Dar toate aceste campanii, precum și altele din șirul lung de campanii întreprinse de Așșurbanipal, sînt doar scurte episoade în comparație cu războaiele duse împotriva Elamului și Babilonului.

CAMPANIA ÎMPOTRIVA ELAMULUI

Elamul era cel mai vechi dușman al Asirici. De aceea, Așșurbanipal a acordat cu dragă inimă adăpost celor cinci nepoți ai regelui elamit Teumman, care încercase să-i omoare de îndată ce a simțit că sînt pretendenți la tron.

Așșurbanipal a considerat că este oportun ca întotdeauna să aibă la îndemînă marionete din familia regală a statului vrăjmaș, marionete ce pot fi puse pe tronul acelei țări de îndată ce s-ar ivi prilejul. Teumman a cerut să-i fie predați

nepoții trădători, în care scop a trimis la Ninive o solie specială, condusă de marii dregători Umbadara și Nabu-damic.

Aşşurbanipal a refuzat cererea lui Teumman și totodată i-a reținut pe soli.

Așa a început al nu se știe cîtelea război între Asiria și Elam.

Ambele tabere se pregăteau cu grijă de multă vreme în vederea acestui conflict, și episodul cu nepoții fugari a servit drept pretext pentru începerea operațiilor militare.

Războiul s-a sfîrșit cu nimicirea totală a armatei elamite și cu uciderea lui Teumman.

Iată cum descrie acest eveniment Aşşurbanipal:

„În cea de-a cincea campanie a mea, m-am îndreptat spre Elam... Ca un vîrtej al uraganului mînios, am cuprins întreaga țară. I-am tăiat capul lui Teumman, regele Elamului,

Bătălia de pe rîul Evla.
Basorelief asirian

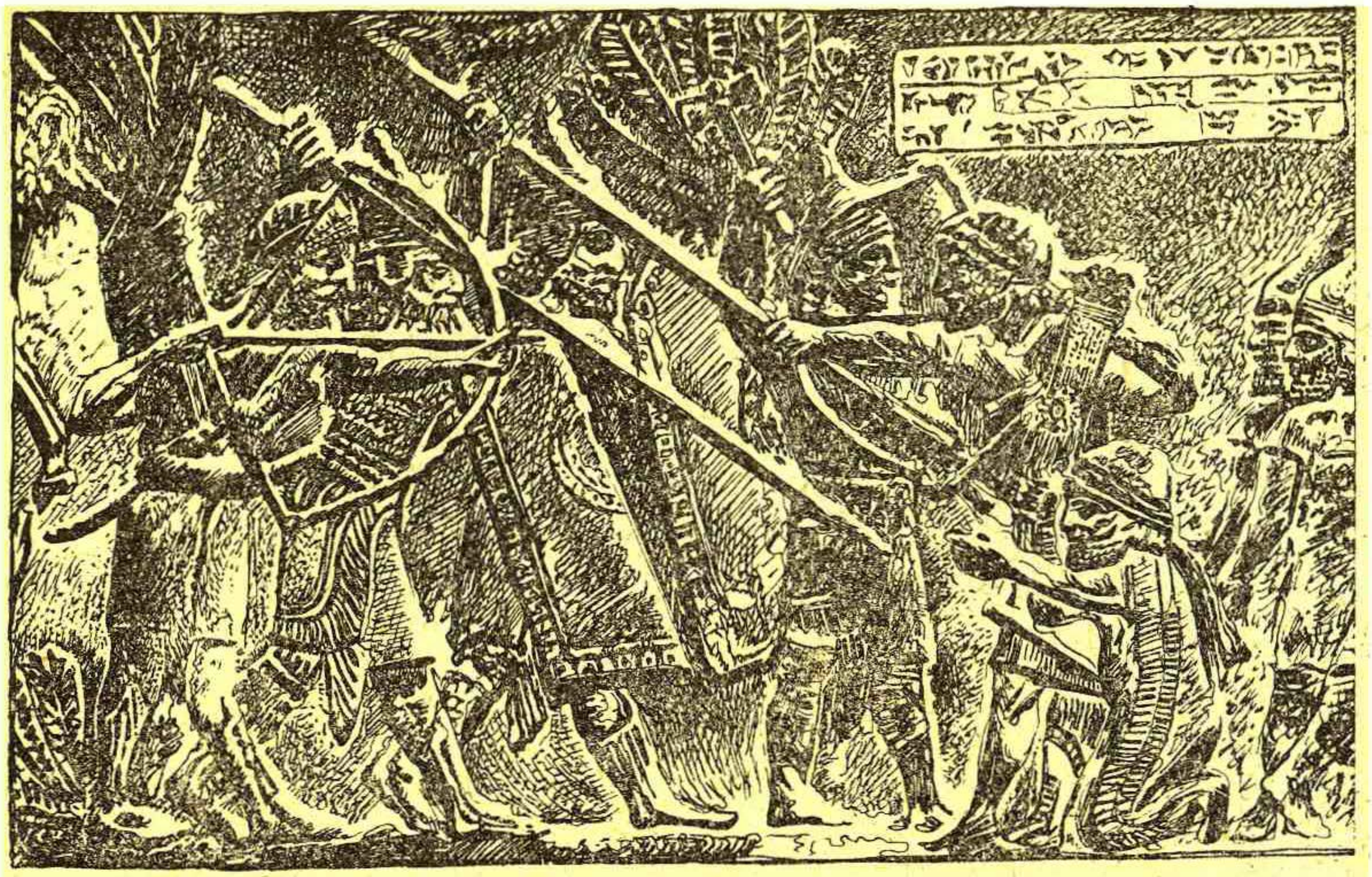

Regele elamit Teumman poruncește fiului său să-și întindă arcul

care nutrea gînduri vrăjmașe față de mine. Fără de număr au fost războinicii pe care i-am omorît. Am luat de vii în [mîinile] mele pe războinicii lui. Cu trupurile lor am umplut împrejurimile orașului Susa, de parcă ar fi fost buruieni. Sîngele lor l-am lăsat că curgă în rîul Evlei, înroșindu-i apele de parcă ar fi fost lînă roșie.

Pe Ummanigaș, fiul lui Urtak, regele Elamului, care vrînd să scape de Teumman a fugit în Asiria și a îmbrățișat picioarele mele, l-am adus în Elam și l-am așezat pe tronul lui Teumman. Pe Tammaritu, cel de-al treilea frate al său, care a fugit împreună cu dînsul, l-am pus să cîrmuiască orașul Hidalu.

După ce elamiții au gustat amărăciunea armelor zeului Aššur și ale zeiței Ištar și am obținut victoria asupra Elamului, m-am îndreptat, pe cînd mă întorceam spre casă, asupra lui Dunan hambulianul, care sperase în biruința Elamului.

Orașul Șapibel — reazemul țării Hambulia — l-am cucerit. Am intrat în acest oraș și i-am tăiat pe toți locuitorii întocmai ca pe miei. Lui Dunan și Samgun [cîrmuitorii Hambuliei], care îmi încurcau domnia, le-am vîrît mîinile și

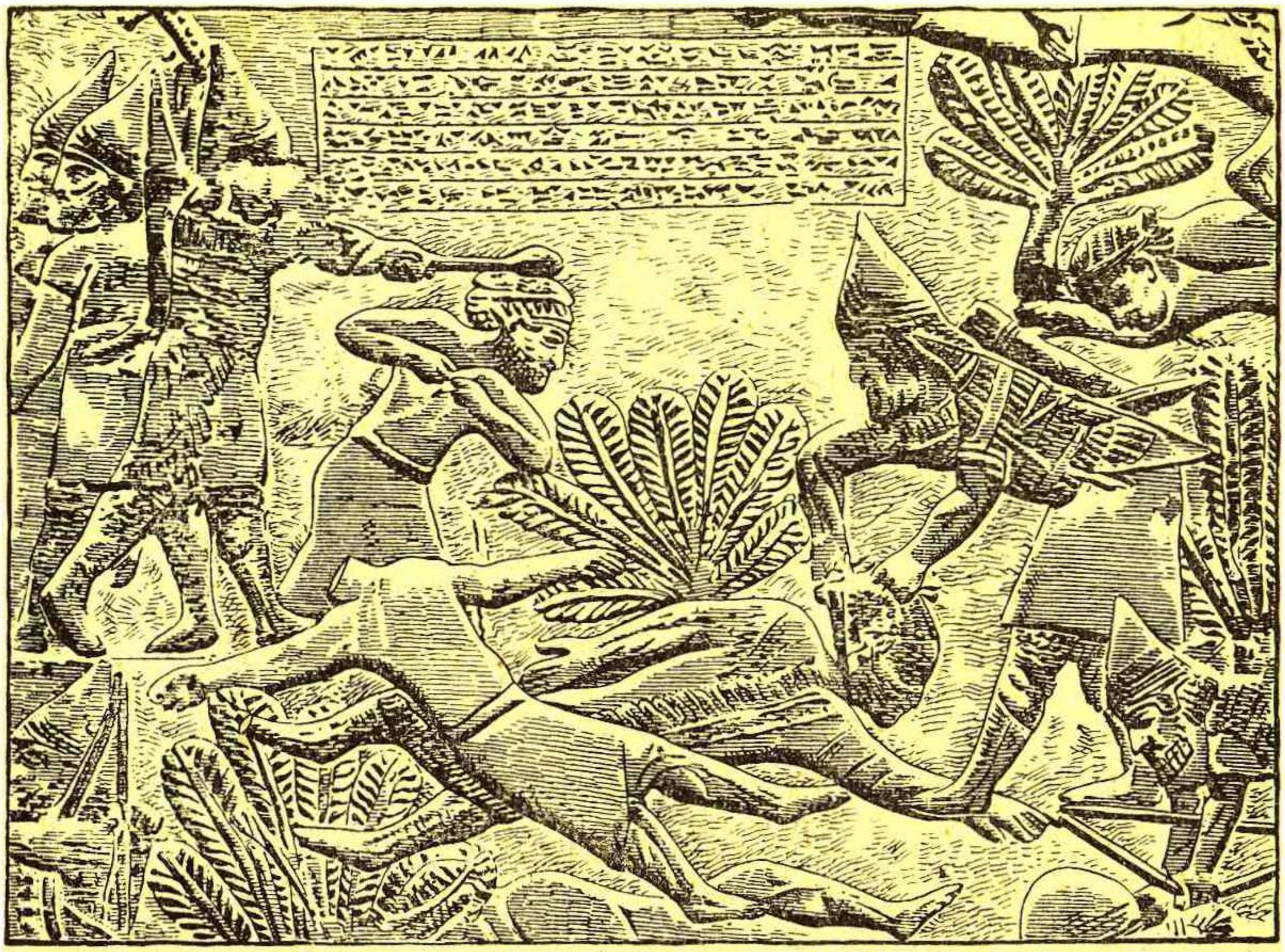

Soldaţii asirieni îi taie capul lui Teumman

picioarele în cătuşe de lemn şi în lanţuri de fier... Oamenii din oraş, vitele mari şi mici, măgarii, caii, catîrii, le-am adunat toate din Hambulia şi le-am [trimis] în Asiria. Oraşul Şapibel l-am nimicit cu desăvîrşire, l-am dărîmat şi l-am cufundat sub apă".

Pe zidurile palatului lui Aşşurbanipal s-au păstrat numeroase basoreliefuri, care ilustrează cu lux de amănunte această cumplită descriere.

Unul dintre aceste basoreliefuri este reprodus în pag. 240.

La prima vedere, s-ar părea că acţiunea se petrece concomitent în patru planuri. În realitate, artistul asirian caută să redea în acest fel adîncimea, perspectiva, cel de-al doilea plan.

În stînga, în colţul de sus, vedem un om îngenuncheat, cu mîinile întinse. Alături de el stă un ostaş cu arcul încordat. Este regele elamit Teumman împreună cu fiul său, care încearcă să-şi apere părintele împotriva vrăjmaşilor atacatori. Un războinic asirian a şi ridicat toporul şi se

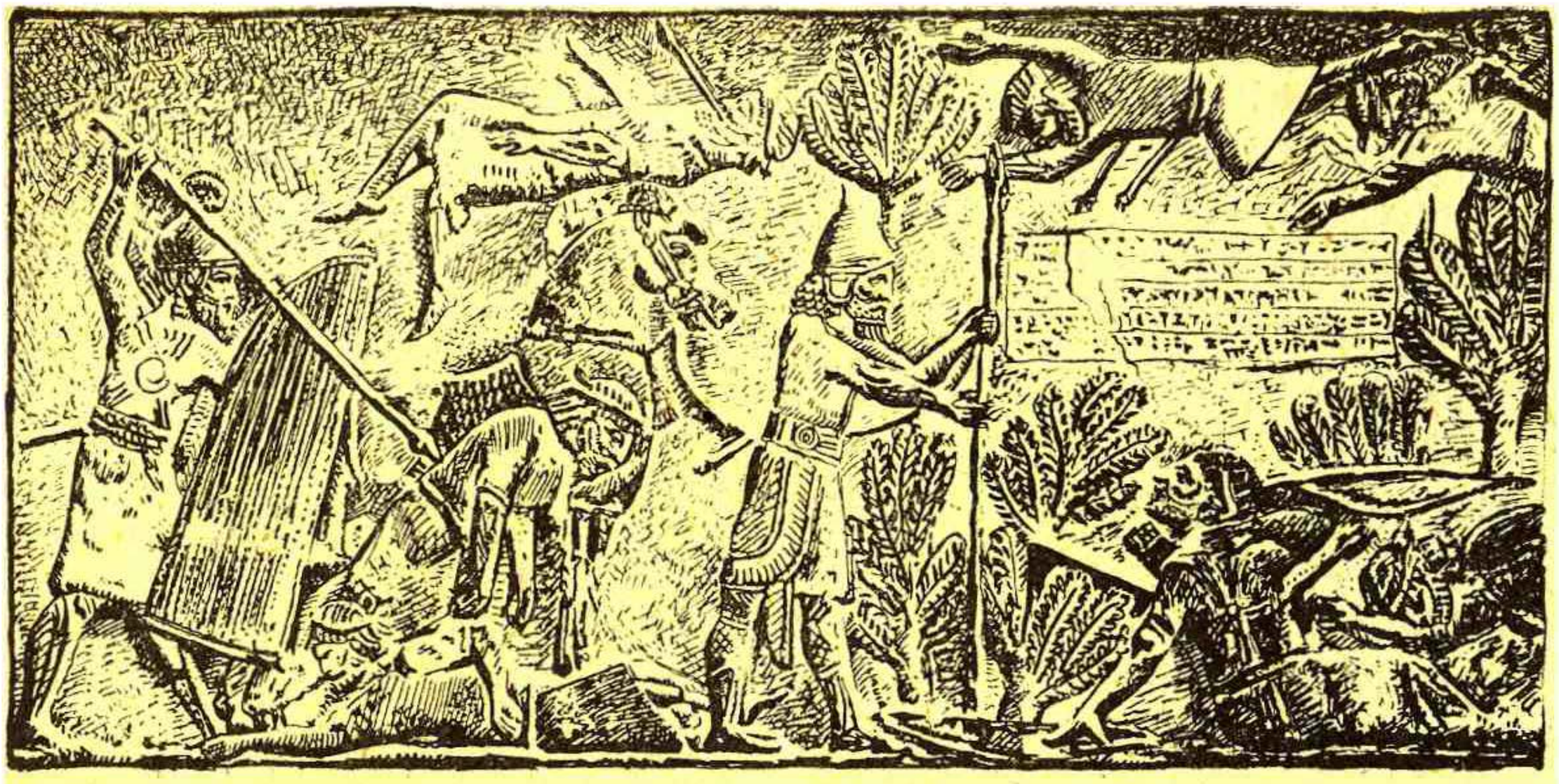

Urtaku, nepotul lui Teumman, se predă în mîna asirienilor

pregătește să-l repeadă în capul prințului elamit. O inscripție scurtă, dar foarte lămuritoare, explică conținutul acestei scene:

„Teumman a poruncit mînios fiului: încordează-ți arcul!“

Pretutindeni are loc un măcel îngrozitor. Soldații elamiți sînt aruncați în rîul Evlei. Prea puțini se vor putea salva trecîndu-l înot; restul vor sluji drept hrană peștilor lacomi. Călăreții asirieni îi strivesc pe dușmani sub copitele cailor și îi străpung cu sulițele pe toți cei ce mai încearcă să opună rezistență. Dar nici cei ce se predau nu au parte de îndurare.

După biruința repurtată asupra lui Teumman, Aşşurbanipal și-a organizat intrarea în Ninive într-un chip nemaivăzut. Iată cum este zugrăvit acest eveniment într-una din cronicile sale:

„Ajutat de zeii Aşşur, Bel și Nabu, m-am întors cu bine la Ninive. Capul lui Teumman, regele Elamului, l-am agățat de gîtul lui Dunan (cîrmuitorul Hambuliei). Împreună cu prizonierii elamiți și cu prada luată din Hambulia, care prin voința lui Aşşur a ajuns în mîinile mele, [în tovărășia] cîntăreților și a muzicanților am intrat în Ninive în mijlocul bucuriilor.

Umbadara și Nabudamic — dregătorii lui Teumman, regele Elamului, prin care Teumanm mi-a trimis insolenta sa cerere și pe care i-am reținut în așteptarea hotărîrii mele

— au văzut în Ninive capul tăiat al lui Teumman, stăpînul lor, și și-au pierdut mințile. Umbadara își smulgea barba, iar Nabudamic s-a străpuns cu pumnalul său de fier. Capul tăiat al lui Teumman l-am atîrnat sus, deasupra porților, la intrarea în Ninive, ca să stea drept mărturie grăitoare în fața poporului, despre puterea zcilor Aşşur și Ișstar, ocrotitorii mei".

Apoi au început execuțiile publice în masă ale prizonierilor. Cruzimile nemaiauzite care le-au însoțit aveau drept scop înfricoșarea popoarelor supuse. „Vă așteaptă soarta Elamului, dacă aveți de gînd să vă răzvrătiți" — iată sensul execuțiilor și torturilor. Ele sînt înfățișate cu toate amănuntele și cu o desăvîrșită măiestrie pe basoreliefurile de pe zidurile palatului lui Aşşurbanipal.

Dar nici torturile sălbatice nici execuțiile în masă nu au putut stinge setea de libertate și independență a popoarelor.

Statul militaro-parazitar asirian trăia aproape exclusiv din jefuirea popoarelor supuse. Pofta sa devenea din ce în ce mai nesățioasă. Nemulțumindu-se cu teritoriul cucerit, care se întindea de la podișul Iranului, înspre răsărit, pînă la Marea Mediterană, înspre apus, de la cataractele Nilului, înspre miazăzi, pînă în Asia Mică, înspre miazănoapte, Asiria țintea să acapareze noi pămînturi.

De-abia se stingea zgomotul bătăliilor și încetau vaietele celor chinuiți și aduși pentru execuție, că începea un alt jaf.

Către Asiria luau drumul nenumărate cirezi, produse alimentare, aur, argint, aramă, lemn de esențe scumpe, îmbrăcăminte, ustensile de gospodărie. Zeci și sute de mii de oameni erau duși în sclavie pentru construirea palatelor și templelor, sau deportați la sute de kilometri depărtare de patria lor.

Toate acestea constituiau-așa-zisele trofee de război, după care urma jefuirea sub forma unui „bir greu": tot felul de impozite, taxe și obligații.

În convoaiele de transport ale armatei asiriene se găseau numeroși funcționari care aveau sarcina să întocmească statistica exactă a populației rămase, precum și inventarul avutului acesteia, pentru ca nimeni să nu se poată sustrage impunerii. Ca un vampir sugea Asiria toată seva dătătoare de viață din regiunile supuse ei. Jefuirea din timp de pace se deosebea prea puțin de jaful comis în vreme de război.

Iată de ce răscoalele și comploturile se țineau lanț. Nici un fel de cruzime nu putea stăvili dorința popoarelor de a zvîrli de pe grumazul lor jugul nesuferit al asirienilor.

O COALIȚIE DE TEMUT

Deși a zdrobit fără milă împotrivirea Elamului, Asiria, totuși, nu și-a consolidat puterea. Încă de multă vreme, în sînul statului asirian se punea la cale o conspirație, în vederea distrugerii acestei puteri „mondiale".

Inima complotului era același Babilon. El a încheiat alianțe cu arameii și chaldeenii, cu regii din Siria și Fenicia, și-a asigurat ajutorul Egiptului și Lydiei, a atras în coaliție Elamul.

Răscoala a fost pregătită în decursul multor ani, în cea mai desăvîrșită taină. Organizatorii complotului acționau cu atîta iscusință, încît nici Așșurbanipal — și el avea pretutindeni agenți și spioni — nu a izbutit să afle ceva. Regele babilonian Șamașșumukin, care crescuse la curtea asiriană, cunoștea foarte bine cum lucrează iscoadele asiriene. Iată de ce a putut să le ocolească atît de bine.

În ultimul moment, cînd ziua răscoalei fusese stabilită, babilonienii au trimis la Ninive o delegație specială, cu daruri bogate și cu asigurări în ce privește prietenia lor. Înadins s-a procedat astfel, pentru a îndepărta eventualele bănuieli și a adormi vigilența lui Așșurbanipal.

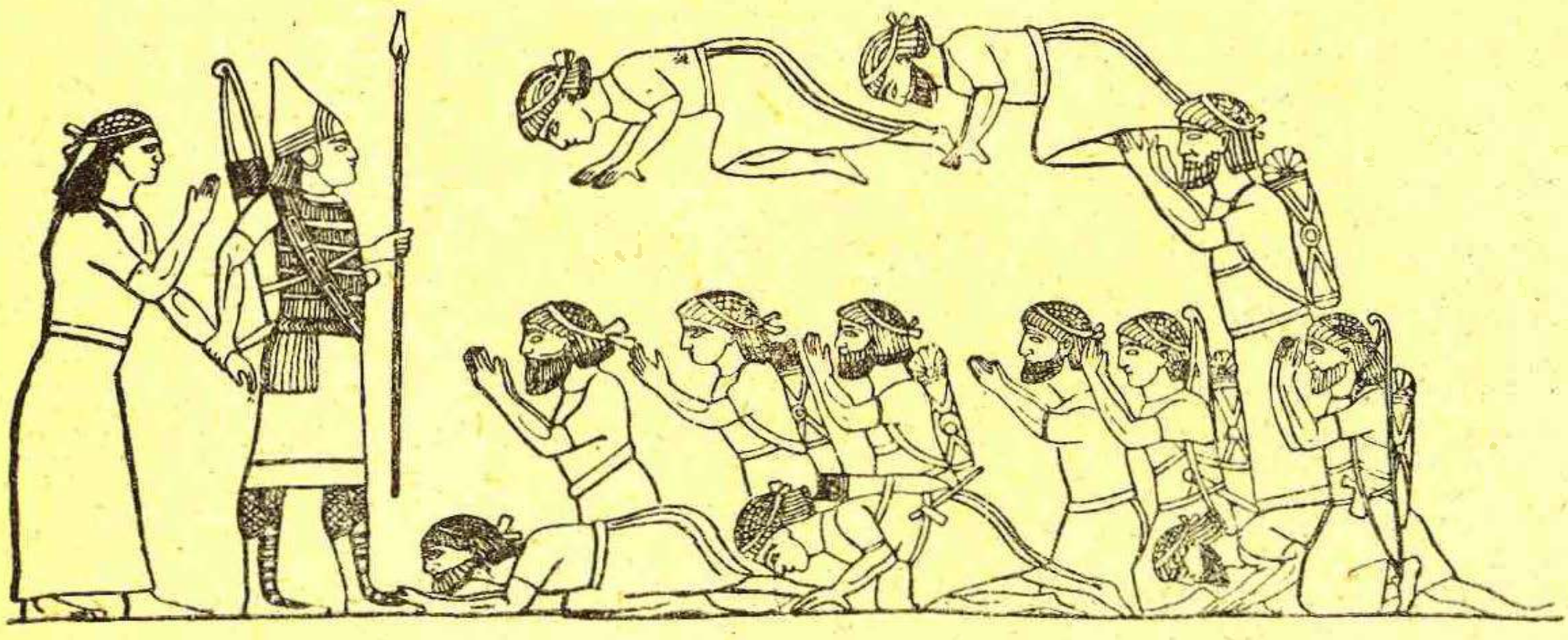

Un demnitar asirian prezintă elamiților pe noul lor rege — Ummanigaș

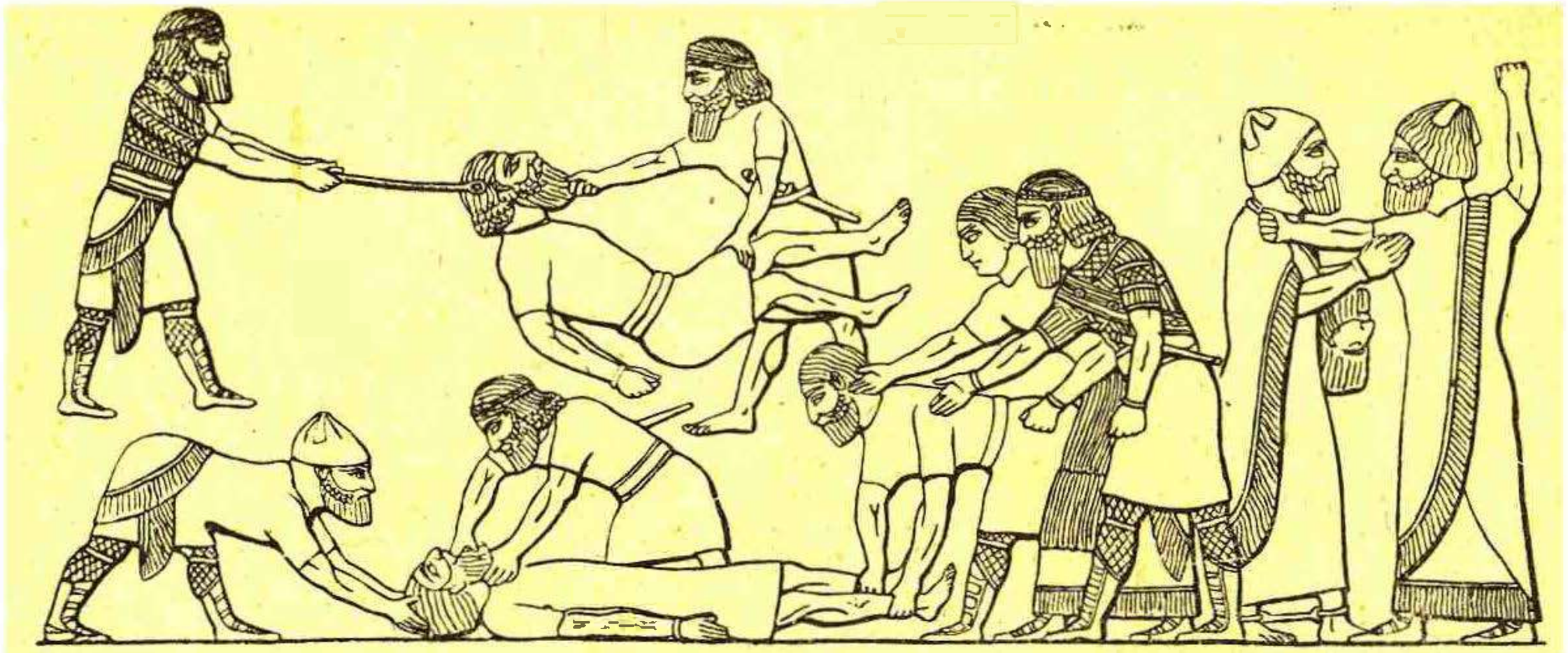

Torturarea prizonierilor

Într-o bună zi, Asiria s-a trezit prinsă într-un cerc de foc, lucru la care conducătorii ei nu se așteptau cîtuși de puțin. Șamașșumukin s-a aflat în fruntea coaliției antiasiriene. Protejatul Asiriei, Ummanigaș, care odinioară găsise acolo adăpost cînd fugise de Teumman, s-a aliat cu Șamașșumukin și a proclamat independența Elamului.

Psammetic I, protejatul lui Așșurbanipal în Egipt, s-a despărțit și el de Asiria și a unificat întregul Egipt sub stăpînirea sa. Văzînd în unificarea Egiptului un puternic sprijin în lupta împotriva Asiriei, micii regi din țările de pe țărmul Mediteranei prind și ei curaj.

Lydia încheie și ea o alianță fățișă cu Egiptul.

Astfel, pojarul răscoalei se aprinde în toate colțurile Imperiului Asirian. Statul care a luat naștere prin foc și sabie în decursul atîtor secole și care pînă mai ieri părea atît de puternic și de neclintit era acum gata să se prăbușească.

Și, în această situație, împărăția lui Așșurbanipal nu ar fi avut cum să evite catastrofa, dacă între răsculați nu s-ar fi iscat neînțelegeri.

Cronica oficială — analele lui Așșurbanipal — zugrăvește destul de limpede desfășurarea evenimentelor. Așșurbanipal s-a rugat zeilor săi ocrotitori Așșur și Ișstar, iar aceștia i-au dat biruință asupra „fratelui necredincios“ Șamașșumukin. Dar e de la sine înțeles că nici unui zeu nu i-ar fi stat în putință să amîne ceasul prăbușirii definitive a Asiriei, dacă

în Elam — dușman puternic și primejdios — nu s-ar fi ivit neînțelegeri și nu s-ar fi produs lupte interne.

Tammaritu, fratele mai mic al regelui elamit Ummanigaș, l-a alungat pe acesta de pe tron și a luat puterea în mîinile sale. E adevărat că Tammaritu a continuat să ducă o politică de alianță cu Babilonul, dar și el, la rîndul său, a căzut victimă unei lovituri de stat pusă la cale în propriul său palat de către prințul Indabigaș.

Tammaritu de-abia a reușit să scape cu viață, fugind împreună cu un grup de oameni de-ai săi în Asiria, pe care nu de mult o trădase. Și s-a văzut silit — ca să ne exprimăm cu cuvintele cronicii — să cadă la picioarele regelui și, măturînd pămîntul cu barba sa, să se roage de iertare.

În acele împrejurări, evenimentele din Elam îi conveneau de minune lui Așșurbanipal. Bineînțeles, el nu a crezut nici cît negru sub unghie în pocăința lui Tammaritu, dar s-a prefăcut a-i da crezare și l-a primit la curtea sa ca pe un oaspete de vază. În realitate însă, acesta nu era decît prizonierul monarhului asirian.

Așșurbanipal își concentră toate forțele pentru a soluționa problema cea mai importantă, și anume distrugerea Babilonului. El știa prea bine că scăpînd de cel mai primejdios dușman, dușmanul de moarte al Asiriei, va putea să înfrîngă rînd pe rînd pe toți ceilalți vrăjmași.

Oștirile sale au asediat Babilonul și au tăiat toate căile de acces spre oraș. În tabăra asediaților a început să bîntuie o foamete cumplită. Cronica ne spune: „În vremea aceea, foamea a pus stăpînire pe locuitorii din Akkad (Babilon), care țineau partea lui Șamașșumukin și nutreau gînduri vrăjmașe. Din pricina foametei, ei își mîncau propriii lor fii și fiice și rodeau curele de piele“.

În cele din urmă, Babilonul a fost cucerit printr-un asalt decisiv, iar Șamașșumukin, aruncîndu-se în marea de flăcări care cuprinsese orașul, a ars de viu.

„Iar asupra celor ce l-au sfătuit pe Șamașșumukin, fratele necredincios, să facă lucrul acesta și au săvîrșit nelegiuiri — continuă cronica — asupra celor ce s-au speriat de moarte și au ținut la viața lor, care nu s-au aruncat în foc împreună cu Șamașșumukin, stăpînul lor, care au scăpat de tăișul pumnalului de fier, de foamete, de lipsuri și au aflat adăpost, [asupra lor] s-a prăvălit plasa zeilor, stăpînii mei, din care

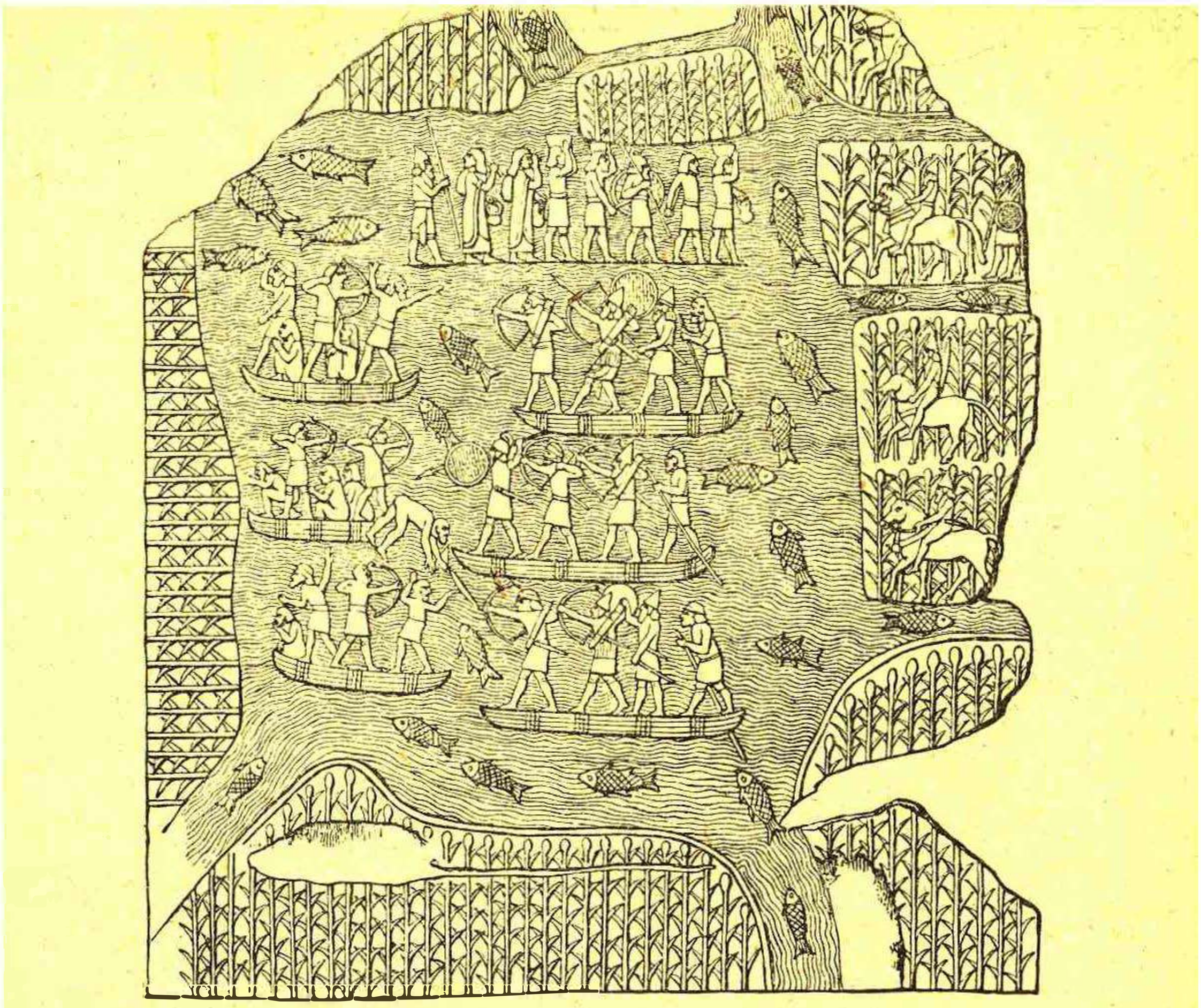

Intervenția militară a flotei asiriene

nimeni nu scapă. Nici unul nu a izbutit să fugă. [Nici un] fugar nu a scăpat din mîinile mele... Războinicilor le-am smuls gura lor obraznică, care l-a hulit pe Aşşur, zeul meu..."

După ce Aşşurbanipal a terminat cu Babilonul, răfuiala cu ceilalți participanți la coaliție a fost doar o chestiune de timp. Ca într-un caleidoscop sclipesc în cronicile regale descrierile campaniilor și luptelor, denumirea orașelor și regiunilor devastate, numele regilor și nobililor doborîți, uciși sau luați prizonieri.

Protejatul lui Aşşurbanipal, Tammaritu, repus a doua oară pe tronul Elamului, s-a răsculat din nou împotriva protectorului său și a căzut iarăși în mîinile monarhului asirian. Curînd după aceasta, Aşşurbanipal a șters de pe fața pămîntului statul elamit, care dăinuise două milenii.

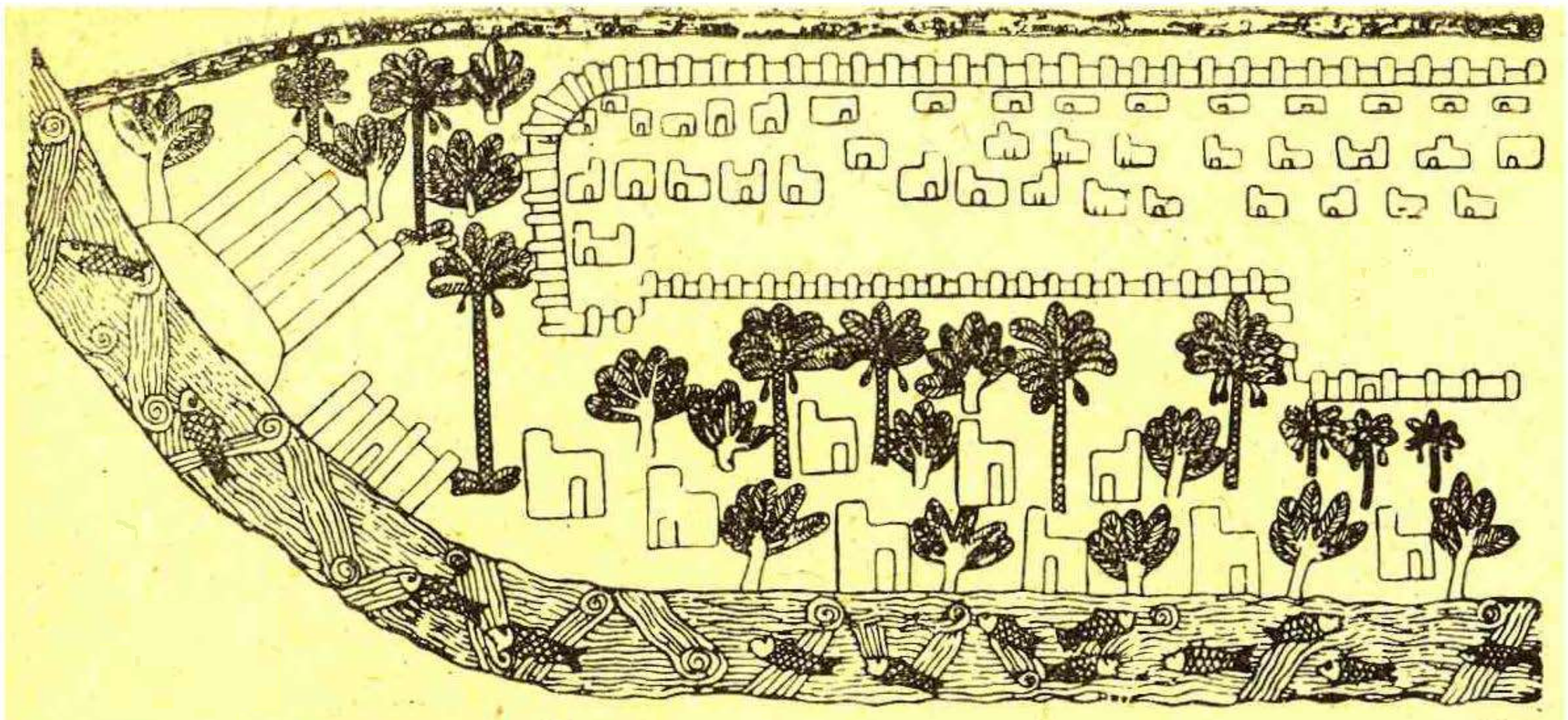

Planul oraşului Susa.
Fragment dintr-un basorelief asirian

Întreaga țară a trecut-o prin foc și sabie. Nu a fost iertat nici un oraș, nici un sat. „Am pustiit Elamul — mărturisește Aşşurbanipal — [pe o distanță de] o lună și douăzeci și cinci de zile de drum. Am acoperit [cîmpiile] cu sare și bălării... În timp de o lună, am nimicit întregul Elam. Ogoarele sale le-am lipsit de glasul oamenilor, de tropăitul vitelor cornute mari și mici, de strigătele vesele și pline de voie bună. Măgari sălbatici, gazele și tot soiul de animale de stepă au început să pască acolo“.

Cumplit a fost devastat orașul Susa, capitala Elamului, unde pînă atunci nu călcase vreodată picior de dușman. „Cărțile de lut“ au păstrat pentru generațiile viitoare descrierea amănunțită a acestei devastări. Analele lui Aşşurbanipal zugrăvesc amănunțit tot ceea ce a fost dărîmat, distrus, jefuit.

Regele se laudă că a nimicit și a făcut una cu pămîntul palatele și templele, a tăiat și a ars pădurile sfinte, a luat cu sine o pradă nespus de mare: aur, argint, pietre prețioase, arme, îmbrăcăminte, unelte și vite.

Răfuindu-se cu elamiții, asirienii au dat dovadă de o cruzime fără margini. N-au fost cruțați nici bătrînii, nici femeile, nici copiii.

Și nu erau mutilați și desfigurați numai oamenii, dar și statuile și sculpturile. În felul acesta, Aşşurbanipal se răzbuna pe duhurile regilor elamiți morți.

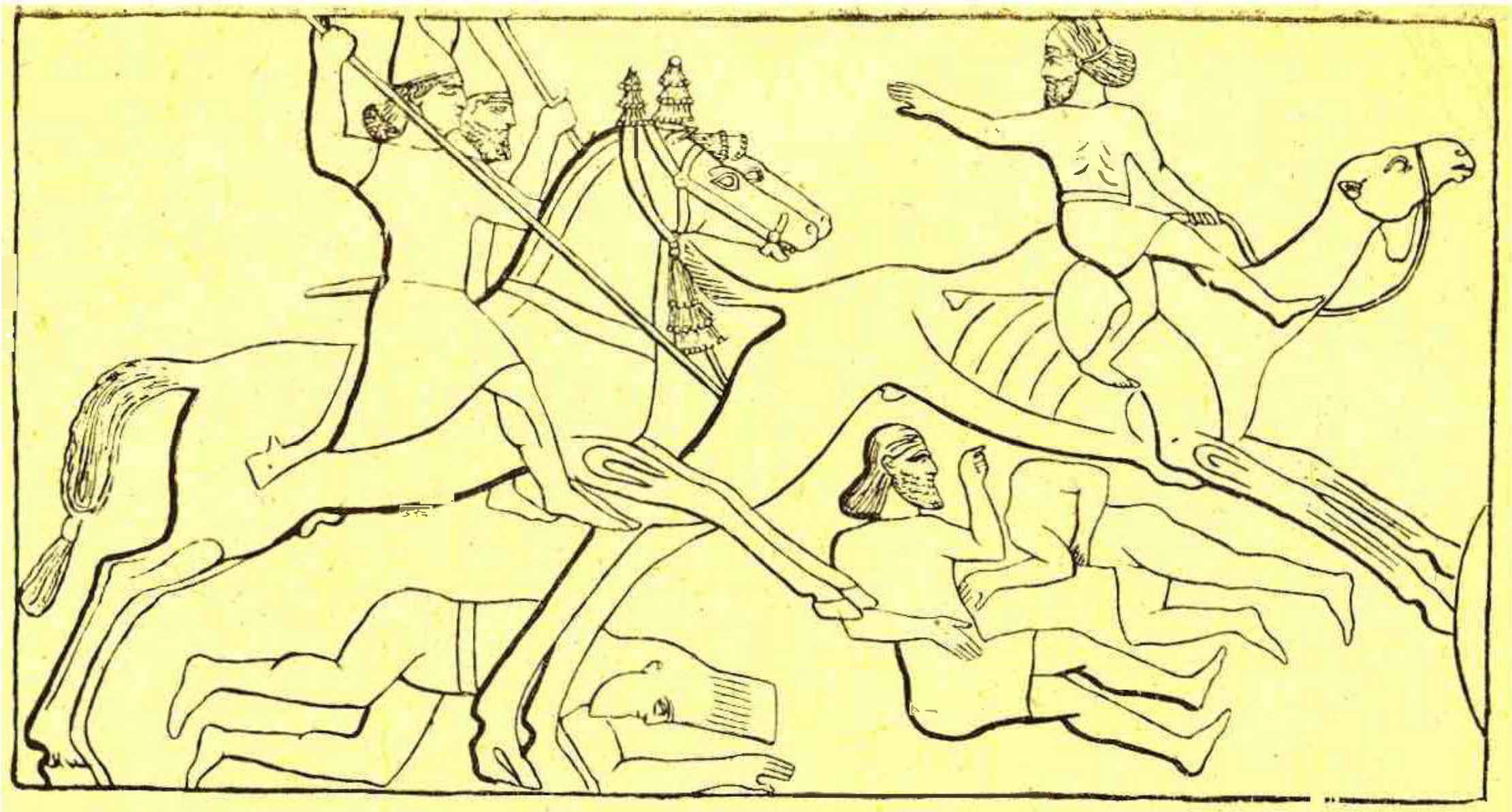

Bătălie în pustiul Arabiei.
Fragment dintr-un basorelief asirian

Pentru a sublinia deplina și definitiva anexare a teritoriului Elamului la Asiria, Aşşurbanipal a îndeplinit un act simbolic plin de originalitate: el a adus cu sine la Ninive o mînă de pămînt luată din fiecare oraș mai de seamă al statului elamit. Iată cum este povestit acest fapt în cronică: „Țărîna orașelor Susa, Madactu, Haltemaș și a celorlalte orașe am adunat-o și am luat-o [cu mine] în Asiria".

Ultima acțiune militară importantă a lui Aşşurbanipal, zugrăvită în analele sale, a fost campania din Arabia.

Armatele asiriene nu s-au înspăimîntat de „pustiu, meleaguri unde bîntuie setea și foamea, unde nu vezi [măcar] o zburătoare cerească și unde nu pasc gazele și măgari sălbatici". Pustiul cu nisipurile sale, la adăpostul cărora triburile arabe se considerau în afara oricărei primejdii, n-a scăpat de distrugere.

Întorcîndu-se în Asiria, armatele lui Aşşurbanipal mînau din urmă un număr nesfîrșit de prizonieri și vite, mai cu seamă cămile. „Cămile cu o cocoașă, le-am împărțit ca pe oi locuitorilor din Asiria. În țara mea, cămilele cu o cocoașă se vindeau lîngă porțile tîrgului [la prețul de] un șechel și jumătate [pînă la] o jumătate de șechel de argint [un șechel = 8,4 grame]".

Mai departe se arată că, drept plată, atît negustorul pentru mărfurile sale, cîrciumarul pentru bere, cît și grădi-

narul pentru fructe primeau oameni și cămile. Se ajunsese în situația că oamenii (sclavii) și cămilele slujeau în vremea aceea drept monedă de schimb. În Asiria au apărut atît de mulți „bani vii“, încît valoarea lor a scăzut simțitor, ei servind ca monedă măruntă de plată în cîrciumi, prăvălii și ateliere meșteșugărești...

CU PREȚUL SÎNGELUI

După exemplul predecesorilor săi, Aşşurbanipal a adunat un număr imens de sclavi — mînă de lucru gratuită — pentru a construi palate și temple.

„Cărțile de lut“ ne dau o idee destul de clară asupra tehnicii construcțiilor din vremea aceea. Noi știm cum se fabricau cărămizile în antichitate, cum se ridicau zidurile, cunoaștem de asemenea planul palatelor și templelor. Săpăturile arheologice ne-au ajutat să ne facem o imagine limpede și să vedem aievea cele povestite de analele regale. Și comparînd grandioasele construcții cu tehnica primitivă folosită atunci, ne convingem că ele au fost ridicate cu prețul sîngelui a mii și mii de sclavi lipsiți de orice drepturi. De altfel, lucrul acesta nu-l ascundeau nici regii asirieni.

Aşşurbanipal a reclădit palatul bunicului său Sennacherib, a dărîmat o serie de construcții vechi, înlocuindu-le cu altele noi, de proporții mai mari și mai frumoase. După cum se știe, în acest palat a fost descoperită și o parte din biblioteca aflată la Ninive.

Uriașa clădire se ridica pe o largă terasă artificială, înaltă de 30 de metri și ocupînd o suprafață de peste zece hectare. Acolo nu ajungeau nenumăratele roiuri de insecte și nici emanațiile dăunătoare ale mlaștinilor.

În apropierea palatului se afla un parc plantat cu arbori rari. Pentru aceasta a fost nevoie ca în terasa de cărămidă să fie lăsate lăcașuri adînci, care apoi s-au umplut cu pămînt gras. Prin canale artificiale, apa era adusă în iazurile pe suprafața cărora înotau lebede.

Palatul cuprindea peste 80 de încăperi spațioase, săli și coridoare. La intrare se aflau, sculptate în piatră, statuile gigantice ale oamenilor-tauri și oamenilor-lei înaripați.

Interiorul unei săli din palat (palatul a fost construit de Sennacherib și refăcut de Aşşurbanipal).

Reconstituire

Unele din aceste ființe fantastice posedau uimitoare calități. Se părea că ele nu-l scapă din ochi pe vizitator, privindu-l în orice punct s-ar fi aflat. Iar cînd acesta trecea dincolo de porțile palatului, „făceau“ grabnic un pas înainte...

Sculptorul a obținut un efect optic atît de extraordinar, înzestrînd statuia cu cel de-al cincilea picior, „pășitor“, pe care omul nu-l vedea cînd se apropia de palat, dar care „înainta“ îndată ce trecea prin dreptul sculpturii, creînd iluzia mișcării.

Iată deci pentru ce oamenii-tauri și oamenii-lei înaripați au avut nevoie de cel de-al cincilea picior, care a stîrnit nedumerirea arheologilor! Pentru ca aceste fiare să înfricoșeze și mai mult pe cel ce se apropia de palat cu gînduri necurate!

Ne putem lesne închipui ce impresie puternică producea acest truc al sculpturilor „pășitoare“ de piatră asupra superstițioșilor locuitori ai Asiriei, întărindu-le credința în originea divină a puterii regale.

Și mai luxos era palatul de miazănoapte al lui Așșurbanipal, unde se afla vestita sală a „vînătorii de lei“, care slujea drept bibliotecă regală. Prin podoabele și frumusețea sa, prin bogăția sculpturilor și a basoreliefurilor, acest palat depășește tot ce a fost construit pînă la Așșurbanipal în capitala asiriană. Fiecare dintre camerele de primire era de fapt o galerie originală de tablouri. Una avea pereții în întregime acoperiți cu scene din campaniile militare duse împotriva Elamului. Alta era împodobită cu scene pline de

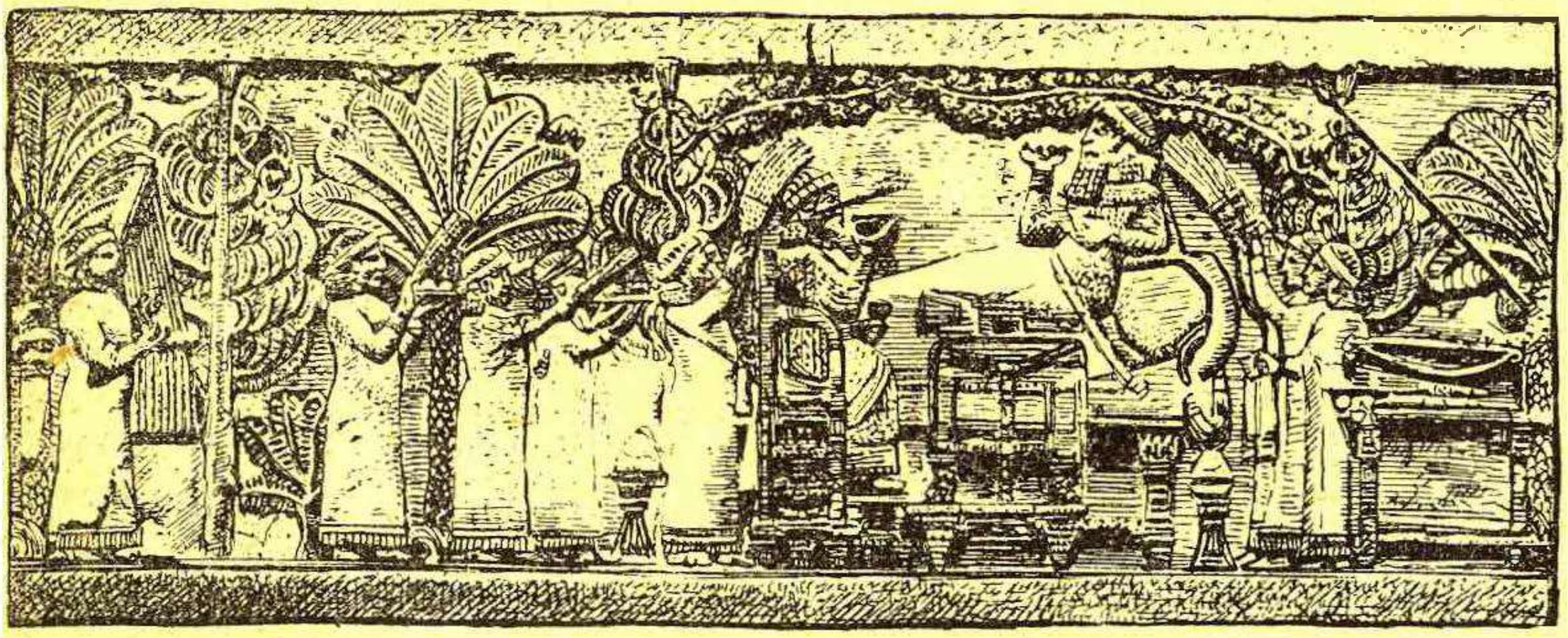

Scenă din pavilionul viței-de-vie.

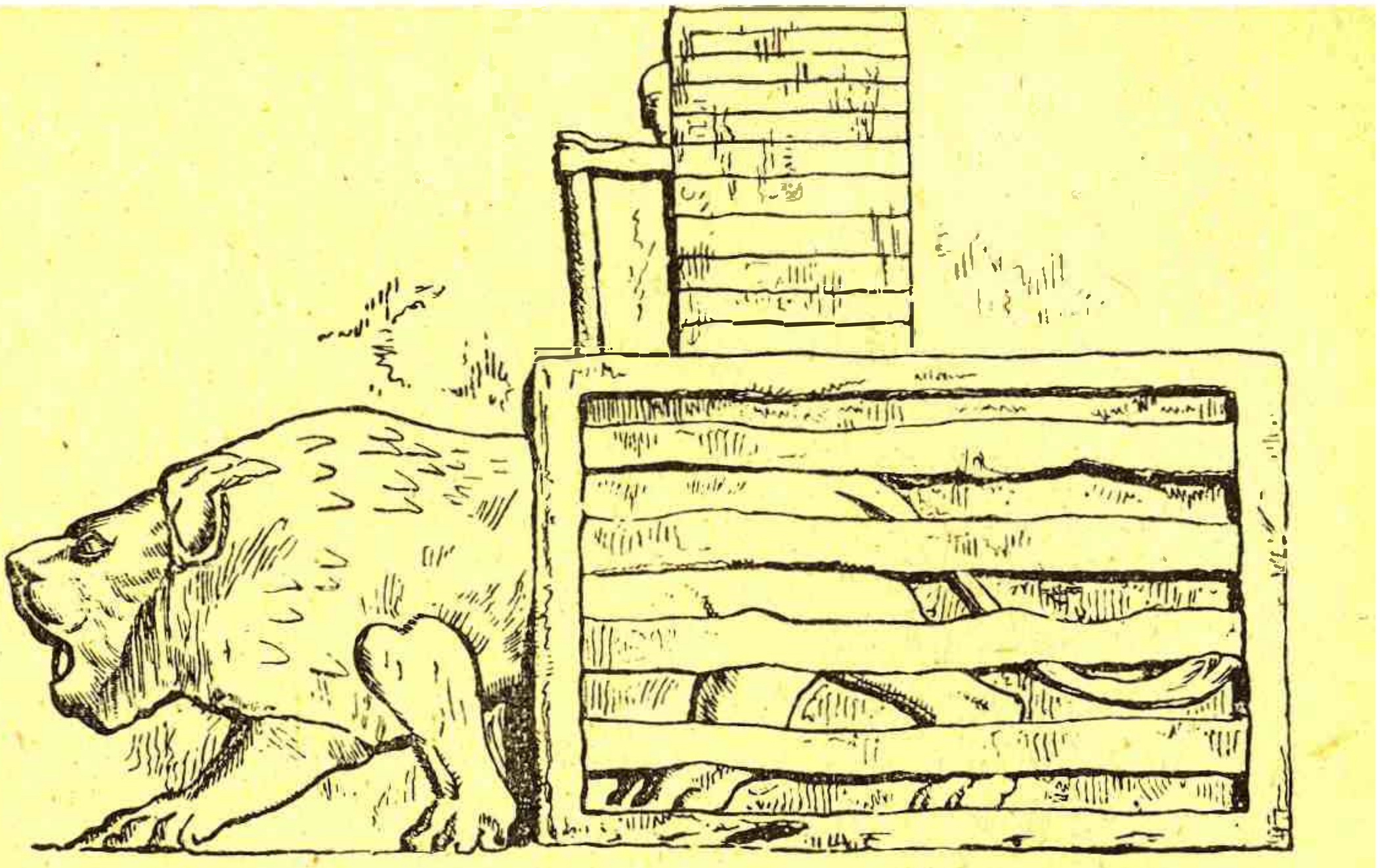

Vînătoare regală. Leul iese din cușcă.

pitoresc din bătăliile lui Aşşurbanipal împotriva popoarelor de pe țărmul Mării Mediterane. Multe basoreliefuri înfățișau viața de toate zilele din palat. Iată unul din ele — vestita scenă din pavilionul viței-de-vie.

Monarhul asirian stă întins pe un pat înalt din lemn scump. Alături de el, într-un jeț, se odihnește soția lui. Amîndoi duc la gură cupe cu vin. Pe o măsuță în spatele patului regesc se află arcul, tolba cu săgeți și sabia. Slugile, supuse, stau cu evantaiele în apropierea stăpînilor, în timp ce altele aduc pe tăvi bucate de tot felul. În spatele acestora se văd sosind muzicanții, care desfată auzul perechii regale cu sunetele melodiei. Păsărelele zboară printre palmieri și chiparoși.

Această idilică scenă de familie este completată cu un amănunt caracteristic, întru totul corespunzător gustului monarhilor asirieni: capul tăiat al regelui elamit spînzură de o creangă în așa fel ca Aşşurbanipal să se poată „desfăta" tot timpul privindu-l...

Dar cea mai splendidă încăpere din palat este aceea consacrată vînătorii. Reprezentarea animalelor este făcută cu atîta meșteșug și înfățișează atît de veridic realitatea, încît pe drept cuvînt aceste piese pot fi socotite printre capodoperele artei antice.

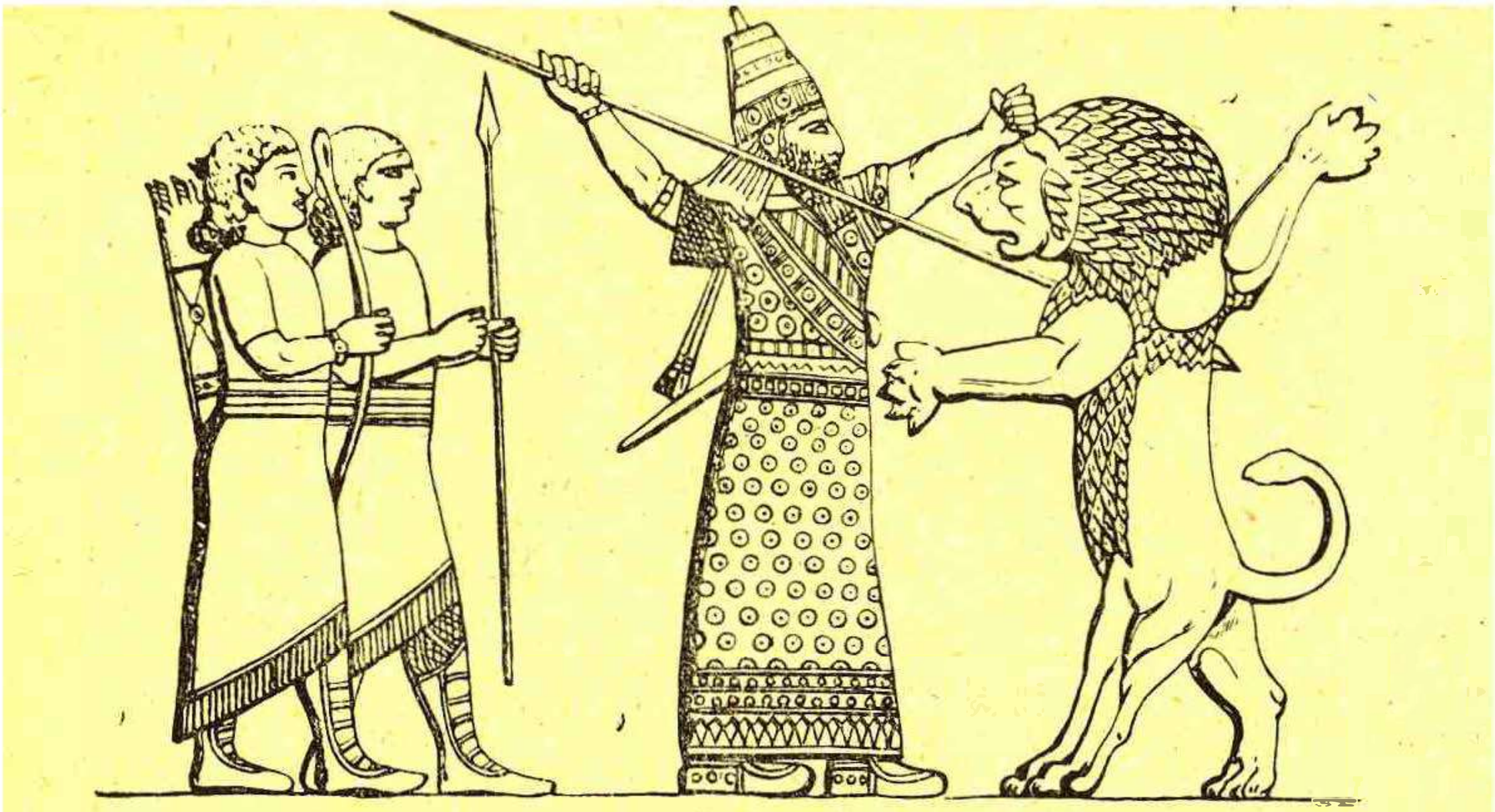

Vînătoare regală. Aşşurbanipal înjunghie un leu cu suliţa

Dacă ar fi să judecăm după aceste imagini, Aşşurbanipal ne apare ca un vînător de un curaj neasemuit. Fără frică, el se lupta de unul singur cu leii fioroşi, cu leoaicele înfuriate, cu măgarii sălbatici. Dar secretul acestei „îndrăzneli“ consta în faptul că fiarele erau în prealabil prinse şi închise în cuşti, în curtea rezervată vînătorii regale. Pretutindeni jur împrejur stăteau slugi înarmate pînă în dinţi gata să sară în orice clipă în ajutorul stăpînului lor. Ceea ce-i rămînea suveranului de făcut cu prilejul acestei vînători originale nu era un lucru prea complicat şi nici nu reclama un curaj deosebit. Regele trebuia să ucidă un animal care fusese prins dinainte şi căruia i se dădea drumul din cuşcă tocmai în vederea acestui spectacol, pentru a fi o pradă uşoară în mîinile stăpînului asirian.

COLOSUL CU PICIOARE DE LUT

Aşadar, s-ar fi zis că totul prevestea dinastiei Sargonizilor — astfel sînt numiţi de obicei toţi descendenţii lui Sargon al II-lea — o domnie îndelungată şi trainică. Se părea că puterea Asiriei este nemărginită. Voind să demonstreze

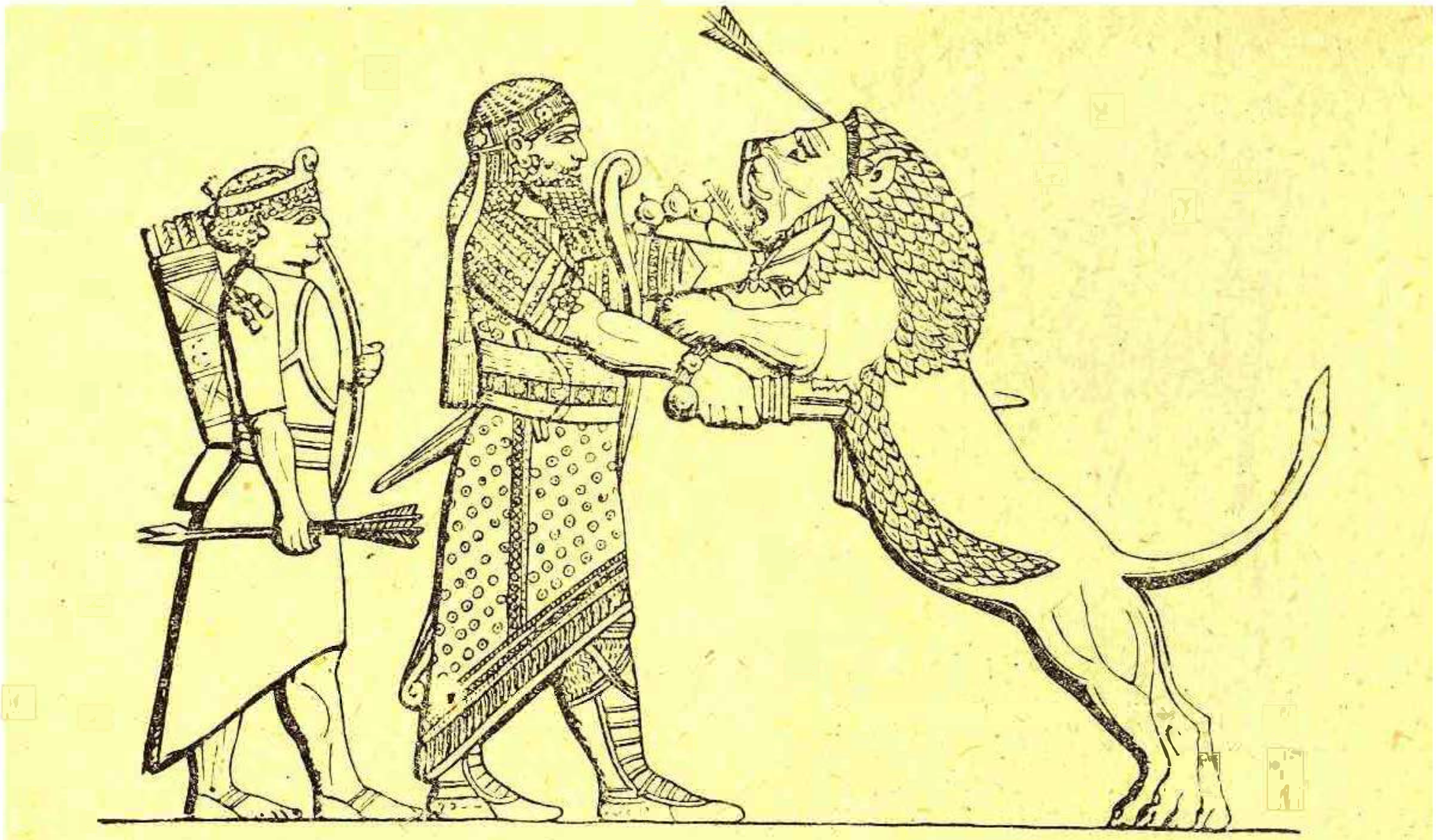

Vînătoare regală. Aşşurbanipal străpunge leul cu sabia

acest lucru întregii lumi Aşşurbanipal şi-a încheiat campaniile-i victorioase cu o intrare triumfală în Ninive, într-un car de luptă la care erau înhămaţi, în loc de cai, patru din regii luaţi prizonieri de el...

Dar, în realitate, forţele Asiriei secătuiseră de pe acum. Puterea ei era o nălucire. Statul asirian era de fapt un colos cu picioare de lut, care îşi avea zilele numărate.

Asiria trebuia inevitabil să se înece în sîngele care cursese pentru obţinerea propriilor sale victorii. Fiecare nouă biruinţă sporea numărul duşmanilor ei cei mai înverşunaţi, care aşteptau cu nerăbdare ceasul răfuielii.

Lăsînd în urma loc pămîntul pîrjolit şi fumul incendiilor, armatele asiriene goneau către inima ţării mulţimi de prizonieri — sclavi şi strămutaţi. Cu timpul, numărul acestora crescuse atît de mult, încît asirienii înşişi ajunseseră să alcătuiască o minoritate neînsemnată în mijlocul lor.

Pînă şi armata — simbolul puterii asiriene — a început să-şi completeze rîndurile cu cei învinşi, ceea ce nu-i sporea cîtuşi de puţin capacitatea de luptă. Dar altă ieşire nu exista. De fapt, asirienii rămăseseră atît de puţini la umăr, încît ei nu mai puteau acoperi pierderile uriaşe suferite de pe

urma acțiunilor războinice. De aceea, s-au văzut nevoiți să recurgă la mercenari. În rîndurile armatei asiriene întîlnim reprezentanți ai multor popoare — elamiți, chaldeeni, aramei, babilonieni și chiar greci.

Bătăliile care s-au ținut lanț de-a lungul atîtor secole au stors și ultima picătură de vlagă a Asiriei. S-ar putea spune că asirienii, împrăștiați pe imensul teritoriu cucerit de ei, s-au înecat în acest ocean de străini. Limba asiriană a încetat să mai fie limba predominantă a maselor populare. Ea era înțeleasă și folosită numai de păturile aristocratice ale societății.

De altfel, chiar pe cuprinsul Asiriei propriu-zise, care îngloba un teritoriu relativ mic, exceptînd țările anexate de ea, nu exista unitate.

În sînul societății asiriene avea loc necontenit o crîncenă luptă internă.

Țăranii și meșteșugarii asirieni nu numai că n-au avut nimic de cîștigat de pe urma nenumăratelor războaie, ci, dimpotrivă, au sărăcit, pierzîndu-și tot avutul. Ei erau supuși unei crunte exploatări. Adesea se vedeau smulși de la treburile lor zilnice și trimiși să lupte, fără să știe pentru ce, în ținuturi îndepărtate.

În acest timp, ogoarele lor rămîneau nelucrate, iar familia, încurcată în datorii, ajungea pe mîinile cămătarilor și, apoi, în sclavie.

Întorcîndu-se victorios acasă, oșteanul asirian uneori nu-și mai regăsea căminul. Casa îi fusese vîndută la licitație, iar soția și copiii — transformați în sclavi și duși cu forța pe meleaguri străine.

Putea el oare să se bucure de victoriile care l-au lăsat fără casă și fără familie, dar care au sporit considerabil bogățiile regelui și ale curtenilor săi, ale nobililor „de sînge" și ale militarilor, ale funcționarilor, preoților și negustorilor?

În această situație erau de ajuns cîteva lovituri puternice dinafară, ca să iasă la iveală toată putreziciunea Imperiului Asirian, să apară contradicțiile sale inerente și să fie puse în mișcare uriașele forțe centrifuge, care au făcut să sară în aer statul asirian.

Aceasta s-a întîmplat cam la vreo douăzeci de ani după moartea lui Așșurbanipal.

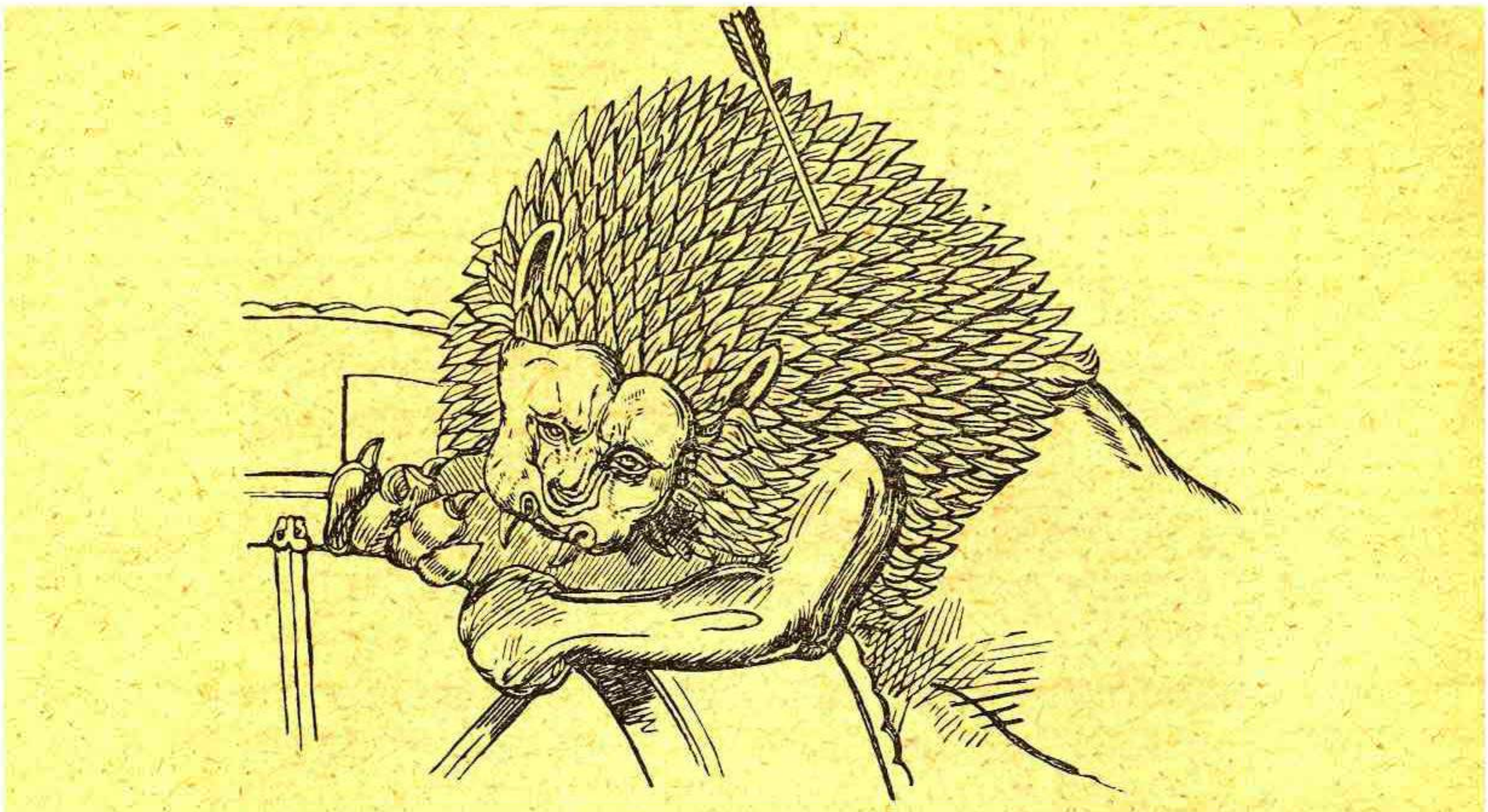

Leul rănit și înfuriat, mușcînd roata trăsurii regale

ÎNCEPUTUL RĂFUIELII

Imperiul Asirian a început să se descompună încă din timpul lui Aşşurbanipal. Marșul său victorios asupra arabilor a fost ultima campanie încununată de succes a armatei asiriene. După aceasta, a urmat o vertiginoasă rostogolire pe un plan înclinat.

Cel dintîi stat care a reușit să-și capete independența a fost Egiptul. După cum știm, evenimentul s-a produs încă în anul 650 î.e.n. Pilda lui a fost urmată de Lydia. Orașele siriene și feniciene au încetat și ele să mai dea ascultare Asiriei...

Cu nespusă durere urmărea Aşşurbanipal dezmembrarea imperiului său, alcătuit din nenumărate popoare, pe care el îl înjghebase cu atîta „trudă". Dar nu mai stătea în puterile sale să oprească acest proces. El își dădea prea bine seama că, trimițîndu-și armatele în îndepărtatul Egipt, risca să piardă Babilonul din imediata apropiere, dar încă neîmblînzit; de asemenea, trimițîndu-și oștirile în Lydia, avea să piardă în mod sigur Elamul.

După moartea lui Aşşurbanipal, Imperiul Asirian se descompune cu o iuțeală uluitoare. Însă lucrul acesta nu

ne este comunicat de cronicile asiriene, deoarece cronicarii erau obișnuiți să descrie cu lux de amănunte și pe un ton plin de emfază doar biruințele regilor, iar înfrîngerile lor să le treacă, „din modestie“, sub tăcere. În afară de aceasta, numărul de monumente scrise datînd din acea vreme și care au ajuns pînă la noi este mult mai redus. Și e lesne de înțeles.

De îndată ce începe declinul, monumentele scrise și nescrise dispar. Cine să se mai gîndească, în perioada de descompunere, să întocmească anale, să ridice obeliscuri sau să sculpteze basoreliefuri?

În anul 626 î.e.n. s-a realizat, în sfîrșit, visul de veacuri al Babilonului: dobîndirea independenței. La cîrma statului se afla Nabopalassar, om politic și militar de frunte, care proclamă independența Babilonului.

Regele asirian Așșuretililani, urmașul lui Așșurbanipal, nu a mai putut să se împotrivească. Dar Nabopalassar nu se mulțumește să cucerească numai independența țării sale. El se decide să termine o dată pentru totdeauna cu Asiria, care în decursul veacurilor stăpînise plină de cruzime Babilonul. În acest scop, el încheie o alianță militară cu Media.

La acea dată, Media nu era un stat centralizat. Ea reprezenta o uniune de nenumărate triburi, care se ocupau cu creșterea vitelor și, în parte, cu agricultura. Populația ei nu cunoștea încă acele contradicții ascuțite între clasele sociale, contradicții care măcinau Asiria și alte state sclavagiste mai evoluate din Orientul Antic. Aici, sclavia se afla doar într-un stadiu inițial.

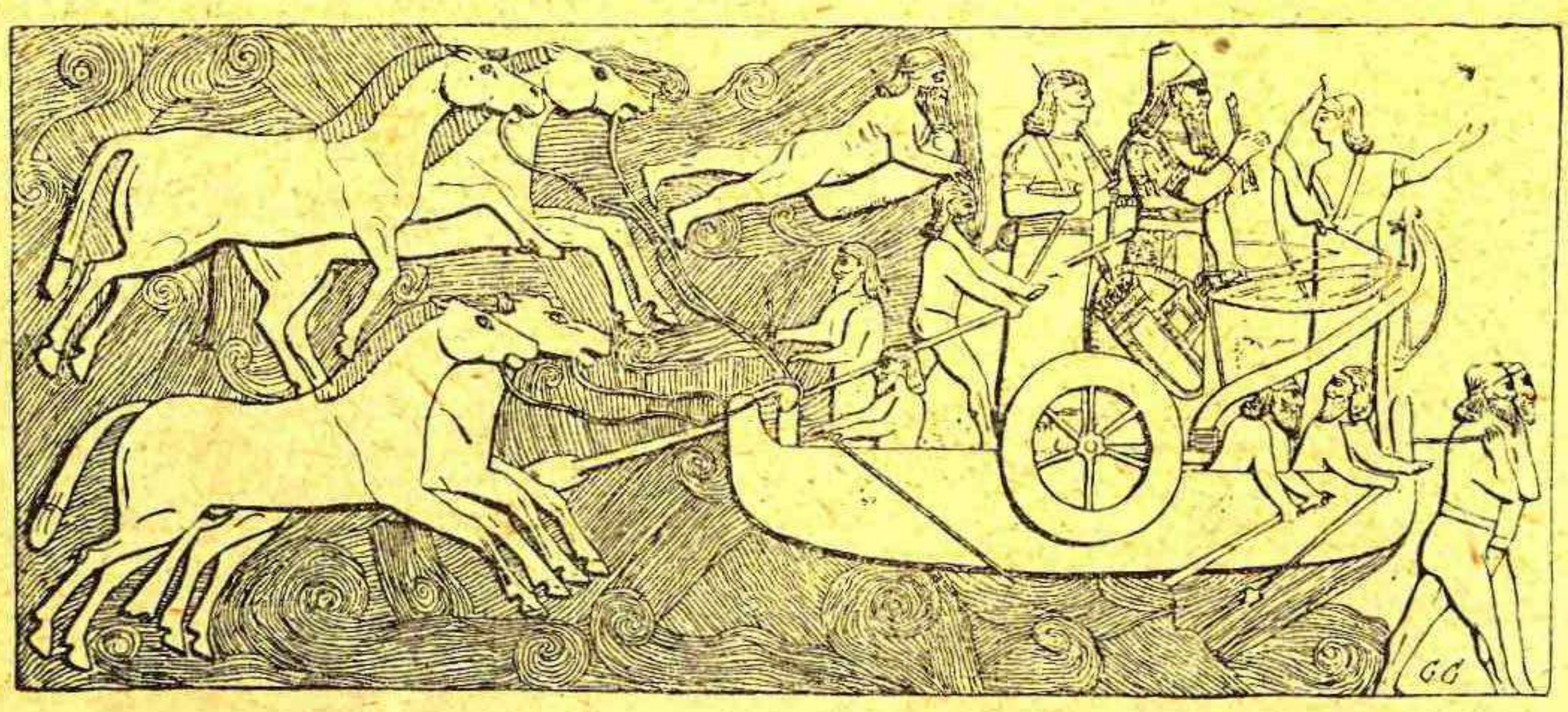

Trecerea peste rîu. În centru, Așșurbanipal cu carul său de luptă

Tînărul stat al Mediei, care de-abia se închega în vremea aceea, a însemnat pentru Babilon un aliat prețios. Este adevărat, că, la început, mezilor le lipsea organizarea și pregătirea militară. Dar după primele ciocniri cu Asiria, care s-a soldat cu victoria asirienilor, conducătorul uniunii de triburi ale mezilor, Cyaxares, a procedat la reorganizarea armatei sale, împărțind-o pe tipuri de arme și înzestrînd-o după modelul asirian, datorită cărui fapt a sporit considerabil potențialul ei de luptă.

La rîndul său, Media avea toate motivele să urască Asiria — „bîrlogul leilor". Nu o dată regii asirieni au organizat campanii de jaf pe teritoriul ei, luînd prizonieri și gonind din urmă vitele.

Asiria nu a mai putut să împiedice alianța dintre Babilon și Media, această amenințătoare coaliție ce reprezenta o primejdie de moarte pentru statul asirian, care, astfel, s-a văzut silit să lupte concomitent cu doi adversari puternici: la sud — Babilonul, iar la est și nord-est — Media.

Pornind la atac, armatele mezilor și ale babilonienilor strîngeau din ce în ce mai mult, ca într-un clește, Asiria. Aceasta s-a apărat încă multă vreme, trecînd uneori de la apărare la contraatacuri.

Rănită, fiara asiriană, cu sîngele curgîndu-i șiroaie, mai izbutea din cînd în cînd să dea cîte o lovitură puternică dușmanilor săi. Ba, o dată, asirienii au reușit să-i izgonească pe babilonieni, silind trupele acestora să se baricadeze într-o cetate. Dar după vreo zece zile, Nabopalassar a sosit pentru a despresura garnizoana asediată și a învins trupele asiriene. Cuprinse de panică, acestea au rupt-o la fugă.

Operațiile militare se duceau acum pe teritoriul Asiriei. Pămînturile sale erau pustiite, iar orașele se mistuiau în pălălaia incendiilor. Deprinși în decursul secolelor să prade, să ardă și să nimicească nepedepsiți de nimeni, asirienii au simțit pe propria lor piele toate grozăviile războiului.

PRĂBUȘIREA CETĂȚII NINIVE — „BÎRLOGUL LEILOR"

În anul 614 î.e.n., armatele mezilor au ocupat și au jefuit vechea capitală a Imperiului Asirian — orașul Așșur, așezat cu 70 de kilometri mai la sud de Ninive. În fruntea oștirilor sale, regele babilonian Nabopalassar a pornit în

ajutorul aliatului său — conducătorul mezilor, Cyaxares: dar a sosit prea tîrziu, și Aşşurul a fost ars și jefuit fără concursul său. Prada bogată a căzut în mîinile mezilor.

Pe ruinele vechii capitale asiriene a avut loc întîlnirea dintre Nabopalassar babilonianul și Cyaxares medul. Aici a fost stabilit în amănunțime planul acțiunii comune împotriva „bîrlogului leilor" — Ninive.

Doi ani a durat asediul capitalei asiriene și s-a sfîrșit cu distrugerea totală a orașului Ninive, ale cărui urme au fost descoperite de arheologi abia după 2500 de ani.

Contemporanii ne-au lăsat o sugestivă descriere a prăbușirii capitalei „mondiale" a statului-parazitar, descriere în care se simte clocotind ura înverșunată împotriva acestui oraș, citadela statului asirian, precum și bucuria nemăsurată prilejuită de prăbușirea sa. Popoarele subjugate vedeau în căderea Ninivei un act de măreață dreptate, răsplata bine meritată pentru toate fărădelegile nemaiauzite pe care le săvîrșise.

Iată cum zugrăvește distrugerea cetății Ninive un autor din antichitate:

„Asupra ta [Ninive] se ridică un ciocan nimicitor... Pe străzi gonesc care de luptă, zgomotul lor răsună în piețe. Strălucesc aidoma focului, sclipesc ca fulgerele... Porțile fluviului [ecluzele] se deschid și palatul se năruie... Luați argintul, luați aurul, [căci] nesfîrșite sînt lucrurile de artă și cele de preț! [Ninive] este pustiit, distrus și prădat... Vai ție, oraș însîngerat, unde stăpînește înșelătoria și crima! Măcelul nu mai contenește. Răsună pocnetul biciului, se aude zgomotul roților ce se rostogolesc, nechezatul cailor și tunetul carelor de luptă care gonesc nebunește...".

Cronica babiloniană înfățișează căderea orașului Ninive drept o pedeapsă a zeilor pentru toate fărădelegile săvîrșite de bunicul lui Aşşurbanipal, Sennacherib, care distrusese Babilonul.

„El [Sennacherib] s-a gîndit să facă rău Babilonului. A dărîmat templele, a distrus basoreliefurile și statuile, a profanat lăcașurile sacre. El a atins mîinile zeului Marduk și l-a dus cu sine în Asiria... Zeul Marduk i-a trimis lui [regelui babilonian Nabopalassar] drept ajutor pe regele din Ummanmanda[1] [al mezilor], cu care nimeni nu se putea

---

[1] Cronica babiloniană îl menționează acum pe Cyaxares cu titlul de „rege al Ummanmandei", adică, în general, al „barbarilor" din nord. — *N.T.*

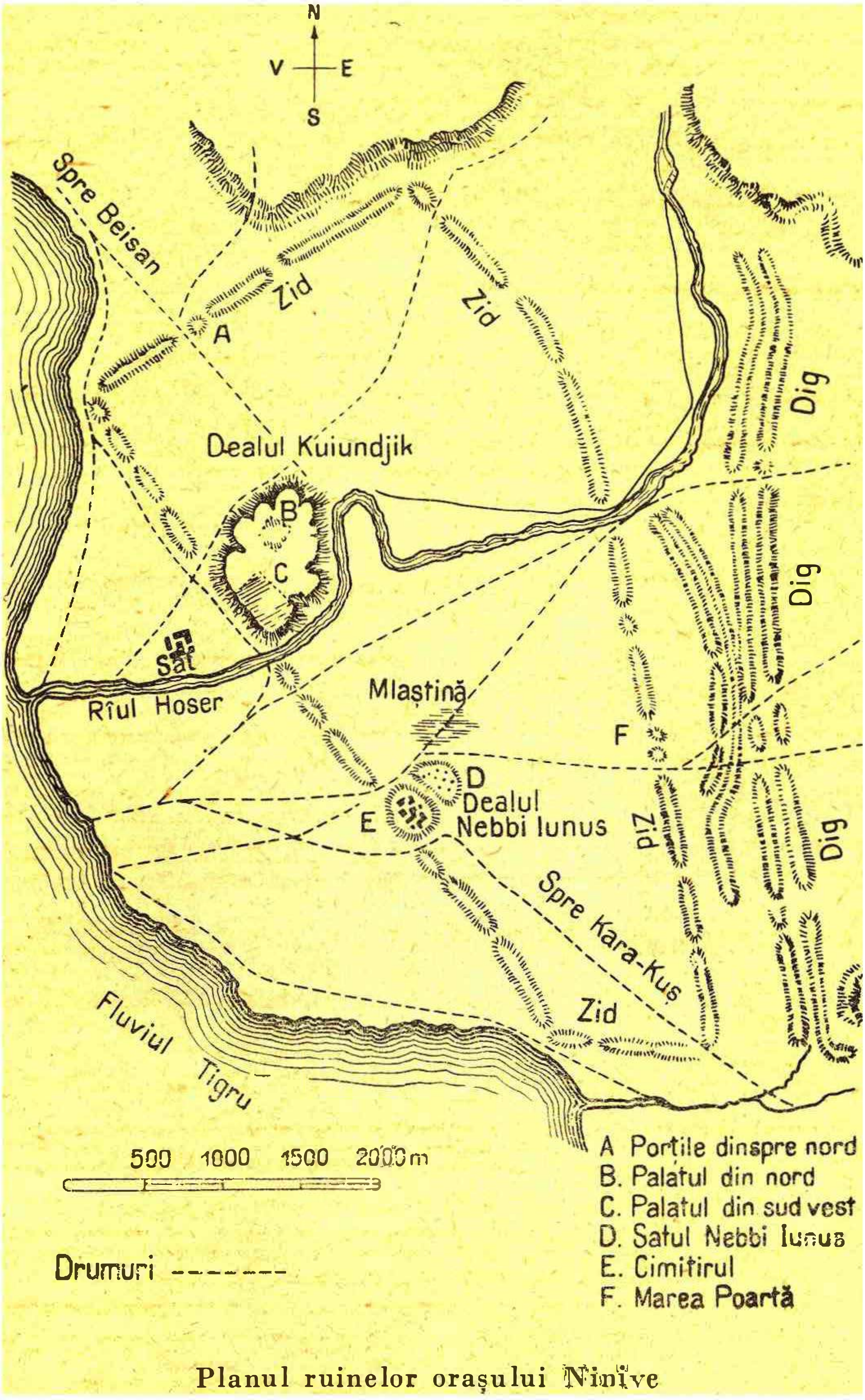

Planul ruinelor orașului Ninive

asemui... De sus și de jos, din dreapta și din stînga, el a lovit țara aceea [Asiria], ca un potop a răzbunat Babilonul... Neînfricatul rege al Ummanmandei a dărîmat toate templele zeilor din Aşşur...".

DISTRUGEREA ASIRIEI

Șapte ani încheiați a mai luptat Asiria, străduindu-se să-și mențină existența ca stat. Dar încercarea era dinainte sortită înfrîngerii.

Asiria a agonizat chinuitor, ca un om rănit de moarte, ca un animal lovit, pînă în anul 605 î.e.n., cînd lupta de la Karkémiș de pe rîul Eufrat a pus capăt existenței sale. Din acea clipă, Asiria dispare pentru totdeauna de pe arena istoriei.

Vreme de 25 de secole, orașele distruse și pustiite — Ninive, Aşşur, Dur-Șarrukin, Kalhu și altele — au zăcut sub un strat gros de pămînt adus de vînturi, pînă cînd lopata arheologului le-a dat la iveală, iar „cărțile de lut" ne-au povestit dramaticele evenimente petrecute pe valea fluviilor Tigru și Eufrat.

Distrugerea totală a puterii asiriene era inevitabilă. Ea reprezenta un stat înjghebat din țări și regiuni deosebite. Fiecare țară și regiune avea posibilitatea să-și satisfacă singură nevoile sale economice, așa că nu depindea de vecinii săi. Deci nu exista nici o necesitate de ordin intern care să ducă la unifica-

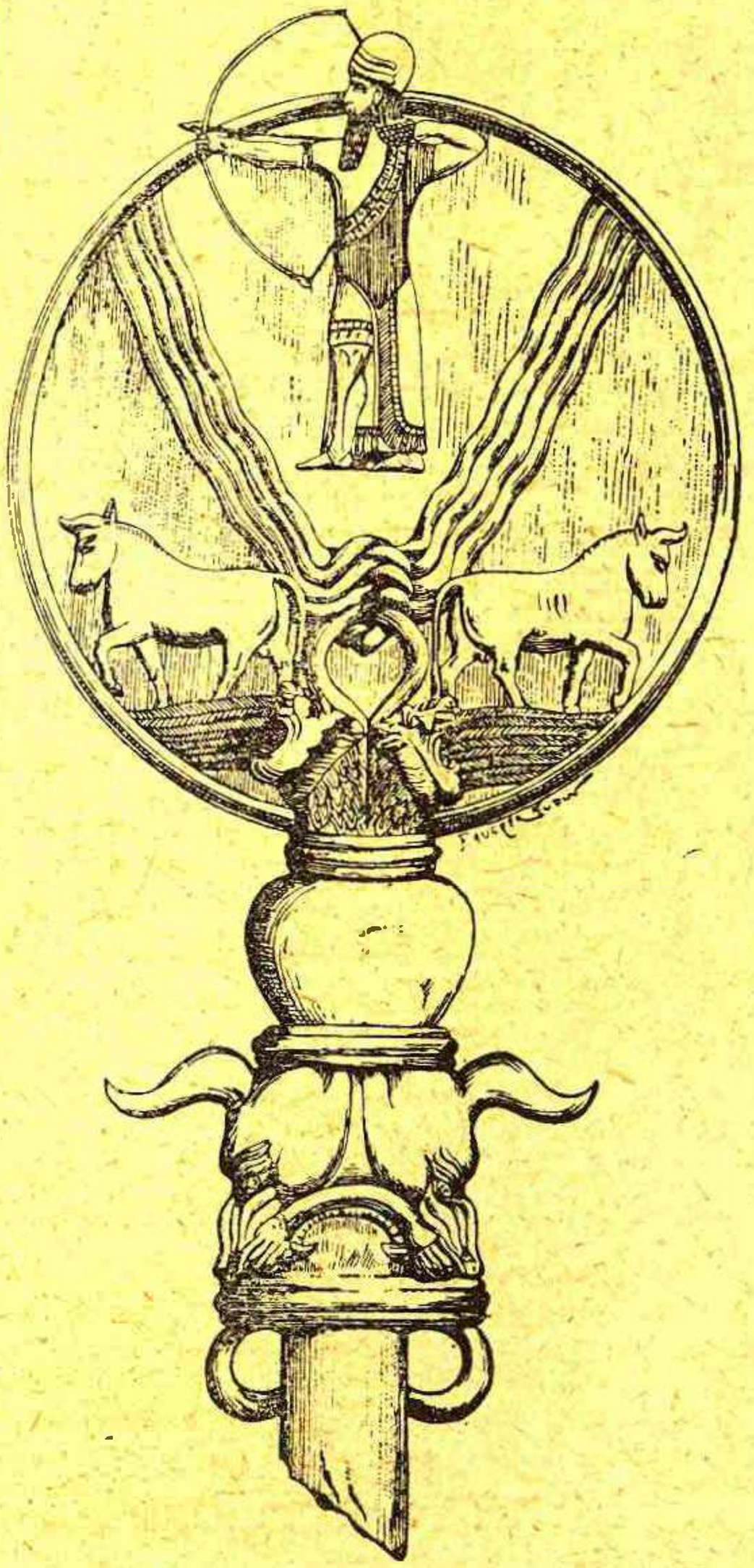

Stindard militar asirian

rea acestor țări într-un singur stat, sub conducerea Asiriei, atît de mult urîtă.

Este drept că, prin forța armelor, ea a reușit să unească vremelnic numeroasele triburi și populații. Dar se înțelege de la sine că o astfel de unificare nu putea fi trainică. Succesele în război sau talentul militar al vreunui comandant de oști puteau să ducă — și chiar au dus — pe de o parte, la sporirea teritoriului statului în dauna vecinilor săi, iar pe de altă parte, la descompunerea lui totală.

CAPITOLUL VIII

MITURI ŞI LEGENDE DIN VECHIUL ŢINUT DINTRE CELE DOUĂ FLUVII

PERIPEŢIILE LUI GHILGAMEŞ, CEL CE CĂUTA NEMURIREA

Noi ştim că printre minunatele descoperiri făcute de George Smith a existat şi un număr destul de mare de tăblițe care povesteau diferite legende. Pentru o asemenea „carte“ care conținea mitul potopului, gazeta londoneză „Daily Telegraph“ a finanțat chiar o expediție specială.

Dar dacă pentru ziariştii afacerişti descoperirea unor astfel de mituri şi legende nu este altceva decît goana după senzațional, un mijloc de a spori numărul abonaților, în schimb, pentru ştiință, importanța acestor monumente literare dintre cele mai vechi este nespus de mare. Cu ajutorul lor se poate urmări creația populară din antichitate, obiceiurile şi credințele unor popoare care au dispărut de mult de pe arena istoriei.

Unele din vechile legende ale Ţinutului dintre cele două fluvii se aseamănă cu *Iliada* şi *Odiseea*, *Cuvînt despre oastea lui Igor* şi *Kalevala*, cele mai desăvîrşite capodopere ale creației populare. Printre acestea se numără şi epopeea lui Ghilgameş, descoperită de Smith.

Epopeea lui Ghilgameş a fost creată de-a lungul veacurilor, ba poate chiar de-a lungul mileniilor. Ea s-a transmis din gură în gură, din tată în fiu, din bunic în nepot, şi, bineînțeles, în felul acesta, a suferit modificări considerabile. Epopeea se îmbogățea mereu cu noi episoade, cu noi peripeții ale eroilor săi, în vreme ce alte părți erau omise şi se ştergeau din minte. Cele 12 tăblițe care povestesc faptele de vitejie ale legendarului Ghilgameş — tăblițe descoperite în biblioteca de la Ninive — nu reprezintă altceva decît una din numeroasele variante ale acestei

antice legende orientale, scrisă pe lut din porunca lui Aşşurbanipal.

Ceea ce noi numim azi epopeea lui Ghilgameş, locuitorii din vechiul Ţinut dintre cele două fluvii numeau cu totul altfel. Ei au intitulat-o legenda „Despre acela care a văzut totul pînă la capătul lumii“. Acesta este primul vers al poemului, care a dat şi titlul operei. De aceea, pe toate cele 12 tăbliţe ale poemului figurează titlul „Despre acela care a văzut totul pînă la capătul lumii“.

Dar oare ce povestesc tăbliţele?

Ele povestesc viaţa şi peripeţiile eroului Ghilgameş, care a avut parte de multe şi minunate întîmplări. El a colindat prin ţări nemaivăzute şi a întîlnit în calea sa nenumăraţi oameni, zei, eroi şi alte fiinţe, care de care mai fantastice.

Poemul lui Ghilgameş este o povestire atrăgătoare.

„Despre acela care a văzut totul pînă la capătul lumii.
Tot ce-a pătruns prin toate orişiunde,
Tot ce-a fost scris, din minţi să nu se şteargă,
Şi-a fost ascuns adesea sub obroc,
El le-a-nţeles nedesluşita urmă,
Aducere-aminte aducînd din zilele ce au premers potopul;
Apoi, trudit, întors din calea lungă,
Strădaniile toate-n lut le-a scris“.

Această traducere a primelor versuri din poem, făcută de asiriologul rus V.K. Şileiko, ne redă întru totul măsura originalului babilonian, ritmul său[1].

Eroul poemului, Ghilgameş — care a domnit încă din timpuri imemoriale în oraşul Uruk — pe lîngă faptul că s-a dovedit a fi un conducător înţelept, care a cunoscut „adîncimea înţelepciunii tuturor cititorilor de cărţi“, mai avea şi o putere de uriaş. Era atît de bine făcut, încît un leu părea un biet pisoi în comparaţie cu dînsul. De altfel, în vinele lui Ghilgameş curgea prea puţin sînge de om; el era mai mult zeu.

Oraşul Kiş ameninţă liniştea Urukului. Ghilgameş convoacă sfatul celor mai de seamă locuitori, alcătuit numai din nobili prin naştere. Aceştia îl povăţuiesc şovăind: „Să ne supunem casei lui Kiş...“

Dar altfel gîndeşte poporul, oamenii simpli. Ei cer toţi într-un glas: „Să nu ne supunem casei lui Kiş, să-l lovim

---

[1] În versiunea romînească, din raţiuni de traducere, nu s-a păstrat ritmul versiunii ruseşti. — *N. red. rom.*

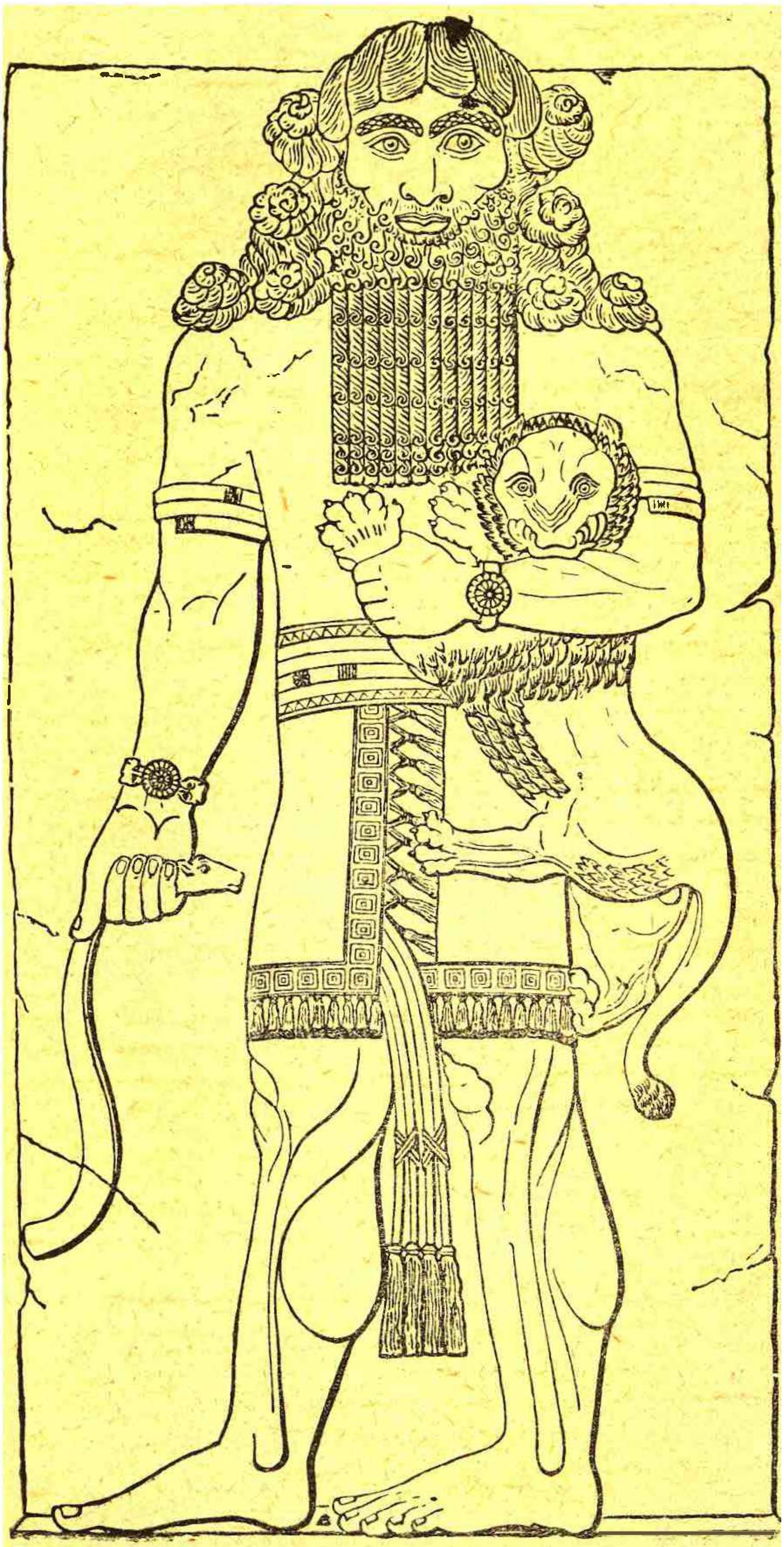

Ghilgameș cu leul

cu armele“. Și Ghilgameș trece de partea poporului[1]. Soarta face ca eroul nostru să se întîlnească și să se împrietenească cu Enkidu. Enkidu este jumătate om, jumătate fiară; un voinic cu trupul acoperit de păr, înzestrat cu o putere supranaturală și care trăiește în desișurile singuratice. El este un bun prieten al animalelor, pe care le scapă de vînători. Iată cum apare zugrăvit în poem:

„Pe trupul lui e lînă de oiţe;
Ca o femeie păru-l poartă lung;
Și-asemeni spicelor, șuviţele-s bogate;
Și nu cunoaşte oameni, nici pămînt.
Ca zeul Sumuncan înveşmîntat e
Și paşte cu gazelele mereu;
Se-adapă cu jivinele-mpreună,
Ca inima să-și poată liniști!“

Folosindu-se de șiretlicuri, Ghilgameș îl ademenește pe Enkidu și-l aduce în Uruk, unde îl obișnuiește cu viața civilizată. Dar lucrul acesta nu se face dintr-o dată. Plin de uimire se uită Enkidu la pîine și la vin — rod al trudei omenești. Doar el se obișnuise să ia din natură numai ceea ce aceasta îi putea oferi de-a gata.

„Sălbăticiunile-l hrăneau cu lapte;
Cu ochi uimiţi priveşte-n jurul lui
Necunoscînd ce-i pîinea dulce, coaptă.
Nu ştie ce e pîinea. Enkidu!
Nici cît e vinul, cînd îl guşti, de dulce.
Harimtu, preoteasa, însă-i spune:
Enkidu, gustă pîinea — nu uita
Că ea e viaţa însăşi, iară vinul
Pe care glia ni l-a hărăzit,
E darul cel mai scump. Atunci Enkidu,
S-a săturat cu pîinea ce i-au dat
Abia ieşită, caldă, din cuptoare,
Și șapte vase a băut cu vin.
Prinidea puteri și mintea-și ascuţea

[1] În expunerea acestei părţi a epopeii, autorii au folosit, în afară de tăbliţele aflate de Smith în biblioteca din Ninive, un fragment sumerian — mai vechi — care a fost descoperit de curînd. — *N.A.*

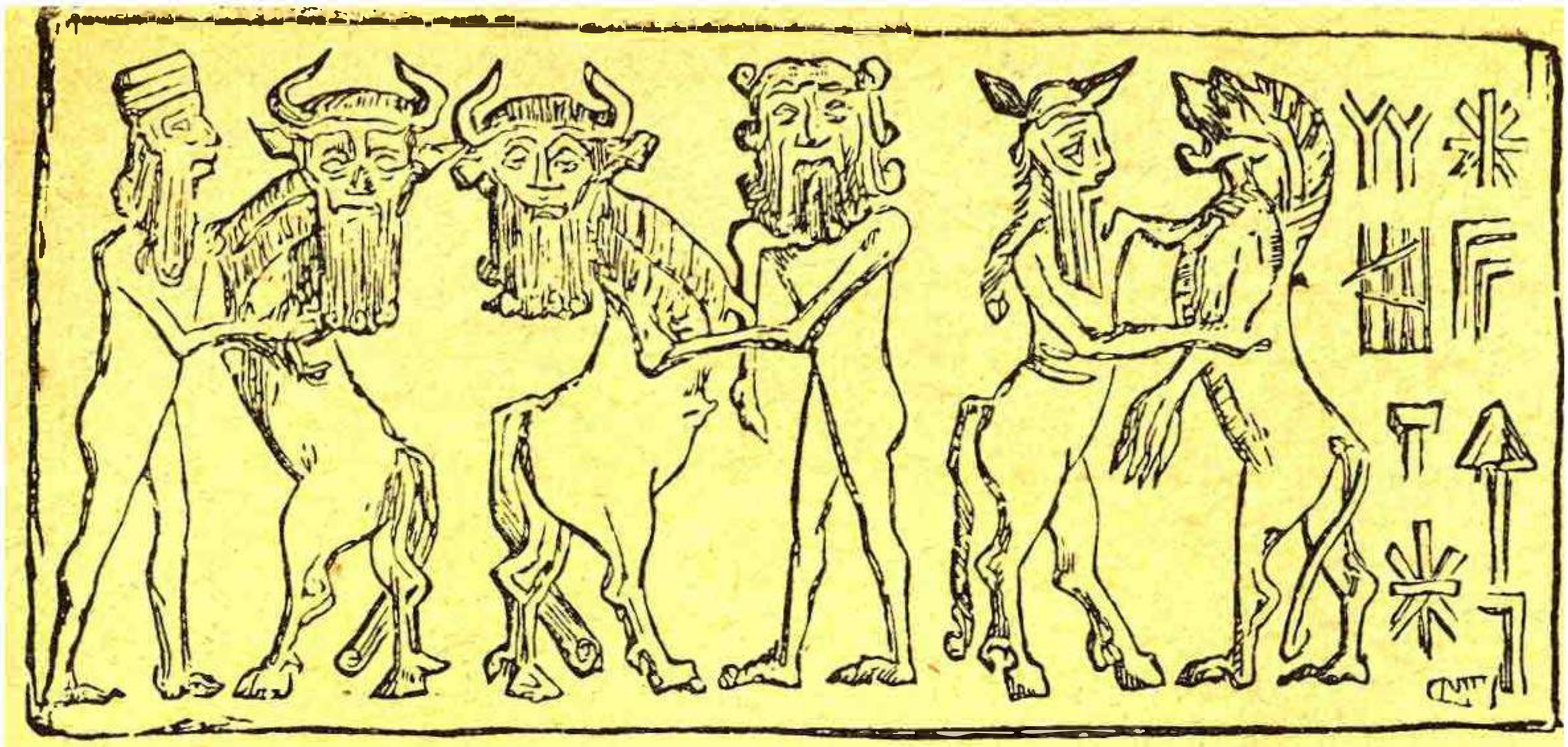

Faptele eroice ale lui Ghilgameș și Enkidu.

Copie după o pecete cilindrică

Și-obrajii îi simțea cum i se-aprind.
Domol, pe urmă, își întinse mîna,
Și, mîngîindu-și lîna trupului,
Ca oamenii și-o unse cu ulei,
Tînjind și el ca să le fie-asemeni.
Iar cînd, apoi, se-nveșmîntă în straie,
Se-nfățișă la chip ca un bărbat!"

Ghilgameș se prinde în luptă dreaptă cu Enkidu. Curînd, toți își dau seama că puterile lor sînt egale și nici unul nu izbutește să-l biruie pe celălalt. Atunci cei doi hotărăsc să rămînă prieteni pe vecie.

Din clipa aceea, Ghilgameș și Enkidu vor fi mereu nedespărțiți. Împreună, ei se luptă cu leii și săvîrșesc un șir de isprăvi nemaipomenite. În cele din urmă, se decid să înfrunte o mare primejdie: să lupte cu Humbaba — un monstru cumplit ce sălășluiește în inima pădurilor și care a răpit-o pe zeița Ișstar.

Iată cum intră cei doi voinici în pădurea de cedri a Libanului — ținutul unde stăpînește Humbaba:

„Priveau, miraţi, desișul nesfîrșit,
Cu cedri nalți, bătrîni și-ntunecați;
Mergînd domol, văzură mai departe
Rătăcitor, pe Humbaba-n cărare;
Și, printre cedri ce suiau picziș,

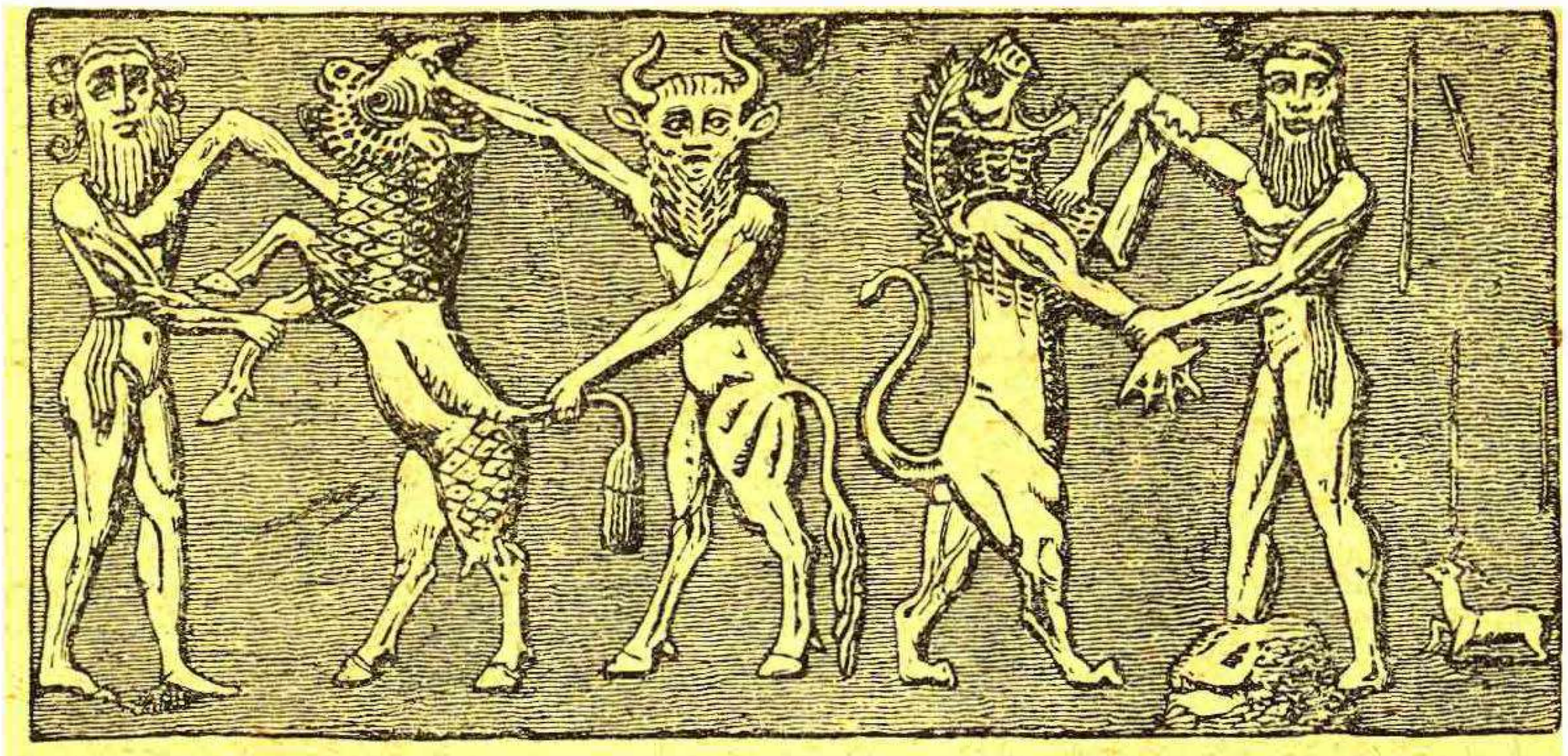

Lupta lui Ghilgameș și Enkidu cu taurul ceresc; *în dreapta* — lupta lui Ghilgameș cu leul.

Copie după o pecete cilindrică

Au deslușit în depărtare-un munte
Cu locuința zeilor. Acolo,
Irnini stă, în sîmburul luminii,
Și-un cedru nalt, își leagănă nainte,
Umbrarul lui de vis și bucurie".

Humbaba este mai înalt decît cel mai înalt dintre cedri. Strigătele sale războinice se aseamănă cu urletul uraganului. Și totuși, prietenii noștri ies biruitori în lupta cu monstrul, pe care îl prefac în pulbere.

Scăpată din captivitate, zeița Ișstar se îndrăgostește de eliberatorul ei, Ghilgameș, dar acesta îi respinge iubirea.

Umilită și plină de mînie, zeița se plînge tatălui ei, zeul cerului, Anù, care, pentru a-l pedepsi pe Ghilgameș, zămislește un taur înspăimîntător și îl asmute asupra orașului Uruk. Cu o singură suflare, monstrul omoară sute de oameni.

Ghilgameș și prietenul său Enkidu săvîrșesc împreună ultima lor faptă vitejească. Ei se aruncă în luptă și ies învingători.

În cinstea biruinței, Ghilgameș organizează în Uruk o mare petrecere. Oaspeții sînt cuprinși de mirare la vederea uriașului taur doborît. Fiecare dintre coarnele jivinei cîntărește 30 de mine (circa 15 kilograme), fiecare este lat de

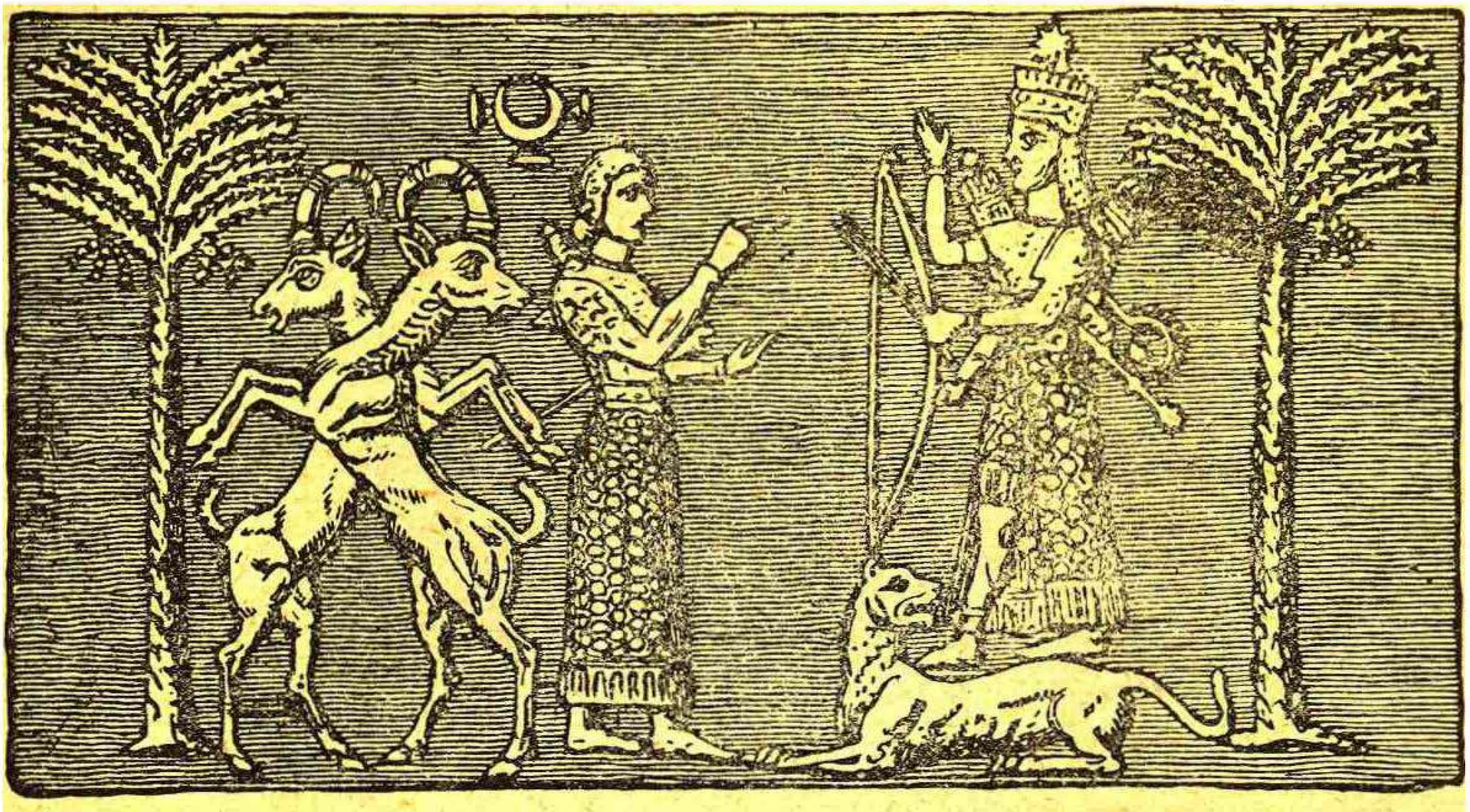

Ișstar întruchipînd zeița războiului

2 coți dubli (aproape 2 metri) și în fiecare încap 6 măsuri de ulei.

Serbarea continuă pînă noaptea tîrziu. Poporul își slăvește eroii. Pretutindeni răsună strigăte:

„Au care-i mai fălos dintre bărbați?
Au care-i mai frumos dintre bărbați?
El, Ghilgameș, din toți e mai fălos;
El, Enkidu, din toți e mai frumos!“

Dar soarta îi pregătește lui Ghilgameș o grea lovitură: moartea lui Enkidu, cel mai bun prieten al său. În cuvinte mișcătoare, pline de gingășie, el plînge sfîrșitul prietenului:

„Enkidu, prietenul meu, pantera pustiului!
În munți, și tu cu mine-ai biruit.
Noi doi, cerescul taur l-am învins
Și în desiș l-am prins pe Humbaba.
Ce somn adînc te stăpînește-acum?
De ce, Enkidu, gura-ți nu grăiește
Și ochii tăi spre-ai mei nu îi înalți?
Spre pieptu-i, Ghilgameș s-a aplecat,
Dar inima de mult nu mai bătea.
Plîngea, cum plîngi mireasa dusă, moartă
Ca o leoaică-n cuib, de pui prădată“.

Pentru prima oară, în mintea lui Ghilgameș încolțește ideea morții. Oare și pe el îl așteaptă aceeași soartă? Oare, cîndva, și din trupul lui se va scurge sîngele fierbinte și trupu-i va fi ca și pulberea?

Ghilgameș se hotărăște să lase totul și să pornească în căutarea vieții veșnice pentru el și poporul său. El vrea să afle taina nemuririi, visează să alunge moartea de pe meleagurile țării sale, pentru ca gîndul acesta hîd să nu mai întunece viața.

Lung și primejdios este drumul lui Ghilgameș. Eroul nostru pleacă tocmai la „capătul lumii", unde locuiește strămoșul său Utnapiștim — nume cu o adîncă semnificație, căci el înseamnă „Cel care a căpătat viața". Utnapiștim este singurul dintre oameni căruia zeii i-au dăruit nemurirea. Ghilgameș nădăjduiește să afle de la străbunul său îndepărtat taina vieții veșnice.

În calea sa, Ghilgameș trece prin nenumărate peripeții. Pe cărări de munte, el este atacat de lei, dar viteazul nostru îi doboară. La „capătul lumii", oamenii-scorpioni îi taie calea:

„Hîzi, oameni-scorpii stau la porți de pază;
Au moartea-n ochi; mai groaznici alții nu-s.
Chiar munții înșiși tremură de teamă,
Și soarele de ei e privegheat".

Dar ei nu izbutesc să-l înspăimînte pe viteaz; greutățile drumului ce-i stă în față nu-l fac să renunțe la gîndul său. Văzîndu-l neclintit în hotărîrea luată, oamenii-scorpioni îngăduie eroului să pășească pragul porților muntoase. O zi și o noapte întreagă merge Ghilgameș prin trecătoarea munților, pînă cînd, în sfîrșit, ajunge în minunata livadă a zeilor, unde, în loc de fructe, în pomi cresc nestemate. Apoi se îndreaptă către țărmul mării, care se află la marginea livezii, și acolo se întîlnește cu vrăjitoarea Șiduri-Sabițu.

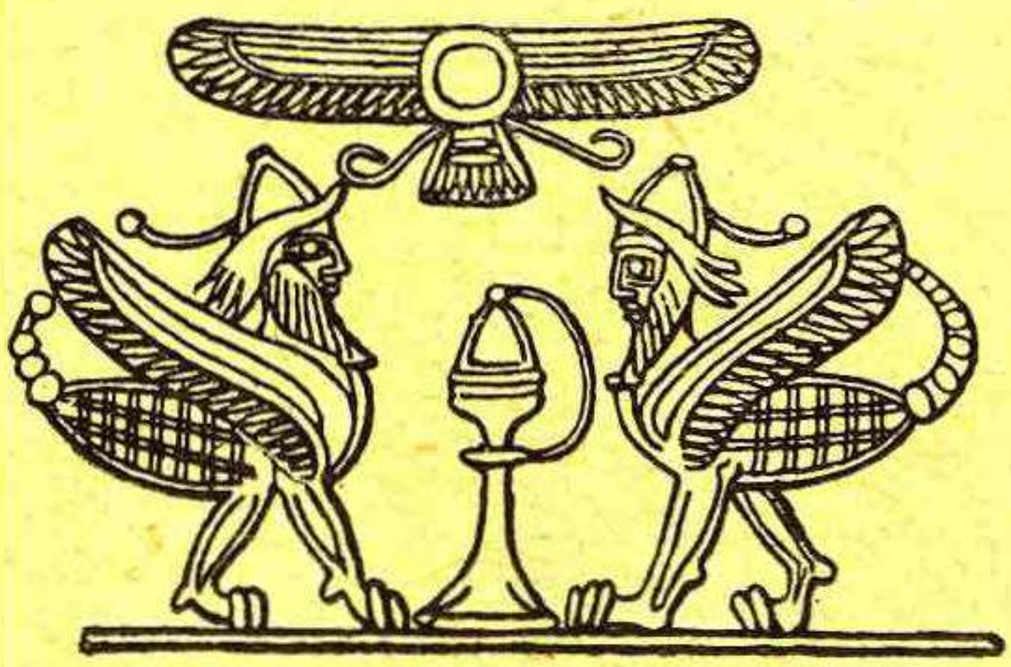

Oamenii-scorpioni (din epopeea despre Ghilgameș)

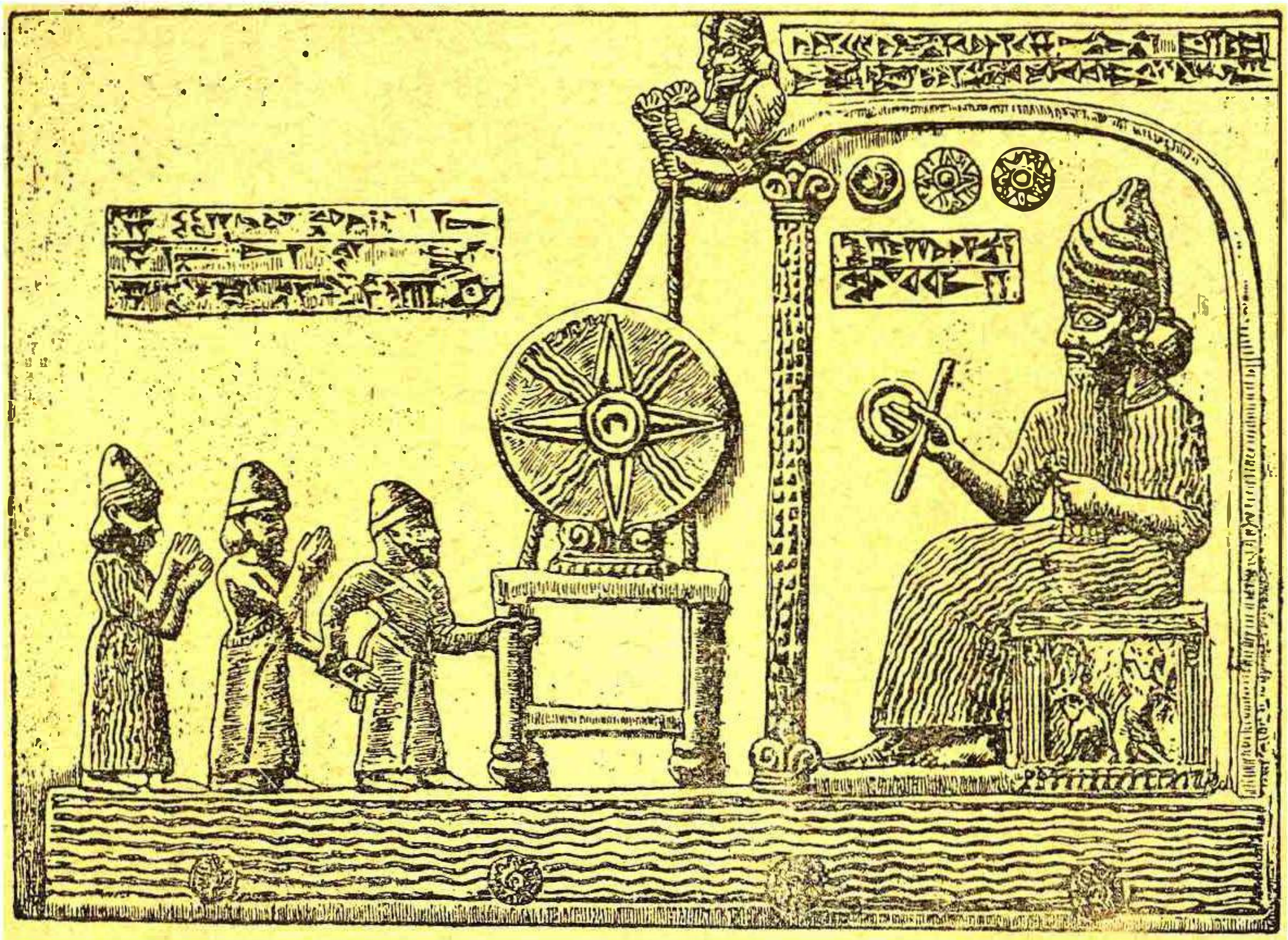

Şamaş, Zeul Soarelui

Aflînd de scopul călătoriei sale atît de lungi și primejdioase, vrăjitoarea încearcă să-l facă să-și schimbe gîndul:

„Pe unde, Ghilgameş, mi te grăbeşti?
N-ai să găseşti viaţa care-o cauţi!
Demult, cînd zeii l-au făcut pe om,
L-au dăruit să poarte-ntrînsul moarte,
Iar nemurirea și-au păstrat-o ei.
Tu cată, Ghilgameș, doar săturare,
Şi sărbătoare fă-ţi din zi şi noapte.
Te bucură şi joacă-n orice zi
Şi află că nu-s drumuri înspre-acolo!
Pe marea asta n-a trecut, în timp,
Decît doar Şamaş, cel ce nu se teme.
Nu va mai trece poate nimeni alt',
Căci drumu-i rău, şi trecerea e grea.
Adîncă, rece, apa morţii-l taie...
O, Ghilgameş, prin mare cum vei trece,
Cînd vei ajunge-n apele pustii?“

Dar oare pot apele morții să-l înfricoșcze pe Ghilgameș, cel care a săvîrșit atîtea fapte măreţe? Oare îl mai poate opri din drum primejdia, acum, cînd este atît de aproape de ţel? Nu, el nu-și va afla liniștea pînă nu va descopcri taina nemuririi.

Ghilgameș nu este dintre aceia care să dea înapoi în fața greutăților. Trăsătura fundamentală a caracterului său este hotărîrea de nezdruncinat întru realizarea scopului.

Vrăjitoarea Siduri-Sabitu îl povățuiește pe Ghilgameș să se împrietenească cu barcagiul Urșanabi, care poate se va învoi să-l treacă peste apele morții.

Ghilgameș îl caută pe barcagiu și, după sfaturile acestuia, pregătește nenumărate prăjini, lungi de 60 de coți (30 metri) fiecare; cu ajutorul lor aveau să străbată marea ale cărei ape pricinuiau moartea aceluia ce le atingea. Prăjina ruptă trebuia numaidecît înlocuită cu alta.

Rupînd toate cele 120 de prăjini pregătite, Ghilgameș ajunge în sfîrșit la gurile fluviului, unde locuiește nemuritorul Utnapiștim. Dar, plecînd de acasă tînăr și sănătos, viteazul nostru sosește aici cu desăvîrșire prăpădit, stors de vlagă și tare bătrîn. Hainele i-au putrezit și atîrnă în zdrențe, zbîrcituri adînci îi brăzdează fața, iar boala i-a măcinat puterile.

Utnapiștim îl întîmpină pe Ghilgameș, cuprins de nespusă uimire. Nici un muritor nu a izbutit vreodată să treacă apele morții. El de ce a venit? Ce nevoie l-a mînat?

Ghilgameș îi dezvăluie scopul călătoriei sale. Auzind acestea, bătrînul înțelept îi spune:

„Au casele pe veci ni le durăm?
Nicicînd pecetea pusă nu o rupem?
Stau fraţii oare-n veci la împărţeală?
Mereu avem puteri de zămislire?
Au rîul veșnic cîmpul ni-l rodește?
Nu stăpînește moartea peste veacuri?“

Dar Ghilgameș îl întreabă pe Utnapiștim:

„Dar tu cum ai căpătat viața veșnică?“

Atunci Utnapiștim îi povestește cunoscuta legendă a potopului, despre care am amintit mai înainte. Mitul acesta este interesant prin faptul că arată cum încă din cele mai vechi timpuri oamenii încercau să-și explice anumite fenomene ale naturii, ca, de pildă, inundațiile.

Pe malurile Eufratului s-a înălțat cîndva orașul Șuruppak, unde trăia credinciosul Utnapiștim. Cînd zeii, mîniați pe oameni, s-au hotărît să dezlănțuie potopul, zeul apelor și al înțelepciunii Éa l-a vestit pe Utnapiștim:

„Nu-ntîrzia, tu om din Șuruppak!
O, vino, fiu al lui Ubara-Tutu!
Dărîmă-ți încă astăzi casa ta,
Și grabnic o corabie-ți îmbină.
Agonisita, lasă-ți-o acum
Și peste ape socotește-ți viața.
Ai grijă, în corabie să-ți iei
Semințele a tot ce-i viu pe lume".

Utnapiștim a ascultat povața și și-a făurit o corabie. După sfatul zeului Éa, el a acționat în mod ipocrit, ascunzînd celorlalți pămînteni taina încredințată lui cu privire la potopul ce se pregătea. Și cînd locuitorii orașului au început să-l întrebe ce are de gînd să facă cu corabia pe care o construiește cu atîta grabă, Utnapiștim le-a răspuns că zeul pămîntului, Enlil, a prins ură pe el, de aceea s-a hotărît să se mute pe meleagurile zeului mării, Éa. Locuitorilor din Șuruppak, care erau sortiți pieirii, Utnapiștim le-a prorocit un belșug nemaivăzut. Folosind în cuvîntarea sa cuvinte cu două înțelesuri, el vorbește despre viitorul potop într-așa fel, încît norodul aștepta să cadă din cer o „ploaie de grîu", și nicidecum o ploaie nimicitoare.

Prevăzător, Utnapiștim a luat cu sine tot ce se putea lua. Și-a încărcat corabia cu aur și argint, vînat din stepă, vite de cîmp, tot soiul de semințe, apoi familia și rudele sale.

La timpul sorocit de zei, a izbucnit furtuna — minunat zugrăvită în poemul lui Ghilgameș:

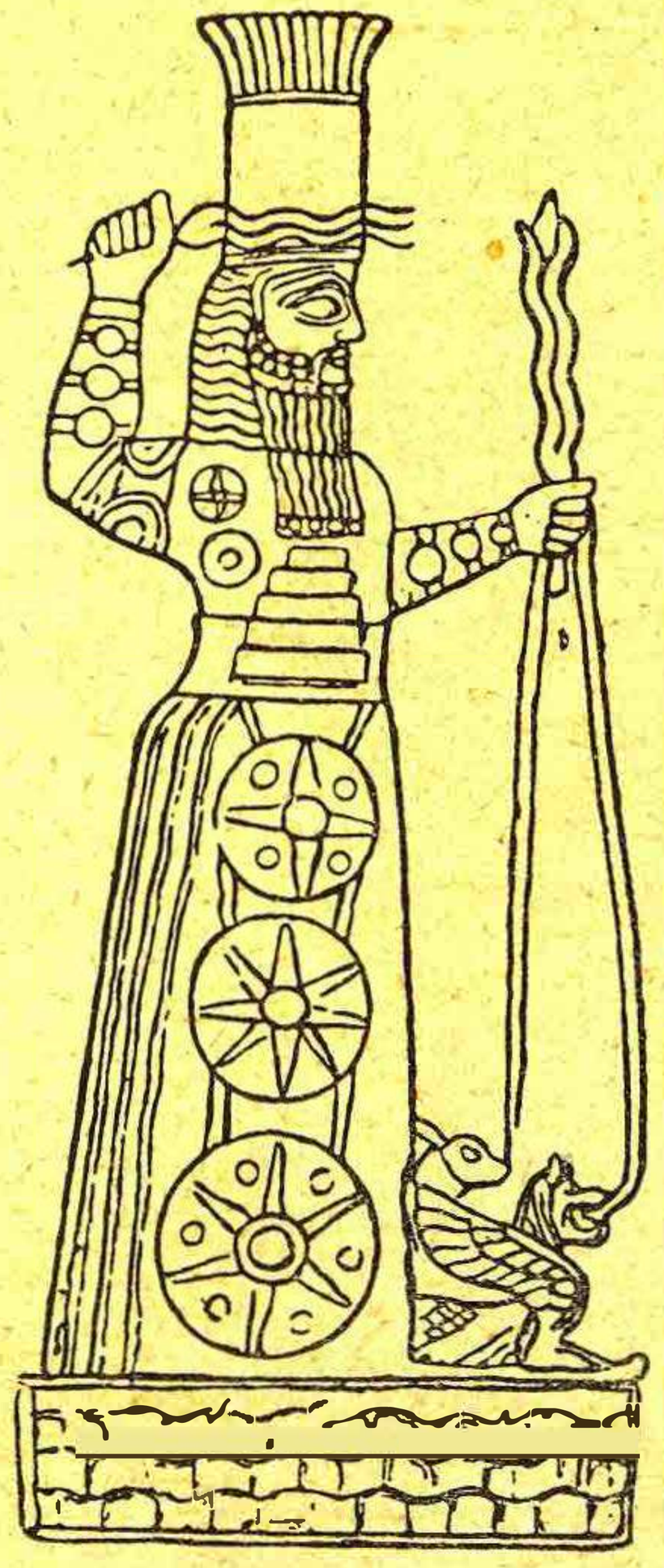

Adad, zeul tunetului, fulgerului și al furtunilor

Lupta lui Ghilgameş cu leul

„De îndată ce-au mijit zorile, dinspre geana zării s-a înălțat un nour negru. Dintr-acolo, Adad [zeul tunetului] și-a slobozit tunetul. [Tovarășii lui Adad, zeii mai mici] Șullat și Haniș merg în frunte. Pășesc alături cei ce au în seama lor munții și văile, [zeul infernului] Irragal smulge catargele. Vine apoi [zeul războiului] Ninurta, risipind pe toți ce-i stau în cale. [Duhurile subpământene] Anunnaki poartă făclii, luminînd cu strălucirea lor țara întreagă. Mînia lui Adad răzbate pîn-la ceruri. Lumina s-a preschimbat în beznă... Frate cu frate nu se vede; din ceruri, oamenii nu mai pot fi recunoscuți.

Speriați de potop, zeii s-au tras înapoi și s-au ridicat către împărăția zeului Anù. Ca niște cîini, ei stăteau chinciți și zăceau în durere. Ișter se văieta...

Șase zile și șapte nopți s-a zbătut vîntul ca turbat, potopul, uraganul prăpădind țara. În ziua a șaptea a contenit uraganul, a contenit potopul, a contenit furtuna, care se războiseră aidoma unor oști.

S-a liniștit marea, a tăcut uraganul, s-a oprit potopul".

Mai departe, Utnapiștim îi povestește lui Ghilgameș:

„M-am uitat afară să văd cum este vremea —pretutindeni liniște. Toată omenirea se prefăcuse în lut. Văile au ajuns deopotrivă cu marea. Am deschis fereastra, și lumina mi-a căzut pe obraz. M-am chincit, m-am așezat pe jos și am plîns. Lacrămile curgeau șiroaie pe chipul meu".

Corabia lui Utnapiștim a acostat lîngă o insulă singuratică: era vîrful muntelui Nisir. După ipotezele oamenilor de știință, muntele Nisir este denumirea antică a unuia din munții lanțului Zagros, care se înalță la nord-est de Babilon.

„Pe muntele Nisir a poposit corabia; muntele Nisir a oprit corabia și nu i-a îngăduit să se mai legene... În cea de-a șaptea zi, am luat un porumbel și [i-am] dat drumul. A zburat porumbelul, s-a rotit, dar loc [uscat] nu era, și el s-a întors. Am luat o rîndunică și [i-am] dat drumul. A

zburat rîndunica, s-a rotit, dar loc n-a aflat, și ea s-a întors. Am luat un corb și [i-am] dat drumul. A zburat corbul și a văzut că apele s-au retras, și nu s-a mai întors.

Am ieșit în calea celor patru vînturi și am adus ofrande. Am tămîiat pe vîrful muntelui. Am așezat șapte și șapte vase sacre, iar sub ele am aprins stuf, cedru și crengi uscate. Zeii au simțit mireasma, au simțit aromă sacră și ca muștele au năvălit asupra celui ce le-aducea jertfă...".

În această interesantă descriere se remarcă tonul cu totul ireverențios la adresa zeilor. De frică „zeii stăteau chinciți întocmai ca și cîinii". Simțind mireasma, ei „au năvălit ca muștele"... Și în alte locuri ale epopeii se întîlnesc astfel de expresii lipsite de respect, ceea ce denotă că autoritatea zeilor nu era absolută.

„Cînd zeul pămîntului Enlil a văzut corabia mea — continuă Utnapiștim — grozav s-a mîniat.

— Nici un om nu trebuia să scape! Care din voi a îndrăznit să dea în vileag taina potopului ce avea să vie? — a strigat el către ceilalți zei.

— Este fapta lui Éa — a zis zeul războiului, Ninurta.

Dar înțeleptul Éa a știut să se apere. El i-a răspuns lui Enlil:

— Eu nu i-am dezvăluit lui Utnapiștim taina zeilor. În somn, i-am dat un vis, atîta tot. Dar, tu, atotputernice Enlil, cum ai dezlănțuit potopul fără să chibzuiești? Căci dacă oamenii s-au făcut vinovați, numărul lor putea fi micșorat asmuțind asupră-le leii, hienele, foametea, focul. De ce să prăpădești întreaga omenire?

La aceste cuvinte, marele Enlil s-a milostivit de noi. Mie și soației mele ne-a dăruit nemurirea și ne-a așezat aici, la gura fluviului".

Dar iată că povestirea aceasta nu-l mulțumește pe Ghilgameș. El continuă să iscodească cum poate fi căpătată nemurirea.

Răspunsul pe care-l primește este plin de ironie: încearcă să nu dormi șase zile și șapte nopți, poate că, după ce vei birui somnul, vei birui și moartea, cu care somnul se aseamănă atît de mult.

Și Ghilgameș se învoiește. Dar de îndată ce pune capul jos, el cade într-un somn adînc, de moarte. L-a doborît oboseala. Încercarea s-a dovedit a fi mai presus de puterile sale.

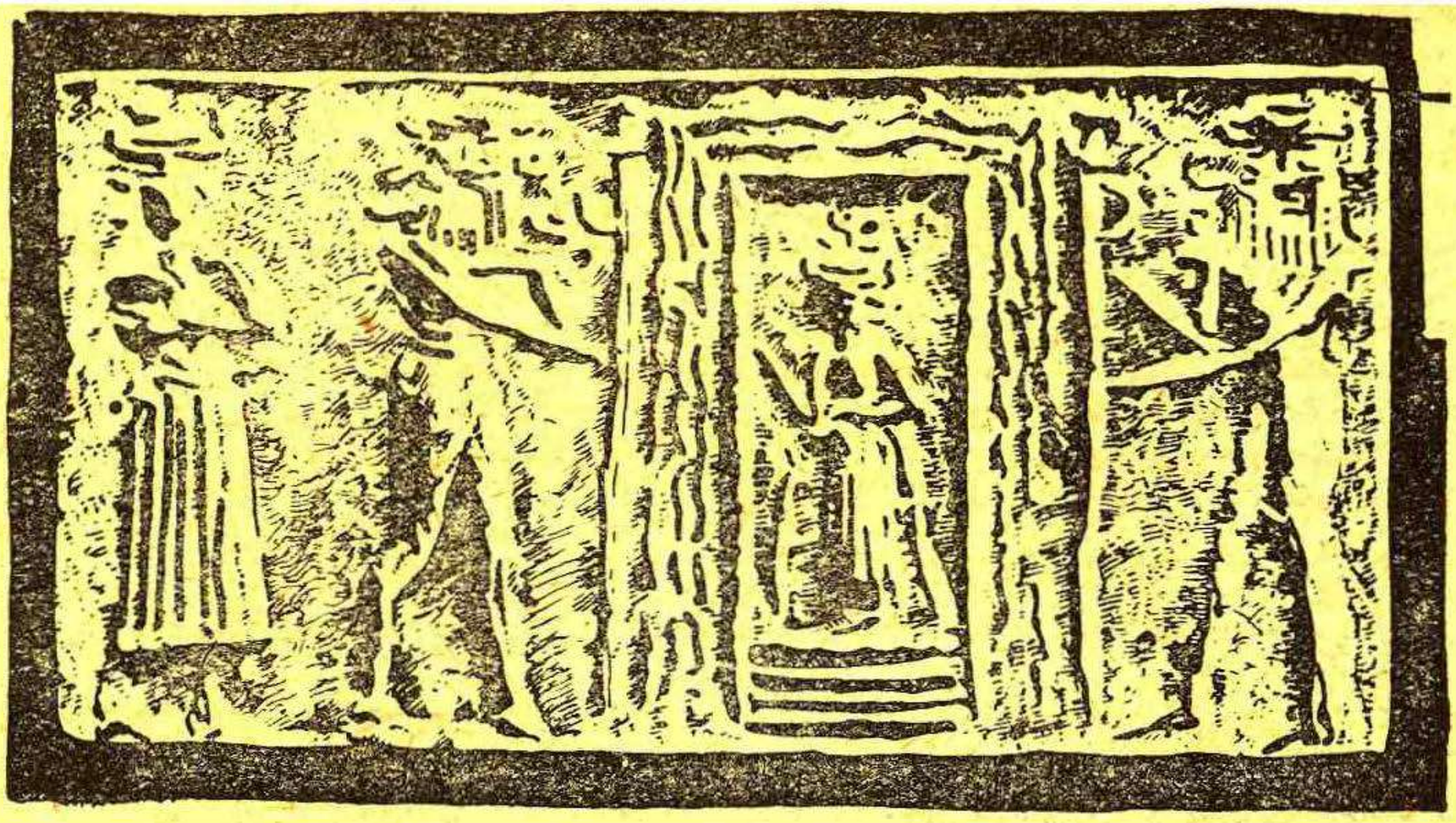

Utnapiștim *(în centru)*.
Copie după o pecete cilindrică

Cînd în cea de-a șaptea zi Utnapiștim îl trezește, eroul nostru are credința că a moțăit doar o clipă. Drept răspuns, Utnapiștim îi arată cele șase pîini pe care soția lui le-a copt în ziua cînd Ghilgameș a adormit. Prima pîine s-a crăpat, a doua s-a fărîmițat, a treia s-a umezit, a patra a prins mucegai, a cincea s-a întărit, a șasea s-a uscat de tot... Iată, ele stau mărturie a timpului distrugător, simbol al măcinării treptate și inevitabile a trupului omenesc!

Pe Ghilgameș îl cuprinde desperarea. Nu-i rămîne altceva de făcut decît să se întoarcă acasă cu mîinile goale. Atunci, străbunica sa — soția lui Utnapiștim — se înduioșează de soarta eroului nostru. Ea își înduplecă bărbatul să fie mai milos față de Ghilgameș. Și Utnapiștim îi dezvăluie „taina".

Nemurirea stă ascunsă în iarba cu ghimpi ascuțiți de pe fundul oceanului. Cel ce va fi stăpînul acestei minunate plante, se va bucura de viață veșnică.

Fără să stea o clipă pe gînduri, Ghilgameș își leagă de picioare bolovani grei și se cufundă în adîncul oceanului. Rănindu-și mîinile, el izbutește în cele din urmă să ia buruiana fermecată, apoi își dezleagă pietroaiele și pornește înot spre mal.

Bucuria-i nemărginită. Ghilgameș o împărtășește cu barcagiul Urșanabi. În sfîrșit, în mîinile sale se află iarba vrăjită al cărei nume este: „Fie tînăr cel bătrîn!"

Planurile sale sînt măreţe, cu perspective atrăgătoare, scopul său — înalt şi nobil. El nu se mulţumeşte, ca Utnapiştim, să păstreze taina nemuririi numai pentru sine. Ghilgameş va aduce iarba fermecată în oraşu-i de baştină, la Uruk, şi va da din ea fiecărui locuitor. Întreg poporul său va cunoaşte bucuria tinereţii veşnice!

Plin de nădejde şi fericire, Ghilgameş face calea întoarsă. Ajungînd la o apă, el se dezbracă şi se scaldă. Şi pe cînd eroul nostru, după ce ieşise pe mal, se desfată în boarea răcoroasă a undelor, mireasma ierbii neprețuite este adulmecată de un şarpe. Jivina se tîrăşte încetişor pînă acolo şi înghite planta... Cît ai clipi, îşi şi schimbă pielea — buruiana vrăjită îşi arăta puterea.

Epopeea se încheie cu întoarcerea lui Ghilgameş în Uruk şi convorbirea acestuia cu spiritul lui Enkidu despre viaţa de dincolo de mormînt.

DACĂ DĂM LA O PARTE FANTASTICUL...

La prima vedere, s-ar părea că epopeea despre Ghilgameş este un conglomerat de tot soiul de poveşti, de peripeţii ciudate şi pălăvrăgeli lipsite de sens.

În realitate însă, această fantezie, ca de altfel toate poveştile populare, are un tîlc al ei, adînc şi tăinuit, conţine o morală, învederează anumite idei.

Nu-i greu de văzut în acţiunile şi faptele diferiţilor zei forţele dezlănţuite ale naturii, cărora oamenii nu le puteau găsi o explicaţie ştiinţifică. Noi spunem: e timp urît. Vechiul locuitor al Ţinutului dintre cele două fluvii îşi explica însă cu totul altfel acest fenomen. El socotea că timpul urît este manifestarea mîniei zeului Adad — zeul tunetului, al fulgerului, al ploii şi furtunii. Azi, noi ştim prea bine ce este fulgerul, ce este tunetul, şi ele nu ne înspăimîntă cîtuşi de puţin. Cu totul altfel însă se prezentau lucrurile în acele timpuri îndepărtate. Locuitorilor din antichitate, aceste fenomene le apăreau ca expresie a mîniei lui Adad, care dorea să-i pedepsească pe oameni.

Dar mitul potopului din epopee? Oare el nu reflectă fapte reale, interpretate în mod fantastic de omul antic?!

Sîmburele real al mitului cu privire la potop poate fi recunoscut în particularităţile climei din regiunile de miazăzi ale Ţinutului dintre cele două fluvii. Era de ajuns să bată un vînt puternic dinspre Golful Persic, ca apele acestuia să se îndrepte ca un şuvoi nestăvilit în sus şi să umple peste măsură albiile Tigrului şi Eufratului, acoperind totul jur împrejur.

Săpăturile arheologice au arătat că, în timpuri imemoriale, în Mesopotamia s-au produs într-adevăr mai multe inundaţii catastrofale, în urma cărora numeroase oraşe şi sate au fost acoperite, locuitorii lor pierind înghiţiţi de ape. Se înţelege de la sine că vechii babilonieni nu puteau să aprecieze proporţiile exacte ale inundaţiei, în ochii lor aceasta apărînd ca un adevărat potop, revărsat asupra întregului pămînt.

La un examen mai atent, nici monstrul Humbaba — stăpînul codrului de cedri — nu mai este chiar atît de cumplit. Pentru locuitorii văii mesopotamiene, desişul pădurii era plin de taine. Ei se îngrozeau la gîndul să intre în codrii Libanului, unde nici lumina soarelui nu putea să răzbească. În fantezia celor din antichitate, pădurile erau populate — în afara animalelor sălbatice — cu fiinţe fantastice, care-i duşmăneau pe oameni.

În legendele despre Enkidu — jumătate om, jumătate fiară — răzbat în chip limpede ecourile acelor timpuri îndepărtate cînd omul a început să deprindă primele noţiuni de agricultură, cînd a învăţat să coacă pîinea, să pregătească vinul, cu alte cuvinte, cînd se săvîrşea trecerea de la stadiul de vînători şi crescători nomazi de vite la o viaţă mai stabilă, la agricultură.

În felul acesta, dincolo de fantasticul care învăluie povestirea peripeţiilor lui Ghilgameş apare neputinţa babilonienilor în faţa elementelor dezlănţuite ale naturii, imposibilitatea de a le înţelege şi de a le interpreta în mod just.

Dar în aceste povestiri găsim pentru prima dată năzuinţa eroică de a cunoaşte legile firii, tainele vieţii şi ale morţii,

de a birui forțele oarbe ale naturii, de a le stăpîni, năzuința de a dobîndi nemurirea pentru oameni.

Poemul cîntă voința de a trăi, hotărîrea eroului care se îndreaptă neabătut spre țelul său. Pe el nu-l înspăimîntă forțele naturii, înfățișate sub chipul nenumăraților zei ipocriți, răi și răzbunători. Ghilgameș trece cu cinste prin toate încercările.

Să ne amintim că zeii nu se mulțumesc doar să-l înfricoșeze, ci caută să-l atragă sau chiar să-l mituiască. Dar toate străduințile lor se dovedesc zadarnice.

După ce biruie fiarele, el trece nepăsător pe lîngă nestematele ce strălucesc cu mii de focuri. Ghilgameș respinge dragostea necredincioasei și perfidei zeițe Ișter. Imaginea ademenitoare a bucuriilor vieții pe care i le zugrăvește vrăjitoarea Siduri-Sabitu nu-i îmbie inima. În clipa cînd se află în primejdie de moarte, Ghilgameș spune: „De voi cădea eu, îmi va rămîne numele!“

Nu pentru interesele sale personale, ci pentru binele întregului popor săvîrșește Ghilgameș fapte de vitejie, și această idee nobilă este dragă și apropiată oamenilor sovietici.

Întemeietorul literaturii sovietice, A.M. Gorki, a prețuit nespus de mult creația populară orală, văzînd în ea o genială întruchipare a celor mai scumpe năzuințe și gînduri ale maselor muncitoare. El afirma că „adevărata istorie a poporului muncitor nu poate fi cunoscută fără a cunoaște creația populară orală“.

Eroii miturilor, legendelor și basmelor oglindesc năzuința maselor de a cuceri natura, de a birui bolile, bătrînețea, moartea, de a ușura viața oamenilor, a scutura jugul exploatării şi al oprimării. „Tipurile cele mai veridice și mai puternice de eroi, perfecte din punct de vedere al realizării artistice — spunea Alexei Maximovici — le găsim în folclor, creația orală a poporului muncitor“.

Printre „tipurile cele mai veridice și mai puternice de eroi, perfecte din punct de vedere al realizării artistice“, fără îndoială că se poate număra și Ghilgameș, eroul neînfricat al celei mai vechi epopei din lume. Cu dragoste, poporul l-a înzestrat pe Ghilgameș cu însușiri minunate,

care îl înalță mult deasupra oamenilor obișnuiți. Ascultînd povestirea peripețiilor lui, poporul sorbea noi forțe morale și nădejdi într-un viitor mai bun.

De aceea, povestirile acestea pot fi auzite lîngă focurile de noapte ale ciobanilor și în jalnicul bordei al pescarului, în zgomotoasele piețe orientale și la umbra unui palmier, în răgazul scurtelor clipe de odihnă ale țăranului.

LEGENDA LUI ADAPA

Veche de cînd lumea, dar mereu nouă, ideea căutării nemuririi a găsit o largă oglindire în mitologia babiloniană. Ea apare ca idee centrală nu numai în epopeea lui Ghilgameș, dar și în legenda și mai veche a lui Adapa.

Eroul acestei povestiri — Adapa — era fiul unei muritoare și a zeului Éa, a acelui înțelept și viclean zeu Éa, care l-a prevenit pe Utnapiștim de potopul ce avea să vie, dezvăluindu-i hotărîrea secretă a zeilor, luată cu prilejul unui tainic consiliu.

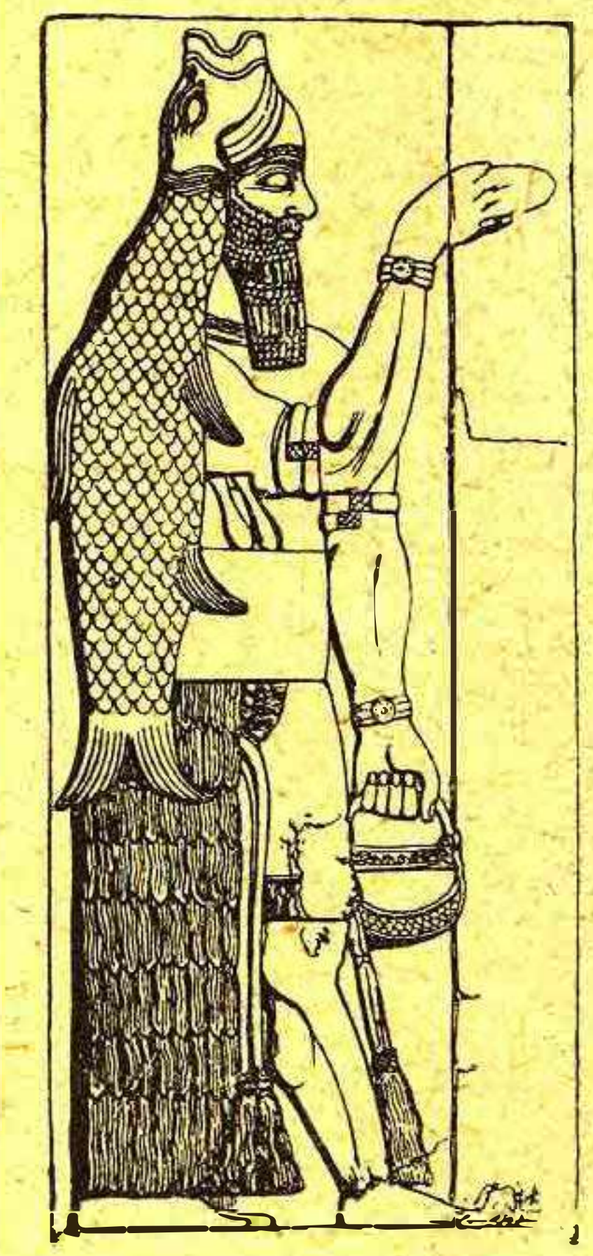

Éa, zeul mărilor și al apelor subpămîntene

Adapa a moștenit de la tatăl său înțelepciunea zeilor, dar nu și nemurirea; aidoma mamei sale, Adapa este muritor, fapt care face din el un erou cu totul „pămîntean".

El locuia în orașul Eridu, pe țărmul Golfului Persic. Adapa avea obligația de a asigura cu pîine, vin, carne și pește masa părintelui său Éa.

Odată, pe cînd pescuia în golf, Vîntul de Miazăzi s-a năpustit asupră-i, răsturnîndu-i barca, gata-gata să-l înece. Pentru a se răzbuna, Adapa i-a rupt aripile, luîndu-i astfel posibilitatea de a mai zbura și a mai face rău oamenilor.

Au trecut șapte zile. Zeul cerului, Anù, constată cu uimire lipsa îndelungată a

Vîntului de Miazăzi; el trimite un sol să afle ce s-a întîmplat. Curînd, acesta se întoarce și îi raportează:

„Stăpîne! Adapa, fiul lui Éa, a rupt aripile Vîntului de Miazăzi!“

Mîniat, stăpînul cerului îl cheamă la el pe Adapa; tînărul trebuie să dea socoteală de fapta sa.

Éa știe că pe feciorul său îl așteaptă osîndă grea, și de aceea, îl ajută cu cîteva sfaturi înțelepte.

În primul rînd, trebuie să capete sprijinul străjerilor care păzesc porțile cerești — zeii Tammuz și Ghișzida. În al doilea — să îmbrace veșminte cernite. În al treilea rînd — să nu se atingă de bucatele și de băutura de la masa zeului Anù, deoarece acestea pricinuiesc moartea.

„Cînd vei ajunge-n fața lui Anù,
Mîncarea morții îți vor da; tu însă
Să n-o mănînci, oricît ai flămînzi!
Cu apa morții au să te îmbie,
Dar tu, cît de-nsetat ai fi, n-o bea!
Cînd însă îți vor da să pui veșminte,
Nu pregeta și pune-le; apoi,
Cu grijă cîntărind uleiul care
Ți-or da, tu unge trupul tău cu el.
Păstrează sfatul dat acum de mine,
Și poartă-te precum te-am învățat.
Cuvîntul meu, tu ține-l bine-n minte
Și, decît altul, pururi mai presus!“

Cînd Adapa, întovărășit de sol, sosește în cer, totul se petrece întocmai cum prevăzuse Éa.

La început, Anù este hotărît să-l pedepsească aspru pe tînăr. El îl primește cu strigătul: „Nu vei fi cruțat!“ Însă datorită intervențiilor lui Tammuz și Ghișzida, stăpînul cerurilor se înbunează. Socotind că Adapa a săvîrșit fapta numai pentru a se apăra pe sine, Anù nu numai că-l iartă, dar se hotărăște să-i dăruiască viața veșnică.

De astă dată, sfatul lui Éa — de a nu pune pe limbă bucatele și băutura de la masa lui Anù — i-a făcut un prost serviciu. Iată cum povestește legenda acest lucru:

Anù, stăpîn în ceruri, dă poruncă:
„Aduceţi lırana vieţii, din belşug!
Făptura-i, după gustul ei tînjeşte!...“
Şi hrană au adus celui flămînd.
El n-a mîncat-o însă, iar pe urmă,
Cînd i-au adus şi apa vieţii, el
Nu se încumetă s-o bea, deşi
Fiori treceau prin trupul lui, de sete.
Dar cînd i-au dat veşminte să se-mbrace,
Le-a pus pe trup, nepregetînd de fel;
Şi cînd i-au dat ulei, s-a uns degrabă.
Anù îl întrebă atunci mirat:
— De ce mîncarea n-ai gustat, Adapa,
Şi n-ai băut, ca-n veci să fi trăit?
— Stăpînu-mi, Éa, el mi-a dat răbdarea,
Şi sfatul de-a nu bea şi-a mă hrăni!“
— Şi-Anù a zis: Chemarea lui, aceasta-i!
Duceţi-l pe pămînt, de-unde-a venit!“

Şi iată cum, din pricina unei fatale neînţelegeri, Adapa a fost lipsit de viaţa veşnică.

PE ARIPILE VULTURULUI

Asemănătoare cu epopeea despre Ghilgameş şi legenda lui Adapa este şi povestirea poetică despre Etana — un erou care, ca şi Icar al Greciei antice, a încercat să zboare în înaltul cerului.

Etana urmează să aibă un fiu; acestuia i se hărăzeşte o soartă deosebită, şi anume să fie stăpînul împărăţiei pămînteşti. Dar... această împărăţie încă nu a fost făurită, ea trebuie adusă din cer!

Etana îşi îndreaptă ruga către zeul soarelui, Şamaş. Cum să scape „iarba naşterii“ (care seamănă foarte mult cu „iarba vieţii“ din epopeea lui Ghilgameş) şi însemnele atotputerniciei regale?

Şamaş îl trimite pe Etana să caute vulturul, cu ajutorul căruia se va putea înălța în văzduh.

Odinioară, vulturul acesta fusese bun prieten cu șarpele. Dar într-o bună zi, călcînd legile prieteniei, zburătoarea a mîncat puii de șarpe. Pentru a răzbuna cumplita fără-

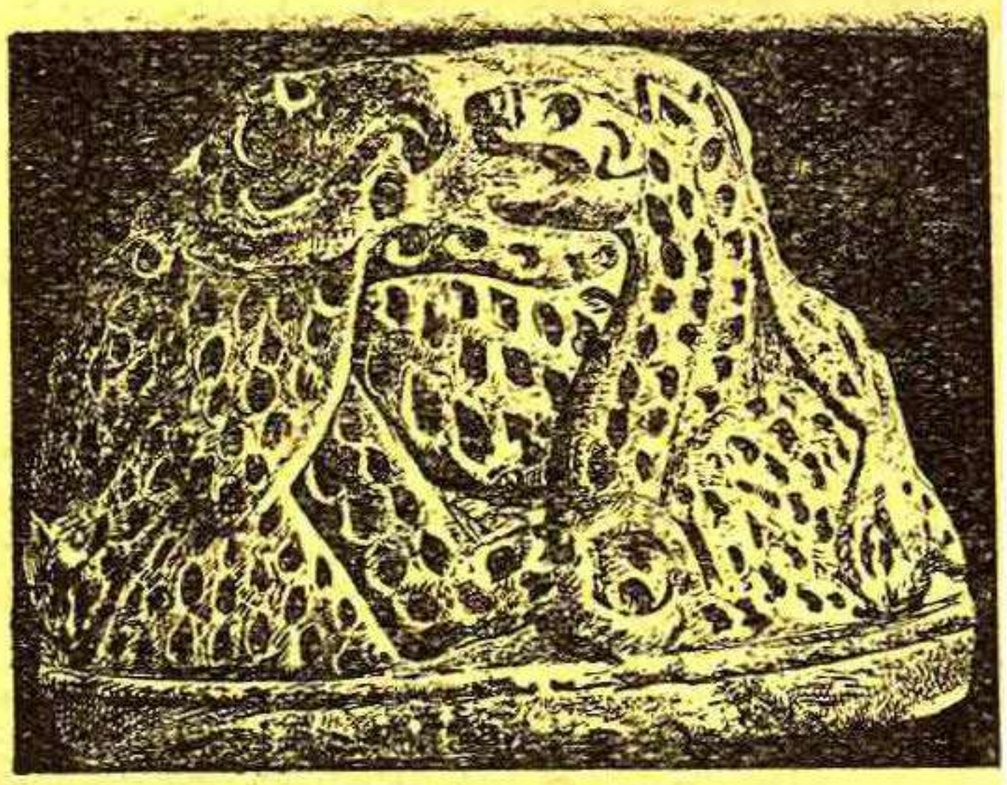

Lupta dintre vultur și șarpe
Fragment dintr-un vas

delege, șarpele s-a ascuns în leșul unui taur sălbatic, și cînd vulturul s-a lăsat pe hoitul animalului, s-a năpustit asupra lui, l-a înhățat și l-a zvîrlit într-o groapă adîncă, cu gînd să-l prăpădească pe tîlhar prin foame și sete.

Dorind să salveze vulturul și totodată să-l ajute și pe Etana, Șamaș îndreaptă pașii eroului nostru către groapa unde se chinuia zburătoarea. Drept mulțumire pentru salvarea ei, pasărea făgăduiește omului că, de îndată ce va prinde iarăși puteri, îl va purta pe aripile sale pînă la lăcașul zeilor.

Citind această legendă, care s-a născut acum 4000 de ani și mai bine, te încredințezi că încă din vremurile atît de îndepărtate ale antichității, oamenii visau să cucerească văzduhul și se gîndeau la zboruri îndrăznețe deasupra pămîntului. În legenda lui Etana, vulturul joacă rolul covorului fermecat din basmele populare rusești.

Înainte de a-și lua zborul, vulturul grăiește către Etana:

„Prietene, din trupul tău goneşte
Tristeţea ce te bîntuie avan.
Pe cale lungă, către-Anu, spre ceruri,
Te voi purta în slavă, sus, pe drum.
Cu braţe, fără teamă-ncolăcite
Pe după pieptul meu, ai să aştepţi,
Şezînd pe desfăcutele-mi aripe,
Prinzîndu-te cu mîna uşurel,
Iar coapsele-ţi, în zări abia văzute,
Pe coapsele-mi se vor aşterne-n zbor".

Legenda zugrăvește în chip plastic zborul lui Etana pe grumazul vulturului.

„Şi, dup-un dublu ceas de zbor, o fulgerare,
Vulturul îi şopti lui Etana:
— Prietene, privirea ţi-o îndreaptă
Departe, şi pămîntu-l vei zări!
Priveşte marea cu cărunte plete,
Priveşte vîrful nalt în ceaţă prins...
— Pămîntu-acuma parcă e un munte,
Iar marea un şuvoi dezlănţuit.
Şi, după două ceasuri lungi, vulturul,
Lui Etana îi spuse iarăşi:
— Prietene, privirea ţi-o îndreaptă
Departe, şi pămîntul vei zări!
Dacă priveşti mai bine împrejuru-ţi,
Ca un desiş pămîntu-l vezi acum.
Cînd iar trei ceasuri lungi de zbor trecură,
În fulgerare şi nespus avînt,
Pe-ntinsul larg al bolţii nesfîrşite,
Vulturului Etana îi grăi:
— Prietene, pămîntul ce se-arată,
Un altfel de popas îţi pare-acum!
Din marea ce-ai văzut, necruţătoare,
Un şanţ într-o grădină-a mai rămas!

În acest scurt fragment, ne uimeşte puterea de imaginaţie a vechilor povestitori, care au ştiut să dea o descriere atît de veridică a senzaţiilor vizuale în timpul zborului.

Astăzi, ştim prea bine, pe măsură ce avionul se înalţă în văzduh, toate obiectele de pe pămînt îşi reduc brusc dimensiunile. Casele se prefac în cutii de chibrituri, rîul pare o panglică albastră, iar oamenii — nişte jucării.

Însă babilonienii antici — locuitori ai stepelor — nu aveau putinţa să privească pămîntul de la mare înălţime. Cu toate acestea, ei au fost în stare să redea un tablou cum nu se poate mai veridic al planetei noastre, văzută de la înălţimea zborului unei păsări.

În sfîrşit, călătorii aerieni ajung în cerul lui Anù. Dar, vai! Iarba vrăjită nu se află acolo. Ei sînt nevoiţi să se înalţe mai sus, către cerurile lui Iştar — zeiţa dragostei şi a fecundităţii.

„Şi, dup-un ceas dublu de zbor, o fulgerare,
Vulturul îi şopti lui Etana:
— Ai mai putea, prietene, pămîntul

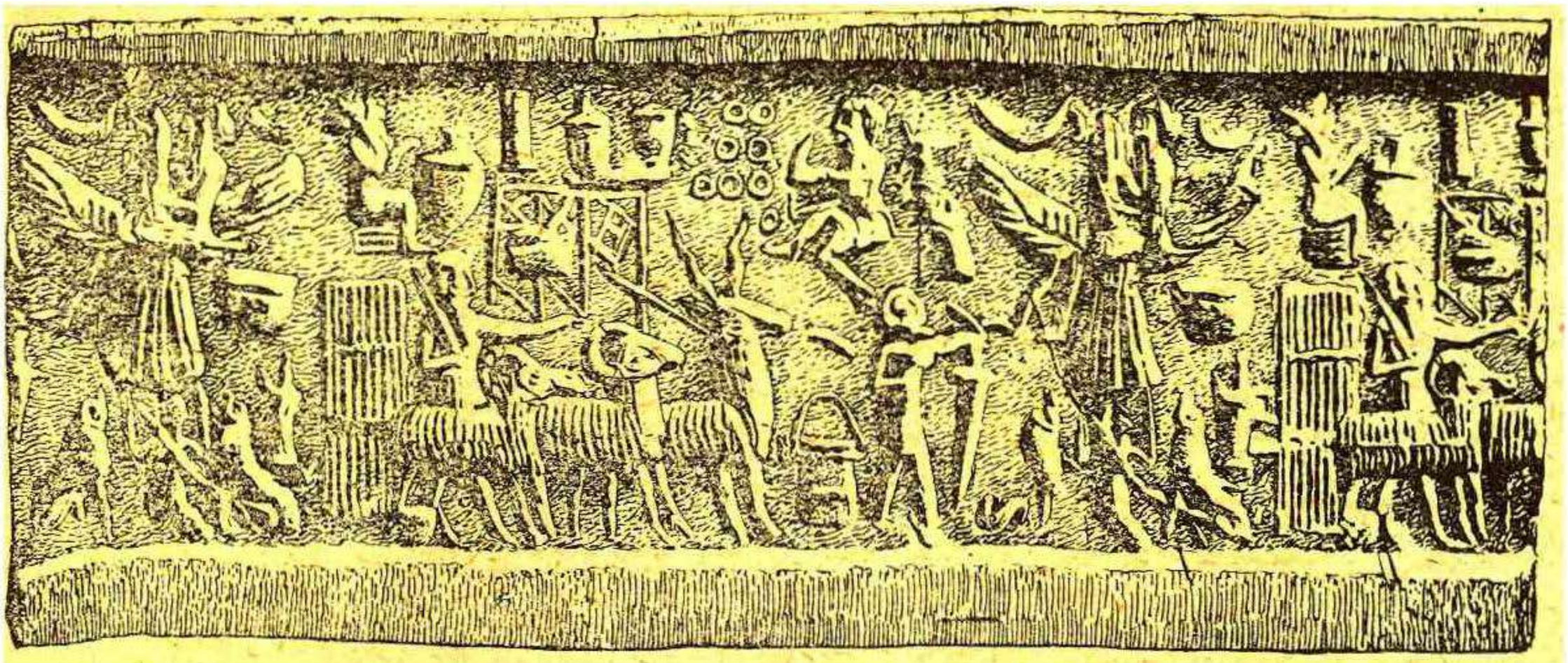

Zborul lui Etana pe aripile vulturului.
Copie după o pecete cilindrică

Să-l mai cunoşti, azi, de-ai privi în zări?
— Pământul, nu încape îndoială,
La fel cu discul lunii astăzi e;
Iar marea, adineauri fără margini,
E cît o curte doar, în colţ de drum.
Şi după două ceasuri lungi, vulturul,
Lui Etana îi spuse iarăşi:
— Prietene, privirea ţi-o îndreaptă
Departe şi pământu-l vei zări!
— Dacă priveşti acum mai bine, toate,
Pământul cît o turtă-l vezi acum,
Iar marea cea de tot nemărginită,
Azi parcă s-a topit, şi-n locul ei,
Din ape-a mai rămas o grămăjoară,
Cît într-un coş de pîine-ar încăpea.
Cînd iar trei ceasuri lungi de zbor trecură,
Vulturul zise: — Vezi dacă de-aici
Priveşti, din bolta albăstrie,
Pământu-acuma nici nu-l mai zăreşti.
Privii atunci în jos, cît mai departe,
Şi în zadar am căutat pămînt;
Nici mareæ n-am zărit-o nicăire,
Oricît cereau aprinsele-mi priviri".

Etana împreună cu vulturul se prăbuşesc în beznă dela o înălţime ameţitoare.

Pesemne că Etana a fost atins de aripa morţii. Tăbliţa de lut ce conţine sfîrşitul legendei este deteriorată, astfel

că nu putem decît să presupunem felul în care se termină povestirea.

Încercarea de a atinge cerul și de a sta laolaltă cu zeii a dat greș și de data aceasta. Dar veacuri de-a rîndul, poporul și-a cîntat eroii care au luat cu asalt bolțile cerești, și, tinzînd să capete nemurirea, au purces să caute „iarba vieții“ și „iarba nașterii“...

În aceste legende, povestiri și mituri sălășluia nestinsă nădejdea oamenilor simpli într-un viitor mai bun, într-o viață omenească.

LEGENDA FACERII LUMII

Este lucru știut că un copil care de-abia a început să vorbească, aflîndu-se sub impresia numeroaselor obiecte și fenomene ce-l înconjură, pune mii și mii de întrebări. El vrea să știe tot, și cît mai amănunțit cu putință: „Ce este asta?“ „Cine a făcut asta?“ „De ce?“...

Toate aceste întrebări frămîntau și mintea celor maturi încă din timpuri străvechi, cînd omenirea își trăia copilăria.

Din vremuri imemoriale, mintea omului năzuia să cunoască lumea înconjurătoare, să înțeleagă legile ei, să pătrundă tainele creației universului.

Grea era viața omului antic! La fiecare pas îl pîndeau primejdiile. Se părea că pretutindeni în lume sălășluiesc forțe misterioase, vrăjmașe omului. Dar în natură existau și duhuri bune, care-i dădeau căldura și hrana. Pe măsură ce omul cucerea natura, geniile bune deveneau din ce în ce mai numeroase și ele învingeau forțele răului.

Pas cu pas, în lupta grea cu elementele întunericului, de neînțeles pentru el, omul și-a cucerit un loc sub soare. Pas cu pas, mintea omenească a purces la o nouă apreciere a valorilor. Și multe din lucrurile care mai înainte păreau cumplite și amenințătoare ajung să nu-l mai înspăimînte, și,

dimpotrivă, slujesc drept izvor dătător de bunuri necesare vieții.

Așa, de pildă, dacă la început revărsările fluviilor erau socotite un dezastru îngrozitor (să ne amintim doar mitul potopului), de îndată ce oamenii au învățat să sape canale și să construiască diguri, revărsările au constituit cea mai mare binefacere, izvor de recolte bogate. Fluviul a devenit prietenul și aliatul omului. Și zeul apelor, care la început apărea, în credința poporului, rău și crud, încet-încet s-a transformat într-un zeu bun și înțelept, binefăcătorul și prietenul omului.

Încă din cele mai vechi timpuri, oamenii s-au străduit să priceapă cum a apărut lumea cu multiplele ei forme, cine a creat cerul, pămîntul, apa, animalele și păsările pădurii, cine a creat omul. Se înțelege de la sine că în această epocă oamenii nu puteau să-și explice în mod științific apariția lumii. Concluziile lor erau tot atît de naive, primitive și imperfecte ca de altfel toate reprezentările lor despre viață, lucru ce se datora nivelului scăzut al dezvoltării forțelor de producție.

Aceste explicații și-au găsit o formă de exprimare în miturile cu privire la apariția lumii, dintre care unul, cel mai interesant, a fost descoperit cu prilejul săpăturilor efectuate în biblioteca lui Așșurbanipal.

În acest mit, cunoscut sub titlul *Enuma eliș* („Cînd sus"), găsim descrierea fantastică a facerii lumii, care circula în Orientul Antic în diferite variante.

Să ne amintim cît de mirat a fost Smith cînd în mîinile sale s-a aflat un fragment dintr-o tăbliță de lut, pe care erau săpate rîndurile:

„Cînd sus, cerului din depărtarea sură
Nu-i zicea nimenii încă «cer», pe cînd
Pămîntului, ce-n zare se întinde,
Pe nume, nimeni încă nu-i zicea,
Părintele lor, Apsù, străbunicul
Ce locul lor l-a hărăzit pe veci,
Tiamat și Mummu, din a căror ființă
Tot ce se naște-n lume a purces,
La obîrșia lumilor, străbună,
Își contopiră apele pe veci..."

Marduk, zeul orașului Babilon

El a rămas uimit de asemănarea izbitoare a acestui fragment cu legenda biblică despre facerea lumii.

După îndelungate căutări, George Smith a izbutit să găsească toate cele șapte tăblițe — mai bine zis, cioburile care intrau în alcătuirea lor, și pe care se afla scris mitul *Enuma eliș*. Dar a fost nevoie de munca mai multor generații de asiriologi pentru a restabili în întregime textul mitului babilonian — atît de fărîmițate erau tăblițele.

La început, potrivit acestei legende, a existat haosul inițial, întruchipat de primii zei — monștrii Apsù, Mummu și Tiamat. Apoi au fost creați toți ceilalți zei care au tulburat liniștea celor ce i-au zămislit.

Tinerii zei s-au gîndit să introducă ordinea în haosul inițial, dar lucrul acesta nu a fost de loc pe placul lui Apsù, Mummu și Tiamat, care pun la cale un complot pentru a-i nimici pe zeii cei tineri.

Cînd aceștia află de primejdia ce-i paște, sînt cuprinși de groază. Pe scenă apare vechiul nostru cunoscut, zeul Éa, care îl ucide pe Apsù și îl face inofensiv pe Mummu.

Tiamat se hotărăște să răzbune crunt moartea lui Apsù, pedepsindu-i pe zeii din tînăra generație. În acest scop, zeița Tiamat creează 11 monștri, unul mai cumplit ca altul — șerpi cu dinții ascuțiți, în ale căror vine curge otravă în loc de sînge, dragoni furioși, dulăi turbați, oameni-scorpioni, oameni-pești și alte dihănii. Aceste jivine spurcate urmează s-o însoțească în lupta ce va avea loc. Toate se află sub comanda unui alt monstru — Kingu — căruia Tiamat îi încredințează tablele destinelor.

Nici un zeu nu îndrăznește să pornească la luptă împotriva zeiței Tiamat și a armatei sale înfricoșătoare. Numai tînărul Marduk, zeul orașului Babilon, primește provocarea și se arată gata să-și măsoare puterile cu ea. Dar pentru

fapta-i de arme, viteazul pretinde primul loc în consiliul zeilor, pentru ca să poată singur hotărî soarta lumii. Marduk le spune zeilor:

„O, dacă eu m-aș avînta în luptă,
Să fiu răzbunătorul vostru dîrz,
Pe Tiamat de aș putea-o înfrînge,
Ca vouă să vă fiu izbăvitor,
Chemați întreaga adunare-aice,
Pe scutul meu divin să mă nălțați...
Vreau vorbele ce spun, răsunătoare,
Să hotărască-al lumilor destin.
Tot ce-i gîndit și frămîntat de mine,
Rămînă astfel, pururi neschimbat,
Ca nimene să nu se-mpotrivească
La ce vreodată gura mi-a rostit!“

Zeii cad pe gînduri. De fapt, Marduk pretinde puterea absolută. Iată o chestiune ce nu poate fi decisă în pripă. E nevoie să se sfătuiască, să stea de vorbă unul cu celălalt.

Consiliul zeilor, zugrăvit mai departe, amintește mai degrabă o petrecere veselă decît o adunare solemnă, așa cum s-ar cuveni unor locuitori ai cerului.

Zeii se înghesuie, se împing unii pe alții, apoi se sărută, petrec, mănîncă cu lăcomie, se îmbată. Băutura fără măsură le ia mințile. În fumurile beției, ei sînt de acord cu toate cererile lui Marduk și îi încredințează destinele omenirii. Ei îi spun:

„Cu zeii mari, neprihăniți, alături,
Slăvit fii-n vecii vecilor, Marduk!
Neprețuită-a sorții tale mană;
Cuvîntul tău e neasemuit.
De-acum, oriunde și în orice vreme,
Oricui porunca-ți sfîntă îi va fi;
Ridică-n slavă sau în hău ascunde.
Cuvîntul tău e miere, adevăr,
Și calea dreaptă e porunca ta.
Nici zeii, ca să treacă, n-au putere
Peste hotarul tău cel înțelept!...“

După ce-i înalță asemenea cîntece de slavă, zeii se gîndesc să pună totuși la încercare puterea aceluia căruia îi încredințează soarta lor. De aceea, îi cer să săvîrșească o minune,

ce seamănă cu acele scamatorii nu prea complicate care se execută astăzi la circ.

În faţa lui Marduk se află întinsă o mantie. Prin incantaţii magice, el trebuie să o facă mai întîi să dispară, apoi din nou să apară.

„Şi-au pus veşmînt să nu se vadă lutul,
Să fie despărţire între ei;
Şi-ntîiului născut, Marduk, grăiră:
E vreme gura să-ţi deschei de-acum!
Poruncă dînd veşmîntul să nu fie,
Netulburînd al lucrurilor rost;
Şi-apoi din nou poruncă-mparte iară,
Veşmîntul cum a fost să fie iar!“

Marduk nu s-a făcut de ruşine.

„Cînd gura lui Marduk cuvîntu-l spuse,
Se risipi şi tot ce-a fost veşmînt;
Cînd iarăşi porunci, veşmîntul, iată,
Aşa ca altădată fu din nou.
Marduk e singur rege prea mărit!“

Lupta dintre Marduk şi Tiamat.

Copie după o pecete cilindrică

„Minunea“ produce o puternică impresie asupra zeilor. Cuprinși de bucurie, ei umplu cerul cu strigătele lor:

„Singur Marduk e rege!“

Zeii îi înmînează sceptrul, îi dau tronul și arme atotbiruitoare pentru a-l răpune pe vrăjmaș.

„Grăbește și te du ca o nălucă
Lui Tiamat tu viața să i-o iei.
Și vîntul să aducă în loc tainic
Tot sîngele ce curge-n al ei trup“.

Marduk se pregătește cu grijă în vederea luptei cu Tiamat. Tînărul zeu vrea s-o întîmpine pe Tiamat înarmat pînă în dinți.

„Ci, ridicînd în fața lui săgeata
Pe coardă, sus, o puse la mijloc;
Și ridicat-a sulița pe urmă,
Iar vîrful ei spre dreapta l-a adus
Și, într-o parte, tolba lui și arcul
Le-a agățat, în preajma sa, apoi,
Ca fulgerul ce flăcările-mparte
Ușor să-l poată-n față descărca.
Dibaci, a pregătit apoi o plasă
Să-ncurce-n ea ușor pe Tiamat
Și vînturilor porunci să vină
Ca plasa să o țină-n mîna lor...
Făcut-a Vîntul Rău apoi, degrabă,
Și Viforul năprasnic mai apoi,
Și Vijelia iarăși, într-o clipă,
Și Uraganul groaznic și mișel.
Sînt patru vînturi rele, nemiloase,
Sînt șapte vînturi grele care bat,
Și trombe ce se-ntunecă, haíne
Și se reped în larg cu ochi păgîn.
Și vînturilor groaznice și rele,
Pe care-ntr-o clipită le-a făcut,
Le porunci ca, neînduplecate,
Pe Tiamat s-o-nvingă mai curînd“.

Urcîndu-se în carul său de luptă, Marduk ia cu sine Potopul și leagă alături patru atelaje. Iată numele lor: Distrugă-

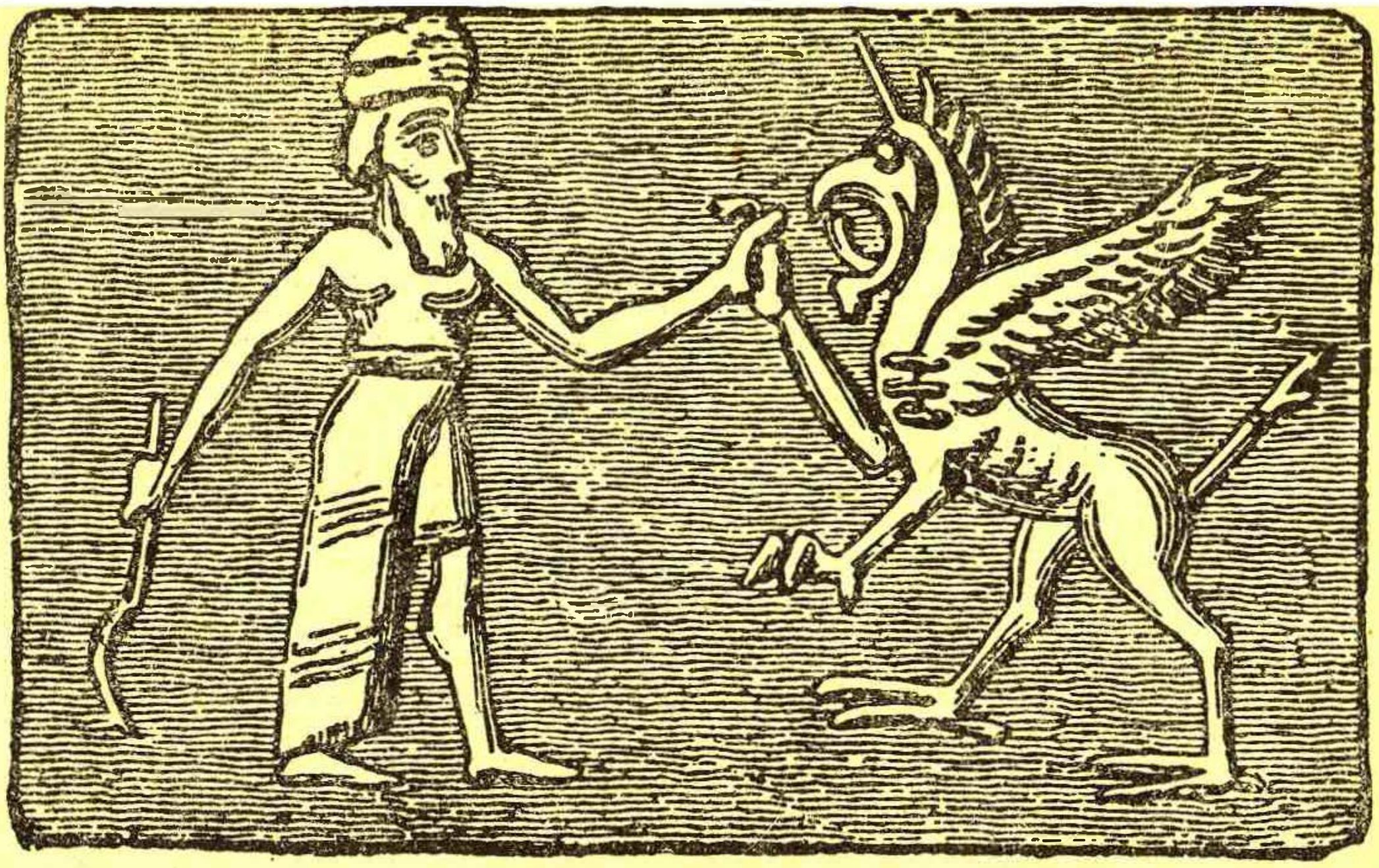

Lupta dintre Marduk și Tiamat.
Copie după o pecete cilindrică

torul, Nemilosul, Înecătorul, Zburătorul. Însuși Marduk a îmbrăcat veșmîntul Groazei, iar capul și l-a încununat cu Strălucirea Nimicitoare. Gătit astfel, el pornește degrabă în întîmpinarea lui Tiamat și o provoacă la luptă dreaptă.

„Ieși! Ne vom lupta!“

La auzul acestor cuvinte, Tiamat este cuprinsă de furie:

„Un urlet scoase Tiamat atuncea,
Sălbatic, răzbătînd în orice loc;
Picioarele, în tremur și-ncordase
Și tălpile ca focul îi ardeau.
Descîntece spunea, nenumărate,
Și blésteme zvîrlea, ce-n zări tunau;
Războinici, zeii, armele-ascuțite,
Își pregăteau pentru-aprigi încleștări“.

Lupta dintre Marduk și Tiamat este zugrăvită în toate amănuntele ei:

„Și vajnici, laolaltă, se-ntîlniră
Marduk cel înțelept și Tiamat.
Luînd ca martor bolta cea înaltă,
Se-ncăierară crunt în lupa grea.

Marduk, vrăjita-i plasă își întinse,
În ea să prindă vrînd pe Tiamat.
Și Viforu-l porni într-o clipită
Din spate, înaintea lui să stea.
Cînd gura ei, o văgăună neagră,
Deschise să-l înghită pe Marduk,
El, repezind deodată-n ea furtuna,
I-o astupă și gura-i țepeni.
Furtuna o pătrunse-nfuriată,
Ca-ntr-un abis pornind în trupul ei;
Apoi, cînd miezul inimii i-ajunse,
S-a-ntors și gura iarăși i-a deschis.
Atunci săgeata-și slobozi într-însa
Ca să i-o-nfigă-adînc în măruntăi
Și, străbătînd în calea-i beregata,
Curmă bătaia inimii din plin.
Necruțător învinsă, fără milă,
Crunt, el îi smulse inima din piept
Și trupul, cei căzuse la picioare,
Cu îndîrjire-n tină l-a călcat".

Ajutoarele lui Tiamat — dihăniile create de ea — văzînd moartea stăpînei lor:

„Se cutremurară-apoi de ce făcură,
Să fugă vrînd de-acolo, speriați,
Să-și mîntuiască viața, dar se-aflară
În frînghii strînși și chip n-a fost să scape".

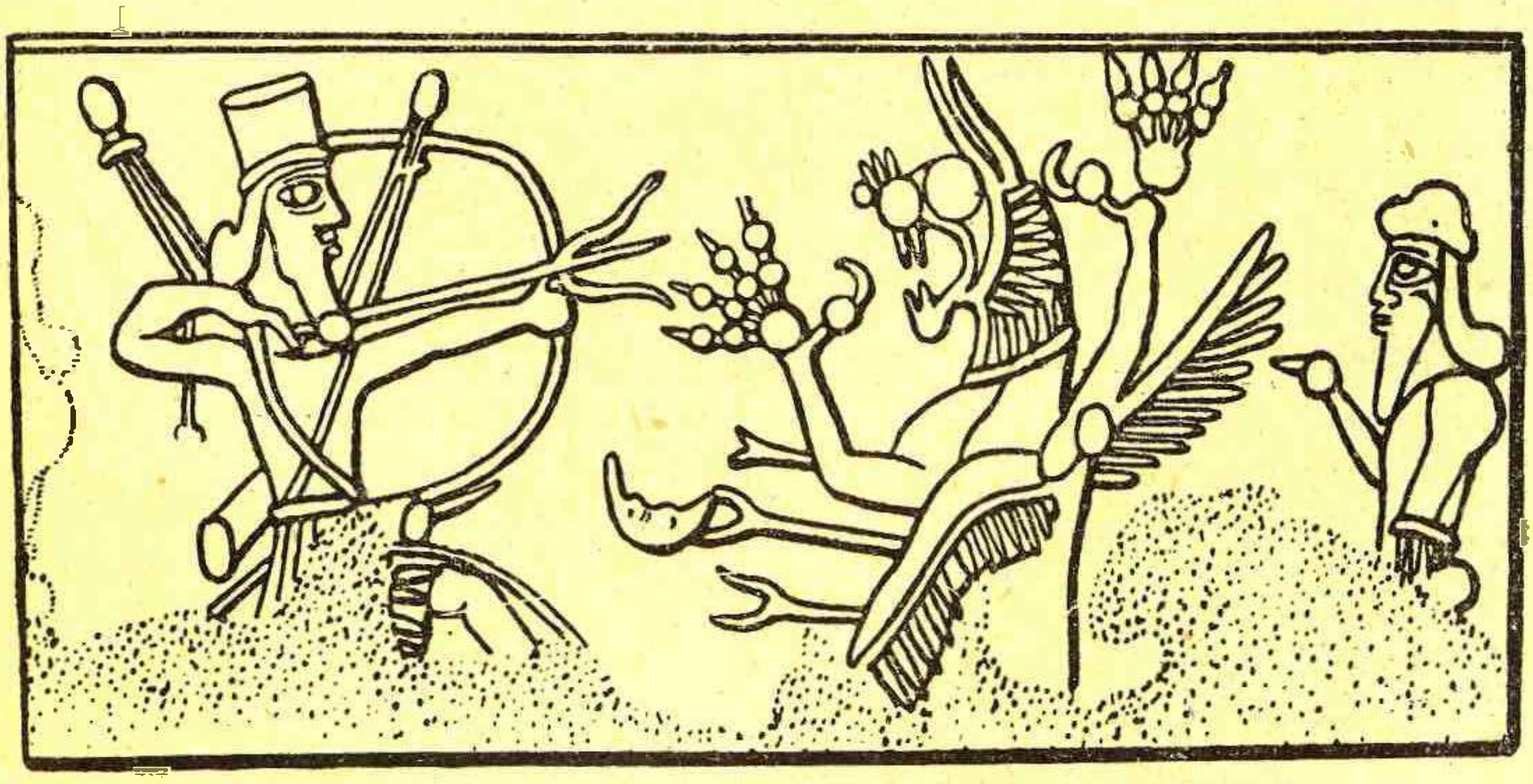

Lupta dintre Marduk și Tiamat.
Copie după o a treia pecete cilindrică

Împleticindu-se, monștrii se încurcă în plasă și se prăvălesc la pămînt, umplînd văzduhul cu vaietele lor jalnice. În acest timp, învingătorul Marduk leagă fedeleș monștrii și rupe armele dușmanului.

De la Kingu, comandantul acestor spurcăciuni, el ia tablele destinelor, își pune pe ele pecetea sa și le ascunde la piept. Apoi Marduk se întoarce la Tiamat, învinsă și fără viață; cu sabia îi sparge țeasta, îi deschide vinele și poruncește Vîntului de Miazănoapte să ducă sîngele fiarei într-un loc tainic.

Odihnindu-se după biruință, Marduk se gîndește să săvîrșească un lucru neobișnuit. Și așa se hotărăște să purceadă la facerea lumii:

„Și, împărțindu-i hoitul, lucruri nouă
A zămislit cu gîndu-l înțelept;
În două îl despărți ca pe o scoică
Și-a așezat bucățile pe rînd.
Dintr-una, cerul l-a făcut, pe urmă
I-a pus zăvoare, paznici a tocmit
Și apele să țină, călătoare,
Le-a poruncit, aici, în matca lor".

Astfel, mitul antic ne înfățișează cum a fost făcut cerul. Mai departe, ne povestește cum au luat naștere „lăcașurile de popas ale zeilor" — aștrii cerești. Marduk a stabilit traiectoria tuturor stelelor și planetelor, „pentru ca nimeni să nu greșească, să nu rătăcească drumul". Tot atunci a stabilit și cele patru anotimpuri ale anului, precum și cele 12 luni, subordonînd fiecărui anotimp cîte trei stele. După aceea, au fost schițate „imaginile zilelor", a fost făcut pămîntul, plantele și animalele. Zeul cerului — Anù, zeul pămîntului — Enlil și zeul apelor — înțeleptul Éa își iau în stăpînire împărățiile.

„Ca să-i așeze, alese-apoi cu grijă
Pentru-Enlil și Éa, loc în cer;
Și, dînd înlături naltele speteze,
Deschise larg porțile, ușor.
Zăvoarele, în dreapta și în stînga,
La fiecare poartă le-ncercă,
Și-n miez de cer, ca să-și încheie fapta,
Zenitul mai apoi îl potrivì.

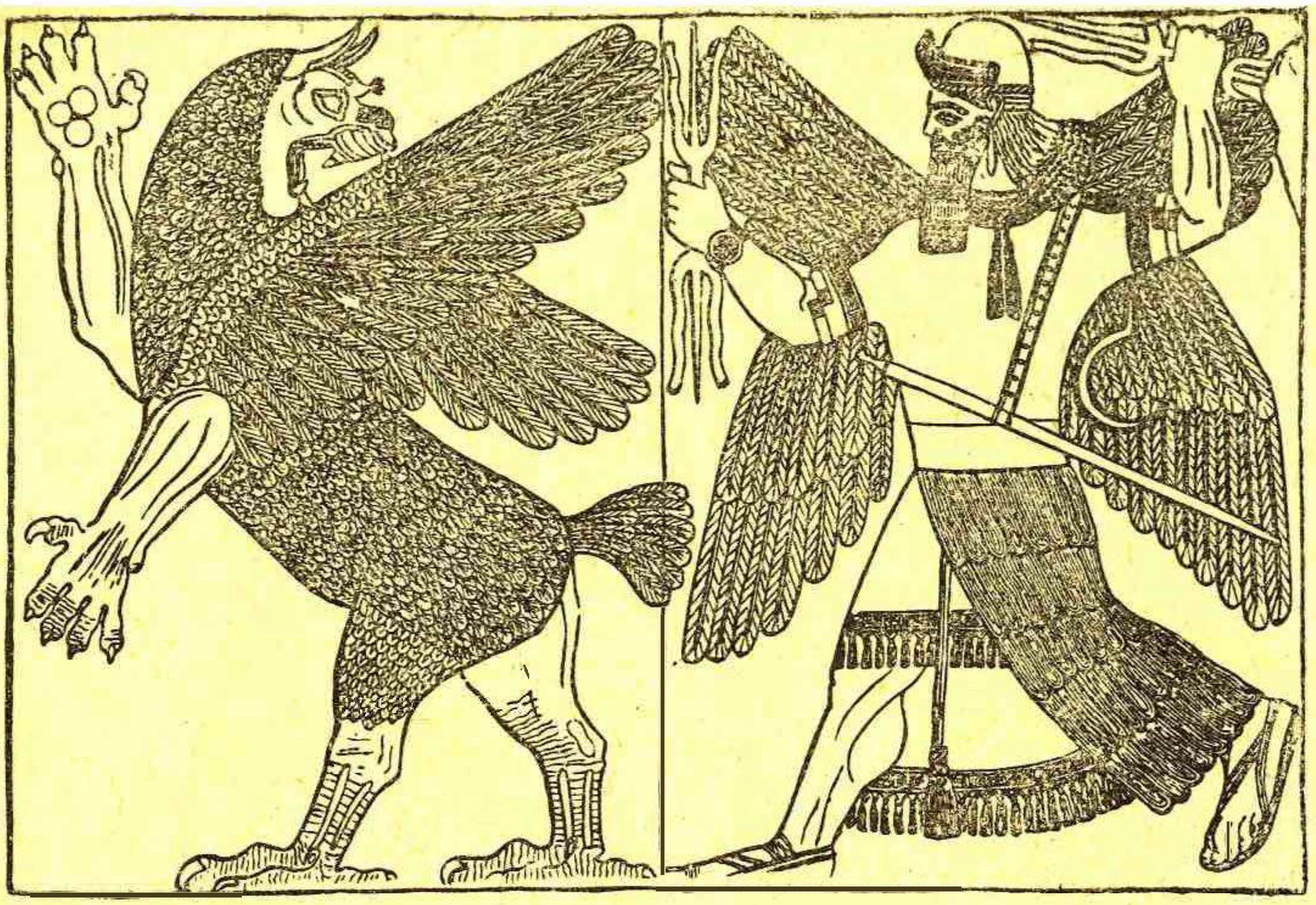

Lupta dintre Marduk și Tiamat.
Fragment dintr-un basorelief

În sînul bolții, luna sus o puse,
Să lumineze-al nopților noian,
Și-i dete noaptea-n dar, ca totdeauna
Să recunoască-al zilei alb cuprins".

Marduk glăsuiește către tînăra lună, care d-abia fusese creată:

„Neîntrerupt, în fiecare lună,
Tiara ta, pe fruntea-ți s-o ridici,
Și vremea bună însemnînd-o, nouă,
Corn de-aur, pe pămînt vei lumina".

Pentru a înțelege ururea zeului e necesar să ne amintim că în Babilon timpul nu se socotea după mersul soarelui, ca astăzi, ci după fazele lunii.

Creația lui Marduk culminează, la fel ca în Biblie, cu facerea omului. Scopul urmărit de Marduk cu acest prilej este nespus de prozaic: omul trebuie să trudească cu sudoarea frunții pentru ca zeii să poată duce un trai tihnit.

Acest fragment al legendei începe cu următoarele versuri:

„Cuvîntul spus de zei în cer, se-avîntă
Sus, în văzduh, tăindu-şi drumul scurt;
Marduk, primind solia, chibzuieşte
Şi către Éa, înţelept a zis:
Lua-voi pretutindeni tot ce-i sînge
Şi tot ce-i os; e legămîntul meu!
Pe toate le voi strînge laolaltă,
Creînd din toate, «omul» pe pămînt.
El, omul, cu-al lui neam, mereu să crească,
Pămîntului dînd pretutindeni rod,
Ca zeii să se odihnească-n ceruri,
Iar el, lor să le fie slujitor!“

Înţeleptul Éa îl sfătuieşte pe fiul său Marduk să-l ucidă pe Kingu, conducătorul monştrilor, iar din sîngele acestuia să-i zămislească pe oameni. Toţi într-un glas, zeii încuviinţează planul:

„L-au prins atunci şi l-au legat, să-l ducă
La Éa, aşa legat precum era.
Acolo-l osîndiră şi-l tăiară,
Şi sîngele ce-a curs l-au adunat[1].
Din frămîntarea sîngelui ce curse,
Au scos pe om şi-i porunciră apoi
Să-şi ducă viaţa-n munci anevoioase
De muncă ei pe zei eliberînd“.

Drept mulţumire pentru toate aceste fapte măreţe, zeii clădesc, în cinstea lui Marduk, Babilonul ceresc, în mijlocul căruia înalţă un templu maiestuos.

Mitul facerii lumii se încheie cu un imn triumfal, în care sînt enumerate cele 56 de nume ale creatorului — zeul Marduk.

Se poate spune, aproape fără greş, că legenda facerii lumii (în această formă a sa) a apărut în secolul al XVIII-lea î.e.n.

Lucrul se explică prin faptul că la acea dată Babilonul, dintr-un oraş mic şi prea puţin cunoscut, devenise centrul

[1] Marduk a frămîntat lutul cu sînge. După credinţele babilonienilor, omul a fost creat din lut.

politic și cultural al unui stat puternic, ajungînd capitala întregii Asii Anterioare. Regele orașului Babilon stăpînea acum tot Ținutul dintre cele două fluvii. Iar micul zeu local — Marduk — unul din nenumărații locuitori de mîna a doua ai cerului — este ridicat la rangul de rege al zeilor, începînd să ocupe primul loc în panteonul babilonian.

Orașul Babilon crește și se împodobește repede cu minunate palate și temple mărețe. „Construcții" analoge se înalță și în cer, în cinstea zeului Marduk: întru slava lui, se ridică Babilonul ceresc. În aceasta constă rolul religiei: face să se reflecte în mintea oamenilor fenomenele realității, îmbrăcate în veșmînt fantastic; le justifică atribuindu-le un caracter divin, legiferează oprimarea de clasă și exploatarea celor ce muncesc, pe care îi învață să fie ascultători și umili, să se supună fără șovăire asupritorilor lor.

Esența socială a religiei apare pregnantă în legenda facerii lumii. Așa cum rezultă din mit, omul a fost făcut ca să muncească pentru zei, pentru ca aceștia să-și poată petrece zilele în serbări și veselie.

COBORÎREA ZEIȚEI IȘTAR ÎN INFERN

Schimbarea anotimpurilor și reînvierea naturii în fiecare primăvară sînt povestite cu deosebit farmec și poezie în mitul care zugrăvește coborîrea zeiței Ișstar în Țara Fără Întoarcere. Meritul de a fi descoperit acest minunat monument literar îi revine tot lui George Smith, care l-a aflat în biblioteca lui Aşşurbanipal.

În Țara Fără Întoarcere se chinuie în captivitate zeul plantelor, veșnic tînărul Tammuz. Zeița Ișstar se hotărăște să se sacrifice și, cu riscul vieții, pătrunde în Țara Fără Întoarcere — mohorîta țară a morților — pentru a-și smulge iubitul din mîinile răutăcioasei Ereșkigal, stăpîna împărăției subpămîntene. Sumbru și grav sună primele versuri ale acestei opere literare:

„Spre țara depărtată, fără margini,
De unde nimeni încă nu s-a-ntors,
Ișstar, fiica lui Sin[1]
Și-ndreaptă gîndul, zările-ntrebînd
Spre-acolo-și duce înțeleapta-i minte,
Ișstar, fiica lui Sin.
Spre-a lui Irkalla[2] țară își îndreaptă
Neșovăielnic, pasul ei grăbit.
Cel însă care-n țara lui pătrunde,
De vrea să se întoarcă, n-are cum;
Căci, de-orișiunde, toți ajung acolo,
Dar drumul înapoi nu-l mai găsesc.
Din țara-n bezne grele cufundată,
În care nici o rază n-a ajuns,
Și unde toată lumea găzduită,
Ca hrană are pulbere și lut,
Acolo-și face veacu-n întuneric,
Tînjind după lumini și albe zări,
Cu pasărea de noapte și liliacul
Cu trupu-n fulgi și aripe cuprins.
În țara fără-ntoarceri, cu putere,
Ișstar bătu la poartă, stăruind:
— Portarule, portarule, grăbește,
Și porțile deschide mai curînd!
Nu pregeta, portarule, o clipă,
Ci lasă-mă să intru-n țara ta,
Căci altfel, dacă vremea ți-i haină,
Din temelii le-aș dărîma ușor.
Voi smulge ușa mare din canaturi,
Voi frînge balamale, prag, zăvor,
Și porțile cu laturi nalte, grele,
Să le dobor, nu mi-ar fi mult prea greu.
Voi izbăvi din închisoare morții,
Și-aceștia pe cei vii îi vor mînca —
Și astfel morți, în număr mult mai mare
Decît cei vii, pe lume-atunci ar fi!
— Din plaiuri mari, celeste, o, zeiță
Ișstar, în poarta grea nu ciocăni!
Spuse portarul. Merg să dau de veste
Zeiței Ereșkigal, stăpîna mea!“

Portarul îi vestește stăpînei infernului, Ereșkigal, sosirea zeiței Ișstar, precum și amenințările acesteia. Zeița a venit aici cu gîndul să găsească „apa vie“, care se află ascunsă

---

[1] Sin — zeul lunii.
[2] Irkalla — unul dintre zeii regatului subpămîntean.

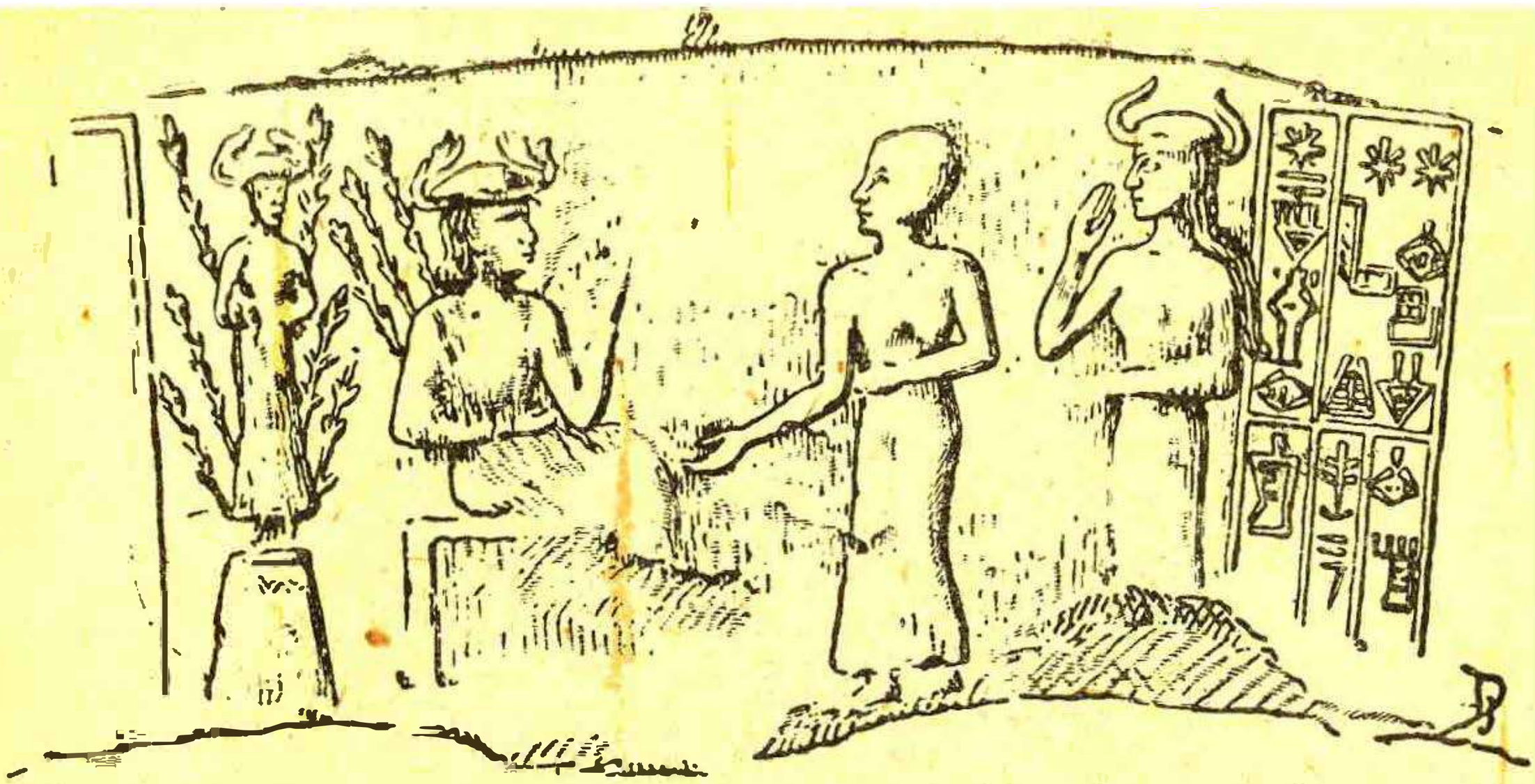

Ișstar, ca zeița dragostei și a fecundității

într-un colțișor al țării subpământene unde nimeni nu poate pune piciorul. Căpătînd „apa vie“, Ișstar va da din nou viață iubitului ei Tammuz.

Ereșkigal este cuprinsă de neliniște și nedumerire, auzind de sosirea zeiței, care a aflat despre tainica „apă vie“. Cu toate acestea, ea poruncește:

„ — Portarule, fă-ți toată datoria
Și nu uita porunca ce ți-o dau:
Deschide-i poarta noastră ferecată,
Primește-o, după legile străvechi!“

Lăsînd-o pe Ișstar să pășească pragul celei dintîi porți, portarul îi ia tiara ce-i împodobește pletele. Uimită, Ișstar întreabă:

„ — De ce-mi culegi, cu mîna ta, portare,
Din păr, cununa fluturînd în vînt?“

La care slujitorul îi răspunde liniștit:

„ — Stăpînă, intră, astfel scris-a-n lege,
Regina noastră în adînc, aici!“

Cînd trece de cea de-a doua poartă, Ișstar se desparte de cerceii săi. Zeița întreabă:

„ — Portarule de ce-mi scoți din ureche
Cerceii ce-i purtam acolo, scumpi?
— Stăpînă, intră, așa vrea vechea lege
Ce-a dat-o în adînc regina mea!“

îi răspunde portarul.

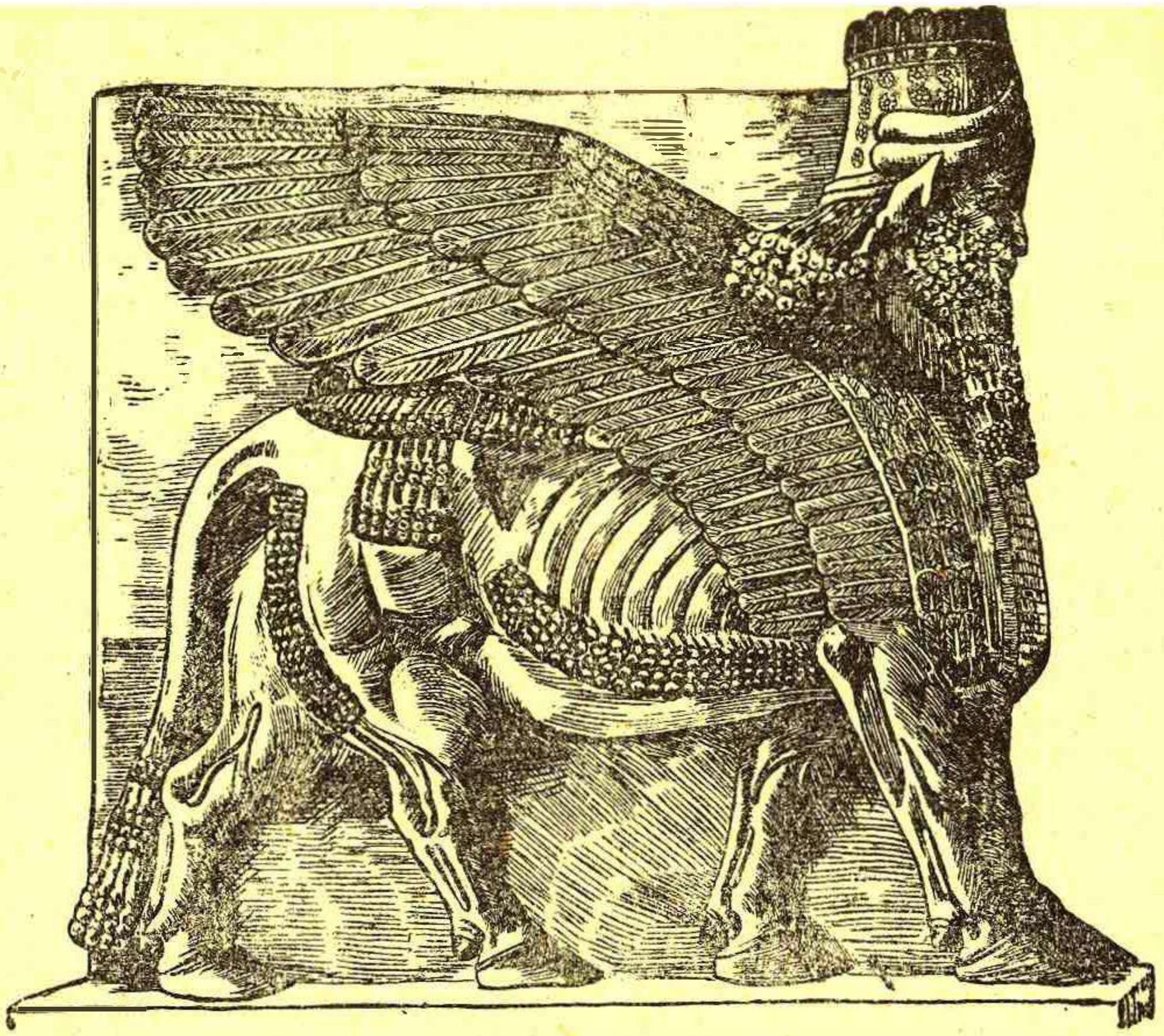

Geniu bun sub chipul unui om-taur înaripat

La cea de-a treia poartă, i se ia colanul de la gît, la cea de-a patra — prețioasa-i cingătoare, la al cincilea prag — un scut-pieptar, la al șaselea — brățările ce-i împodobesc mîinile și picioarele, la al șaptelea — șorțul. În sfîrșit, Ișter pătrunde în lăcașul cumplitei Ereșkigal și se întîlnește față în față cu ea.

Stăpîna infernului poruncește demonului ciumei să o închidă pe zeiță în temniță și 60 de boli grele să-i macine trupul — capul, inima, ochii, mîinile, picioarele.

Cîtă vreme Ișter zace în temniță, natura cade într-un somn adînc. Viața stă pe loc, nu se mai naște nimeni, veselia a dispărut. Lipsa zeiței Ișter este resimțită cu durere de toate viețuitoarele pămîntului.

Zeii sînt cuprinși de neliniște. Ei cer sfatul înțeleptului Éa. Noi știm ce rol important joacă Éa în mitologia babiloniană. Întotdeauna, în clipele grele, el vine în ajutorul oamenilor. Așa se întîmplă și de data aceasta.

Éa creează o făptură minunată — „Asușunamir“ (în traducere înseamnă: „Nașterea lui luminoasă“), căreia îi poruncește s-o domolească pe apriga Ereșkigal.

Coborînd în infern, Asușunamir o înspăimîntă pe stăpîna tărîmului subpămîntean, potopind-o cu blestemele zeilor celor mari. El cere eliberarea zeiței Ișstar, a lui Tammuz și „apa vie“ pentru tămăduirea lor.

La rîndul său, Ereșkigal încearcă să-l înfricoșeze pe Asușunamir:

„Cu jurămînt, blesteme prăvăli-voi
În orice loc ai fi, asupra ta,
Lovindu-te, atuncea cînd vei geme,
Și mai cu spor, oricît ai pătimi!
Prin mîzgă ai să-ți cauți pururi hrana,
Printre scursuri și bale și noroi,
Și, cu lături prelinse din canale
Vei stinge jarul însetatei guri.
Sub ziduri de oraș, înghesuite,
Vei duce greu viața, robotind,
Culcîndu-ți ostenite mădulare
Pe-un așternut de cioburi, tot mereu!“

Dar oricît de mult ar dori zeița infernului să o țină pe Ișstar în captivitate, în cele din urmă se vede silită să-i dea drumul. Ereșkigal poruncește:

„Stropește-o pe Ișstar cu apă vie,
Și-nfățișeaz-o neîntîrziat!“

Cu rănile tămăduite, Ișstar părăsește țara morților și pornește spre meleagurile pămîntene. Ea străbate toate cele șapte porți, de astădată de la ultima la cea dintîi. În pragul fiecăreia i se înapoiază, una cîte una, toate podoabele sale: brățările, cingătoarea-i prețioasă, colanul, cerceii și celelalte. Dar Ișstar refuză să se întoarcă pe pămînt singură, fără iubitul ei, și Ereșkigal este silită să-i facă pe plac.

Opera se încheie cu o chemare adresată poporului, îndemnîndu-l să se bucure și să se veselească în cinstea lui Tammuz cel înviat din morți, zeul plantelor. Și iată că începe sărbătoarea primăverii, sărbătoarea naturii, care se trezește din nou la viață după somnul de iarnă.

Acest mit interesant ne vorbește despre credința primitivă a oamenilor din antichitate cu privire la fenomenele naturii, pe care ei le socoteau ca fiind o consecință a acțiu-

nii zeilor. Locuitorii Ținutului dintre cele două fluvii își explicau sosirea primăverii prin învierea lui Tammuz, zeul plantelor, scos de zeița iubirii, Ișstar, din țara întunericului, din împărăția crudei Ereșkigal.

Marele scriitor și umanist M. Gorki scria: „Trebuie să subliniem ca un lucru deosebit de important faptul că folclorului îi este cu totul străin pesimismul, deși creatorii producțiilor folclorice au dus o viață nespus de grea și munca lor trudnică de sclavi era lipsită de sens din pricina exploatării, iar viața — lipsită de apărare și privată de drepturi“.

Aceste cuvinte ale lui Alexei Maximovici se potrivesc de minune pentru aprecierea creației orale din Babilonul antic. Într-adevăr, înfricoșător de grea și de lipsită de drepturi era viața maselor muncitoare în Ținutul dintre cele două fluvii în condițiile sclaviei și ale despotismului, atît de crunt.

Dar, cu toate acestea, ele au făurit minunate opere folclorice de un înalt nivel artistic, creații pline de optimism și respirînd o adîncă încredere într-un viitor mai luminos.

Credința într-o viață mai bună, mai dreaptă, trăia adînc săpată în inimile oamenilor și s-a oglindit în cîntecele și legendele lor. Iată cît de minunat exprimă A. M. Gorki această idee:

„Prin natura sa, omul este un artist. Pretutindeni, într-un fel sau altul, el caută să înfrumusețeze viața... și lucrul acesta ni-l arată creația populară orală, făurită de oamenii «neînsemnați»: mituri, legende, basme, cîntece, zicători etc... Toate aceste creații, ce sintetizează experiența muncii a nenumărate generații, închid în ele un izvor de nesecată înțelepciune, care, deși, în majoritatea cazurilor s-a perimat, este totuși minunată“.

CAPITOLUL IX

ȘTIINȚELE NATURII ȘI ȘTIINȚELE EXACTE

CIFRELE ȘI NUMERELE

Răsfoiți calendarul. Este de ajuns să arunci o singură privire asupra lui, ca să te orientezi în timp. Pînă la sfîrșitul săptămînii mai sînt trei zile, iar pînă la vacanță — încă o lună întreagă.

Ne-am obișnuit atît de mult cu astfel de noțiuni ca ora, minutul, săptămîna, luna, încît nici prin cap nu ne trece să ne interesăm care-i originea lor. Și, pesemne, mulți se vor minuna aflînd că toate aceste noțiuni au existat și în Ținutul dintre cele două fluvii.

Acasă, pregătind lecțiile la matematică, elevul măsoară mărimea unghiului în grade, determină lungimea și suprafața cercului, ridică un număr la o putere, se folosește de o anumită teoremă care spune că suma pătratelor catetelor este egală cu pătratul ipotenuzei. Dar știți oare că toate aceste noțiuni de matematică erau cunoscute încă din antichitate în același Ținut dintre cele două fluvii?

Drept mărturie incontestabilă a acestui lucru stau nenumărate cărți din biblioteca lui Aşşurbanipal, bibliotecă pe care noi o cunoaștem atît de bine.

Știința asiro-babiloniană, și în special matematica, a apărut și s-a dezvoltat ca urmare a nevoilor și cerințelor vieții practice. La fiecare pas, viaţa îi obliga pe oameni să recurgă la calcule matematice.

De ele aveau nevoie la executarea unui sistem de irigare, la construirea clădirilor, la măsurarea loturilor de pămînt, la calcularea timpului, la rezolvarea problemelor comerciale, precum și într-o mulțime de alte treburi zilnice.

Iată de ce cărțile de matematică ocupau un loc aparte și destul de vast în biblioteca lui Aşşurbanipal. Însuși Aşşurbanipal se laudă într-una din inscripțiile sale că el „știe să rezolve cele mai complicate probleme de înmulțire și împărțire...“

Să începem povestirea noastră cu privire la cărțile de matematică aflate în biblioteca din Ninive, pomenind despre cel mai elementar lucru — cifrele.

Încă din prima clasă de școală, copiii fac cunoștință cu numerele de la 1 la 100. Elevul din clasa întîi pricepe foarte repede că numerele 1, 2, 3... nu înseamnă numai unu, doi, trei..., dar și 10, 20, 30..., 100, 200, 300... și așa mai departe, în funcție de locul pe care îl ocupă cifra respectivă. Și iată că la sfîrșitul primului an de școală, elevul își dă seama că, avînd 10 cifre, poate exprima orice număr, fapt care i se pare uimitor de simplu și de clar. Dar, la timpul său, acest lucru a constituit o descoperire genială. Tocmai în Babilon a fost stabilit pentru prima oară acel principiu care spune că o cifră are valori deosebite în funcție de poziția sa în complexul cifric. Romanii, de pildă, n-au ajuns la concluzia că cu aceeași cifră pot fi notate diferite valori. Ei posedau semne speciale pentru reprezentarea unităților, zecilor și sutelor.

Avantajele sistemului pozițional, care astăzi este întrebuințat în întreaga lume, sînt evidente. Să încercăm să scriem cu cifre romane numărul 3 838. Iată cum va arăta:

MMMDCCCXXXVIII

(adică 1 000 + 1 000 + 1 000 + 500 + 100 + 100 + 100 + 10 + 10 + 10 + 5 + 1 + 1 + 1).

Pentru reprezentarea grafică a acestui număr, ne-am folosit de patru semne. În schimb, romanii aveau nevoie de 14. Dacă privim cu atenție cifrele, vom vedea că la noi, în exemplul de față, sînt de fapt numai două cifre (3 și 8), iar la romani — șase (M, D, C, X, V, I).

Stabilind un principiu, uimitor prin simplitatea sa, principiul variației valorii cifrei în complexul numeric, babilonienii n-au știut totuși să ducă pînă la capăt treaba începută, lucru făcut mai tîrziu de hinduși. Dar ideea sistemului pozițional aparține babilonienilor din antichitate.

SISTEMUL SEXAGESIMAL

Fundamentul aritmeticii contemporane îl constituie sistemul zecimal. El se bazează pe socoteli făcute cu zecile. Dacă în complexul numeric muți o cifră cu un pas spre stînga, valoarea ei crește de zece ori.

În afară de sistemul zecimal, babilonienii mai întrebuințau și sistemul sexagesimal. Ideea acestui sistem constă în faptul că la baza numărului se află cifra șaizeci.

Să lămurim acest lucru printr-un exemplu.

Semnul 𒁹 reprezenta unitatea. Dar dacă după el urma semnul 𒌋 (= 10), atunci valoarea semnului 𒁹 se mărea de 60 de ori. În unele cazuri, semnul 𒁹 putea să însemne $60^2 = 3\,600$ și chiar $60^3 = 216\,000$.

Locuitorii Ținutului dintre cele două fluvii foloseau concomitent ambele sisteme — și cel zecimal, și cel sexagesimal — uneori chiar combinîndu-le, ceea ce complica mult calculul și necesita o experiență destul de vastă pentru a putea citi și scrie numerele.

Să încercăm să ne descurcăm în cifrele și numerele babiloniene, cu ajutorul unor exemple concrete.

Unitatea babiloniană 𒁹 așa cum am văzut mai sus, seamănă foarte mult cu unitatea noastră. În fond, acest semn, este o linie verticală, transformată în semn cuneiform deoarece era scrisă pe lut. Cifra 2 era reprezentată prin două semne verticale, iar cifra 3 — prin trei, și așa mai departe pînă la 10. Dar începînd de la cifra 4, semnele se supraetajau: două și trei etaje. Așa, de pildă, cifra 5 era reprezentată prin semnul 𒐗 iar cifra 9 — 𒐚

Știm acum în ce fel se scria cifra 10 — 𒌋 care seamănă cu un unghi. Semnul 𒌋 era utilizat pentru scrierea zecilor pînă la 50. Așa, de pildă, numărul 20 se scria 𒎙 iar 50 arăta astfel: 𒐼

Dar semnul 𒌋 este un semn special, care putea să însemne nu numai 10, ci și 600 (adică 10×60), în funcție de locul pe care îl ocupa în complexul numeric.)

Pentru 100 se folosea semnul , pentru 1 000 — . Nu este greu să ne convingem că acesta din urmă este format din combinarea semnelor 10 și 100, prin aceasta înțelegîndu-se produsul lor:

= ×

1 000 = 10 × 100.

Dar cum se scrie numărul 12, întrebuințînd scrierea cuneiformă babiloniană? Pentru aceasta, utilizăm semnul cifrei 10 și semnul cifrei 2. Semnul 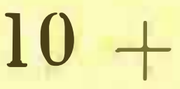 = 10 + 2 = 12.

Să încercăm să scriem acum numărul 72. El va arăta în felul următor:

Deoarece după semnul urmează 10 , în acest caz el nu mai este luat ca unitate, ci ca numărul 60.

Semnul = 60 + 10 + 2 = 72.

Dacă trebuie să scriem numărul 672, atunci la numărul 72 vom scrie în stînga cifra . Numărul 672 se reprezintă grafic în felul următor:

Semnul = 600 + 60 + 10 + 2 = 672.

În complexul numeric de față, același semn, într-un caz este 600, în altul este 10.

Dacă în partea stîngă a acestui complex numeric vom scrie semnul vom obține un număr cu totul nou: 4 272.

Semnul = 3 600 + 672 = 4 272.

În numărul de față, semnul are în primul caz valoarea 3 600, în al doilea, are valoarea 60, iar în al treilea, valoarea 1.

Scriind în partea stîngă a numărului 4 272 încă un semn , vom obține — pe baza aceluiași principiu — numărul 7 872.

Semnul = 3 600 + 3 600 + 672 = 7 872.

În biblioteca de la Ninive a fost descoperită o tăbliță conținînd pătratele și cuburile numerelor de la 1 pînă la 38, care slujea probabil drept ghid la măsurarea suprafeței cîmpurilor și a volumului clădirilor. Ea este alcătuită după sistemul sexagesimal.

În toate exemplele prezentate mai sus avem de-a face cu adunarea numerelor, deși scrierea cuneiformă babiloniană nu cunoștea semnul corespunzător plusului nostru de azi; acesta însă se subînțelegea. În schimb, pentru operația de scădere exista un semn special, 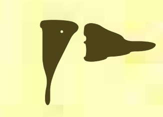 care corespundea cu semnul minus. De aceea, numărul 19 putea fi reprezentat în două feluri: sau 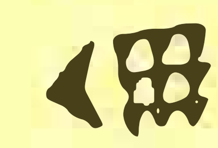 , sau 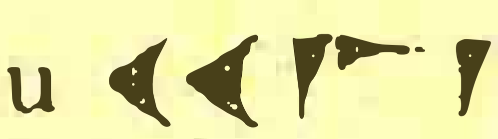 .

Primul grup de semne înseamnă 10 + 9, iar al doilea 20 — 1.

Fracțiile pe care le întrebuințau locuitorii vechiului Ținut dintre cele două fluvii aveau o particularitate caracteristică: numitorul lor era egal cu 6, 60, 360 sau 3 600. De obicei, ei nu scriau 1/2, ci 3/6; sau scriau 4/6, și nu 2/3, și așa mai departe.

Babilonienii cunoșteau și alte fracții, cu orice numitor. Dar, în acest caz, numărătorul era totdeauna egal cu unitatea.

TABELE PENTRU SOCOTIT

În Babilon se întrebuințau pe scară largă tot felul de tăblițe ce slujeau ca îndreptar. Ele ușurau considerabil calculele ce se iveau zilnic în diferite probleme.

Tabla noastră a înmulțirii este calculată pentru numere de la 1 la 100. Babilonienii utilizau o tăbliță cu înmulțiri de la 1 la 180 000. Tot ei au stabilit un sistem prescurtat de scriere, care, cu aproximație, se prezenta în felul următor:

2	1	2
	2	4
	3	6
	4	8

și așa mai departe.

1	6
2	12
3	18
4	24

și așa mai departe.

Prima coloană înseamnă $1 \times 2 = 2$; $2 \times 2 = 4$; $3 \times 2 = 6$; $4 \times 2 = 8$. Înmulțitorul permanent (2) era scris o singură dată, apoi omis.

Coloana a doua înseamnă $1 \times 6 = 6$; $2 \times 6 = 12$; $3 \times 6 = 18$; $4 \times 6 = 24$. Aici, înmulțitorul permanent (6) lipsește cu desăvîrșire.

Mult mai complicate erau tăblițele folosite la împărțire. Caracteristica lor esențială era absența totală a deîmpărțitului, care se subînțelegea.

În aceeași bibliotecă a lui Așșurbanipal a fost descoperită o tăbliță cu ridicarea la putere și extragerea rădăcinii. Întrucît ea era folosită doar în scopuri absolut practice, — măsurarea suprafețelor și volumelor — conține numai rădăcinile pătrate și cubice. Babilonienii nu aveau nevoie să ridice nici un număr la puterea a patra, a cincea sau la alte puteri mai mari, din care pricină lipsesc și tăblițele corespunzătoare.

Scrierea era simplificată:

1 — 1	1 — 1
4 — 2	8 — 2
9 — 3	27 — 3
16 — 4	64 — 4
	și așa mai departe.

Nu este greu să ne dăm seama că prima coloană înseamnă: $\sqrt{1} = 1$; $\sqrt{4} = 2$; $\sqrt{9} = 3$; $\sqrt{16} = 4$;

Coloana a doua trebuie citită astfel: $\sqrt[3]{1} = 1$; $\sqrt[3]{8} = 2$; $\sqrt[3]{27} = 3$; $\sqrt[3]{64} = 4$.

Aceleași tăblițe, citite de la dreapta la stînga, slujeau pentru ridicarea la putere.

MĂSURAREA SUPRAFEȚELOR ȘI VOLUMELOR

În viața practică, o importanță deosebită avea măsurarea exactă a cîmpurilor, livezilor și construcțiilor. E drept că toate suprafețele cultivate și clădite au fost măsurate încă din timpuri imemoriale, dar revărsările anuale ale fluviilor aduceau cantități imense de mîl care acopereau cîmpiile, făcînd să dispară haturile. De aceea, uneori, după retragerea apelor, trebuiau măsurate din nou toate loturile, pentru a determina cu precizie linia de hotar dintre ele. De asemenea,

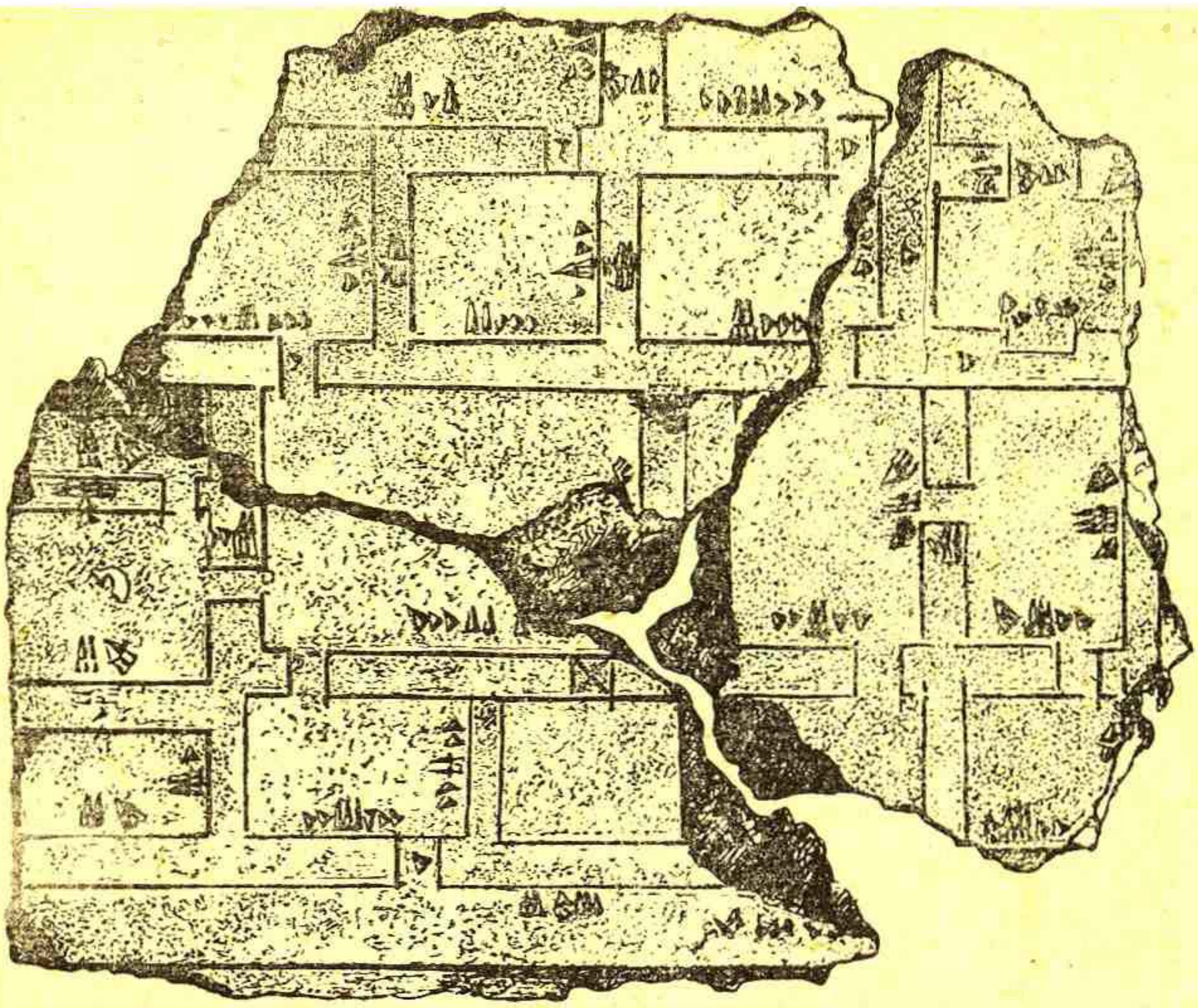

Planul unei case.
Fragment dintr-o tăbliță de lut

la cumpărarea sau la vînzarea unui lot, ori la împărțirea unei moșteniri era nevoie să se măsoare pămîntul.

Un număr considerabil de hărți hotarnice întocmite acum 4 000 și mai bine de ani au ajuns pînă în zilele noastre. Iată una din ele (vezi pag. 312).

Examinînd cu atenție schița amintită, de formă neregulată, vom observa că este împărțită într-o serie de dreptunghiuri, triunghiuri și trapeze. Măsurînd suprafața fiecărei figuri geometrice și făcînd apoi suma lor, hotarnicul din antichitate obținea suprafața totală a lotului respectiv.

Efectuarea tuturor acestor calcule nu era o treabă ușoară pentru matematicienii Ținutului dintre cele două fluvii. Acest lucru necesita o bogată experiență şi o practică îndelungată. Cei ce studiau aveau la îndemînă manuale în care găseau soluționate problemele cel mai des întîlnite în viața de toate zilele. Trebuie totuși să subliniem că aceste soluționări nu erau totdeauna riguros exacte. Babilonienii nu căutau precizie acolo unde acest lucru nu era cerut de o necesitate practică.

Într-una din culegerile de probleme de matematică, întocmită la începutul celui de-al doilea mileniu înaintea

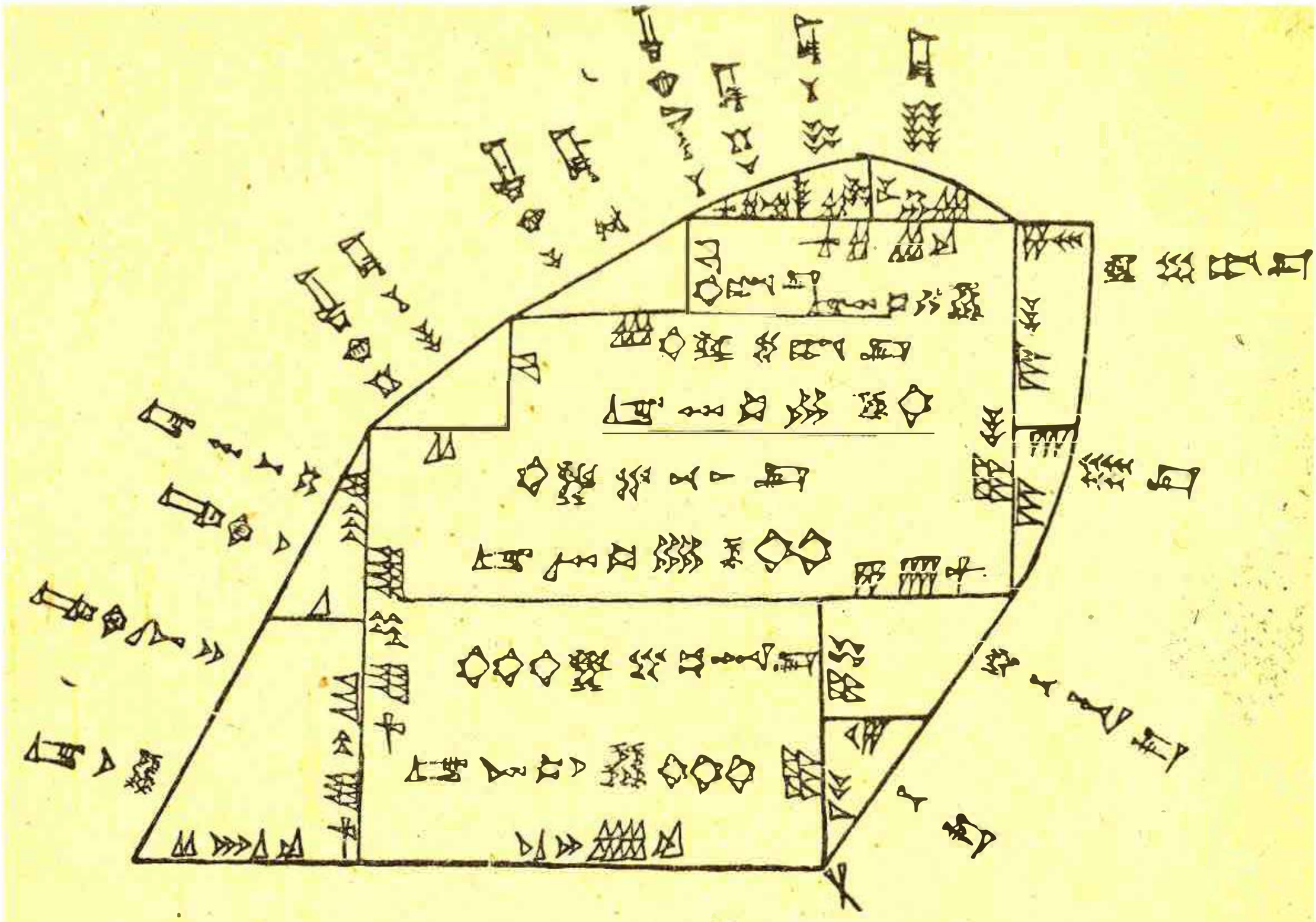

Planul unui lot de pămînt. Prin scriere cuneiformă este notată lungimea fiecărei laturi a figurilor geometrice și suprafața lor

erei noastre, se află dată următoarea problemă: să se determine lungimea diagonalei unui dreptunghi, cunoscînd dimensiunile laturilor sale.

Tot acolo sînt indicate două metode de rezolvare a acestei probleme, însoțite de ample comentarii.

Un alt manual conține probleme strict legate de practică, privind lucrările de construcție. Ce cantitate de pămînt va fi necesară pentru construirea unui rambleu, ale cărui dimensiuni sînt date, și cît pămînt va trebui să care fiece lucrător, cunoscînd numărul total al acestora? Ce cantitate de lut trebuie să pregătească fiecare muncitor pentru a ridica un zid, cunoscînd dimensiunile zidului? Cît pămînt poate să încapă într-un coș de o anumită formă?

Printre cele mai simple probleme care se dădeau spre rezolvare începătorilor este și cea de mai jos:

„În cîte zile va putea fi executată o bucată de țesătură de o anumită lungime, cunoscînd că zilnic se țes atîția coți [unități de măsură pentru lungime] din acest material?“

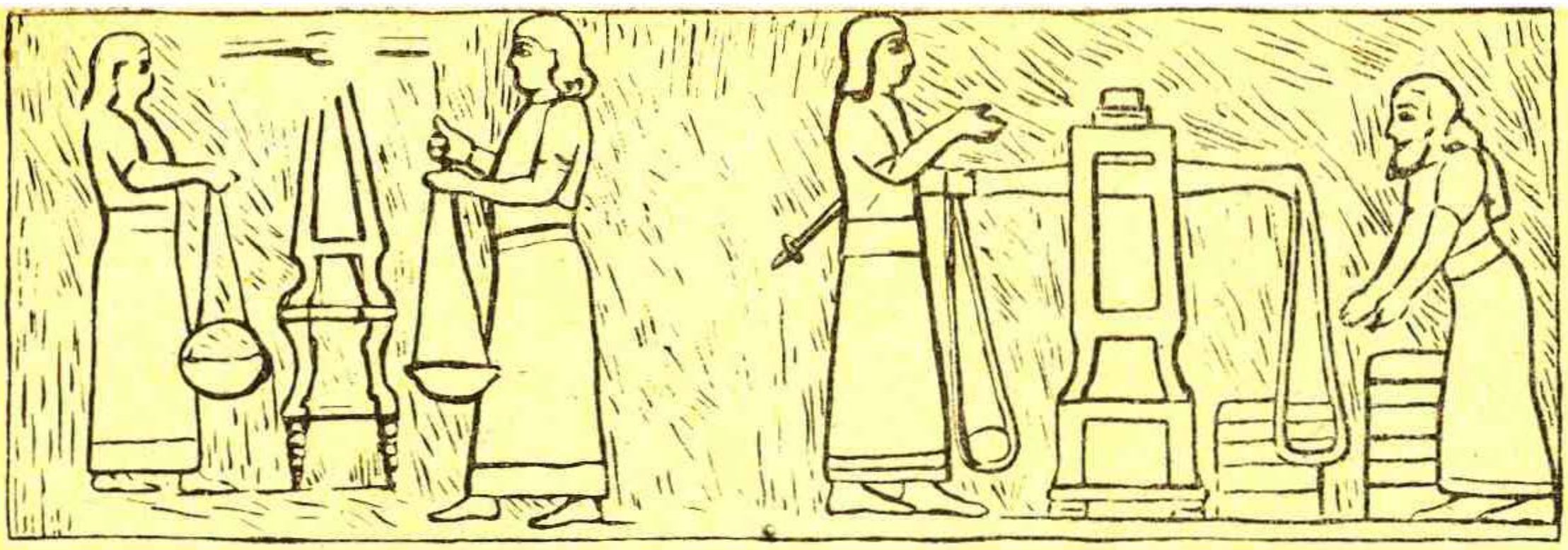

Cîntar asirian cu brațe

UNITĂȚILE DE MĂSURĂ

Babilonienii au născocit unități de măsură originale pentru măsurarea greutății, lungimii, suprafeței și volumului. La început, unitățile de măsură erau cu totul lipsite de precizie. De pildă, lungimea se măsura cu degetul, cu palma sau cu cotul, astfel că rezultatele măsurătorii variau mereu, fiind în funcție de cel care o executa.

În decursul veacurilor, unitățile de măsură pentru greutate, lungime și capacitate au fost aduse la un sistem unitar, lucru cerut de interesele negoțului, care din zi în zi cunoștea o tot mai largă dezvoltare.

Cea mai mică unitate de măsură pentru greutate a devenit bobul de orz — în limba babiloniană ș e u m. Comparînd cu sistemul nostru metric, 1 șeum este egal cu aproximativ 46,75 miligrame. 180 de boabe alcătuiau 1 ș e c h e l (8,4 grame); 60 de șecheli erau egali cu 1 m i n ă (circa 500 de grame), iar 60 de mine — cu 1 t a l a n t (30,3 kilograme).

Aceste unități de măsură pentru greutate au căpătat o largă răspîndire în antichitate, ele depășind cu mult hotarele Ținutului dintre cele două fluvii.

Suferind ușoare modificări, ele au existat pînă în secolul al XVIII-lea și în unele țări din Asia și Europa.

În primul mileniu înaintea erei noastre, bobul de orz

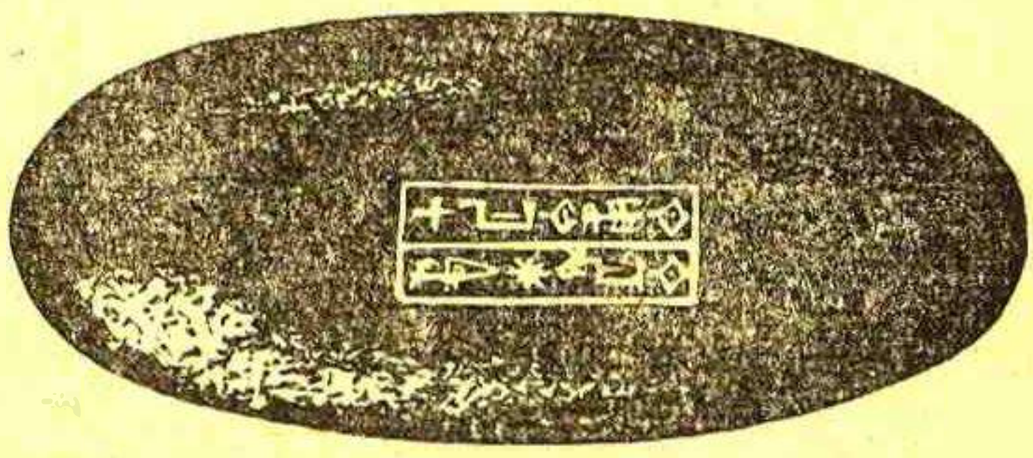

Greutate pentru cîntar, de o jumătate de mină

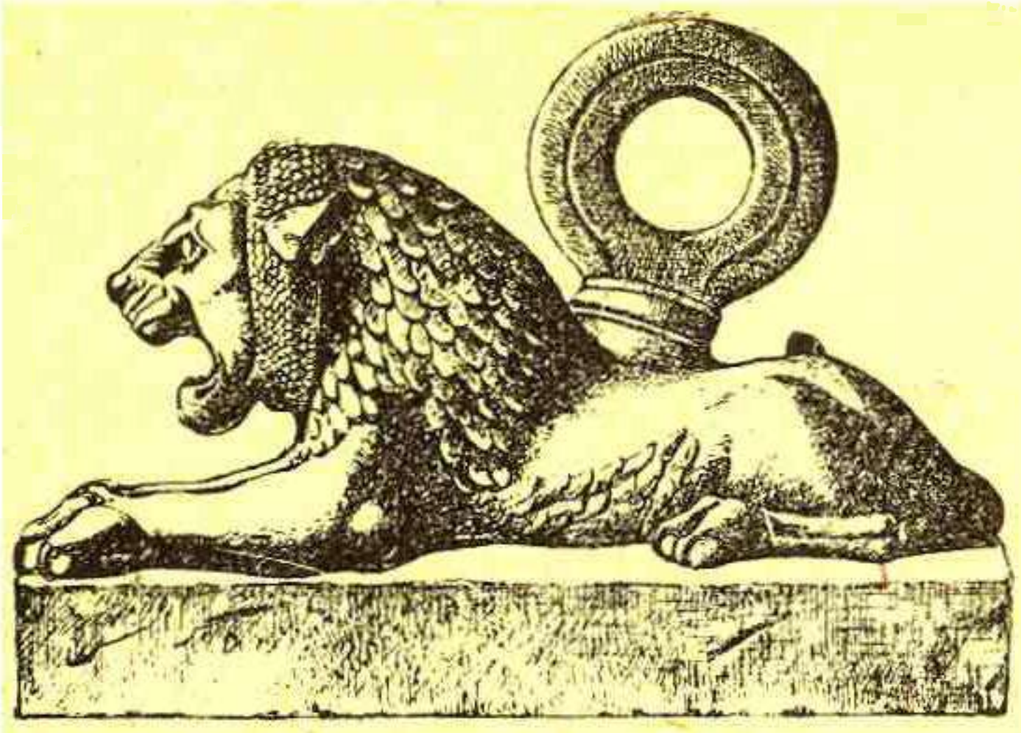

Greutate în formă de leu.

și-a pierdut importanța sa ca unitate de măsură pentru greutate, datorită dezvoltării continue a sistemului monetar. În locul șeumului, care nu se mai folosea, încep să fie utilizate diverse părți dintr-un șechel, de cele mai multe ori 1/24, 1/10, 1/8, 1/6, 1/4, 1/3 și 1/2. Aceste mărunte unități de măsură devin curente și capătă denumiri speciale.

Unitatea de măsură pentru capacitate folosită în Ținutul dintre cele două fluvii a fost așa-numita s i l a, egală cu circa 0,84 litri. 300 de sila formau 1 g u r. Mai tîrziu a apărut un gur mai ușor, care nu conținea decît 180 de sila. Totuși, în Asiria nu se folosea gurul. Aici se întrebuința o altă unitate — i m e r , rezultat din 100 de sila. În traducere exactă, cuvîntul „imer“ înseamnă măgar. Tot „imer“ mai însemna și încărcătura măgarului (aproximativ 40 de kilograme).

Toate unitățile de măsură, așa cum știm, derivă de la mîna omenească — cot, palmă, deget. Pentru a măsura dimensiuni mai mari se foloseau trestii sau frînghii de o anumită mărime.

Este interesant de remarcat că în vechea Asirie înălțimea clădirilor era uneori dată de rîndurile de cărămizi. Se spunea, de pildă, o clădire înaltă de 30 de cărămizi. Deoarece toate cărămizile aveau aceleași dimensiuni, cunoscînd numărul rîndurilor de cărămizi nu era prea greu să determini înălțimea construcției.

Dar toate unitățile de măsură variau de la un oraș la altul. De exemplu, în orașul Lagaș „cotul“ era egal cu 495 de milimetri, iar la Nippur și în vechiul Babilon — cu 518 milimetri. Același „cot“ putea conține 20 sau 30 de „degete“, iar „trestia“ — 6 sau 7 „coți“. Încurcătura era și mai și din pricina existenței „cotului obișnuit“ și a „cotului mare“. Se înțelege că în astfel de condiții se produceau nenumărate neînțelegeri.

Cea mai simplă unitate de măsură pentru suprafață era r ă z o r -ul egal cu 35,284 de metri pătrați. 100 de astfel de unități formau c î m p u l , iar 18 cîmpuri — 1 f î n-

t î n ă. Această denumire a apărut probabil datorită faptului că locuitorii unui asemenea lot de pămînt foloseau apa aceleiași fîntîni, care se afla în apropierea ogoarelor lor.

Începînd de la jumătatea celui de-al doilea mileniu înaintea erei noastre, suprafețele arabile din Babilon se măsurau cu ajutorul cantității de semințe necesare pentru însămînțat. Se spunea, de pildă, acest teren este egal cu două măsuri de semințe.

CALENDARUL

Nevoile vieții practice de zi cu zi i-au obligat pe babilonieni să-și întocmească un calendar. La prima vedere s-ar părea ciudat: adică ce nevoie aveau ei de calendar? Oare nu puteau să trăiască și fără el?

Nu, nu puteau.

Calendarul îi arăta țăranului cînd trebuie să aștepte revărsările apelor. Pînă la acea dată, el avea datoria să curețe vechile canaluri și să sape altele noi, să pregătească rezervoarele în care se păstra apa, să consolideze digurile, să dreagă bărcile.

Calendarul îi vestea scăderea apelor, pentru a începe aratul și semănatul. De asemenea, trebuia să știe cînd începe soarele să ardă nemilos, pentru a nu zăbovi și a-și duce vitele pe alte pășuni.

Atunci cum poți să trăiești fără calendar? El nu reprezenta un capriciu, ci o necesitate imperioasă pentru viața oamenilor care locuiau în Ținutul dintre cele două fluvii. Sfetnicul lor credincios a apărut din cele mai vechi timpuri, astfel că a stăzi este cu neputință să se stabilească data cînd a fost întocmit primul calendar.

După calendarul babilonian, ziua începea, de obicei, o dată cu apusul soarelui. Uneori totuși (de pildă din secolul al XXIV-lea pînă în secolul al XX-lea î.e.n.), ea începea dis-de-dimineață, în zori, sau de la miezul nopții, ca la noi. Ziua întreagă era împărțită în șase părți egale care se numeau străji. Erau trei străji de noapte și trei străji de zi. În afara lor, ziua se mai împărțea în 12 părți egale — de două ori 12 ore, — iar fiecare oră dublă se împărțea în 30 de minute. Prin urmare, minutul babilonian era de patru ori mai mare decît cel de astăzi.

În acest fel, babilonienii divizau întreaga zi în 360 de părți mici (12 × 30 = 360). Aceeași împărțire a fost adoptată și la divizarea anului, care era alcătuit din 12 luni sau 360 de zile.

Întrucît mișcarea vizibilă a Soarelui se face pe o circumferință, babilonienii au împărțit și drumul parcurs de Soare tot în 360 de părți egale — după numărul unităților de timp. Mai tîrziu, ei au început să împartă în 360 de părți egale orice circumferință. Aceste diviziuni sînt tocmai gradele noastre, cunoscute azi fiecăruia.

CÎT CÎNTĂREȘTE UN MINUT

Pentru măsurarea orelor și minutelor au fost inventate ceasurile de soare și ceasurile cu apă. Umbra unei tije așezate vertical, deplasîndu-se pe un cerc împărțit în 12 diviziuni mari și 360 de diviziuni mici, marca orele duble și minutele. După cum mărturisește Herodot, cunoscutul istoric grec care a trăit în secolul al V-lea î.e.n., cadranul solar a fost preluat de greci de la babilonieni.

Mai complicată era construcția ceasului cu apă.

El era format dintr-un vas cu volum mai mare, avînd o deschizătură îngustă la fund și fiind umplut cu apă. Cînd răsărea pe cer o anumită stea, deschizătura se destupa de la sine și apa începea să picure, și picura așa toată ziua pînă ce din nou se ivea steaua pe boltă. Apa scursă era cîntărită, iar apoi se determina greutatea de 1/12 și 1/360 din volumul ei total. Turnînd aceste cantități de apă în vas și făcînd însemnările corespunzătoare, se obținea o scală pentru orele duble și pentru minute.

Două ore duble alcătuiau, așa cum am văzut, o strajă și se numeau o m i n ă. Dar mai știm că mină se numea și unitatea de măsură pentru greutăți, rezultată din 60 de șecheli.

Ar putea să pară ciudat că pentru reprezentarea unităților de măsurat timpul și greutățile babilonienii foloseau același cuvînt. Aceasta se explică, probabil, prin faptul că în decursul a două ore duble se scurgea o cantitate de apă a cărei greutate era egală cu o mină. Se prea poate, de asemenea, ca această unitate, de măsură pentru greutate să-și fi luat numele de la unitatea de timp respectivă. E greu

de spus care dintre aceste două a apărut mai întîi. În orice caz, legătura strînsă dintre greutate și timp apare în mod evident. Se vede limpede că dacă mina este egală cu două ore duble, adică cu o strajă, atunci un șechel corespunde unui minut.

Nu trebuie să ne închipuim că ceasurile babiloniene cu apă erau portative, așa cum sînt ceasurile noastre de mînă sau de buzunar. Ceasul cu apă era un vas cu un volum destul de respectabil, în care încăpeau cel puțin 6 mine de apă, adică mai mult de 3 litri.

ÎN CĂUTAREA LUNII NOI

Intervalul în care Luna de pe cer face un ocol în jurul Pămîntului, din clipa cînd răsare Luna nouă pînă la următoarea Lună nouă constituia o altă unitate de măsură a timpului — luna calendaristică. Întrucît ciclul lunar avea aproximativ 29 și jumătate de zile și nopți, luna babiloniană număra cînd 29 de zile, cînd 30, alternanță lipsită de consecvență. În afară de aceasta, luna se împărțea în patru săptămîni.

De fiece dată cînd trebuia să răsară Luna nouă, astronomii babilonieni porneau să caute pe firmament tînăra Lună, care urma să se nască. Și îndată ce o descopereau, se vestea începutul unei noi luni calendaristice. Dacă lucrul acesta se petrecea în cea de a 30-a zi, atunci luna precedentă lua sfîrșit pe data de 29, iar dacă evenimentul avea loc cu o zi mai tîrziu, atunci luna număra 30 de zile.

12 luni alcătuiau un an. În perioada fărîmițării politice a Ținutului dintre cele două fluvii, fiecare oraș serba aparte Anul nou. La unii, el începea toamna, la alții — primăvara.

În secolul al XVIII-lea î.e.n., în timpul domniei lui Hammurabi, calendarul babilonian a fost unificat. Pretutindeni, în toate satele și orașele, lunile au purtat aceleași denumiri. Iată aceste denumiri:

nisanu (martie—aprilie)
iearu (aprilie—mai)
sivanu (mai—iunie)
tammuzu (iunie—iulie)
abu (iulie—august)

ululu (august—septembrie)
tişritu (septembrie—octombrie)
varah-samnu (octombrie—noiembrie)
kislimu (noiembrie—decembrie)
tabetu (decembrie—ianuarie)
şabatu (ianuarie—februarie)
addaru (februarie—martie)

Anul calendaristic se compunea din 354 de zile (6 luni a cîte 29 de zile şi 6 luni a cîte 30). El diferea considerabil de anul solar. Pentru a stabili din cînd în cînd o corespondenţă între aceştia, babilonienii introduceau în calendarul lor o lună suplimentară, a 13-a. De obicei, acest lucru se făcea pe baza unui decret regal. Iată un extras din decretul lui Hammurabi: „Acest an are o lună suplimentară. Luna ce vine se va numi ululu al doilea".

ASTRONOMIA ŞI ASTROLOGIA

Întocmirea calendarului a fost posibilă numai pe baza unor temeinice cunoştinţe astronomice. Într-adevăr, încă din timpuri imemorabile, babilonienii au cercetat cu sîrg bolta cerească. Şi astfel, ei au ajuns la rezultate care şi astăzi ne uimesc.

Este drept că astronomia babiloniană se împletea strîns cu astrologia — o pseudoştiinţă ce prezicea viitorul după stele. Totuşi, un lucru rămîne indiscutabil: acela că babilonienii au fost pionierii care au pus bazele mecanicii cereşti contemporane.

Sectorul rezervat astronomiei în biblioteca din Ninive nu este mai mic decît cel consacrat matematicii. Cu toate că, alături de observaţii şi cunoştinţe astronomice remarcabile, în „cărţile de lut" apar numeroase deducţii astrologice, asiriologia contemporană a ştiut să extragă din aceste scrieri date extrem de preţioase.

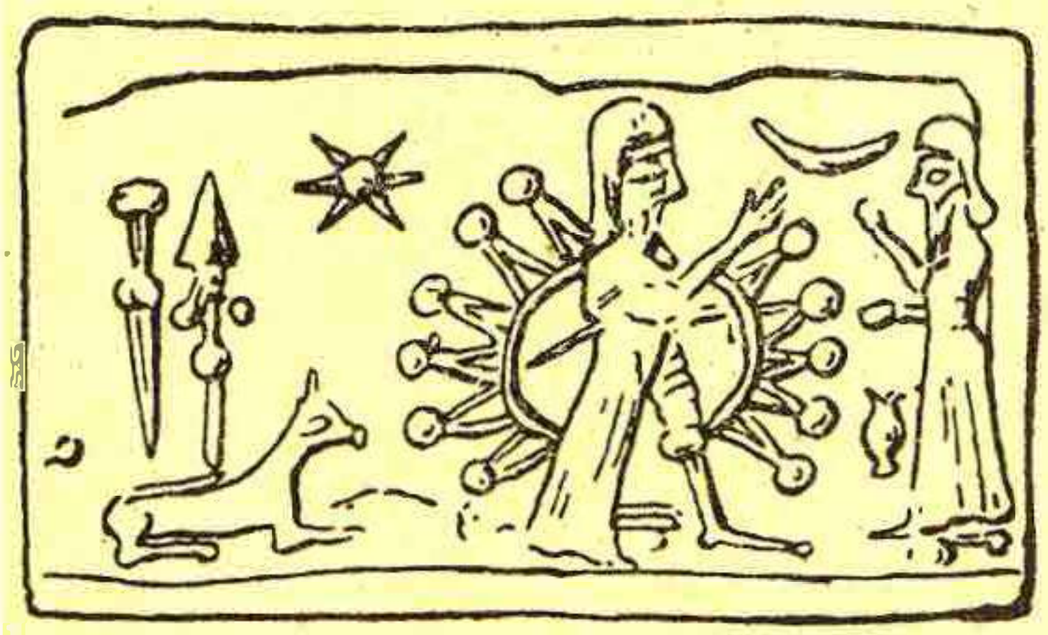

Reprezentarea constelaţiilor pe o tăbliţă astronomică

O deosebită însemnătate are faptul că o serie de lucrări de astronomie care s-au păstrat în această bibliotecă erau în majoritate copii după cărţi

mult mai vechi, întocmite cu o mie de ani și mai bine înainte de Aș̦șurbanipal. Astfel, pe baza acestora se poate urmări apariția și dezvoltarea științei astronomiei.

În Ur, Uruk, Nippur, Babilon, Akkad, Borsippa, Hursagkalamm, Aș̦șur, Arbel, Ninive și în multe alte orașe din Ținutul dintre cele două fluvii, pe lîngă numeroasele

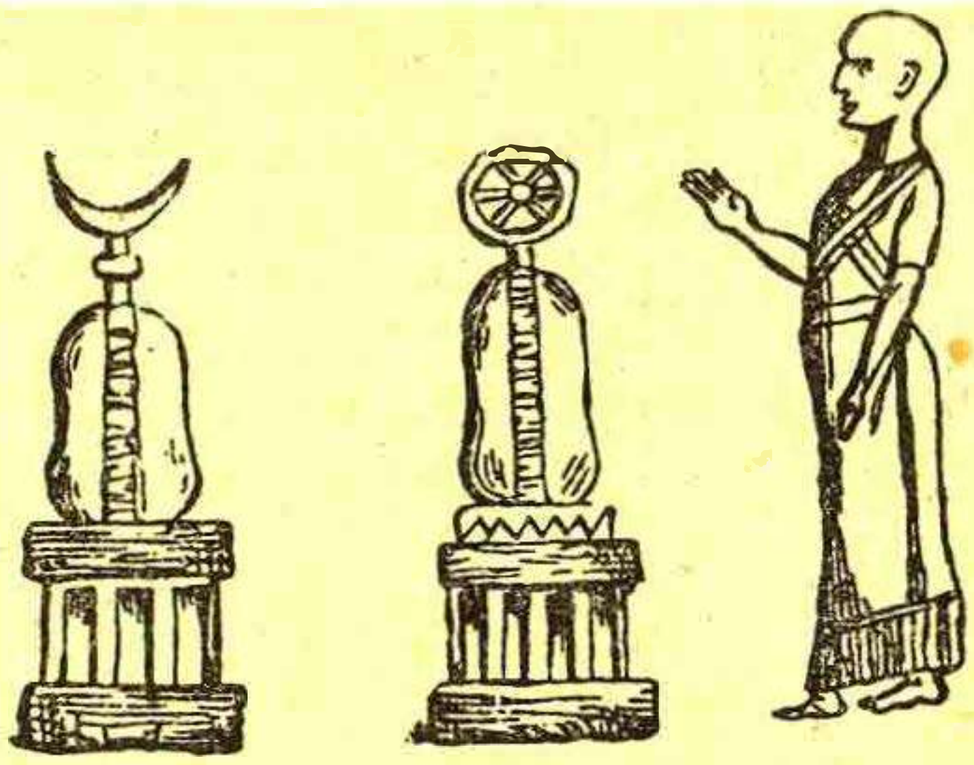

Vechi simboluri astronomice

temple, existau turnuri cu trei și șapte etaje — zikkurate. Zikkuratul era de fapt o parte anexă a fiecărui templu babilonian, așa cum este clopotnița pentru o biserică sau o capelă.

Pe platformele superioare ale zikkuratelor se aflau instalate, de obicei, observatoarele astronomice, de unde preoții urmăreau regulat, zi și noapte, mișcarea aștrilor cerești.

Cerul Ținutului dintre cele două fluvii oferea din plin condiții pentru asemenea observații, deoarece cel puțin opt luni pe an bolta rămînea limpede ca lacrima. Rezultatele observațiilor erau notate minuțios pe tăbliță de lut.

Materialul adunat în decursul mileniilor a dat posibilitatea babilonienilor să întocmească o hartă destul de completă a stelelor de pe cer, unde sînt indicate toate corpurile cerești vizibile fără ajutorul telescopului.

Încă din timpuri străvechi, babilonienii au învățat să facă deosebirea între stele și planete. Cinci planete erau urmărite în mod special, și drumul complicat parcurs de ele pe cer a fost determinat cu o precizie uimitoare pentru acea epocă, cînd cercetătorii dispuneau de instrumente atît de rudimentare.

Pe primul plan stăteau, bineînțeles, observațiile asupra Soarelui și Lunii. Se nota cu precizie apariția și dispariția cornului Lunii, la începutul și la sfîrșitul lunii calendaristice . Se nota poziția Lunii față de Soare în timpul opoziției si după aceea. Se înregistra poziția Lunii noi față de planete și față de anumite stele fixe, deosebit de strălucitoare.

Spre deosebire de nenumăratele triburi barbare din antichitate, care se simțeau cuprinse de spaimă la vederea eclipselor de Lună și de Soare și încercau să se „ascundă“ din

fața acestor fenomene, babilonienii le studiau. Este drept că și ei considerau respectivele fenomene cerești ca fiind rău prevestitoare, dar în același timp, căutau să pătrundă legile tainice care guvernau universul. Și chiar în secolul

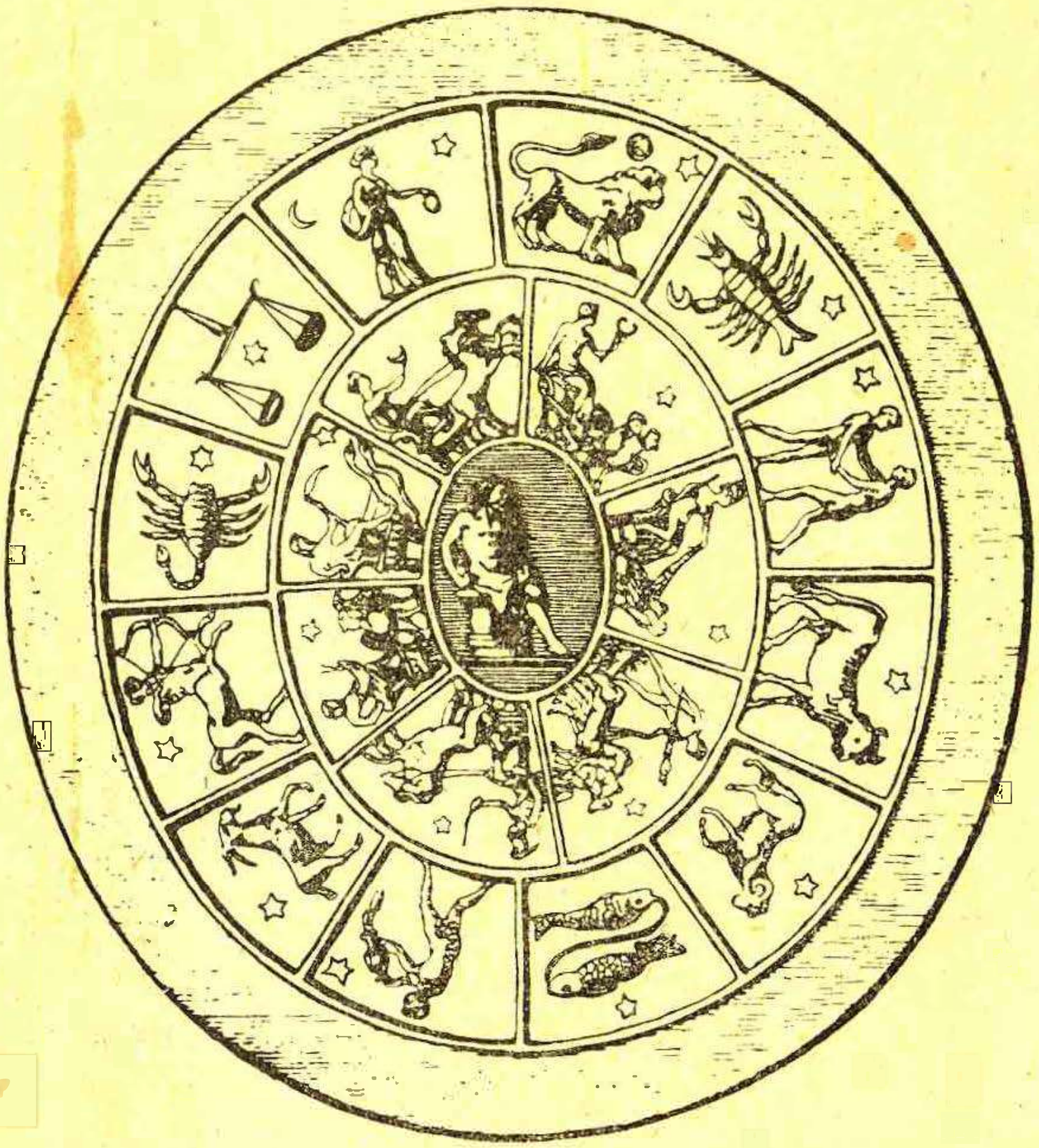

Semnele Zodiacului

al VII-lea î.e.n., astronomii au învățat să „prezică“ eclipsa de Lună, adică să calculeze cu precizie cînd începe eclipsa. Mai tîrziu, ei au învățat să „prezică“ și eclipsele de Soare.

Nespus de interesante sînt diferitele lucrări astronomice consacrate mișcării planetelor, lucrări ce s-au transmis pînă-n zilele noastre. Fiecare planetă este în așa fel caracterizată, ca și cum ar fi vorba de o ființă vie. Marte e rău și supărăcios, Mercur — neastîmpărat și nestatornic, Saturn — reținut și grav.

Elipsa — circumferința — pe care se deplasează Soarele în mișcarea sa aparentă anuală, babilonienii o numeau „Ca-

lea Soarelui“. Ei cunoșteau de asemenea și „Drumul Lunii“ — orbita Lunii. Cele 12 constelații ale Zodiacului erau foarte bine cunoscute de babilonieni și, începînd chiar din secolul al XIII-lea î.e.n., simbolurile Zodiacului puteau fi întîlnite pe pietrele de hotar. De altfel, vechile lor denumiri (Scorpionul, Leul, Racul, Gemenii și altele) s-au păstrat aproape neschimbate pînă în zilele noastre.

Mai tîrziu, elipsa a fost împărțită în 12 părți egale — fiecare măsurînd 30° — care corespundeau cu cele 12 luni ale anului.

Stelele căzătoare și cele cu coadă — meteorii și cometele — fascinau imaginația oamenilor din antichitate. Ei înregistrau cu exactitate matematică momentul apariției lor, precum și toate fenomenele ce le însoțeau. Astronomii studiau de asemenea și curcubeul, uraganele, cutremurele de pămînt... Ni s-au transmis documente oficiale, conținînd indicații precise cînd și de cine au fost ele constatate.

...În fața noastră se află un vechi manual — un ghid astronomic — extras din biblioteca lui Aşşurbanipal. Este, de fapt, o copie după un original și mai vechi. Nenumărate generații de elevi au învățat pe el. Să încercăm să răsfoim filele de lut ale acestei cărți, care, din fericire, s-au păstrat aproape în întregime.

Manualul începe cu descrierea amănunțită a trei grupe mari de stele. Aici sînt date atît denumirile lor — care reproduc, în majoritatea cazurilor, nume de animale sălbatice sau domestice, nume de păsări, de zei, de orașe — cît și caracteristicile fiecărei stele.

În cuprinsul unuia din capitolele manualului sînt enumerate un șir de stele al căror răsărit coincide cu apusul altora. Iată un pasaj elocvent:

„Cînd răsare Săgeata, Şarpele și Leul, Gula și Vulturul apun; cînd răsare Arcul și Regele, apune Capra; cînd răsare Eridu și Corbul, apune Pantera“.

Multe date interesante și observații fine conțin și alte capitole ale cărții. Se dau instrucțiuni amănunțite astronomului începător în toate problemele mecanicii cerești:

„Dacă vrei să observi culminația [poziția superioară sau inferioară a corpurilor cerești], atunci la 20 nisanu [martie — aprilie], scoală-te dis-de-dimineață, înainte de răsăritul

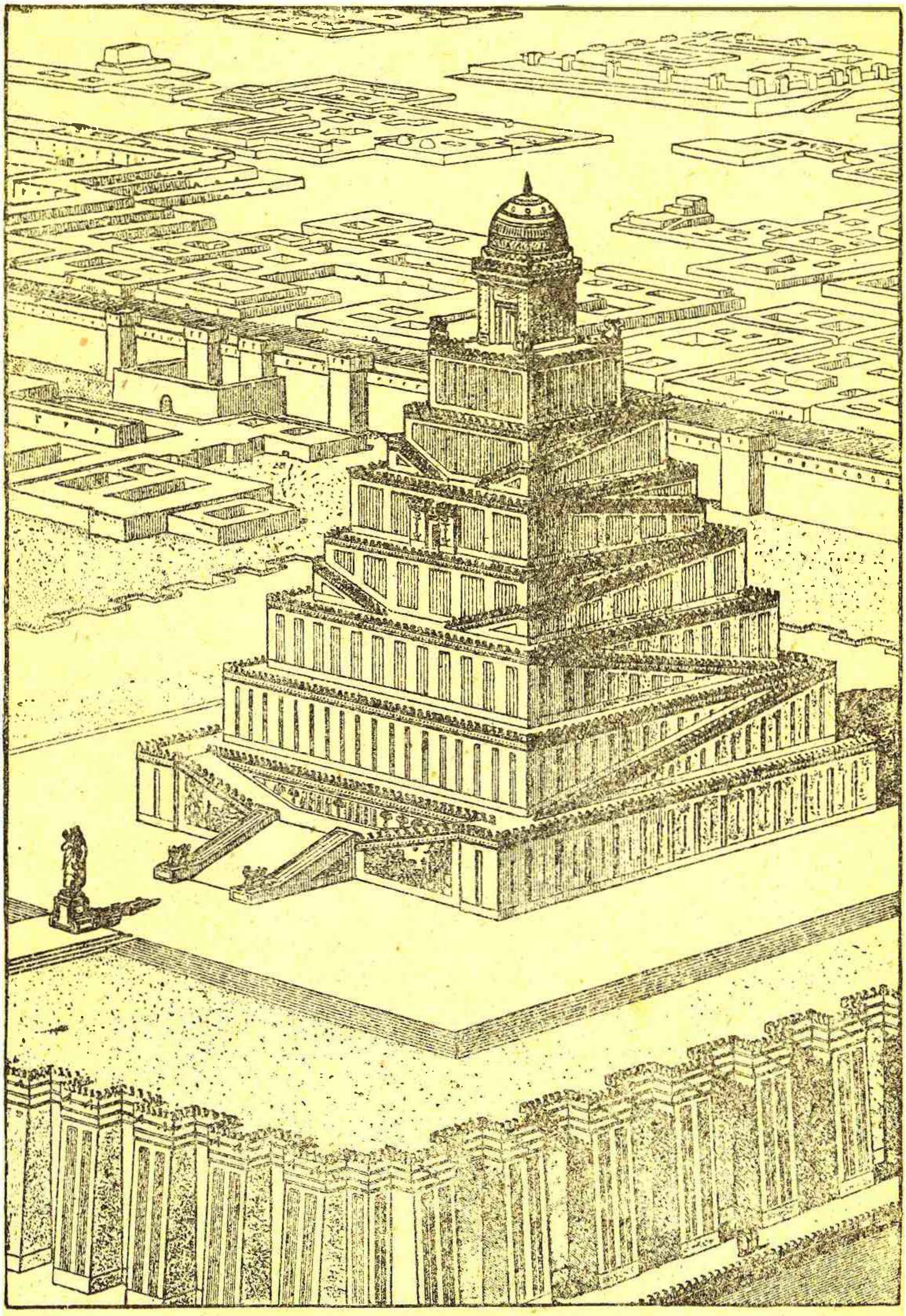

Turnul Babilonului.

Reconstituire

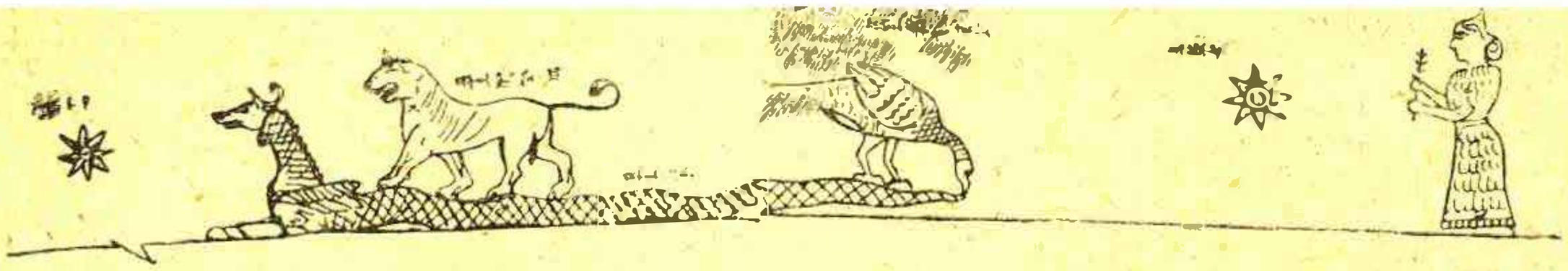

Simbolurile constelaţiilor pe o tăbliţă astronomică

soarelui şi mîna ta dreaptă să fie îndreptată spre apus, cea stîngă — spre răsărit, iar privirea ta — către miazăzi".

Ultimele capitole sînt consacrate Soarelui, Lunii şi planetelor. Ele conţin de asemenea şi informaţii asupra duratei zilei şi a nopţii, indicaţii pentru calcularea anului bisect şi multe altele.

Dacă o astfel de carte — o enciclopedie astronomică, în felul ei — a putut fi întocmită în epoca lui Hammurabi, este limpede că în Babilon ştiinţa astronomiei a cunoscut o dezvoltare considerabilă cu o mie de ani înainte de Aşşurbanipal.

Din mărturiile autorilor antici, în Babilon, Borsippa Sippar şi Uruk existau importante şcoli de astronomie, a căror faimă trecea cu mult dincolo de hotarele Ţinutului dintre cele două fluvii. Fiecare din ele îşi avea propriul său sistem pentru efectuarea calculelor astronomice şi proprii săi adepţi.

Lucrările acestor şcoli, care au ajuns pînă în zilele noastre, arată că babilonienii ştiau să calculeze în trei feluri diferite distanţa dintre stelele fixe şi utilizau diverse metode de observare a planetelor. Ei au determinat viteza medie a Lunii pe elipsă, de asemenea şi viteza maximă a Lunii şi

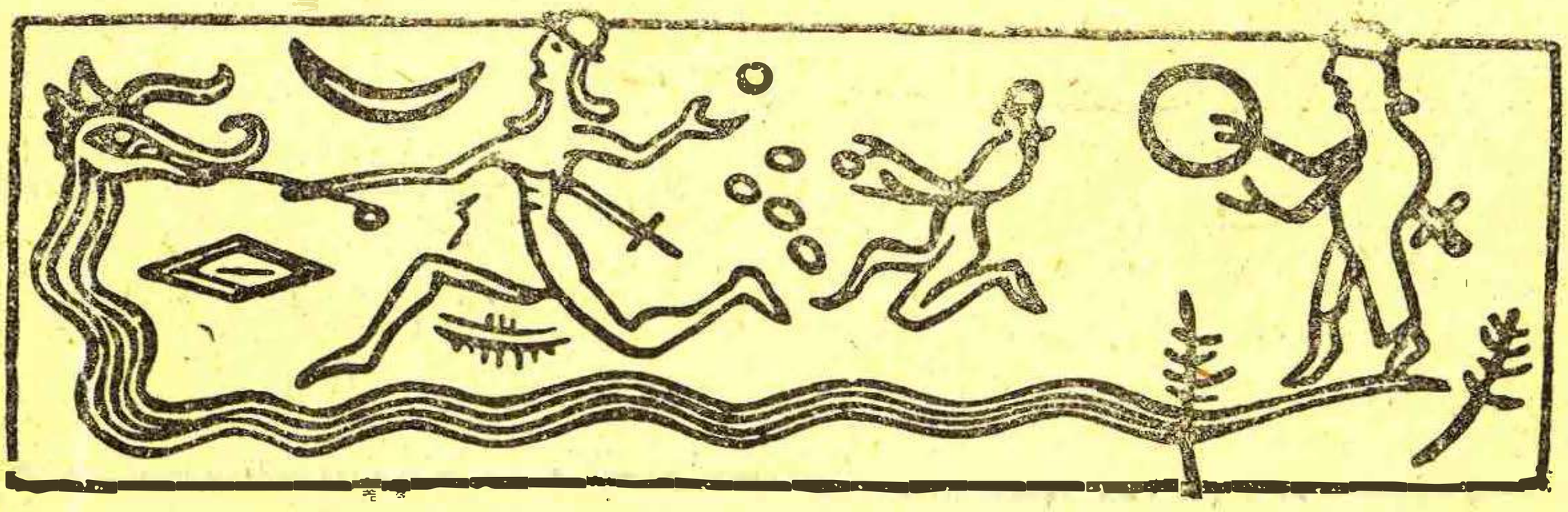

Lupta Soarelui, Lunii şi a planetei Venus împotriva unui monstru cu chip de şarpe

Zeul Soarelui, Şamaş, iese din spatele munţilor.
Copie după o pecete cilindrică

Soarelui. Determinînd aşa-numita lună anomalistică[1] babilonienii s-au înşelat numai cu 3,6 secunde. Iar la calculul lunii sinodice[2], eroarea făcută de dînşii se poate socoti la fracţiuni de secundă.

ARHITECTURA UNIVERSULUI

Dacă putem spune că în biblioteca lui Aşşurbanipal cărţile de matematică şi astronomie ocupau un dulap foarte încăpător, trebuie să recunoaştem că lucrările de geografie, botanică, zoologie, fizică, şi chimie, toate la un loc, ocupau de-abia un raft modest.

Obţinînd succese destul de importante în astronomie, asirienii şi babilonienii se mulţumeau cu cele mai fantastice imagini ale lumii luată în totalitatea ei.

Aşa, de pildă, Pămîntul este o emisferă goală în interior. Prin forma sa, el seamănă cu o cufă răsturnată — barcă rotundă babiloniană, care se foloseşte şi astăzi în Irak.

Cerul este şi el o emisferă, dar de dimensiuni considerabil mai mari. Spaţiul ceresc se compune din trei etaje. Locui-

---

[1] Intervalul de timp dintre două treceri succesive aleLunii prin punctul cel mai apropiat de pămînt de pe orbita sa. — *N.A.*

[2] Intervalul de timp dintre două faze succesive cu aceeaşi denumire ale Lunii. — *N.A.*

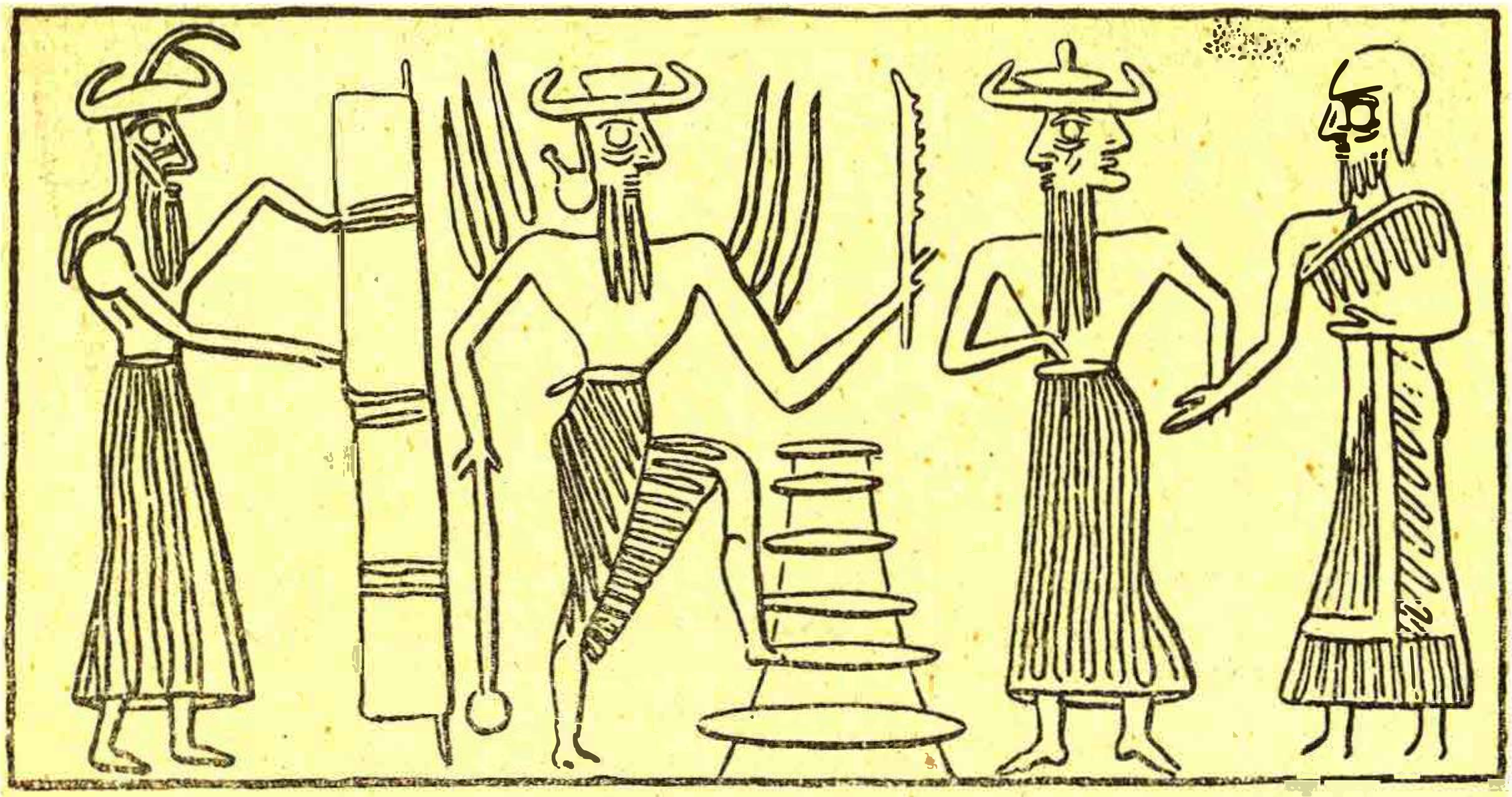

Zeul Soarelui, Şamaş, iese din spatele munţilor.
Copie după o altă pecete cilindrică

torii Pămîntului nu pot vedea decît un singur etaj, cel inferior. Pe el se mişcă stelele.

Cerurile sînt făurite din roci scumpe de pietre nestemate. Zeii pot să ridice şi să coboare cerurile. Totodată, ele sînt bortelite de ferestre, prin care se revarsă ploaia pe Pămînt.

Cerul se odihneşte pe un fundament. În locul unde marginile bolţii cereşti se sprijină pe oceanul ceresc (orizontul nostru) sînt fixaţi pari, pentru a spori rezistenţa. Fundamentul este separat de apele oceanului printr-un dig puternic.

Partea superioară a bolţii cereşti se numea centrul cerurilor, iar punctul cel mai înalt — zenit. Deasupra primei bolţi cereşti, în părţile interioare luminoase ale cerurilor se odihneşte Soarele. Tot aici, în fiece lună, poposeşte timp de trei zile Luna cerească, interval ce coincide perfect cu perioada care precede Luna nouă, cînd ea nu poate fi văzută de pe pămînt.

La apus şi la răsărit, chiar lîngă orizont, se află munţii Răsăritului şi ai Apusului. Porţile lor sînt ferecate cu cîte un lacăt. Dimineaţa, Soarele descuie porţile dinspre răsărit şi se iveşte pe cerul care poate fi văzut de oameni. Seara, după ce-şi sfîrşeşte drumul zilnic, el intră prin porţile dinspre apus în interiorul cerurilor, pentru a se odihni în cursul nopţii.

Stelele, care pe boltă alcătuiesc figuri ciudate și semne de scriere, au indicate locurile lor de staționare și nu li se îngăduie să le schimbe. În caz contrar, ciocnirile între corpurile cerești sînt inevitabile.

GEOGRAFIA CEREASCĂ...

Conform noțiunilor pe care le aveau asiro-babilonienii, cerul și pămîntul alcătuiau un tot unitar. Tot ce există pe pămînt — țări, orașe, munți, rîuri, păduri — reprezintă doar o palidă oglindă a celor ce se află în ceruri. Pînă și luxoasele temple din Babilon și Ninive nu sînt altceva decît copii jalnice ale templelor cerești. Prototipul tuturor obiectelor pămîntești există în constelații.

Astfel de concepții i-au dus pe babilonienii antici la născocirea unei geografii cerești cu totul aparte. „Planul orașului Ninive — se spune într-una din „cărțile de lut“ — a fost trasat din cele mai vechi timpuri cu semne cerești“.

Conform cosmologiei (știința despre crearea lumii) babiloniene, Eufratul ceresc se află în constelația Rîndunicii, iar fluviul Tigru curge în constelația Anunit. Orașul Sippar se identifică cu constelația Cancerului, orașul Nippur — cu Ursa Mare, orașul Babilon — cu constelația Icu. Orașele, rîurile, munții, templele cerești sînt aproape de două ori mai mari decît cele de pe pămînt.

La fel ca Pămîntul, Soarele și Luna cuprindeau diferite țări. „Partea din dreapta Lunii — [este] țara Akkad, partea din stînga Lunii — țara Elam, partea de sus a Lunii — țara Amurru, partea de jos a Lunii — țara Subartu“.

Elam, Amurru și Subartu erau vecinii mai apropiați sau mai depărtați ai Babilonului, care înainte vreme purta numele de Akkad. Vechii babilonieni au transpus în mod mecanic în Lună noțiunile pe care ei le aveau despre lucrurile de pe pămînt. Aceasta se datorește orizontului lor geografic destul de îngust. Pentru ei, întreaga lume se desfășura între „Marea Răsăritului“ (Golful Persic) și „Marea Apusului“ (Marea Mediterană).

La fel ca cerul, Pămîntul era alcătuit din trei părți: Pămîntul Superior, locuit de oameni, Pămîntul Mijociu, aflat în stăpînirea zeului Éa, și Pămîntul Inferior — infernul — țara morților. Aici domnește regina cea rea Ereș-

kigal, cu cele 600 de duhuri ale sale — Anunnacii. Palatul său este înconjurat cu șapte ziduri groase.

La pagina 328 este înfățișată o hartă schematică, care ne ajută să ne facem o idee despre felul cum își închipuiau asirienii și babilonienii că este alcătuit universul. Oricine poate să vadă limpede cît de departe erau ei de înțelegerea corectă a lumii.

...ȘI GEOGRAFIA PĂMÎNTEASCĂ

Spre deosebire de geografia cerească, geografia pămîntească nu se baza pe credințe și presupuneri, ci pe cunoștințe reale. Luptînd neîntrerupt cu țările vecine, asirienii și babilonienii își făcuseră o imagine destul de apropiată de realitate despre locuitorii, relieful și bogățiile acestor țări. Negustătorii care ajungeau pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii au contribuit într-o foarte largă măsură la dezvoltarea cunoștințelor geografice. Datele furnizate de ei erau utilizate de cartografii antici la întocmirea hărților geografice. Departe de a fi exacte, aceste hărți cuprindeau totuși un teritoriu destul de întins: de la platourile Armeniei și Asiei Mici, la nord, pînă la hotarele Sudanului și ale Abisiniei, la sud.

În scopuri pur practice, exista o listă de orașe, întocmită de administrația templului din Lagaș — către sfîrșitul celui de al III-lea mileniu î.e.n. În ea sînt trecute orașele cu care templul întreținea legături comerciale. După cum știm, pe lîngă temple existau întinse gospodării sclavagiste, care jucau un rol considerabil în economia țării. Această listă reflectă cu prisosință relațiile economice existente în regiunea de miazăzi a Ținutului dintre cele două fluvii.

Mult mai bogate și cu un conținut mai complet sînt dicționarele geografice de mai tîrziu. Ele cuprind denumirea țărilor, orașelor, canalelor, rîurilor, munților, turnurilor de temple și zidurilor de orașe. Toate denumirile geografice sînt date în două limbi — sumeriană și babiloniană. Unele dicționare posedă și o a treia coloană, care dă explicații în legătură cu denumirile mai vechi și mai greu de înțeles.

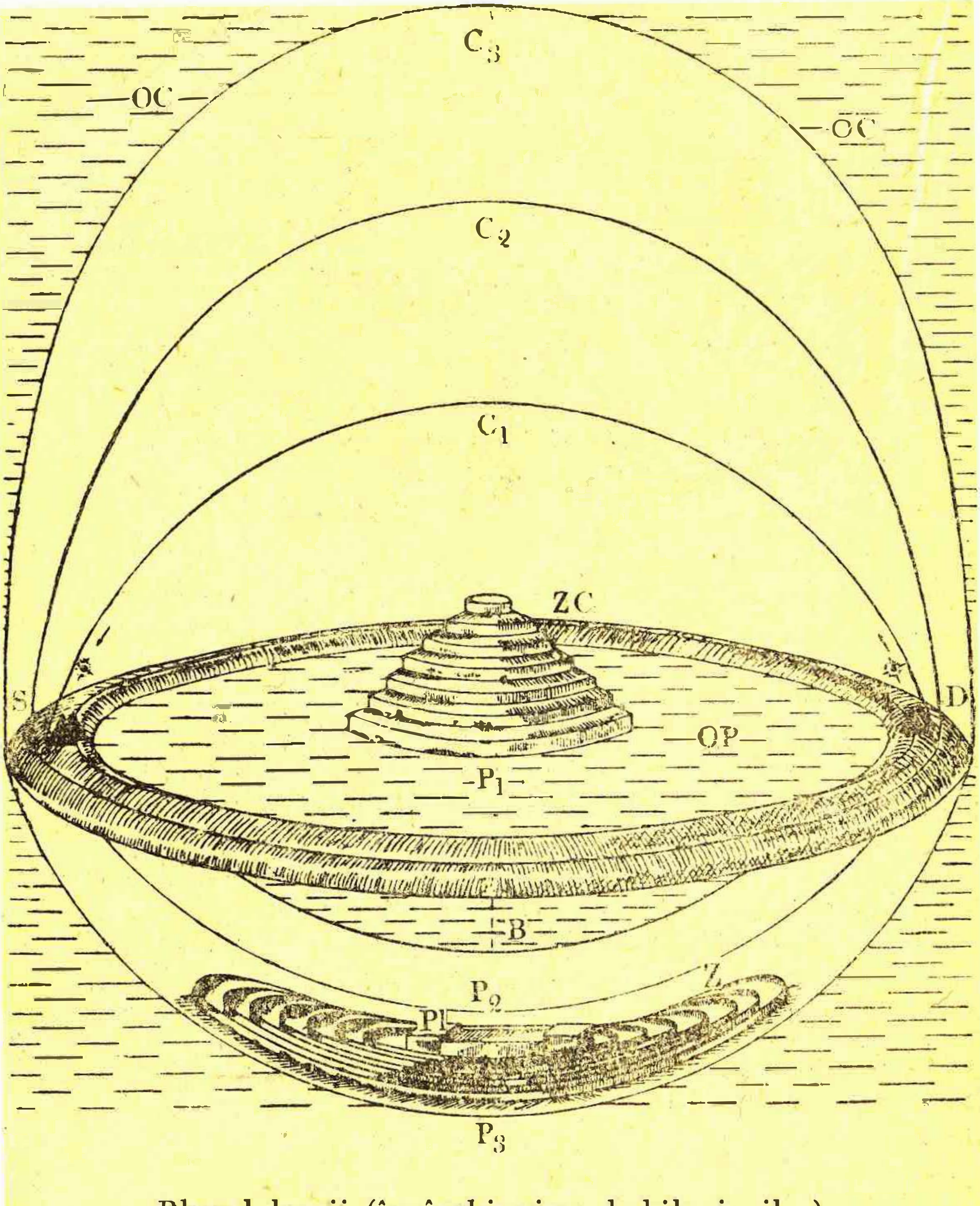

Planul lumii (în închipuirea babilonienilor)

C_1 — primul cer
C_2 — al doilea cer
C_3 — al treilea cer
OC — oceanul ceresc
OP — oceanul pămîntesc
ZC — zidul ceresc

P_1 — primul pămînt (superior)
P_2 — al doilea pămînt (prima împărţire subpămînteană)
P_3 — al treilea pămînt (a doua împărţire subpămînteană)
D — dimineaţa (răsăritul). Munţii soarelui-răsare
S — seara (apusul). Munţii soarelui-apune
Z — ziduri *Pl* — palat. Împărăţia morţilor
B — baza şi adîncimea oceanului pămîntesc

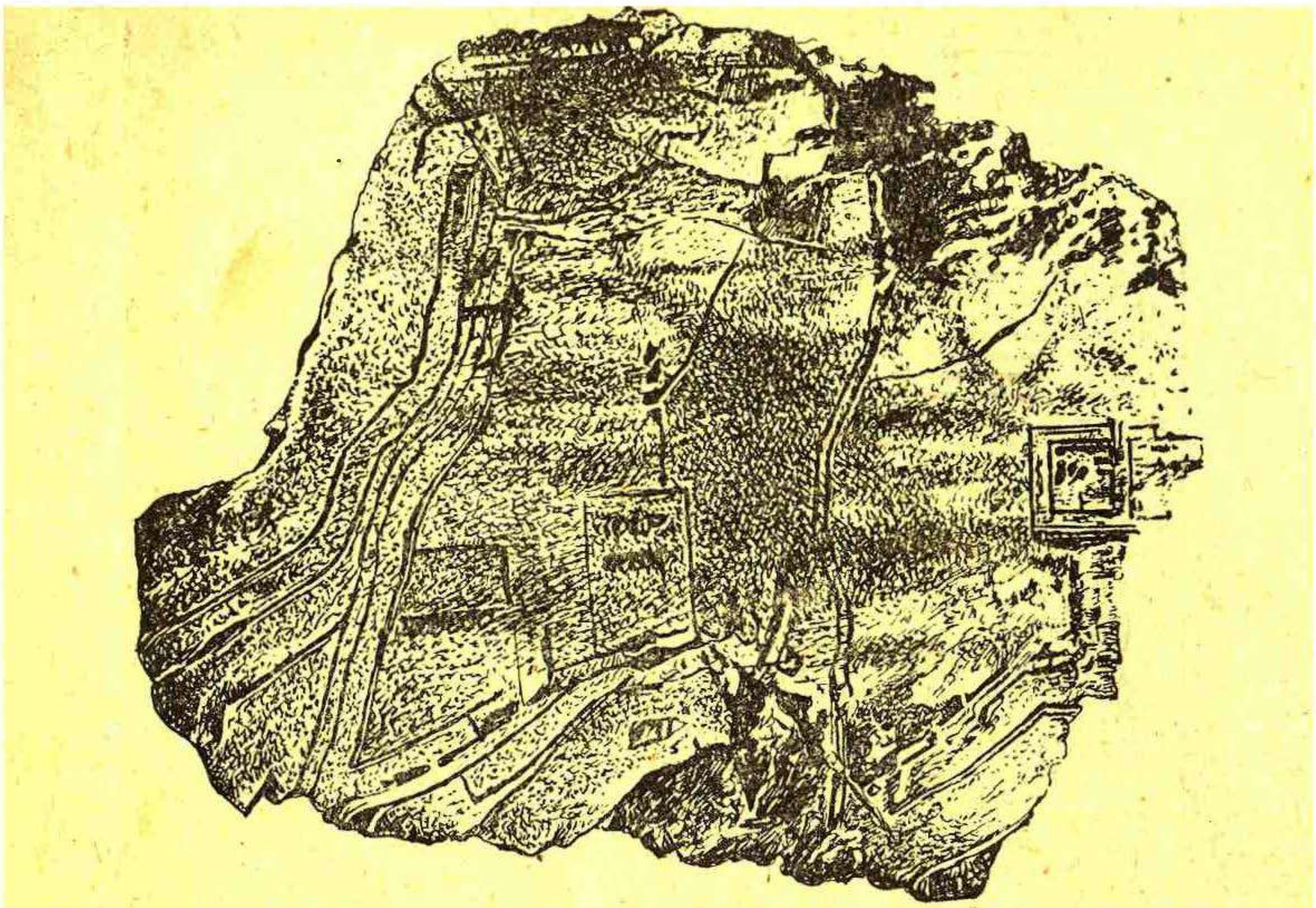

Planul orașului Nippur.
Fragment dintr-o tăbliță de lut

În arhiva de la Ninive au fost descoperite „cărți de lut“ care conțin descrierea tuturor orașelor cucerite, ca și a provinciilor, cu indicarea tributului pe care acestea erau obligate să-l plătească Asiriei.

Modele originale ale literaturii geografice sînt ghidurile de călătorie, de care se foloseau, probabil, negustorii, ambasadorii și militarii. Ele cuprind centrele locuite, situate între cele mai importante orașe, indicîndu-se totodată și distanțele dintre ele, în unități de lungime și de timp. Într-unul din aceste ghiduri, întocmit, așa cum se presupune, pentru nevoile poștale, sînt enumerate toate orașele dintre Așșur și Golful Persic. Și nu este de loc o cale scurtă, ea avînd o lungime de peste 800 de kilometri.

În biblioteca lui Așșurbanipal s-a păstrat o copie după un document foarte vechi, în care granițele unui întreg șir de țări sînt indicate prin numele orașelor de la hotare.

„De la orașul Hizati pînă la orașul Abullati — țara Akkad. De la orașul Abullati pînă la orașul Hallaba — țara gutilor...“.

Se menționează suprafața acestor țări, dată în ore duble — măsură de timp obișnuită la babilonieni.

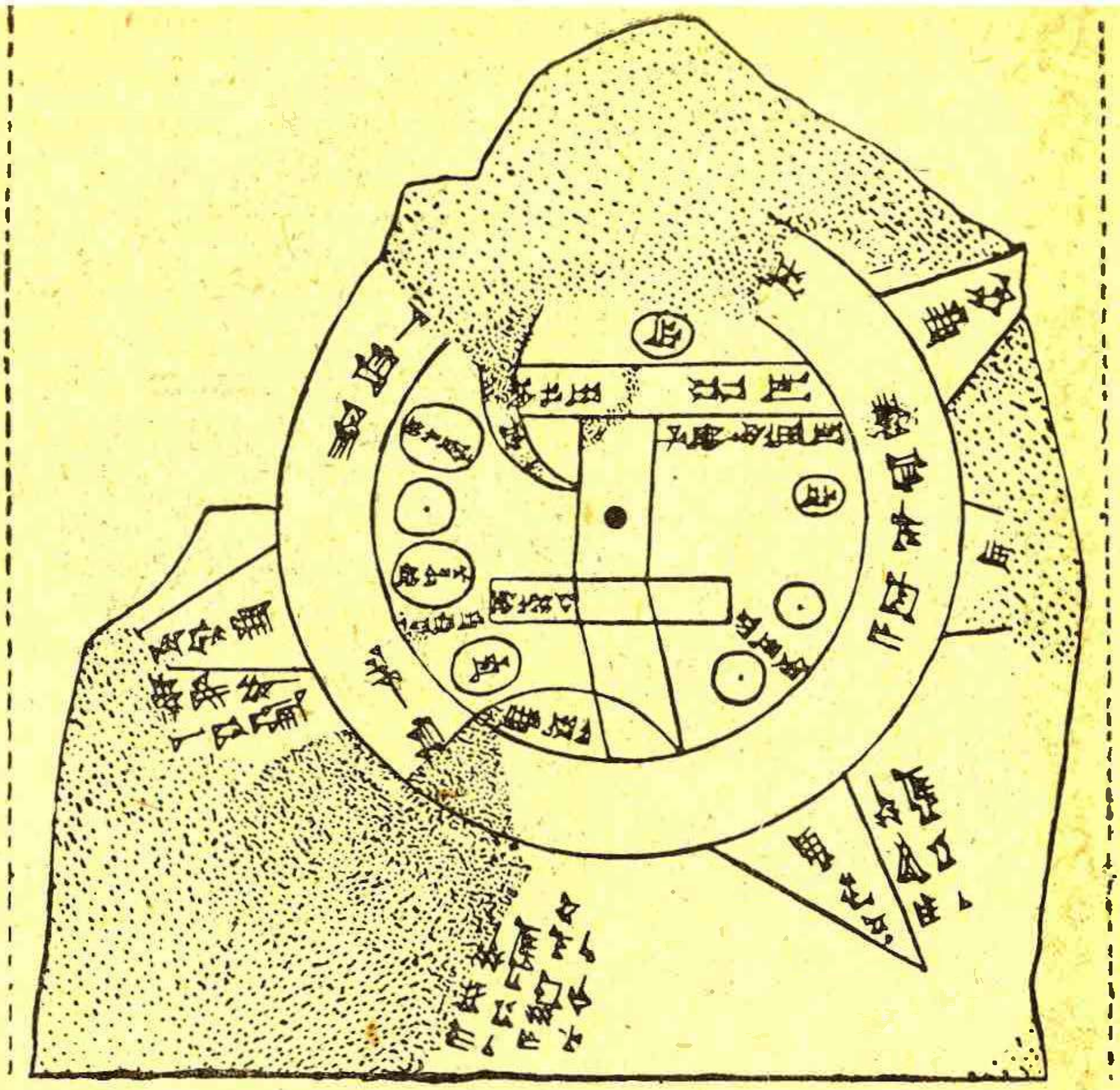

Harta lumii făcută de babilonieni

„De două ori cîte 90 de ore ține drumul prin țara Elam, de două ori 180 de ore — prin țara Akkad, de două ori 120 de ore — prin țara Subartu“.

Pricepîndu-se de minune la întocmirea planurilor pentru clădiri și loturi de pămînt, asirienii și babilonienii au devenit în scurt timp meșteri neîntrecuți în executarea hărților geografice. Iată una din ele, înfățișînd planul orașului Nippur și a împrejurimilor sale (pag. 329).

Dar dacă hărțile anumitor regiuni, luate separat, erau făurite cu destulă precizie, în schimb, încercările de a întocmi o hartă a lumii au dat cele mai slabe rezultate.

... Ce desen ciudat o fi acesta? Este foarte puțin probabil ca vreunui cititor să-i treacă prin minte că desenul de față reprezintă harta lumii. Ea a fost întocmită cam în secolul al IX-lea î.e.n.

Orașele și țările sînt indicate prin cerculețe. Printre ele figurează Babilonul, Uraș, Aşşur, Der, Bit-Iakin, Habban și altele. În centrul pămîntului, de la nord spre sud, curge fluviul Eufrat. Uscatul este înconjurat de un inel de apă,

după care urmează opt insule (pe hartă se văd numai patru). Distanțele dintre ele sînt date, ca de obicei, în ore duble. Lîngă insula cea mai septentrională se află următoarea observație: „Locul de unde nu se vede Soarele".

În notele explicative care însoțesc această hartă se arată că toate insulele sînt neospitaliere. De pildă, despre cea de-a treia insulă se spune: „Pasărea înaripată nu-și face cuibul aici". După părerea celor care au întocmit harta, în insula a șasea trăiesc tauri sălbatici care-i atacă pe cei ce calcă acele meleaguri.

ÎNCEPUTURILE ZOOLOGIEI, BOTANICII, FIZICII ȘI CHIMIEI

Regii asirieni aveau obiceiul să amenajeze grădini zoologice unde trăiau animale rare, aduse din țările cucerite. Dar să nu ne gîndim că făceau lucrul acesta urmărind vreun scop științific.

Conducătorii asirieni, stăpîniți de vanitate, doreau să-și uimească supușii cu privelișteа unor animale ciudate, aduse de peste mări și țări. În afară de aceasta, după cum știm, în ceasurile de recreare ei erau mari amatori de vînătoare dar preferau să-și satisfacă această patimă cu minimum de risc pentru viața lor și, de aceea, foloseau animalele care se aflau în grădinile lor zoologice.

Dacă undeva, pe întinsul statului asirian, se ivea sau se năștea vreun animal ciudat ori neobișnuit, faptul era de îndată anunțat la curtea regală. Leșul unei asemenea dihănii era conservat în așa fel, încît să poată fi păstrat cît mai multă vreme. Operația se făcea destul de artistic.

În aceste îndeletniciri, preoții babilonieni nu erau mînați de dorința de a cunoaște lucruri noi, ci mai ales de gîndul de a păstra fenomenul respectiv pentru a-l putea folosi ulterior ca o dovadă atotgrăitoare a prorocirilor. Lucru absolut necesar, deoarece în această „știință" complicată și încurcată se acorda un loc important profețiilor care vesteau nașterea unor animale extraordinare.

În mîinile asiriologilor au ajuns liste lungi de animale, plante, pietre și minerale. Este prima tentativă de sistematizare a naturii vii și moarte.

După clasificarea antică, lumea animală se împărțea în pești, artropode, șerpi, păsări și patrupede. În interiorul acestor specii existau diferite grupe, care totuși nici pe departe nu aveau trăsături comune. Așa, de exemplu, din grupa cîinilor făceau parte și hienele, și leii, și lupii, iar din cea a măgarilor caii — și cămilele. Tot ce trăiește în apă intra în grupa peștilor, chiar dacă nu avea nici o legătură cu aceștia, datorită cărui fapt erau considerate ca făcînd parte din specia peștilor pînă și scoicile. Pe baza aceluiași principiu, broaștele țestoase erau trecute în grupa artropodelor.

Întreaga floră se împărțea — numai după caracteristicile exterioare — în pomi, legume, mirodenii, cereale și ierburi. În interiorul acestor categorii, babilonienii considerau că există diferite grupe, ca, de pildă, duzi, meri, rodii etc.

Erau bine studiați mai ales smochinii, foarte răspîndiți în partea de miazăzi a Ținutului dintre cele două fluvii. Încă din cele mai vechi timpuri, grădinarii au practicat polenizarea artificială a acestor pomi.

O observație interesantă din domeniul fizicii a fost făcută de preoții babilonieni în secolul al XVIII-lea î.e.n. Turnînd ulei într-o ceașcă cu apă, ei au observat că, la lumina soarelui, pe ulei se formează inele colorate. S-au numărat șapte asemenea inele. Chiar la marginea vasului se fixa culoarea neagră, apoi urma roșu, după aceea verde și așa mai departe. Este cea mai veche descriere a celor șapte culori ale curcubeului care a ajuns pînă la noi.

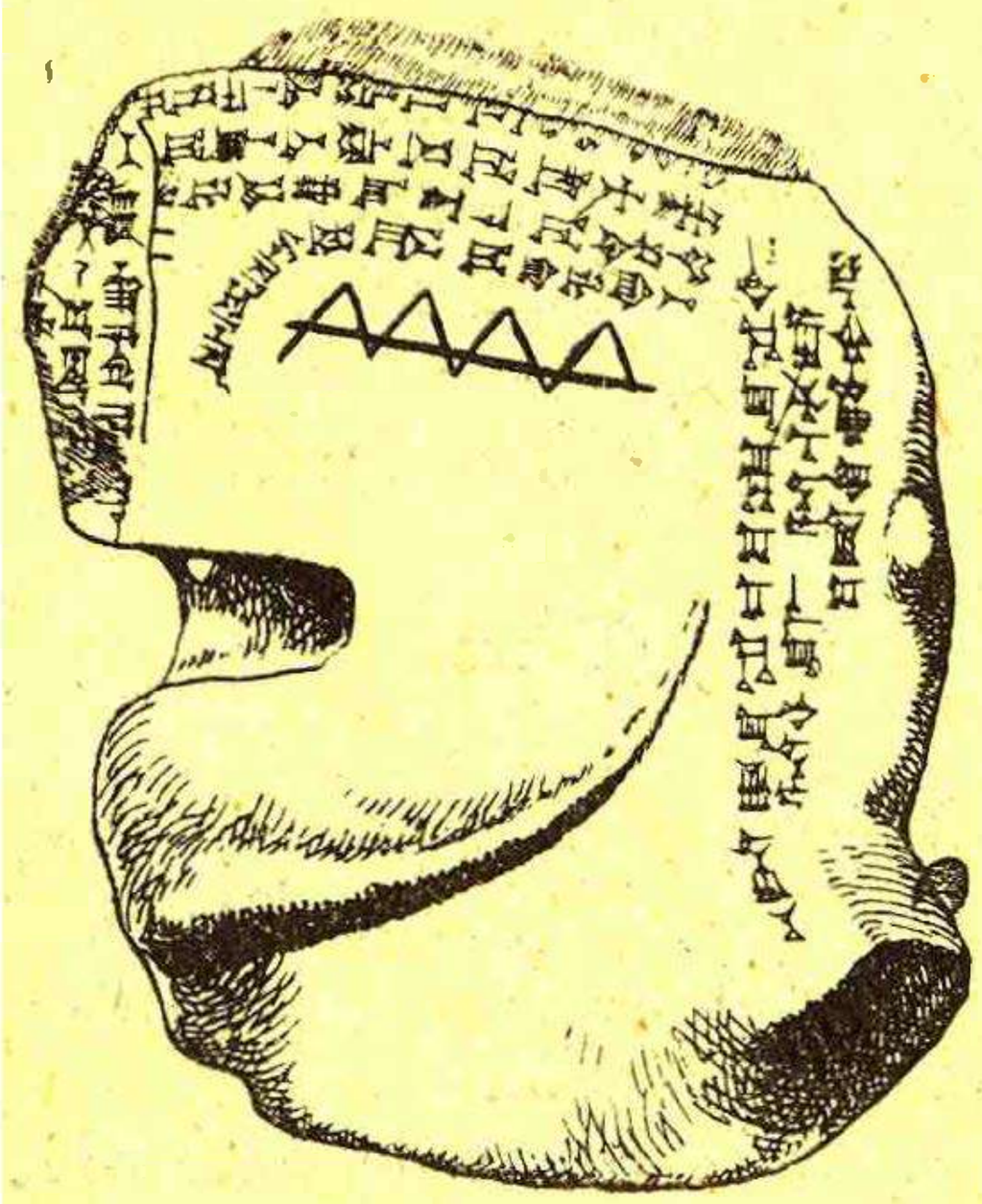

Modelul de lut al unui ficat pentru vrăjitorie

Se înțelege de la sine că babilonienii erau departe de a-și da seama de proprietățile fizice ale acestui fenomen.

În biblioteca lui Așșurbanipal au fost găsite fragmente ale unei lucrări intitulate (după primele cuvinte din text) *Ușile cuptoarelor*. Din păcate, savanții n-au reușit încă să

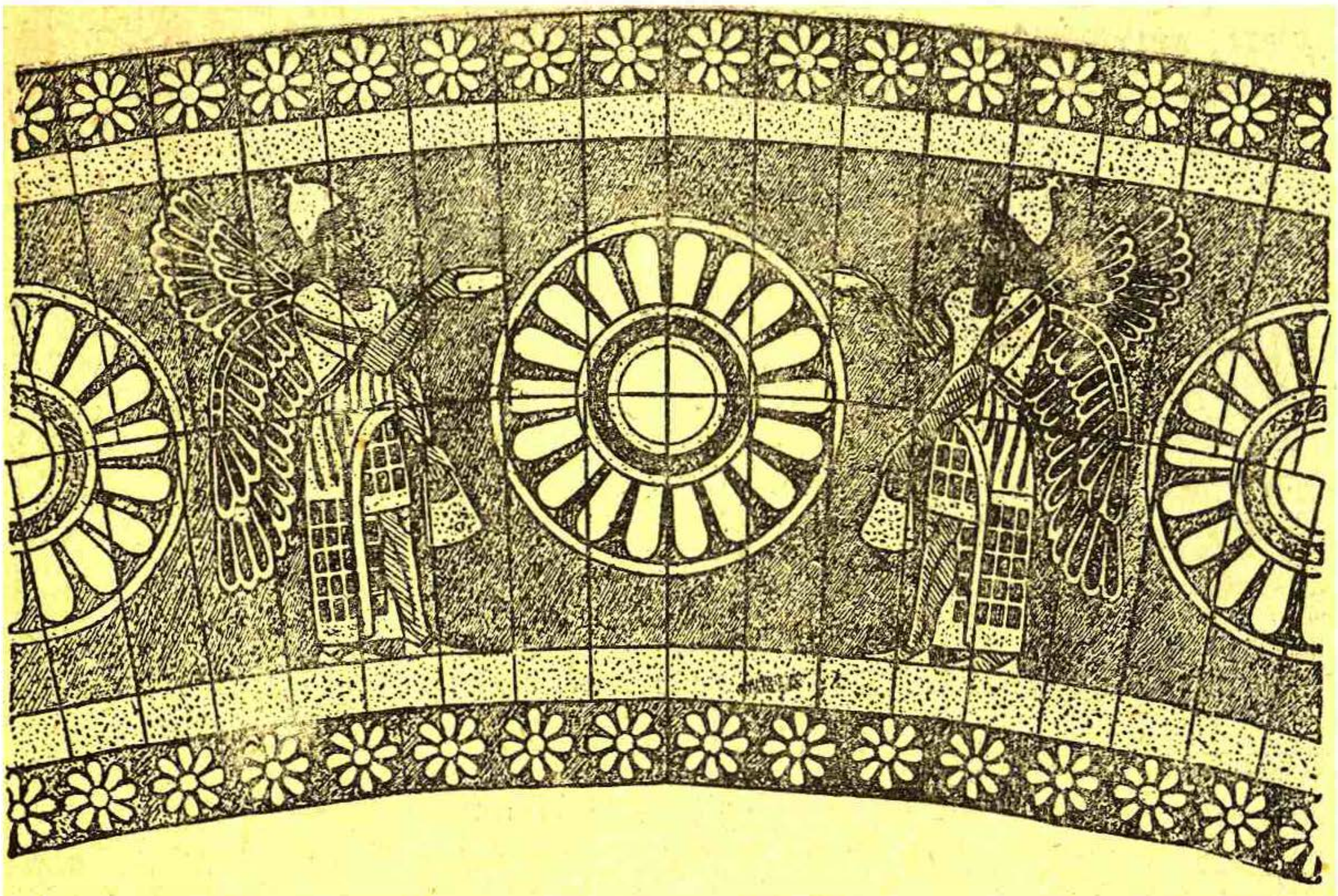

Fragment de arc din teracotă multicoloră, reprezentînd ființe mitologice

stabilească textul integral al acestei „cărți“, dar din „paginile“ care au putut fi reconstituite reiese că este vorba de probleme de chimie, mai ales de obținerea pe cale artificială a emailurilor de diferite culori și nuanțe.

„Cartea“ începe cu indicația privitoare la construirea cuptoarelor de topire și enumeră esențele cele mai bune de lemn pentru procesul de topire. În acest capitol, informații prețioase se amestecă laolaltă cu recomandări în ceea ce privește sacrificiile, tămîierile, „zilele fericite“ și așa mai departe. Apoi urmează rețetele de preparare a diverselor calități de emailuri cu care se acopereau plăcile de teracotă. Iată, de exemplu, rețeta pentru obținerea unui email de culoare albastru deschis.

„Dacă vrei să prepari email de culoare azuriu deschis, iei 10 mine de piatră immanacu [pînă în prezent asiriologii n-au putut traduce acest cuvînt], 15 mine cenușă de sare, 1 și 4/6 mine de varză albă, le fărîmițezi bine și le amesteci toate la un loc. Le pui în cuptor și... urmărești atent. Faci un foc bun, fără fum, și ai grijă ca [amestecul] să nu se încălzească pînă la alb. Apoi îl scoți afară, îl mărunțești, îl

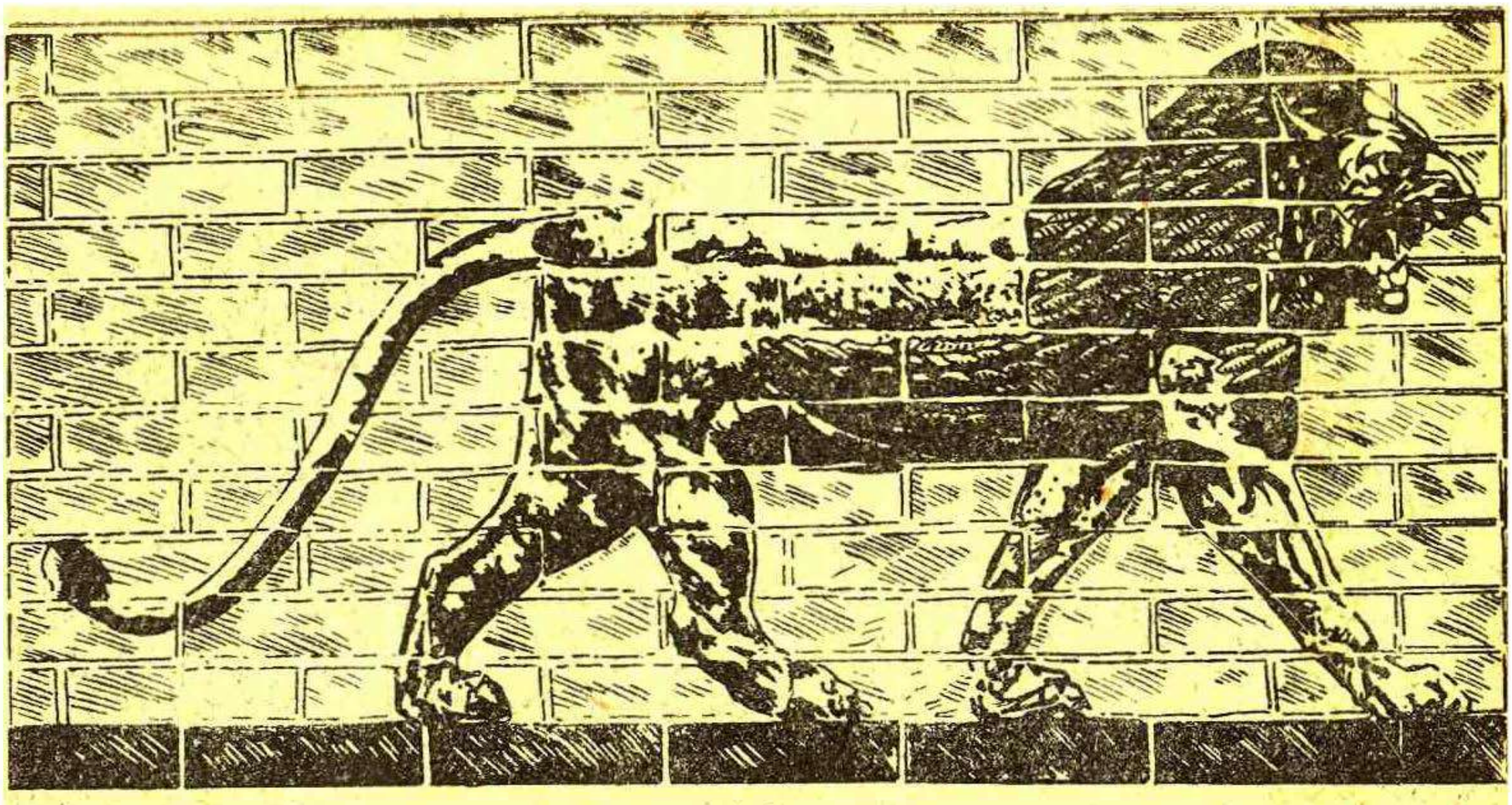

Teracotă multicoloră reprezentînd un leu, pe zidurile „Străzii Procesiunilor“ din Babilon

macini și-l pui într-o [formă] bună. În sfîrșit, bagi amestecul într-un cuptor rece, aprinzi un foc zdravăn și încălzești totul pînă la alb...“

Analiza vopselelor babiloniene cu care se acopereau diverse obiecte ce au ajuns pînă în zilele noastre a arătat că pentru obținerea culorilor galben, roșu, alb și albastru, babilonienii se pricepeau să folosească arama, cositorul, plumbul și alte metale.

Faptul că emailurile acestea nu erau aduse din alte țări, ci produse chiar în Ținutul dintre cele două fluvii este dovedit de nenumărate descoperiri. S-au găsit creuzete pentru topit și diferite deșeuri rezultate din fabricația emailurilor.

În Khorsabad a fost dat la iveală un bulgăre de vopsea, cîntărind aproximativ 1 kilogram. La un examen mai amănunțit s-a constatat că este vorba de lazurit măcinat într-o pulbere fină. Fabricarea albastrului ultramarin, colorant foarte scump, din produse ieftine obținute pe cale sintetică este de dată relativ recentă. Înainte vreme, această vopsea se prepara la fel ca pe timpul babilonienilor, din piatră de lazurit măcinată.

Locuitorii Ținutului dintre cele două fluvii întrebuințau și vopsele de apă. Vopseaua albă se obținea din ghips măcinat foarte fin, cea roșie — din oxid de fier, cea neagră — din negru de fum sau din cărbune.

Este neîndoielnic faptul că în antichitate babilonienii au încercat și ei să obțină pe cale artificială aur, argint, aramă și piatră de lazurit. Multe forțe au irosit oamenii străduindu-se să transforme anumite elemente în altele: cele ieftine și răspîndite pretutindeni — în altele scumpe și rare. Se înțelege că din aceste încercări n-a rezultat nimic, dar, în schimb, au învățat să curețe metalele și să obțină diferite aliaje.

În epoca minunatelor descoperiri științifice, în epoca aviației, electricității și radioului, cînd omul, ca o pasăre, plutește pe vastul ocean al văzduhului, iar slova omenească străbate ca fulgerul spațiile de la un continent la altul, descoperirile științifice ale babilonienilor apar destul de modeste. Tînărul nostru cititor, trăind în țara unde au loc cele mai uriașe transformări ale naturii, obișnuit cu grandioasele proporții ale construcției comunismului, are dreptate, în felul său, cînd spune: oare se pot numi știință acele firimituri de cunoștințe ale popoarelor din antichitate care locuiau în Ținutul dintre cele două fluvii, care zeificau

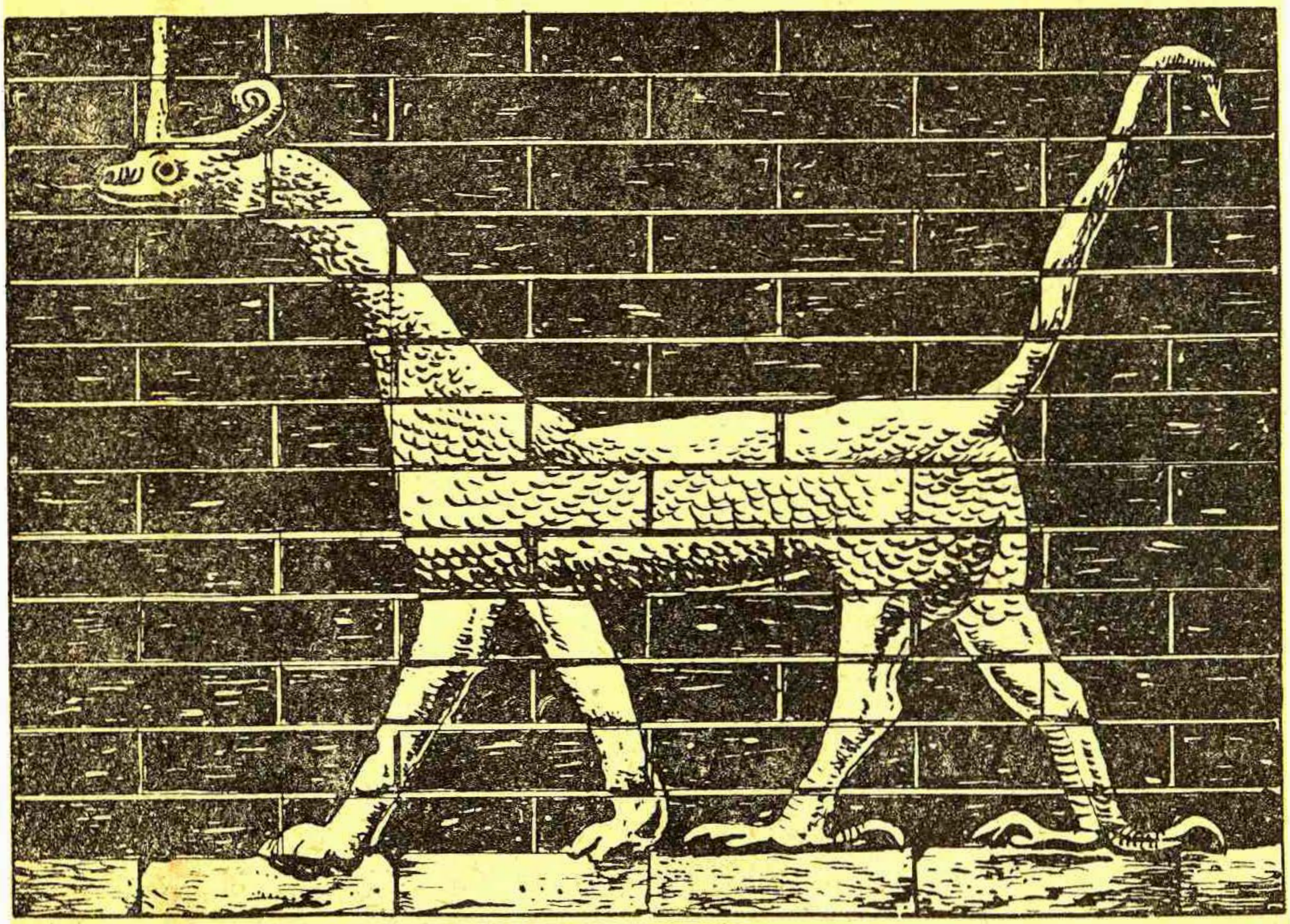

Teracotă multicoloră reprezentînd un animal fantastic cu un singur corn

natura, crezînd din adîncul sufletului că stclele și planetele dirijează soarta oamenilor?!

Dar oamenii sovietici apreciază la justa lor valoare toate fenomenele vieții sociale în dezvoltarea lor istorică. Și dacă ne gîndim în ce vremuri îndepărtate se pierd rădăcinile științei babiloniene, în ce epoci imemoriale gîndul omenesc, însetat de dorința de a cunoaște, căuta cu înfrigurare legile care guvernează natura, străbătînd căi neumblate, cîștigînd anevoie fiecare pas înainte, atunci trebuie să recunoaștem că meritul babilonienilor nu este nicidecum mic. Ei au pus bazele unui șir întreg de științe ale naturii și științe exacte, care ulterior au căpătat o dezvoltare uriașă, și datorită acestui fapt merită recunoștința întregii omeniri civilizate.

CAPITOLUL X

MEDICINA ȘI FARMACOLOGIA

MAI ARE DREPTATE HERODOT?

Dacă ar fi să dăm crezare cunoscutului istoriograf grec Herodot, atunci, în Babilonia, medicina nici n-a existat. Iată un scurt dar foarte pitoresc tablou, oferit de Herodot, în care este zugrăvit tratamentul unor boli:

„Pe bolnavi, ei îi scot în mijlocul pieței, deoarece nu au medici. Trecătorul se apropie de cel suferind și amîndoi stau de vorbă, discutînd despre boala celui în cauză; cel care s-a apropiat poate a suferit el însuși cîndva de aceeași maladie ca și cel care zace, sau a văzut-o manifestîndu-se la altcineva. Acești oameni discută cu bolnavul și îi recomandă aceleași mijloace cu ajutorul cărora s-au vindecat ei înșiși de o boală asemănătoare sau au văzut cum s-au tămăduit alții. Nu-ți este îngăduit să treci pe lîngă bolnav și să taci din gură, fără să te interesezi de boala de care suferă".

Se prea poate ca astfel de metode primitive de tratament să fi fost întrebuințate în cine știe ce sate babiloniene, pierdute în vreun colț de țară. Dar în nici un caz relatarea lui Herodot nu prezintă situația reală a științei medicale în Babilon. Afirmațiile sale vin în flagrantă contradicție cu numeroasele documente autentice care au fost descoperite din belșug în biblioteca lui Așșurbanipal, ba chiar și în alte locuri.

Se înțelege de la sine că medicina asiro-babiloniană se afla în strînsă legătură cu magia. Altfel nici n-ar fi fost cu putință în acele timpuri îndepărtate. Dar alături de incantații și alte manifestări magice, se aplicau și metode raționale de cunoaștere și tratare a multor boli. În ciuda celor spuse de Herodot, profesiunea de medic exista în Babilon cu cel puțin 15 secole înainte de a se naște istoriograful grec. Exista, de asemenea, și profesiunea de medic

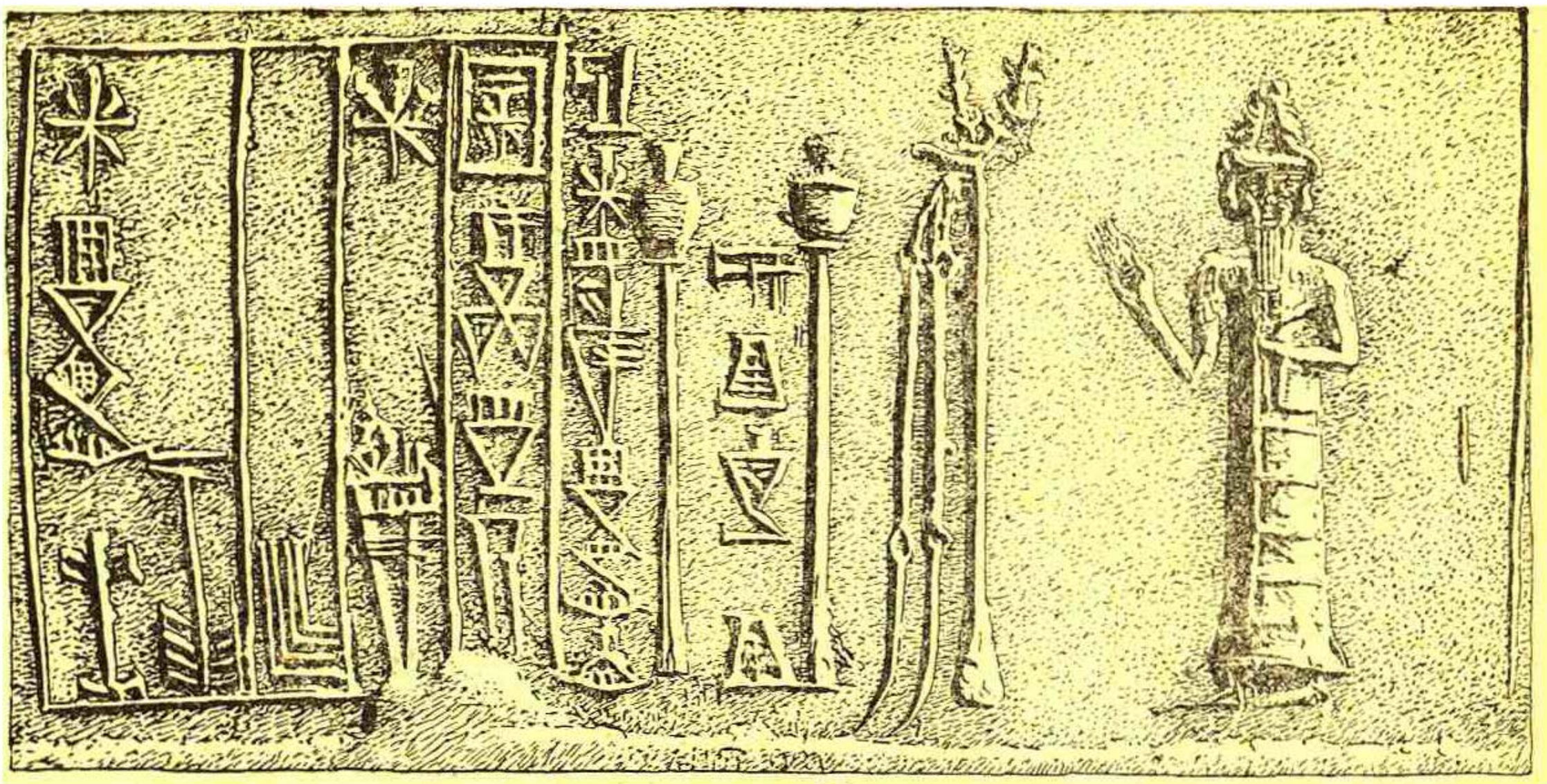

Sigilul unui medic babilonian.

în dreapta — imaginea medicului, *în centru* — instrumente chirurgicale şi vase cu pomezi, *în stînga* — inscripţie cuneiformă

veterinar, persoană specializată în tratarea animalelor bolnave.

Vizitîndu-l pe bolnav, anticul medic babilonian, cu capul ras, în veşminte lungi, purta cu sine o geantă în care se găseau medicamente, pansamente şi instrumente medicale.

Cu un aer grav, ca şi cum ar fi oficiat un ritual sacru, el examina pacientul pentru a stabili caracterul bolii şi a determina ce demon a pătruns în corpul bolnavului (toate bolile erau explicate de obicei prin pătrunderea unui duh rău în măruntaiele omului), în vederea prescrierii tratamentului corespunzător.

În zilele noastre, fiecare medic îşi are parafa lui, pe care o aplică pe reţeta eliberată de dînsul. Şi medicii Babilonului antic îşi aveau pecetea lor. Iată copia unui cilindru-pecete aparţinînd lui Ur-lugal-edinne, medicul şef al oraşului Lagaş, care a trăit la sfîrşitul secolului al XXII-lea î.e.n. Pe pecete sînt reprezentate „instrumentele de lucru“ — ace chirurgicale şi două vase cu alifii.

Numărul medicilor din Ţinutul dintre cele două fluvii era considerabil mai mic decît al magilor şi astrologilor, care se considerau şi ei ca făcînd parte din rîndul cadrelor medicale. Unii medici au ajuns să deţină slujbe importante la curţile regilor, alţii însă practicau medicina în calitate de profesionişti particulari.

Medicii asiro-babilonieni se bucurau de mare faimă. Uneori plecau chiar dincolo de granițele țării, pentru a acorda ajutorul lor unor persoane de vază.

Cînd faraonul Egiptului Amenhotep al III-lea[1] (secolul al XV-lea î.e.n.) s-a îmbolnăvit destul de grav, i-a fost trimis un medic asirian. Acest lucru este arătat în corespondența regală.

Dintr-un alt document, aflăm de călătoria întreprinsă de un medic babilonian în Asia Mică, pentru a trata pe regele hittit Muvatallu, întîmplare petrecută cam în anul 1300 î.e.n. Medicii liber-profesioniști acordau ajutorul lor numai în schimbul unui onorariu extrem de ridicat. Onorariile erau atît de mari, încît tratamentul medical era accesibil numai bogătașilor.

Era vai și amar de acela care se îmbolnăvea în zilele de 7, 14, 19, 21 și 28 ale lunii, deoarece aceste zile erau socotite ca aducătoare de nenoroc și medicul nu avea voie să trateze bolnavul în decursul lor.

„SĂ I SE TAIE MÎINILE"

În vechiul Ținut dintre cele două fluvii, practicarea chirurgiei era legată de mari primejdii, ca urmare a intrigilor urzite de preoți. Este de ajuns să citim următorul articol din codul lui Hammurabi pentru a ne convinge de acest lucru.

Articolul 218[2]. „Dacă medicul va face o incizie adîncă cu un cuțit de bronz și va pricinui moartea omului, sau, îndepărtînd cu ajutorul unui cuțit de bronz albeața, îi va răni ochiul, atunci să i se taie mîinile".

O lege atît de aspră și de categorică i-a obligat pe chirurgi să fie precauți și să evite intervenția chirurgicală în cazurile nesigure. De altfel, manualele de medicină recomandă

---

[1] Portretul acestui faraon poate fi văzut la Leningrad, pe malul Nevei, în fața Academiei de Arte. Aici se găsesc doi sfincși cu chipul lui Amenhotep al III-lea, aduși din Egipt.—*Nota red. ruse.*

[2] Numerotarea a fost dată de oamenii de știință. Ea nu există în textul legilor. — *Nota red. ruse*

în mod expres doctorilor să nu se atingă de un bolnav dacă starea lui nu mai lasă să se întrevadă nici o nădejde.

Fără îndoială că pedeapsa grea, nejustificată, în cazul unei operații nereușite, care nu întotdeauna era rezultatul unei greșeli săvîrșite de medic, frîna dezvoltarea chirurgiei. Cine avea poftă să-și riște mîinile?!

Este interesant și faptul că acest cod al lui Hammurabi, care conține nouă articole referitoare la medicină, are în vedere numai pe chirurgi și nu pomenește nimic despre medicii de boli interne. Și lucrul nu-i întîmplător.

Pesemne, chirurgii erau considerați medici de categoria a doua, cu toate că, de regulă, prin cunoștințele lor, ei îi depășeau pe cei de boli interne.

Spre deosebire de medicii-preoți, oameni cu mare influență la curtea regală, care tratau bolnavul nu numai cu ajutorul medicamentelor, dar și prin mijlocirea incantațiilor, chirurgii nu aveau nevoie să recurgă de loc la magie. Metodele lor de tratament se bazau în special pe cunoașterea anatomiei și pe o experiență cîștigată de-a lungul secolelor.

Așadar, nu este de mirare faptul că medicii de boli interne, ale căror cunoștințe se bazau într-o mare măsură pe magie, vedeau în persoana chirurgilor rivali primejdioși. În decursul veacurilor, între medicii de boli interne și chirurgi a existat o luptă surdă neîntreruptă, asemănătoare întru totul cu aceea din Europa, care a durat pînă în secolul al XVIII-lea. Numai medicii de boli interne erau considerați oameni de știință, în vreme ce chirurgii treceau drept meseriași și își practicau profesia mai ales la băile publice și în frizerii.

Intrigile medicilor-preoți aflați la curtea regală au fost cauza care a dus probabil la includerea în codul lui Hammurabi a acelui articol ce prevede o pedeapsă atît de aspră pentru fiecare greșeală sau caz nefericit.

În schimb însă, intervențiile chirurgicale reușite erau remunerate cum nu se poate mai bine și duceau la îmbogățirea medicului respectiv. Iată tariful onorariilor doctorilor, stabilit de codul lui Hammurabi (ca nu cumva medicul să pretindă și mai mult).

Pentru îndepărtarea cataractei și vindecarea ochiului, și în general pentru orice operație reușită — 10 șecheli de

argint. Plata se reducea la jumătate dacă era vorba de cetățeni cu drepturi parțiale, și pînă la doi șecheli dacă era operat un sclav (costul intervenției chirurgicale îl suporta stăpînul sclavului). Pentru îndreptarea unui membru luxat, medicul primea respectiv cinci, trei și doi șecheli de argint.

Astfel, doi șecheli reprezentau tariful minim pentru acordarea asistenței medicale. Spre a ne da seama cît de ridicate erau aceste prețuri, trebuie să avem în vedere că, în vremea lui Hammurabi, cu un șechel puteai cumpăra un porc gras sau atîta pîine cu cît să se sature un om timp de cinci luni de zile.

Mult mai prost era retribuit medicul veterinar. Pentru o operație reușită, acesta primea doar 1/6 șechel. Dar, ce-i drept, și riscul în cazul de față era mult mai mic. Dacă animalul murea în urma intervenției, veterinarul era obligat să plătească numai 1/5 din valoarea acestuia.

CAUZELE ÎMBOLNĂVIRILOR

Părerile babilonienilor cu privire la cauzele care determină apariția anumitor boli se apropiau destul de mult de realitate. Așa, de pildă, frecventele boli de ochi se explicau ca fiind datorate acțiunii prafului pe care vîntul îl mîna de colo-colo sub formă de nori. Rîia și alte boli de piele erau socotite boli contagioase. După părerea babilonienilor, paraziții, în special păduchii, erau agentul care transmitea maladiile infecțioase.

Cunoștințele anatomice nu s-au bucurat de o largă dezvoltare în Ținutul dintre cele două fluvii. Interzicînd disecția trupurilor celor morți, religia babiloniană a împiedicat foarte mult studierea organismului omenesc. Cele cîteva neînsemnate cunoștințe anatomice de care dispuneau medicii babilonieni din antichitate se bazau pe informații întîmplătoare și disparate, obținute pe cîmpul de luptă cu prilejul acordării asistenței medicale răniților, sau în urma cercetării animalelor sa-

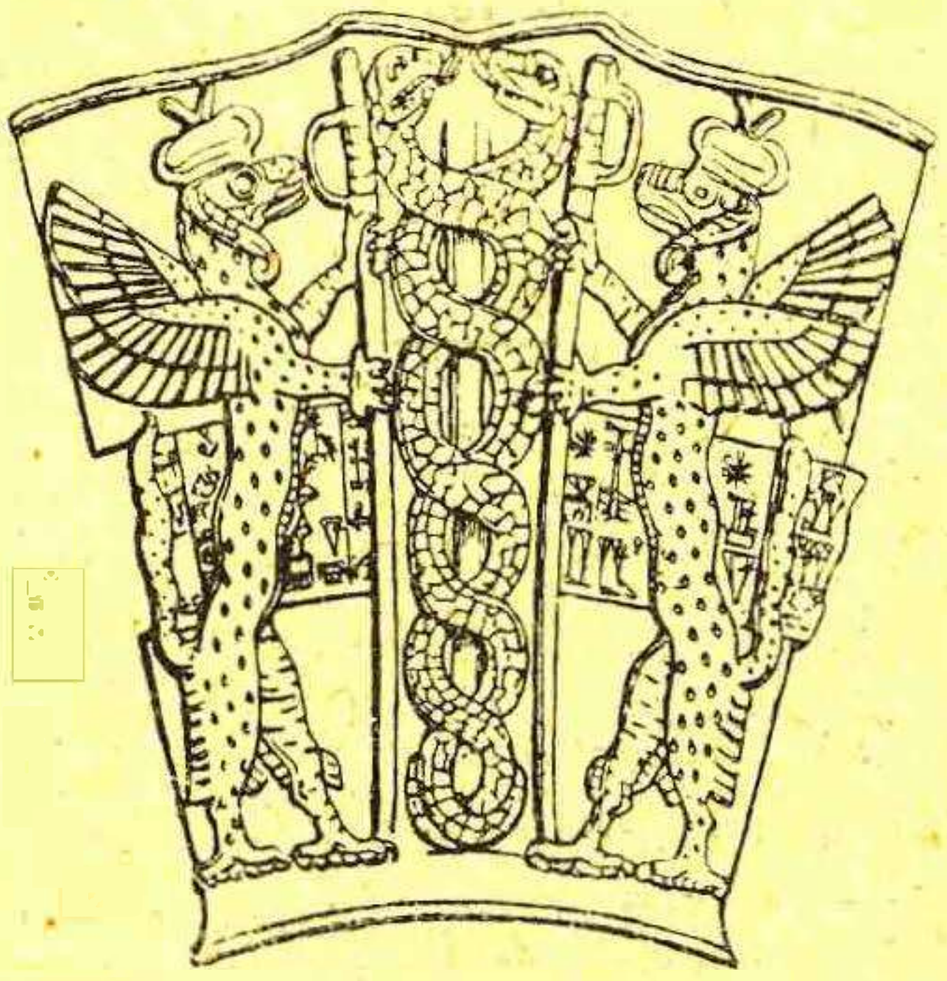

Emblemă medicală babiloniană

crificate în cinstea zeilor. Și cu toate că trupul omenesc este altfel alcătuit decît cel al animalelor, medicii babilonieni aplicau, în mod mecanic, pe corpul omenesc, multe din tratamentele care puteau fi de folos numai animalelor.

Babilonienii considerau că sîngele constituie elementul vital al organismului omenesc; ei îl împărțeau în „sîngele zilei“ (sîngele de culoare deschisă — arterial) și „sîngele nopții“ (sîngele întunecat — venos).

O deosebită atenție acordau medicii babilonieni inimii, ficatului, rinichilor, dar în același timp ignorau cu desăvîrșire organe importante ca vezica urinară și splina, iar nervii nu îi deosebeau de tendoane... Despre funcțiile reale ale diferitelor organe, ei nu posedau decît vagi noțiuni, deși socoteau că fiecare organ are un anumit rol, iar despre unele susțineau chiar că pot guverna stările sufletești și activitatea intelectuală.

Ochiul și urechea erau socotite ca fiind organele atenției. După părerea babilonienilor, inteligența era dirijată de inimă, dispoziția — de ficat, șiretenia — de stomac, îngîmfarea — de nas...

Nu trebuie să ne mire faptul — ciudat la prima vedere — că denumirile multor boli de pe vremea babilonienilor coincid cu nume de demoni. Cunoscînd cauzele pe care ei le atribuiau diferitelor maladii, acest lucru se înțelege de la sine. Dar, atribuind demonilor anumite boli, medicii babilonieni dădeau, într-o serie de cazuri, și explicația logică a cauzelor care au declanșat maladia.

Icterul, care provoacă, așa cum spune un text antic, „îngălbenirea trupului omenesc, îngălbenirea și înnegrirea obrazului, că pînă și rădăcinile limbii se înnegresc“, era considerat că apare în urma pătrunderii demonului Ahazu în organism. Totodată însă, medicii socoteau că boala aceasta este în legătură cu funcționarea anormală a ficatului, fapt care corespunde realității.

Este interesant de remarcat că tot boli erau considerate și asemenea „infirmități“ ca „tristețea“, „aspectul posomorît“, „indispoziția“. Sesizînd în mod corect semnele exterioare ale unor funcții psihice, anormale, precum și ale sistemului nervos, medicii babilonieni erau totuși departe de a înțelege însăși esența bolii. Ei confundau boala cu manifes-

țările exterioare ale acesteia, adică cu acel lucru cunoscut astăzi sub denumirea de simptom.

Care dintre noi n-a auzit expresii ca acestea: „îl apucă frigurile“, „îl trec căldurile“, „l-a trîntit boala la pat“, „l-a legat de mîini și de picioare“, „l-a năpădit tristețea“ și altele asemănătoare. Nimeni însă nu socotește că frigurile pot într-adevăr să „apuce“, că boala poate să „lege“ ori să „trîntească“. Dar a existat o vreme cînd aceste expresii erau înțelese în sensul propriu al cuvîntului. Boala era întruchipată de un duh necurat și i se atribuiau însușirile unei ființe vii. Faptul ne este cunoscut din nenumăratele tratate de medicină asiro-babiloniene care au ajuns pînă în zilele noastre, fiind păstrate în biblioteca de la Ninive.

CELE MAI VECHI „TRATATE“ DE MEDICINĂ

În aceste tratate, un loc de seamă îl ocupă descrierea amănunțită a diferitelor simptome de boli. Babilonienii acordau o importanță deosebită diagnosticului. Se considera că boala „nu se va liniști după pansare și nu va putea fi smulsă, așa cum ai scoate acul otrăvit al viespii“, dacă „medicul nu va ști cine-i ea“.

Iată un scurt fragment caracteristic acestor tratate:

„Dacă un om simte că-l roade ceva în piept, în partea de sus a stomacului și în vintre, atunci este vorba de o boală de plămîni“.

Medicii noștri care studiază istoria medicinei au încercat, pe baza enumerării simptomelor pomenite în aceste tratate, să stabilească ce boli existau în antichitate în Ținutul dintre cele două fluvii, încercare ce n-a dat întotdeauna rezultatul dorit, deoarece simpla enumerare a simptomelor, fără a încerca să pătrunzi cauzele care le-au provocat, nu dă o imagine completă a bolii. Dar, pesemne, medicii babilonieni din antichitate se declarau pe deplin satisfăcuți avînd la îndemînă enumerarea acestor simptome. La patul bolnavului, ele reprezentau un mijloc și un ghid de neînlocuit pentru stabilirea diagnosticului.

După enumerarea bolilor, în tratate urmează de obicei diverse rețete originale. Reproducem una dintre ele, prescrisă unui pacient ce suferea de o boală de stomac: „Pentru tămăduirea lui trebuie să iei 1/2 sila suc de smochine,

1/2 sila suc de iarbă kassu și ulei, vin cu apă, 3 șecheli de unt curățat, 2 șecheli de miere, să macini 10 șecheli din planta ammi, să le pui toate laolaltă și să-l obligi pe bolnav să bea amestecul pe stomacul gol, dimineața, înainte de răsăritul constelației Caprei... Și el se va însănătoși".

În rețete nu numai că sînt înșirate medicamentele trebuincioase, dar se indică și metoda de pregătire a lor, cu atîta lux de amănunte, încît astăzi ele stîrnesc doar rîsul.

Așa, de pildă, întotdeauna se precizează că iarba cutare trebuie culeasă negreșit înainte de răsăritul soarelui. Medicamentele trebuiau măcinate, fărîmițate, dizolvate în lapte, vin și bere și era absolut necesar să fie administrate pe stomacul gol. Toate acestea se făceau, bineînțeles, însoțite de vrăji pe care bolnavul trebuia să le rostească cînd lua doctoria.

Se mai foloseau și alte tratate medicale, unde nu se pomenea nimic despre simptomele diferitelor maladii și modul de administrare a medicamentelor, ci erau înșirate pur și simplu o serie de boli și de doctorii. De asemenea s-au găsit liste rezumative de boli, medicamente și modul de administrare a acestora, prezentate pe simple tăblițe. Ele sînt nespus de prețioase prin faptul că includ aproape toate bolile cunoscute atunci. Iată cum erau întocmite aceste ghiduri medicale:

Colț de malț	leac împotriva tusei	se macină și se bea cu ulei și cu bere
Rădăcină de floarea-soarelui	leac împotriva durerilor de dinți	se pune pe dinte

Alături de cărțile de medicină, în biblioteca lui Așșurbanipal s-au păstrat numeroase scrisori și buletine medicale privind starea sănătății regilor, precum și a unor persoane mai de vază de la curte. De aici aflăm, de pildă, că tatăl lui Așșurbanipal, atotputernicul Asarhaddon, suferea de reumatism cronic. Iată cum este descrisă starea bolnavului: „Mîinile și picioarele sale au devenit neputincioase, el nu poate deschide ochii, este slab și lipsit de vlagă, căci frigurile l-au stors de nu i-au mai rămas decît oasele".

Într-una din scrisori, regele îi reproșează lui Arad-Nan, medicul său curant, că doctoriile și prescripțiile lui nu i-au adus nici un fel de ușurare.

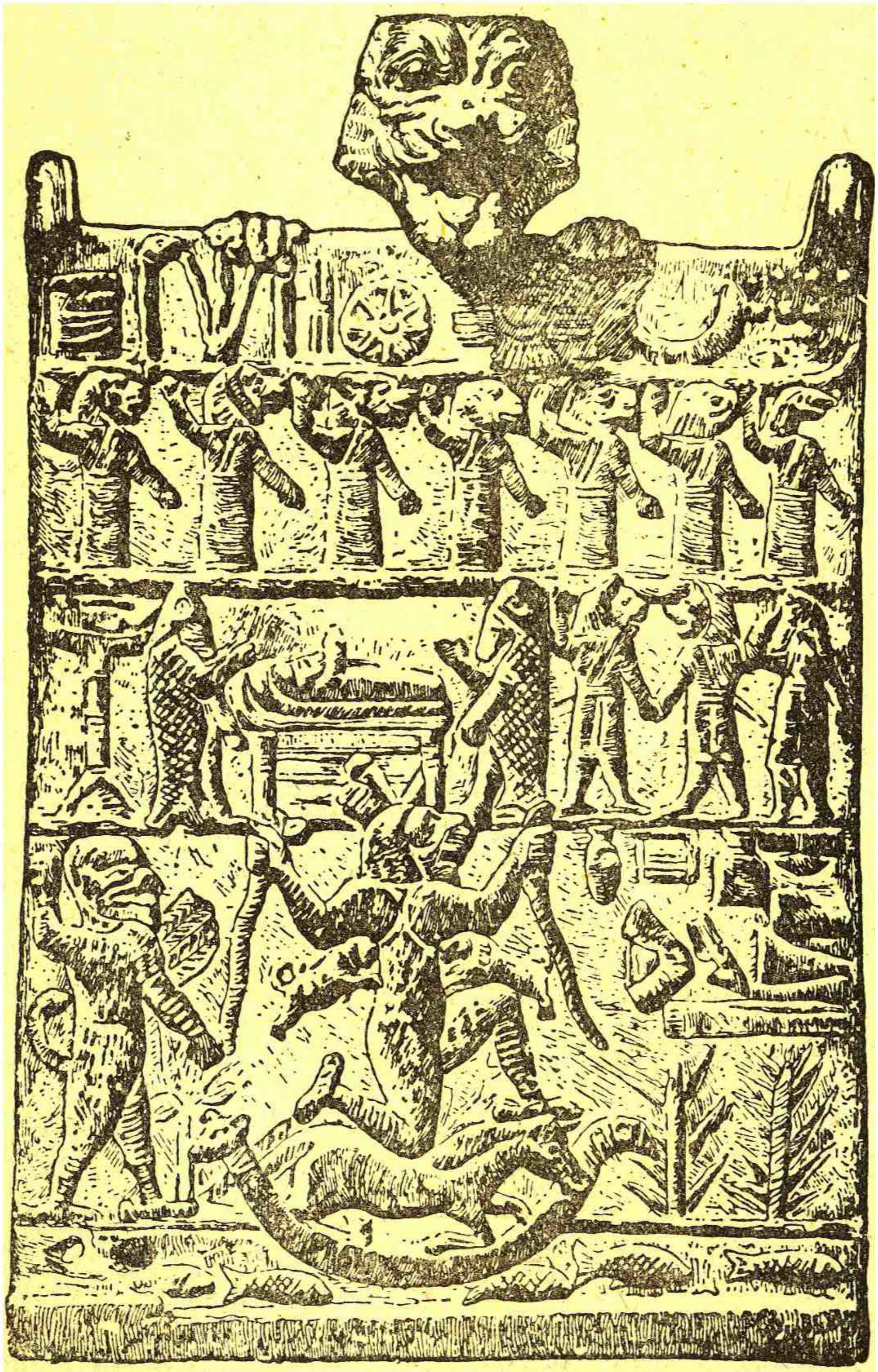

Demonul Labartu. Aversul plăcii de bronz

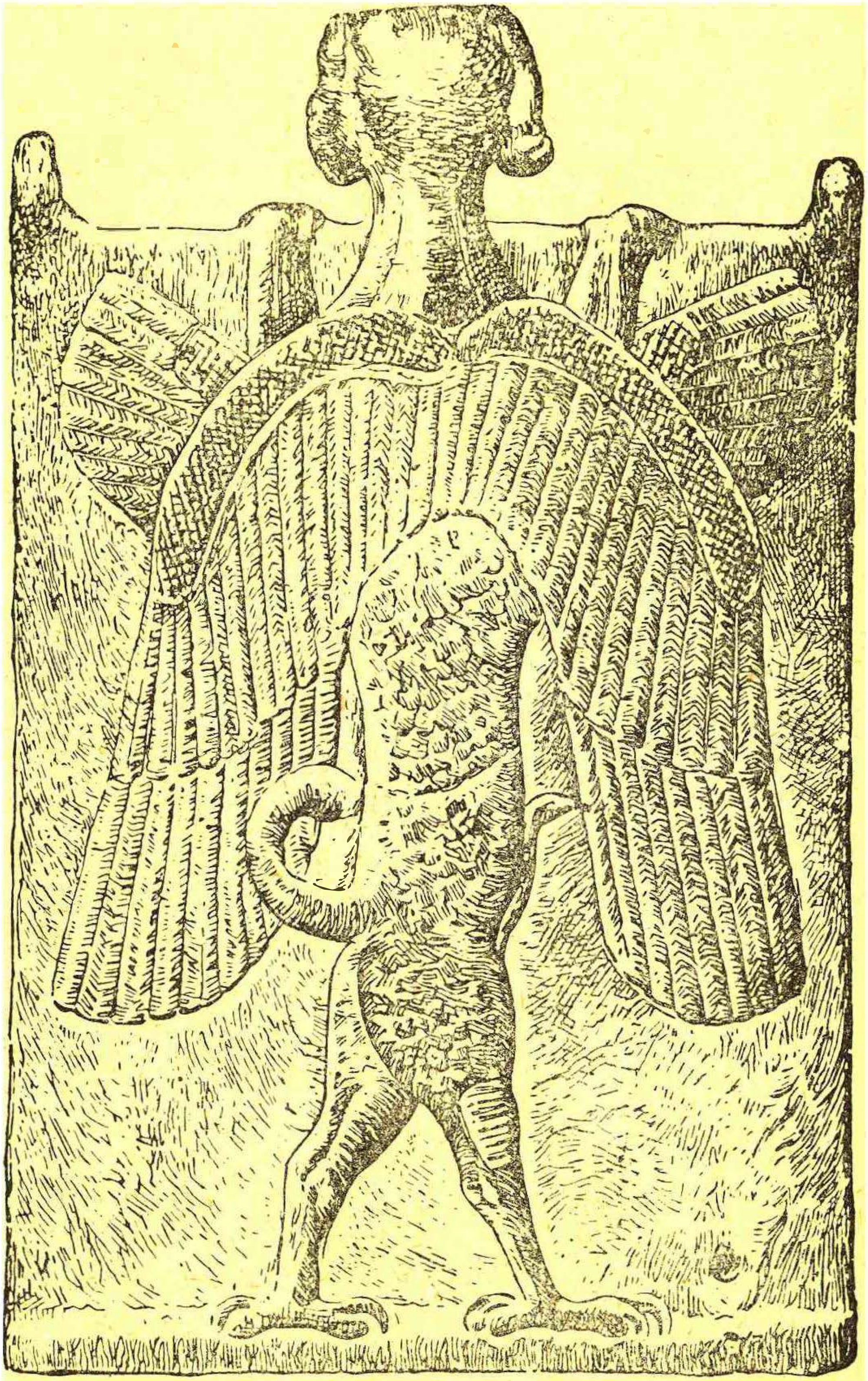

Demonul Labartu. Reversul plăcii de bronz.

În scrisoarea de răspuns, medicul se dezvinovățește, susținînd că diagnosticul a fost bine pus, iar doctoria își va face efectul mai tîrziu. Pentru orice eventualitate, îi prescrie un nou medicament — poate acesta va fi și mai eficace.

S-a păstrat de asemenea o bogată corespondență privitoare la starea sănătății cîntărețelor și cîntăreților de la curtea regală. Pentru cei mai vestiți dintre aceștia, medicii întocmeau de două ori pe zi buletine — dimineața și seara — care erau de îndată înmînate regelui.

Dar dintre toate lucrurile de acest gen descoperite în biblioteca lui Aşşurbanipal, cel mai mare interes îl trezesc o serie de tăbliţe, care, în totalitatea lor, alcătuiesc cea mai veche enciclopedie medicală din lume. În aceste „cărți", descrierea bolilor este grupată avîndu-se în vedere părțile corpului omenesc.

În lucrarea intitulată *Cînd capul omului este cuprins de fierbințeală* sînt zugrăvite în chip amănunțit bolile tuturor părților capului, chiar și maladiile infecțioase. Aici sînt cuprinse și capitolele consacrate „tulburării minții", „căderii părului", și „bolilor de tîmple, urechi și ochi".

Seria de tăbliţe care începe cu cuvintele *cît de greu le este buzelor* descrie toate afecțiunile aparatului respirator, începînd cu răceala obișnuită și încheind cu tuberculoza.

În partea a treia sînt prezentate bolile de ficat și de inimă, în cea de-a patra — reumatismul, podagra și alte cîteva maladii.

LEACURILE

După părerea medicilor babilonieni, majoritatea bolilor erau absolut vindecabile. În arsenalul mijloacelor de tămăduire folosite în anticul Ținut dintre cele două fluvii găsim o cantitate uriașă de tot soiul de ierburi, minerale și alte produse, care slujeau la prepararea diferitelor doctorii.

Pe primul plan se aflau plantele. Nu întîmplător în limba babiloniană cuvintele „medicină" și „plantă" se pronunță la fel — „șammu". Încă din cele mai vechi timpuri, a trata un bolnav însemna a folosi ierburi medicinale.

Astăzi sînt cunoscute denumirile cîtorva sute de medicamente babiloniene preparate din ierburi. Faptul că pentru vindecarea bolnavilor erau folosite cele mai felurite plante, printre care și unele foarte rare, demonstrează că, încă în acea epocă atît de îndepărtată, lumea plantelor a fost destul de bine studiată de cei vechi deoarece nu pot fi utilizate ca medicamente decît acele plante ale căror proprietăți sînt perfect de bine cunoscute.

În unele cazuri se întrebuințau fructele și semințele, în altele — rădăcinile și florile, apoi frunzele, tulpinile, sucurile, rășinile, crengile, scoarța, măduva, ba pînă și membrana ce căptușește scoarța groasă a copacilor. Multe din aceste plante erau aduse de la distanțe de sute de kilometri, și nu numai din țările vecine, dar și de pe cele mai îndepărtate meleaguri, în vreme ce altele se cultivau în grădini speciale, deoarece se întîlneau destul de rar în stare sălbatică. Pe o scară foarte largă erau întrebuințate, de asemenea în scopuri medicinale, fructele, legumele și cerealele obișnuite.

Se poate pune întrebarea: ce proprietăți terapeutice au perele, merele, secara, morcovul, sfecla, ceapa, usturoiul, care apar în farmacopeea babiloniană?

Nu vă grăbiți să dați un răspuns negativ.

Astăzi, noi sîntem foarte bine informați asupra proprietăților vitaminoase ale multor plante. Se înțelege că cei din antichitatenu cunoșteau aceste lucruri, dar ei constataseră, în urma unei practici de-a lungul nenumăratelor secole, influența lor binefăcătoare asupra organismului și, de aceea, le foloseau pe scară largă. În afară de asta, multe fructe și legume sînt neprețuite în alimentația dietetică, iar altele sînt întrebuințate la prepararea a tot felul de doctorii, ca, de pildă, sucuri, infuzii, fierturi, siropuri, esențe și inhalații.

Plantele mai erau folcsite și la pregătirea malțului, aluaturilor, melasci, băuturilor și gelatinelor. Se întrebuințau chiar și drojdia de vin și de bere.

Fără îndoială deci că farmacopeea antică avea o bază rațională.

Unele medicamente babilonicne pot fi ușor descifrate, dar mult mai anevoie se poate stabili despre ce anume e vorba. Din traducere reiese limpede că nenumărați termeni înseamnă: „Iarba-peștelui“, „Planta-soarelui“, „Vinul-vul-

pii“, „Sămînță-de-munte“, „Tulpină-de-cîmp“, „Iarbă-de-cîmp“, „Limbă“, „Dinte-de-mare“, „Iarbă-dulce“, „Iarbă-amară“, „Urechea-șarpelui“, „Iarba-vieții“. Dar ce anume ierburi și plante sînt acestea — iată un lucru care se poate doar presupune.

Lista medicamentelor preparate din produse animale, din pește și insecte este mult mai redusă, totuși conține zeci de denumiri. La prepararea doctoriilor se întrebuința sînge, lapte, frișcă, carne, grăsimi și oase de animale, ouă de păsări, miere de albine, untură de pește și multe altele. În același timp, infuența medicinei magice se întîlnea la fiecare pas.

Într-una din rețete se prescrie „lapte muls de la o vacă albă“, în alta — „de la o capră albă“, iar în a treia — „de la o măgăriță albă“.

Multe rețete au un caracter pur magic. Așa, de pildă, se recomandă în scopuri terapeutice „limbă de șoarece“, „păr de cîine“, „păr de hienă“, „corn de cerb“, „ureche de taur galben“, „piele de gazelă“, „untură de șarpe negru“, „ochi de găină“, „aripă de șoim“, „carapace de broască țestoasă“.

Tot atît de ciudat se împletește logica cu elementele magice și în acel capitol al farmacopeei babiloniene consacrat medicamentelor preparate din substanțe minerale. La prepararea doctoriilor se utilizau: piatra scumpă de lazurit, ghipsul, varul, sulful, cuarțul, care se aducea mai ales din Egipt, arama și tot felul de săruri. În același timp, babilonienii credeau în proprietățile tămăduitoare ale prafului adunat dintr-o casă părăsită sau ale pulberii luate din morminte, ale cioburilor de oală spartă și ale spumei rîurilor...

Modul de preparare a medicamentelor era stabilit în amănunțime. Într-un caz, planta sau substanța obținută din ea trebuia pusă la uscat, măcinată sau fărîmițată. În alt caz, trebuia doar măcinată și amestecată cu alte doctorii. Se prescria că planta care conține apă trebuie descojită și stors sucul din ea. Unele lichide trebuiau filtrate și decantate. Soluțiile concentrate sau toxice erau dozate cu picătura; substanțele solide sau pulverulente — cu „sămînța“, „șechelul“ și „mina“; lichidele — cu „sila“. Dar în majoritatea cazurilor, dozarea nu se indica de loc, ea fiind lăsată la bunul plac și la fantezia farmacistului.

Medicii din antichitate aveau o adevărată pasiune pentru pansamente şi cataplasme, fiind profund convinşi de puterea de vindecare a acestora; de aceea, le aplicau împreună cu medicamentul în orice parte a corpului omenesc.

După părerea lor, importanţa pansamentului consta în faptul că întăreşte contactul între locul bolnav şi medicament.

Doctoriile nu numai că erau aplicate pe locul bolnav şi luate pe cale internă, dar totodată se administrau şi într-un chip puţin obişnuit. Astfel, bolnavii erau afumaţi cu anumite medicamente, fiind obligaţi să tragă fumul în piept sau să facă inhalaţii cu respectiva doctorie. Unele doctorii puteau fi numai mirosite, altele însă erau introduse în nas, în gură, ochi şi urechi, cu ajutorul unor tubuleţe speciale din aramă şi bronz.

Medicii babilonieni cunoşteau prea bine proprietăţile terapeutice ale masajului. În vechile cărţi de medicină întîlneşti la tot pasul următoarele sfaturi: „să se maseze picioarele de sus în jos“, „să se maseze corpul de sus în jos“, „doctoria să fie introdusă în corp prin fricţiune de sus în jos“. O atenţie deosebită se acorda fricţiunilor cu ulei.

Babilonienilor nu le era străină nici gimnastica terapeutică — mai bine zis primele noţiuni. Astfel, de pildă, se întîlnesc următoarele recomandări făcute de medici: aşezaţi-vă pe călcîie, apoi îngenuncheaţi, lăsaţi capul în piept şi ridicaţi picioarele în sus.

Unii savanţi şi-au exprimat părerea că asirienii şi babilonienii cunoşteau proprietăţile lentilelor şlefuite — de a mări şi micşora, de a apropia şi depărta obiectele pe care le priveşte ochiul omenesc. Se presupune că medicii din antichitate se foloseau de aceste proprietăţi executînd lentile pentru pacienţii de vază care sufereau de miopie sau de prezbitism. Acest lucru este sugerat de o interesantă descoperire, făcută pe locul ruinelor palatului din oraşul Kalhu. Aici s-a găsit o lentilă convexă, executată dintr-un cristal de stîncă care s-a dovedit a fi o lupă perfectă.

Demoni luptînd

Alături de medicamente și de diverse prescripții medicale, oamenii foloseau cu asiduitate tot soiul de amulete, incantații, formule magice și procedee simbolice. Preoții-vraci făceau din lut, ceară și aluat, ori ciopleau din lemn chipuri ale demonilor și le ardeau în cadrul unor ceremonii magice. Se considera că pe această cale bolnavul se eliberează de duhul necurat ce a pătruns în trupul său.

Cu o minuțiozitate deosebită, Așșurbanipal a adunat pentru biblioteca sa tot felul de formule magice, care erau rostite în momentul arderii chipurilor. Asemenea texte se numără cu sutele, ele alcătuind serii întregi de „cărți de lut".

Iată cîteva exemple de astfel de incantații: „Boala intestinelor, Boala inimii, Colicii, Boala, Boala fierii, Boala capului, Lepra rea, Rîia, Aprinderea rinichilor, Stomac rău, Răul, Durerea, Somnul cel mai rău! Fiți blestemate în numele cerurilor! Fiți blestemate în numele Pămîntului!"

„Oftica cea rea, Oftica, Oftica ce-l chinuiește pe om, Oftica ce nu-l părăsește, Oftica ce nu dispare, Oftica cea aducătoare de rele! Duh al Cerului, blesteam-o! Duh al Pămîntului, blesteam-o!"

Prin forma lor, unele incantații se ridică la nivelul unor lucrări literare. Iată, de pildă, un mic fragment din ceremonialul pentru izgonirea duhurilor rele:

„Zburaţi, zburați!
Plecaţi departe, departe!
Întoarceţi-vă, plecaţi, fugiţi!
Răutatea voastră să plece ca fumul spre cer!
Din trupul meu îndepărtaţi-vă!
Din trupul meu plecaţi!
Din trupul meu ieșiți cu rușine!
Din trupul meu alergaţi!
În trupul meu să nu vă întoarceţi!
De trupul meu să nu vă apropiaţi!
Spre trupul meu nu veniţi!
Trupul meu să nu-l mai chinuiţi!"

Urmașii asiro-babilonienilor au preluat din medicina acestora nu numai ce era folositor, rezultat al unei experiențe de zeci de generații, ci și-au însușit totodată și prejudecățile

și rătăcirile celor din antichitate. Iată un exemplu edificator:

Vracii făcători de minuni din evul mediu foloseau adesea în timpul ceremoniilor cuvintele „hilka, beșa". Aceste vorbe par a fi bolboroseli lipsite de sens. Dar în clipa cînd scrierea cuneiformă a fost descifrată, s-a descoperit în incantațiile asiro-babiloniene aceleași cuvinte: „hilka, beșa", care însă aici aveau înțelesul de: „dispăreți, rușinați-vă". Cu astfel de vorbe, vraciul din Babilonul antic se adresa duhurilor rele, izgonindu-le din trupul bolnavilor.

Demonul Pazuzu

Au trecut secole. Asiria și Babilonul au pierit de mult de pe fața pămîntului. Limba lor a fost cu desăvîrșire dată uitării. Dar cuvintele magice „hilka, beșa", al căror sens nu-l mai cunoștea nimeni (nici chiar vracii care le foloseau!), au continuat să se mențină în Europa pînă la sfîrșitul evului mediu.

De bună seamă însă că nu acest gen de literatură determină importanța medicinei asiro-babiloniene. La fel ca orice altă știință medicală populară, ea a acumulat de-a lungul veacurilor experiența multor generații, care au luptat — cu mijloacele ce le-au stat la îndemînă — împotriva diferitelor boli, în scopul prelungirii vieții omului. Și fără aceste cîteva cunoștințe — puține la număr, ce-i drept — care se datoresc medicilor din antichitate, ar fi fost imposibilă prodigioasa dezvoltare a medicinei contemporane.

CAPITOLUL XI

LEGILE PROPRIETARILOR DE SCLAVI

ÎN AFARA LEGII

„Sclavul și sclava din orașul Eșnunna, care poartă banderole pe braț, cătușe și sînt însemnați cu fierul roșu, nu au voie să treacă dincolo de porțile orașului Eșnunna fără a fi însoțiți de stăpînul lor".

„Sclavului și sclavei care au intrat în Eșnunna păziți de un curier, trebuie să li se pună banderole, cătușe și să fie însemnați cu fierul roșu: ei trebuie păziți pentru stăpînul lor".

Acestea sînt articolele 51 și 52 din codul regelui Bilalama, care a domnit în orașul Eșnunna la începutul secolului al XX-lea î.e.n. Codul a fost descoperit acum cîțiva ani, în timpul săpăturilor din Irak.

Articolele reproduse mai sus caracterizează admirabil pe cel care le-a întocmit. Regelc și legile lui stau de veghe în permanență, păzind interesele stăpînilor și negustătorilor de sclavi. Sclavul nu este om. El este un obiect, un animal de muncă. Stăpînul poate să-l cumpere, să-l vîndă, să-l însemneze cu fierul roșu, să-l ucidă. Legea este întotdeauna de partea stăpînilor de sclavi.

Codul lui Bilalama nu constituie o excepție. La fel sună și legile regelui Lipit-Ișlar, care a domnit în orașul Isin la 50 de ani după Bilalama. De altfel, nici cunoscutul cod al regelui babilonian Hammurabi, despre care am vorbit în capitolele precedente, nu se deosebește cu nimic de cele două coduri pomenite mai sus. Iată cîteva extrase din acest cod:

„Dacă cineva va scoate dincolo de porți un sclav de la palat sau o sclavă de la palat, sau un sclav care aparține unui mușchenum [cetățean cu drepturi parțiale] sau o sclavă care aparține unui mușchenum, el va fi omorît".

„Dacă cineva va ascunde în casa sa un sclav sau o sclavă fugită care aparține palatului sau unui mușchenum și nu-i va da în vileag la strigătele crainicului, stăpînul acelei case trebuie omorît".

„Dacă cineva va prinde pe cîmp un sclav sau o sclavă fugită și îi va preda stăpînului lor, stăpînul sclavului este obligat să-i plătească 2 șecheli de argint".

Hammurabi se considera un rege drept, uman și iubitor de oameni. Dar cînd e vorba de ascunderea sclavilor fugiți sau de complicitatea la fuga lor, Hammurabi se dovedește necruțător. Ce poate fi mai grav decît această „crimă"? În asemenea cazuri, Hammurabi nu cunoaște decît o singură pedeapsă: moartea.

PREȚUL UNUI OM

Datornicii cu o stare materială proastă, care ajunseseră sclavi, proprietatea cămătarului ce le împrumutase bani, se găseau într-o situație ceva mai bună decît sclavii proveniți din prizonierii de război. Dar și în ceea ce privește soarta propriilor săi cetățeni sărăciți, codul asirian este foarte aspru. Dacă un asirian a contractat datorii și se află în casa creditorului său ca zălog, „binefăcătorul" său stăpîn are dreptul „să-l bată, să-l tragă de păr, să-l plesnească peste urechi și să i le străpungă".

Să nu ne închipuim că „zălogul viu" stătea cu mîinile în sîn în casa creditorului său, pînă cînd vreuna din rudele sale mai pricopsite îi plătea datoria. Rostul „zălogului viu" era acela de a munci pentru cămătar, de a munci de dimineață pînă-n noapte, fără nădejdea de a-și mai achita vreodată datoria și de a deveni din nou om liber. Tragedia sclavilor proveniți din rîndul datornicilor consta în faptul că, oricît de mult ar fi muncit datornicul, el nu făcea altceva decît să acopere dobînzile, în vreme ce suma datorată nu se micșora cu nimic.

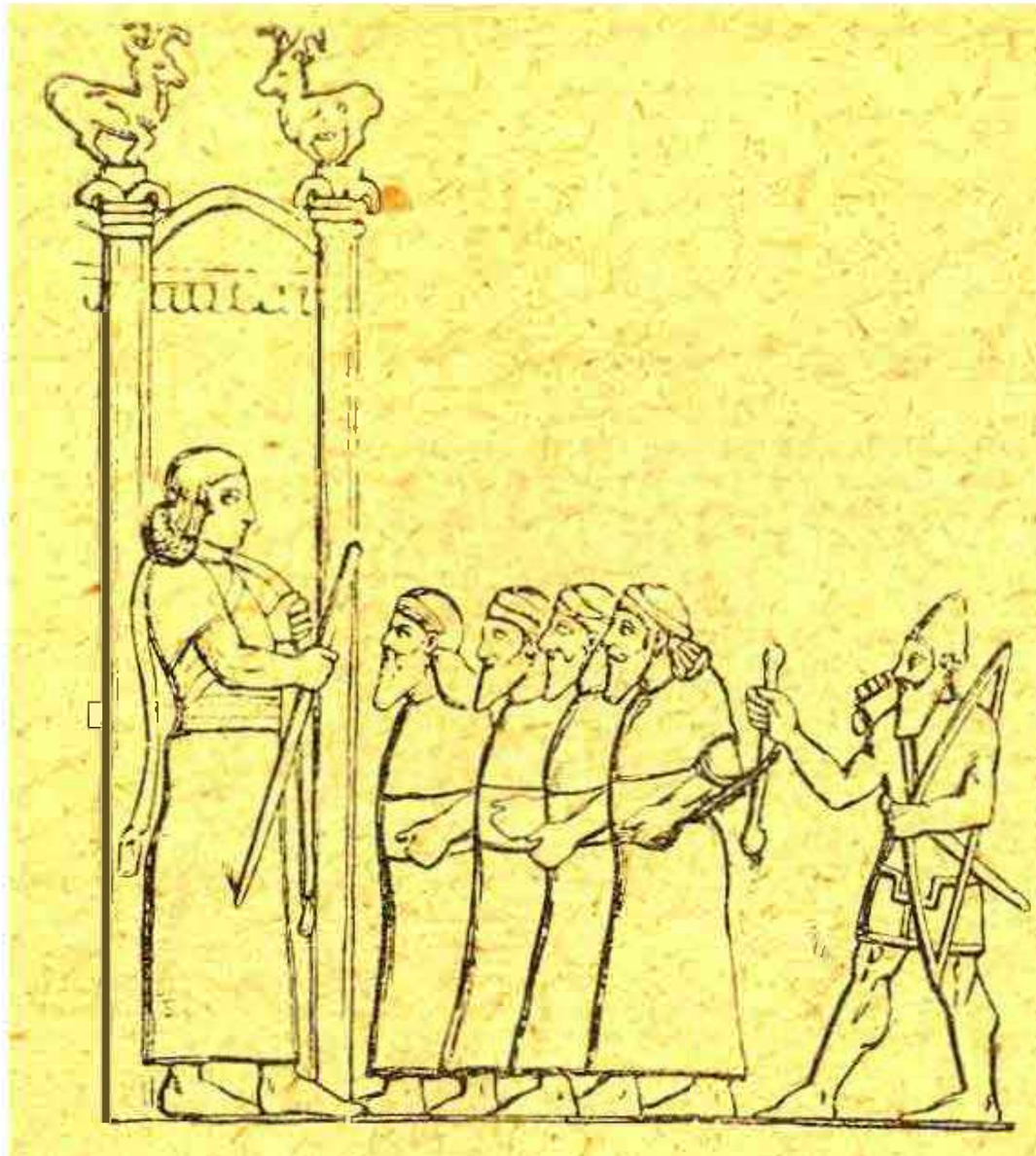

Aducerea prizonierilor destinați sclaviei

Dar se pune întrebarea, ce sumă lua cu împrumut un om sărac, de nu mai putea apoi să scape de datorii?

La această întrebare „cărțile de lut“ răspund în felul următor: o sumă ce nu depășește valoarea unui „zălog viu“ — a unui om.

Dar oare cîte parale valora un om? Nu prea mult.

În vechea Asirie, pentru un măgar se plăteau 17 șecheli, iar pentru o sclavă — de trei ori mai puțin, numai 6 șecheli (circa 50 de grame de argint). Un sclav și o sclavă, împreună, costau 18 șecheli. Copiii se vindeau la un preț foarte scăzut.

Adulții erau evaluați ținîndu-se seama de sex, vîrstă, starea sănătății și profesie.

După fiecare campanie militară încununată de succes, cînd sclavii erau aduși cu miile, prețurile la „marfa vie“ scădeau considerabil.

Dar care cămătar împrumută mai mulți bani decît valorează însuși zălogul? Dimpotrivă, el va da întotdeauna mai puțin. Și, așa cum se obișnuiește, va reține dobînda pe un an înainte.

Să presupunem că un asirian sărăcit caută să împrumute 10 șecheli. Cămătarul, convingîndu-se că cel care îi cere banii nu mai posedă nimic, îi pipăie mușchii, îi cercetează dinții ca și cum ar cumpăra un cal, iar în cele din urmă îl evaluează la prețul zilei.

Da, face banii ăștia, în nici un caz gologanii împrumutați nu se vor duce pe apa sîmbetei!

Dar, după ce dă o chitanță semnată și de martori, bietul om nu primește decît 8 șecheli. Pentru argint, se lua 20 la sută dobîndă pe an. Dacă aveai nevoie de semințe, căpătai numai 6 șecheli și 120 de șeumi, dar semnai chitanță tot pentru 10 șecheli. Pentru grîne dobînzile erau de $33^1/_3$ la sută pe an. Și bietul om se considera nespus de fericit dacă reușea să-și achite datoria la timp. Altfel îl păștea

sclavia, fără nădejdea de a mai fi vreodată liber pînă la sfîrșitul zilelor sale.

Babilonienii și asirienii au încadrat jefuirea fățișă a sclavilor, săracilor și a celor lipsiți de mijloace în paragrafe severe de legi, ocrotite de stat. Caracterul de clasă al legilor și drepturilor cetățenești în Ținutul dintre cele două fluvii reiese limpede din fiecare rînd al codurilor, culegerilor de legi și al altor documente juridice.

CODUL LUI BILALAMA

Să ne oprim ceva mai mult asupra codului lui Bilalama, cea mai veche culegere de legi cunoscută în istorie, care a fost descoperită relativ destul de recent, cu prilejul săpăturilor făcute pentru a dezgropa orașul Eșnunna.

Oricît de curios s-ar părea, codul lui Bilalama se deschide cu o listă de prețuri, fixate la mărfurile cele mai curente: cereale, ulei, untură de porc, sare, lînă.

Oare ce l-a determinat pe Bilalama să-și înceapă codul cu o listă de prețuri?

Prizonieri transformați în sclavi, cu juguri la gît și cu mîinile legate la spate

Se poate presupune că în cod sînt prezentate prețurile maximale ale produselor, care nu pot fi depășite. Probabil că negustorii umflau atît de mult costul produselor de primă necesitate, încît Bilalama a trebuit să pună frîu poftei lor nesățioase.

Dar să nu ne închipuim cumva c-a făcut acest lucru pentru triumful dreptății sau dintr-un sentiment de milă față de populația sărăcită. Nicidecum. El a procedat astfel, urmărind să atragă de partea sa pe micii proprietari și în felul acesta să-și consolideze tronul și situația sa politică externă.

Vremurile erau tulburi, neliniștite. Ținutul dintre cele două fluvii, fărîmițat în nenumărate stătulețe care se luptau necontenit între ele, trecea printr-o perioadă de declin. Procesul de ruinare a țăranilor și meseriașilor, care începuseră să împrumute bani de la bogătași, se desfășura cu o repeziciune extraordinară și Bilalama a înțeles că dacă nu va stăvili nemaipomenita lăcomie a cămătarilor, se va trezi curînd într-o situație falimentară. Nu putea să se aștepte la succese în politica externă, atîta vreme cît nu făcea „ordine“ în interiorul propriei sale țări.

Aceeași tendință de a introduce „ordine“ în exploatarea păturilor mijlocii și inferioare ale populației libere (în acest sens, de sclavi nici nu se pomenește, codul considerîndu-i drept simple obiecte neînsufletite) se face simțită și în celelalte articole ale culegerii de legi. Iată, de pildă, articolul 37. El spune: „Dacă cineva a slăbit [slăbire din punct de vedere economic, adică a sărăcit] și și-a vîndut casa pentru argint, în clipa cînd cel care a cumpărat-o va voi s-o revîndă, primul proprietar poate s-o cumpere din nou“.

Este vorba de dreptul de prioritate la răscumpărare. S-a prevăzut acest lucru pentru ca omul liber să nu-și piardă proprietatea, oricît de mică și neînsemnată ar fi fost ea, dar care îl deosebea de masa sclavilor și servitorilor, transformîndu-l totodată într-o platformă solidă a sistemului sclavagist.

În alte paragrafe se reglementează raporturile dintre stăpîni și lucrătorii angajați temporar. Se precizează plata pe care trebuie s-o primească păzitorul de vite, barcagiul, semănătorul și secerătorul.

O trăsătură caracteristică a acestor legi este următoarea: muncitorul care s-a înțeles cu stăpînul nu mai poate pleca

de la acesta decît după ce a dus la bun sfîrșit lucrarea pentru care a fost angajat. Legea prevedea că secerătorul care și-a părăsit stăpînul în timpul secerișului avea să plătească o amendă de 10 șecheli, în vreme ce el primea, pentru întreaga perioadă de lucru, doar un șechel. Amenda, care întrecea de zece ori cîștigul aproximativ pe timp de o lună, îl ținea strîns legat pe muncitor de stăpînul său.

„Prețul pentru închirierea unui măgar — 1 sut [circa 8 litri] de cereale, și pentru închirierea celui care-l mînă — 1 sut. Seara, el trebuie să-l aducă înapoi".

Astfel grăiește articolul 10 al codului. După cum se vede, legea nu face mare deosebire între om și animal...

Proprietatea particulară este sacră și inviolabilă. Orice abuz săvîrșit împotriva ei se sancționează cu amenzi din cale afară de mari sau se pedepsește chiar cu moartea. Un șir de articole ale acestui cod se ridică în apărarea proprietății private. Iată, de pildă, articolul 40:

„Dacă cineva a obținut un sclav, o sclavă, un bou sau orice alt lucru ce se poate cumpăra, dar nu poate să-l arate pe cel care i l-a vîndut, atunci el este un hoț".

Cîte un sclav mai abil, punînd mîna pe vreun lucru al stăpînului său, ar putea vinde obiectul furat unui cumpărător mai neatent. Legea prevede și acest caz și spune: sclavul nu are drepturi. Deci cu un sclav sau cu o sclavă nu poți încheia nici un fel de tîrg. N-ai voie să cumperi nimic de la ei sau să primești în păstrare, căci ei nu pot să posede nimic care să fie al lor... „Tamcarul [agent comercial] și neguțătoreasa nu trebuie să primească argint, cereale, lînă și ulei din mîinile sclavului sau ale sclavei" — atrage atenția articolul 15.

Opt articole întregi sînt consacrate raporturilor familiale. Cînd a conceput textul, legiuitorul a avut în vedere faptul că logodnica este o marfă, iar însurătoarea — o afacere comercială între părinții fetei și ai băiatului. Nerespectarea convenției de căsătorie de către una din părți atrage după sine o amendă respectabilă.

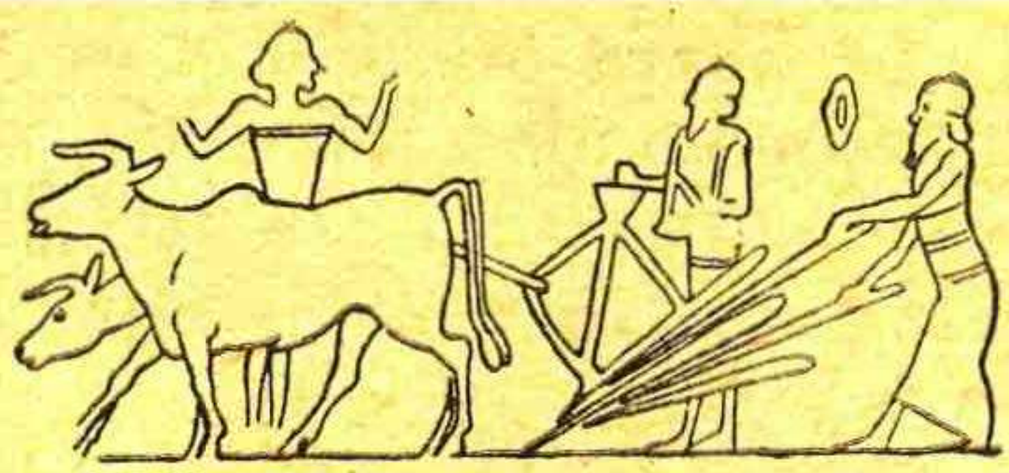

Aratul cu boi. Concomitent, printr-un tub special, se lasă să cadă semințele pe brazdă

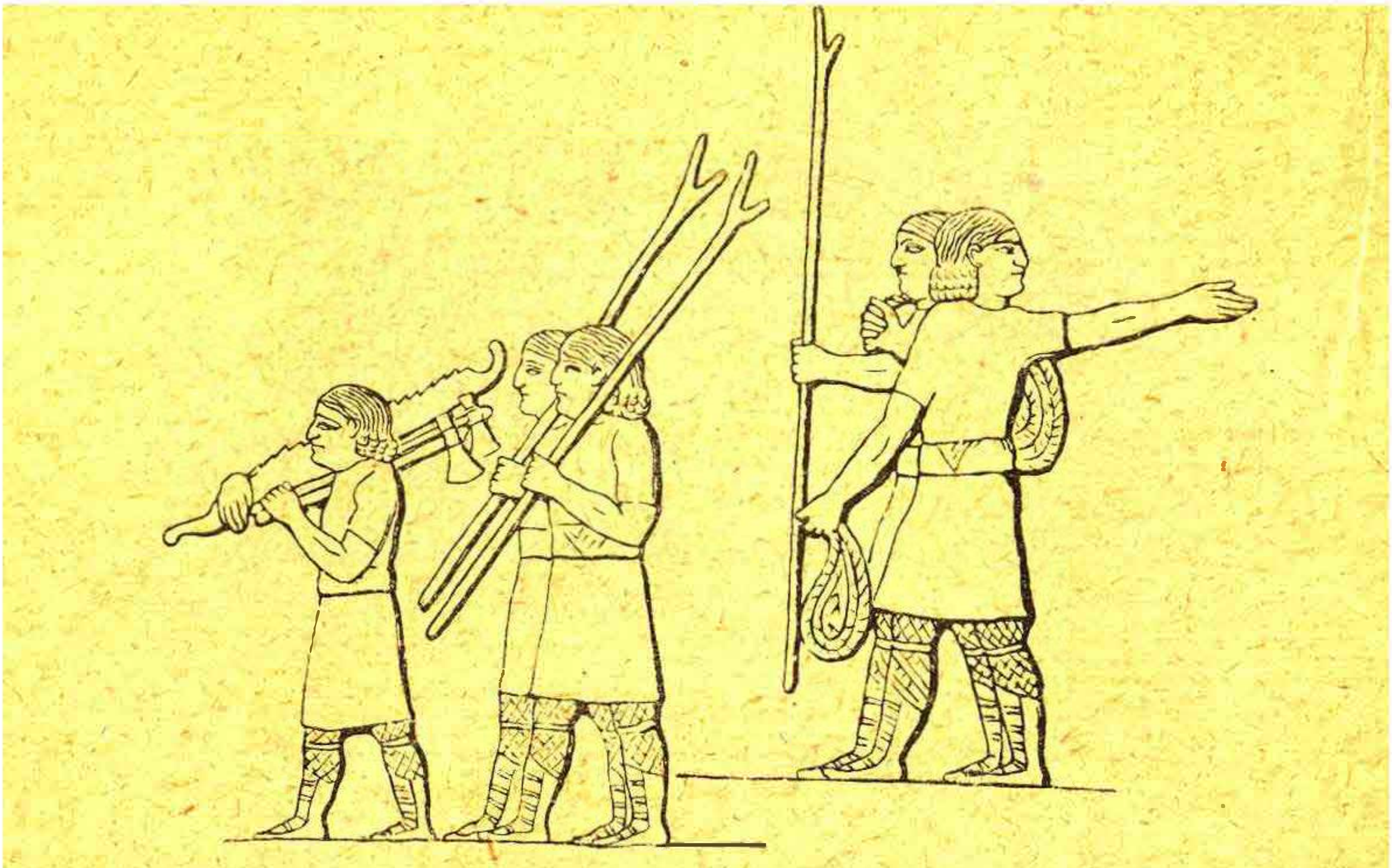

Pe drumul spre locul de muncă

Legea garantează dreptul cămătarului de a lua 20% dobîndă cînd împrumută argint și $33^1/_3$ la sută cînd împrumută cereale.

Articolul 18[a] prevede: „Pentru 1 șechel de argint, el trebuie să adauge 1/6 șecheli și 6 șeumi de argint drept dobîndă; pentru 1 gur de cereale, el trebuie să adauge 1 massiktum [60 de sile] și 4 sat [40 de sile] de cereale drept dobîndă".

Mai mult decît atît: cămătarul poate să pretindă cerealele de la primul măcinat. „Cel care împrumută îl poate obliga pe datornic să-i restituie datoria chiar la arie" — se spune în articolul 19.

Abuzul de putere al cămătarilor depășise probabil orice limită, de vreme ce a fost necesar să se introducă în cod articole speciale care interziceau cămătarilor de a pătrunde cu forța în case și a lua drept zălog oameni ce nu le datorau nimic. Iată unul din aceste articole: „Dacă, neavînd de primit nici o datorie, a luat drept zălog pe soția unui mușchenum sau pe fiul unui mușchenum, l-a reținut zălog în casa sa, iar apoi l-a ucis, faptul acesta constituie un delict penal".

„L-a ucis" înseamnă că i-a pricinuit moartea fie silindu-l să presteze munci peste puterile lui, fie bătîndu-l crunt

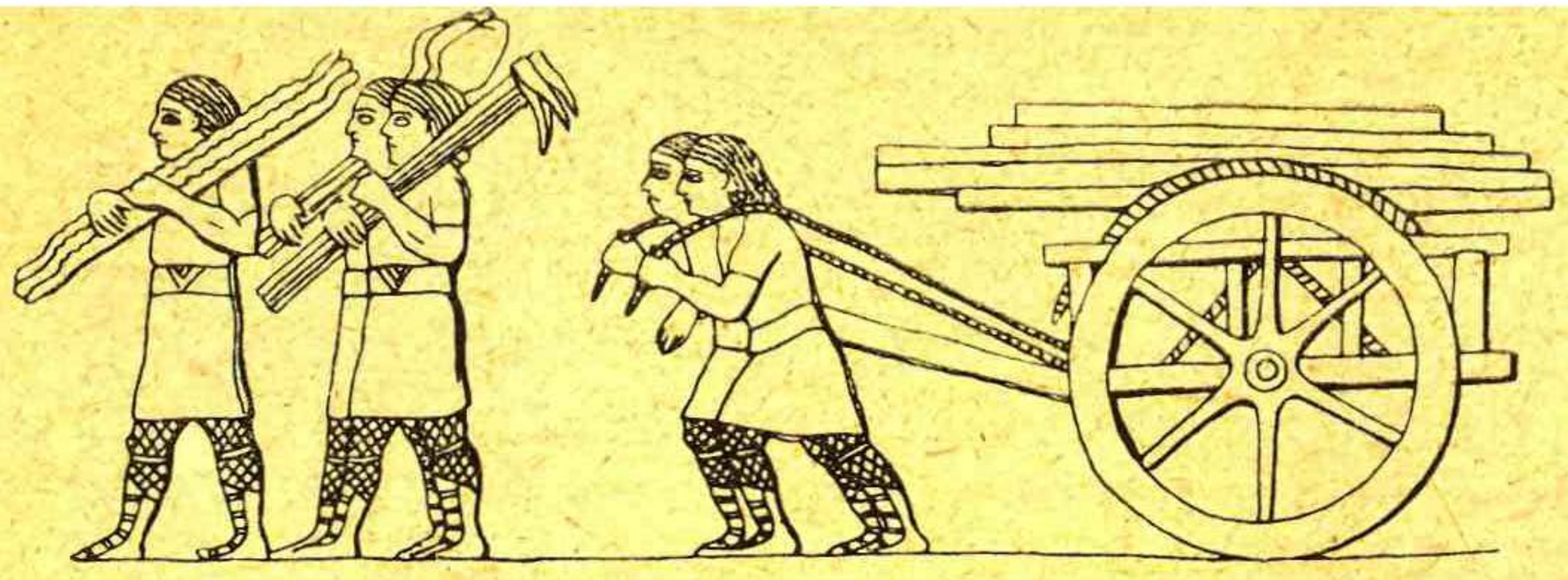

Pe drumul spre locul de muncă. În loc de animale, la căruță sînt înhămați oameni.

Detaliu după un basorelief asirian

(uciderea unui lucrător nu era rentabilă). Acest lucru reiese comparînd articolul de mai sus cu articolele similare din codul lui Hammurabi.

Unele sclave, pierzînd nădejdea de a mai fi vreodată libere, visau să-și vadă cel puțin copiii în situația unor oameni liberi. De aceea, ele își încredințau în mare taină pruncii unor cetățeni liberi care n-aveau urmași. Bilalama se ridică împotriva acestei încălcări a proprietății private. Proprietarul de sclavi este singurul stăpîn al copiilor sclavei sale, la fel cum este singurul stăpîn și al tuturor vietăților fătate de vitele sale. În articolul 33 stă scris:

„Dacă o sclavă, înșelîndu-și stăpînul, și-a încredințat fiul unei fiice de om liber, chiar atunci cînd acesta va fi mare, stăpînul lui are dreptul să pretindă să-i fie înapoiat, să pună mîna pe el și să-l ia cu sila".

Articolele 34 și 35 dezvoltă articolul precedent:

„Dacă o sclavă de la palat și-a dat fiul sau fiica spre a fi crescuți de un mușchenum, palatul are dreptul să ceară să i se restituie fiul sau fiica pe care sclava i-a dat. Iar cel care a luat să crească pe fiul unei sclave de la palat trebuie să-i întoarcă palatului prețul său".

Lucrul acesta trebuie înțeles în felul următor: cetățeanul liber este obligat nu numai să înapoieze copilul pe care l-a luat să-l crească, încălcînd prevederile legii, dar mai trebuie să plătească și o amendă egală cu prețul sclavului. De bună seamă că, trăind sub asemenea legi, oamenilor liberi le cam pierea pofta să crească copii de sclavi.

Foarte interesante sînt articolele din acest cod de legi consacrate vieții zilnice, obiceiurilor și datinilor locuito-

rilor din orașul Eșnunna. Iată cîteva paragrafe mai caracteristice:

„Dacă un individ mușcă pe un altul de nas, smulgîndu-i o bucată din el, trebuie să-i cîntărească acestuia 1 mină de argint, pentru 1 ochi — 1 mină, pentru 1 dinte — ½ mină, pentru o ureche — ½ mină; pentru o palmă, trebuie să-i cîntărească 10 șecheli de argint".

„Dacă cineva îi taie un deget altei persoane, trebuie să-i cîntărească acesteia $^1/_3$ mină de argint".

„Dacă într-o încăierare, cineva îi dă brînci adversarului și-i rupe mîna, trebuie să-i cîntărească ½ mină de argint".

„Dacă îi rupe piciorul, trebuie să-i cîntărească ½ mină de argint".

Citind această listă originală de prețuri (aici nu sînt prezentate toate articolele), nu poți să nu te gîndești că asemenea mutilări erau foarte frecvente în vechiul Ținut dintre cele două fluvii. Altfel, legiuitorul nu ar fi fost obligat să evalueze atît de minuțios tot soiul de răniri și desfigurări.

Ultimele articole din codul lui Bilalama sînt consacrate proprietarilor nepăsători. Aici, de pildă, putem citi următoarele:

„Dacă taurul are obiceiul să împungă, și lucrul acesta i-a fost comunicat stăpînului său, dar el nu i-a înclinat capul [adică n-a legat capul animalului de piciorul din față, ca să nu mai poată împunge], iar taurul a dat cu coarnele și a omorît un om, atunci stăpînul lui trebuie să cîntărească $^2/_3$ mine de argint. Dacă a împuns un sclav și l-a omorît, trebuie să cîntărească 15 șecheli de argint".

O pedeapsă și mai aspră îl așteaptă pe stăpînul nepăsător, în cazul morții unui cetățean liber din pricina prăbușirii unei construcții șubrede.

Chiar și această trecere sumară în revistă a codului lui Bilalama ne arată că el a fost întocmit într-un stat sclavagist. Nu-i întîmplător faptul că, enumerînd „obiectele de cumpărat", alături de boi apare sclavul și sclava. Și, de asemenea, nu din întîmplare nici un articol din acest cod de legi nu vorbește de sclav ca persoană într-un litigiu. El poate fi numai obiectul care a provocat neînțelegerea, dar în nici un caz nu poate lua parte la ea. Scopul legiuitorului este să reglementeze raporturile între cetățenii liberi, dar

nu între oamenii liberi și sclavi, care erau asimilați cu obiectele neînsufletite și cu vitele.

În ceea ce-i privește pe cetățenii liberi, legea îngrădește într-o oarecare măsură comportarea abuzivă a bogătașilor și cămătarilor. Ea pare că le spune acestora: „Jecmăniți-i cît puteți pe țărani și pe meseriașii săraci, dar nu-i jupuiți, căci altfel n-o să mai aveți pe cine jecmăni“... Și atunci, statul întreg se poate duce de rîpă.

CE AU POVESTIT CĂRȚILE „PLICTICOASE“

Printre tăblițele de lut, cele mai plicticoase ar putea părea „cărțile “ ce conțin înregistrări contabile, precum și o serie de documente de afaceri: acte de vînzare-cumpărare, contracte de arendă, contracte de însurătoare, chitanțe de împrumut, testamente.

Desigur că este mult mai ușor să te descurci în analele regale, unde relatarea unei campanii militare se face în mod sistematic, sau să dai de rost poveștilor mitologice, care zugrăvesc peripețiile unor eroi legendari. Dar ochiului pătrunzător al oamenilor de știință sovietici, aceste coloane aride de cifre, care indică date în legătură cu consumul de cereale pentru hrana sclavilor sau privitor la numărul de oameni necesar zilnic la munca cîmpului, îi spun tot atît de multe ca și lăudăroșeniile regilor asirieni care vorbesc despre victoriile lor — reale ori imaginare. Și savanții sovietici nu au precupețit nici un efort pentru a înțelege pe deplin toate aceste documente.

O muncă titanică, migăloasă și nespus de grea, care pînă la urmă a dat rezultatele scontate. Dincolo de cifrele „plicticoase“ și uniforme, în fața ochilor învățaților sovietici a apărut o viață plină de pasiuni, de lupte și suferințe. Cifrele și documentele de evidență economică au ajutat științei să reînvie viața vechiului Ținut dintre cele două fluvii, în toate multiplele și inimitabilele sale aspecte. Oamenii de știință sovietici au dat un conținut viu, concret unor noțiuni abstracte, ca, de pildă, sclavia din Orientul Antic, relațiile dintre creditori și debitori, codul familiei — și lucrul acesta constituie aportul lor imens la știința istoriei.

Primul care a acordat atenția cuvenită documentelor de evidență economică a fost părintele asiriologiei ruse, M.V. Nikolski, cu a cărui viață și activitate cititorul a făcut cunoștință în capitolele precedente. În mîinile savanților din apusul Europei au ajuns mii și mii de astfel de documente, dar ei aproape că nici nu le-au studiat, iar de publicat le-au publicat foarte rar.

Cît de nepăsători se dovedeau a fi asiriologii burghezi față de documentele evidenței economice, se poate constata din următorul fapt.

La începutul secolului al XX-lea, localnicii au descoperit, nu departe de Lagaș, în vechiul oraș Umma, o arhivă imensă cu documente contabile, numărînd cîteva zeci de mii de tăblițe. La început, această descoperire a stîrnit un viu interes. Dar cînd s-au analizat tăblițele găsite și s-a văzut că ele sînt un fel de registre de contabilitate, dezamăgirea a fost generală. Se părea că arhiva nu mai prezintă nici o atracție. Și nu numai că nu s-au mai făcut săpături în acel loc, dar nici măcar nu s-au luat măsuri ca să fie păstrate lucrurile descoperite acolo.

Afaceriști plini de inițiativă cumpărau pe nimica toată mii de tăblițe și apoi le revindeau amatorilor, la Paris, luînd cîte 1 franc de bucată... Nici pînă astăzi, o mare parte din documentele de evidență economică, descoperite în Mesopotamia, nu au fost publicate.

Cu totul altfel a privit lucrurile M.V. Nikolski. El și-a dat seama de la început de importanța deosebită pe care aceste „cărți de lut“ o prezintă pentru știință și și-a consacrat mulți ani studierii și publicării lor. Aceste documente, sublinia omul de știință, ne îngăduie „să pătrundem în relațiile social-economice ale unor epoci atît de îndepărtate, dintre care cea mai veche se apropie de zorile culturii omenești“.

Metoda inițiată de M.V. Nikolski, de a pune accentul nu pe studiul biografiei despoților din Orientul Antic, ci pe relațiile social-economice ale maselor de truditori, a prins rădăcini adînci în asiriologia sovietică și este una din trăsăturile sale caracteristice.

VINDEREA FIULUI

Iată un act de vînzare-cumpărare din culegerea de documente descoperite în Babilonul antic și publicate în anul 1937 de către talentatul asiriolog sovietic A.P. Riftin, care a murit în 1945, în floarea vîrstei[1].

„Fiul lui Sin-nuri, pe nume Zalilum, a fost cumpărat de Balmunamhe de la mama sa, Sin-nuri. Drept plată, el i-a cîntărit 11 șecheli de argint. Ea s-a jurat pe regele ei, în fața lui Ibi-ilabrat giuvaergiul, Sin-gamil păsărarul, Varad-Nannar, Sin-erib, Ahu-vacar, Enlil-șemi, Ahu-vakrum, Lu-nin-șubur-ka, Ilimaahi, că pe viitor nu va avea nici un fel de pretenții“.

O mamă care și-a vîndut fiul... Și nouă martori, cetățeni onorabili ai orașului Nasarum, întăresc acest tîrg cu pecețile lor. Totul este în ordine. Totul a fost făcut după lege. Balmunamhe, un cunoscut bogătaș babilonian, și-a mai luat încă un sclav, iar o mamă s-a despărțit de fiul ei.

Ce sărăcie cumplită domnea pesemne în casa lui Sin-nuri, dacă ea s-a hotărît să încheie acest tîrg îngrozitor! Ce tragedie închid în ele rîndurile reci ale acestui act de vînzare-cumpărare!

ZĂLOGUL VIU

Iată un alt document — o poliță la purtător. Cămătarul Șamaș-mușetir i-a împrumutat lui Dinum-abum zece mine de cositor. „Dacă va trece termenul — se spune în poliță — valoarea cositorului va spori. Drept zălog, va fi soția, ogorul, casa lui. Prezentatorului acestei tăblițe să i se cîntărească cositorul“.

Aceasta înseamnă că polița semnată de Dinum-abum poate fi trecută asupra oricărei alte persoane, care, la rîndul său, poate să o predea unei a treia; aceasta, și ea are dreptul să o transmită și așa mai departe. Oricine ar fi prezentat datornicului tăblița de mai sus, el era obligat să-i plătească.

---

[1] În acest citat și în cele care urmează, pentru ușurarea înțelegerii textului, nu s-a păstrat traducerea cuvînt cu cuvînt. — *N.A.*

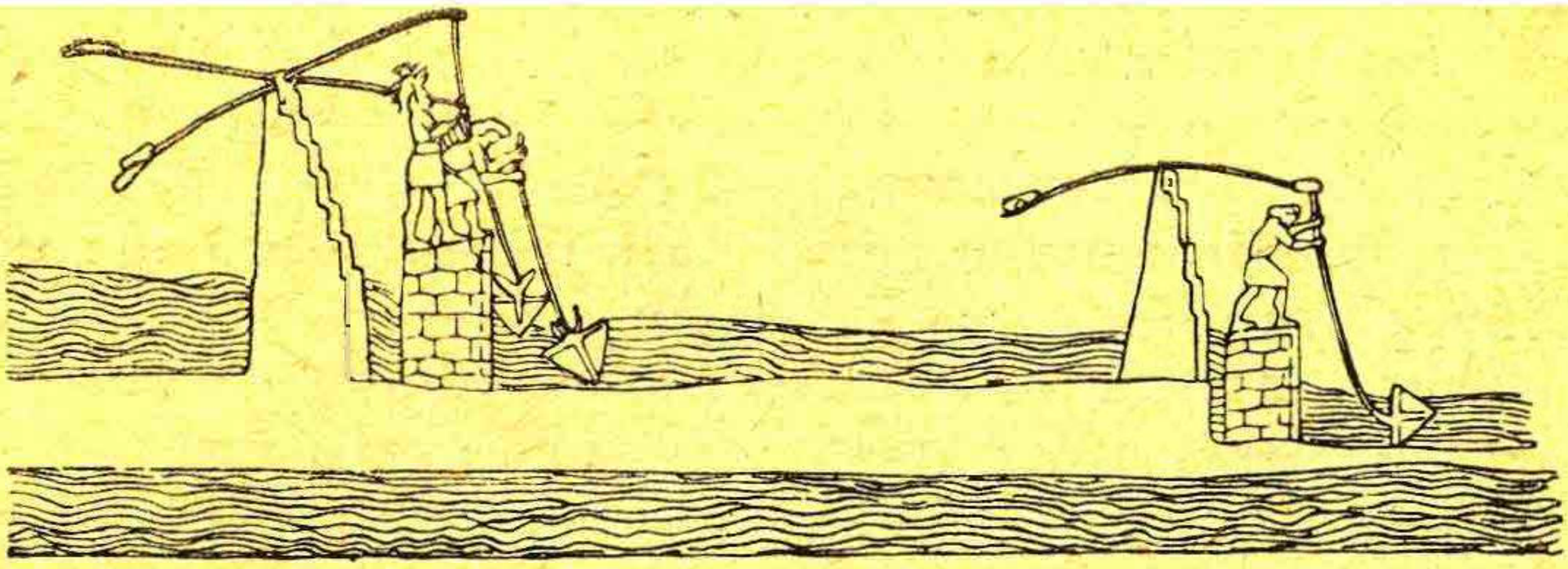

Lucrări pentru irigarea terenurilor înalte

Că Dinum-abum i-o fi dat cămătarului drept zălog pentru suma primită pe soția sa, ogorul și casa, iată un lucru care nu se știe în mod precis. Dar un alt document ne arată cum cămătarul a luat drept zălog pe nevasta unui om sărac, îndată ce i-a împrumutat o cantitate mică de cereale.

După obișnuitele precizări cu privire la valoarea împrumutată (aici este vorba de circa 120 de kilograme de secară), la termenele de plată a datoriei și stabilirea ratelor de achitare a procentelor, în document se spune: „Drept zălog, el îi va lua soția, pe Alanitum, fiica lui Mannughir-ilișu. Cînd va restitui cerealele și procentele respective, el îi va elibera soața".

În document, cămătar apare bogătașul Iddin-kube, un om cunoscut prin lăcomia-i fără margini. Fiul său, Kidin-Adad, nu-și rezolvă afacerile altfel decît tatăl său.

Dînd cu împrumut un talant de cositor unui oarecare Bel-nadin-ahi, i-a luat acestuia feciorul, pe Iakulimmir, drept „zălog viu". Conform celor scrise, cîndva, fiul își mai poate dobîndi libertatea. „Atunci cînd el [adică Bel-nadim-ahi] va cîntări cositorul, Kidin-Adad îi va elibera fiul". Dar așa ceva nu s-a întîmplat — căci altfel tăblița de lut ar fi fost spartă: acesta era obiceiul. Dacă tăblița s-a păstrat, înseamnă că Iakulimmir nu a putut pînă la urmă să iasă din îndelungata-i sclavie.

Documentele de afaceri ne ilustrează în mod grăitor, pe de o parte, acumularea bogățiilor în mîinile unui mănunchi de cămătari-vampiri, pe de altă parte, ruinarea în masă a țăranilor și meseriașilor.

Cămătarul Iddin-kube, cunoscut nouă din relatarea anterioară, împrumută doi țărani — tatăl și fiul — cu circa 300 de kilograme de cereale, drept care „va lua ca zălog

ogoarele lor, casele lor, fîntînile lor cele bune, fiii și fiicele lor. În caz că termenul va fi depășit, zălogul se consideră cumpărat. Cît despre restituire și discuții, acestea nu mai pot avea loc".

Astfel de polițe sînt multe la număr. Una din părți dictează condițiile, iar cealaltă le primește fără murmur și se declară întru totul de acord. „Cît despre restituire și discuții, acestea nu mai pot avea loc..."

Dintr-un șir de alte documente aflăm că același Iddin-kube ia drept zălog ogoarele datornicilor săi, le folosește și precizează că ele vor trece în proprietatea sa în caz de depășire a termenului de plată.

Judecînd după polițele de lut, în scurt timp Iddin-kube a adus la sapă de lemn zeci de concetățeni de ai săi.

SUB PARAVANUL ADOPTĂRII

Dar la ce șiretlicuri nu recurg cămătarii, pentru a da jafului lor îndrăzneț, pe care îl practică ziua-n amiaza mare, o formă legală! Adesea, un tîrg obișnuit de cămătă avea loc sub paravanul... adoptării.

Un oarecare Kiniia adoptă, după ce în prealabil s-a înțeles cu Ereșilum, pe fiul acestuia, Nakidu, luîndu-l „împreună cu ogorul lui, casa lui și cu toată averea lui". Numai acest singur lucru este suficient ca să atragă atenția. Oare invocînd pretextul adoptării, nu avem de-a face aici cu o vînzare obișnuită a averii și a copiilor?

Precizarea care urmează nu mai lasă nici un fel de îndoială. De bună seamă, nu sentimente părintești l-au îndemnat pe Kiniia să-l „adopte" pe Nakidu. Lucrul acesta reiese limpede, deoarece în document se spune: „Dacă Nakidu nu va lucra pentru Kiniia, atunci, fără judecată și cercetări, îl va rade și îl va vinde pentru bani".

Iată un alt document asemănător. Aviešna a adoptat-o pe Azaia, fiica lui Ibșahalu. Noua mamă are dreptul „de a o vinde pe Azaia unui bărbat, cînd și unde va voi, iar banii obținuți din vînzare vor fi folosiți de Aviešna".

Se înțelege de la sine că pe Azaia n-o să o întrebe nimeni dacă îi convine soțul, atunci cînd Aviešna o va vinde. Interesele negustorești ale mamei adoptive vor hotărî soarta fetei, care a fost oferită spre „adoptare" de către vreun

biet părinte deznădăjduit, ajuns la sapă de lemn. Nu degeaba se precizează în document că în cazul cînd se va constata că Azaia are datorii bănești ele vor fi plătite de Ibșahalu, tatăl fetei, și nu de Aviešna.

Dar cum pot fi interpretate acele documente, unde rolurile apar inversate: tatăl adoptiv este sărac, iar fiul adoptiv — bogat? Iar asemenea acte nu sînt puține la număr. Și de ce oare de pe urma unei astfel de „adopțiuni“ fiul este în cîștig, iar tatăl în pierdere? De ce acest fiu adoptiv își schimbă tatăl în fiecare vineri, mai precis, își găsește mereu alt părinte? Sau are el o fire ciudată, că nu se poate înțelege cu nimeni?

Unul din acești fii, un oarecare Tehiptilla, și-a procurat peste o sută de tați într-un interval de timp destul de scurt.

Se înțelege că aici nu este vorba de asemănarea sau deosebirea de caracter dintre fiu și tatăl adoptiv. Aceleași interese legate de sporirea averii, aceeași vînzare-cumpărare se află și la baza acestor adopțiuni, cu singura diferență că, de data asta, în rolul cămătarului nu mai apare părintele, ci fiul.

La fiece nouă „adopțiune“, actualul „tată“ îi predă „fiului“ partea sa de moștenire — cîmp arabil, livadă, pășune (primind în schimb un dar foarte modest).

După ce obținea în felul acesta un nou lot de pămînt, fără să calce legea, care pe vremea aceea interzicea vînzarea pămîntului, „fiul“ începea să-și caute un alt „tată“. Ca un vultur, el își pîndea victima — vreun țăran sărăcit — apărea în momentul cel mai critic și cumpăra pe un preț de nimica ogorul acestuia. Actul de vînzare-cumpărare era legalizat printr-o înțelegere privind adopțiunea...

Multe asemenea tîrguri apar cusute cu ață albă. De fapt, cămătarii și bogătașii nici nu se osteneau prea mult să le dea o formă onorabilă. Același Tehiptilla precizează că „dacă [tatăl adoptiv] va muri, el poate să nu-l plîngă, iar dacă va dispărea, poate să nu-l caute...“

SUB BICIUL SUPRAVEGHETORULUI

Greu trăiau sclavii care ajunseseră pe mîna bogătașilor și a cămătarilor. Și mai cruntă era soarta sclavilor de la palat și a celor din gospodăriile templelor. Drept mărturie

stau documentele evidenței contabile — zeci de mii de tăbliță, pline de cifre. Ele ne arată că încă din cele mai vechi timpuri — aproximativ cu 2 000 de ani înaintea erei noastre — munca sclavilor era folosită pe scară largă în marile gospodării, la lucrările de construcție, pe uriașele șantiere de construire a corăbiilor, în atelierele de tîmplărie și de olărie.

Supraveghetorii justificau față de templu sau de palat cantitățile de grîne consumate pentru hrana sclavilor și raportau superiorilor despre lucrările executate de aceștia. Pentru ușurarea și simplificarea socotelilor, adesea ei recurgeau la noțiunea de zile-om. Astfel, dacă supraveghetorul avea 20 de oameni care lucrau 360 de zile pe an, atunci înmulțea între ele aceste două numere și căpăta 7 200 zile-om.

Dar ce-au povestit aceste tăbliță savanților sovietici?

Le-au arătat că robii munceau tot anul, de dimineață pînă noaptea tîrziu, neavînd nici zi de odihnă, nici sărbătoare. Pentru munca lor neomenească, ei căpătau o mînă de orz. Printre sclavi se găseau meseriași iscusiți — olari, dulgheri, tîmplari, țesători, rotari, constructori de corăbii, pietrari, fierari, precum și reprezentanți ai altor meșteșuguri.

Cu mîinile lor sclavii construiau și refăceau canalele de irigație, înălțau zidurile ce înconjurau orașele, clădeau temple, palate și case de locuit, confecționau hainele și încălțămintea, transportau mărfurile grele, trăgeau la edec vasele de pe fluviu.

Pentru cea mai mică vină, sclavii erau pedepsiți cu asprime: fie bătuți cu biciul, fie li se tăiau urechile. Unora dintre ei, care se dovedeau nesupuși, li se scoteau ochii ca să nu poată fugi. Și pentru cei orbi se găsea destul de lucru în imensele gospodării ale palatului ori ale templelor, ca, de pildă, măcinatul grînelor cu pietre de moară acționate manual.

Este caracteristic faptul că, oricît de aspru era pedepsit

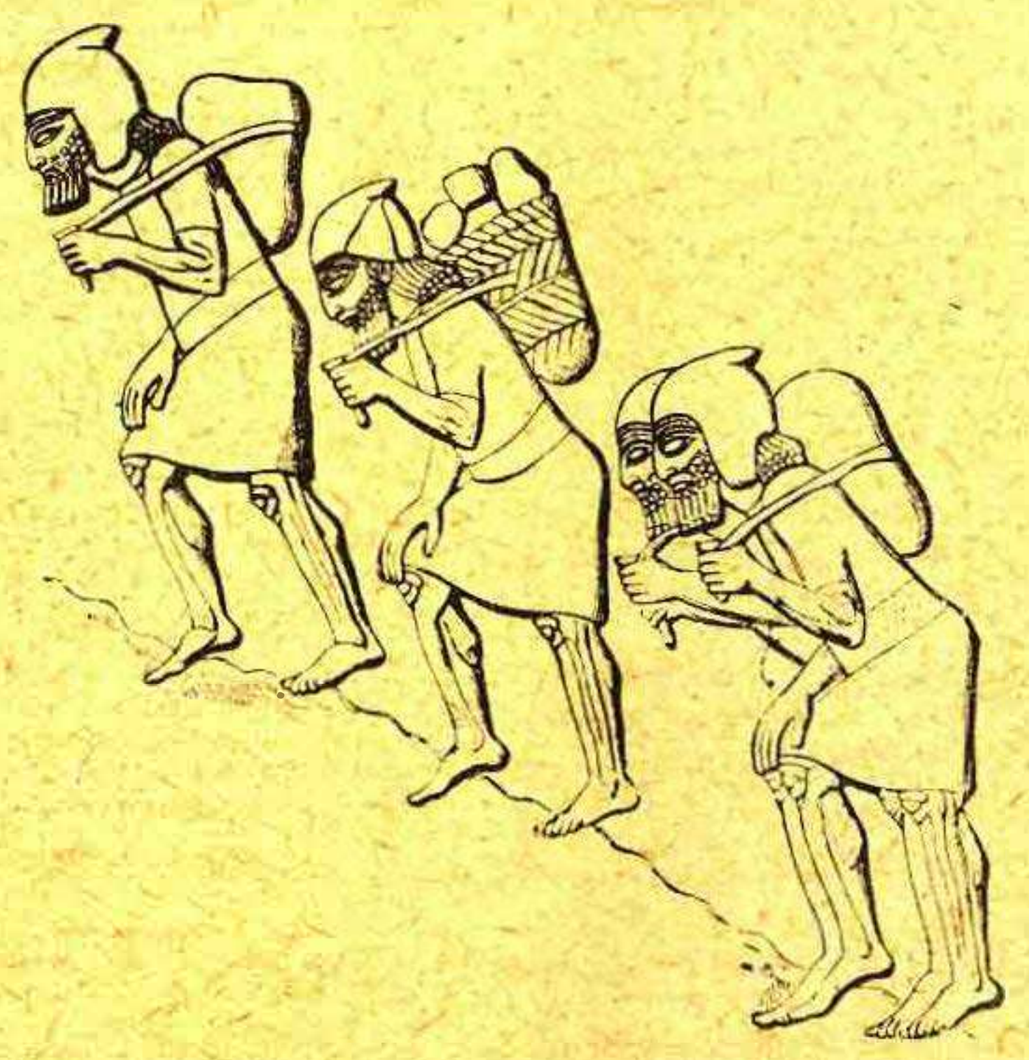

Transportul pietrelor pentru construcţia unui palat. Sclavii sînt istoviţi de poverile ce depăşesc puterile lor.

Detaliu după un basorelief asirian

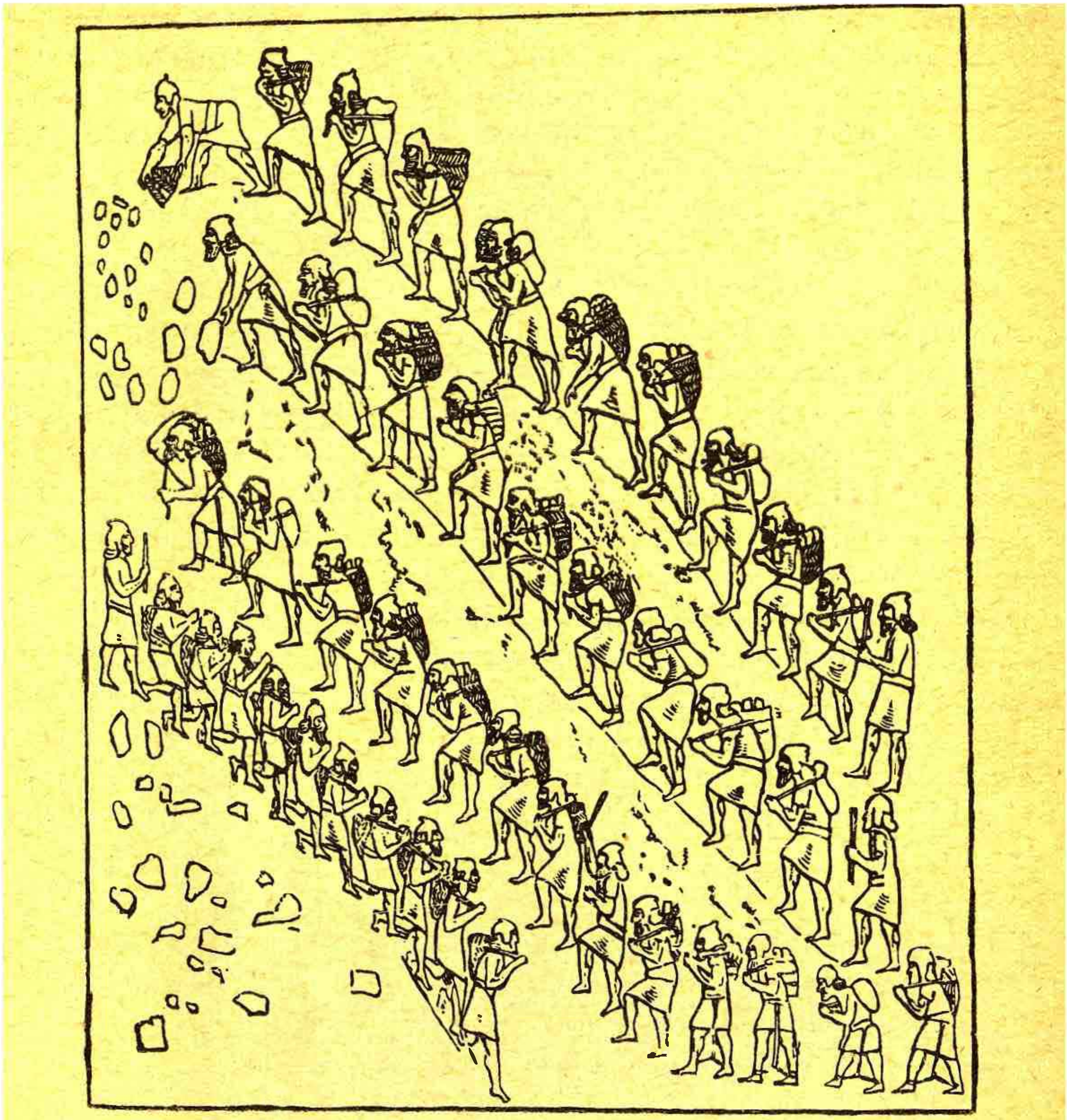

Sclavi goniți cu bîtele de supraveghetori
la munca de construcție.

Basorelief asirian

un sclav, niciodată nu i se răneau sau mutilau mîinile. Lucru lesne de înțeles, deoarece menirea sclavului era să muncească, iar ca să muncească avea nevoie de brațe tefere.

Nu vom exagera de loc dacă vom spune că în vechiul Ținut dintre cele două fluvii oamenii valorau mai puțin decît vitele. Animalele domestice se bucurau de îngrijire, iar cele de povară erau cruțate să care sarcini prea mari. În schimb, pe sclavi îi sileau să trudească pînă ce cădeau sleiți de putere, storși de ultima picătură de vlagă. Și moartea unui rob era considerată o pierdere mai mică

decît moartea unui bou sau a unei vaci. Războaiele de jaf și cotropire completau neîntrerupt rezervele umane, furnizînd veșnic forță de muncă gratuită.

LAGĂRELE MORȚII

Condițiile îngrozitoare de trai și munca istovitoare duceau la moartea în masă a sclavilor, în special a celor de altă origine etnică, luați prizonieri în timpul campaniilor militare. Lagărele în care trăiau sclavii erau, în adevăratul înțeles al cuvîntului, lagăre ale morții.

Iată o tăbliță mare de lut, împărțită în opt coloane și acoperită cu semne cuneiforme pe ambele fețe. Ea poartă numărul 6 039 și se păstrează în muzeul Luvru din Paris. Din rîndurile pe care le conține, 250 cuprind nume de femei și adolescenți, în ordinea de mai jos:

40 sile	Tuașubarbi
A murit	Hurud
40 sile	Biradu
A murit	Arbial
40 sile	Zubaimșa
A murit	Ilitumnauda
40 sile	Eșmenidar
A murit	Tabbau
40 sile	Umma
A murit	Niranamc, fiica ei
A murit	Kali
15 sile	băiatul Guakakașa, fiul ei
40 sile	Șelulșebarbi
A murit	Annitum

A u n ă s c u t

40 sile	Anna
40 sile	Mama
40 sile	Gana
40 sile	Illazu
40 sile	Șadăa
40 sile	ȘaȘarud

N-a u n ă s c u t

Total: 12 sclave a 40 sile
Total: 1 băiat a 15 sile
Total: 7 morți
Orzul lor — 1 gur 195 de sile
Supraveghetorul Lulgalămahe

Oare ce listă ciudată să fie aceasta?

Nimic altceva decît o „filă“ de lut dintr-un vechi registru de contabilitate.

Tăbliţa a fost scrisă acum 3 998 de ani de către scribul regal al gospodăriei regelui din oraşul Umma. Ea a slujit la stabilirea cantităţilor de cereale necesare pentru hrana oamenilor care se aflau în acel lagăr.

Cantitatea de grîne se reducea de la o lună la alta, din pricina mortalităţii extraordinar de mari. De ajuns să spunem că în decurs de numai o lună, din cei 185 de oameni ce se găseau în lagăr au murit 57.

Au mai trecut încă 4 luni şi din cele 59 de sclave, repartizate în cinci grupe, au murit 38. Despre soarta celorlalţi sclavi şi a copiilor lor nu se ştie nimic, dar putem să nu ne îndoim că a fost la fel de îngrozitoare.

Cel care a urmărit soarta acestor nenorocite fiinţe din lagărul pomenit mai sus a fost academicianul sovietic V.V. Struve.

Un asiriolog francez, care a publicat tăbliţa de lut aflată la muzeul Luvru, s-a interesat de ea numai din punct de vedere geografic. Comentînd-o, el a scris:

„Numele sînt remarcabile, unele dintre ele fiind de origine semitică“.

Chiar şi cumplita adnotaţie ce apare mereu — „a murit“ — care prin însuşi înţelesul său atrage atenţia, l-a lăsat indiferent.

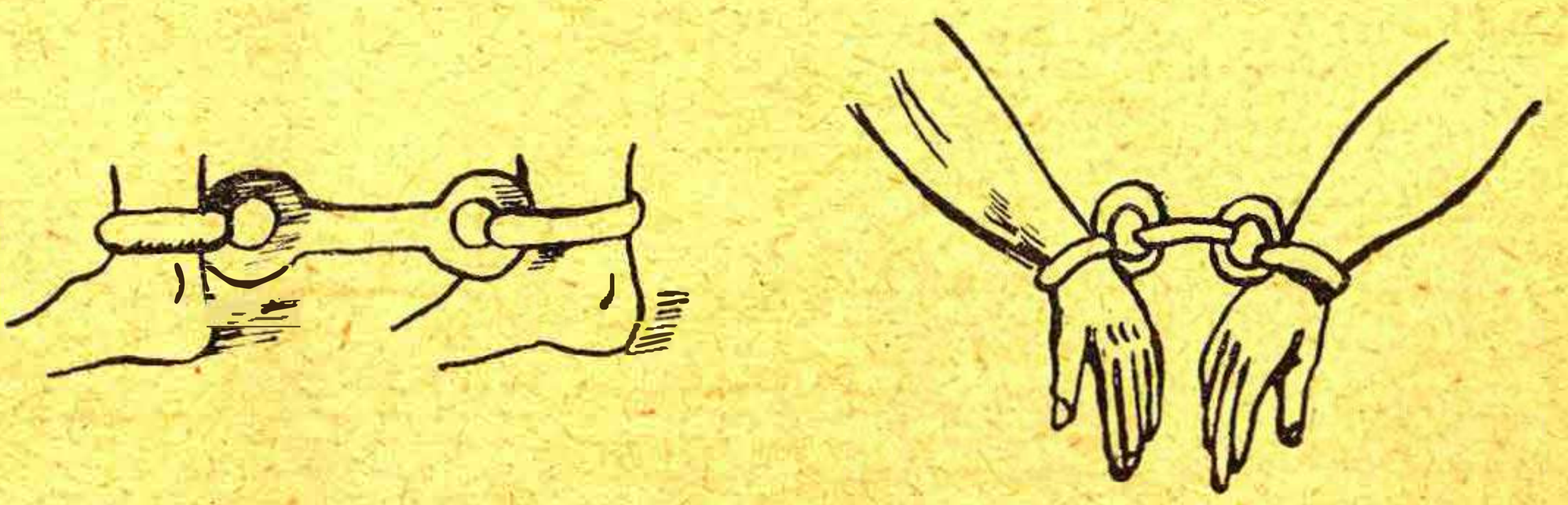

Cătuşe de mîini şi de picioare pentru sclavi şi prizonieri

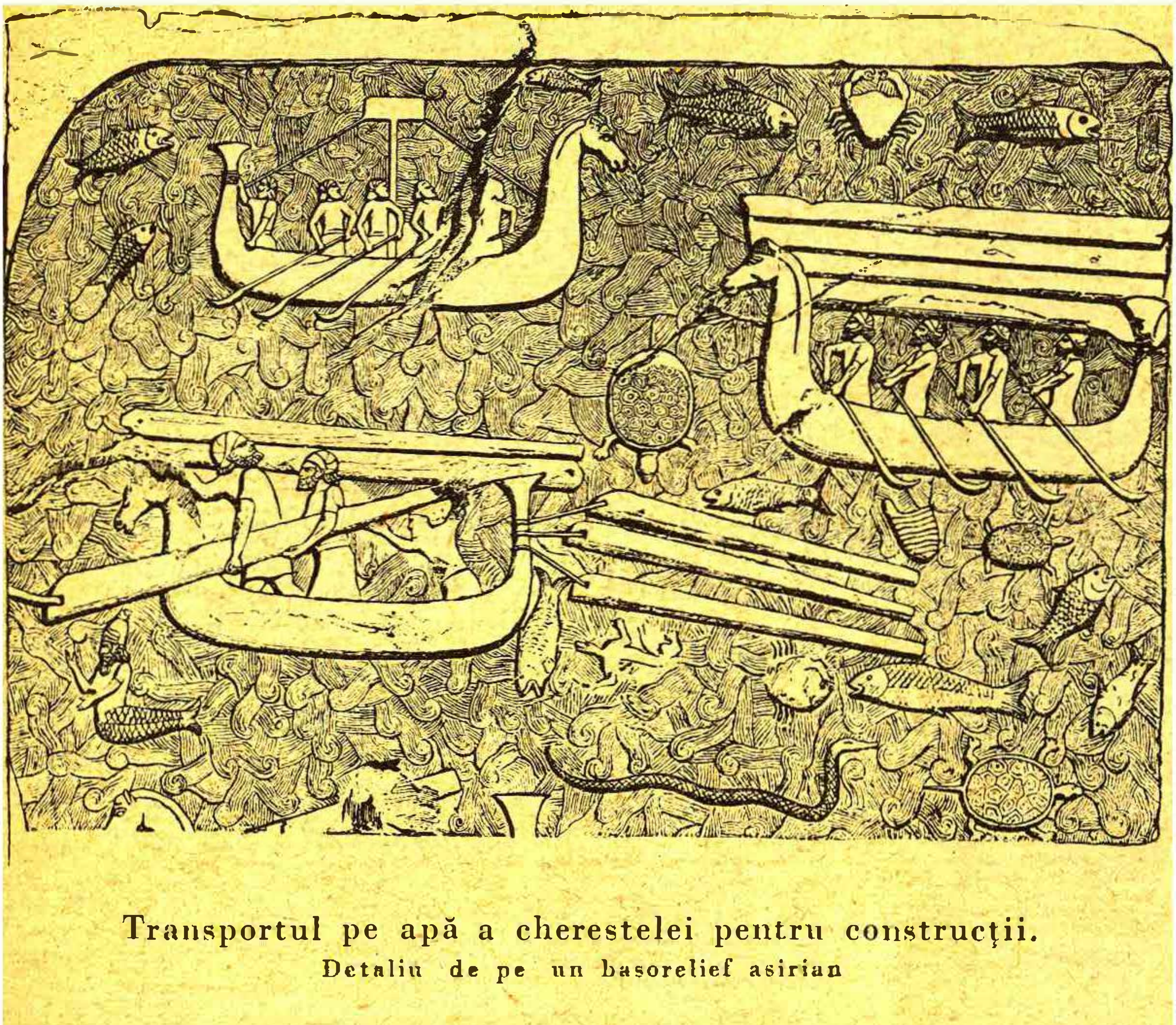

Transportul pe apă a cherestelei pentru construcţii.
Detaliu de pe un basorelief asirian

Analizînd cu minuțiozitate numeroase documente, savantul sovietic nu numai că a reușit să stabilească procentul de mortalitate a sclavilor în acest lagăr, dar a determinat și ocupațiile lor, sursele de unde orașul Umma își procura sclavii, regulile de control în vederea eliberării hranei și multe altele. Totodată, el a precizat că, alături de numele semitice din listă, apăreau acolo și nume hurrite și chiar sumeriene.

Dar cum de a fost cu putință să se reconstituie tabloul atît de cumplit al acestui lagăr al morții, în așa fel ca să poți urmări schimbările petrecute acolo în decurs de patru luni?

Printre mii și mii de acte de evidență contabilă, atenția academicianului V.V. Struve a fost atrasă de o tăbliță din colecția lui N. P. Lihaciov, publicată în anul 1915 la Moscova de către M. V. Nikolski, sub numărul 329, împreună cu alte documente. Și iată că s-a constatat că zeci de nume din această tăbliță coincid cu cele de pe tăblița aflată la Luvru și publicată șapte ani mai tîrziu. Astfel,

s-a putut stabili că acestea reprezintă de fapt două „file“ ale aceluiași „registru“ de contabilitate din antica țară sumeriană, dintre care una a ajuns la Paris, iar alta la Leningrad.

Asemenea cazuri sînt destul de frecvente. Uneori, „paginile“ unei „cărți de lut“ se află risipite prin muzeele mai multor țări. Iar publicarea lor se face la răstimpuri diferite, cîteodată scurgîndu-se chiar zeci de ani... Iată încă o dificultate de care se lovesc oamenii de știință cînd studiază Orientul Antic.

Așadar, s-a constatat că tăblița cu numărul 329, păstrată la Ermitaj, e soră bună cu tăblița 6 039 de la muzeul Luvru, iar prima este doar cu patru luni și ceva mai veche decît a doua.

Cuvîntul sumerian „ririga“ este greu de tradus în alte limbi. El înseamnă ceva intermediar între „a muri“, „a se pierde“ și „a crăpa“ și se folosea în Sumer cînd era vorba de moartea vitelor. Același termen apare și pentru a consemna moartea sclavilor.

Acest simplu indiciu ilustrează cu prisosință nemiloasa exploatare de clasă în vechiul Ținut dintre cele două fluvii.

Expresia „septel“, care se referă în mod obișnuit la animale, în Ținutul dintre cele două fluvii se folosea și cînd era vorba de sclavi. „În societatea sumeriană, disprețul nemărginit față de sclavi, manifestat de clasa stăpînitorilor de sclavi — scrie V.V. Struve — și-a găsit o puternică formă de expresie în faptul că, în epoca antică, limba sumeriană împărțea lumea în două categorii — categoria persoanelor și categoria obiectelor, iar din aceasta din urmă, alături de vite, făceau parte și sclavii!“

Interpretarea tăbliței 6 039 a arătat în mod limpede că există două metode distincte de a analiza un document istoric. Savanții burghezi privesc rapoartele supraveghetorilor marilor temple și ai domeniilor regale doar ca simple documente ce conțin date în legătură cu organizarea lucrărilor gospodărești și agricole în îndepărtata antichitate. Pentru cercetătorii sovietici, ele prezintă un material extrem de bogat, care dă în vileag relațiile sociale existente în vechiul Ținut dintre cele două fluvii.

Despre epoca ce a fost dezvăluită omenirii cu ajutorul „cărţilor de lut“ s-au scris sute şi sute de volume. Cultura vechiului Ţinut dintre cele două fluvii a suscitat un viu interes şi în rîndurile oamenilor de ştiinţă din Occident. Nu rareori învăţaţii burghezi încearcă să folosească materialul istoric pe care-l oferă Orientul Antic, pentru a justifica actualele războaie imperialiste. Şi încă ce „teorii“ au scornit în acest scop!

Aşa, de pildă, ei susţin că popoarele Orientului nu sînt capabile să se conducă singure; de asemenea, că nu există nici o deosebire de principiu, să zicem, între felahul irakian de azi şi plugarul obştii gentilice din vechiul Ţinut dintre cele două fluvii. De veacuri, spun ei, în Orient a existat feudalismul şi de fapt sistemul sclavagist nici nu a fost cunoscut în această parte a lumii.

Alţii, dimpotrivă, consideră că Orientul a trecut de mult de apogeul dezvoltării sale — epoca sclavagistă, pe care o identifică cu rînduielile capitaliste.

Ei nu fac nici o deosebire între sclavul din Orientul Antic şi muncitorul angajat în ţările capitaliste. Conform acestei „teorii“, feudalismul reprezintă un pas înapoi, în comparaţie cu statul sclavagist.

În acest fel, istoria omenirii nu cunoaşte un progres real, ea învîrtindu-se într-un cerc închis.

O a treia „teorie“ susţine că lupta de clasă sfîşia societatea din Orientul Antic încă pe vremea cînd acolo a existat orînduirea comunei primitive. Prin urmare, istoria omenirii nu a existat şi nu poate să

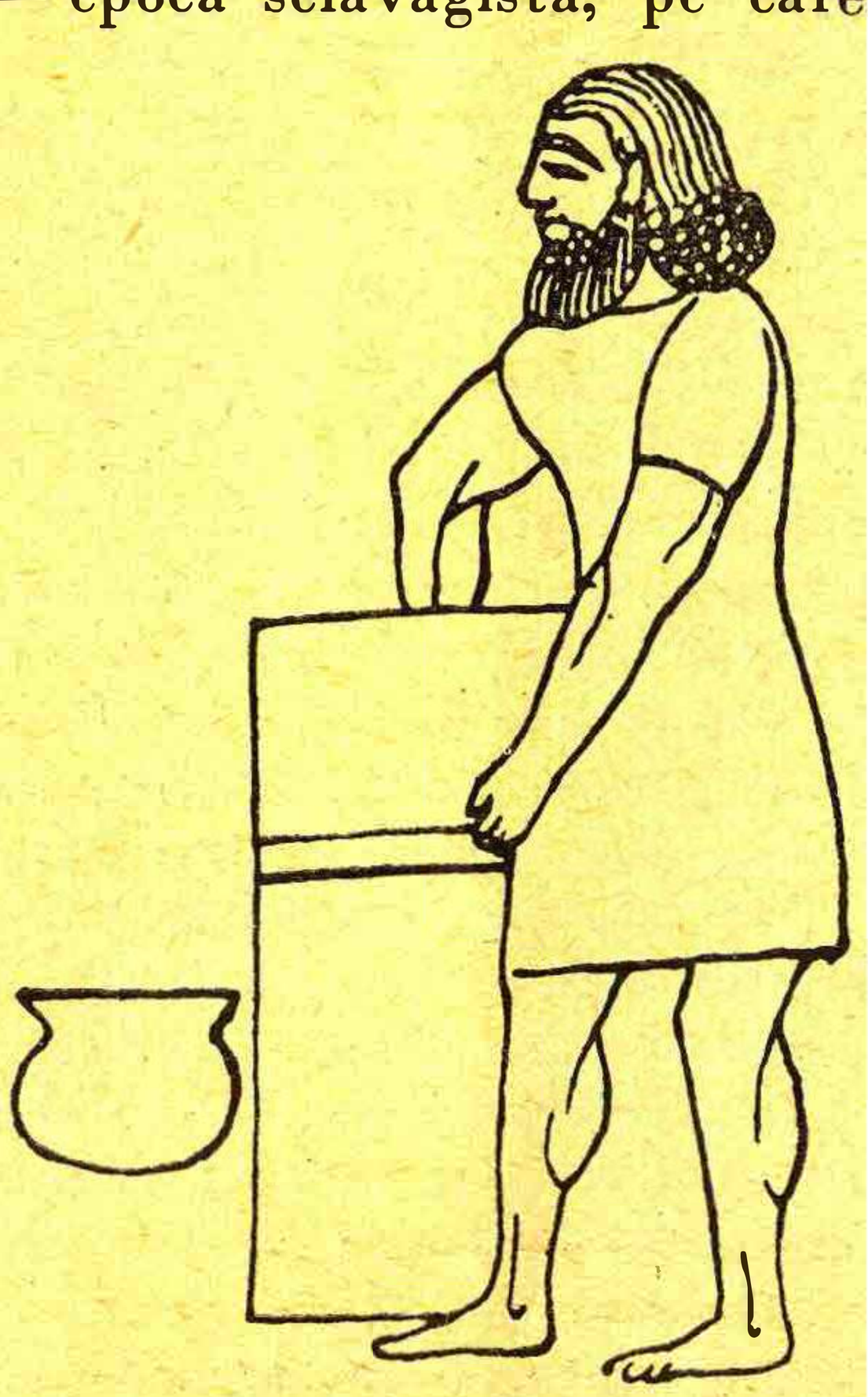

Sclav frămîntînd aluatul

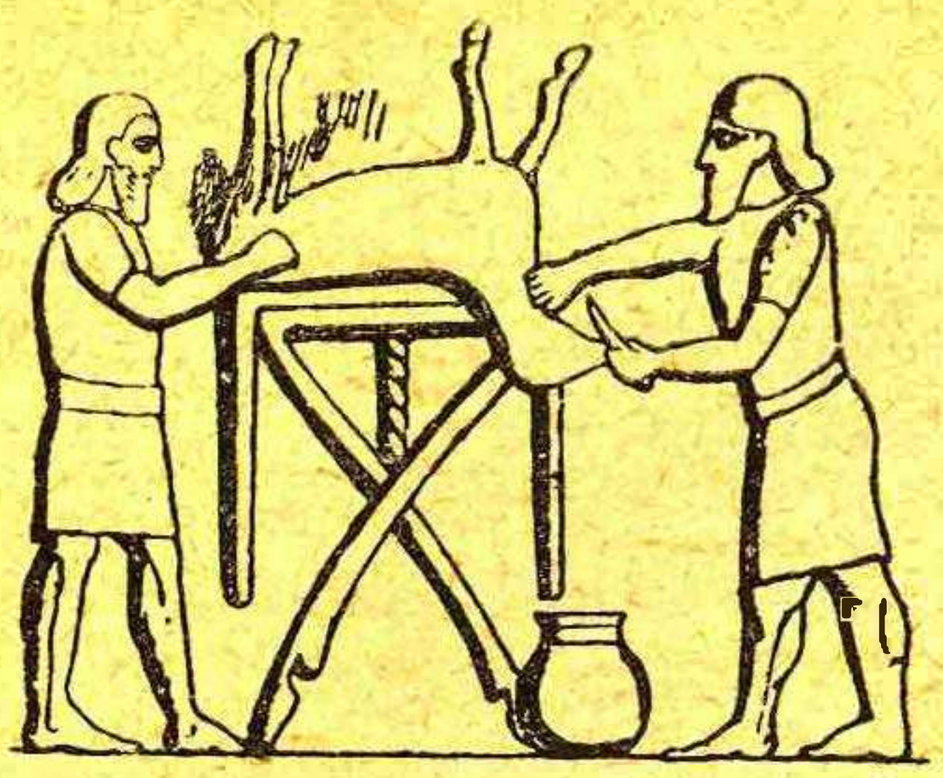

Sclavi spintecînd o oaie

existe atîta timp cît lipsesc clasele sociale și lupta de clasă.

Alții, dimpotrivă, neagă existența oricărei lupte de clasă în Orient și își trec concluziile asupra societății capitaliste contemporane, în sînul căreia domnește, zic ei, armonia între clase, interesele muncitorilor și capitaliștilor fiind aceleași.

Există o mulțime de astfel de „teorii" reacționare, care deformează și falsifică istoria antică a popoarelor din Orient. Și cu toate că, aparent, ele se exclud una pe alta, totuși au o trăsătură comună. Fiecare din aceste „teorii" încearcă să justifice în felul său orînduirea capitalistă, să „demonstreze" imuabilitatea și veșnicia ei.

Nu este greu să ne convingem de acest lucru.

Dacă în Orient n-ar fi existat și n-ar exista nici un fel de civilizație, înseamnă că popoarele din țările coloniale și dependente ar trebui să mulțumească imperialiștilor, care au năvălit pe pămînturile lor, jefuindu-le fără milă. Doar în vîrful baionetelor lor, imperialiștii aduc „cultură" popoarelor înapoiate — „care nu sînt capabile" să se dezvolte singure — imperialiștii îndeplinindu-și prin aceasta „misiunea lor civilizatoare"! Și astfel, sălbatica exploatare a coloniilor apare ca o mare binefacere.

„Este nevoie ca orînduirea capitalistă să ființeze în vecii vecilor, întrucît altfel cultura va dispare de pe fața pămîntului!" — iată concluzia teoriei ciclice.

„Renunțați la lupta pentru doborîrea capitalismului și construirea societății socialiste; la urma urmei n-o să iasă nimic din toate astea" — predică cei ce susțin că lupta de clasă și-a pierdut actualitatea.

„Societatea capitalistă contemporană este cea mai desăvîrșită societate cu putință" — le cîntă în strună apologeții „teoriei" care propovăduiește armonia între clase.

Dar oricît de mult s-ar strădui lacheii imperialismului, ei nu pot opri mersul înainte al istoriei. Chiar dacă ar face apel la toate șiretlicurile și vicleniile din lume, nu vor izbuti niciodată să demonstreze lucruri ce nu pot fi demonstrate, și anume că principiile orînduirii capitaliste sînt înțelepte, veșnice și de neînlocuit.

Tuturor acestor „teorii“ li se potrivesc cum nu se poate mai bine cuvintele pline de mînie și sarcasm ale lui Karl Marx, cuvinte rostite la adresa istoriografiei burgheze, care, precizează marele dascăl, a legiferat „ticăloșiile zilei de astăzi prin ticăloșiile zilei de ieri...“

MERSUL ÎNAINTE AL ISTORIEI

Dezvăluind pas cu pas, în mod succesiv și perseverent, aberațiile antiștiințifice ale orientaliștilor burghezi, istoricii sovietici au spulberat toate aceste „teorii“ reacționare.

Pe baza unui imens material faptic—documentele evidenței contabile — ei au demonstrat în chip strălucit, fără putință de tăgadă, că nu există deosebiri principiale între Orient și Occident.

Orientul, ca și Occidentul, își începe istoria sa o dată cu apariția comunelor gentilice, în sînul cărora nu existau clase și luptă de clasă. Dezvoltarea forțelor de producție ale societății, în vremea cînd oamenii au domesticit animalele, au învățat să lucreze pămîntul, au început să-și făurească arme din metal și și-au însușit cunoștințe temeinice în practicarea diferitelor meșteșuguri, constituie premisa materială a apariției exploatării omului de către om, a apariției sclaviei. Proprietarul de sclavi a început să-și însușească produsul muncii creat de mîinile sclavilor.

Aceasta a fost prima împărțire a societății în clase.

„Dezvoltarea tuturor societăților omenești în decurs de milenii, în toate țările, fără excepție — scrie Lenin — ne arată că ea a decurs după o lege generală, cu regularitate, consecutivitate, astfel că la început avem societatea fără clase, societatea primară, patriarhală, primitivă, în care n-au existat aristocrați; iar apoi societatea întemeiată pe sclavie, societatea sclavagistă“[1].

„Cărțile de lut“ au confirmat în mod strălucit această teză genială a lui Lenin. Ele au făcut să se năruie definitiv diferitele teorii pseudoștiințifice cu privire la „feudalismul veșnic“ din Orient și la incapacitatea de dezvoltare a popoarelor din această parte a lumii. Ele au spulberat legenda

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 459.

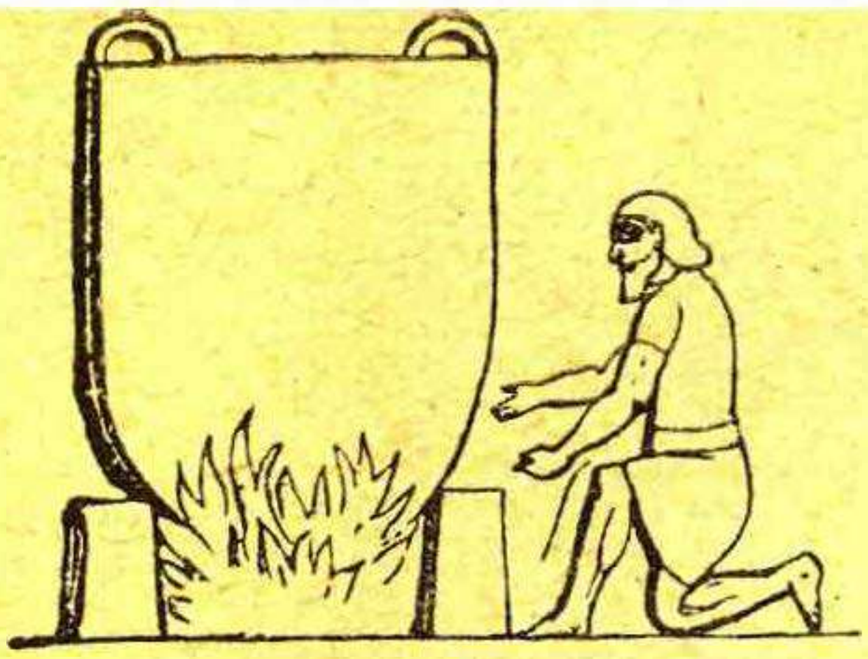

Sclav gătind mîncare

despre armonia între clase, între exploatați și exploatatori, arătînd lupta neîmpăcată ce s-a dat necontenit între sclavi și stăpînii lor.

Dar nici societatea sclavagistă nu a fost veșnică. Cu ajutorul „cărților de lut“ putem urmări întreaga ei istorie, de la apariția, în vremuri îndepărtate, a primelor societăți împărțite în clase, pînă la prăbușirea ei.

În epoca orînduirii sclavagiste, omenirea a făcut pași mari înainte. Dezvoltarea forțelor de producție a atins un nivel foarte ridicat, așa cum nu era posibil în orînduirea comunei primitive. Au apărut scrierea, științele, artele, arhitectura. S-au construit orașe mari, au fost săpate canale de irigație, s-au făcut drumuri.

Orînduirea sclavagistă, în condițiile comunismului primitiv în descompunere, este un fenomen pe deplin firesc și logic, deoarece înseamnă un pas înainte în comparație cu comunismul primitiv.

Dar ceea ce, la timpul său, a însemnat un pas înainte, deoarece contribuia la dezvoltarea forțelor de producție, o dată cu trecerea vremii a devenit o frînă în calea progresului.

Lupta sclavilor împotriva stăpînilor lor, a celor asupriți împotriva asupritorilor, a slăbit temelia societății sclavagiste. Și ea s-a prăbușit. Pe ruinele sale a apărut o nouă orînduire — orînduirea feudală.

Și așa cum, în mod inevitabil, în locul comunei primitive a apărut societatea sclavagistă, iar în locul orînduirii feudale s-a ivit societatea capitalistă, la fel de inevitabilă este victoria socialismului asupra capitalismului.

Socialismul este de pe acum victorios pe a șasea parte a globului pămîntesc — în puternica Uniune a Republicilor Sovietice Socialiste, ale cărei popoare, sub conducerea înțeleaptă a partidului comunist, construiesc societatea comunistă. Pe drumul dezvoltării socialiste au pășit cu hotărîre țările de democrație populară.

Așa cum după noapte urmează ziua, tot astfel în locul orînduirii capitaliste se va instaura în întreaga lume societatea socialistă, unde nu va mai exista exploatarea omului

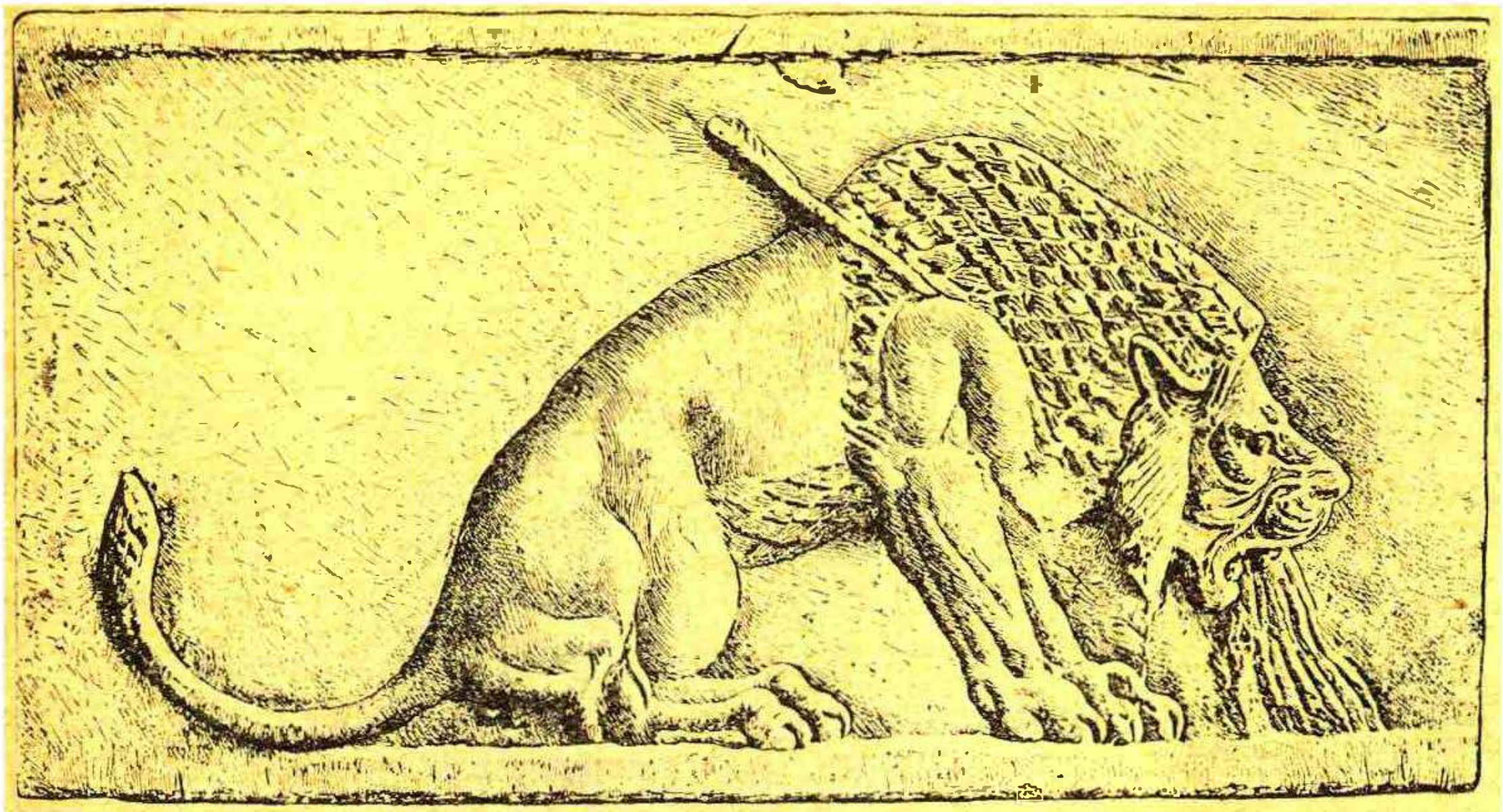

Leu rănit de moarte.
Basorelief asirian

de către om. Și atunci nici un fel de piedici nu vor mai sta în calea civilizației și a progresului.

*

* *

Și astfel, dragul meu cititor, ne-am plimbat împreună prin palatul cumplitului stăpînitor asirian Așșurbanipal, „rege al țărilor din cele patru părți ale lumii". Am pătruns în biblioteca palatului său și am aflat multe lucruri uimitoare.

În tovărășia voinicului Ghilgameș, plecat în căutarea „ierbii vieții", și a nemuririi veșnice, am colindat jumătate din lume. Împreună cu zeița Ișstar, am coborît în infern și împreună cu Etana, ne-am înălțat pe aripile vulturului pînă la cel de-al șaptelea cer.

Am asistat la distrugerea Babilonului și la prăbușirea cetății Ninive — „bîrlogul leilor". Am fost martori la războaiele sîngeroase duse de nesățioșii regi asirieni, care au prefăcut în ruine atîtea orașe înfloritoare. Și am văzut cum, extinzîndu-și peste măsură stăpînirea, statul asirian militaro-parazitar, care o vreme a părut a fi atotputernic, s-a prăbușit în neant.

Am admirat statuile și basoreliefurile ieșite de sub dalta artiștilor din antichitate, ne-am minunat de profundele cunoștințe ale matematicienilor și astronomilor babilonieni și am asistat la prepararea splendidelor culori cu care se acoperea ceramica.

Am văzut soarta îngrozitoare a sclavilor din Orientul Antic, oameni lipsiți de cele mai elementare drepturi și consideraţi animale, precum și soarta tragică a „zălogului viu“, hărăzit unei robii veșnice...

Nenumărate alte lucruri au făcut cunoscute lumii „cărțile de lut“. În volumul de față au fost relatate numai o parte din evenimentele cele mai interesante care s-au petrecut în vechiul Ținut dintre cele două fluvii. Multe aspecte din viața, precum și obiceiuri ale locuitorilor acestei țări nici n-au fost pomenite de noi. Este cu neputință ca într-o carte ca cea de față să poți cuprinde un material atît de vast cum este istoria și cultura popoarelor care, vreme de 3 000 de ani, au trăit pe malurile Tigrului și Eufratului.

Asiriologii mai au încă multe de făcut. Mii de „cărți de lut“ au rămas pînă acum necercetate. Și cine ar putea spune cîte tăblițe de lut continuă să zacă sub straturile groase de nisip și pămînt, așteptînd lopata arheologului!

Și dacă această carte, dragă cititorule, care a ridicat doar un colț al vălului ce acoperea istoria popoarelor din Ținutul dintre cele două fluvii, îți va trezi interesul pentru cultura și obiceiurile lor, nu te lăsa! Du-te cu curaj la bibliotecă și acolo vei găsi răspuns la multe din întrebările ce te frămîntă.

Dacă locuiești la Moscova sau vei avea prilejul să treci pe acolo, vizitează negreșit Muzeul de arte plastice A.S.Pușkin de pe Volhonka. Acolo vei putea vedea multe „cărți de lut“ autentice, statui și basoreliefuri antice și chiar tauri cu chip de om, înaripați și cu cinci picioare.

Dacă ești din Leningrad sau vei trece vreodată prin acest oraș, du-te fără zăbavă la Ermitaj. În sălile și depozitele muzeului se păstrează chiar acele „registre“ de evidență contabilă din colecția lui N.P.Lihaciov asupra cărora s-a aplecat cu trudă, atîția ani de zile, părintele asiriologiei ruse, Mihail Vasilievici Nikolski.

Multe probleme, nespus de interesante, mai au de dezlegat cercetătorii Orientului Antic. Și putem fi siguri că nu numai o singură taină a trecutului îndepărtat, ascunsă în tăblițele de lut, va fi descoperită cu succes de către savanți.

Reconstituind în mod veridic viața, obiceiurile și cultura popoarelor antice, oamenii de știință sovietici aduc o însemnată contribuție la dezvoltarea științei istoriei, sporind prin operele lor gloria măreței lor Patrii.

CUPRINS

Pag.

Introducere 5

Capitolul I

PĂRINTELE ASIRIOLOGIEI RUSE

Casa de pe strada Petrozavodskaia 9
Un slujitor devotat al ştiinţei 11
Tăbliţele din Mesopotamia 13
Bucuria descoperirii adevărului 16
51 şi 855 17
Sumerienii 19
În adîncul mileniilor 25
O ipoteză remarcabilă 28

Capitolul II

ÎN CĂUTAREA CETĂŢII NINIVE

Dealurile misterioase 33
Săpăturile continuă 35
Necioplitul paşă s-a dovedit proroc! 37
Palatele subterane 39
Descoperirea unui orientalist rus 43
Noi descoperiri 45
Pierderea unei colecţii preţioase 48
Layard pleacă la vînătoare 50
Prima pradă 52
Uneltirile guvernatorului din Mosul 54
Capul lui Nimrod 56
Tauri cu chip de om, înaripaţi şi cu cinci picioare 58
Două metode 62
Moravurile colonialiştilor 66
Englezii folosesc tehnica din timpul lui Aşşurbanipal 67
Layard îi pedepseşte pe „nesupuşi“ 70
Descoperirea neaşteptată a oraşului Ninive 71
Ciudatele cărămizi 74

Capitolul III

CUM AU ÎNVĂŢAT SAVANŢII SĂ CITEASCĂ SCRIEREA CUNEIFORMĂ

Scriere sau ornamentaţie?! 78
Desenele negustătorului italian şi ale savantului danez 79
Matematicianul ghinionist 83

Pag.

Pe drumul cel bun 86
Rebusul a fost dezlegat! 88
Pe urmele lui Grotefend 96
Ruşii la Persepolis 98
Între cer şi pămînt, agăţat de o funie 101
Manevrele lui Rawlinson 106
Tainele scrierii babiloniene 107
Un examen pentru savanţi 116

Capitolul IV

PENTRU GLORIA ŞTIINŢEI NAŢIONALE

Muzeul de antichităţi asiatice 124
În vremurile dinaintea lui Petru cel Mare 125
Povestea
Povestea lui Arghir cel Înţelept 129
Precursorii asiriologilor ruşi 134
Urartu 141
Prin Transcaucazia 146
Turta dulce şi căluţii din Khorsabad 151
«Scrierea cuneiformă» 154
Primul dicţionar asirian 156
Academicianul B. A. Turaev 157
O pagină dintr-o cronică nescrisă 160
«Cărţile de lut» 169

Capitolul V

UN GRAVOR DEVINE SAVANT CU RENUME MONDIAL

George Smith gravează inscripţii cuneiforme 172
Un autodidact talentat 173
În depozitele sacre 174
O descoperire senzaţională 178
În căutarea cioburilor de lut 179
Din nou la Ninive 184
Moartea lui George Smith 191

Capitolul VI

CUM SE EXECUTAU «CĂRŢILE DE LUT»

Apariţia scrierii cuneiforme 193
Şcolile de scribi 195
Dicţionare şi manuale de şcoală 197
Cum a luat naştere biblioteca de la Ninive 201
Peceţi, coperte, titluri, cataloage 203
Sectorul de arhivă al bibliotecii 205
Începuturile tiparului 207
Peceţile-cilindri 208
O moştenire bogată 209

Capitolul VII

STĂPÎNUL BIBLIOTECII DIN NINIVE ȘI EPOCA LUI

	Pag.
Aşşurbanipal despre el însuşi	212
Reorganizarea armatei	213
O politică de mari perspective	217
Lanţul războaielor sîngeroase	220
Lupta de la Halule	223
Distrugerea Babilonului	227
Recladirea Babilonului	228
Moştenitorul puterii «mondiale» militaro-parazitare	234
Campania din Egipt	235
Campania împotriva Elamului	239
O coaliţie de temut	245
Cu preţul sîngelui	251
Colosul cu picioare de lut	255
Începutul răşuielii	258
Prăbuşirea cetăţii Ninive — «bîrlogul leilor»	260
Distrugerea Asiriei	263

Capitolul VIII

MITURI ȘI LEGENDE DIN VECHIUL ȚINUT DINTRE CELE DOUĂ FLUVII

Peripeţiile lui Ghilgameş, cel ce căuta nemurirea	265
Dacă dăm la o parte fantasticul	279
Legenda lui Adapa	282
Pe aripile vulturului	284
Legenda facerii lumii	288
Coborîrea zeiţei Iştar în Infern	299

Capitolul IX

ȘTIINȚELE NATURII ȘI ȘTIINȚELE EXACTE

Cifrele şi numerele	305
Sistemul sexagesimal	306
Tabele pentru socotit	309
Măsurarea suprafeţelor şi volumelor	310
Unităţile de măsură	313
Calendarul	315
Cît cîntăreşte un minut	316
În căutarea Lunii noi	317
Astronomia şi astrologia	318
Arhitectura universului	324
Geografia cerească	326
... şi geografia pămîntească	327
Începuturile zoologiei, botanicii, fizicii şi chimiei	331

Capitolul X

MEDICINA ŞI FARMACOLOGIA

	Pag.
Mai are dreptate Herodot?	337
«Să i se taie mîinile»	339
Cauzele îmbolnăvirilor	341
Cele mai vechi «tratate» de medicină	343
Leacurile	347
Pansamente, masaj, gimnastică	350
Alungarea demonilor	352

Capitolul XI

LEGILE PROPRIETARILOR DE SCLAVI

În afara legii	354
Preţul unui om	355
Codul lui Bilalama	357
Ce au povestit cărţile «p cticoase»	363
Vinderea fiului	365
Zălogul viu	365
Sub paravanul adoptării	367
Sub biciul supraveghetorului	368
Lagărele morţii	371
Falsificatorii ştiinţei	375
Mersul înainte al istoriei	377

Redactor resp. de carte C. Ionită
Tehnoredactor E. Iacob

Dat la cules 04.04.1962. Bun de tipar 18.07.1962. Tiraj 12.000 + 90 ex. Hîrtie semivelină de 65 g/m². Format 54×84/16. Coli editoriale 21,56. Coli de tipar 24. A. 00681/1962. Indici de clasificare zecimală: pentru bibliotecile mari 9 (3), pentru bibliotecile mici 9.

Tiparul executat sub com. nr. 20521, la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii, Piata Scînteii nr, 1, Bucuresti — R.P.R.

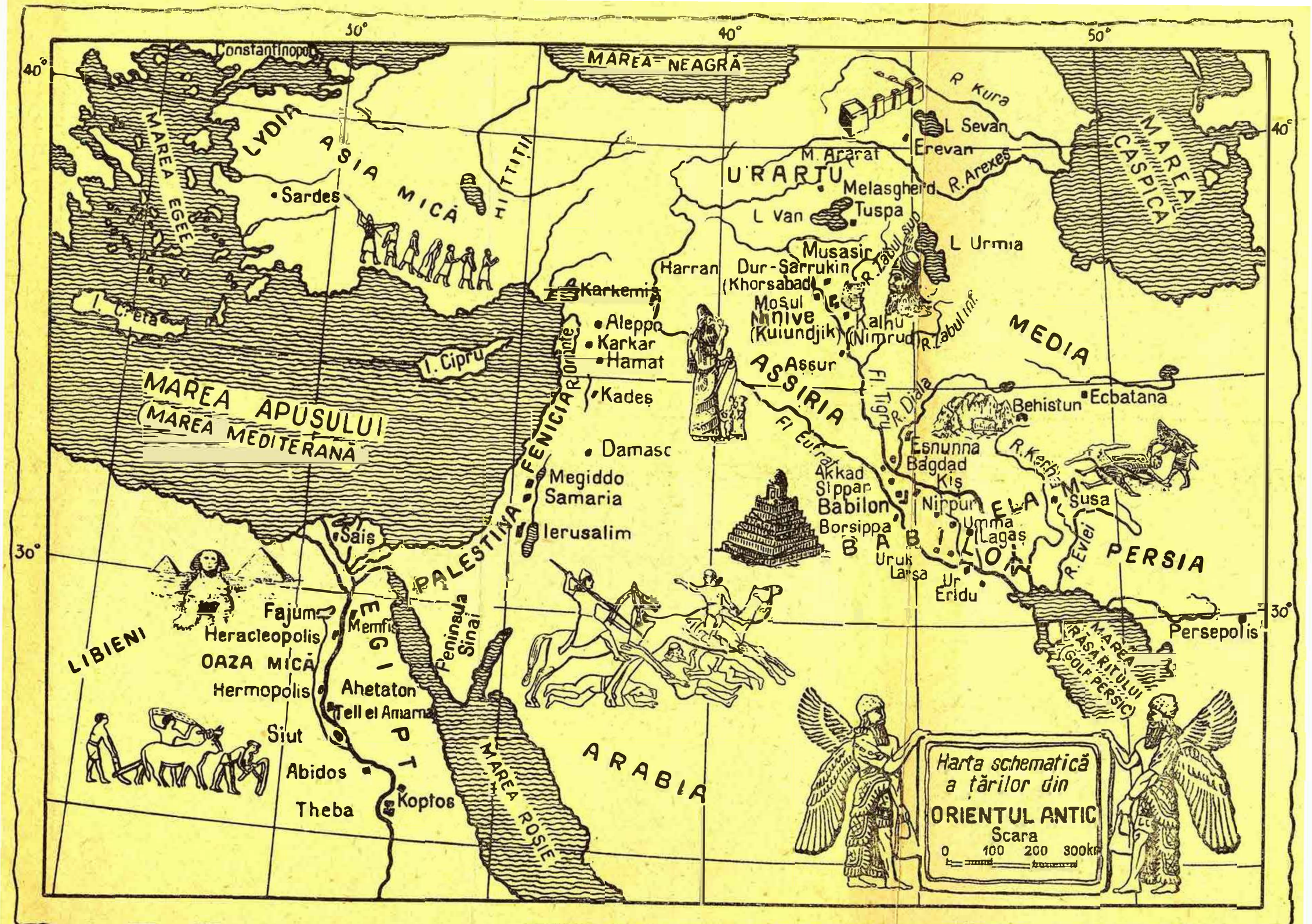
50°
40°
50°
40°
40°
30°
30°
Constantinopol
MAREA NEAGRĂ
MAREA EGEE
LYDIA
ASIA MICĂ
TRACIA
Sardes
R Kura
L Sevan
Erevan
M. Ararat
URARTU
R. Arexes
MAREA CASPICA
Melasgherd
Tuspa
L Van
L Urmia
Musasir
Harran
Dur-Sarrukin
(Khorsabad)
R. Tabul sup.
Karkemiș
Aleppo
Karkar
Hamat
Mosul
Ninive
(Kuiundjik)
Kalhu
(Nimrud)
R. Zabul inf.
MEDIA
I. Cipru
I. Creta
MAREA APUSULUI
(MAREA MEDITERANĂ)
FENICIA
R. Orontes
Kadeș
Damasc
Megiddo
Samaria
Ierusalim
ASSIRIA
Assur
Fl. Tigru
R. Diale
Behistun
Ecbatana
Fl. Eufrat
Esnunna
Bagdad
Kiș
Akkad
Sippar
Babilon
Borsippa
Nippur
Umma
Lagaș
Uruk
Larsa
Ur
Eridu
BABILON
ELAM
Susa
R. Evlei
PERSIA
Persepolis
PALESTINA
Sais
Fajum
Memfis
Heracleopolis
OAZA MICĂ
Hermopolis
Ahetaton
Tell el Amarna
Siut
Abidos
Theba
Koptos
EGIPT
Peninsula Sinai
LIBIENI
ARABIA
MAREA ROȘIE
MAREA RĂSĂRITULUI
(GOLF PERSIC)
Harta schematică
a țărilor din
ORIENTUL ANTIC
Scara
0 100 200 300km

Lei 12,60